τῆς κοσμικῆς τοῦ Πάπα ἐξουσίας σχιματίζεται ὑπὸ τὴν ἑτοιμόῤῥοπον μὲν, μὴ εἰσέτι δὲ καταπεσοῦσαν τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου προστασίαν. Καὶ πρὸς ὑπόδειξιν τούτου παραθέτομεν τὰ ἑξῆς τεκμήρια.

Α΄. Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας γράφοντες ἀπὸ Γρηγορίου Β΄. μέχρις Ἀδριανοῦ Α΄. (715 — 795) πρὸς τοὺς Ῥῆγας Φραγκίας δὲν ὀνομάζουσι τὸν Ἀρχιερέα Ῥώμης *Κύριον* αὐτῶν, ἀλλὰ *Πατέρα* καὶ *Ποιμένα*, τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἡ ἐν τῷ μεταξὺ ὑποτιθεμένη τοῦ Πεπίνου προικοδότησις δὲν ἀπένειμε τῷ Πάπᾳ τὴν ἀπόλυτον κυριότητα τῶν Βυζαντινῶν χωρῶν, ἀλλ' ἐθεωρήθη, τὸ πολὺ, ὡς ἀφιέρωμα **in pectore**, ἀνεπιδείκτως τε καὶ σιωπηλῶς προστεθεισόμενον τῷ Πατριμωνίῳ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας (134).

Β΄. Σώζονται διπλώματα καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Πάπα Παύλου, διαδόχου τοῦ Στεφάνου ἀδελφοῦ του (757—767), χρονολογούμεναι ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως Piissimi Augusti, δηλαδὴ, *τοῦ Εὐσεβεστάτου Βασιλέως καὶ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου* (135). Ἄρα, οὐδεὶς ἕως τοῦ καιροῦ τούτου νεωτερισμὸς περὶ τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐθιμοταξίαν Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, οὐδεμία περὶ τὰς διατυπώσεις μεταβολὴ, ὑποσημαίνουσα τῆς Ἀνατολικῆς ἡγεμονίας τὴν κατάργησιν, ἢ τὰ προοίμια τῆς Παπικῆς κοιρανίας.

Γ΄. Ὁ σοφὸς Ἀλκουῖνος, ὡς γνωστὸν, διετέλεσεν ὢν σύμβουλος τοῦ μεγάλου Καρόλου. Σώζεται δὲ ἀξιόλογός τις πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην καὶ φίλον ἐπιστολὴ, ὑπὸ χρονίαν 799, τουτέστι πρὸ τῆς στέψεως τοῦ Καρόλου εἰς αὐτοκράτορα Δύσεως συντεταγμένη, ἥτις διε-

ξέρχεται καὶ βαθμολογεῖ τοῦ κόσμου τὰς ἐξουσίας. Ἀξιοσημείωτος ἡ τάξις, ἐν ᾗ ἐκτίθησιν ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐπιγείους ἀρχάς. « Τρία πρόσωπα λέγει, ἐπέχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ βαθμὸν ὑπέρτατον. Καὶ δὴ πρῶτον, ὑπερέχει τὸ ὕψος τοῦ Ἀποστολικοῦ Ἐπιτρόπου, ὅστις κρατεῖ τὴν ἕδραν τοῦ μακαρίου Πέτρου, ἡγεμόνος Ἀποστόλων. Δευτερεύει δὲ ἡ ἀξία τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ ἀσκοῦντος τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ δευτέρᾳ Ῥώμῃ (SecundaRoma.) Τριτεύει δὲ ἡ Βασιλικὴ ἐξουσία, ἐν ᾗ τὸ θέλημα τοῦ Δεστότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τέθηκε Σὲ, ὡς κυβερνήτην τοῦ χριστεπωνύμου σου λαοῦ » (136). Ἐνταῦθα ἡ πνευματικὴ ἐξουσία τοῦ Ἀρχιερέως Ῥώμης ἐπέχει, χάριν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὸν ἀνώτατον βαθμὸν, κατὰ δὲ τοῦτο, ὁ Ἀλκουΐνος συμφωνεῖ καθόλου πρὸς τὸν κανόνα τῆς Α΄. οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἀλλὰ μάλιστα τοῦτο δηλοῖ κατὰ τρόπον ἀναμφίλεκτον τὸ μὴ κοσμικὸν τῆς Ἀρχιερατικῆς ἐκείνης δεσποτείας εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τῆς θρυλλουμένης προικοδοτήσεως. Διότι, ἀκολουθῶν ὁ γραμματεὺς τοῦ μεγάλου Καρόλου τὴν καταρίθμησιν τῶν κοσμικῶν ἐξουσιῶν, εἰς τὴν Βασιλικὴν τοῦ Κυρίου του προτάσσει τὴν αὐτοκρατορικὴν τῶν Γραικῶν. Ἄρα, ὁ Βυζαντινὸς θρόνος μέχρι τέλους Η΄. ἑκατονταετηρίδος ὡμολογήθη παρὰ πάντων, τῶν δυτικῶν μὴ ἐξαιρουμένων, πρῶτος θρόνος τῆς χριστιανωσύνης, ὑπερτάτη τῶν κοσμικῶν ἐξουσιῶν.

Δ΄. Οἱ Βασιλεῖς Γαλλίας, ἢ κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ὀνοματολογίαν, οἱ Ρῆγες Φραγκίας ὁμολογοῦσι τὸ ὑπέρογον τοῦ αὐτοκράτορος ἄχρις αὐτοῦ τοῦ Καρόλου, διότι παραδεχόμενοι τὸ Γραικικὸν ἀξίωμα τοῦ Πατρικίου συνέρχονται εἴς τινα συμφωνίαν γραπτὴν μετὰ τῆς ἐν Κων-

ὁταντινουπόλει αὐλῆς, ὥστε ἄτιμον καὶ ἀναξιοπρεπὲς δὲν κρίνουσι τὸ γενέσθαι ἐπίτροποι αὐτῆς ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἀφορῶσι τὴν Ῥώμην καὶ τὴν πολιτείαν της (137.)

Ε'. Περὶ τὰ τέλη τῆς Η'. ἑκατονταετηρίδος ὁ Πάπας Λέων Γ', αὐτὸς ὁ μετέπειτα στέψας εἰς αὐτοκράτορα τὸν μέγαν Κάρολον, κατεσκεύασεν ἐν τῷ πατριαρχείῳ τοῦ Λατηρανοῦ μεγαλοπρεπὲς Τρικλίνιον κεκοσμημένον ψηφιδωτῷ τινι καλλιτεχνήματι. Ἐντεῦθεν μὲν τοῦ μωσαϊκοῦ τούτου ἐξεικονίζεται ὁ Χριστὸς, τῇ μὲν δεξιᾷ ἐγχειρίζων τὰς κλεῖς τῷ Ἁγίῳ Πέτρῳ, τῇ δὲ ἀριστερᾷ παραδίδων τὸ λάβαρον πρός τινα σεφηφόρον ἡγεμόνα, περὶς τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται ἡ ἐπιγραφὴ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩι Ε' (138). Ἐκεῖθεν δὲ τοῦ καλλιτεχνήματος, ὁ Ἅγιος Πέτρος τῇ μὲν δεξιᾷ δίδει τὸ ὠμοφόριον τῷ Πάπᾳ Λέοντι, τῇ δὲ ἀριστερᾷ προσφέρει σημαίαν ἡγεμόνι τινὶ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐνεχαράχθησαν τὰ ἑξῆς γράμματα DOMINO CARULO REGI. — Ἐκ τοῦ μωσαϊκοῦ, ὡς καὶ ὁ Μουρατώρης παρατηρεῖ, ἐξάγεται, ὅτι τὸ σέβας πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ἐσώζετο ἐν Ῥώμῃ μέχρι τέλους Η'. ἑκατονταετηρίδος.

Ϛ'. Νομίσματα Παπικὰ πρὸ τοῦ Γρηγορίου Γ'. (731 — 741), ἤγουν πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας, δὲν ἐκόπησαν. Ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν νομισματολόγων δοξάζουσιν ὅτι οὐδεὶς τῶν Παπῶν ἐτύπωσε νομίσματα πρὸ τῆς κρισίμου ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Καρόλου. Ὅσα δὲ πρὸς τούτους συνήθως ἀποδίδονται, εἶναι καθ' ἃ γνωματεύουσιν αὐτοὶ οἱ νομισματολόγοι, οὐχὶ νομίσματα, ἀλλὰ νομισματόσημα, διανεμηθέντα τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἐκλογῆς τῶν Παπῶν πρὸς τὸν λαὸν, κατὰ τὸ ἔθος, ὅπερ σήμερον ἔτι σώζεται. Ὁπωσδήποτε, ὑπάρχει διαφορά τις ἀξιοπαρατή-

ρητος μεταξὺ τῶν νομισμάτων, ἅπερ ἐτυπώθησαν πρὸ τοῦ Λέοντος Γ'. καὶ τῶν τυπωθέντων ἐφεξῆς. Διότι, πρότερον εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐφαρμόζετο τὸ σύστημα τὸ βυζαντινόν· ὅμως, ἀπὸ Λέοντος Γ'. οὐ μόνον ἀντικαθίσταται τὸ σύστημα τὸ Γαλλικὸν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἰταλικῶν νομισμάτων προσέτι ἐντυποῦνται τὸ ὄνομα καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς τίτλος τοῦ μεγάλου Καρόλου, κατὰ δ' ἐπίβασιν χρόνου καὶ τὸ τῶν διαδόχων του (139).

Ζ'. Ὁ μέγας Κάρολος, πρὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς του στέψεως, προσπαθεῖ νὰ συμφιλιώσῃ τὸν Πάπαν Ἀδριανὸν Α'. (794 μ. Χ.) πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχοῦντας Κωνσταντῖνον καὶ Εἰρήνην, πρὸς τὸν Γραικὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ῥαβέννης, καὶ πρὸς τὸν τῆς Νεαπόλεως (140). Ὁ δὲ Πάπας οὗτος ἐπιστολιμαίως ἐπαινεῖ ἐν ἔτει 786 τῶν εὐσεβεστάτων δεσποτῶν Κωνσταντινουπόλεως τὴν ὀρθοδοξίαν, «γονυπετῶν δὲ καὶ τοῖς αὐτῶν ἴχνεσι κυλινδούμενος (141) εὔχεται αὐτοῖς νίκην κατὰ βαρβάρων,» ἐὰν ὅμως κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Καρόλου ἀποδώσωσι τὰ κτήματα τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας (142), καὶ χρηματικὰς βοηθείας τῷ Ἁγίῳ Πέτρῳ προσχορηγήσωσιν.

Ἆρα καὶ χρονικὰ λατινοβάρβαρα, καὶ ἀρχαιολογία, καὶ νομισματικὴ, καὶ συγκεκριμένη ἱστορία συμφώνως μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ Παποκρατία δὲν καθιεροῦται ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ, πάρεξ ὅταν διὰ τῆς παλινορθώσεως τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας αὐτοκέφαλος ἅπασα ἡ Δύσις κηρυχθῇ. Τότε δὲ συγχρόνως τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν ἀνακαινίζουσι παντοῖαι μεταβολαί· τότε ἡ θεία χάρις ἀπὸ στόμα-

τος Εὐαγγελιστῶν καὶ Πατέρων ἐκπορεύεται εἰς στάδιον πραγματικότητος, ὁ δὲ νόμος τῆς ἀνθρωπίνου βελτιώσεως ἀποβαίνει καταφανὴς, ἐπαισθητός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Εἰρήνη καὶ μέγας Κάρολος.

Ὑπὸ χρονογράφων βυζαντινῶν ἅμα καὶ δυτικῶν ἕως τοῦ νῦν τὸ πλεῖστον ὁδηγηθέντες, διεξήλθομεν εὖ τε καὶ χεῖρον τὴν πολιτείαν τῶν τριῶν Ἰσαύρων. Ἐμβαίνομεν ὅμως εἰς περίοδον, καθ' ἣν ἡ χρονογραφία ἐλλείπεται οὐ μόνον κατ' ἀριθμὸν ὑπομνημάτων, ἀλλὰ καὶ κατ' ἀξιοπιστίαν· διότι πέπλος μυστηριώδης καλύπτει τὰ σπουδαιότερα τῆς ἐπικειμένης ἐποχῆς. Ὁ κάλαμος τοῦ χρονογράφου νῦν ὑπέρ ποτε σφάλλεται· τὰ μὲν γὰρ παραλείπει, καὶ ἄλλα ἀντ' ἄλλων καθίστησι, τὰ δὲ παραποιεῖ, ἢ ἀφίησι πάντως ἀσυνάρτητα, ἀδικαιολόγητα, ὕποπτα δ' ἑπομένως. Οὕτω, τινὰ τῶν κεφαλαιοτάτων, ὅθεν συνήθως τὰ συνεπόμενα διερμηνεύονται, ἀπολείπονται αἰνιγματώδη καὶ χωρὶς ἐξηγήσεως καταπειστικῆς. Προαισθάνεται ὁ ἀναγνώστης, ὅτι ἐμβαίνομεν εἰς ἱστορικὴν περίοδον ὑπερβάλλουσαν ἐμπαθείᾳ.

Καὶ φέρ' εἰπεῖν, τί σημαίνει, ὅτι Λέων ὁ Χάζαρος ὁ τρίτος τῶν Εἰκονομάχων βασιλέων, ἐρασθεὶς τοῦ στέμματος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, καὶ τοῦτο φορέσας, ἐξῆλθον ἄνθρακες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἀπέθανε »; (143) Μετὰ παρέλευσιν εἴκοσιν ἐνιαυτῶν, ὁ ἔγγονος τοῦ Μαρτέλλου

ῥέγεται ὡσαύτως τοῦ στέμματος τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ φορεῖ αὐτὸ, ἀλλ' ὅμως ἄνθρακες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ δὲν ἐξέρχονται. Ἐξέπνευσεν ἀληθῶς ὁ Χάζαρος ἀνθράκων συνεπείᾳ, ἢ μᾶλλον, ὡς τινες εὐλόγως εἰκάζουσιν, ἀπεβίωσεν ἐνεργείᾳ δραστικοῦ τινος δηλητηρίου; Ἐὰν δὲ ἀξιοζήτητος ἡ τοιαύτη ὑποψία ! πῶς ἑρμηνεύεται, καὶ διατί περικαλύπτεται τὸ κακούργημα; τίνες οἱ λόγοι τοιαύτης ἀπροσδοκήτου μεταβολῆς; ποῦ δὲ τοὺς λόγους; τούτους ἀνάγκη ν' ἀνιχνεύτωμεν ; — Ἐν ἐλλείψει πειστικῶν τεκμηρίων, ἀπορεῖ περὶ τοῦ τραγικοῦ συμβάντος ὁ κριτικός. Καὶ ὅμως δέον νὰ ἐγκαρτερήσωμεν διαζητοῦντες. Εἶναι τάχα βέβαιον, ὅτι τὰ ἴχνη τῆς ἀληθείας ἐξέλιπον παντάπασιν; Ἀμφιβάλλομεν.

Δύο μεγάλα πρόσωπα, τὴν ἐποχὴν ὅλην συγκεφαλαιοῦντα, γιγαντιῶσιν ἐνώπιον ἡμῶν. Πάθη, ἀρεταὶ, κακίαι, ἔχθρα, φιλία, ἀνταγωνισμοὶ τοῦ αἰῶνος πέριξ τῶν δύο τούτων προσώπων στρέφονται κατὰ συνέχειαν. Τί γοῦν, πρὶν ἢ ἀνεύρετον κηρύξωμεν τὸν λόγον τῆς αἰφνιδίου μεταβολῆς, ἀπλήρωτον εἰς τὸν αἰῶνα τὸ χάσμα, ὅπερ χωρίζει τὴν πολιτείαν τῶν Ἰσαύρων ἀπὸ τῆς ἑπομένης πολιτείας, ἐν δὲν ζητοῦμεν μήπως εἰς τὴν συγκεκριμένην ἱστορίαν τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ μεγάλου Καρόλου ἐμπεριλείεται ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος;

Ἀποτυχόντων, ὡς ἔφημεν, εἰς Γαλλίαν τῶν γάμων τοῦ Λέοντος, ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἀνέβαλε τοῦ μελλοβασιλέως τὴν μνήστευσιν. Ἐκ πατρικῆς δὲ παραγγελίας γνοὺς τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ νυμφεῦσαι τὴν βασιλόπαιδα εἰς γυναῖκα βυζαντινὴν, πρόθυμον ἐνδεχομένως νὰ ἀνάγῃ περὶ τὸν θρόνον συγγενεῖς προδότας, ἢ εἰκονοφίλους προσ-

πεποιημένους, ἐκ δὲ τοῦ παραδείγματος τῆς ἰδίας αὐτοῦ μήτρὸς διδαχθείς, ὅτι καὶ αἱ ἐξ αὐλῆς βαρβάρου ἐρχόμεναι βασιλίδες εὐχερῶς ἕνεκεν ἀπαιδευσίας ὑπὸ τῶν λεγομένων ὀρθοδόξων ἐσαγινεύοντο, φρόνιμον ἔκρινε νὰ στρέψῃ τὸν νοῦν εἰς Ἀθήνας, εἰς τὴν πατρίδα τῆς Εὐδοκίας καὶ τῆς Ἀθηναΐδος, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῆς ἐπικρατείας διέπρεψε καὶ εἰσέτι διέπρεπεν ἐπὶ ἀποστροφῇ πρὸς τὴν προδοσίαν, ἐπὶ ἀναδρομῇ πρὸς αἰῶνας δόξης, παιδείας, ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Τῷ ὄντι οὐκ ὀλίγοι φαντασιοκόποι σοφισταί, ῥήτορες, ἑλληνοδιδάσκαλοι, ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν θαυμαστούμενοι, καὶ τὴν Εἰκονομαχίαν ἐνθουσιωδῶς ἀσπασθέντες ἐξ ἀρχῆς, ὡς προοίμιον ἑλληνικῆς πολινορθώσεως, κατῴκουν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐδελέασε τὸν εἰκονομάχον γαμέα. Ἔτυχε δὲ ἡ ἐκλογὴ ἐπὶ καλῆς τινος παρθένου, θυγατρὸς ὀρφανευθείσης λογίου ἀνδρὸς, ἑνὸς τῶν τελευταίων κρίκων τῆς μακρᾶς ἁλύσεως τῶν φιλοσόφων, οἵτινες ἐπιζήσαντες εἰς τὴν παρακμὴν τῆς πατρίδος των, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ Παρθενῶνος κατεστύγησαν πᾶν ἐνεστὸς, καὶ ἐθαύμασαν ἄχρι λατρείας τὰ παρελθόντα. Ἡ Εἰρήνη, ἀποβιβασθεῖσα εἰς Βυζάντιον, εἶδεν ὅτι συγγενεῖς Πατρικίους δὲν εἶχε πλησίον της, ὅτι προῖξ, τὴν ὁποίαν ἐκόμιζε μεθ' ἑαυτῆς, ἦτο μόνον τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος της. Ἀλλ' ἡ παρθένος, πλὴν τῆς σωματικῆς καλλονῆς, εἶχεν ἦθος εὐμενές, τρόπον εὐπροσήγορον, καὶ ἔμφυτον εὐῤῥάδειαν, ὑφ' ὧν ἐξεπλάγησαν οἱ ἄρχοντες, οἱ εἰς Ἱέρειαν ὑποδεχθέντες αὐτήν. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς στέψεώς της ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Φάρου προσηνέχθη ἡ μνηστὴ

ἐν τοιαύτῃ ἀξιοπρεπείᾳ ἡγεμονικῇ, ὥστε τινὲς τῶν λογίων ἐξεφώνησαν, ὅτι ἂν ἐξέλιπον τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἄνδρες ἀπέμειναν αἱ γυναῖκες.

Ἡ στέψις ἐτελέσθη πέντε ἔτη πρὸ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου ἀποβιώσεως. Εἰς τοῦτο δὲ τὸ διάστημα ἔλαβεν ἡ ἀγχίνους γυνὴ τὴν εὐκαιρίαν κάλλιον τοῦ πενθεροῦ καὶ τοῦ συζύγου της νὰ καταλάβῃ, ὅτι ἡ ἐγκαινισθεῖσα μεταῤῥύθμισις πολλὰς ὑποκώφους ἀντιπαθείας, καὶ μυστικὰς ὑπενεργείας ὑπέκρυπτεν εἰς τὰ σπλάγχνα της, διότι προσέῤῥαλλεν ἐγωϊσμούς, καὶ κατήργει καταχρήσεις ἀπηρχαιωμένας. Δὲν ἐῤῥάδυνε δὲ νὰ γνωρίσῃ τὸ γυναικεῖον αὐτῆς διαπεραστικὸν, ὅτι οἱ ὀλιγάρχαι τῆς προηγουμένης καταστάσεως, οἱ εὐγενεῖς προνομιοῦχοι κυρίως, οἱ παράσιτοι τῆς αὐλῆς, καὶ ὅσοι διὰ τὴν καινοτομίαν ἀπώλεσαν τιμὰς, μισθοὺς, κτήματα, ἢ μονοπωλεῖον τι, οὗτοι ὑπεστέναζον τὰ παρελθυθότα, ὑπὸ δὲ τὸ πρόσχημα τῆς ὀρθοδοξίας τὴν ἰδιοτέλειαν καλύπτοντες, τῶν προτέρων τὴν ἐπανόρθωσιν κρυφίως προσεδώκουν. Οὐχ ἧττον δ' ἦταν ἐπικίνδυνοι αἱ ἐπιβουλαὶ τῶν κληρικῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν εἰς Ἰταλίαν καταφυγόντες, ἀναφανδὸν τὰ πάτρια ἐδυσφήμουν καὶ καθ' ὁμογενῶν ἐῤῥαδιούργουν· ἐκ δὲ τῶν οἴκοι διατριβόντων, τινὲς καὶ πανδήμους ἐτόλμουν βλασφημίας κατὰ τῶν βασιλευόντων νὰ ἐξεμῶσιν. Ἐνεθάῤῥυνε δὲ μάλιστα τῆς ἀντιπολιτευομένης μερίδος τὴν ἀγανάκτησιν τὸ ἀνώμαλον τῆς πολιτικῆς θέσεως, εἰς ἣν ἡ μεταῤῥύθμισις ἐξελάκτισε τὴν βυζαντινὴν ἐπικράτειαν. Κατ' αὐτοὺς ἡ Ῥωμαϊκὴ μεγαλοπρέπεια ἐξέκλινεν ἀνεπανορθότως· ἀπῆλθεν ἐτ' ἀγαθῷ βαρβάρων ἡ περιωπὴ τῆς μοναρχίας τοῦ μεγάλου Κωνστα-

τῖνου. Τί πλέον ἠδύνατο ὁ θρόνος ὁ Βυζαντινὸς, στερούμενος τῆς εὐμενείας τοῦ προέδρου τῆς Ἐκκλησίας, τῶν εὐχῶν τοῦ κατ' ἐξοχὴν Πατρός; Ἂν δὲ κατὰ δυστυχίαν, ὁ θρόνος ἀπέβαλλεν, ὡς ἐνδεχόμενον ἦν, καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ῥαβέννης, τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας, τί πλέον ἤθελεν ἀπομείνει, ἡ ἐξουσία τις εἰκονικὴ, σκιὰ, μᾶλλον ἡ ἀλήθεια, ψιλὴ διατύπωσις, ἣν ἡ πρώτη βαρβαρικὴ ποδιορκία ἤθελε πιθανῶς ἐξαλείψει;

Τὰς αὔρας ἡμεῖς σήμερον πνέοντες ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, δυσκόλως κατανοοῦμεν προλήψεις τινὰς τῶν πατέρων μας, διὰ, οὔτε νὰ φαντασθῶμεν δυνάμεθα τὴν ἀντιπερισπαστικὴν ἐνέργειαν τοιούτων μυρολογημάτων· Ἕλληνες τανῦν καλούμενοι, ἐναβρυνόμεθα τῇ προσαγορεύσει, καὶ δικαίως. Ἀλλὰ τὴν ἐθνικὴν ταύτην ὀνομασίαν ἀνεπλήρου τότε ἡ Ῥωμαϊκή. Ταύτῃ δ', ἕνεκεν ἕξεως πολυχρονίου, ἦταν οὕτω προσπεφυκότες οἱ πατέρες μας, ὥστε ἡ ἀποβολὴ, ἢ ἡ ἐνδεχομένη ἀμαύρωσις αὐτῆς, ἰσοδυνάμει πρὸς τὴν ἀπονέκρωσιν τοῦ γένους, πρὸς τὴν τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεως διακοπήν. Ναὶ μὲν, ἐκ τῆς περιδόξου σημασίας τῆς λέξεως οὐδὲν ἄλλο εἶχεν ἀπομείνει ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ ἢ ἁπλοῦς ὁ ῥήγγος, διότι ἐξ ὅσων ὠνομάζοντο Ῥωμαῖοι οὐδεὶς βέβαια ἐπίστευεν ὅτι ἀπὸ προγόνων Ῥωμαίων ἐγενεαλογεῖτο· ἐν ἐλλείψει, ὅμως, ἁρμοδιωτέρας προσαγορεύσεως, ὁ Ῥωμαϊσμὸς ἐπεῖχε τότε τὴν αὐτὴν χώραν τοῦ σήμερον Ἑλληνισμοῦ· ὁ Ῥωμαϊσμὸς, εἰς τὸ σύμβολον τοῦ ἑλληνικοῦ λαβάρου καθηγιασμένος καὶ ἐντετυπωμένος, παρίστανε τὴν ἀνατολικὴν ἰθαγένειαν, τὴν ἄσαρκον ἔτι τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος ἰδέαν. Προμηνύοντες οὖν οἱ τῆς Εἰκονομαχίας πολέμιοι

τὴν παρακμὴν, ἢ καὶ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου, διὰ τὴν ἀπερισκεψίαν τῶν Ἰσκύρων, καὶ τὰς προστριβομένας πρὸς τοὺς Ἁγίους ὕρεις, ἐνήργουν τὴν δραστικωτέραν ἀντιπερίσπασιν, ἐρέθιζον κατὰ βασιλέως τὴν ἄστατον καὶ εὐμετάβολον καρδίαν τοῦ λαοῦ, συνέθρυπτον τὸ φίλτερον τῶν αἰσθημάτων, τὸ τῆς πατρίδος, ὑπέσκαπτον τὰ καθεστῶτα, προητοίμαζον ἀντεπανάστασιν. Κακῇ δὲ τύχῃ, τὰς προῤῥήσεις τῶν κακῶν μάντεων ἰσχυροποίει μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἡ ἐξωτερικὴ κατάστασις τῆς πολιτείας. Μορμολύκειον γὰρ φρικῶδες εἰς τὴν ψυχὴν ἑκάστου πιστοῦ ἐνίστατο ἡ ἀποστασία τῆς Ἰταλίας, καὶ ἡ ὄπισθεν τῆς ἀποστασίας ἐκείνης ἐπικρεμαμένη κατάρα τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα, τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. Ὡμολόγουν μὲν πάντες, ὅτι ὁ ὑπήκοος τῆς αὐτοκρατορίας ἀνέσεισε τῆς μοναχοκρατείας τὸν ζυγὸν, ὅτι ἀπετάξατο ταῖς γραπταῖς σανίσιν, ὅτι νῦν διὰ λειτουργείας ἁπλουστέρας λατρεύει τὸν Κύριον· ἀλλὰ τί ἐντεῦθεν, ἂν σύσσωμος ἡ χριστιανωσύνη καταγορεύῃ τῆς Ἀνατολῆς, ἂν ὁ κόσμος ὅλος ἐπισκήπτεται τῇ καινοτομίᾳ; Πρὸς τί ἀπήλαυσαν αἱ Συντεχνίαι προνόμιά τινα, οἱ δὲ Δήμαρχοι καὶ Πριμμηκήριοι τῶν ταγμάτων μετὰ Συγκλητικῶν ἐν παρατάξεσιν ἐτιμήθησαν, ἂν εἵμαρτο τὰ βάρβαρα σμήνη τῆς Δύσεως νὰ βάλωσι κλῆρον ἐπὶ τὸν τῆς Αὐτοκρατορίας ἱματισμὸν, νὰ ματαιώσωσι τὰ δικαιώματα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τὰς ἐκστρατεύσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, βαθμηδὸν δὲ, ἀπομονοῦντες τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ἠκρωτηριασμένην τοῖς Σαρακηνοῖς νὰ παραδώσωσί ποτε τὴν Κωνσταντινούπολιν; — Αἱ διαβολαὶ τῶν ἀρχόντων, αἱ ὑπονομαὶ τῶν Κουβικουλαρίων καὶ Παρακοιμωμένων ὁ-

λίγον ἔλειψεν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου, νὰ εὐδοκιμήσωσι· καὶ ἂν Λέων ὁ Χάζαρος δὲν εἶχεν ἀναβῆ ἐπὶ θρόνου ὑποκριθῆ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἴσως ἐδολοφονεῖτο. Ἀλλ' αἱ σκευωρίαι εἰσῆλθον εἰς τρανωτέραν φάσιν, ἀλλ' ἡ προδοσία ἐθρασύνθη καὶ τολμηροτέρα γέγονεν ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς αἱρνιδίας θανῆς τοῦ αὐτοκράτορος τούτου, καὶ τῆς οὐχ ἧττον αἱρνιδίας τοῦ Νικήτα Πατριάρχου. Τότε, ὡς οἱ χρονογράφοι διηγοῦνται, Πρωτοσπαθάριοι ἀνακαλύπτονται προσκυνηταὶ εἰκόνων, δηλαδὴ ἀποστάται τῆς βασιλείας, καὶ ῥίπτονται εἰς δεσμωτήρια· Κουβικουλάριοι δὲ καταδικάζονται εἰς θάνατον, Παρακοιμώμενοι δὲ δραπετεύουσι, γινόμενοι μοναχοί, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Αὐλῆς σώζονται διὰ φυγῆς.

Εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν τῶν εἰκονοφίλων κληρικῶν, εἰς τὰς μηχανορῥαφίας τῶν ὀρθοδόξων ἀρχόντων, εἰς τὸ εὐμετάπτωτον τοῦ πλήθους πρόσθες ἔτι τὸν ἀντιπερισπασμὸν, ὃν ὑποκώφως ἐνήργει ἡ τάξις τῶν λογίων λαϊκῶν, ἡ σπεῖρα τῶν γραμματικῶν καὶ πεπαιδευμένων τῆς βασιλευούσης. Μὴ γὰρ δὲν ἦσαν οὗτοι μονοπῶλαι τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὡς οἱ εὐνοούμενοι τῆς Αὐλῆς ἦσαν μονοπῶλαι τῶν δημοσίων εἰσοδημάτων; Ἀλλ' ἡ Εἰκονομαχία, πολλὰ τῶν μονοπωλίων καταργήσασα, ἀπαρενόχλητον δὲν ἀφῆκε καὶ τὸ ἀπαίσιον τοῦ πατροπαραδότου λογιωτατισμοῦ. Εἴδομεν ἀνωτέρω εἷς στιβαρᾷ χειρὶ διέλυσεν ὁ πρῶτος τῶν Ἰσαύρων τὰ καταγώγια τῆς σχολαστικότητος, καὶ πῶς ἀπεσκυβάλισε τῆς πρωτευούσης τοὺς μηδὲν ἄλλο γινώσκοντας διδάξαι τὴν νεολαίαν, ἢ τεχνολογίαν καὶ μετρικὴν, καὶ θεματογραφίαν Ἀττικὴν,

ταῦθ' ἅπερ ἐμφαντικῶς ἐκάλει Εὐνουχισμὸν τῆς πολιτείας του. Ἀναγκαίως λοιπὸν ἡ νέα κατάστασις δυσηρέστησε τοὺς πρότερον εἰς ὄφελος προσωπικὸν καπηλεύσαντας τοῦ γένους τὴν γλῶσσαν καὶ γραμματολογίαν· ὅθεν ἠγέρθησαν ἑτέρου εἴδους μυρολόγια καὶ καταβοαί. Κατηγορήθησαν οἱ Ἴσαυροι, ὅτι κατεδίωξαν τὰ γράμματα, ὅτι εἰς τὸν ἄμβωνα τῆς ἐκκλησίας εἰσήγαγον τὴν ἀγενῆ καὶ χυδαίαν γλῶσσαν τοῦ πλήθους, ὅτι κατέστρεψαν τὰ μοναστήρια, καταφύγια παιδείας καὶ ἑλληνισμοῦ, ὅτι δημοκοπήσαντες ἔλυσαν τὸ σέβας τοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς Πατρικίους καὶ τοὺς διδασκάλους· ἐπὶ τέλους, ὅτι, φιλαργυρίας χάριν, κατέπαυσαν μισθούς τε καὶ συντάξεις καθηγητῶν. Ταῦτα καὶ ἄλλα ἄττα πέριξ τῆς Ἐπιλίσσης Εἰρήνης παρεβομβήθησαν, ἕως ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀφίξεώς της. Ἐντὸς δὲ τοῦ Παλατίου περιεκύκλωσεν αὐτὴν ἀτμόσφαιρα πεπλησμένη προδοσίας, καταλαλιᾶς, μίσους κατὰ τῶν Ἰσαύρων.

Ἀλλὰ ποῖον τῆς Εἰρήνης τὸ φρόνημα; Ἦτο εἰκονόφιλος εἰλικρινὴς ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου; Δύσλυτον τὸ πρόβλημα. Βέβαιον ὅτι ἂν ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε προερευνήσει τὸ δόγμα της, καὶ ἐξακριβώσει τὴν ὁμολογίαν τῶν γονέων της, δὲν ἤθελεν ἀναβιβάσει αὐτὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρός του. Ἔχομεν δ' ἀφ' ἑτέρου τρανὰ δείγματα τῆς πνευματικῆς ὑπερφερείας καὶ ἠθικῆς κραταιοψυχίας τῆς Ἀθηναίας ἵνα μὴ ἐκλάβωμεν αὐτὴν ἐπὶ θρόνου καθημένην, ὡς γύναιον εὐπαράτρεπτον, παίγνιον χυδαίας δεισιδαιμονίας, καὶ μηχανορράφημάτων ἱερατικῶν. Ποῖον, λοιπόν, τὸ ὁρμητήριον τῆς πολιτείας της; Ἡ φιλοδοξία. Ἡ σπουδαρχία καὶ ἡ φιλοδοξία, τὰ

δύο συνήθη ἐλαττώματα πάσης ἱστορικῆς γυναικὸς, κατέφλεξαν ἀπ' ἀρχῆς τὸ στῆθος αὐτῆς. Ἀλλὰ τὴν θύελλαν τῶν παθῶν τούτων ὑπεφύτησαν οἱ κώλακες τῆς αὐλῆς, πρόφασιν τάχα λαβόντες τὴν ἐπίφοβον ἐξέγερσιν τῶν Ἑσπερίων, εἰς δὲ τὴν ἐξημμένην τῆς Ἀθηναίας φαντασίαν ἐμφυτεύσαντες ὀνείρους δόξης, μεγαλειότητος, καὶ κοσμοκρατορίας. Δέον ἐν τούτοις νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἀβάσιστος ἄλλως δὲν ἦτο ὁ περὶ τῆς τῶν Γάλλων ὑπερκρατήσεως διαδόμενος πανικὸς φόβος. Μόνος ἡγεμὼν Γαλλίας ὁ Κάρολος ἀπομείνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, κατέπληξε τὴν οἰκουμένην διὰ τῶν ἀνδραγαθημάτων του. Εἰς διάστημα γὰρ ὀλίγων ἐτῶν εἰσέβαλεν εἰς Γερμανίαν, κατέβαλε βαθμηδὸν τοὺς Σάξωνας, ἐτρόπωσε Λογγοβάρδους, Οὔννους, Σαρακηνοὺς, Ἀκουϊτανοὺς, Δανοὺς, Βρεταννοὺς καὶ ἐν ἔτει 774 ἐστέφετο βασιλεὺς Λογγοβαρδίας ἐν Παυΐᾳ, πᾶσαν ἐκεῖ Γραικικὴν ἀξίωσιν καταπατῶν. Ἡ σύμπτωσις τοῦ τελευταίου τούτου γεγονότος καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κοπρωνύμου, ὅστις συνέβη μῆνας τινὰς μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Καρόλου, δύναται νὰ συνδυασθῇ πρὸς ἕτερόν τινα συγχρονισμὸν, δηλαδὴ τὴν ἐν Ῥώμῃ στέψιν τῶν υἱῶν τοῦ Καρόλου, καὶ τὴν ἀποβίωσιν Λέοντος τοῦ Χαζάρου τῷ αὐτῷ ἔτει 780. Εἶναι τάχα τυχαῖαι αἱ συμπτώσεις αὗται, ἢ ὑποκρύπτουσι λόγους τινὰς πολιτικοὺς, ἱκανοὺς νὰ ἑρμηνεύσωσι τὴν σύγχρονον ἀνταναλοπὴν τῶν παθῶν εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν; Ἐκ τῆς παραθέσεως, ὁ ἀναγνώστης ἂς ἐξαγάγῃ τὸ εὐλογοφανέστερον.

Αἱ περὶ τὴν Εἰρήνην πλεκτάναι τῶν αὐλικῶν ἤρξαντο ἀκριβῶς ἀπὸ τελευτῆς τοῦ Κωνσταντίνου· ἀλλὰ συνα-

μοσία ἀνεκαλύφθη τῷ πέμπτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ συζύγου της, ἐν ᾗ προσωπικῶς περιεπλέκετο καὶ αὐτή. Κατεδικάσθησαν δὲ τότε ὡς εἴρηται, πολλοὶ τῶν πρώτων, Ἰάκωβος ὁ Πρωτοσπαθάριος, ὁ Παπίας, ὁ Στρατήγιος, ὁ Θεοφάνης, καὶ Ἐξακουβίτορες καὶ Λογοθέται, καὶ Κουβικουλάριοι, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν λογάδων. Τὴν δὲ κρυφίνουν Εἰρήνην ὁ βασιλεὺς καλέσας, εἶπεν αὐτῇ. «Οὕτως ὤμοσας τῷ πατρί μου τῷ βασιλεῖ ἐπὶ τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων τῆς πίστεως μυστηρίων; » Καὶ ἀπώσας αὐτὴν οὐκέτι ἠθέλησεν ἰδεῖν αὐτὴν κατὰ πρόσωπον.—Μετὰ παρέλευσιν ἓξ μηνῶν ὁ Λέων ἀπανθρακοῦται (144), ἄγοντος τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας. Αὐθωρεὶ δὲ ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ θρόνου ἡ Εἰρήνη, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου παιδὸς, καὶ ἀντιβασιλὶς, οὕτω βάλλουσα τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν φιλοδόξων ὀνείρων της. Ἀλλ' εἰς πλήρη τῶν ὀνείρων αὐτῶν πραγματοποίησιν, ὤφειλεν ἡ Εἰρήνη νὰ προεξομαλίσῃ τὸν δρόμον της κατορθοῦσα δύο τινὰ, ὡσαύτως δύσκολα· νὰ συμφιλιώσῃ, δηλαδὴ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὴν Δύσιν, καὶ νὰ προκαλέσῃ τῶν εἰκόνων τὴν ἀναστήλωσιν. Περὶ τοὺς δύο τούτους στρόφιγγας στρέφεται ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία αὐτῆς.

Καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ πρῶτον μέσον, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἀντιβασιλείας της ἀπέστειλεν ἡ Εἰρήνη πρέσβεις εἰς Γαλλίαν Κωνσταντῖνον τὸν Σακελλάριον καὶ Μάμαλον Πριμμικήριον, προτείνουσα ἐπιγαμβρίαν, ζητοῦσα δηλαδὴ τὴν Ῥωθρούδαν, ἢ κατὰ τοὺς ἡμετέρους Ἐρυθρὼ, θυγατέρα τοῦ Καρόλου, εἰς νύμφην τοῦ

ὑιοῦ τῆς Κωνσταντίνου. Ὁ ἀρράβων, μαρτυρίᾳ χρονογράφων τινῶν, ἐτελέσθη ἐν Ῥώμῃ δι' ἐπιτροπῆς, αὐτοῦ τοῦ Πάπα ἱεροτελοῦντος. Ὁ δὲ εὐνοῦχος Ἐλισαῖος, ἀνὴρ ἐκ τῶν πεπαιδευμένων, διέμεινε παρὰ τῇ μνηστῇ, ὅπως διδάξῃ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, τὰ ἔθιμα τῶν Γραικῶν, καὶ τὰς τάξεις τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς. Ἕνεκεν, ὅμως, ἐνδοιασμῶν, ὁ ἀρράβων μετ' ὀλίγον ἀνεστάλη. Ἡ δὲ Εἰρήνη «τὸ τοιοῦτον κῆδος καταλιποῦσα διὰ τὸν φόβον καὶ φιλαρχίαν, ἵνα μὴ, διὰ τὴν ἀγχιστείαν, τὴν τῶν Φράγκων δύναμιν ὁ υἱὸς αὐτῆς περιβάληται » (145), ἢ ἐν ἄλλαις λέξεσι, συλλαβοῦσα τῆς ἀπολύτου βασιλείας τὸ ἀπάνθρωπον σχέδιον, διέλυσε τοὺς γάμους παντάπασιν. Ἑτέρα δέ τις πρεσβεία πρὸς τὸν Πάπαν ἀπέβη τελεσφόρος. Ἡ αὐτοῦ Μακαριότης ἀπέστειλε τὰς εὐχάς της πρὸς μητέρα καὶ υἱόν, καθ' ἃ καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν, καί τοι μεμψιμοιροῦσα διὰ τὴν ἐπὶ Ἰσαύρων γενομένην κατάσχεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.

Οὕτω δὲ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων προοιμιασθέντων, ἡ ἀντιβασιλὶς ὁσημέραι τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας της ἐσωτερικῶς ἐπεκτείνασα, εὔκαιρον ἔκρινε νὰ προβῇ καὶ εἰς τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν εἰκόνων. Μὴ τολμῶσα δὲ νὰ διακυβεύσῃ διὰ τολμήματός τινος αἰφνιδίου τὴν ἔκβασιν τηλικούτου σκοποῦ, ὅθεν καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐξήρτητο τῆς σχεδιαζομένης παρανομίας της, ἀλλὰ θέλουσα βραδέως τὴν ἀναστήλωσιν νὰ προετοιμάσῃ, ἐπελήφθη τῆς συνήθους τῶν χρησμῶν ἀγυρτείας, τῶν δημωδῶν χρησμοδοτημάτων, ἅπερ δραστηρίως πάντοτε τῇ φαντασίᾳ τοῦ πλήθους ἐπενήργησαν. Εἰς τὰ μακρὰ τείχη τῆς Θρᾴκης, ἄνθρωπός τις ὀρύττων εὗρε λάρνακα καὶ γράμμα-

τὰ κεκολαμμένα οὕτως ἔχοντα· « *Χριστὸς μέλλει γεννᾶσθαι ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ πιστεύω εἰς αὐτόν. Ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, τῶν βασιλέων, ὦ Ἥλιε, πάλιν ὄψει με!* Ὁ χρησμὸς οὗτος διεκωδωνίσθη ὑπὸ παλινῳδούντων μοναχῶν, ὥστε πολὺς περὶ αὐτοῦ ἐγένετο λόγος· ὡς φαίνεται, ὅμως, μεγάλην ἐντύπωσιν δὲν ἐποίησε. Μεταξὺ γὰρ τοῦ ἡραιστείου τῆς Θήρας καὶ τῆς ἐσχάτως ἀνασκαφείσης λάρνακος ἐμεσολάβουν ἐξήκοντα περίπου εἰκονομαχικοὶ ἐνιαυτοί. Ἀλλ' ἡ πορεία τῆς Εἰρήνης οὐχ ἧττον προὐχώρει θαρραλέως. Ὁ Πατριάρχης Παῦλος, κατελίμπανεν ἀπροσδοκήτως τὸν θρόνον του καὶ αἴφνης μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἀπέθνησκεν, ἐνῷ λόγος εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων διεδίδετο ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου ἠρνεῖτο τὴν Εἰκονομαχίαν (146). Τίς δὲ τὸν Παῦλον διεδέχετο; Ὁ Ταράσιος, υἱὸς τοῦ Ἐπάρχου Κωνσταυτινουπόλεως. Ὕπατος αὐτὸς οὗτος, πρῶτος δὲ μυστικὸς σύμβουλος καὶ φίλος τῆς βασιλίσσης Εἰρήνης· ὁ ἅγιος ἐκεῖνος Ταράσιος ὁ ἀπὸ τῆς λαϊκῆς καταστάσεως διὰ μιᾶς εἰς τὴν Πατριαρχικὴν κορυφὴν ἀνυψωθείς, αὐτὸς ὁ πρῶτος τὰς πύλας τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως ἀνοίξας πρὸς τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἐξόχους διπλωμάτας τῆς Ἀνατολῆς.

Οἵα συζυγία ἀνδρὸς ἁγίου, πεπαιδευμένου, θαυμαστοῦ, καὶ γυναικὸς παρανόμου! Ἐξ οἵας συμμίξεως ἀληθείας καὶ ψεύδους, ἀρετῆς καὶ πλημμελήματος προέρχονται συνήθως αἱ σπουδαιότεραι τῆς ἱστορίας μεταβολαί, τὰ συντελεστικώτερα τῶν ἐθνῶν συμβάντα! — Κατὰ γνώμην τῶν συμβούλων τῆς Εἰρήνης, τὰ πράγματα προὐχώρουν καθ' ἑκάστην ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ὁ χρησμὸς

τῆς λάρνακος, ἔλεγον οὗτοι, πολλοὺς ἤδη μετέπεισε τῶν δημάρχων, καὶ Πριμμικηρίων τῆς βασιλευούσης. Ἰδοὺ δὲ τὸ ἐν τῇ νήσῳ Λήμνῳ λείψανον τῆς μάρτυρος Εὐφημίας βλύζει μῦρον θεσπέσιον! πλήθη συρρέουσιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φήμη, ὅτι ὁ σεβάσμιος Παῦλος πρὶν ἢ ἐκπνεύσῃ, ὡμολόγησε τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ συντετριμμένος παρήγγειλε τὴν συγκρότησιν μιᾶς Συνόδου Οἰκουμενικῆς πρὸς κατάργησιν τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ ἡ φήμη αὕτη ἐπισυνήργησε παρὰ τῷ λαῷ. Διότι ἐκ μὲν τῶν στρατιωτικῶν, προσέλεγον οἱ σύμβουλοι τὴν Εἰρήνην παρακινοῦντες, οὐκ ὀλίγοι μεταμελούμενοι κλίνουσιν αὖθις πρὸς τὸ σέβας τῶν εἰκόνων· ἐκ δὲ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς, οἱ πλείονες συμπροσδοκῶσι τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστηλώσεως. Τί γοῦν πλέον ἀπομένει; Πρὸς τί τῆς ὀρθοδοξίας ἡ νίκη ἀναβάλλεται; Ἐμπρός! Ὡς ὠφελῃθῶμεν τῆς εὐκαιρίας, ἑωσοῦ τὰ πάντα ῥέπουσιν αὐθορμήτως πρὸς τὴν τῶν προγεγενημένων ἐπανόρθωσιν;

Εἴσοδος ἁμαρτίας τὸ οὖς τῆς γυναικός. Ἄλλως τε, ἡ Εἰρήνη δὲν ἐκάθευδε. Παρακολουθοῦσα προσεκτικῶς τὴν νέαν φάσιν τοῦ δράματος οὗ ἐσκόπει νὰ ἀναδειχθῇ πρωταγωνίστρια, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἐπείθετο, ὅτι πρὸς ἑαυτὴν ὀρθοδοξία καὶ φιλοδοξία κατ' οὐδὲν ἄλλο διέφερον, ἢ καθ' ὅσον ὁ σκοπὸς διαφέρει τοῦ μέσου. Ἐπὶ τέλους, ὑπὸ τῶν ἑαυτῆς συμβούλων ἐπαναγκαζομένη, καὶ τὴν ὥραν τῆς κρίσεως εὔθετον αὐτὴ ἐκείνη νομίσασα, τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων τοῦ ἔτους 785, συγκαλεῖ ἄρχοντας, ἀξιωματικοὺς, καὶ Ἐπισκόπους εἰς τὴν Μαγναύραν, τάχα πρὸς διορισμὸν καὶ ἀντικατάστασιν νέου Πατριάρχου.

Ἡ ἐκλογὴ ἦτο προδιατεταγμένη· πάντες ἐκ συνθήματος

καὶ ὁμοφώνως ἀνέκραξαν τὸν Ἀσηκρήτην Ταράσιον. Ἀλλ' ὁ Ἀσηκρήτης ὀρθούμενος ἀποποιεῖται τὴν ψῆφον· τὴν δὲ παραίτησίν του δικαιολογεῖ εἴς τινα λόγον ἔντονον, ἅμα καὶ θεσπέσιον, οὗ τὴν μνήμην ἐφύλαξεν ὁ Θεοφάνης. « Ἐν ὅσῳ τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας διαρκεῖ, λέγει, ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ δεχθῶ τῆς ἱερωσύνης τὸ μέγεθος. Ὁρῶ γὰρ καὶ βλέπω τὴν ἐπὶ τὴν πέτραν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τεθεμελιωμένην Ἐκκλησίαν διεσχισμένην νῦν καὶ διῃρημένην· ἡμᾶς δὲ ἄλλοτε ἄλλως λαλοῦντας καὶ ἑτέρως τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὁμοπίστους ἡμῶν χριστιανοὺς, συμφωνοῦντας αὐτοῖς τοὺς τῆς Δύσεως, ἀλλοτριωμένους δὲ ἡμᾶς ἐκείνων ἁπάντων, καὶ καθ' ἑκάστην ὑπ' αὐτῶν ἀνα θεματιζομένους. Δεινόν ἐστι τὸ ἀνάθεμα· πόρρω τοῦ Θεοῦ βάλλει, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκδιώκει ἀπάγον εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Οὐκ οἶδε γὰρ ὁ τῆς Ἐκκλησίας ὅρος καὶ νόμος ἔριν, ἢ φιλονεικίαν· ἀλλ' ὥσπερ οἶδεν ἓν βάπτισμα, μίαν πίστιν, οὕτω καὶ συμφωνίαν μίαν ἐπὶ παντὸς πράγματος ἐκκλησιαστικοῦ. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἀπόδεκτον καὶ εὐάρεστον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ ἑνωθῆναι ἡμᾶς, καὶ γενέσθαι μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, καθὰ καὶ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως ὁμολογοῦμεν ἀδελφοί. » Περαίνει δὲ τὸν λόγον συνιστῶν τὴν συνάθροισιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου, « ἵνα γίνωσιν οἱ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἓν, καὶ οἱ εἰς τὴν Τριάδα πιστεύοντες γενῶσιν ἡνωμένοι καὶ ὁμόψυχοι καὶ ὁμότιμοι. » Καὶ εἰ μὲν οἱ βασιλεῖς ἐπινεύσωσιν εἰς τὴν αἴτησίν του, συγκατατίθεται, καὶ τὴν ψῆφον ἀσπάζεται· ἄλλως, δὲν θέλει νὰ καταδικασθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Χριστοῦ. — Οἱ περιεστῶτες πάντες εὐφήμη-

σαν, καὶ συνεφώνησαν ὁμοθυμαδὸν τοῦ γενέσθαι Σύνοδον. ὁ δὲ Ταράσιος αὐθημερὸν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως χειροτονηθεὶς, ἀποστέλλει εἰς Ῥώμην τὰ συνοδικὰ αὐτοῦ καὶ τὸν λίβελον τῆς πίστεως, ἐνῷ συγχρόνως ἡ Εἰρήνη Ἐπίσκοπόν τινα Σικελὸν (147) πρὸς τὸν Ἀδριανὸν Πάπαν διαπρεσβευομένη αἰτεῖται πρὸς συγκρότησιν τῆς Συνόδου τὴν τούτου αὐτοπρόσωπον ἔλευσιν. Καὶ ἡ μὲν αἴτησις δὲν ἐπακούεται· ἔρχονται δ' ἐκ Ῥώμης ἐπὶ τούτου δύο ἐπίτροποι Ῥωμαῖκοὶ, ὧν ὁ μὲν Ἰταλὸς, ὁ δ' Ἕλλην, εἷς τῶν ὀρθοδόξων φυγάδων. Ἀλλὰ διὰ τὴν τυραννίδα τῶν Ἀράβων, τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς δὲν δύνανται ἐπισήμους νὰ στείλωσιν ἐπιτρόπους εἰς Σύνοδον, ὡρισμένην νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ πρὸς τὰς εἰκόνας σέβας (148). Ἀφικνοῦνται, ὅμως, εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο τοποτηρηταὶ τῶν Πατριαρχείων Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, οἰκονομικῷ τῷ τρόπῳ ἐκλελεγμένοι ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἱερέων καὶ μοναχῶν (149)· τοῦ θ' ὅπερ παρέσχε μετέπειτα λαβὴν τοῖς διαμαρτυρομένοις, ἵνα παράνομον κρίνωσι τὴν Ζ. Σύνοδον, λόγῳ ὅτι ἐκ τῶν πέντε καθολικῶν θρόνων δύο μόνοι ἐννόμως ἐν αὐτῇ παρεστάθησαν καὶ τὸ κῦρος ἐπέφερον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Τῷ ἑπομένῳ ἔτει, 786, συνέρχονται εἰς Κωνσταντινούπολιν πάντες ἀδιακρίτως οἱ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Εἰρήνης ἐπίσκοποί τε καὶ ἡγούμενοι· τῇ δὲ 17 τοῦ Αὐγούστου μηνὸς προκαθίσαντες οὗτοι ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἄρχονται τὴν συνήθη τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, τῆς μὲν ἀντιβασιλίδος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου ἐφορώντων ἐκ τῶν κατηχουμένων, τοῦ δὲ Ταρασίου προεδρεύοντος τὴν Σύνοδον. Καὶ ἤδη προέβαινεν ἡ συζήτησις, ἀφόβως

μὲν ἀλλ' ἀλυσιτελῶς ἀντιτεινόντων τῶν Εἰκονομάχων ἐπισκόπων· ἤδη τὰ πάντα προεμήνυον αἰσιωτάτην τὴν ἔκβασιν τῆς Συνόδου, ὅτε θόρυβος μέγας, ποδοκρουστία, καὶ κολοσυρτὸς ἀκούονται πέριξ τῆς ἐκκλησίας. Ἐπέπρωτο τῇ Εἰρήνῃ νὰ μάθῃ, ὅτι φωνὴ ἀρχόντων δὲν εἶναι πάντοτε φωνὴ λαοῦ. Κραυγαὶ, βλασφημίαι, κατάραι, ἀναθέματα περιηχοῦσιν ἐν τῷ ναῷ, αἱ θύραι τοῦ ὁποίου κλείονται παραυτίκα. Ἀλλὰ πλῆθος ἄπειρον λαοῦ, ἄνθρωποι πάσης τάξεως καὶ φύλου καὶ ἡλικίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ Ἐπίσκοποι, καὶ βασιλικοὶ σωματοφύλακες, καὶ ἀρχηγοὶ ταγμάτων, καὶ ἕτεροι ἄρχοντες, οὗτοι τὰς θύρας διάσαντες, καὶ τὰ ξίφη γυμνώσαντες, καὶ εἰσπηδήσαντες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, μανιωδῶς ἐπιτάσσουσι τῷ Πατριάρχῃ τῆς Συνόδου τὴν διάλυσιν, ἂν δὲν ἤθελε καὶ αὐτὸς νὰ θανατωθῇ, καὶ πάντες ὁμοῦ οἱ ὁμόφρονές του νὰ πέσωσι θύματα τῆς γενικῆς ἀγανακτήσεως· ὁ γὰρ λαὸς δὲν συγκατετίθετο εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰδώλων, καὶ τὴν τῆς μοναχοκρατίας ἀποκατάστασιν. Ὑπὸ τοιαύτης ἀπροόπτου ἐπαναστάσεως ἡ Εἰρήνη καταπτοουμένη ἐν τοῖς Κατηχουμένοις, ὅθεν ἀδιόρατος τοὺς συνεδριάζοντας ἐπηρέαζεν, ἀποστέλλει ἐν τάχει τοὺς συνετωτέρους τῶν οἰκιακῶν της πρὸς ἀναστολὴν τοῦ θορύβου. Ἀλλ' οἱ στασιάρχαι Σχολάριοι καὶ Ἐξκουβίτορες, ὑπὸ τῆς ἀπειθείας τοῦ Ταρασίου καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐξαγριούμενοι, καὶ τοὺς Πατέρας βλέποντες ἀταράχως ἐμμένοντας εἰς τὴν θέσιν των, τὴν μὲν βασίλισσαν ἐξυβρίζουσιν, ἄπιστον, ἐπίορκον, εἰδωλομανῆ, καὶ ἀναξίαν προσονομάζοντες, μόνον δὲ βασιλέα εὐφημοῦσι τὸν Κωνσταντῖνον· εἶτα τὰς εἰκόνας λυσσωδῶς ἀναθεματίζουσι, τοὺς δὲ ἀπεσταλμένους τῆς

βασιλείας κολαφίζουσι, καὶ ἀποπέμπουσιν. Ηὔξανεν ἐν τούτοις ἡ ταραχή· ἄλλα γὰρ στίφη ἐπ' ἐκείνων προσήρχοντο, τῶν προτέρων μανιωδέστερα, φρικτὰς ἀρὰς ἐξευροῦντα κατὰ τῶν Συνοδικῶν, οὓς ἐπωνείδιζον ὡς βεβήλους, ἐπιόρκους, ἀπανθρώπους, συμωνιακούς. Ἡ στάσις ἤθελε μεταβληθῆ βέβαια εἰς αἱματηρὰν σκηνήν, ὁ οἶκος Κυρίου ἐμιαίνετο φόνοις, ἂν ὁ Πατριάρχης ἐγειρόμενος δὲν εἰδοποίει νεύματι ἐπισκόπους τε καὶ ἡγουμένους ὅτι καιρὸς ἦτο νὰ καταφύγωσι ποὸς ἑαυτῶν σωτηρίαν ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι. Τῶν πατέρων δὲ ἀπαγωρησάντων, ἡ Σύνοδος διελύθη. Τότε δὴ, ἐπίσκοποι καὶ λαϊκοὶ Εἰκονομάχοι, σύσσωμοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξεοχούμενοι, διαπεφῶσι τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως φωνάζοντες ἐν θριάμβῳ· *Νενικήκαμεν, νενικήκαμεν!* — Ἡ ποώτη ἀπόπειρα τῆς ὑπὲο εἰκόνων Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀποτυγχάνει.

Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία τῆς Συνόδου ποοευτύνυε τῇ βασιλίσσῃ τὴν διάλυσιν τῶν σχεδίωντος. Καὶ ὅμως τὸ σφάλμα δὲν ἐφόβησεν αὐτὴν, ἥτις νῦν ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Λογοθέτου βοηθουμένη, εἰς πέρας ἀποφασίζει νὰ φέοῃ τὴν Σύνοδον. Καὶ δὴ, τὰ στοατιωτικὰ τάγματα τῆς Θράκης, πιστὰ τῷ ἐπιστηθίῳ αὐτῆς στοατηγῷ, ποοσκαλέσασα τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἄλλως τε δὲ πλασαμένη πόλεμον κατ' Ἀράβων, καὶ ἐπὶ τούτου ἐξαποστείλασα « τὸν δυσσεβῆ στοατὸν, ὃν ὁ ἀλάστωο Κωνσταντῖνος ἐστοάτευσέ τε καὶ ἐπαίδευσε » (149), ἐποίησε τὴν Βιθυνίαν, τὴν Θράκην, καὶ Κωνσταντινούπολιν ὑποχειοίους εἰς τὰς βουλήσεις της, καὶ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ εὐνοουμένου της Νικηφόρου. Οὕτω δὲ ποοασφαλισθεῖσα, συνεκάλεσε τὸ ἑπόμενον ἔαρ τοὺς Ἐπισκόπους, οὐχὶ δι'

ἐπισήμων προσκλητηρίων, ἀλλὰ διὰ βασιλικῶν ταχυδρόμων, καὶ οὐκέτι ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἀλλὰ πόρρω Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Νικαίᾳ· ἔνθα πραγματικῶς συνέρχονται οἱ Πατέρες, 367 τὸν ἀριθμόν. Τότε δὲ Οἰκουμενικῆς Συνόδου κροτηθείσης ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τῆς ἑβδόμης καὶ τελευταίας Οἰκουμενικῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, θεσπίζεται τῶν εἰκόνων ἡ ἀναστήλωσις, καὶ ἐν γένει ἀφορισμὸς ἐκδίδεται κατὰ παντὸς προσθέσαντος, ἢ ἀφαιρέσαντός τι ἐκ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας. Συμπεριλαμβάνονται ἐν τῷ ἀναθέματι οἱ τρεῖς Πατριάρχαι τῆς Εἰκονομαχίας, ὁ Ἀναστάσιος, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Νικήτας, καὶ πάντες οἱ ὁμόφρονες αὐτῶν· τὰ δὲ βιβλία τῶν εἰκονοκλαστῶν, τάχα πρὸς διαφύλαξιν, μετακομίζονται ὅλα ἐν τῷ πατριαρχείῳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀφορισμὸς ἐπιβάλλεται παντὶ τῷ μὴ παραδίδοντι αὐτά· ὅθεν προῆλθεν ἡ ἀπώλεια πολυτίμων ἱστορικῶν μνημείων. Ἐπὶ τέλους, ὑπογραφέντος τοῦ τόμου παρὰ τῶν βασιλέων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ φιλοδωρημάτων τοῖς ἱερεῦσι διανεμηθέντων πολλῶν, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία τὸν ἀρχαῖον κόσμον αὐτῆς ἀπέλαβεν.

Ἡ Εἰκονομαχία ἐψηφίσθη πανδήμως εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ καταργεῖται σχεδὸν λαθραίως εἰς τὴν Βιθυνίαν. Ἠγνόησεν ἐπί τινας ἡμέρας τὰ θεσπισθέντα τῆς Κωνταντινουπόλεως ὁ λαός. Ὡς δὲ τὰ πεπραγμένα διεθρυλλήθησαν, οἱ μὲν στρατῶνες τῶν ὑπὸ τῶν Ἰσαύρων μορφωθέντων Ἀνατολικῶν εὑρέθησαν κενοί, ἐπολιόρκει δὲ τὰς ἐξόδους, πλατείας, λεωφόρους τοῦ Βυζαντίου στρατὸς νέηλυς καὶ βάρβαρος. Διεύθυνον τὰς ἐργασίας τῆς ἱστορικῆς ταύτης Συνόδου, καὶ κυρίως διέπρεψαν ἐν αὐτῇ, δύο ἄνδρες πολιτικοί, σύμβουλοι τοῦ στέμματος, ὑπὸ τὸ

σχῆμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως; ἀμφότεροι κρύψαντες τὴν πεῖραν τῶν ἐγκοσμίων, τὴν τέχνην τῆς κυβερνήσεως, καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἑαυτῶν ἐποχῆς· λέγομεν, ὁ Ἀσηκρήτης Ταράσιος, καὶ ὁ τὴν θέσιν τούτου παρὰ τοῖς βασιλεῦσι διαδεχθεὶς ἀοίδιμος Νικηφόρος, ὁ καὶ μετέπειτα Πατριάρχης γενόμενος Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς ὁ μετριώτερός τε καὶ ἑλληνικώτερος τῶν ἱστορικῶν τοῦ μεσαιῶνός μας. Οἱ κλητοὶ οὗτοι τῆς Ὀρθοδοξίας, πρὸ ποδῶν ἰδόντες τὸ βάραθρον, εἰς τὸ ὁποῖον ὡδήγει καὶ πίστιν καὶ πατρίδα τὸ σχίσμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· προνοήσαντες τοὺς κινδύνους, τὰς συμφορὰς, τὸν ὄλεθρον ἴσως, ὅστις τὸ γένος περιέμενεν ἐκτὸς τῆς αὐτοῦ προκεχαραγμένης ὁδοῦ· Θείῳ δὲ πνεύματι προαισθανθέντες, ὅτι χωρὶς ἑνότητος πίστεως, χωρὶς ταὐτότητος παραδόσεων, λατρείας, ἐθίμων, προσκυνήσεως, ἡ πολιτικὴ ἑνότης τῶν ὁμογενῶν ἤθελεν ὅσον οὔπω διαῤῥαγῇ, καθάπερ σκεῦος εὔθραυστον εἰς χεῖρας βρέφους, ὥρμησαν εὐτόλμως ἐπὶ τοῦ πηδαλίου τοῦ κινδυνεύοντος πλοίου, καὶ διὰ τῆς ποιμενικῆς ῥάβδου, ἣν ἥρπαξαν ἀπὸ χειρῶν ἀνικάνων, πατάξαντες δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ τοὺς μὴ συντιθεμένους τῇ θρησκευτικῇ καὶ πατριωτικῇ ὁλομελείᾳ, ἔσωσαν καὶ σκάφος καὶ πλήρωμα, ἤγαγον ἀβλαβῆ εἰς τὸν λιμένα τὸν Ἑλληνισμόν. Ἀλλὰ, λέγουσί τινες, οὗτοι λαϊκοὶ ὄντες ἐσφετερίσθησαν τὸ Πατριαρχικὸν ὠμοφόριον. Καὶ τί πρὸς τοῦτο; Λαϊκὸς, πολιτικὸς, διπλωμάτης ἀνέβη τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ ὁ μέγας Φώτιος! Ναὶ μὲν εἰσέτι τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀποστολὴν ἡ Εἰκονομαχία δὲν ἐξεπλήρωσεν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον τῆς Εὐρώπης μετεβλήθη· ἡ κοινωνία, ἡ Ἐκκλησία, ἡ πολιτεία τῶν Γραικῶν

μετέδησαν εἰς φάσιν καινήν. Ἂν δὲ κληρικὸς καὶ λαϊκὸς ἀπὸ τοῦδε διακρίνονται κατ' ἐνδυμασίαν, ὅμως ἓν φρόνημα, ἓν αἴσθημα, ἓν μόνον πάθος κινεῖ νῦν τὰ ἐκλεκτὰ μέλη τῆς πολιτείας· ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐμμέσως διὰ ταύτης ἡ ἰδιοπροσωπία τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, ὁ ἰδανικὸς οὗτος τύπος τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος. Τί ἐγένοντο τὰ φιλόδοξα τῆς Εἰρήνης σχέδια; Κονιορτός. Ἀλλ' οἱ ὄπισθεν τῆς φιλοδόξου γυναικὸς ὑπὲρ ἑνότητος πίστεως ἐνεργήσαντες μετέδοσαν τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν εἰς γενεὰς καὶ γενεάς. Ἐὰν γὰρ ὑπάρχῃ σήμερον παρ' ἡμῖν ὁμογένεια καὶ ὁμοδοξία, τὸ θαῦμα κατὰ μέρος ὀφείλεται πρὸς τρεῖς λαϊκοὺς παραβύστους, τὸν Ταράσιον, τὸν Νικηφόρον, καὶ τὸν Φώτιον.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι τὴν ἑνότητα αὐτὴν ποθήσαντες οἱ Ἀσηκρῆται τῆς Εἰρήνης, ἐδίωξαν γενικὴν, ἀφηρημένην τινὰ καὶ ὡς ἂν εἴποι τις οἰκουμενικὴν ἑνότητα, συνέλαβον τὸν ἔρωτα μιᾶς χριστιανωσύνης ἀδιαχωρίστου, ἧς ἡ Κωνσταντινούπολις θᾶττον ἢ βράδιον ἤθελε κηρυχθῆ, ὡς εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πάπα Μαρτίνου, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ κεφαλή. Ἀλλὰ, τάχα τὸν παράβολον τοῦ αἰῶνος ἐκείνου πατριωτισμὸν δὲν ἐδικαιολόγει τὸ στέμμα τὸ Ῥωμαϊκὸν, ὅπερ ἐστόλιζεν ἔτι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τὸ μέτωπον; Ἠδύναντο, ἆρά γε, οἱ πρωθυπουργοὶ τῆς Εἰρήνης, ὅσῳ μεγαλόνοας ἂν ὑποθέσωμεν αὐτοὺς, ἠδύναντο, τοιαύτην ἑνότητα προσχεδιάζοντες, νὰ προγνώσωσι λεπτομερῶς τὰς ἐνδεχομένας καὶ βραδύτερον ἐπισυμβάσας τοῦ σχίσματος περιπετείας; Προέτεινον οὗτοι, ἀπεφάσιζε δ' ὁ θεός. Θεία δὲ οἰκονομία ἐθέσπιζε τὸν χωρισμὸν τῆς Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Παρὰ τὸν ὅρκον καὶ τὰς εὐ-

χὰς τῆς Ζ'. Οἰκουμενικῆς, ἥτις κατ' ἰδίαν ἐναπέβλεψεν εἰς τὴν ἕνωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, θεὸς ἀπεφάσιζεν, ὅτι τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος ἡ διάπραξις ἀντέκειτο πρὸς ὥραν τῷ νόμῳ τῆς προόδου. Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν, ἰδοὺ ἕτερόν τι καὶ μεῖζον σκάνδαλον ἐπεκρέματο. Ἔκρουεν ἤδη τὰς θύρας τῆς Εὐρώπης ἡ μᾶλλον πολυχρόνιος καὶ πεισματώδης τῶν ἀνθρωπίνων διχονοιῶν, τὸ ζήτημα περὶ ἐκπορεύσεως Πνεύματος Ἁγίου.

Ἐνῷ τοιοῦτοι περὶ Ῥωμαϊκῆς πανηγεμονίας σκοποὶ διενοοῦντο εἰς Κωνσταντινούπολιν, συμβάντα κατ' ἄλλον τρόπον ἀναστατικὰ προητοίμαζον ἐν τοσούτῳ τῆς Δύσεως τὸν χωρισμὸν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν. Διηγοῦνται οἱ χρονογράφοι ὅτι ἕως ἀπὸ τοῦ 774 ἔτους ὡρέξατο ὁ μέγας Κάρολος νὰ μεταβῇ ἀπὸ Παυΐας εἰς Ῥώμην, ὅπως προσκυνήσῃ τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου Πέτρου, καὶ συνάψῃ φιλίαν μετὰ τοῦ Πάπα προσωπικήν. Ἡ πρώτη αὕτη περιοδία δεινὰς ὑπονοίας ἤγειρεν εἰς τὸ συμβούλιον τοῦ τότε βασιλεύοντος Κωνσταντίνου. Λαβὼν ὁ Κάρολος μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς λογάδας τοῦ γένους του, Δοῦκας, Κόμητας, Ἄρχοντας, Ἀρχιερεῖς, Νοταρίους, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ὁδοιπορήσας ἀρίχθη εἰς Ῥώμην τῇ παραμονῇ τῶν Χριστογέννων. Ὁ δὲ Πάπας, τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ μαθών, προέπεμψεν εἰς ἀπάντησίν του τὴν Βουλήν, τοὺς Ἄρχοντας Ῥώμης, τοὺς δημάρχους τῆς πόλεως, στίφη νεανίσκων, φερόντων κλάδους βαΐων καὶ ἐλαίας. Τῆς δὲ ἀκολουθίας ὅλης προεπορεύοντο τὰ σύμβολα τῆς πολιτείας, καὶ οἱ Σταυροὶ τοῦ Λατηρανοῦ, ὡς ἔπρεπεν *εἰς Ὕπατον, καὶ Πατρίκιον Ῥωμαῖον.*

Ὡς εἶδεν ὁ Κάρολος τοὺς Σταυρούς, πεζεύσας μετὰ τῆς

συνοδίας του, ἐπορεύθη πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἔνθα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κλήρου ὁ Ἀδριανὸς Α΄. περιέμενεν αὐτὸν, ψαλλόντων τῶν ἀναγνωστῶν τὸ « Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. » Πάπας καὶ Ῥὴξ Γαλλίας ἐγκαρδίως εἰς τὰ προπύλαια τῆς ἐκκλησίας συμπεριπτύσσονται, εἶτα δὲ καταβάντες ἀμφότεροι εἰς τὸ ὑπόγειον, ἔνθα λέγεται ὅτι ὁ Ἅγιος Πέτρος ἐμαρτύρησεν, ἐκεῖ, τῇ ἀμυδρᾷ λάμψει λύχνου τινὸς, Κάρολος καὶ Ἀδριανὸς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Κορυφαίου φιλίαν ὀμνύουσιν ἀτελεύτητον. Τὰ δὲ σπουδαῖα ἐφεξῆς. Μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἡμερῶν, ὁ Ῥώμης ἀρχιερεὺς προσκλεῖ τὸν πνευματικὸν υἱόν του ἐπισήμως νὰ προσεπικυρώσῃ τὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρός του χορηγηθέντα τῇ Ἐκκλησίᾳ Ῥώμης ἀφιερώματα, τοῦθ' ὅπερ, ὡς ἄδεται, ἀσμένως ὁ Κάρολος ἐποίησεν. Ἀλλὰ τί ἐγένετο τὸ πρωτότυπον τῆς ἐπικυρώσεως; Ἄδηλον· οὐδέποτε ἡ Ῥώμη ἐφανέρωσεν αὐτό. Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος, ὁ τῶν Παπῶν βιογράφος, βεβαιῶν, ὅτι ὁ Κάρολος, πλὴν τῶν προεπικυρωθέντων δωρημάτων προσέθηκεν ἔτι τὴν νῆσον Κύρνον, τὸ Σπολέτον, τὴν Βενεβενδὸν, τὴν Ἐνετίαν, τὴν Μαντούην, καὶ Ἰστρίαν, εἶχε βεβαίως ὑποβολιμαῖόν τι καὶ πλαστὸν ἔγγραφον πρὸ ὀφθαλμῶν (151). Καὶ τί τὸ παράδοξον; Ὁ αἰὼν ἐκεῖνος τῆς Ῥώμης ἦτο αἰὼν πλασματογραφίας ἐπιτηδειοτάτης. Τότε γὰρ ἐπενοήθησαν, καὶ τότε ἐψευδογραφήθησαν, ἢ τοὐλάχιστον οὐσιωδῶς ἐνοθεύθησαν αἱ συλλογαὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων τῶν πρώτων αἰώνων, αἵτινες γινώσκονται ὑπὸ τὸ ὄνομα *Δεκρετάλαι*, αὐταὶ δυνάμει τῶν ὁποίων ὁ Πάπας αὐτεχειροτονήθη δεσπότης ἀπόλυτος καὶ

ἀνεύθυνος τῆς Ἐκκλησίας καὶ παντὸς τοῦ κλήρου. Γνωστὸν, ὅτι ὁ μέγας Κάρολος ἔλαβεν ἓν ἀντίγραφον τῶν Συλλογῶν αὐτῶν παρὰ τοῦ Ἀδριανοῦ· ὅμως ἡ νόθευσις τοῦ πρωτοτύπου εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μεταγενεστέρα.

Ἐν ἔτει 780 ὁ Κάρολος πάλιν ἔρχεται πανοικεὶ εἰς Ἰταλίαν, διαχειμάζει ἐν Παυΐᾳ, τὴν δὲ μεγάλην Ἑβδομάδα τοῦ ἑπομένου ἔτους παραγίνεται εἰς Ῥώμην, ὅπου αἱ ἐγχώριοι ἀρχαὶ προσυποδέχονται αὐτὸν ἐπισήμως, ὡς τὸ πρῶτον. Κατὰ δὲ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁ Πάπας τὸν μὲν ἕνα υἱὸν τοῦ Καρόλου βαπτίζει, καὶ εἶτα στέφει ἰδιοχείρως Ῥῆγα Ἰταλίας, τὸν δ' ἕτερον χρίει Ῥῆγα Ἀκουϊτανίας. Ἀκολούθως ἄρχεται συζήτησις περὶ δικαιωμάτων τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἣν ὁ Κάρολος ἐλέγχει πικρῶς τὴν σπατάλην τῶν ἱερῶν κτημάτων, καὶ τῶν Λατινεπισκόπων τὰς καταχρήσεις (152).

Διέτριβε τότε ἐν Παυΐᾳ ὁ Ἄγγλος Ἀλκουΐνος, διάκονος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βοράκου, ἄκρος τῶν ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν γραμμάτων ζηλωτής. Ὁ Κάρολος ἐθαύμασεν οὕτω τὰς γνώσεις καὶ τὴν εὐγλωττίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὥστε προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Γαλλίαν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Ἀλκουΐνου, ὁ Κάρολος ἐδιδάχθη τακτικῶς τὴν ῥητορικὴν, τὴν διαλεκτικὴν, καὶ στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας, ἀλλ' ὠφελήθη καὶ ὑπὸ τῆς τερπνῆς τοῦ διακόνου συναναστροφῆς, συνήθως στρεφομένης περὶ τὴν ἱστορίαν καὶ γραμματολογίαν τῶν ἀρχαίων. Ἡ φιλομάθεια τοῦ βασιλέως ἐνέπνευσε τὸν ἔρωτα τῆς σοφίας καὶ εἰς πολλοὺς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς, ὥστε ὁ κύκλος τῶν ἀκροατῶν ἐπλατύνθη καθ' ἑκάστην. Ὀνόματα ποιητῶν ἑλλήνων καὶ λογογράφων λατίνων ἀντήχησαν ἅμα τῇ κλαγγῇ τῶν

ὅπλων ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν ἀνακτόρων τῆς Ἀκουϊτανίας. Καὶ ἐξίστατο μὲν ὁ Κάρολος ἀκροώμενος τὰ τῶν Ῥωμαίων· μανθάνων δὲ τὸν ῥωϊσμὸν τῶν πολιτῶν καὶ τὴν σοφίαν τῶν διδασκάλων τῆς Ἀττικῆς ἐστέναζεν ὅτι αἱ Ἀθῆναι παρήκμασαν, πρὶν ἢ λάβωσι τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ. «Ἆρ' οὖν ἀπεκρίνατο ποτὲ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθητῇ, ἀφοῦ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπιποθεῖς, παρὰ σοὶ κεῖται τὸ καταστῆσαι τὴν Φραγκίαν σου χριστιανικὰς Ἀθήνας» (153). Ἐν τούτοις ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τοῦ Ἀλκουΐνου, καὶ ἐν γένει τῶν φιλεπιστημόνων, ηὔξησε μετ' ὀλίγον οὕτως, ὥστε ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Καρόλου, καὶ Ἀκαδημία ἐπὶ τὸ ἀττικώτερον καθιδρύθη, ἔνθα συνεζητήθησαν θέσεις φιλολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαί, Ἀκαδημία, τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἤμειψαν τὰ χριστιανικὰ αὐτῶν ὀνόματα ἀντὶ ἀρχαίων ὀνομάτων. Καὶ π.χ. ὁ Θεόδουλφος, εἷς τῶν ἐπιστηθίων τοῦ Καρόλου καὶ συγγραφεὺς στίχων λατινικῶν, παρέλαβε τ' ὄνομα τοῦ Πινδάρου· ὁ δὲ περίφημος Ἐγινάρδος, γραμματεὺς αὐτοῦ, ἐκλήθη, εἰς ἀνάμνησιν τῆς Θεᾶς τῆς εὐγλωττίας, Καλλιόπιος· Δαμαίτας δὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μογουντίας (Mayence) Ῥίκουλφος, καὶ Αὐγουστῖνος ὁ Ἀδελάρδος, ἐπὶ τέλους δὲ Δαβὶδ ὁ Κάρολος αὐτός (154). Κόσμος ἑλληνικὸς παράδοξος, χώραν καὶ χρόνον μεταλλάξας! Ἀττικὸς κόσμος ἀστείως τὴν φραγκογαλλικὴν πανοπλίαν ἐπενδυόμενος!

Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀναδρομὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα παρατηροῦμεν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ χρόνῳ καὶ εἰς Βυζάντιον. Ἐκ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, οὐδεὶς πρὸ τῆς Η'. ἑκατονταετηρίδος ἐτόλμησε νὰ καταργήσῃ,

ἢ καὶ νὰ τροπολογήσῃ τὰς σχετικὰς πρὸς τὸ νομισματικὸν σύστημα τῆς πολιτείας ῥωμαϊκὰς συνηθείας, αἵτινες ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς βασιλέων ἐθεωρήθησαν ὡς ἱερὰ μνημόσυνα, ὡς σύμβολα ἀπαραβίαστα τῆς μοναρχίας τοῦ Αὐγούστου, καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Δὲν ἐξαιροῦνται δὲ τῆς κατηγορίας οὔτε οἱ βασιλεῖς αὐτοί, τῶν ὁποίων αἱ Νεαραὶ διατάξεις συνετάχθησαν ἑλληνιστί. Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων, οἱ τίτλοι τῶν βασιλέων, τὰ συνήθη πολυχρόνια ἐτυπώθησαν λατινιστὶ ἕως Θεοδοσίου τοῦ Γ'. τοῦ προκατόχου Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ἂν καὶ ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνίδος εἰσεχώρησεν ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν γραμματείαν τοῦ ἀνακτοβουλίου. Ἀλλὰ πρὸς συντήρησιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπισημότητος, καὶ χάριν εὐθυμοταξίας, τὸ νομισματοκοπεῖον ἐφύλαττε τὴν γλῶσσαν ἐκείνην ἣν οὐδεὶς ἐνόει πλέον ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ μονάρχου μὴ ἐξηρημένου. Ἡ φορὰ τῶν Εἰκονομαχικῶν μετακινήσεων ἐπήγαγε τέλος καὶ τὴν νομισματικὴν ἐπανάστασιν. Πρῶτος τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ὁ τῆς Εἰκονομαχίας ὑποκινητὴς ἐπιγράφεται εἴς τινα τῶν νομισμάτων αὐτοῦ LEON, γλώσσῃ μὲν χρώμενος ἑλληνικῇ, στοιχείοις δὲ ῥωμαϊκοῖς, καὶ οὐχὶ LEO λατινιστὶ, τὸ λοιπὸν, ἄλλως τε, τῆς ἐπιγραφῆς παραδίδων εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ῥωμαϊκὴν συνήθειαν. Δεύτερος δὲ ὁ υἱός του Κωνσταντῖνος καθιεροῖ καὶ πλατύνει τὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνίδος ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς νομίσμασι. Τέλος πάντων, τὸ ἔσχατον λείψανον τῆς ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, ἡ τῆς λατινικῆς γλώσσης ἡγεμονία, ἐπισήμως ἀποκηρύσσεται ἐν ταῖς ἡμέραις Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν ὁποίων τυποῦται μετὰ

τοὺς χρόνους τοῦ Μουμμίου καὶ τοῦ Σκύλλα τὸ πρῶτον αὐτόνομον καὶ διόλου ἑλληνικὸν νόμισμα. Ἡ γραφή, κατὰ πᾶσαν ἀλήθειαν, ὀρθὴ δὲν εἶναι, τὰ δὲ ἑλληνικὰ στοιχεῖα συμμιγνύονται ποῦ καὶ ποῦ λατινικοῖς τισιν. Ὅμως, ἡ γλῶσσα τῶν προγόνων ὁριστικῶς ἐπανωρθώθη. Ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὸ μέταλλον θέλει μετὰ τοῦ χάρτου συμμαρτυρήσει τὴν προαγωγὴν τῆς νέας ἀλλ' αἰνιγματώδους ἐκείνης Ἑλλάδος, τοῦ μεσαιῶνος ἣν οἱ λατινίζοντες Δυτικοὶ **Graeciam**, *Γραικίαν* ἀποκαλέσουσι κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ῥωμαίων (155).

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ τῆς Ἐκκλησίας κατ' εὐχὴν τῶν συνεργῶν καὶ συμβούλων ἡ Εἰρήνη διευθετήσασα, ἔτρεψε τέλος τὰς φροντίδας πρὸς τὸ οὐσιῶδες, πρὸς τὴν παγίωσιν τῆς ἐξουσίας της. Ὁ βασιλόπαις Κωνσταντῖνος, μειρακειωδῶς ἕως τότε εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς πᾶσαν τῆς μητρὸς διαταγήν· ἀλλ' ἤδη γενόμενος ἐνῆλιξ ἀφηνίαζεν, οἱ δὲ λαοὶ αὐτὸν ἀνέκραζον, αὐτὸν ἤθελον βασιλέα. Ἤγγιζεν οὖν ἡ ὥρα καθ' ἣν ὤφειλεν ἡ μητρικὴ κηδεμονία νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχήν· τοῦτο δὲ μυχόθεν ἐτάραττε τὴν ψυχὴν τῆς γυναικὸς, ψυχὴν ἄκαμπτον καὶ φίλαρχον, εἰς τὸν ἔρωτα τῆς ἐξουσίας πᾶν ἕτερον πάθος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ μητρικὸν φίλτρον ὑπερβάλλουσαν. Ὅπως λοιπὸν, ἐπ' ἀορίστῳ παρατείνῃ τὴν ἀντιβασιλείαν, καὶ καιροφυλακτήσῃ τὴν ἁρμοδίαν τοῦ πλήρους σφετερισμοῦ περίστασιν, τί βουλεύεται; Διὰ φοβερισμῶν ἀναγκάζει τὸν υἱὸν νὰ λάβῃ εἰς σύζυγον ἀπειρόκαλον καὶ σχεδὸν εὐήθη τινὰ γυναῖκα, Μαρίαν τοὔνομα, θυγατέρα πτωχοῦ τινος Ἀρμενίου. Καὶ οἱ μὲν γάμοι τελοῦνται ἄκοντος τοῦ ἀθλίου Κωνσταντίνου, καὶ ἐπενεργοῦντος τοῦ Νικη-

φόρου Σταυρακίου ἑταίρου τῆς βασιλίσσης, ὅστις, τῆς στρατηγικῆς του θέσεως καταχρώμενος, ἐξ ἄλλου μέρους πρὸς ἴδιον συμφέρον ἐσκευώρει. Ἐντεῦθεν ὅμως ἐξερράγη διχόνοια μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ· ἡ δὲ συμμορία τοῦ Νικηφόρου τὴν ἀμοιβαίαν ἀποστροφὴν ἐπιπαρώξυνε, τούτῳ μὲν καταδεικνύουσα τὸ παράνομον καὶ ταπεινωτικὸν τῆς μητρικῆς τυραννίδος, ἐκείνην δὲ διὰ χρησμῶν καὶ προγνωστικῶν πείθουσα « ὅτι οὐκ ἔστιν ὡρισμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ Κωνσταντίνῳ κρατῆσαι τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ τῇ Εἰρήνῃ ἐστὶν αὕτη ἐκ Θεοῦ δεδομένη. » Τοῦ οὖν βασιλέως, ὡς ὁ Θεοφάνης διηγεῖται, « γεγονότος εἰκοσαετοῦς ῥωμαλέου τε ὄντος καὶ ἱκανοῦ, πάνυ ἐώρα ἑαυτὸν μηδὲν ἐξουσιάζοντα, καὶ ἐλυπεῖτο βλέπων Σταυράκιον τὸν Λογοθέτην τὰ πάντα κατέχοντα, καὶ πρὸς αὐτὸν προσερχομένους, καὶ μηδενὸς τολμῶντος τῷ βασιλεῖ συχνάσαι. » Ὅθεν, συμβουλευθεὶς ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς οἰκείους του, ὀλιγοστοὺς ὄντας τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὸν φόβον τῆς μητρὸς, ἔδωκε διαταγὴν ἵνα πιάσωσι τὴν Εἰρήνην, καὶ ἐξορίσωσιν αὐτὴν εἰς Σικελίαν, ὅπως μόνος αὐτὸς καθέξῃ τὰ βασίλεια. Ἀλλ' ὁ Σταυράκιος πληροφορηθεὶς περὶ τούτου, καὶ οὐχ ἧττον φοβούμενος περὶ ἑαυτοῦ, συγκινεῖ τὴν Αὐγούσταν κατὰ τοῦ υἱοῦ. Αὕτη δὲ πιάσασα τοὺς φίλους τοῦ βασιλέως, τοὺς μὲν μαστιγοῖ, τοὺς δὲ ἐξορίζει, αὐτὸν δὲ τὸν αὐτοκράτορα, τὸν εὐγενῆ γόνον τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου, τύπτει, λοιδορεῖ, καὶ φυλακίζει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Εἰς ταῦτα δὲ μὴ ἀρκουμένη, βάλλει καὶ βῆμα τολμηρότερον· προσκαλεῖ τὸν στρατὸν εἰς ὅρκον, ὅτι μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῆς, οὐδένα ἄλλον κύριον πλὴν αὐτῆς ἤθελον ὑπακούσει καὶ ἀναγνωρίσει. Ἀλλὰ πρᾶξις τοιαύτη παρορ-

γίζει τὸν Νικηφόρον, δολίους τρέφοντα περὶ τοῦ θρόνου σκοπούς· ὁ ὅρκος ἐπιφέρει τὴν ἀναρχίαν. Οἱ μὲν δῆμοι κηρύττουσι πρῶτον βασιλέα τὸν εἰκονομαχίας ὄζοντα Κωνσταντῖνον, οἱ δὲ ἄρχοντες ἀνευφημοῦσι τὸν εἰκονόφιλον Σταυράκιον· ὀλίγοι δὲ τὴν Εἰρήνην ἀνακράζουσιν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ συναχθέντες οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀρμενιακῶν θεμάτων καὶ τοῖς δήμοις συμφρονήσαντες, κοινῇ γνώμῃ τὸν Κωνσταντῖνον ἐπιζητοῦσι βασιλέα· ἡ δὲ Εἰρήνη, τὸ ὅρμημα φοβουμένη τοῦ λαοῦ, ἀπολύει τὸν υἱόν, ὃν τότε σύμπας ὁ στρατὸς κυροῖ αὐτοκράτορα, τὴν δὲ μητέρα πάντως ἀποκηρύττει. Ἐπανελθὼν ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὰ βασίλεια, ἐξορίζει τὸν Σταυράκιον, τὸν Λέτιον, καὶ πάντας τοὺς οἰκιακοὺς τῆς μητρός· ταύτην δὲ περιορίζει ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Ἐλευθερίου, ὅπου αὕτη, πάντα κίνδυνον ἐνδεχόμενον προνοήσασα, κατέκρυψε προηγουμένως τοὺς βασιλικοὺς θησαυρούς (156).

Ἄρχεται ἐντεῦθεν σειρὰ παρανομιῶν, στάσεων, φόνων, προδοσιῶν τοιαύτη, ὥστε ὁ κάλαμος τοῦ ἱστορικοῦ ἀποστρέφεται τὴν περιγραφήν, καὶ παραδίδει τὴν ὕλην τῷ μυθιστοριογράφῳ. Ἡ παράνομος τῆς Εἰρήνης διαγωγή, κλονήσασα τὸ σέβας αὐτὸ πρὸς τὴν βασιλείαν ὅπερ τὸ γένος τῶν Ἰσαύρων ἐνεπέδωκεν, εἰσήγαγεν εἰς τ' ἀνάκτορα τὴν ἀπιστίαν τὴν ἐπιβουλήν, τὴν διαφθοράν, αὖθις τὰς συνήθεις καὶ δὴ παροιμιώδεις δολοπλοκίας τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς ἐνεθάρρυνεν. Διὸ αἱ ὀλίγαι σελίδες, τὰς ὁποίας ἀφιεροῦσιν οἱ χρονογράφοι εἰς τὴν ἔκθεσιν τῆς παρούσης περιόδου, γέμουσιν ἐγκλημάτων φρικωδῶν. Ποῦ δὲν βλέπεις τὴν προδοσίαν ὑποκώφως τὸν ἄθλιον Κωνσταντῖνον ἐπιβουλευομένην, ἄλλοτε δὲ καὶ ἀναιδῶς

στασιάζουσαν; Γυναῖκες, στρατηγοί, πατρίκιοι, εὐνοῦχοι ἀντεξαπατῶνται, ἀλληλομαχοῦσι, σφάττονται, ἐξορίζουσιν ἀλλήλους περὶ πίστεως, ἐνῷ πᾶς δεσμὸς πίστεως, σεβασμοῦ, θρησκείας, καὶ στοργῆς ἐλύθη. Ἡ μὲν πορφύρα ἐκτίθεται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς δημοπρασίαν, ὁ δὲ εὐσεβέστερος γίνεται κάτοχος αὐτῆς..... Ἀλλ' ὑπομονή! Οὕτως ὁ μεσαιὼν προβαίνει· τοιοῦτος ὁ χαρακτὴρ πάσης προκαταρκτικῆς ἐποχῆς. Μὴ γὰρ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ δὲν προηγήθησαν οἱ Ἀτρεῖδαι, οἱ Λάϊοι, οἱ Οἰδίποδες, τὰ φρικωδέστατα κακουργήματα τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων;

Παρατρέχομεν οὖν τὰς λεπτομερείας, διότι σκοπὸν δὲν ἔχομεν νὰ βαρύνωμεν τὸν ἀναγνώστην τῇ ἐξιστορήσει περιπετειῶν, ὅθεν οὐδὲν ἐξάγεται σημαντικὸν πρὸς τὰς τύχας τοῦ γένους μας. Ἡμεῖς ζητοῦμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἰδέας περιεκτικὰς, οὐχὶ δὲ ὄχλον ὀνομάτων, κυκεῶνα αὐλικῶν ἐγωϊσμῶν, ἐσμὸν εὐνούχων, κατὰ τὴν εὔστοχον λέξιν τοῦ Κεδρηνοῦ. Ὁ δὲ περὶ ταῦτα φιλοπραγμονῶν, οἴκοθεν ἂς διεξέλθῃ τοὺς ὀγκώδεις τόμους τῆς Βυζαντίδος. Σπεύδομεν ἡμεῖς ἐν τοσούτῳ πρὸς τὴν τοῦ δράματος καταστροφήν, ἀναφέροντες σχεδὸν κατὰ λέξιν τὴν εὐκατάληπτον τοῦ Θεοφάνους μαρτυρίαν.

Τῇ 15 Ἰουλίου μηνὸς τοῦ ἔτους 797 « ἐξ ἱππικοῦ ἀγῶνος περάσαντος τοῦ βασιλέως ἐν τῷ Ἁγίῳ Μάμαντι, ἐπέρασαν κατ' αὐτοῦ οἱ τῶν ταγμάτων προλαλημένοι ὥστε πιάσαι αὐτόν. Ὁ δὲ τοῦτο μαθὼν, εἰσῆλθεν εἰς τὸ χελάνδιον αὐτοῦ, καὶ ἐπέρασεν εἰς Πύλας, βουλόμενος εἰς τὸ θέμα τῶν Ἀνατολικῶν προσφυγεῖν· συνῆσαν δὲ αὐτῷ καὶ οἱ τῆς μητρὸς αὐτοῦ φίλοι, ἀγνοούμενοι παρ'

αὐτοῦ, οἵτινες συμβουλευθέντες ἀλλήλοις, εἶπον πρὸς ἑαυτοὺς *ἐὰν ἐπισωρευθῇ αὐτῷ ὁ λαὸς, οὐκέτι κυριεύεται* (ὁ βασιλεὺς), *καὶ οὐ λαυθάνομεν αὐτῷ, καὶ ἀπολεῖ ἡμᾶς.* Ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ ἐπισωρεύσασα ἐν τοῖς Ἐλευθερίοις τοὺς τῶν ταγμάτων προλαληθέντας αὐτῇ, εἰσῆλθεν ἐν τῷ παλατίῳ, καὶ μαθοῦσα τὴν τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν βασιλέα συνδρομὴν, ἐφοβήθη λίαν, καὶ ἐσκέπτετο ἀπολύσαι ἐπισκόπους πρὸς αὐτὸν, καὶ λαβεῖν λόγον, καὶ καθίσαι εἰς γωνίας. Ἔγραψε δὲ λάθρα τοὺς συνόντας αὐτῷ (τῷ βασιλεῖ) φίλους αὐτῆς, ὅτι εἰ μὴ ποιήσητε τινὰ τρόπον, καὶ παραδώσητε αὐτὸν, τοὺς λόγους οὓς ἔχετε μετ' ἐμοῦ, μηνύσαι ἔχω τῷ βασιλεῖ. Οἱ δὲ φοβηθέντες, ἐκράτησαν αὐτὸν εἰς παράκλησιν· καὶ εἰσενέγκαντες εἰς χελάνδιον κατέλαβον (τὸν βασιλέα) ἐν τῇ πόλει, τῷ σαββάτῳ τοῦ αὐτοῦ μηνός· καὶ ἀπέκλεισαν αὐτὸν ἐν τῇ Πορφύρᾳ ἐν ᾗ ἐγεννήθη· καὶ περὶ ὥραν ἐννάτην ἐκτυφλοῦσι δεινῶς πρὸς τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸν, *γνώμῃ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συμβούλων αὐτῆς.....* Καὶ οὕτω κρατεῖ ἡ Εἰρήνη, ἡ μήτηρ αὐτοῦ (157)..... Τοῦ δὲ ἁγίου Πάσχα τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ προῆλθεν ἡ βασίλισσα ἀπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐπὶ ὀχήματος χρυσοῦ ἐποχουμένη τέσσαρσιν ἵπποις λευκοῖς συρωμένου, καὶ ὑπὸ τεσσάρων Πατρικίων κρατουμένου, ῥίψασα ὑπατείαν ἀφθόνως (158.) »

Ἐν περιλήψει, βουληθεῖσα ἡ Εἰρήνη νὰ τελεσιουργήσῃ τὸν σφετερισμὸν, καὶ ἄλλως πως μὴ δυνηθεῖσα νὰ κατορθώσῃ τὴν παρανομίαν, ἢ διὰ τῆς τεκνοφονίας, συνέστησεν αὐλικὴν συμμορίαν, συνεργείᾳ τῆς ὁποίας τὸν υἱὸν ἐκράτησε καὶ ἀπετύφλωσεν ἕως θανάτου τὰς αὐτὰς

ἡμέρας καθ' ἃς οὗτος ἐθρήνει τὸν θάνατον τοῦ τέκνου του. Μετὰ δέ τινας ἡμέρας, ἡ μήτηρ αὐτὴ ἔρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐπὶ χρυσοῦ ὀχήματος, ὑπὸ τεσσάρων Πατρικίων κρατουμένου, ἐνῷ, φροντίσι τῶν προδοτῶν Σταυρακίου καὶ Ἀετίου, φόβος καὶ τρόμος βασιλεύει ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως!

Τίς ὁ μὴ φρικάζων ἐν τῇ ἀναγνώσει τοῦδε τοῦ χωρίου; Ὅμοιον θέρμα τραγῳδίας οἰκιακῆς οὐδ' αὐτὴ τῶν μυθωδῶν χρόνων ἡ ἱστορία παρέχει! Κατεπατήθησαν οὐ μόνον νόμοι πολιτείας καὶ ὅρκοι ἐπὶ τιμίων ξύλων καὶ λειψάνων δοθέντες, καὶ ὑποσχέσεις πρὸς κεκοιμημένους, τὴν Εἰρήνην ἐξαγαγόντας ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ πολλαχῶς αὐτὴν εὐεργετήσαντας, ἀλλ' εἰς αἰῶνας χριστιανικοὺς παρεβιάσθησαν ἡσύχως τε καὶ ἐσκεμμένως οἱ ἀγαπητότεροι νόμοι τῆς φύσεως. Ἂν ὅμως τέσσαρες Πατρίκιοι συνώδευσαν τὴν ἄραξαν τῆς Εἰρήνης εἰς τὸν ναὸν, ἡ συνείδησις τοῦ αἰῶνος ἐκείνου ἐστιγμάτισε τὴν ἀνδροφόνον, τὴν ἀπάνθρωπον γεννήτριαν, τὴν ἀμαυρώσασαν τὸ ἔνδοξον ὄνομα τῆς πατρίδος της, πολλὰ οὐράνια σημεῖα κατὰ τῆς θηριωδίας της ἐξαγορεύσασα. «Ὁ ἥλιος, λέγει ὁ αὐτὸς χρονογράφος, τὴν τραγικὴν διήγησιν περαίνων, ἐσκοτίσθη ἐπὶ ἡμέρας δεκαεπτὰ, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὥστε πλανᾶσθαι τὰ πλοῖα, καὶ φέρεσθαι, καὶ πάντας λέγειν καὶ ὁμολογεῖν, ὅτι διὰ τὴν τύφλωσιν τοῦ βασιλέως ὁ ἥλιος τὰς ἀκτῖνας ἀπέθετο..... »Καὶ ὅμως, παράδοξον! δυσερμήνευτον τῷ ὄντι! Αὐτὸς οὗτος ὁχρονογράφος, καὶ τίς; ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν Θεοφάνης τὴν μοναρχίαν τῆς Εἰρήνης ἀκολούθως ἱστορῶν, ἀποκαλεῖ τὴν βασίλισσαν ταύτην εὐσεβῆ, μάλιστα εὐσεβεστάτην, ἀλλαχοῦ δὲ μακαρίαν καὶ ἀ-

γίαν, καὶ σοφὴν καὶ θεοφιλῆ· οὐχὶ δ' ἅπαξ, ἀλλ' ἐπανειλημμένως (159). Τί ἐσήμαινε τότε ἡ λέξις εὐσέβεια; τί δὲ ἡ ἁγιότης; Ὁμολογοῦμεν τὴν ἀπορίαν μας. Ἐὰν ἡ εὐσέβεια δὲν δηλοῖ τὴν ἀγάπην, τὸ ἔλεος, τὴν θρησκείαν, τὴν ἀγαθοεργίαν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν πᾶσαν πρακτικὴν ἀρετήν, οὐκ οἴδαμεν τὴν σημασίαν της.

Σκέψις ὡριμωτέρα διαλύει τοῦ Θεοφάνους τὴν ἀντίφασιν.

Αἱ φοβεραὶ τῆς Αἱρέσεως προσβολαί, ὁ ἐφιάλτης αὐτὸς τῆς Εἰκονομαχίας, ὁ τρόμος τῆς ἀναρχίας, ἡ πρόοψις διαλύσεως κοινωνικῆς ἅμα καὶ ἐθνικῆς μετέβαλον βαθμηδὸν τὴν συνήθη τῆς *Εὐσεβείας* σημασίαν. Ὁ νέος ὁρισμὸς τῆς λέξεως ἀποβαίνει χρήσιμος πρὸς ἑρμήνευσιν τῶν τότε συμβάντων. Εὐσεβής, ἅγιος, ὅσιος ἐλογίσθη κατὰ λόγον πολιτικὸν (par raison d'État) ὁ σεβόμενος καὶ κρατύνων τὰ προδεδογμένα, ὁ λόγῳ τε καὶ πράγματι συνεργαζόμενος εἰς τὴν ἐμπέδωσιν τῆς πνευματικῆς ἑνότητος. Τὴν δὲ κατ' ἀρετὴν πρᾶξιν, τὴν τιμιότητα, τὴν ἀκριβῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ παραγγέλματος « ὃ σὺ μισεῖς ἑτέρῳ μὴ ποιήσῃς » οἱ Κορυφαῖοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου, οἱ τὴν πολιτείαν διευθύνοντες, μὴ δυνηθέντες ἐνίοτε νὰ συμβιβάσωσι πρὸς τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ πατρίου δόγματος ὅθεν ἐξεπορεύετο πᾶσα μέλλοντος αἰσιωτέρου προσδοκία, ἐβιάσθησαν ὑπεράνω τῆς ἀτομικῆς πίστεως, ὑπεράνω τῆς ἠθικῆς, τῆς ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, νὰ θέσωσι τὴν Πίστιν τὴν ἰδανικὴν, δηλαδὴ τὴν ἑνότητα τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τὴν Θεὰν ταύτην Ἀνάγκην τοῦ μεσαιῶνος, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαγγελίας. Τάχα προῆλθεν ἐντεῦθεν ἡ ἀπώλεια τῆς λέξεως Ἠθικὴ ἀπὸ τῆς ἀγοραίας καὶ δημώδους συνηθείας; Πρέπει τάχα

νὰ συμπεράνωμεν ὅτι δυνάμει τοιαύτης ἱστορικῆς ἀνάγκης ὠρύχθη χάσμα μεταξὺ θρησκείας καὶ λαϊκῆς ἠθοποιήσεως;

Ὁπωσδήποτε, δέον νὰ μὴ παραλείψωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἀπὸ βασιλείας Λέοντος τοῦ Ζαζάρου καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, πολλαὶ τῶν προγουμένων ἀσυμφωνιῶν διεσκεδάσθησαν, καὶ κοινωνικαὶ τραχύτητες ἐξωμαλίσθησαν, καὶ συμβούλια συνεκροτήθησαν, ἔνθα λαϊκοί τε καὶ κληρικοὶ ὁμοθυμαδὸν τὸν καινὸν πολιτικὸν λόγον τῆς ἐπικρατείας συνεμαρτύρησαν εἰς σωτηρίαν τοῦ λοιποῦ πληρώματος. Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τοὺς λογάδας ὅλους τῆς ἐποχῆς περιλαβοῦσα, καὶ τούτοις συμβουλευθεῖσα, σχεδιάζει ἀπὸ τοῦδε τὴν διπλωματίαν της, προχαράττει τὴν πολιτικὴν γραμμήν, ἣν θέλει ἐφεξῆς ἀκολουθήσει. Σύνθημα τίθεται τὸ ἓν καὶ ἀδιαχώριστον τῆς ἑλληνικῆς πίστεως. Ἐν τούτῳ οἱ νόμοι καὶ οἱ προφῆται. Ἀπέναντι τῆς Καινῆς ταύτης Διαθήκης τοῦ αἰῶνος, ἔμπροσθεν τοιούτου πανυπερτάτου θησαυροῦ, πᾶν ἕτερον καθῆκον ὑποχωρεῖ, πᾶν ἀγαθὸν ἐπίγειον ἀποτιμᾶται καὶ θυσιάζεται. Βασιλεύς, δυναστεία, Αὐλή, ὅρκοι, προσωπικὴ ἀφοσίωσις, ταῦτα δὲν ἐκτιμῶνται, εἰμὴ καθ' ὅσον συνάδουσι πρὸς τὴν καθιερωθεῖσαν ἀρχήν. Ἡ ἐνεστῶσα ὕπαρξις μετὰ πάντων τῶν συμφερόντων αὐτῆς ἀνατίθεται ἱερεῖον εἰς τὸν βωμὸν τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ· ἡ σήμερον σφαγιάζεται ὑπὲρ τῆς αὔριον.

Ἐν τούτοις ἡ Εἰρήνη ἐνεπλέχθη εἰς τὸν βίαιον θάνατον τοῦ συζύγου της, τοῦ υἱοῦ της, καὶ τοῦ ἐγγόνου της. Τὸ γένος τῶν Ἰσαύρων κατεστράφη. Ἡ ὀρθοδοξία θριαμβεύει. Τρία πτώματα συγγενῶν ἐγένοντο ὑποπόδιον εἰς τὴν

ἀνύψωσιν τῆς Ἀθηναίας. Ἀλλ' ὁ σπείρας τὸν ἄνεμον, θερίσει τὴν ἀνεμοζάλην. Ἡ βασιλεία τῆς Εἰρήνης κακῶς, ἐπέπρωτο νὰ τελειώσῃ κατὰ τὸ Γραφικὸν ῥητόν.

Καὶ λοιπὸν, ἰδοὺ, γύναιον ἐπὶ τῆς ἕδρας τῶν Αὐγούστων καθήμενον! Πότε γυνὴ ἐχρίσθη ἐν Ἁγίῳ Βήματι, πότε γυνὴ, καὶ γυνὴ τοιαύτη, περιεβλήθη τοῦ Κωνσταντίνου τὴν πορφύραν; — Πρόφασιν εὐλογωτέραν ταύτης ὁ ἐν Ῥώμῃ Λέων Γ'. δὲν ἤθελεν εἰς κρυφίαν τῆς Ἀνατολῆς καταμαρτύρησιν, καὶ εἰς προαγωγὴν τῶν Παπικῶν σχεδίων. Καταμηνύει γοῦν εἰς Γαλλίαν ἐν ἀπορρήτῳ τὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρανομίας, συγχρόνως δὲ γράφουσιν ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῶν Ρωμαίων, λέγοντες, ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς θρόνος χηρεύει, ἀφ' ὅτου γύναιον παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἀνέβη ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ χείριστον, γύναιον μεμολυσμένον ὑπὸ ἀνδροφονίας, καὶ τεκνοφονίας ἀπαραδειγματίστων· ἔτι ἡ Νέα Ῥώμη, πρὸς τηλικαύτην ἀσέβειαν συμπράξασα, ἀπώλεσεν ὁριστικῶς πᾶν πρεσβεῖον ἐπὶ τῆς Δύσεως μητροπολιτικόν· ἑπομένως, ἐλήλυθεν ἡ στιγμὴ, καθ' ἣν ἀνυπερθέτως ὤφειλεν ἡ Ἐκκλησία νὰ διαζευχθῇ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὸν κόσμον ἰδιοσύστατόν τινα καὶ ἰδιότακτον αὐτοκράτορα. Ἐπέραινον δὲ κληρικοί τε καὶ λαϊκοὶ προσκαλοῦντες τὸν Κάρολον εἰς Ῥώμην, ὅπως παραδεχθῇ τὴν ὁρκοπιστίαν τῶν εὐσεβῶν, τῶν ἀρωσιωμένων ὑπηκόων του.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἐγινάρδου Γραμματέως, ὁ Κάρολος ἐδίστασε νὰ παραδεχθῇ τὰς προτάσεις τῶν Ῥωμαίων, μὴ βουλόμενος νὰ δυσαρεστήσῃ παῤῥησίᾳ τοὺς Γραικοὺς, πρὸς οὓς τότε φιλικῶς διέκειτο. Ἀλλὰ μετ' ὀ-

λίγον προφασισθεὶς τὴν τακτοποίησιν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καὶ τὴν ἀνάκρισιν τοῦ Γραικοκατηγόρου Πάπα, ὅστις ἐνοχοποιεῖτο ἐπὶ φαυλότητι, ὁρέγεται πάλιν τὴν πόλιν τῶν Ῥωμαίων νὰ ἐπισκεφθῇ, καὶ παραγίνεται εἰς Ἰταλίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 800.

Ἦν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Ὁ Κάρολος τὴν στολὴν τοῦ Πατρικίου Ῥώμης φορέσας κατὰ συνήθειαν, εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου πρὸς μετάληψιν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Πλῆθος ἀσύνηθες τὸ τέμενος τοῦ Κορυφαίου πληροῖ. Προσεγγίζοντος δὲ τοῦ Κοινωνικοῦ, ὁ Κάρολος προέρχεται ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, κλίνει τὸ γόνυ, καὶ προσεύχεται. Ἀλλ' ἐν ᾧ προσηύχετο γονυπετὴς, εἰς ἔκστασιν οὐράνιον, ὡς λέγουσιν, ἁρπαγμένος, ἰδοὺ ὁ Πάπας Λέων, ὄπισθεν ἡρέμα προσελθὼν σὺν ἀρχιερεῦσι καὶ βουλευταῖς, ῥίπτει ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ προσευχομένου τὴν ἁλουργίδα, χρίει ἐλαίῳ ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἕως ποδῶν, καὶ στέμμα τιθέμενος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Φράγκου Ῥηγὸς ἀδαμαντοκόλλητον, ἀνακράζει τὸν Ῥῆγα Φραγκίας Αὐτοκράτορα!

Ἡ Βουλὴ καὶ ὁ Δῆμος τῶν Ῥωμαίων, εἰς τὴν παράστασιν αὐτὴν ὡς ἐνδέχεται προδιατεθειμένοι, ἀνευφημοῦσι παραχρῆμα· « Ζωὴ καὶ νίκη τῷ εὐσεβεστάτῳ Καρόλῳ, τῷ Αὐγούστῳ, τῷ μεγάλῳ, τῷ εἰρηνοποιῷ Αὐτοκράτορι Ῥωμαίων! » Τὰ πολυχρόνια ἐπαναλαμβάνονται τρὶς, μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Πάπας λαμβάνων τὸν αὐτοκράτορα ἀσπάζεται αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον (160).

Ἀρχαὶ ὠδίνων ταῦτα. Ἔχομεν οὖν ἀπὸ τοῦδε δύο Αὐτοκράτορας Ῥωμαίων, ὡς ἔχομεν ἕως τοῦ νῦν καὶ δύο εἴδη διάφορα Ῥωμαίων πολιτῶν, τοὺς τῆς πρεσβυτέρας

Ῥώμης δηλαδή, καὶ τοὺς τῆς Νέας. Μεταίχμιος δὲ τῶν δύο τούτων θρόνων θέλει καθήσει ὁ Ῥώμης ἀρχιερεύς, ὅστις εἰς τὸ ἑξῆς ἀποκαθίσταται ἡγεμὼν πνευματικὸς ἅμα καὶ κοσμικός. Ἐντεῦθεν γὰρ ἀκριβῶς ἄρχεται ὁ Παπισμός, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν μεταβαίνει εἰς ἑτέραν φάσιν. Ἡ Ρώμη καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἡμέραν παρ' ἡμέραν χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Ἀπὸ τοῦδε, λαλῶν περὶ Ρώμης καὶ Ῥωμαίων ὁ Πάπας θέλει εἰπεῖ « **Nostra Romana civitas, Populum nostrnm Romanum**, ἡ ἡμετέρα Ῥωμαϊκὴ πόλις, ὁ ἡμέτερος Ῥωμαϊκὸς λαός. «

Τὸ αὐτοκρατορικὸν χρίσμα τῆς ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων δὲν ἔμεινε, λοιπόν, ἁπλῆ διατύπωσις. Ἐγκαινίζει νέαν τάξιν πραγμάτων ἐν Εὐρώπῃ, καθιεροῖ ἀξιώσεις καὶ δικαιώματα, αἱ συνέπειαι τῶν ὁποίων εἶναι ἐπαισθηταὶ μέχρι τοῦ νῦν. Τὸ χρίσμα αὐτὸ ποιεῖ τὸν μὲν Κάρολον χορηγέτην τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἡγεμόνων, τῶν Ῥηγῶν Ἱσπανίας, Βουργουνδίας, καὶ ἀνωτέρας Ἰταλίας, τὴν δὲ Ῥώμην καθιστᾶ ἀλλοτρίαν τοῖς Ἀνατολικοῖς. Διό, τὰ μὲν ἐπίσημα τῶν Ῥωμαίων ἔγγραφα ἀπὸ τῆς στέψεως ἐκείνης εἰς τὸ ἑξῆς χρονολογοῦνται, οἱ δὲ τῆς Δύσεως ἄνακτες, εἴτε ὑποτελεῖς, εἴτε μὴ, ἐπονομάζουσι τὸν νεόστεπτον αὐτοκράτορα *Πατέρα* καὶ *Κύριον*, διὰ τοιαύτης προσαγορεύσεως νομιμοποιοῦντες, τρόπον τινὰ, τὴν ἑαυτῶν κυριαρχίαν ἐπὶ μερίδων τῆς πάλαι Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας. Ἔκτοτε, τὸ ὄνομα *Φράγκος* πρωτεύει καθ' ὅλην τὴν Ἑσπέραν, ἐντεῦθεν δὲ ἡ φήμη αὐτοῦ μεταδίδεται καὶ εἰς Ἀνατολήν. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἐν τῷ ἐθνικῷ τούτῳ ὀνόματι συμπεριέλαβεν ἡ Νεα-

ελληνικὴ διάλεκτος πάντα ἀδιακρίτως τὰ Νεολατινικὰ γένη τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτι ὁ κοινὸς ὄχλος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἀντέταξε τὸν *Φράγκον* πρὸς τὸ ἴδιον ἐθνικὸν ὄνομα; *Φράγκος* καὶ *Ῥωμαῖος* ὑπῆρξαν δύο λέξεις, τὰς παλαιὰς ἀντιζηλίας τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς συγκεφαλαώσασαι, λέξεις πνέουσαι παμπάλαιον διχόνοιαν, τὴν ἄμιλλαν σημειοῦσαι τῶν δύο ἀντικειμένων θρόνων.

Σπουδαιότατα, λοιπόν, τῆς Ῥωμαϊκῆς καινοτομίας τ' ἀποτελέσματα· ἀλλὰ τίς ὁ προκαλέσας αὐτὴν ἀληθινὸς σκοπὸς, καὶ πῶς ἔκρινον τὴν καινοτομίαν οἱ μεταγενέστεροι; Κατὰ τρεῖς τρόπους διαφόρους ἠρμήνευσαν οἱ νεώτεροι κριτικοὶ τοὺς λόγους τοῦ κεφαλαιώδους τούτου πολιτικοῦ διαγωρισμοῦ. Ὀφείλομεν νὰ διεξέλθωμεν αὐτούς, ὡς ἀμέσως διαφέροντας τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς πηγὰς τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ὑπάρξεως.

Α΄. Τῇ γνώμῃ τῶν Παπολατρῶν, ὁ Πάπας Λέων Γ΄. ἐπίτροπος ὢν τοῦ Κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων καὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅθεν πνευματικὸς ἡγεμὼν τῆς οἰκουμένης, ἀφείλετο τοῦ γένους τῶν Γραικῶν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν ἕνεκα τῆς αἱρέσεώς των, τῆς ἀπειθείας εἰς τὰς διατάξεις του, καὶ τῆς ἐξευτελίσεως τοῦ στέμματος διὰ γυναικείας ἐκλογῆς. Τὸ σύστημα τοῦτο θεωρεῖ, λοιπὸν, τὴν στέψιν τοῦ Καρόλου ὡς μετάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας ἀπ' Ἀνατολῆς εἰς Δύσιν, **translationem imperii**, καὶ ἑπομένως, δυνάμει τῆς ἀπολύτου ἐξουσίας τοῦ Πάπα ἐπὶ παντὸς ἐγκοσμίου καθιδρύματος, κρίνει κατηργημένον ἔκτοτε τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ φωτισμὸς τῶν ἡμερῶν μας ἀνεσκεύασεν ἀποχρώντως τὴν γνώμην τῶν Παπιστῶν. Οὐδεὶς πιστεύει σήμερον εἰς τὸν ἀ-

νεξέλεγκτον πνευματικὸν τῆς Ῥώμης δεσποτισμόν. Ἄλλως τε διαψεύδουσι τὴν ἑρμηνείαν καὶ αὐτὰ τὰ γεγονότα. Μὴ γὰρ ἠρνήθησαν οἱ μετέπειτα Πάπαι ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτοκράτορας τοὺς βασιλεῖς τῶν Γραικῶν; Τοὐναντίον. Αἱ συλλογαὶ τῶν Παπικῶν ἐπιστολῶν μαρτυροῦσι τὰς ἀδιαλείπτους σχέσεις τῆς Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Θέλομεν δ' ἐφεξῆς ἀναφέρει καὶ ἡμεῖς περὶ τούτου τεκμήρια πάντως ἀδιαφιλονείκητα.

Β'. Ἄλλοι δέ τινες τῶν Λατίνων γνωματεύουσιν, ὅτι ὁ Πάπας δὲν ἀφεῖλε τῶν Γραικῶν τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν, ἀλλ' ἐπανώρθωσεν ἁπλῶς τὸν θρόνον τῆς Δύσεως, πεσόντα ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Αὐγουστύλου· ὅθεν ἡ στέψις τοῦ Καρόλου δὲν ἐπέφερε τὴν μεταβίβασιν τῆς ἕδρας ἀπὸ τῆς νέας Ῥώμης εἰς τὴν πρεσβυτέραν, οὐδ' ἐστέρησε τοὺς Γραικοὺς τῆς κληρονομίας τοῦ Ἀρκαδίου, ἀλλὰ μόνον ἀνεκαίνισε τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Ὀνωρίου, ἐπήγαγε **Renovationem imperii.** — Ἡ γνώμη πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὀρθὴ καθόλου καὶ αὕτη δὲν εἶναι. Διότι, ἐὰν ζητήσωμεν τὸν αἴτιον τὸν ἀληθινὸν τῆς γενομένης *ἀνακαινίσεως*, εὑρήσομεν αὐτὸν μᾶλλον εἰς τὸ ἔνδοξον ξίφος τῆς γενεᾶς τοῦ Μαρτέλλου, ἢ εἰς τὴν πνευματικὴν αὐθεντίαν, καὶ τὴν αὐθόρμητον τοῦ Πάπα ἐκλογήν. Ἦτο γὰρ ὁ Κάρολος *Θεόστεπτος* καὶ πρὸ τῆς ἐν Ῥώμῃ τελετῆς· δὲν ἐξεπλήρωσε δὲ ὁ Πάπας εἰμὴ ψιλὴν διατύπωσιν, ἐμπράκτως γνωρίσας τὸ γαλλικὸν ῥητόν, **Dieu est toujours pour les gros bataillons.**

Γ'. Ἄλλοι δὲ τῶν νεωτέρων λέγουσιν ὅτι παραλόγως ἀπεδόθη τῷ Πάπᾳ ἡ τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας ἐπανόρθωσις, καθότι αὐτουργὸς τοῦ νεωτερισμοῦ ἀληθινὸς εἶναι

ἡ πολιτεία τῶν Ῥωμαίων, ὁ Ῥωμαϊκὸς λαός, ὅστις χαριζόμενος τῷ Καρόλῳ, εἰς τὸν τίτλον τοῦ Ῥηγὸς προσέθηκε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίας, ὡς ἔγγιστα καθ' ὃν τρόπον ἡ Ῥωσσικὴ Γερουσία ἀπένειμεν ἐν ἔτει 723 τὴν ἀξίαν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Καίσαρα Πέτρον Α'. καὶ τοὺς διαδόχους του. — Ἀλλὰ τὰ πράγματα, ἀλλ' αἱ μᾶλλον ἀξιόπιστοι τῶν μαρτυριῶν διαψεύδουσι κατὰ τὴν γνώμην ταύτην. Ἔσχατος πάντων ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἀπεκήρυξε τὴν προστασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ διάσημοι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν (161). Τὸ ὄνομα τοῦ Βυζαντίου ἤχησεν ἡδέως ἐπὶ χρόνον μακρόν. Δὲν ἠφανίσθησαν δὲ τὰ ὕστερα ἴχνη τῆς Γραικικῆς ἀναμνήσεως, πάρεξ ὅτε τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνεποίησεν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λαοῦ αἴσθημα ἀποστροφῆς πρὸς πᾶν τὸ Ἀνατολικόν. Ὅθεν, εὐχαρίστως ὁρῶμεν τὴν τότε Ῥώμην ἀνακάμπτουσαν εἰς τὴν πρὸς τοὺς Γραικοὺς εὐμένειαν καθ' ἕκαστον ἐσωτερικὸν σπασμὸν καθ' ἑκάστην νέαν ξενικὴν ἐπέμβασιν. Ἐπαπειλοῦσιν αὐτὴν οἱ Σαρακηνοί; Ἱκετεύουσιν οἱ προΰχοντες τὴν ἐπικουρείαν τοῦ Ἀνατολικοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπιβαρύνουσι δὲ τὸν ζυγὸν οἱ Γάλλοι; Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν Ῥωμαίων στρέφονται πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἡ συμπάθεια αὕτη διαρκεῖ ἐφ' ὅλην τὴν βασιλείαν τῶν Καρολιδῶν, καὶ παρατείνεται μέχρις ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ Γερμανοκρατείας. Ἀσμένως δὲ χάριν παραδείγματος ἀναμιμνήσκομεν ἐνταῦθα τὴν περίστασιν, ὅτε κόμμα τι δυνατὸν προέτεινεν ἐν Ῥώμῃ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς Γραικικῆς ἐξουσίας, καὶ τῶν Γάλλων τὴν ἀποδίωξιν. Ὁ Γρατιανός, πρῶτος πολίτης Ῥωμαίων (162), ἀναβὰς τὸ

ῥῆμα, διὰ λόγων πειστικῶν προβάλλει τὴν κατάργησιν τῆς Φραγκικῆς προστασίας, καὶ τὴν ἐκ νέου ἀντικατάστασιν τῆς Βυζαντινῆς. « Διατί, ἐκφωνεῖ, εὐφημοῦντος τοῦ λαοῦ, τίνος ἕνεκα δὲν ἀνακαλοῦμεν τοὺς Γραικούς, καὶ δὲν ἐνούμεθα αὐτοῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ συμμαχίᾳ, ὅπως ἀποσκυβαλίσωμεν τῆς πολιτείας μας τὸν Ῥῆγα τῶν Φράγκων, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ; Οἱ Φράγκοι ἀντὶ τοῦ εὐεργετῆσαι ἡμᾶς, ἀντὶ τοῦ παρέχειν ἡμῖν βοήθειαν τὴν παραμικρὰν, βιαστικῶς τὰ ἡμέτερα καταστρέφουσιν! » (163) Ὁ Γρατιανὸς ὀνομάζει τὸν διάδοχον τοῦ μεγάλου Καρόλου Ῥῆγα Φράγκων. Δὲν εἶναι δὲ παράδοξον, ὅτι πεντήκοντα περίπου ἐνιαυτοὺς μετὰ τὴν στέψιν τοῦ προγόνου, ὁ **Magister militum, et Romani Palatii superista**, τουτέστιν ὁ ἀρχιστράτηγος, καὶ διοικητὴς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Παλατίου, ἀρνεῖται νὰ δώσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν προσηγορίαν πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Πάπα κεχρισμένον (:), ἀλλὰ Ῥῆγα ψιλὸν, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Βυζαντινῶν ἀποκαλεῖ εἰς ἐπήκοον τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ τὸν τῆς Ἰταλίας Κύριον; Ὁμολογητέον, ὅτι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης πολλάκις τὰ πάθη ἐπεσκίασαν τὴν ἀλήθειαν (164).

Τὸ καθ' ἡμᾶς, μηδεμίαν τῶν ἀνωτέρω τριῶν ἑρμηνεύσεων παραδεχόμενοι, νομίζομεν, ὅτι οὐδεὶς κατὰ μόνας αὐτεσχεδίασε τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας τὴν ἐπανόρθωσιν, οὔτε Πάπας, οὔτε Φράγκοι, οὔτε Ῥωμαϊκὸς λαὸς, ἀλλὰ συνήργησαν πάντες συμφώνως, καὶ Λέων, καὶ Κάρολος, καὶ Γραικοὶ, καὶ Ἰταλοὶ, συνυπακούοντες εἴς τινα Θείαν καὶ ἀναποκάλυπτον τότε διαταγήν. Ἡ ὥρα τῆς ἀνακαινίσεως εἶχεν ἐλθεῖ· πᾶσαι τῆς γῆς αἱ δυνάμεις

ἔρρεπον πρὸς τὴν ἰδιοπροσωπίαν, πρὸς τὴν διαστολήν, πρὸς τὴν διάκρισιν, ἡ δὲ Renovatio τοῦ Δυτικοῦ θρόνου ἔρχεται ἐγκαίρως, ἵνα προκαλέσῃ τὴν γενικὴν τῆς Εὐρώπης ἀνακαίνισιν διὰ τῆς βλαστήσεως διαφόρων ἐθνοτήτων. Ἄρτι γὰρ σχεδιογραφοῦνται τὰ ὅρια, τὰ μέλλοντα νὰ διαστείλωσιν εἰς τὸ ἑξῆς τὸ *Νεολατινικὸν*, ἢ *Νεορωμαϊκὸν* ἡμικόσμιον ἀπὸ τοῦ *Νεοελληνικοῦ*· ἄρτι ἀποβαίνουσιν ἐπαισθηταὶ αἱ ἱστορικαί, ἐθνικαί, πολιτικαί, ἐκκλησιαστικαί, καὶ γλωττικαὶ ἰδιότητες ἐκεῖναι, αἵτινες μετ' ὀλίγον θέλουσι ποικίλλει τὰς ἐφαμίλλους δύο ἑστίας τοῦ μεσαιωνικοῦ πολιτισμοῦ, τοὺς δύο τούτους πόλους τῆς χριστιανικῆς ἀναγεννήσεως.

Ἀπὸ καταλύσεως τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Αὐγουστύλου καὶ βαρβάρων εἰσβολῆς, ἤγουν ἐπὶ τριακοσίους δεκατέσσαρας ἐνιαυτοὺς (486 — 800 M. X.), αἱ λέξεις ΔΥΣΙΣ καὶ ΑΝΑΤΟΛΗ εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευσαν, ἢ εἰς διάκρισιν τῶν δύο διχονοούντων ἐκκλησιαστικῶν κέντρων, Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε, ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὕτη τῶν λέξεων σημασία, — πρόσχωμεν εἰς τοῦτο — μεταβάλλεται βαθμηδὸν εἰς ἐθνολογικήν. Δύσις καὶ Ἀνατολὴ ἀποβαίνουσιν ὅροι γεωγραφικοί, σημασίαν ἔχοντες τινὰ ἐμπλεων οὐσίας ἱστορικῆς καὶ πολιτικῆς. Ἀποσύρονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον τῆς σκηνῆς οἱ ἱεράρχαι, τὰ σύμβολα, αἱ ἀφῃρημέναι διατυπώσεις διασκεδάζονται, ἀντὶ δὲ τούτων εἰσέρχονται δράματος πρόσωπα διπλωμάται, πολιτικοί, λαϊκοί, βασιλεῖς. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὁ κόσμος, ἀπεκδυόμενος τὸν μοναχικὸν χιτῶνα, παρίσταται αὐτόχρημα κοσμικός.

Ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ θέλομεν διαγράψει τὸν ὁριστικὸν ἀποχωρισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁροθεσία.

Ἡ ἀνεμοζάλη, τὴν ὁποίαν ἡ ἀχαλίνωτος τῆς Εἰρήνης σπουδαρχία, καὶ ἡ καταψήφισις τῆς Εἰκονομαχίας διήγειρον, μαίνεται ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἀνάστατον ἐπὶ χρόνον οὐ βραχὺν ποιεῖ τὴν πολιτείαν ὅλην. Θρόνος, Ἐκκλησία, ἐγκύκλιος παίδευσις, οἰκογένεια, στρατὸς, ἐπαρχία, πάντα τὰ μέλη τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας ἐσαλεύθησαν, ταλαντεύονται ἀνισορρόπως, συγκρούονται ὡς δένδρα παράφυτα ὑπὸ πνοὰς καταιγίδος, εὑρίσκονται εἰς τὴν κρισιμωτάτην τῆς μεσαιωνικῆς ὑπάρξεως στιγμήν. Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, ὡς ἄν τις εἴποι, μάχονται τῇ ὥρᾳ ταύτῃ περὶ κατοχῆς τῆς χώρας τοῦ ἐνεστῶτος. Ὀλίγον ἔτι, καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος θέλει μάθει ἐὰν πεπρωμένος ἦναι εἰς θάνατον, ἢ εἰς ζωήν.

Ἐλεεινὸν ἄρα θέαμα παραχῆς, συγχύσεως, καὶ ὀργασμοῦ κοινωνικοῦ παριστάνει τῆς Εἰρήνης ἡ πενταετὴς μοναρχία. Ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν της, φίλοι, σύμβουλοι, συνέγχοι, εὐνοούμενοι καταλείπουσι τὸ κόμμα της, καὶ στασιάζοντες καὶ συνομνύοντες, ἕκαστος προσπαθεῖ κατ' ἰδίαν τοὺς καρποὺς τῶν ἐγκλημάτων της

νὰ σρετερισθῇ. Ἐνῷ δὲ ὁ Σαρακηνὸς Ἀβιμέλεχ, κατὰ Ῥωμανίας ἐξελθὼν, φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἱπποτροφείου, ἕτερος δὲ στρατὸς Ἀράβων τὸν Κόμητα τοῦ Ὀψικίου εἰς Αυδίαν κατακόπτει, ἐνῷ πάλιν ἐξωτερικῶς τὰ βάρβαρα γένη κατὰ Γραικῶν λυσσῶσι, κίνδυνοι διαφόρου φύσεως ἐσωτερικῶς τὴν Εἰρήνην ἐπαπειλοῦσι. Διότι οἱ μὲν κάτοικοι τῆς βασιλευούσης, καὶ τοι ὑπ᾽ ἀλλοφύλων ταγμάτων περιστελλόμενοι, διὰ γογγυσμῶν ἀφόβων προαγγέλλουσι τὴν ἑαυτῶν ἀγανάκτησιν, οἱ δὲ τοῦ Ἑλλαδικοῦ Θέματος λαοὶ, αὐτοὶ οἱ ἐπὶ Λέοντος ὑπὲρ ὀρθοδοξίας ἐκστρατεύσαντες ἄλλοτε, συμφρονήσαντες νῦν Ἀκαμήρῳ, τῷ ἄρχοντι τῶν Σκλάβων, ἀποκρύττουσι τὴν βασιλείαν τῆς εἰκονοφίλου γυναικὸς, καὶ αὐτοκράτορας εἰκονομάχους εὑρημοῦσι τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἀδελφοὺς Λέοντος τοῦ Χαζάρου, γόνους τελευταίους τοῦ οἴκου τῶν Ἰσαύρων, οὓς ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας ἡ αὐτοκράτειρα. Ἀλλ᾽ ἡ συνωμοσία διὰ προσθέτου πάλιν ἐγκλήματος διαλύεται. Σύδηρος πεπυρακτωμένος ἀφαιρεῖ τὴν ὅρασιν, εἰμὴ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν, τῶν δύο ἀντιποιουμένων· ὥστε ἀπὸ τοῦ δε πᾶν ἴχνος ἐξαλείφεται τῆς Ἰσαυρικῆς ἐκείνης δυναστείας, ἥτις ἐπ᾽ ἐνιαυτοὺς ἑβδομήκοντα δύο ἐπίροβον κατέστησε καὶ σεβαστὸν τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα κατά τε Εὐρώπην, καὶ Ἀσίαν, καὶ Ἀφρικήν. Ἀπ᾽ ἀνομίας δὲ εἰς ἀνομίαν ἡ βασιλὶς ἐπισυρομένη τότε, καὶ συγγενεῖς ἐνοχοποιεῖ, καὶ ἱερεῖς εἰκονομάχους διὰ τῆς τριχοκουρείας ἀτιμάζει, καὶ Πατρικίους ἐξορίζει, καὶ πιστοὺς ἄλλοτε φίλους της κολαφίζει, ἢ ἀπειθοῦντας ἀποκτείνει, συντόμως· ἀντὶ τῆς ἀνδρείας καὶ πεπειθαρχημένης πολιτείας τῶ

Ἰσαύρων ἀφόρητον παρεισάγει τυραννίδα κατασκοπεύσεως, διαβολῆς, καὶ διωγμοῦ.

Ὅτι τῆς εἰκονομαχίας ὁ κρατὴρ ἐκάχλαζεν ὑπὸ τὸν θρόνον τῆς ὀργιασθείσης οἰκογενείας της· ὅτι ὁ ἀφηνιασμὸς τοσούτων παθῶν ἤθελε θᾶττον ἢ βράδιον καταβάλει τὴν Εἰρήνην, διότι γυνὴ δύναται μὲν νὰ προκαλέσῃ πολιτικὰς θυέλλας, ἀδυνατεῖ δ' ἐκραγείσας νὰ κατευνάσῃ αὐτάς· ταῦτα χωρὶς πολλῆς ὀξυνοίας προεννοοῦνται. Ἀλλ' ἂν τὸ πλεῖστον τοῦ ὑπηκόου δυσμενῶς πρὸς τὴν αὐτοκράτειραν διέκειτο, διὰ λόγους πηγάζοντας ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτείας, πόσῳ δὲ μᾶλλον ὁ νεωτερισμὸς τῆς Δύσεως, ἡ στέψις τοῦ Καρόλου, ἡ ἐπίσημος τῆς Δύσεως ἀποστασία, ὁ ἀθεράπευτος ἐκεῖνος τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας ἀκροτηριασμός, ὤφειλον νὰ ἐπαυξήσωσι τῶν γυναικοκρατουμένων τὴν δυσαρέσκειαν!

Ἡ ἀγανάκτησις ἐκορυφώθη, ὅτε κατὰ τοὺς συνήθεις τύπους ὁ Κάρολος ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν Ρώμῃ στεφηφορίας του, ἅμα τῷ νέῳ ὑπολογισμῷ τῆς Ἰνδικτιῶνος, ἐπὶ κεφαλῆς ἐχούσης ἐξ ὀνόματος *αὐτοκράτορος ἄρρενος* τὴν ἑξῆς πρωτοφανῆ ἐπιγραφήν· « **Imperator Romanorum gubernans imperium** » (164. Ἔκτοτε ἡ εἰρωνεία ἐξεκαλύφθη, χλευασμοὶ τὴν βασίλισσαν ἠκολούθησαν εἰς τὰς στρατιωτικὰς παρατάξεις, εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον, εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετάς. « Ἡ μὲν Ῥώμη, τινὲς τῶν Πατρικίων ἔλεγον, τοὺς Φράγκους πεποίηκεν ἀρσενικούς, αἱ δὲ Ἀθῆναι τοὺς Ῥωμαίους ἀρσενικοὺς ὄντος, εἰς θηλυκοὺς μεταβάλλουσιν. « Ἡ *εἰρήνη* τῆς Ζ'. Συνόδου, διεθρύλλουν οἱ εἰκονομάχοι τ' ὄνομα τῆς βασιλίσσης εἰρωνευόμενοι,

σβέσαι τοὺς ἄνθρακας τοῦ Λέοντος οὐκ ἠδυνήθη· ἔτι γὰρ φλέγουσιν ὑπὸ τὴν αἰθάλην, καὶ καύσουσι πάντως τὰς χεῖρας αὐτῆς. » Ὁ εὐνοούμενος Σταυράκιος ἐξανίσταται, καὶ τὰ σκῆπτρα ποθῶν, κατὰ τῆς δεσποίνης του μηχανορράφει. Ἀλλὰ καρδιόπληκτος γενόμενος ἀποθνήσκει, οἱ δὲ στασιασταὶ συλληφθέντες, ἐξορίαις καὶ τιμωρίαις ὑποβάλλονται.

Μᾶλλον ἢ ἡ τύψις τοῦ συνειδότος, ἐφιάλτης νυκτερινὸς ἐντεῦθεν προσεκολλήθη τῇ Εἰρήνῃ τὸ μειονέκτημα τοῦ φύλου της, ἐλλάτωμα τοῦτο τρανῶς εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν παράδοσιν ἀντιτασσόμενον, καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἔθιμα παραβιάζον. Τίς ὁ τρόπος τοῦ θεραπεῦσαι τοιοῦτον ἁμάρτημα; Μόνος ὁ γάμος ἦτον ἱκανός. Ἀλλὰ ποῦ ὤφειλεν ἡ Εἰρήνη νὰ ζητήσῃ νυμφίον ἀκινδύνως; Ἰδοὺ τὸ ζήτημα.

Τότε, νομίζομεν, ἐπενοήθη τὸ σχέδιον τῆς συγχωνεύσεως τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν δι' ἐπιγαμβρίας, σχέδιον ἐφευρεθὲν μᾶλλον εἰς κατάπαυσιν τοῦ θορύβου, ἢ καὶ πρὸς ἐξευμένισιν τῆς Δύσεως, παρὰ ἐν εἰλικρινεῖ διαθέσει τῶν δύο μερῶν. Οἱ γάμοι τοῦ Καρόλου καὶ τῆς Εἰρήνης φαίνονται τοσοῦτον παράδοξοι καὶ δυσοικονόμητοι ὥστε διστάζομεν νὰ θεωρήσωμεν αὐτοὺς ἄλλως, ἢ ὡς αὐλικὸν ἐφεύρημα, ἐξυφανθὲν πρὸς φενακισμὸν τῆς κοινῆς γνώμης. Καὶ γάρ, πότερον, ὁ Κάρολος, ἢ ἡ Εἰρήνη ἤθελεν ἀναδειχθῆ μονάρχης τῶν συζευχθέντων δύο ἡμικοσμίων; Ποῦ δὲ ἤθελον οἱ σύζυγοι συμβασιλεύσει, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἢ εἰς Ἀκουϊσγράναν, ἢ ἕκαστος κατὰ μόνας εἰς τὴν ἕδραν του; Ἔστεργεν, ἄλλως τε, ὁ Κάρολος νὰ νυμφευθῇ τὴν δηλητηριάσασαν τὸν σύζυγον αὐτῆς,

καὶ δολοφονήσασαν τὴν γενεάν της, αὐτὸς ὁ Κάρολος, ὅστις, κακοήθη διὰ ταῦτα κρίνας τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς γυναικὸς, καὶ πλὴν τούτου εἰκονομάχος ὢν εἰς τὰ βάθη τῆς καρδίας, δὲν ὑπεστάλη νὰ κηρύξῃ ψευδοσυνέδριον τὴν ἐν Νικαίᾳ Ζ'. Σύνοδον;

Ἂν ὅμως ταῦτα πάντα ἦσαν καὶ σήμερον ἔτι φαίνονται δυσοικονόμητα, οὐχ ἧττον λόγος πολὺς ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις περὶ τοιαύτης ἐπιγαμβρίας, ὥστε καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀναφέρουσι τὸ περιστατικόν. Ὁ Κάρολος βούλεται νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ Σικελίας· ἡ Εἰρήνη ἐξαποστέλλει πρέσβεις καὶ δῶρα πρὸς τὸν Κάρολον μεγαλοπρεπῆ, σὺν τοῖς ἄλλοις τράπεζαν χρυσῆν, ἐγκεκολαμμένην ἔχουσαν τὴν τοπογραφίαν τοῦ Βυζαντίου, χάριν τῶν ὁποίων ὁ αὐτοκράτωρ μεταβαλλόμενος προτιμᾷ «ζευχθῆναι τῇ Εἰρήνῃ, πρέσβεις εἰς τοῦτο πέμπων. » Ἕτεροι δὲ πρέσβεις εἰς Φραγκίαν ἀπέρχονται, καὶ πάλιν ἄλλοι ἐντεῦθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παραγίγνονται. Τί τρέχει; Τίς ὁ σκοπὸς τῆς συνδιαλλαγῆς; Ὁ Πάπας καὶ ὁ Κάρολος, κατὰ γνώμην τῶν ἡμετέρων, προθυμούμενοι διά τινος μέτρου συμβιβαστικοῦ νὰ προλάβωσι τὰ δυσάρεστα τοῦ σχίσματος ἀποτελέσματα, συνέλαβον τὴν ἰδέαν τοῦ συνδυάσαι τὰς δύο αὐτοκρατορίας εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν, συνάπτοντες εἰς γάμον τὸν νεόστεπτον αὐτοκράτορα καὶ τὴν βασίλισσαν πάσης Ἀνατολῆς. Ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Θεμάτων, προϊδόντες τοῦ γένους τὴν δουλείαν, καὶ μήτε γυναικοκρατίαν θέλοντες, μήτε Φραγκοκρατίαν, ἐδήλωσαν τὴν ἀποδοκιμασίαν των. Τὸν Κάρολον νὰ ὁμολογήσωσι νόμιμον αὐτοκράτορα! Τὸν Ῥῆγα Φράγκων νὰ ὀνομάσωσι κληρονό-

μον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ διαδήματος, αὐτὸν ὅστις ἐτόλμα νὰ καλέσῃ **fraternum** ἀδελφικὸν τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου! Φεῦ τῆς βλασφημίας! — Οἱ φόβοι τῶν Πατρικίων, οἱ ἐνδοιασμοὶ τῶν στρατηγῶν ἐντὸς κύκλου σιδηροῦ τὴν Εἰρήνην καὶ τοὺς ἐπιστηθίους της περιέφραζον. Ἴσως δὲ εἰς τούτους τῶν Γραικῶν τοὺς φόβους καὶ ἐνδοιασμοὺς ὁ Ἐγινάρδος ἀποβλέψας ἔγραψεν, ὅτι τῶν Φράγκων ἡ δύναμις ὕποπτος ὑπέστη πάντοτε Γραικοῖς τε καὶ Ἰταλοῖς, « **semper Romanis et Græcis suspecta fuit Francorum potentia** » (166).

Τέλος πάντων, οἱ γάμοι ἀποτυγχάνουσιν, ἢ ἀκριβέστερον, ἡ φήμη τοῦ προταθέντος συνοικεσίου διασκεδάζεται, τῇ προσπαθείᾳ τοῦ Ἀετίου, ὅστις « πᾶσαν κινεῖ μηχανὴν εἰς τὸ μὴ ἀποτελεσθῆναι τὴν συζυγίαν » (167). Ἐκ δὲ περιτροπῆς ἔρχεται καὶ ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἡ προδοσία πρέπει νὰ λάβῃ εἰς ἀντιμισθίαν τὴν προδοσίαν. Ἀποστατεῖ καὶ ὁ Ἀέτιος αὐτὸς, ἔσχατος τῶν ἐπιστηθίων τῆς Εἰρήνης, βασιλέα πειρώμενος νὰ κηρύξῃ τὸν ἀδελφόν του Λέοντα, στρατηγὸν ἤδη προβληθέντα Θράκης καὶ Μακεδονίας. Τὸ σχέδιον ἀποτυγχάνει διὰ τὴν κουφότητα τοῦ στρατηγοῦ· ἀλλ' ἡ Εἰρήνη δῆθεν ἀπομένει ἀνεπικούρητος, μεμονωμένη, εἰς παντοίας προσβολὰς ἐκτεθειμένη. Φόροι τότε χαρίζονται, ὑπατεῖαι διανέμονται, δῶρα καὶ χρήματα δαψιλῶς μοιράζονται, ἀλλ' εἰς μάτην. Ἐν τούτοις, συνεγερθέντες ἐπὶ τοιαύτῃ φήμῃ οἱ λαοὶ τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τῷ παρασταθμεύοντι στρατῷ συμφρονήσαντες, καὶ τὸν Πατρίκιον Νικηφόρον παραλαβόντες, τοῦτον εἰς αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ὡς τάχος ἔχουσιν ἀναγορεύουσιν. Εἶτα δὲ δι' αὐτῆς τῆς νυκτὸς ὅχλον

ἀθροίσαντες σύγκλυδα, τὴν βασιλείαν ἀνδρὸς ἐν κραυγαῖς καὶ ἄσμασι καὶ ὀργάνοις εὐφημούντων, ποιοῦσι τοῦ Νικηφόρου τὴν προχείρισιν διὰ πάσης τῆς ἀγορᾶς, ἀσμένως τῶν Εἰκονομάχων συναινούντων εἰς τὰ διαπραττόμενα.

Τὴν πτῶσιν τῆς Εἰρήνης, οὐδείς, πλὴν τινων περισσοθρήσκων καὶ ψευδοχρίστων, ἐθρήνησεν· ὅθεν ἡ στέψις τοῦ Νικηφόρου γέγονεν ἀφορμὴ δημώδους εὐφροσύνης. Συνέῤῥευσεν εἰς τὴν τελετὴν πᾶν τὸ πλῆθος τῆς βασιλευούσης, αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Ταρασίου ποιοῦντος τὰς εὐχάς.

Ἀλλ' ἡ Εἰρήνη, ἐν τῷ μεγάλῳ Παλατίῳ κατακεκλεισμένη, ἦτο εἰσέτι κάτοχος τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν. Τῇ ἐπιούσῃ παρουσιάζεται αὐτῇ ὁ νέος αὐτοκράτωρ, καὶ προσπαθεῖ δι' ὅρκων καὶ λόγων ἐπιτηδείων νὰ μάθῃ τὸ μυστικόν. «Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον, ἐξεφώνησεν ἡ πεπτωκυῖα βασιλὶς, ὡς εἶδε τὸν πρώην δοῦλόν της, καὶ τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεως τότε πρῶτον ἐν τῇ ταπεινώσει συναισθανθεῖσα! Ὁ Θεὸς μὲ ἀνεβίβασεν ὀρφανὴν οὖσαν εἰς τὸν θρόνον τῆς βασιλείας, νῦν δὲ μὲ καταβιβάζουσιν αἱ ἁμαρτίαι μου!» Ὁρκίσασα δὲ εἰς τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα αὐτὰ, ἐφ' ᾧ ὤμοσεν ἄλλοτε πίστιν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πενθερὸν καὶ τὸν σύζυγον, ἐφανέρωσε τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν, καὶ τοὺς θησαυροὺς παρέδωκεν ἕως ὀβολοῦ. Παρευθὺς δ' ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ τῆς Πριγκίπου, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς Λέσβον, ὅπου τὸ λοιπὸν ἐτελείωσε τοῦ βίου ἐν μετανοίᾳ καὶ προσευχῇ, ἰδιοχείρως συνήθως ἐργαζομένη, καὶ νῆμα νήθουσα.—Ἀστεία ἀσχολία αὐτοκράτορος Ῥωμαίου!

Μεγάλως, φρονοῦμεν, ἐπετάχυνε τὸ τέλος τῆς Ἀθηναί-

ας ἡ διαδοθεῖσα φήμη τῶν δευτέρων γάμων της. Καὶ γὰρ ἐν μέσῳ τῆς ἀναρχίας ἦτις καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν ταύτην ἐπικρατεῖ, ἐκ τοῦ κυκεῶνος τῶν παθῶν, τῶν φρονημάτων, τῶν γεγονότων τῆς ἐνεστώσης περιόδου ἐξανατέλλει αἴσθημά τι τοῖς πᾶσιν ὡς φαίνεται κοινὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου συμπεριληπτικῶς διερμηνεῦον. Εἶναι δὲ τὸ αἴσθημα τοῦτο—ἐπικαλούμεθα διαφέρουσαν ἐπ' αὐτοῦ προσοχὴν— ἡ γενικὴ τῶν Ἀνατολικῶν ἀμηχανία, ἡ πάνδημος ἀγανάκτησις διὰ τὸν νεωτερισμὸν τῆς Δύσεως, διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πάπα πλασθεῖσαν διφυΐαν τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας· τέρας αὐτὸ δικέφαλον, αἰνιγματῶδες, δράκων φύσεως μετέχων σατανικῆς, ὑπὸ τοῦ μισοκάλου διαβόλου κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἀποσταλείς, εἰς τιμωρίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ κατάλυσιν τῆς εὐσεβείας. Ἴσως ἡ ἐμφάνησις τοῦ Μωάμεθ δὲν ἐκλόνησεν οὕτω τραχέως τὰς καρδίας τῶν πατέρων μας, οὔτε αἱ κατακτήσεις τῶν Σαρακηνῶν κατεπτόησαν αὐτοὺς τοσοῦτον, ὅσον ἡ πρόοψις τῶν ἐκ τοιαύτης καινοτομίας ἐνδεχομένων κακῶν, ὅσον ἡ ζηλοτυπία, καὶ ὁ φθόνος, καὶ ὁ φόβος, καὶ ἡ πρὸς τοὺς βαρβάρους τῆς Δύσεως παλαιὰ δυσμένεια συνετάραξαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπὶ τῇ διακοινώσει τοῦ πράγματος. Ἡ διακοίνωσις ἐξῆψε τὸ μῖσος τῶν λαῶν κατὰ τῆς Εἰρήνης, ἤνοιξε πληγὰς ἀπηρχαιωμένας, παρώξυνε τὸ κοινὸν αἴσθημα. Ἡ διακοίνωσις ἠρέθισεν οὕτω τὰ πνεύματα, ὥστε ἐν ὀλίγῳ καὶ βασίλισσα, καὶ Πάπας, καὶ Φράγκοι ὁμοῦ καὶ Σαρακηνοὶ καὶ Εἰκονόφιλοι συνυπέπεσαν ἐν τῇ αὐτῇ ἀποστροφῇ.

Σημειοῦμεν τὸ αἴσθημα αὐτὸ, καθὸ ἀρχὴν, πλεῖστα δυναμένην ἴσως ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἀνερμηνεύτων τοῦ

ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος νὰ μεθερμηνεύσῃ. Σύμπτωμα τόδε τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ὑπάρξεως ἀξιοθησαύριστον, ὅθεν ἀκορρέουσι πλῆθος ἑτέρων αἰσθημάτων, καὶ σημείων δηλωτικῶν ζωῆς. Τί γὰρ ἐντεῦθεν ἐκφαίνεται, τί ὑποδηλοῦται; Ὅτι ἡ συναίσθησις τοῦ ἐθνισμοῦ, ἐν τῷ περικαλύμματι εἰσέτι τετυλιγμένη τῆς Ῥωμαϊκῆς ἰδέας, ἦγουν τῆς Ἀνατολικῆς αὐθυπαρξίας καὶ ὑπεροχῆς, πρόθυμος ἦτον ἤδη καθάπερ χρυσαλὶς ἐν τῷ μεταβῆναι εἰς κατάστασιν ψυχῆς, νὰ μεταδιαιτηθῇ εἰς φάσιν ὑπάρξεως ἐναργεστέραν, ἱστορικωτέραν. Ἀπέναντι τοῦ σρριγῶντος Ἰσλαμισμοῦ, ἀπέναντι τῆς Παπωσύνης, ἀπέναντι τῆς γαυριώσης Φραγκίας τῶν Μερτέλλων, τὸ Βυζάντιον, καὶ διὰ τούτου τὸ ἐπίλοιπον γένος τῶν Ἑλλήνων, συναισθάνονται πρώτην φορὰν, καί τοι συγκεχυμένως ἔτι, ἔφεσίν τινα πολιτικὴν, ἱστορικὴν, ἐθνικὴν, γεωγραφικὴν, οὐκ οἴδαμεν πῶς ἀκριβῶς κατονομάσαι τὴν ὥθησιν· συγγινώσκουσι τὴν ἀνάγκην ἰδιοπροσωπίας Πόλις τε καὶ πολιτεία. Διὸ ἡ ὀρθοδοξία τῆς Ζ΄. Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀπὸ τοῦ νῦν χρωματισμόν τινα κοσμικὸν λαμβάνουσα, ἀνεπιστρεπτεὶ πλέον εἰσορμᾷ εἰς τὸ μακρὸν καὶ πολυώδυνον στάδιον τῆς Νεοελληνικῆς πολιτείας.—Ἴσως ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος δὲν προβαίνει ταχέως καὶ ὀφθαλμοφανῶς ὅσον εὔχονται οἱ ἀκαρτέρητοι· ἀλλὰ δρῦς βαθύῤῥιζος ἀποκεκομμένη βραδυτάτην ποιεῖται τὴν ἀναβλάστησιν.

Οἱ πρέσβεις, τοὺς ὁποίους ὁ Κάρολος εἶχεν ἀποστείλει πρὸς τὴν Εἰρήνην, ἐγένοντο μάρτυρες αὐτόπται τῆς βασιλικῆς μεταβολῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλῆθος εἰς τὴν κακοβουλίαν τῶν Φράγκων ἀπέδοσεν ἐν ὥρᾳ παροξυσμοῦ

τὰ αἴτια τῆς ἀνησυχίας του, οἱ πρέσβεις αὐτοὶ, πρὸ πάντων ὁ ἐπίσκοπος Αἴττος (Hetto), ὑπέκυψαν εἰς πανδήμους λοιδορίας καὶ κακώσεις, ὥστε ἐκλείσθησαν ἐν οἴκῳ μέχρι τέλους τῆς ὀχλαγωγίας, ἂν δὲν ὑπέστησαν καὶ ὕβρεις σωματικὰς, μέχρι ξυλοκοπήσεως. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος, ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια, γνοὺς τὰς συμβάσας ἀταξίας, εὐμενῶς τοὺς πρέσβεις ὑπεδέξατο, καὶ πολλὰς εἰς ἀποζημίωσιν καὶ δικαιολόγησιν ἀπένειμε τῷ ἐπισκόπῳ τιμάς. Δὲν ἐξιλέωσεν,ὅμως,τοὺς Φράγκους, οἵτινες ἐμπράκτως δοκιμάσαντες τὴν πρὸς τὰ γένη τῆς Δύσεως δυσμένειαν τῶν Γραικῶν, καὶ διὰ τοῦτο δυσπιστήσαντες εἰς τὴν φιλοφροσύνην αὐτὴν τοῦ βασιλέως, ἐξέφερον μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς Γαλλίαν τὸ πολυθρύλλητον ἐκεῖνο ῥητὸν «Cave Græcorum officiosa verba, »τουτέστι, *φεῦγε τὰ τῶν Γραικῶν προσαγορεύματα.* Ἄλλως τε δὲ, παρόμοιόν τι ῥητὸν κατὰ Φράγκων εἰς Κωνσταντινούπολιν περιελαλεῖτο. Διέσωσεν ὁ Ἐγινάρδος, γραμματεὺς καὶ βιογράφος τοῦ Καρόλου, δημώδη τινὰ παροιμίαν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, σαφῶς τὸ φρόνημα τοῦ τότε Γραικικοῦ λαοῦ περὶ τῆς Φραγκικῆς φιλίας ἑρμηνεύουσαν·

«Τὸν Φράγγον φίλον ἔχης,
Γείτονα οὐκ ἔχης» (169).

Τοιοῦτον περὶ Φραγκικῆς φιλίας ἐλίττων καὶ ὁ διάδοχος τῆς Εἰρήνης λογισμὸν, φρόνιμον ἔκρινε νὰ προσποιηθῇ διαλλαγὴν πρὸς τὸν Κάρολον, ἵνα σύμμαχον κτήσῃ καὶ βοηθὸν, ἀντὶ ἐχθροῦ. Διὸ φιλοδωρήσας τοὺς πρέσβεις του, ἀντέπεμψεν αὐτοὺς εἰς Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν συνοδίᾳ ἑτέρων πρέσβεων Γραικῶν, πρὸς οὓς διέταξε ῥητῶς πάντα λίθον νὰ κινήσωσιν,ὅπως ἐρελκύσω-

σι τὴν φιλίαν τῶν Φράγκων πρὸς ἑαυτόν. Ἦσαν δ' οὗτοι ἐπιτετραμμένοι, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ Δυτικοὶ, νὰ συνέλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς ἀκριβοῦς ὁροθετήσεως τῶν δύο αὐτοκρατορίων, ὅπως γνωρίσῃ μὲν ἕκαστος τῶν βασιλέων τὴν περιφέρειαν τῆς ἐπικρατείας του, ἐκλείψῃ δ' ἑκατέρωθεν διὰ παντὸς πᾶσα φιλονεικίας ἀφορμή.

Τίς ὁ πρῶτος ὑποκινητὴς τοῦ ζητήματος τῆς ὁροθετήσεως, ὁ Κάρολος, ἢ ὁ Νικηφόρος; Οἱ χρονογράφοι τῆς Δύσεως θέλουσι τὸν Βυζαντινόν. Τὸ καθ ἡμᾶς, νομίζομεν, ὅτι ἡ πρότασις προῆλθεν εἰς τὴν αὐλὴν Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τοῦ Καρόλου ἔτι πρὸ τῆς πτώσεως τῆς Εἰρήνης, ἥτις τὴν φήμην τῶν γάμων πιθανῶς διέδοσεν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ ἐπιπροσθῆσαι ὅσον οἷόν τε τὴν ἐπικειμένην καὶ ἀναπόφευκτον τῶν Ἰταλικῶν θεμάτων ἀπώλειαν.

Ο αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ἐδέξατο τοὺς πρέσβεις τοῦ Νικηφόρου ἐν ἔτει 803, διατρίβων εἰς τ' ἀνάκτορα, τὰ ὁποῖα εἶχεν οἰκοδομήσει ἔν τινι πόλει τῆς Ἀλσατίας (Seltz). Κατὰ τὴν μαρτυρίαν μοναχοῦ τινος, συγγράψαντος τοὺς πολέμους τοῦ Καρόλου πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν τούτου ἀποβίωσιν, ὁ αὐτοκράτωρ κομίσας τοὺς Γραικοὺς εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον διὰ σκολιῶν καὶ δυσβάτων ὁδῶν, διὰ χειμερινῆς καὶ πολυμόχθου ὁδοιπορίας, ἠθέλησε νὰ ἐκδικηθῇ τὰς κακώσεις ὅσας ὑπέστησαν οἱ πρέσβεις του εἰς Κωνσταντινούπολιν. Διηγεῖται ὁ χρονογράφος οὗτος, ὅτι ὁ Ἀρσάκιος, πρύτανις τῶν βυζαντινῶν διπλωματῶν, καὶ οἱ συνάδελφοί του πρέσβεις ἔφθασαν ἐκεῖ, διερρωγῶτα ἔχοντες τὰ ἱμάτια, καταπεπονημένοι, πεινα-

λέοι, μήτε τὸν ὀβολὸν ἐξουσιάζοντες. Ὁδηγηθέντες δὲ παρὰ τοῦ αὐλάρχου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, διῆλθον τέσσαρας ἀχανεῖς αἰθούσας, πλήρεις ἀξιωματικῶν καὶ στρατηγῶν ἐν λαμπροτάτῃ στολῇ καὶ μεγαλοπρεπεῖ παρατάξει. Οἱ ταλαίπωροι Βυζαντινοί, (φράσις τοῦ χρονογράφου) ἐξέστησαν, ἐξεπλάγησαν ἐπὶ τοσαύτῃ πολυτελείᾳ. Ἰδόντες δ' ἐν τῇ πρώτῃ τῶν αἰθουσῶν ἀρχηγόν τινα καθήμενον ἐπὶ θρόνου, ἔπεσαν παραυτίκα προσκυνήσαντες τὸν παντοδύναμον τῆς Γαλλίας κύριον. Ἀλλὰ πόσον ἠσχύνθησαν ἀκούσαντες, ὅτι ὁ μέγας ἐκεῖνος καὶ πολὺς οὐδὲν ἄλλο ἦτο, ἢ ὁ ταπεινὸς τῆς Αὐλῆς Κοντόσταυλος (Comes stabuli)! Εἰς τὴν δευτέραν αἴθουσαν, νέον λάθος. Ἕτερός τις ἀρχηγὸς ἐκάθητο· προσκυνοῦσιν αὐτὸν ὡς αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τίνα προσκυνοῦσι; τὸν Κουροπαλάτην (Comitem Palatii). Οὕτως εἰς τὴν τρίτην αἴθουσαν, οὕτω καὶ εἰς τὴν τετάρτην, ἔνθα ὑποκλίνονται, ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῆς Τραπέζης (Magistris mensæ Regiæ), καὶ τοῦ Πριμμικηρίου τῆς αὐλῆς, ἑκάστοτε παρὰ τῶν ὁδηγῶν ὠθούμενοι πρόσω διὰ ῥαπισμάτων (!) Φθάνουσι, τέλος πάντων, εἰς τὸ τέρμα τῆς ἀναξιοπίστου κωμῳδίας. Δύο ἀξιωματικοὶ εἰσάγουσιν αὐτοὺς εἰς πέμπτην τινὰ αἴθουσαν ἀσυγκρίτως τῶν ἄλλων πολυτελεστέραν, ἔνθα εὑρίσκουσι τὸν Κάρολον περιστοιχούμενον ὑπὸ τῶν υἱῶν καὶ θυγατέρων του, ὑπὸ ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, κομήτων, στρατηγῶν, ἐνδεδυμένων ἱματισμὸν χρυσοῦφαντον. Ὁ αὐτοκράτωρ ἕστεκεν ὄρθιος, οἰκείως ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἐπισκόπου Αἴττου, τοῦ πρό τινος ἐν Κωνσταντινουπόλει κακοπαθήσαντος. Οἱ πρέσβεις ὁρῶντες τὴν διακεκριμένην εὐμένειαν ἧς ἔχαιρεν ὁ παρὰ

τοῦ βυζαντινοῦ ὄχλου ἐξονειδισθεὶς, πίπτουσι κατὰ γῆς ἀσπαζόμενοι τοὺς πόδας τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ὁ Κάρολος ἀνορθοῖ αὐτοὺς, λέγων, « Ὁ Αἴττος συγχωρεῖ ἡμῖν· κἀγὼ δὲ συγχωρῶ τῇ δεήσει αὐτοῦ. Ἀλλ' εἰς τὸ ἑξῆς μάθετε νὰ σέβησθε τὸ πρόσωπον ἐπισκόπου, καὶ τὸ ἔνδυμα πρεσβευτοῦ. » (170).

Μετὰ τὰς πομπώδεις τελετὰς, ἤρξαντο αἱ περὶ ὁροθεσίας διαπραγματεύσεις αὐταὶ, συνεπείᾳ τῶν ὁποίων συνωμολογήθη ἡ ἀξιομνημόνευτος συνθήκη τῆς Διαιρέσεως, δι' ἧς ἀπεχωρίσθησαν τὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ὅρια τῶν δύο ἀντιζήλων αὐτοκρατοριῶν. Συνωμολογήθη ἡ ἀθησκύριστος καὶ καθ' ἁπλῆν παράδοσιν περισωθεῖσα ἐκείνη συνθήκη, δυνάμει τῆς ὁποίας ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐλὴ, ἑκοῦσα ἄκουσα, φανερῶς, ἢ ὑποκεκρυμμένως ὡμολόγησε τῆς Νεολατινικῆς αὐτοκρατορίας τὴν ὕπαρξιν, ἀνηγόρευσε τὸν ἐπίσημον καὶ ἡγεμονικὸν χαρακτῆρα τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Καρόλου (171).

Κατὰ τοιαύτην συνδιαλλαγὴν, ὁ μὲν ἀνατολικὸς αὐτοκράτωρ ἔλαβε κλῆρον τὴν Σικελίαν, καὶ τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας· ἐκυρώθη δὲ περιπλέον εἰς τὰ ἡγεμονικὰ αὐτοῦ προνόμια ἐπὶ τῶν Δουκάτων Νεαπόλεως, Γαίτης, Ἀμάλφης, Σαλέρνου, Βενεβεντοῦ, καί τινων μικροτέρων· ἀπέλαβε δὲ προσέτι τὴν Ἰστρίαν, τὴν Δαλματίαν, τὴν Λιβουρνίαν, καὶ Βενετίαν, πλὴν τῆς Γραδίσκης, ἃς οἱ Φράγκοι ἀπέσπασαν προηγουμένως τῆς ἐπικρατείας του, καὶ τέλος ἐγνωρίσθη νόμιμος δεσπότης ἁπάσης Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς. (172) Ὁ δὲ Δυτικὸς Αὐτοκράτωρ ὡμολογήθη κύριος τῆς Ῥώμης καὶ τοῦ Δουκάτου της, ἢ μᾶλλον Προστάτης αὐτῶν, βασιλεὺς

δὲ τῆς ἀνωτέρας Λογγοβαρδίας, ἤγουν Ἰταλίας, καὶ τῶν λοιπῶν χωρῶν, ὅσας ἡ αὐτὸς ἐκεῖνος διὰ δόρατος ἐκτήσατο, ἢ παρέλαβεν ἐκ πατρικῆς κληρονομίας. Τέλος πάντων, ἐρρύθμισεν ἡ συνθήκη τὸν πλοῦν τῆς μεσογείου θαλάσσης ὑπὲρ τῶν Δυτικῶν.

Τί ἠνάγκασε τὸν Νικηφόρον νὰ συνάψῃ τοιαύτην ἄτιμον συνθήκην, παραβλέπων τὸ θλιβερὸν τῆς Εἰρήνης παράδειγμα, ἥτις εἷς τι μοναστήριον ἐγκεκλεισμένη, καὶ *ῥῆμα ῥήθουσα*, διῆγε βίον πάσης ἀναπαύσεως ἐστερημένον; Τὸ ἄστατον τῆς ἐξουσίας του, ἡ ἄπλετος δύναμις τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἡ ἀθλία τῆς ἐπικρατείας κατάστασις. Ἐνῷ γὰρ ἡ δυτικὴ αὐτοκρατορία προέβαινεν ὁσημέραι εἰς ἔκτασιν καὶ κράτος, ἡ ἀνατολικὴ ἐσωτερικῶς μὲν ἐσφάδαζεν ἐν ἀναρχίᾳ, ἐξωτερικῶς δὲ ὑπὸ βαρβάρων ἐμαστίζετο. Καὶ τῷ ὄντι ἐντεῦθεν οἱ Ἀγαρηνοὶ ἐπιστρατεύοντες ἐκάκιζον τὴν χώραν, κατελάμβανον πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν μητρόπολιν τῶν Εὐχαΐτων, ἐκεῖθεν δὲ οἱ Βούλγαροι περιέτεμνον τὰ ἑσπέρια. Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἐνδεχομένως, ὁ Νικηφόρος συνέλαβε τὴν ὑποψίαν, μὴ ὁ τῆς ἀρκτώας Ἰταλίας κατακτητὴς καταλάβῃ διὰ τῶν ὅπλων καὶ τὸ τῆς Ἀπουλίας θέμα τῶν Γραικῶν, αὐτὸ τὸ θέμα, ὅπερ τότε ἐλογίζετο μόνη καὶ τελευταία *Ῥωμαϊκὴ* τῆς Αὐτοκρατορίας μερὶς, ἐπαρχία διὰ τῆς κατοχῆς τῆς ὁποίας ὁ μονάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐσεμνύνετο φέρων ἔτι τὸ περικλεὲς ὄνομα τοῦ *Ῥωμαίων αὐτοκράτορος*.

Ἄδηλον, ἂν ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξεν ὀρθόδοξος εὐσυνείδητος, ἢ μᾶλλον προσπεπονημένος εἰκονομάχος ὡς ὁ Θεοφάνης αὐτὸν εἰκονίζει, καὶ ὡς πιστεύομεν ἡμεῖς αὐ-

τοὶ, συλλογιζόμενοι μάλιστα τὴν διαταγὴν, ἣν ἔδωκεν ὁ βασιλεὺς οὗτος τῷ Πατριάρχῃ τοῦ διακόψαι πᾶσαν πρὸς Πάπαν τε τοὺς Λατίνους σχέσιν ἐκκλησιαστικήν. (173) Ἀναμφίλεκτον ὅμως, ὅτι ἐβασίλευσεν ὡς βαρβαρομάχος, καὶ φιλοπόλεμος. Ἀλλὰ τὰ θεσπίσματα, ἅπερ κατὰ τὴν ἐννεατῆ πολιτείαν του ἐξέδωκε πρὸς ἀποθησαύρισιν χρημάτων, ἀναγκαίων εἰς ἀντίκρουσιν τῶν ἐχθρῶν, ἠλλοτρίωσαν αὐτῷ καὶ τὴν εὔνοιαν ἅμα τῶν πλουσίων, καὶ τὸ σέβας τῶν κληρικῶν, καὶ τὴν εὐμένειαν τῶν χρονογράφων. Ἐθέσπισε πρὸς τοῖς ἄλλοις διά τινος Διατάξεως, Ἀλληλέγγυον ὀνομασθείσης, οἱ μὲν ἄποροι τῶν ἐπαρχιῶν νὰ κατατάσσωνται βιαστικῶς εἰς τὸν στρατὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας, τὰ δὲ τέλη τῶν ἀπόρων νὰ συνεισφέρωσιν οἱ εὐποροῦντες, οἱ δὲ ὁμόχωροι νὰ χορηγῶσι τὰ ὅπλα, τὴν δαπάνην, καὶ τὴν ἀναγκαίαν συσκευήν. Δι' ἑτέρου δὲ θεσπίσματος, ὀνομασθέντος Καπνικοῦ, ἐπέβαλε φόρους εἰς τὰ ἕως τότε ἀφορολόγητα ἱερὰ καταστήματα, εἰς τὰς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ Γηροκομεῖα, εἰς τὰ Πτωχεῖα, καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐπανορθούμενα μοναστήρια, τοῦθ' ὅπερ παρώξυνεν οὕτω τοὺς μοναχοὺς, ὥστε εἷς τούτων, μανίαν ὑποκριθείς, ὥρμησε νὰ δολοφονήσῃ τὸν αὐτοκράτορα. Ἐπὶ τέλους, κατηγοροῦσιν αὐτὸν οἱ σύγχρονοι, ὅτι « ἐπροστάτευσε τοὺς βλασφημήσαντας κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων· ὅτι διέταξε τοὺς στρατιωτικοὺς ἄρχοντας δουλικῶς χρᾶσθαι τοῖς Ἐπισκόποις καὶ κληρικοῖς· ὅτι ἔψεξε τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἀναθεμένους τῷ Θεῷ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ· ὅτι ἐδογμάτισε, τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἱερὰ σκεύη ἄξιον κοινοῦσθαι, κ. τ. λ. » Πράγματα πάντα ταῦτα θεοστύγητα καὶ ἀσεβέστατα.

Ἑτέρα τις διαλλαγὴ συμβαίνει ἐν ἔτει 811, ἓξ μῆνας πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Νικηφόρου. Ὁ Σπαθάριος Ἀρσάκιος διέτριβεν εἰς Φραγκίαν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, δευτέραν φορὰν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλεὶς ἐκεῖ πρὸς διαπραγμάτευσιν τοῦ Βενετικοῦ ζητήματος. Τοῦτον δὲ ὁ Κάρολος ἀντιπρεσβεύει ἐν συνοδίᾳ τοῦ Ἄττωνος ἐπισκόπου Βασιλείας, τοῦ Κόμητος Οὔγωνος, καὶ τοῦ Ἀγίωνος Λογγοβάρδου, δίδων αὐτοῖς καὶ γράμμα αὐτοκρατορικὸν, παρεμβληθὲν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Ἀλκουΐνου (174). Ἡ πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπιστολὴ τοῦ Καρόλου ἐστρέφετο κυρίως περὶ τὴν παραχώρησιν τῆς Βενετίας· ἦν δὲ κυρίως σημαντικὴ διὰ τὰς ἐμπεριεχομένας διατυπώσεις. Ὁ δυτικὸς αὐτοκράτωρ ἐγκαταβάλλει πᾶσαν περὶ τὰς λέξεις μελέτην, ὅπως μὴ αὐθομολογήτως φανῇ ὑποδεέστερος κατ' ἀξίαν τοῦ ἀνατολικοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ λαλήσῃ ἴσος πρὸς ἴσον. Διὸ δὲν προσαγορεύει, κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐθιμοταξίαν, *Πατέρα* τὸν Αὐτοκράτορα Γραικῶν, ἀλλ' ἀποτόμως ἀποκαλεῖ αὐτὸν *Ἀδελφόν*. — Πρῶτον τεκμήριον τῆς παρεγκλήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ἀπέναντι τῆς ἡβώσης Δύσεως. Ὁ περιορισμὸς τῆς Ἀνατολικῆς αὐτοκρατορίας, ἐκτοπίζων τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τῶν προτέρων του βάσεων, ἐνεισάγει τὸν Ἑλληνισμὸν τοῦ μεσαιῶνος, ἢ κατὰ τὴν λατινικὴν συνήθειαν τὸν *Γραικισμὸν* εἰς τὸ καινὸν δίκαιον τῶν ἐθνῶν Εὐρώπης. Βασιλεὺς Γραικῶν καὶ βασιλεὺς Γάλλων ἀδελφοποιοῦνται. — Ἀλλὰ τί πρὸς τοῦτο; Πέπρωται δι' ἄλλης ὁδοῦ, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς, νὰ πολιτογραφηθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν συμπολι-

τείαν. Ἀπὸ τοῦ Νικηφόρου τούτου μέχρι Βαλδουΐνου, ἡ ὁδὸς κατωφερής.

Ἔμελλον δὲ οἱ πρέσβεις οὗτοι τοῦ Καρόλου νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ Νικηφόρου, καθὼς οἱ προηγούμενοι παρευρέθησαν εἰς τὴν πτῶσιν τῆς Εἰρήνης. Γνωστὸν τὸ ἐλεεινὸν τέλος τοῦδε τοῦ αὐτοκράτορος. Νικηθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐζωγρήθη καὶ ἀπηνῶς ἐθανατώθη, ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου ἡμέρας ἱκανάς. Κροῦμμος ὁ τούτων ἀρχηγὸς, ἐν τῷ ἑορτάσαι τὴν νίκην συνευωχήθη μετὰ τῶν συμμάχων του Σλάβων, προπιὼν εἴς τι ποτήριον, ἀργύρῳ περιενδεδυμένον. Τὸ ποτήριον αὐτὸ ἦτο τὸ κρανίον τοῦ ὑπογράψαντος τῆς αὐτοκρατορίας τὸν ὑποβιβασμόν!

Ἐδράπη τὴν ἀποφράδα ἐκείνην ἡμέραν ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἀκινάκου τὸ ἄωτον τῆς βυζαντινῆς νεολαίας. Ὁ Σταυράκιος, καὶ ὁ Μιχαὴλ Κουροπαλάτης, ὁ μὲν υἱὸς, ὁ δὲ γαμβρὸς τοῦ Νικηφόρου, κατὰ θαῦμα ἐσώθησαν· ἀλλ' ὁ διάδοχος οὗτος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ φορείου, τετρωμένος ὢν εἰς τοὺς μηροὺς καὶ τὰ σκέλη. Ἐνῷ δὲ οἱ μὲν τῶν Πατρικίων ἀνηγόρευον τοῦτον αὐτοκράτορα, οἱ δὲ παρεκάλουν τὸν Μιχαὴλ νὰ δεχθῇ τὴν βασιλείαν ἀντὶ τοῦ Σταυρακίου, ἴσως φοβούμενοι τοῦ πρώτου τὸ ἀτύπωτον ἦθος, καὶ τὰς πρὸς τὴν εἰκονομαχίαν ῥοπὰς, αἴφνης ἡ παραίτησις τοῦ γαμβροῦ ἀναβιβάζει τὸν νόμιμον κληρονόμον ἐπὶ θρόνου. Πλὴν τί τὸ ὄφελος; Ἡ πληγὴ τοῦ Σταυρακίου εἴτε φυσικῶς, εἴτε πονηρᾷ τινι ἐνεργείᾳ, προέβαινεν ἐπὶ τὸ χεῖρον. Προαισθανθεὶς δὲ οὗτος μετὰ δύο μῆνας τὸν θάνατον, καὶ ἄπαις ὢν, ἄλλως τε πέριξ αὐτοῦ μὴ βλέπων, εἰμὴ συγγενεῖς, ἀνυπομό-

νως προσδοκῶντας τὴν ὥραν τῆς ψυχορράγίας του, ὅπως δραχθῶσι τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ, ἢ ἐπιόρκους, καὶ διεφθαρμένους, ἀπεφάσισε, πρὶν ἢ ἐκπνεύσῃ, νὰ καταργήσῃ διὰ ψηφίσματος τὴν μοναρχίαν, καὶ ἀντὶ ταύτης νὰ κηρύξῃ τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα,« δημοκρατίαν ἐγεῖραι Χριστιανοῖς. » (175) Εἶχεν ὁ βασιλεὺς συνεργοὺς καὶ συμβούλους εἰς τὸ παραδοξώτατον σχέδιον; Ἄδηλον. Ἐξεδόθη τὸ ψήφισμα; Ὁ χρονογράφος περὶ τούτου σιγᾷ. Τοῦτο μόνον γινώσκομεν, ὅτι πτοηθέντες ἐπὶ τοιαύτῃ διαθέσει Νικηφόρος ὁ Πατριάρχης, οἱ τῆς Συγκλήτου Βουλῆς καὶ οἱ ἄρχοντες τοῦ Παλατίου, καὶ τὰς ἀμοιβαίας ἔχθρας χαίρειν ἐάσαντες, συνδιέγνωσαν νὰ παραλύσωσι τὸ σκουπούμενον τοῦ Σταυρακίου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, πρὶν ἢ αὐτὸ διακοινωθῇ πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν. Ὅθεν, ἐλθόντες εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, καὶ ἀπεγνωσμένον ὑπὸ τῶν ἰατρῶν κηρύττοντες τὸν βασιλέα, ἐξαίφνης ἀναγορεύουσιν αὐτοκράτορα τὸν Κουροπαλάτην Μιχαήλ. Τὰ τάγματα καὶ τὸ ἐπίλοιπον πλῆθος, ἀληθινὴν νομίζοντες τὴν ψυχορραγίαν τοῦ Σταυρακίου, ἀνευφημοῦσι τὸν προβεβλημένον. Ὁ δὲ παράλυτος βασιλεὺς συλληφθεὶς ἐν τῷ παλατίῳ, ἑκὼν ἄκων κουρεύεται μοναχὸς ἔν τινι μοναστηρίῳ, ἔνθα μετ' ὀλίγον ἀποβιοῖ. Ὁ δὲ Μιχαήλ, ἔγγραφον ἀπόδειξιν τῆς ὀρθοδοξίας του, προσέτι δὲ πεντήκοντα λίτρας χρυσίου δοὺς τῷ Πατριάρχῃ, « πάντας δὲ τοὺς Πατρικίους, καὶ συγκλητικοὺς ἀρχιερεῖς τε καὶ ἱερεῖς, καὶ μοναχοὺς, στρατευομένους τε καὶ πτωχοὺς, τούς τε κατὰ τὴν βασιλίδα πόλιν καὶ ἐν τοῖς θέμασι φιλοδωρήσας » (176), τέλος διὰ φρικτῶν ὅρκων ὑποσχεθεὶς μὴ ζημιῶσαι « ἱερατικοὺς ἀνθρώπους, ἢ μο-

θαχοὺς, ἢ ἄλλους τινὰς, ὁπωσδήποτε ἀνήκοντας τῷ ἐκκλησιαστικῷ καταλόγῳ, » στέφεται βασιλεὺς ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τῇ ά. Ὀκτωβρίου τοῦ 811. — Χρυσοῦ λαλοῦντος, πᾶς ἀπρακτείτω λόγος. Τὸ ταμεῖον τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Σταυρακίου μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀποσπαταλᾶται εἰς καλλωπισμὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐν γὰρ τῇ στεφηφορίᾳ τοῦ Θεοφυλάκτου, υἱοῦ τοῦ Μιχαὴλ, ὁ ναὸς οὗτος λαμβάνει δῶρον σκεύη χρυσᾶ διάλιθα, τετράβηλα ἀρχαιότατα, ἐκ χρυσοῦ καὶ πορφύρας λαμπρῶς καθυφασμένα, καὶ θαυμασταῖς ἁγίαις εἰκόσι πεποικιλμένα, πλὴν ἑκατὸν λιτρῶν χρυσοῦ, τὰς ὁποίας αἰδούμενος ὁ Πατριάρχης εἰσέπραττεν ἐν ἐπιμέτρῳ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ πρέσβεις τοῦ Καρόλου, μάρτυρες τῶν θορύβων γενόμενοι, εὐφημοῦσιν αὐτοκράτορα τὸν Μιχαήλ. Οὗτος δὲ εἰς ἀμοιβήν τε καὶ εὐγνωμοσύνην πολυχρονίζει αὐτοκράτορα τὸν Κάρολον. Ἀλλ' ἡ στέψις τοῦ Θεοφυλάκτου εἶχεν ἄλλον σκοπὸν, παρὰ τὴν ἁπλῆν ἀνύψωσιν τοῦ βασιλόπαιδος. Συνέλαβε γὰρ ὁ Μιχαὴλ τὴν ἰδέαν, ἅμα ὡς ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν, νὰ συμφιλιώσῃ τὴν Ἀνατολὴν πρὸς τὴν Δύσιν, καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν μοναρχίαν του διά τινος δυτικῆς ἐπιγαμβρίας. Οἱ δὲ πρέσβεις ὀσφρανθέντες τὴν μεγαλοδωρίαν του, ἐκολάκευσαν αὐτὸν, ὀνομάσαντες θυρατέρα τινὰ, ἢ ἀνεψιὰν τοῦ μεγάλου Καρόλου, ὡς κατάλληλον μελλονύμφην καὶ νυόν. Διὸ τελεσθείσης τῆς στέψεως, αὐθημερὸν ἀναχωροῦσιν οἱ πρέσβεις οὗτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ δύο ἀποκρισιαρίους Γραικοὺς, τὸν ἐπίσκοπαν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Θ.όγνωστον, κομιστὰς αὐτοκρατορικοῦ ἰδιογρά-

ρου. Ὁ Κάρολος ὅστις διέμενεν εἰς Ἀκουϊσγράναν, ὑποδέχεται φιλοφρόνως τοὺς Γραικοὺς, καὶ ἔγγραφον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας παραδίδει αὐτοῖς τῆς ἀμοιβαίας εἰρήνης τὴν ἐπικύρωσιν. Οὗτοι δὲ, ἐὰν δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν Γραμματέα του, « Κατὰ τὸ ἔθος αὐτῶν, ἤγουν Ἑλληνιστὶ, ἐκφωνοῦσι πρὸς τὸν Κάρολον *πολυχρόνιον, αὐτοκράτορα αὐτὸν καὶ Βασιλέα προσαγορεύοντες*» (177).

Πλὴν τῆς εἰρήνης, ὅμως, καὶ τῶν εὐφημήσεων, οὐδὲν ἄλλο τελεσφορεῖται. Ἀπέτρεπε γὰρ τὸν Κάρολον ἀπὸ τῶν προτεινομένων γάμων αὐτὸς ὁ παρὰ τοῦ Μιχαὴλ φιλοδωρηθεὶς ἐπίσκοπος Βασιλείας Ἄττων, ὅστις ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἰδὼν τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου τὸ εὐμετάβολον, καὶ γνοὺς τὴν ἀποστροφὴν τοῦ Γραικικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ ὄνομα τὸ Φραγκικὸν, παρέστησε τῷ δεσπότῃ του τὴν συγγένειαν ὡς ἐπικίνδυνον πρὸς τὴν βασιλόπαιδα.

Πολὺ περὶ βασιλέων καὶ περὶ πρεσβειῶν ἀπὸ Εἰρήνης καὶ ἐφεξῆς ἠσχολήθημεν, ἧττον δὲ περὶ λαοῦ καὶ δημώδους λατρείας. Ἀλλ' ὅστις ἐντεῦθεν εἵκασε τὴν παντελῆ τῆς Εἰκονομαχίας κατάλυσιν, ἠπατήθη. Ἡ Ζ'. Σύνοδος, ὡς εἴδομεν, συνεκροτήθη αὐτοσχεδιαστὶ, ὥστε εὖ τε καὶ χεῖρον νὺδοκίμησεν. Ἀλλ' ὑπὸ πόδας αὐτῆς ἐπάφλαζε πῦρ ἡφαίστειον. Τοὺς θησαυροὺς τῶν Ἰσαύρων καὶ τοὺς τοῦ Νικηφόρου ἀνωφελῶς εἰς δωροδοκίας κατηνάλωσαν ἡ Εἰρήνη, καὶ ὁ ταύτης γυναικωδέστερος Μιχαήλ. Οὐχ' ἧττον τὰ τῆς Εἰκονομαχίας ἔθιμα ἐξανίσταντο ὑπὸ σχῆμα στάσεως πολιτικῆς, ἢ στρατιωτικῆς. Παρώξυνε δὲ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ ἡ τρομερὰ νίκη τῶν Βουλγάρων. Τότε τὰ προγενέστερα τρόπαια τὸ πλῆθος ἀναμνησθὲν, τὸν μὲν Σαρακηνομάχον Λέοντα, καὶ τὸν υἱόν του,

νικητὴν Βουλγάρων ἐμακάρισε, τὰς δὲ παρούσας συμφορὰς ἐνόμισε θεομηνίαν, ἐλέγχουσαν τῶν ἀρχόντων τὴν εἰδωλολατρείαν. Οἱ εἰκονοστόλιστοι ναοὶ πάλιν ἀπομένουσιν ἀφοίτητοι. Σπάνιοι οἱ νηστεύοντες, ὀλίγοι οἱ ἀργοῦντες τὰς ἡμέρας τῆς κανονισμένης ἀργίας, εὐάριθμοι δὲ καὶ οἱ ἑορτάζοντες τὰς μνήμας τῶν ἁγίων. Καὶ Ἱερεῖς μὲν αὖθις κινοῦσι τὰς γλώσσας κατὰ τοῦ μοναδικοῦ σχήματος καὶ τῶν σεπτῶν εἰκονισμάτων· μοναχοὶ δὲ ξένουσιν εἰκόνας τῆς Παναγίας Θεοτόκου, τινὲς δὲ τῆς βασιλίδος εἰς αὐτοκράτορας ἀνακράζοντες τοὺς πεπηρωμένους τὴν ὄψιν υἱοὺς τοῦ Κοπρωνύμου, πειρῶνται διὰ νυκτὸς νὰ κλέψωσιν αὐτοὺς ἐκ τῆς Πανόρμου νήσου, ἔνθα πρὸ πολλοῦ φρουροῦνται. (178). Τέλος πάντων, ἐπίσκοποί τινες ἀποστάται πανδήμοις χρησμοῖς τὴν γνώμην διαφημίζουσιν, ὅτι ἡ συγκροτηθεῖσα Ἕνωσις καὶ ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δυσάρεστος ἀποβαίνουσι τῇ Θεότητι.

Ἔκρηξις τοῦ κοινοῦ φρονήματος συμβαίνει τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἀνάνδρου βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ, ὅστις ὑπὸ τοῦ Κρούμμου νικηθεὶς, ἐκὼν ἄκων παραιτεῖται τοῦ στέμματος, καὶ τὸ πηδάλιον τῆς πολιτείας παραδίδει Λέοντι τῷ Ἀρμενίῳ, στρατηγῷ τῶν Ἀνατολικῶν, ὅστις ἤδη κατὰ Σαρακηνῶν ἠνδραγάθισεν. Ὁ Λέων οὗτος εἰσέρχεται εἰς Βυζάντιον διὰ τῆς χρυσῆς Πύλης, προδιατεθειμένος ὢν νὰ καταβάλῃ παντοιοτρόπως τῶν εἰκόνων τὴν προσκύνησιν, καὶ τὰς μηχανορραφίας τῶν Συγκλητικῶν. Αἱ παραινέσεις τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου δὲν ἰσχύουσι καθόλου. Ἡμέραν παρ' ἡμέραν ὁ ἀρτίστεπτος βασιλεὺς ἀφίσταται τῆς ὀρθοδοξίας, τινὰς ἔτι τῶν Ἐπισκόπων σύρων εἰς τὸ δόγμα του. Ἐν τούτοις νικήσας τοὺς

Βουλγάρους, τροπώσας τοὺς Ἄραβας, καὶ τὰ τῆς πολιτείας ἐπὶ τὸ δεσποτικώτερον διοργανώσας, ἄρχεται τῆς Εἰκονομαχίας τὴν ἐπανόρθωσιν. « Διατί οἱ Χριστιανοὶ κατακυριεύονται ὑπὸ τῶν ἐθνῶν, ἔλεγε συνήθως ἀγορεύων τοὺς δήμους; Ἐμοὶ δοκεῖ, διὰ τὸ προσκυνεῖσθαι τὰς εἰκόνας, καὶ ἄλλο οὐδέν· ὅθεν βούλομαι αὐτὰς καταστρέψαι. Βλέπετε γὰρ, ὅτι ὅσοι τῶν βασιλέων προσεκύνησαν αὐτὰς, πάντες ἀπέθανον, οἱ μὲν ἐκδιωχθέντες, οἱ δὲ πεσόντες ἐν πολέμῳ, μόνοι δὲ οἱ μὴ προσκυνήσαντες αὐτὰς ἰδίῳ θανάτῳ ἕκαστος εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐτελεύτησε, καὶ μετὰ δόξης κομισθεὶς εἰς τὰ κοιμητήρια τῶν βασιλέων ἐτάφη ἐν τοῖς Ἀποστόλοις. Ἐκείνους λοιπὸν, (180) κἀγὼ βούλομαι μιμήσασθαι, καὶ καταστρέψαι τὰς εἰκόνας, ἵνα, πολὺν ζήσας χρόνον κἀγὼ καὶ ὁ υἱός μου, κρατήσῃ ἡ βασιλεία ἡμῶν ἕως τετάρτης καὶ πέμπτης γενεᾶς » (181)!

Τίς ἡ τύχη τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου κατὰ τὸ Εἰκονομαχικὸν τοῦτο ἐπεισόδιον; Ἀπεσύρθη θεληματικῶς τῆς πατριαρχικῆς αὐτοῦ θέσεως; ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ, τὴν ροπὴν βλέπων τοῦ Λέοντος; ἢ διὰ βίας ἀπεπέμφθη εἰς Χρυσούπολιν, ὡς χρονολογεῖται; Ἀβέβαιον. — Τὴν ἐπιοῦσαν, ὅμως, τῆς καθαιρέσεώς του χειροτονεῖται Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Θεόδοτός τις Σπαθαροκανδηδάτος, τῷ δόγματι τῶν εἰκονομάχων συντεθειμένος. Οὗτος εἰς τὸ Πατριαρχεῖον εἰσελθὼν, ἄρχεται ποιεῖν ἀριστόδειπνα διὰ κρέατος, καὶ προσκαλῶν Ἐπισκόπους, κληρικοὺς, μοναχοὺς, ἐκ νέας ἡλικίας μὴ κρεωφαγήσαντας, ποιεῖ αὐτοὺς ἐσθίειν. Μετὰ δὲ τὸ Πάσχα τοῦ ἔτους 815 ά. τοῦ Ἀπριλίου μηνὸς, αὐτοκράτωρ τε καὶ Πατριάρχης συγκρο-

τοῦσιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ Σύνοδον Οἰκουμενικήν (;) εἰς τὸ ἀναθεματίσαι, καὶ ἀκυρῶσαι τὴν προηγουμένην τῆς Νικαίας Σύνοδον. Τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐκτελεῖται. Σκανδαλώδης συνόδων παλιντραπελία! Οἱ συνεδριάζοντες ἐπίσκοποι ὀμνύουσιν ἐπὶ Σταυροῦ νὰ μὴ προσκυνήσωσι πλέον εἰκόνας, ἤ λείψανα, ἀναθεκατίζουσι τοὺς ἀποστατήσαντας Πατριάρχας, καὶ ὅσους ἔτι κληρικοὺς ὑπέγραψαν τὸν ὅρον τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδου, ἴδιον δὲ ὅρον ἐκδίδοντες τῆς Ζ'. Συνόδου τῆς ἐν Βλαχέρναις, ἐπικυροῦσι μέγα μέρος τῶν θεσπισθέντων ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ ἐπὶ Κωνσταντίνου κροτηθείσῃ, καὶ οὕτω τὸ δόγμα τῶν Ἰσαύρων αὖθις ἀποκαθίσταται.

Αὕτη ἡ Γ'. καὶ ἀγαθῇ τύχῃ τελευταία περὶ Εἰκόνων σύνοδος τῶν Γραικῶν. Ἀλλὰ μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ προγενεστέρας ἵσταται ἡ Σύνοδος τῆς Φραγγοφόρτης, ἐν ᾗ τῷ 794 παρευρέθησαν ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐπικρατείας τοῦ μεγάλου Καρόλου. Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἡ Δύσις ἐνταῦθα, ὁμοφώνως ἀποκηρύξασα τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων, συνεφρόνησε τότε πρὸς τὴν ἐπὶ Κωνσταντίνου συναθροισθεῖσαν Σύνοδον.

Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀρθοδόξων, μέγας καὶ σφοδρὸς ὑπῆρξεν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ὁ τῶν εἰκονοφίλων καὶ μοναχῶν διωγμός. Θεόδωρος ὁ Στουδίτης, εἷς τῶν μᾶλλον δεινοπαθησάντων τότε μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ σφοδρότερος τῶν ὀρθοδόξων, γοερῶς ἐλεεινολογεῖ τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὰς δημεύσεις τῶν μοναστηρίων, τὴν ἐξορίαν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὴν σκοτόμαιναν τῶν πνευμάτων. « Θυσιαστήρια, λέγει, κατεσκαμμένα· ἱεροὶ ναοὶ ἠμαυρωμένοι· σκεύη ἱερὰ ἐμπεπρησμένα,

οὐκ ἔστιν ὅτι μὴ ἐλλέλειπται μέρος τῆς πολιτείας ἔσθεν ἀκαθαίρετον. Ἀλλ' εἴπως εὑρεθείη τις ἐγκεκρυφὼς σεπτὴν εἰκόνα, ἢ δέλτον περὶ αὐτῆς λεκτόν τι ἔχουσαν, ἀνάρπαστος εὐθὺς, μάστιξι καταξαινόμενος, καὶ πᾶν ἄλλο δεινὸν ὑριστάμενος. Ἐντεῦθεν δείματα, καὶ τρόμοι, καὶ ἐκστάσεις περὶ πάντα ἄνθρωπον· ὡς καὶ χαίρειν λέγειν ἀδελφῷ ἀδελφὸν, καὶ φίλῳ φίλον ἐκτρέπεσθαι. Σύνοδος κυροῦσα τὴν πάλαι ἀσεβεστάτην, καὶ καταναθεματίζουσα τὴν ὀρθόδοξον. Ἱερεῖς ἠφρονεύσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν, ἀλλὰ τὸ τῷ Ἀχαὰβ δόξαν συνεκρότησαν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν, πλὴν ὀλίγων κομιδῇ..... Τί τὰ τῆς βλασφημίας; Κωμῳδεῖται ἡ στεπτὴ καὶ φρικτὴ εἰκὼν Χριστοῦ, ὡς βδέλυγμα ἐρημώσεως, ὡς εἴδωλον πλάνης..... Οἱ μὲν τέλεον περὶ τὴν πίστιν ἐναυάγησαν, οἱ δὲ, εἰ καὶ τοῖς λογισμοῖς οὐ κατεπόντισθησαν, ὅμως τῇ κοινωνίᾳ τῆς αἱρέσεως συνόλλυνται. Ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ κατὰ νοῦν ὀρθοδοξοῦντες, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ διωγμοῦ ἰλιγγιῶσι περὶ τὴν ἀλήθειαν· ὥσπερ οἱ ὑπὸ τρικυμιῶν θαλάσσης ἀπειρίᾳ πλεύσεως σκοτούμενοι. Ἐλεεινὰ τὰ πάντα ἡμῖν, καὶ ὀδυρμῶν ἄξια! Παραστέλλονται ψαλμῳδίαι ἀρχαιοπαράδοτοι, ἐν αἷς περὶ εἰκόνων ᾄδεταί τι· ἀντᾴδεται τὰ ἀσεβῆ νέα δόγματα εἰς προὔπτον κείμενα· ἄλλα τοῖς παισὶ παρὰ τῶν διδασκάλων διδόμενα· καὶ μεταστοιχείωσις τῶν ἁπάντων ἀθεωτάτη. » (182) Ταῦτα μὲν ἐν περιλείψει περὶ ἀναδόσεως Εἰκονομαχίας.

Περὶ δὲ σχέσεων διπλωματικῶν, ἀποτυχούσης τῆς ἐπιγαμβρίας, ἣν Μιχαὴλ ὁ Ῥαγκαβῆς ἐπενόησε, παρῆλθον δύο ἔτη ψυχρότητος μεταξὺ τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Αὐλῆς. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ βασιλεὺς οὗτος παρεσκευάζετο

εἰς πόλεμον κατὰ Βουλγάρων, ἰδοὺ Μαΐῳ μηνὶ τοῦ ἔτους 813, τουτέστιν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἀποθέσεώς του, πρέσβεις τοῦ Καρόλου ἤκουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἀμαλλέρος ἐπίσκοπος, καὶ ὁ Πέτρος, Ἀββᾶς Νοναντύλης (Γραικὸς νομίζομεν ἐκ τῶν φυγάδων). Ἔμελλεν αὕτη νὰ ἦναι ἡ τελευταία πρεσβευτικὴ σχέσις τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς πρὸς τὸ Βυζάντιον. Εὐκαιρίαν μὲν οἱ ἀπεσταλμένοι δὲν ἔλαβον νὰ συνδιαλεχθῶσιν ἀμέσως τῷ Μιχαὴλ, ἕνεκα τῆς τότε ἀπαρτιζομένης ἐκστρατεύσεως· μετ' ὀλίγον δὲ ἡ νίκη τῶν Βουλγάρων ἐκρήμνισεν, ὡς εἴδομεν, τὸν ἀπόλεμον βασιλέα ἀπὸ τοῦ θρόνου· ἀλλὰ τοὺς πρέσβεις ἐδέξατο Λέων ὁ Ἀρμένιος ἀμέσως μετὰ τὴν στέψιν του. Διέμειναν οὗτοι ἐν Κωνσταντινουπόλει μῆνας ἱκανούς, σπουδάζοντες τὰς διαθέσεις τῶν Πατρικίων, καὶ τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ δεσπότου των, ὅστις συνέβη τῇ 28 Ἰανουαρίου 814, ἐζήτησαν τῷ Λέοντι τὴν ἄδειαν τοῦ ἐπανακάμψαι εἰς Φραγκίαν. Τοὺς Φράγκους δὲ τούτους ἀντεπρεσβεύσατο ὁ Λέων ἐν Ἰουλίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, μετὰ Χριστοφόρου τοῦ Σπαθαρίου, καὶ Γρηγορίου τοῦ Διακόνου, ἀποκρισιαρίων του, ἐπιφορτισμένων νὰ ἐγχειρίσωσι παραμυθητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς Λουδοβίκον, υἱὸν τοῦ Καρόλου, καὶ νὰ αἰτήσωσιν ἐπικουρίαν εἰς τὸν κατὰ Βουλγάρων πόλεμον. Ἡ ἐπικουρία δὲν ἐστάλη ἐκ Φραγκίας· ἔσπευσεν ὅμως ὁ Λουδοβῖκος νὰ ἀντιπέμψῃ τοὺς Γραικοὺς ἐκείνους πρέσβεις πρὸς τὸν Λέοντα, ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου Νορβέρτου, καὶ τοῦ Ῥικοΐνου, κόμητος Πικταυΐας, οἵτινες ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου των τὰς σπονδὰς καὶ τὴν συμμαχίαν ἀνεκαίνισαν (183). Τὸν δὲ Μάϊον μῆνα τοῦ ἔτους

816 ἑτέρα τις πρεσβεία ἀπέρχεται ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν ἐν Ἀκουϊσγράνῳ διατρίβοντα Λουδοβίκον, πρόεδρος τῆς ὁποίας, κατά τινα δυσεξήγητον μαρτυρίαν τῶν Δυτικῶν, ἐτέθη ὁ ἀποβληθεὶς Πατριάρχης Νικηφόρος. Ἀλλὰ περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς ταύτης οὐδὲν βέβαιον.

Διεξήλθομεν ἐμπεριστατωμένως ὅσον οἷόν τε τὰς σχέσεις τοῦ Καρόλου πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν αὐτοτρατορίαν. Εὔθετον δ' ἄρτι κρίνομεν, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐκθέσεώς μας, νὰ ἐπισυνάψωμεν ἐνταῦθα ἐπίτομον ἔκθεσιν ἑτέρου τινὸς περιστατικοῦ, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Καρόλου προκινηθέντος, καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος ἀμέσως ἀναφερομένου. Ἐννοοῦμεν τὸ πρόβλημα περὶ Ἐκπορεύσεως Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐπέπρωτο, σκάνδαλα ἐκκλησιαστικὰ, ἀδιακόπως ἀναφυόμενα, μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον νὰ περιπλέκωσι τὰς τότε διεθνεῖς σχέσεις. Τὸν Νοέμβριον μῆνα τοῦ ἔτους 809, ἤθροισεν ὁ Κάρολος Σύνοδον ἐν Ἀκουϊσγράνῳ εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος ἐὰν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ Πατρὸς ἐπίσης καὶ ἐξ Υἱοῦ, καθὰ ἐδογμάτισεν ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰωάννης τις μοναχὸς (184), ἢ ἐκ Πατρὸς μόνου. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ, διά τινος Βερνάρδου ἐπισκόπου, καὶ τοῦ Ἀββᾶ Ἀδελάρδου ἀπέστελλεν εἰς Ῥώμην ἐπιστολὴν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Σμαράγδου συντεταγμένην, ἥτις ἀποθησαύριζε πᾶσαν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Δυτικῶν Πατέρων ὑπὲρ τῆς διττῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως. Οἱ ἀποκρισιάριοι, ἐλθόντες παρὰ τῷ Πάπᾳ Λέοντι τῷ Γ'. ἀνέγνωσαν τοῦ Δυτικοῦ θεολόγου τὴν ἐπιστολήν. Ὁ δὲ Πάπας ἑκὼν ἄκων ἐπελήφθη τοῦ προβλή-

ματος. Ἐντεῦθεν μεταξὺ Πάπα καὶ ἀποκρισιαρίων ἤρξατο συνδιάλεξις ἐπὶ τοῦ πολυμαχήτου ζητήματος, ἣν διὰ τὸ σοφισματικὸν καὶ λεπτολόγον ἀσμένως ἀναφέρομεν ὡς δεῖγμα τῆς τότε διαλεκτικῆς.

Ὁ Πάπας — Οὕτω κἀγὼ πιστεύω ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Γραφῶν καὶ τῶν Πατέρων.

Ἀπόκρισ. — Ἄφοῦ, λοιπὸν, καὶ σὺ ὁμολογεῖς, ὅτι αὕτη ἡ ὀρθὴ περὶ Πνεύματος δόξα, εἰπὲ, δὲν ὀφείλομεν νὰ διδάξωμεν τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ νὰ στερεώσωμεν ἐν τῇ δόξῃ αὐτῇ τοὺς εὖ φρονοῦντας;

Πάπας — Ναί.

Ἀπόκρισ. — Δύναταί τις νὰ σωθῇ μὴ πιστεύων εἰς τὴν ἀλήθειαν ταύτην;

Πάπας. — Ὄχι βέβαια, ἐὰν ἱκανὸς ἦναι νὰ καταλάβῃ αὐτὴν, καὶ δὲν πιστεύσῃ· διότι τινὰ τῶν μυστηρίων ἀποβαίνουσι δυσκατάληπτα τοῖς νηπίοις, ἢ πτωχοῖς τῷ πνεύματι. Τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ περὶ Πνεύματος ἐκπορεύσεως.

Ἀποκρ. — Ἄρα, ἐπιτρέπεται νὰ διδάξωμεν, καὶ νὰ ψάλωμεν ὅ,τι καθήκει νὰ πιστεύσωμεν.

Πάπας— Ἐπιτρέπεται μὲν ὑμῖν νὰ ψάλητε, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ προσθέσητε λέξεις ἀπηγορευμένας.

Ἀποκρ. — Λέγεις ὅτι ἀπαγορεύεται ἡμῖν πᾶσα προσθήκη εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ μὲν διότι οἱ τούτου συντάκται δὲν εἶπον τὴν φράσιν *Καὶ Υἱοῦ* (Filioque) τὸ δὲ διότι αἱ ἐπακόλουθοι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἀπεῖργον οἱανδήποτε προσθήκην. Ἀλλ' ἂν κατὰ τύχην εἶχον οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι παρεμβάλει τὴν φράσιν *Καὶ Υἱοῦ*, ἐρωτῶμεν, ἦτο τότε κακὸν νὰ ψάλωμεν αὐτήν;

Πάπας— Ἤθελεν εἶσθαι νόμιμον.

Ἀπόκρ. - Δὲν ἔσφαλον, λοιπόν, οἱ Πατέρες διὰ τῆς προσθήκης ὀλίγων συλλαβῶν μὴ ἀποκαλύψαντες τὸ μέγα μυστήριον πρὸς τὰς ἐπερχομένας γενεάς;

Πάπας — Δὲν τολμῶ περὶ τούτου νὰ μεμψιμοιρήσω, οὔτε τολμῶ νὰ εἴπω, ὅτι δὲν ἐγνώρισαν οἱ Πατέρες τὸ μυστήριον καθὼς τὸ γνωρίζομεν ἡμεῖς. Ἀπηγόρευσαν ὅμως, πᾶσαν ἔρευναν περὶ τῆς παραλήψεώς των. Ἀλλ' ὑμεῖς δοκησισοφεῖτε, ἐγὼ δὲ, κατώτερος ὢν αὐτῶν, δὲν πολυπραγμονῶ περὶ τὴν δογμάτισιν.

Ἀπόκρ. - Ἄπαγε! δὲν δοκησισοφοῦμεν· προθυμούμεθα μόνον νὰ φωτίσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν. Διότι ἀκούσαντες τινὰς ψάλλοντας τὸ σύμβολον μετὰ τῆς προσθήκης, καὶ ἐντεῦθεν διδαχθέντας τοῦ μυστηρίου τὴν ἀλήθειαν, ἐνομίσαμεν ὠφελιμώτερον τὸ ψάλλειν αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν πρό τινος συνήθειαν, ἢ κατὰ τὴν ἀρχαίαν. Ἤθελες δὲ, νομίζομεν, σὺ αὐτὸς μᾶς ἐπαινέσει, ἂν ἐγίνωσκες τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, οἵτινες παρεδέξαντο τὴν προσθήκην.

Πάπας — Ἀλλ' εἰπέτε, παρακαλῶ· τάχα φρονεῖτε, ὅτι πρέπει νὰ προσθέτωμεν βαθμηδὸν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ὅλας τὰς ἀληθείας, ὅσαι τότε δὲν ἐμπεριελήφθησαν ἐν αὐτῷ;

Ἀπόκρισ. — Ὄχι· διὰ τὸν λόγον, ὅτι ὅλαι αἱ ἀλήθειαι δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι.

Πάπας —Ἀλλ' ἐὰν ὅλαι δὲν ἦναι ἀναγκαῖαι, ὑπάρχουσιν, ὅμως, τινὲς, εἰς τὰς ὁποίας ἐὰν δὲν πιστεύσωμεν, ὀρθόδοξοι δὲν εἴμεθα.

Ἀποκρ — Δὶς ἡμῖν παράδειγμα ἀληθείας τινὸς, μὴ ἐμπεριεχομένης ἐν τῷ συμβόλῳ!

Ὁ Πάπας ἐδίσταξε ν' ἀποκριθῇ, μὴ θέλων νὰ ἐκφέρῃ γνώμην ἐσπευσμένην ἐπὶ τοῦ σοβαροῦ ζητήματος· ἐζήτησε δὲ τὴν ἀναβολὴν τῆς συνδιαλέξεως μέχρι τῆς αὔριον, ὅπως σκεφθῇ καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν ἐπιοῦσαν ἤρξατο πάλιν ἡ διακοπεῖσα διατριβὴ ὡς ἐφεξῆς.

Πάπας — Λέγοντες ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ *Πατρός τε καὶ Υἱοῦ* δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἂν ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἡ Σοφία τεχθεῖσα παρὰ τῆς Σοφίας, ἡ Ἀλήθεια τεχθεῖσα παρὰ τῆς Ἀληθείας; Ἀλλ' ἡ Σοφία δὲν εἶναι διπλῆ.—Μία καὶ ἡ αὐτὴ πέφυκεν ἡ Ἀλήθεια. Τοῦτο δὲ περὶ οὐσίας τῆς θεότητος. Ἀλλὰ καὶ ἕτερα παραδείγματα ὡσαύτως ἰσχυρὰ δύναμαι νὰ δώσω περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐνσαρκώτεως.

Ἀπόκρισ. — Δόξα τῷ ἁγίῳ Θεῷ, ἢ γινώσκομεν καὶ ἡμεῖς τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ἐγνωσμένα, ἢ ἀγνοοῦντες αὐτὰ ζητοῦμεν νὰ τὰ μάθωμεν.

Πάπας— Καὶ διὰ τοῦτο θαυμάζω, ὅτι πολυπραγμονεῖτε δυνάμενοι νὰ ἡσυχάσητε.

Ἀπόκρ.— Φοβούμεθα μὴ ἐξ ὀλιγωρίας στερηθῶμεν μισθοῦ μεγάλου. Κρείττονα γὰρ κρίνομεν τὴν ἁμαρτίαν τῆς σιγῆς ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου, ἢ τὴν προερχομένην ἐκ τῆς διασαφητικῆς ἐκείνης προσθήκης εἰς τὸ σύμβολον.

Πάπας— Οἱοσδήποτε ἂν ὑπῆρξεν ὁ σκοπὸς τῆς προσθήκης, ἐπαινετὸς δὲν εἶναι. Διότι δὲν πρέπει, διασαφήσεις προφασιζόμενοι, νὰ μεταμορφῶμεν τὸ αὐτόχρημα

ἀληθὲς, οὔτε, παρεκτρέποντες τῆς συγκεχωρημένης ἑρμηνείας, νὰ διδάσκωμεν ὅ,τι δὲν διδάσκεται χωρὶς οἰήσεως. Οἱ Πατέρες, πᾶσαν ἀδιακρίτως προσθήκην ἀπαγορεύσαντες ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἔκλεισαν τὴν ἔξοδον εἴς τε τὰς εἰλικρινεῖς καὶ τὰς δολίας διαθέσεις τῶν μελλόντων πολυπευθῶν.

Ἀπόκρ.— Καὶ ὅμως, σὺ αὐτὸς συνεχώρησας νὰ ψάλληται τὸ σύμβολον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Μήπως παρ' ἡμῶν προῆλθεν ἡ συνήθεια;

Πάπας.— Ναὶ, ἔδωκα μὲν τὴν ἄδειαν νὰ ψάλλωσι τὸ σύμβολον αὐτὸ, οὐχὶ δὲ καὶ νὰ προσθέτωσιν, ἢ νὰ ἀφαιρῶσί τι ἐξ αὐτοῦ. Ὅθεν ἐωσοῦ καὶ ὑμεῖς ἐψάλλετε αὐτὸ κατὰ τὸν τρόπον τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἐσίγησα. Νῦν δὲ λέγετε, ὅτι ψάλλετε τὸ σύμβολον μετὰ τῆς προσθήκης, πλείστους ἄλλους ἀκούσαντες ἀλλαχοῦ ψάλλοντας οὕτως. Ἀλλὰ τοῦτο διαφέρει νῦν. Ἡ Ἱσπανία παρεδέξατο τὸν νεωτερισμὸν παρὰ τῆς Γ'. Τολητιανῆς Συνόδου (Toledo), τῆς εἰσαγαγούσης τὴν προσθήκην *Καὶ Υἱοῦ*. Ἡμεῖς ὅμως ἐνταῦθα δὲν ψάλλομεν τὸ σύμβολον, ἀλλ' ἀναγινώσκομεν ἁπλῶς αὐτὸ, τὸ ἀναγινώσκομεν δὲ καὶ χωρὶς προσθήκης. Τὰς δὲ ἐν αὐτῷ ἐμπεριεχομένας ἀληθείας ἑρμηνεύομεν κατὰ μέρος, ὅταν ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος τὸ καλέσωσιν.

Ἀπόκρ.— Ἐὰν, λοιπὸν, ἀφαιρέσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν προσθήκην, ἔχομεν ἄδειαν νὰ ψάλλωμεν, καὶ νὰ διερμηνεύωμεν τὸ σύμβολον, ὡς ἡμῖν δοκεῖ.

Πάπας.— Οὕτως ὁρίζω, καὶ πᾶς παρακινῶ νὰ πράξητε.

Ἀπόκρ.— Ὅταν, λοιπὸν, κατὰ τὴν εὐχήν σου ποιή-

σωμεν τὴν ἀφαίρεσιν δὲν θέλομεν ἁμαρτήσει ψάλλοντες αὐτό.

Πάπας— Ὄχι· ἀνεχόμεθα τὸ ἄσμα, δὲν διατάσσομεν αὐτό.

Ἀπόκρισ.— Καὶ ὅταν τὸ ψάλωμεν ἄνευ προσθήκης, τάχα δὲν θέλουσιν ἐκφωνήσει πάντες οἱ πιστοὶ, ὅτι ἡ ἄδειά σου ἀντιβαίνει πρὸς τὰ δεδογμένα; Τί μᾶς συμβουλεύεις πρὸς ἀποφυγὴν τοιούτου ἀτοπήματος;

Πάπας— Ἂν εἶχον οἱ πιστοὶ ζητήσει τὴν ἄδειάν μου πρὶν ἢ ψάλωσι τετροπολογημένον τὸ σύμβολον, ἤθελον βεβαίως συμβουλεύσει αὐτοὺς νὰ ἀποφύγωσι τὴν καινοτομίαν. Νῦν δὲ τοῦτο φρονῶ, ὅτι δέον ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐκλείψῃ ἐν τῷ παλατίῳ ἡ συνήθεια τοῦ ἄσματος. Ὅταν δὲ ὑμεῖς ἀποβάλητε τὴν παράλογον προσθήκην, αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι θέλουσι μιμηθῆ τὸ καλὸν παράδειγμα. Τοιουτοτρόπως, σωζομένης τῆς ἑρμηνείας, θέλει καταργηθῆ ἐντὸς ὀλίγου ἡ παρεισδύσασα κακόζηλος συνήθεια.

Γνωστὴ ἡ κατὰ συνέπειαν τῆς περιβοήτου ταύτης συνδιαλέξεως ἀπόφασις τοῦ Λέοντος Γ'. τοῦ Πάπα αὐτοῦ, ὅστις παρὰ τῶν Λατίνων συνετάχθη ἐν τῇ χορείᾳ τῶν ἁγίων (185). Πρὸς αἰωνίαν καὶ ἀπαρασάλευτον ὀρθοτόμησιν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὁ Πάπας οὗτος ἐχάραξε τὸ *Πιστεύω*, χωρὶς τῆς προσθήκης *Καὶ Υἱοῦ*, ἐπὶ δύο ἀργυρῶν πινάκων, καὶ εἰς τὰς δύο ἀρχαιοπρεπεῖς γλώσσας τοῦ χριστιανισμοῦ, ἑλληνιστί τε δηλαδὴ καὶ λατινιστί. Τοὺς δὲ πίνακας αὐτοὺς ἐνέπηξε δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ τάφου τοῦ Κορυφαίου. « Εὐλαβείᾳ, λέγει Ἀναστάσιος ὁ Βιβλιοθηκάριος, καὶ προφυλάξει τῆς ὀρθοδοξίας τῆς πί-

στεως, δύο θυρεοὺς, ἢ πίνακας ἀργυροῦς πεποίηκεν, ἐγχαραχθέντος ἐν ἑκάστῳ τοῦ συμβόλου, τῷ μὲν γράμμασιν Ἑλληνικοῖς, τῷ δὲ Λατινικοῖς, καὶ τούτους ἔθηκεν ἐξ ἀριστερῶν καὶ δεξιῶν τῆς εἰσόδου » (186).

Τὰ παρεπόμενα μαρτυροῦσιν, ὁ Φλουρῆς παρατηρεῖ, πόσον φρόνιμον ἦτο καὶ προνοητικὸν τὸ μέτρον τοῦ Λέοντος. Ἀλλ' οἱ διάδοχοι τούτου, ἄλλην ὁδὸν βαδίσαντες, παρὰ τὴν ἀνέκαθεν κεχαραγμένην, καὶ τὸ σύμβολον τροπολογήσαντες ἀναλόγως πρὸς τὰς θεοκρατικὰς ἀντιποιήσεις τοῦ Παπισμοῦ, τοὺς μὲν ἀργυροῦς ἐκείνους πίνακας μετ' ὀλίγον ἀποκαθήλωσαν, τοὺς δὲ Γραικοὺς ὠνόμασαν διὰ τὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὸ δόγμα τῶν Πατέρων σχισματικούς.—Σχισματικὸς ὁ Φώτιος! Τί, λοιπὸν, συνεπῶς κρίνοντες, δὲν καλοῦσι σχισματικὸν καὶ τὸν ὁμόφρονα τοῦ Φωτίου, τὸν ἅγιον τοῦτον Λέοντα;

Ἀλλ' ἀρκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἱ νύξεις αὗται περὶ Τριαδικῆς Θεαρχίας. Μεταβαίνομεν αὖθις εἰς τὰς ἀμοιβαίας τῶν αὐτοκρατόρων πολιτικὰς διαλλαγὰς, ἵνα παρακολουθήσωμεν τὰς φάσεις τῆς προϊούσης τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου ἐξελληνίσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Σχέσεις τῶν δύο Αὐτοκρατοριῶν, καὶ τέλος Εἰκονομαχίας.

Τὰ ἄπειρα τῆς βυζαντινῆς χρονογραφίας ἐλλείμματα δὲν μᾶς ἐπιτρέπουσι νὰ διακριβώσωμεν τὴν ἀνάγκην, ἥτις ἐβίασε τὸν Νικηφόρον καὶ τὸν Λέοντα Ἀρμένιον νὰ ὁμολογήσωσιν *Αὐτοκράτορα Δύσεως* τὸν Κάρολον καὶ τὸν υἱόν του Λουδοβίκον, εἴτε αὐτοφώνως εἴτε διὰ πρέσβεων. Ἂν δὲ τοιοῦτό τι συνέβη πραγματικῶς εἰς χρόνους βασιλικῆς ἀκαταστασίας, ὅμως ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ταπείνωσις ἴχνη δὲν κατέλιπεν ἐν τῇ γραπτῇ ἱστορίᾳ· πάντα γὰρ συμφώνως τὰ χρονικὰ διαβεβαιοῦσιν, ὅτι ἐντὸς τῆς βυζαντινῆς ἐπικρατείας, οὐδέποτε, *Αὐτοκράτωρ ἢ Βασιλεὺς*, ἄλλος παρὰ τὸν *Εὐσεβῆ βασιλέα καὶ Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*, ἤτοι τὸν *Ἀνατολικὸν μονάρχην*, προσηγορεύθη. Μόνην δ' ἐξαίρεσιν σημειοῦσι τὴν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων, ὅστις εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους περιεβλήθη τὴν βασιλικὴν ἀξίαν καὶ προσαγόρευσιν, ὡς παρακατιόντες ὀψόμεθα, διὸ καὶ παρὰ τῶν ὑπομνηματιστῶν τῆς Αὐλῆς ἐπεκλήθη Βασιλεύς. Ἀλλὰ, πλὴν τοῦ ἡγεμόνος τούτου, οὐδεὶς ἠξιώθη ἐπισήμως τηλικαύτης τιμῆς. Πάντες γὰρ τῆς Δύσεως οἱ ἄνακτες, οὐδενὸς ἐξηρημένου ὠνομάσθησαν μέχρι τελικῆς Ἁλώσεως *Ῥῆγες* ἁπλῶς ἔκ τινος λέξεως λατινικῆς, ἧς τὸ ταὐτοσήμαντον κατ' ἀρχὰς ἐκολάκευσε τὴν κενοδοξίαν τῶν ἑσπερίων ἡγεμόνων, καὶ ἐπέτυχεν ἐπί τινα χρόνον νὰ κατευνάσῃ τὴν εὐερέθιστον φιλοτιμίαν των. *Ῥῆγα* δὲ, καὶ

οὐχὶ ἄλλως, ἐπωνόμασαν οἱ βυζαντινοὶ χρονογράφοι καὶ αὐτὸν τὸν ἐπίφοβον Κάρολον, τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ ὁποίου δὲν ἀπέχουσι τοῦ ἐκθιάσαι πεζῇ τε καὶ ἐμμέτρως·

« Καὶ πανταχόθεν ἀπογνοὺς προσφεύγει τῷ Καρόλῳ· Ἦν δὲ τῶν Φράγγων φύλαρχος ὁ Κάρολος ἐκεῖνος· Ῥῆγας τοὺς σφῶν κατάρχοντας οἴδασι Φράγγοι λέγειν. » (187)

Ἐὰν δὲ τὸν Κάρολον καὶ τοὺς διαδόχους του Ῥῆγας ψιλῶς ἡ βυζαντινὴ συνήθεια μέχρι τέλους προσαγορεύῃ, πόσον ἄρα ἀληθεύουσιν αἱ μαρτυρίαι τῶν δυτικῶν λέγουσαι, ὅτι ὁ αὐτοκρατορικὸς τίτλος ἐν διπλωματικῇ ἐπισημότητι ἀπενεμήθη ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ ἑστεμμένους; Ἀληθεύει τάχα ὅτι οἱ τούτων ἀπεσταλμένοι ἔλαβον παρὰ τῶν κυρίων των ἐντολὴν οὕτω νὰ εὐφημήσωσι τοὺς ἀπογόνους τοῦ Καρόλους Δύσκολος ἡ τοῦ πράγματος διασάφησις. Καὶ ὅμως, μνημεῖα, ἐφ' ὧν ἀνυπόπτως δυνάμεθα νὰ βασισθῶμεν, τεκμαίρουσιν, ὅτι οὐδέποτε τῶν βυζαντινῶν ἡ κολακεία ἔφθασεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐξευτελισμοῦ. Ἀναφέρομεν δὲ πρὸ πάντων αὐτὸν τὸν μισέλληνα Λιουτπράνδον, ὅστις ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν πρεσβείας του μεμψιμοιρεῖ, πρὸς τοῖς ἄλλοις, περὶ τῆς ἀκάμπτου ἰσχυρογνωμοσύνης, μεθ' ἧς οἱ βυζαντινοὶ πρέσβεις, ἀπρεπῶς φερόμενοι, ἐπιμένουσιν ἐν τῷ προσφωνεῖν τοὺς Δυτικοὺς ἡγεμόνας εἰς τὰς ἰδίας των ἐθιμοταξίας, ἕως καὶ κάλυμμα φορεῖν ἐπὶ κεφαλῆς ἐν τῇ τούτων παρουσίᾳ. Ἂν δὲ τὸ ἄκαμπτον τῆς βυζαντινῆς ἐθιμοταξίας διεφυλάττετο εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ μεγάλου

Ὄθωνος, τί δεῖ συμπεραίνειν περὶ χρόνων προγενεστέρων;

Ἐῶντες κατὰ μέρος τὰς περὶ τούτου μαρτυρίας, λέγομεν ἡμεῖς ἐν πεποιθήσει ὅτι τοιοῦτον διηνεκῶς ὑπῆρξε τὸ σέβας τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου παράδοσιν, ὥστε ἔκπτωτον, ἀποκήρυκτον, αὐτόφρονον ἤθελε νομίσει ἑαυτὴν, ἂν τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐτὴν ἀξίαν ἀπένεμεν ἅπαξ πρὸς βάρβαρον μονάρχην. Ὁ ἰδιασμὸς οὗτος ἐπεκράτησεν ἀπὸ πτώσεως τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ Αὐγουστύλου, ὅτε, τῆς μοναρχίας ἐκείνης διαλυθείσης, πᾶν γέρας Βασιλικὸν καὶ *Αὐτοκρατορικὸν* αὐτῇ τῇ ὁμολογίᾳ τῶν βαρβάρων μετεβιβάσθη πρὸς τὴν ἐκ τοῦ γενικοῦ κατακλυσμοῦ διασωθεῖσαν μοναρχίαν τοῦ τότε βασιλεύοντος Ζήνωνος. Παρατηροῦμεν δὲ τὴν πρόσθετον στολὴν ἕως ἀπὸ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου ἐν τῇ ἐποχῇ Εὐαγρίου τοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις γράφων περὶ Ὀδοάκρου λέγει· « Ὀδόακρος τὰ Ῥωμαίων ἐπιχειρίζεται πράγματα, τῆς μὲν *Βασιλέων* προσηγορίας ἑαυτὸν ἀφελὼν, Ῥῆγα δὲ προσειπὼν », περικοπὴ ἄθεν προκύπτει ἡ διαφορὰ, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε πεποίηκεν ἡ συνήθεια μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς λέξεως *Βασιλεὺς* καὶ τῆς λατινικῆς **Rex**, καὶ ὅθεν, ἀφ' ἑτέρου, προέρχεται ἡμῖν ἡ δυσκολία τοῦ ἐξακριβῶσαι ἐμπεριστατωμένως, καὶ δικαιολογῆσαι τὴν διττὴν ἐκείνην τοῦ *Βασιλέως* καὶ *Αὐτοκράτορος* τιτλοφορίαν τῶν Ἀνατολικῶν, ἐὰν δὲν ὑποθέσωμεν τὴν μὲν πρώτην ἰδιαιτέρως προσδιορίζουσαν τὸ χρίσμα καὶ τὴν στέψιν τῆς Ἐκκλησίας σὺν τῇ ἐξελληνίσει, τὴν δὲ δευτέραν ἐνθυμίζουσαν τῆς Ρωμαϊκῆς κατακτήσεως τὴν ἀρχήν.

Ἡ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς βασιλικῆς νομιμοποιήσεως ἐφεύρεσις τῆς Γραικορωμαϊκῆς λέξεως Ῥὴξ ἠπάτησε κατ' ἀρχὰς τοὺς Δυτικούς, οἵτινες ἐξέλαβον τὴν νεολογίαν ταύτην συνώνυμον τῆς λατινικῆς **Rex**, ἢ καὶ τῆς **Imperator**, μὴ ὑποπτεύσαντες τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁριζομένην τῶν τίτλων διαφοράν. Προϊόντος, ὅμως, τοῦ χρόνου, καὶ συχνοτέρων γενομένων τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων, ἡ διαφορὰ τῆς σημασίας ἀπεκαλύφθη, ὥστε ἡ οἴησις τῶν Γραικῶν καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν Λατίνων ἦλθον εἰς σύγκρουσιν. Ἤρξαντο τότε πικραὶ μεμψιμοιρίαι, καὶ αἰτιάσεις καὶ φιλονεικίαι περὶ νομιμότητος· αἱ δὲ περὶ τούτου διενέξεις συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀμοιβαίαν ἀντιζηλίαν καὶ ἀποστροφήν. Βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον οἱ Λατῖνοι, πρὸς ἀντίσπασιν τῆς Ἀνατολικῆς οἰήσεως, παύουσι τοῦ ἀποκαλεῖν Ῥωμαίους Αὐτοκράτορας τοὺς βασιλεῖς, καὶ Ῥωμαίους ὑπηκόους τοὺς κατοίκους τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας, ὀνομάζουσι δὲ τούτους Γραικούς, **Græcos**, οἱονεὶ ξένους τῇ Ῥωμαϊκῇ τιμῇ, παρανόμως τε σφετεριζομένους τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος τὴν παράδοσιν, ὡς ἐκ πολλῶν ἐξάγεται τεκμηρίων, καὶ μάλιστα ἔκ τινος φράσεως Ἀναστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου, ὅστις ἀπὸ Θ'. ἑκατονταετηρίδος ποιεῖται τὴν διάκρισιν λέγων « **Illi Imperatores Romani, qui nunc Græcorum appellantur** » (188). Αἱ ἀντιζηλίαι ἐκορυφώθησαν εἰς τοὺς χρόνους τῶν Σταυροφοριῶν. Ὁ Οὐϊλλέλμος Τύρου δυσανασχετεῖ κατὰ τῆς ἀποκλειστικῆς σημασίας ἣν εἰς τὸν πολύζηλον τοῦ αὐτοκράτορος τίτλον δίδουσιν οἱ Γραικοί, καὶ περιγράφει τὴν τούτων ἀγανάκτησιν ἀπέναντι τοῦ Γερμανικοῦ σφετερισμοῦ, λέγων· « **Moleste siquidem**

ferunt, quod eorum Theutonicorum *Rex Romanorum* se dicit *Imperatorem*: in hoc enim suo detrahi videtur Imperatori, quom ipsi Monarcham, id est, singulariter principari omnibus dicunt, tanquam *Romanorum unicum et solum Imperatorem* » (189). Δυσχεραίνει δὲ καὶ ὁ Ἐτμόλδος κατὰ τῆς ἀποτροπαίου ταύτης συνηθείας τῶν Ἀνατολικῶν, ἀποφαινόμενος, ὅτι « est quædam detestabilio consuetudo Regi Græcorum, qui etiam propter nimium fastum divitiarum suarum Imperatorem se nominat » (190). Τί πλέον; Ἠρέθισε καὶ αὐτοῦ τοῦ μετριοπαθοῦς Dufresne τὴν χολὴν ἡ Ἄννα Κομνηνή, « κατὰ τὸ ἔθος τῶν ὁμογενῶν της, καὶ ἕνεκα μίσους προγονικοῦ κατὰ Λατίνων, more gentis suæ, et avito quodam odio et invidia adversus Latinos (191), μὴ ἐπονομάσασα Αὐτοκράτορα ἢ Βασιλέα τὸν Ἐρρῖκον Δ'. Γερμανίας, ἀλλ' ἁπλῶς Ῥῆγα. Ὁ δὲ Τζέτζης, ὁ Χωνιάτης, ὁ Γλυκᾶς, ὁ Κίνναμος, ὁ Ἀκροπολίτης, καὶ συνελόντι εἰπεῖν ἅπαντες οἱ Βυζαντινοὶ μέχρι Φαντζῆ καὶ Λαονίκου, καταλεπτῶς ἀκολουθοῦσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ παράδειγμα τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ταῦτα μὲν περὶ χρονογράφων. Ὅτι δὲ ἡ περὶ ἧς λόγος συνήθεια ἐπεκράτησεν οὐ μόνον παρὰ τοῖς λογίοις καὶ χρονογράφοις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς διπλωματικὰς τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς διατυπώσεις, τοῦτο ὑποσημαίνεται καὶ ἐκ τῶν σωζομένων διαπρεσβεύσεων.

Ἡ βασιλεία Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου ὑπῆρξε μᾶλλον πολυτάρακτος, ἢ πολυχρόνιος· δὲν διήρκεσεν εἰμὴ ἑπτὰ περίπου ἐνιαυτούς. Ὁμολογοῦσιν, ὅμως, τοῦ ἀνδρὸς τὰ σπάνια προτερήματα αὐτοὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ θρησκευμα-

τικοῦ φρονήματός του (192). Ἀλλ' οἱ ἐκκλησιαστικοὶ περισπασμοὶ διηρέθισαν οὕτω τὴν προδοσίαν, ὥστε οὔτε ἡ πολιτικὴ σύνεσις ἔσωσεν αὐτὸν, οὔτε ἡ κατορθωθεῖσα ἀναμόρφωσις τοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐντεῦθεν προελθοῦσα περίδοξος νίκη του κατὰ Βουλγάρων ἐν ἔτει 817, οὔτε ἡ ἀκραιφνὴς δικαιοσύνη του, οὔτε τέλος, ἡ τακτοποίησις τοῦ οἰκονομικοῦ κλάδου τῆς πολιτείας. Εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῇ παραμονῇ τῶν χριστουγέννων τοῦ ἔτους 820, ἤρξατο ψάλλειν τὰς ἑωθινὰς ᾠδὰς, εὔφωνος ὢν καὶ φιλόμουσος, ἐνῷ συνωμόται ἐν γωνίᾳ τινὶ καὶ σκότῳ ἐνεκρύπτοντο, μετημφιεσμένοι ἐν σχήματι κληρικῶν. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ὁ εἰκονομάχος ἐξεφώνει τὸν ὕμνον « Τῷ παντάναχτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ, » ἐπιπεσόντες ξιφήρεις οἱ ὀρθόδοξοι τῆς συμμορίας Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν ἐν τῷ Ἁγίῳ Βήματι. Καὶ τὴν μὲν ἐπιοῦσαν ὁ ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας τὴν ὀρθοδοξίαν προσποιούμενος στέφεται βασιλεύς· ἀλλ' ἡ ὑπόκρισις ἀποκαλύπτεται, διότι μετ' ὀλίγον ἐκδίδει τὸ ἑξῆς Σελέντιον. « Οἱ πρὸ ἡμῶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ δόγματα ἐρευνήσαντες θέλουσι δώσει λόγον τῷ Θεῷ ἢ καλῶς ἢ κακῶς ἐθέσπισαν. Ἡμεῖς δὲ, ὡς εὕρομεν βαδίζουσαν τὴν Ἐκκλησίαν, οὕτω καὶ διαφυλάττειν αὐτὴν προκρίνομεν. Τὸ γὰρ τιμᾷν τὰς εἰκόνας καὶ μὴ τιμᾷν, ἀδιάφορον ἔστω καὶ τὸ αὐτό. » Σημειωτέον, ὅτι ἐπατριάρχευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Εἰκονομάχος Ἀντώνιος (193).

Ἐν ἔτει 824 (194) Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς καταβαλὼν μετὰ τριετεῖς ἀγῶνας Θωμᾶν τὸν ἀποστάτην, διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν Λουδοβίκον Α΄. Φραγκίας, διατρίβοντα

εἰς Rohan ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προκαλέσαι Σύνοδον περὶ εἰκόνων, καὶ αἰτήσασθαι, ὡς ἔθος ἦν, τῶν προηγουμένων σπονδῶν τὴν προσκύρωσιν. Στέλλει δὲ ἀποκρισιαρίους, τοὺς σοφωτέρους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Θεόδωρον πρωτοσπαθάριον καὶ τὸν στρατηγὸν Νικήταν μητροπολίτην Μύρων, τὸν Θεόδωρον διάκονον καὶ οἰκονόμον τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, τὸν Λέοντα Κανδιδάτον, μεθ' ὧν καί τινα Φορτουνάτον, ἐπίσκοπον Βενετίας, φέροντας αὐτοκρατορικὴν ἐπιστολὴν, καί τινα δῶρα συνιστάμενα ἐκ χρυσοϋφάντων ἱματίων ἑλληνικῆς κατασκευῆς. Τὸ γράμμα σώζεται, ἀλλὰ τὸ ὕφος αὐτοῦ ἀντιφάσκει πρὸς τὰ Πολυχρόνια ἐκεῖνα, ἅπερ ὁ Ἐγινάρδος, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, τίθησιν εἰς τὸ στόμα τῶν πρέσβεων τοῦ Μιχαὴλ Ῥαγκαβῆ. Διότι, ὅσῳ ἀμφίβολος καὶ ἐπιτετηδευμένη ἂν φανῇ ἡ προοιμιώδης τῆς ἐπιστολῆς προσφώνησις, ἀλλὰ συμφωνεῖ πρὸς τὰς διατυπώσεις, ὅτας βλέπομεν ἰσχυούσας ἔτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ πρεσβευτοῦ Λιουτπράνδου, καὶ ἐμπεριέχει πρόδηλον τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς ὡς πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον τοῦ Λουδοβίκου. Ἔχει δὲ οὕτω τὴν λατινικὴν λέξιν ἡ προσαγόρευσις.

« In nomine Patris, et Filio, Spiritus Sancti, unius, solius, veri Dei. — Michael et Theophilus fideles in ipso Deo, Imperatores Romanorum, dilecto, et honorabilis *fratri* H. Ludovico, glorioso *Regi* Francorum, Longobardorum, *et vocato eorum Imperatori.* »

Τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς ῥίθει Γραφικῶν ῥητῶν, ὄζει δ' εὐσέβειαν ἔνθερμον. Ὁ Μιχαὴλ ἀποδίδει τὴν

δολοφόνησιν τοῦ Λέοντος οὐχὶ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλ' εἴς τινα στρατιωτικὴν συνωμοσίαν, καὶ διηγεῖται τὰ τῆς μακρᾶς ἀνταρσίας τοῦ Θωμᾶ, οὗ τὰς ἀγυρτείας καὶ τὴν ἐπιβουλὴν στιγματίζει. Καὶ ἡ μὲν θρησκευτικὴ αὐτοῦ ὁμολογία φαίνεται ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ὀρθόδοξος· ἀλλ' ἁπτόμενος τοῦ θέματος περὶ εἰκόνων ψέγει τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Λατίνων, καὶ δὲν συναριθμεῖ μετὰ τῶν προηγουμένων Οἰκουμενικῶν Συνόδων τὴν ἐπὶ Εἰρήνης ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν. « Ἀγγέλλομέν σοι, γράφει, ὅτι πολλοὶ τῶν κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἀποτραπέντες τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων, ἐλεθρίους εἰσήγαγον νεωτερισμούς. Ἀφεῖλον γὰρ ἐκ τῶν ναῶν τοὺς Σταυροὺς, καὶ ἀντὶ τούτων ἐγκαθήλωσαν εἰκόνας, ἃς ἐτίμησαν ἐξίσου, ἔμπροσθεν κανδήλας ἀνάψαντες, καὶ θυμίαμα καύσαντες. Ἔψαλον ἐνώπιον σανίδων, προσεκύνησαν ξύλα καὶ τὴν βοήθειάν των ἐπεκαλέσθησαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὀθόναις περιενδύσαντες ἐποίησαν σύντεκνα τοῖς νηπίοις αὐτῶν. Οἱ γονεῖς ἐκόλλησαν τὰς τρίχας τῶν υἱῶν ἐπὶ τῶν εἰκονισμάτων, οἱ μοναχοὶ, τὸ καλογηρικὸν σχῆμα λαβόντες, προσήνεγκον τούτοις θυσίαν τὴν κόμην αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν τῶν ἱερέων, τὰς βαφὰς τῶν εἰκόνων ξέσαντες, καὶ ἀναμίξαντες τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ, ἔδοσαν μετάληψιν τοῖς πιστοῖς· οἱ δὲ, τὸ τίμιον σῶμα εἰς τὰς χεῖρας τῶν εἰκονισθέντων ἁγίων παραθέσαντες, εἶπον πρὸς τοὺς πιστοὺς ἐκεῖθεν ἀφ' ἑαυτῶν νὰ μεταλάβωσιν, ὡς ἐκ χειρὸς μακαρίας. Ἄλλοι δέ τινες ἔλαβον τὰς ἐζωγραφημένας σανίδας, καὶ θυσιαστήρια αὐτὰς ποιήσαντες, ἐτέλεσαν οἶκοι τὴν μυσταγωγίαν. —Διὰ τοῦτο οἱ εὐσεβεῖς τῶν βασιλέων, καὶ οἱ τοῦ ἱεροῦ συλλόγου ἐ-

κλεκτοὶ, σύνοδον συγκροτήσαντες, ἀπηγόρευσαν τὰς καταχρήσεις αὐτὰς, τὰς δὲ εἰκόνας ἀφελόντες χαμόθεν, ἐγκαθήλωσαν εἰς τόπους ὑψηλοὺς, ὅπως χρησιμεύσωσι μὲν εἰς φωτισμὸν τῶν πιστῶν, δὲν ἀπολάβωσι δὲ τοῦ λοιποῦ θυσίαν ἐλαίου καὶ λιβάνου. Ὅμως, τινὲς τῶν ἀπαιδεύτων, τὰς ἐπιτοπίους Συνόδους μὴ παραδεχθέντες, προσέφυγον εἰς Ῥώμην, ἔνθα τὴν Ἐκκλησίαν ἐσυκοφάντησαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς, περιφρονοῦντες τοὺς τοιούτους, προβαίνομεν εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἡμετέρας πίστεως. Πιστεύομεν εἰς τὸ τρισσὸν τῆς τρισυποστάτου Θεότητος, εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Λόγου, εἰς τὰς δύο θελήσεις καὶ δύο ἐνεργείας του. Ἱκετεύομεν τὴν μεσιτείαν τῆς Παναγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν Ἁγίων· Τιμῶμεν τὰ λείψανα αὐτῶν, ὁμολογοῦμεν δὲ πάσας τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις, καὶ τοὺς κανόνας τῶν ἓξ οἰκουμενικῶν Συνόδων. »

Πρὸ πάντων δὲ ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ τρόπος ὃν ὁ Μιχαὴλ εὑρίσκει ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς προσηγορίας. Διότι, ὡς φαίνεται ἐν τῷ ἀνωτέρω λατινικῷ κειμένῳ, καλεῖ μὲν ἐπισήμως τὸν Λουδοβίκον *ἀγαπητὸν καὶ ἔντιμον ἀδελφόν* (πάντες οἱ χριστιανοὶ ἀδελφοὶ ἐν Χριστῷ)· ἐνῷ ὅμως προσονομάζει ἑαυτὸν *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*, δὲν ἐπιγράφει τὸν Λουδοβίκον εἰμὴ *Ῥῆγα Φράγκων καὶ Λογγοβάρδων*, καὶ μόνον *παρὰ τούτων ἀνηγορευμένον αὐτοκράτορα*. Τί μέλλομεν ἐντεῦθεν νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῶν ἀπεσταλμένων; Τάχα πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἐν τῷ προσφωνῆσαι *Αὐτοκράτορα* τὸν *Ῥῆγα Φράγκων*

ἀντέβησαν οὗτοι εἰς τὴν ἐγγράφως προσδιορισθεῖσαν διατύπωσιν τοῦ κυρίου των ;

Λήγει τὸ γράμμα διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν δώρων. Περίεργος ἡ ἀπογραφή.

« Ἕνεκα μνήμης τῆς ἐν Ἡμῖν ἀγάπης, διὰ τῶν αὐτῶν ἀποκρισιαρίων ἀποστέλλομεν πρασινοβλάττην ἕνα, μηλινοβλάττην ἕνα, δύο Τύρια ἱμάτια, δύο γνήσια βλάττια, δύο δὲ διαρόδινα καὶ διβέλλια (195).— Ἀπολυθεῖσα κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, ἡμέρᾳ δεκάτῃ τῆς Β΄. Ἰνδικτιῶνος· ἐκ τῆς Ἡμετέρας Θεοφρουρήτου βασιλίδος πόλεως » (196).

Ἐκ τῆς ἀπογραφῆς τῶν δώρων δὲν ἐξάγεται, ἂν ὁ Μιχαὴλ ἔπεμψε πρὸς Λουδοβῖκον τὰ συγγράμματα Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου, καθὰ μαρτυροῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καὶ ὅμως, γνώμη γενικὴ ἐπικρατεῖ σήμερον ἔτι, ὅτι ὁ Λουδοβῖκος ἐναπεταμίευσεν αὐτὰ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου τούτου προστάτου τῶν Φράγκων, (197) ὅθεν παραλαβὼν τὰς βίβλους ἐπὶ Καρόλου τοῦ Φαλακροῦ ὁ τότε περιβόητος ἑλληνιστὴς καὶ πλατωνίζων Σκῶττος, ὁ τὴν Ἑλλάδα περιηγηθεὶς ἐκ νεότητος, λατινιστὶ μετεγλώττισε, καὶ οὕτω γνωστὰς πεποίηκεν αὐτὰς τοῖς δυτικοῖς θεολόγοις. Ἐκτὸς δὲ τῶν δώρων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἔπεμψεν ὁ Μιχαὴλ καὶ πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ῥώμης ἓν Εὐαγγέλιον πολυτίμοις λίθοις κεκοσμημένον, ἓν δισκάριον, καὶ ἓν ποτήριον « διὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου», εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὁποίων ἐζήτησε τὴν ἐξ Ἰταλίας ἐκδίωξιν τῶν πρασφύγων Γραικῶν, τῶν ἐπιβούλως συκοφαντούντων τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Τὸ γράμμα τοῦ Μιχαὴλ, καὶ αἱ ζωηραὶ τῶν πρέσβεων τοῦ Βυζαντίου παραστάσεις προὐξένησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὴν σύνειδησιν τῶν Φράγκων ἐπισκόπων, καὶ τοῦ Λουδοβίκου αὐτοῦ. Δύο ἐπίσκοποι, ὁ Φρέκουλφος καὶ ὁ Ἀδεγάριος, ἀμέσως ἐξαποστέλλονται εἰς Ῥώμην, ὅπως ζητήσωσι τὴν ἄδειαν τοῦ συναθροῖσαι συνόδιόν τι, ὡρισμένον νὰ ἐρευνήσῃ τὴν γνώμην τῶν Πατέρων περὶ προσκυνήσεως εἰκόνων· τοὺς δὲ Φράγκους συνοδεύουσιν οἱ πρέσβεις τοῦ Μιχαήλ.

Συνεκροτήθη ἡ συνέλευσις εἰς Παρισίους, ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν ἀνακτόρων, τῇ 1 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 825. Ἐκάθησαν δὲ οἱ ἐλλογιμώτεροι τῶν κληρικῶν τῆς Φραγκίας, ὁ Ἱερεμίας ἐπίσκοπος Sens, ὁ Ἰωνᾶς τῆς Orleans ὁ Ἀλιτγάριος τῆς Cambray, ὁ Ἀμαλάριος τῆς Trèves ὁ Φρέκουλφος, ὁ Ἀδεγάριος, καί τινες ἄλλοι· συνεκάθησαν δὲ καὶ οἱ Γραικοὶ μετὰ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Πάπα Εὐγενίου. Ἀνεγνώσθησαν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀδριανοῦ, ἡ μὲν πρὸς Κωνσταντῖνον καὶ Εἰρήνην, ἡ δὲ πρὸς τὸν μέγαν Κάρολον, καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ καὶ Θεοφίλου πρὸς Λουδοβῖκον· συνηθροίσθησαν καὶ διεζητήθησαν αἱ μαρτυρίαι τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν Πατέρων· συμπαρεβλήθησαν οἱ κανόνες τῶν ἓξ οἰκουμενικῶν Συνόδων, οὔσης ἀμφισβητουμένης ἔτι τῆς Ζ΄. καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ σύσκεψιν, διαρκέσασαν τριάκοντα τρεῖς ἡμέρας, ἀπεφασίσθη παρὰ τῆς συνελεύσεως *ἡ κατάλυσις τῶν εἰδώλων*, ἵνα μόνῳ τῷ Θεῷ προσφέρωσιν εἰς τὸ ἑξῆς οἱ χριστιανοὶ τὴν ὑπερτάτην λατρείαν καὶ θυσίαν. —Τὰ πρακτικὰ τῆς συνδιαλέξεως ταύτης ἔμειναν ἄγνωστα μέχρι τοῦ ἔτους 1586, καθ' ὃν καιρὸν Λουθηρα-

νός τις ἀνευρὼν τὸ χειρόγραφον, ἐδημοσίευσεν αὐτὸ ἐν Φραγγοφόρτῃ.

Τούτου συμψηφισθέντος, οἱ συνεδριάσαντες ἐπίσκοποι, πιθανῶς κατὰ τὸν προδιαταχθέντα ὅρον, συνέταξαν δύο ἐπιστολὰς, ὧν ἡ μὲν ἔπρεπε νὰ σταλῇ παρὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τὸν Πάπαν, ἡ δὲ παρὰ τοῦ Πάπα πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Μιχαὴλ καὶ Θεόφιλον. Διὰ τῆς πρώτης, ὁ Λουδοβῖκος παρώτρυνε τὸν Εὐγένιον νὰ συντεθῇ πρὸς τοὺς Γραικοὺς, καὶ νὰ ἀποπέμψῃ τοὺς σκανδαλοποιοὺς καὶ ταραξίας πρόσφυγας τοῦ Βυζαντίου. Διὰ δὲ τῆς δευτέρας, ὁ Πάπας, προσφωνῶν *Σεβαστοὺς Ἡγεμόνας τῆς οἰκουμένης, καὶ πηδαλιούχους τῆς Ἐκκλησίας* τοὺς βασιλεῖς Μιχαὴλ καὶ Θεόφιλον, προέτεινε πρὸς εἰρηνοποίησιν τῆς χριστιανωσύνης τὸν ἑξῆς συμβιβασμόν. Α΄. Νὰ μὴ ἀπαγορευθῶσιν αἱ εἰκόνες ἐκτὸς τῶν ναῶν, ν' ἀπαγορευθῇ, ὅμως, ἡ τούτων προσκύνησις. Β΄. Οἱ ἀποστρεφόμενοι τὴν εἰκονοπροσκύνησιν νὰ φέρωνται ἀνεκτικῶς πρὸς τοὺς εἰκονοφίλους.— Ἔρθασεν ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Εὐγενίου εἰς Κωνσταντινούπολιν; Ἄδηλον. Ὁ Λουδοβῖκος ὅμως ἐμίσησε τὰς εἰκόνας, ὁ δὲ Πάπας, ὑποκεκρυμμένως, ἢ ἀναφανδὸν, ὡμολόγησε τὴν Ζ΄. Σύνοδον (198).

Τὰ ἔσχατα τῆς ἐννεαετοῦς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ὑπῆρξαν δεινά. Οἱ Ἄραβες κυριεύσαντες τὴν Σικελίαν διά τινος προδοσίας, διέβησαν εἰς Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, τὰς ὁποίας κατέστρεψαν· εἶτα δὲ περάσαντες ἐντεῦθεν πρὸς τὴν ἀπέναντι Δαλματίαν, ἤγειρον τοὺς λαοὺς εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Γραικῶν. Ἐξεστράτευσε μὲν ὁ Μιχαὴλ κατὰ τῶν ἀπίστων εἰς Κρήτην καὶ τὰς

Κυκλάδας νήσους διὰ τοῦ ἀνδρείου Κρατεροῦ· ἀλλ' οἱ βάρβαροι κρατήσαντες ἐννενήκοντα κώμας, πάντας τοὺς Κρῆτας ἠνδραπόδισαν, καὶ τὴν νῆσον ἐκυρίευσαν, κτίσαντες τότε καὶ πόλιν ἔκτοτε *Χάνδακα* (Candia) κληθεῖσαν. Αἱ δὲ περὶ ἐκκλησίας διαπραγματεύσεις ἔλαβον πέρας, ὡς εἰκάζομεν, ἐν τῷ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας του, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Θεόδωρος, οἰκονόμος τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ οἱ προειρημένοι αὐτοῦ συνάδελφοι πάλιν ἀπέρχονται εἰς Γαλλίαν παρὰ Λουδοβίκῳ, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ πειθαναγκάσαι τὸν Πάπαν εἰς τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν. Οἱ πρέσβεις ἐπανῆλθον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Μάϊον μῆνα τοῦ 828, συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀλιτγαρίου ἐπισκόπου, καὶ τοῦ Ἀββᾶ Νοναντύλης (199). Καὶ αὕτη ἡ τελευταία Φραγκογραικικὴ πρεσβεία ἐπὶ Μιχαήλ. Ἀπεβίωσε γὰρ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐκ δυσουρίας τῇ 1 Ὀκτωβρίου 829, καὶ διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱός του Θεόφιλος.

Τὴν πολιτείαν τοῦ Θεοφίλου αὐτοκράτορος ὁ Κεδρηνὸς συγκεφαλαιοῖ εἰς λέξεις ὀλίγας, ἀλλὰ περιεκτικάς. « Ἀντιποιούμενος, λέγει, τῆς δικαιοσύνης, ἅπασιν ἦν τοῖς πονηροῖς φοβερὸς, τοῖς δὲ ἀγαθοῖς θαυμαστός· τοῖς μὲν, ὅτι μισοπόνηρός τε καὶ δίκαιος ἐδόκει, τοῖς δ' ὅτι ἐμβριθής τε καὶ αὐστηρός. Οὐκ ἦν δὲ πάντως αὐτὸν πάντων τῶν κακῶν καθαρεύειν· εἶχετο μὲν γὰρ τῆς ἐπὶ Θεὸν πίστεως, εἶχετο δὲ πλέον τῆς πατροπαραδότου μιαρᾶς τῶν εἰκονομάχων αἱρέσεως, καὶ τὸν εὐσεβῆ καὶ πανάγιον ἐκάκου λαὸν, παρὰ πάντα τὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ χρόνον ἠρεμῆσαι μὴ συγχωρήσας· ὅθεν οὐδ' ἐν πολέμοις εὐτύχησέ ποτε, ἀεὶ δὲ ἥττητο, καὶ οὐ κατὰ βασιλέα ὑπέστρεφεν ». Ἡ πρὸς τὰ κοινὰ ἐπιμέλεια τοῦ

βασιλέως τούτου εἶναι τῷ ὄντι παραδειγματική. Ἐξήρχετο ἔφιππος διὰ τῆς λεωφόρου ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, προσκαλῶν τοὺς ἀδικουμένους καθ' ὁδὸν νὰ διηγῶνται τὰ πάθη των, καὶ ἀκωλύτως νὰ αἰτιῶνται τοὺς ἄρχοντας. Διήρχετο τὴν ἀγοράν, θεατὴς γενόμενος τῶν ὠνίων, ἠρώτα δὲ περὶ ἑκάστου τῶν πιπρασκομένων, πόσου πωλεῖται· ἄλλοτε δ' ἐπεσκέπτετο τὰ δικαστήρια, καὶ ἄλλοτε τοὺς ναούς. Ἐνέκειτο δὲ καὶ ταῖς οἰκοδομαῖς. Διότι, καταστρέψας τὰ χαμηλότερα τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, ἀνύψωσεν αὐτά, καὶ ἄβατα κατέστησε τοῖς ἐχθροῖς (200). Τὰς πόρνας δ' ἀπελάσας ἐξ οἰκημάτων τινῶν, καὶ καθάρας τὸν τόπον, Ξενῶνα πεποίηκε, φέροντα τὴν ἑαυτοῦ προσηγορίαν. Κατεσκεύασεν ἀνάκτορα διὰ τὰς θυγατέρας του, ἔκτισε τὰ βασίλεια τοῦ Βρίαντος, καὶ περὶ τὴν οἰκοδόμησιν ἑτέρων καταστημάτων ἐφάνη ὄντως μεγαλοπρεπής. Ἀλλ' ἐὰν, ὁμολογοῦντες οἱ χρονογράφοι τὰς ἀρετάς του, μέμφωνται συγχρόνως καὶ τὴν αὐτοῦ ἀσέβειαν, σήμερον ἡμεῖς ἀξιούμεθα νὰ διακρίνωμεν ἀδεισιδαιμόνως τε καὶ ἀδεκάστως τὰς ὀρθὰς κατηγορίας ἀπὸ τῶν συκοφαντιῶν, σκοποῦντες πρὸς μόνην τὴν ἀλήθειαν. Τὰ δὲ αἰτιάματα πολλά. Καταμηνύουσιν οἱ βυζαντινοὶ αὐτοῦ, ὅτι καθεῖλε τὰς εἰκόνας ἀπὸ πάσης ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἱεροὺς γραφεῖς κατεδίωξεν· ὅτι σκεύη λειτουργικὰ ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐνυβρίσθησαν· ὅτι ἐπλήρωσε τὰ δεσμωτήρια ἀββάδων, ἡγουμένων, ἐπισκόπων τε καὶ ἱερέων· ὅτι ἐθέσπισεν, οἱ μοναχοὶ νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς πόλεις, μήτε νὰ περιέρχωνται τὰς ἀγοράς· ὅτι τὰ μοναστήρια μετέβαλεν εἰς πολύανδρα καὶ κοσμικὰ καταγώγια· ὅτι τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους εἰς

πολέμους δυστυχεῖς κατηνάλωσε. Ταῦτα περὶ αὐτοῦ ἀναγινώσκομεν· ἂν ὅμως ἔπαθεν ἡ ὀρθοδοξία, πῶς ἄλλως τε δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὸν ἄνδρα ὡς δικαιοκρίτην καὶ ἔξοχον ἀναμορφωτήν;

Τρεῖς πρεσβείας ἀπέστειλεν ὁ Θεόφιλος εἰς Φραγκίαν κατὰ καιρούς. Ἀπῆλθεν ἡ πρώτη τὸν Ὀκτώβριον μῆνα τοῦ 832, τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς βασιλείας του. Μάρκος, ἀρχιεπίσκοπος Ἐνετίας, καί τις Πρωτοσπαθάριος παρουσιάσθησαν, οἱ μὲν λέγουσι πρὸς Λουδοβῖκον, οἱ δὲ πρὸς Λοθάριον, διατρίβοντα εἰς Κομπένδιον, καὶ ζητήσαντες ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου των ἐπικουρείαν κατὰ Σαρακηνῶν (201), ὑπέστρεψαν ἄπρακτοι. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἔτους 839, πάλιν πρὸς Λουδοβῖκον, εἰς Ingelheim διαμένοντα, ἀποστέλλονται Θεοδόσιος ὁ τοὐπίκλην Βαβούτζικος καὶ ὁ Σπαθάριος Θεοφάνης, μετὰ τῶν πρέσβεων Χαγάνου τινὸς συμμάχου, εἰς τὰ ἴδια διὰ Γερμανίας ἐπανερχομένων (202). Ἐπὶ τέλους, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του καὶ μετὰ τὴν νίκην τῶν Ἀγαρηνῶν, ὁ Θεόφιλος πέμπει τὸν αὐτὸν Θεοδόσιον συγγενῆ του παρὰ Λοθαρίῳ εἰς τρίτην πρεσβείαν, ἧς μνημονεύουσιν ὁ Γενέσιος, ὁ συμπληρωτὴς τῶν χρονικῶν Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ ὁ Κεδρηνός. Πρὸς κρείττονα διευκρίνησιν τῆς ἐθιζομένης τότε διακρίσεως τοῦ *Βασιλέως* καὶ τοῦ *Ῥηγὸς* ἀνοίκειον δὲν εἶναι ν' ἀναφέρωμεν τὴν τούτων μαρτυρίαν. «Οὐκ ἠρεμεῖν ὁ *βασιλεὺς* ἐκεκρίκει, λέγει ὁ Γενέσιος, συγγραφεὺς τῆς Ι΄. ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ τῇ τοῦ Ἀμορίου καταστροφῇ χαλεπῶς ἀνιώμενος. Διὸ καὶ στέλλει πρὸς τὸν *Ῥῆγα Φραγγίας* τὸν Πατρίκιον Θεοδόσιον τὸν ἐκ Βαβουτζίκων φυέντα καὶ αὐτοῦ

ἀγχιστέα, τοῦ κατ' ἐπικουρίαν συνθέσθαι αὐτῷ πολυάνθρωπον στράτευμα καί τινας ὑποστρατήγων αὐτοῦ, χωρῶν τε καὶ πόλεων τινὰς Σαρακηνῶν τῶν μεταξὺ Λιβύης καὶ Ἀσίας καταληΐσασθαι » (203). Τούτῳ συμφωνεῖ καὶ ὁ τοῦ Πορφυρογεννήτου συμπληρωτής, σύγχρονος νομίζομεν, τοῦ Γενεσίου. « Οὐ φέρων ὁ Θεόφιλος, γράφει οὗτος, τὴν ἐκ τῶν Ἀγαρηνῶν ἧτταν καὶ ἀδοξίαν, Πατρίκιον Θεοδόσιον, ὃς οὕτως ἐλέγετο ὁ Βαβούτζικος, πρὸς τὸν *Ῥῆγα Φραγγίας* ἐξαποστέλλει, στρατεύματα ἐκεῖ αἰτῶν γενναῖα τε καὶ πολυάνθρωπα. Οὐδὲ γὰρ χειρῶν ἀσθενείᾳ, ἢ ψυχῆς μαλακότητι τοὺς ἑαυτῶν κέκρικεν ἡττᾶσθαί ποτε· φιλομαχίᾳ δὲ καὶ ταὐτὸν εἰπεῖν, προδοσίᾳ τοῦτο πάσχειν ἀεί. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔλαβε πεῖραν, καὶ τῶν ὧν προσεκαλεῖτο ἐθνῶν δύναμιν καὶ ἰσχὺν (ᾔσθετο). Μετ' εὐφροτύνης γὰρ τὴν πρὸς *Βασιλέα* ἐπικουρίαν ὁ *Ῥῆξ* ἀπεδέδεκτο, καὶ αὖθις κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐστράτευσεν ὁ Δυστυχὴς Θεόφιλος. Ταύτην δὲ τὴν προσηγορίαν ἐκ τοῦ ἀεί πως ἡττᾶσθαι κατὰ πόλεμον ἐκπληρώσατο, εἰ μὴ ὁ ἀποσταλεὶς Θεοδόσιος ἐκ τοῦ βίου γενέσθαι προέφθασεν. Ἐκείνου τε γὰρ ἡ ἀποβίωσις τὸν στρατὸν ἐκεῖνον πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐλθεῖν οὐ πεποίηκε· καὶ τοῦ βασιλέως ἐπικρατήσασα ἡ τῆς δυσεντερείας νόσος θανατεῖν ἐποίει, ἀλλ' οὐ πρὸς ὅπλα χωρεῖν » (204).

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τοῦ Θεοφίλου ἀποδίδεται κοινῶς πρᾶξίς τις παῤῥησιώδης ἀναμιμνήσκουσά πως τὰ ἱπποτικὰ τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος μυθιστορήματα. Βουληθείς, λέγουσι, νὰ εἰσοικίσῃ ἑαυτῷ γυναῖκα, πολλὰς πολλαχόθεν ὡραίας Κόρας συνήγαγεν, ἐν αἷς καὶ τὴν

Εἰκασίαν, παρθένον, καὶ τὸ εἶδος ὡραιοτάτην, καὶ τὸν λόγον εὐῤῥαδῆ, καὶ τὸ γένος ἐπίσημον. Περιῆλθε δὲ τὸν παρθενικὸν ἐκεῖνον σύλλογον, θεώμενος τὰς κόρας καθ' ἑκάστην, καὶ κρατῶν μῆλον χρυσοῦν, ἵνα δώσῃ αὐτὸ μνηστρον τῇ ἀρεστωτέρᾳ. Φθάσας ἐκ περιτροπῆς πρὸς τὴν Εἰκασίαν, εἶπεν αὐτῇ· « πᾶν κακὸν ἐκ γυναικὸς προῆλθεν ἐν τῷ κόσμῳ » · ἡ δὲ ῥέμα καὶ μετὰ σεμνοῦ ἐρυθήματος ἑτοίμως ἀπεκρίνατο· « ἀλλὰ καὶ ἐκ γυναικὸς πηγάζουσι τὰ καλλιώτερα . » Τὸ εὔστοχον τῆς ἀπαντήσεως ἐτάραξε τὸν Θεόφιλον, εἰς τὸ μνημονικὸν τοῦ ὁποίου ἀπαισίως εἰκονίζοντο ἡ ἑτοιμότης, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ φιλοδοξία τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης. Ὅθεν ἐν τῷ ἅμα στραφεὶς πρός τινα προσεχῆ παρθένον, ἧς ἡ ὄψις ἐξέφραζεν ἄκραν πραότητα ψυχῆς, ταύτῃ τὸ μῆλον τὸ χρυσοῦν παρέσχεν. Ἂν δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Θεόφιλος μετενόησεν ὅτι ἀντὶ τῆς εὐφυοῦς καὶ νουνεχοῦς Εἰκασίας ἐξελέξατο τὴν ὑπερευλαβῆ Θεοδώραν, ὅμως δὲν ἐπέζησεν ἵνα μάθῃ ὅτι εἶχεν ἡ θεία Πρόνοια βουλευθῆ καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῆς Ἀθηναίας γυναικὸς καὶ τὴν πραότητα τῆς Παφλαγόνος ἐξίσου νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος. Ἡ μὲν Εἰκασία, τῆς βασιλείας ἀποτυχοῦσα, ᾠκοδόμησεν ἡσυχαστήριον, ἔνθα μέχρι τέλους ζωῆς περιησκήθη εἰς διανοητικὰς μελέτας, καὶ συνέταξε φιλοπονήματα. Ἡ δὲ Θεοδώρα, λίαν ἐθελόθρησκος οὖσα, ὑπὸ τοῦ γελωτοποιοῦ τῆς αὐλῆς συνελήφθη μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐπ' αὐτοφώρῳ προσκυνοῦσα τὰ νικία της (205), τὰς εἰκόνας οὕτω καλέσασα· ὅθεν ὁ Θεόφιλος οἰωνίσατο κακὰ μεγάλα. Διὰ τοῦτο, προαισθανθεὶς τὸν θάνατον ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς βασιλείας

του, ἔκραξε παρ' ἑαυτῷ τὴν συμβίαν καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ Κανικλείου (206) Θεόκτιστον, οὓς ἐσκόπευε νὰ διορίσῃ κηδεμόνας τοῦ ἀνηλίκου παιδός του Μιχαὴλ, καὶ ἀμφοτέρους ὑπέβαλεν εἰς ὅρκους φρικτοὺς, ὅτι οὐδέποτε ἤθελον παραχωρήσει « ἀναστηλωθῆναι τὰς εἰκόνας, ἢ ἐκδιωχθῆναι τῆς Ἐκκλησίας τὸν Πατριάρχην Ἰωάννην» (207).

Τίς χεὶρ ὑπόκρυφος, ἢ μᾶλλον τίς οὐρανία καταδίκη δρέπει τὴν νεότητα, καὶ τὸν θρόνον ἀνατρέπει τῶν βασιλέων, ὅσοι δὲν συντίθενται τῇ ὀρθοδοξίᾳ, τουτέστι τῇ πνευματικῇ τῶν Ἑλλήνων ἑνότητι; Ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ἰσαύρου, οὐδεὶς τῶν αὐτοκρατόρων ἐγήρασε μοναρχῶν. Ὁ Χάζαρος ἀπανθρακοῦται· ὁ υἱός του καὶ ὁ ἔγγονός του δολοφονοῦνται· ἡ Εἰρήνη ἀποθνήσκει μονάστρια· τὸν Νικηφόρον σφάττουσιν οἱ Βούλγαροι, τοῦ δὲ υἱοῦ του τὰς πληγὰς δηλητηριάζουσιν οἱ τῆς Αὐλῆς. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμένιος ἀποκτείνεται ἐν τῷ ναῷ, ὁ δὲ Μιχαὴλ τελευτᾷ ἐκ δυσουρίας, ὁ δὲ Θεόφιλος ἐκ δυσεντερείας. Ἐπὶ τέλους, ὁ Μιχαὴλ Γ'. δολοφονεῖται καὶ αὐτὸς, μετὰ τὸν ὁποῖον ἡ Ὀρθοδοξία στερεοῦται, καὶ αὐτοκράτορες ἔκτοτε φθάνουσιν εἰς ἔσχατον ἡλικίας τέρμα. Πάνσοφε Θεὲ, πόσοι αἰῶνες, πόσα πρόσωπα θυσιάζονται, πόσαι ἀθωότητες καὶ ἱκανότητες σῷ θελήματι συντρίβονται ὑπὸ τοὺς τροχοὺς τῆς ὀχουμένης πνευματικῆς ἑνοποιήσεως!

Μετὰ τὴν ὕποπτον ἀποβίωσιν τοῦ Θεοφίλου, ἡ βασίλισσα Θεοδώρα ἀκμαία οὖσα ἔτι τὴν ἡλικίαν, καὶ εὐειδὴς προσέθηκε τρίτον συγκηδεμόνα τοῦ βασιλόπαιδος Μιχαὴλ, τὸν Μάγιστρον Μανουὴλ, ὅστις, (κατὰ τοὺς χρονογράφους) ἐπιρρεπὴς ὢν πρὸς τὴν Εἰκονομαχίαν, ἀπὸ

πρώτης ἀρχῆς ἀντεπολιτεύθη τὴν εὐχὴν τῆς δεσποίνης του ὑπὲρ ἀναστηλώσεως εἰκόνων, διὸ καὶ ἡ πρᾶξις ἐπιμόνως ἀνεβάλλετο. « Ἀλλὰ γὰρ, ὁ διηγητὴς ἐκφωνεῖ, ἡ ΠΡΟΝΟΙΑ θραύει νόσῳ τὸν Μανουὴλ· καὶ ἡ νόσος ἦν κραταιὰ, καὶ ἀπέγνωστο αὐτῷ ἡ ζωή. » Καλόγηροι δέ τινες τοῦ Στουδίου τὴν νόσον μαθόντες τοῦ παντοδυνάμου Μαγίστρου, σπεύδουσιν εἰς τὴν οἰκίαν του, καὶ εἰσδύοντες ἐν τῷ θαλάμῳ ἔνθα κλινήρης ὁ ἄῤῥωστος ἔκειτο, ἐρωτῶσιν αὐτὸν πῶς ἔχει; Ὁ Μανουὴλ λεπτῇ καὶ ἀδρανεῖ τῇ φωνῇ ἀποκρίνεται, κακῶς. Οἱ δὲ ὑπέλαβον· ἐὰν συγκατανεύσῃς εἰς τὴν ἀναστήλωσιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων, καὶ παρακροτήσῃς εἰς τοῦτο τὴν βασίλισσαν « οὐκ εἰς μακρὰν ἔσται σοι καὶ ῥῶσις σώματος, καὶ σωτηρία ψυχῆς. » Ὁ Μάγιστρος ὑπεσχέθη, ἡ δὲ νόσος ὡς ἐκ θαύματος ἔπαυσεν. Ἤδη δὲ τὴν ὑγίειαν ἀπολαβὼν, προσῆλθε τῇ βασιλίσσῃ, καὶ ὑπὲρ εἰκόνων ἠγόρευσε, ταῦτα συμπρεσβευόντων καὶ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ τῶν συγγόνων Πατρικίων. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἔπειτα, ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ἐξορίζεται, καὶ ἐγκαρτερῶν εἰς τοὺς ὅρκους, ἐπιμένων εἰς τὴν ἀποστροφὴν τῶν εἰκόνων, διαταγῇ τῆς Θεοδώρας ἀποτυφλοῦται. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Μεθόδιος, τῇ πρώτῃ Κυριακῇ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τοῦ 842 ἦν καὶ Κυριακὴν Ὀρθοδοξίας ἔκτοτε λέγομεν, εἰσελθὼν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐν Βλαχέρναις Θεοτόκου, εἰκόναις ἤδη καὶ λειψάνοις προκεκοσμημένῳ, καὶ λόγον ἐκφωνήσας πανηγυρικὸν εἰς τὴν εὐσέβειαν τῆς Θεοδώρας, ἣν ὡς ἁγίαν διὰ τοῦτο σεβόμεθα, πανδήμως ἐκήρυξεν ἀπ' ἄμβωνος τὴν ὁριστικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἀποκατάστασιν, καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰ-

κόνων. Τὰ Πατριαρχεῖα τῆς ἀνατολῆς συνεορτάζουσι τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἡμέραν. Ὁ δὲ Πάπας Βενέδικτος Γ΄. γράφει μακροτάτην μετά τινα χρόνου παρέλευσιν καὶ ἐγκωμιαστικὴν πρὸς τὴν βασίλισσαν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ λέγει συναγαλλόμενος; « Οἱ αἱρετικοὶ, ἄνασσα χριστιανικωτάτη, εὗρον ἐν τῇ Ὑμετέρᾳ καρδίᾳ ἀνδρὸς καὶ ἥρωος καρδίαν. Θαυμάζοντες τὴν δύναμιν, δι' ἧς κατέβαλες τὴν μωρίαν των, αὐτοὶ οὗτοι ἀμφιβάλλουσιν ἐὰν ὑπῆρξες βασιλεὺς ἢ βασίλισσα» (208).

Ἡ Εἰκονομαχία ὁριστικῶς ἐντεῦθεν ἀποκηρύσσεται, βαθμηδὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἐκλείπει διὰ παντὸς ἀπὸ γῆς Ἑλλάδος. « Ἡ Εἰρήνη, μαρτυρεῖ ὁ Ζωναρᾶς, προσέταξε γενέσθαι ζήτησιν περὶ τῆς Αἱρέσεως, καὶ γενομένης, ἡ τῶν ὀρθοδόξων ὑπερέσχε πληθύς. »

Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι εἰς ἔποψιν ναυαγείου ἀναποφεύκτου, τὸ βυζαντινὸν πλήρωμα ἐπεκαλέσθη πάλιν τοῦ ἀπολελακτισμένου ναυκλήρου τὴν βοήθειαν. Τὸ παλίντροπον τῆς πίστεως ἐπηρέασε τὴν πολιτείαν· ἡ ἀλληλομαχία περὶ τὰ δόγματα παρέλυσε πάντα κλάδον τῆς δημοσίου διαχειρίσεως. Καὶ ὁ μὲν θρόνος, ἐγένετο κλῆρος γυναίων καὶ γυναικεραστῶν, ἔρμαιον ῥαδιούργων καὶ προδοτῶν· ἡ δὲ ποιμενικὴ ῥάβδος ἐνεχειρίσθη πρὸς ἄνδρας, θέλησιν ἰδίαν μὴ ἔχοντας, ἀλλὰ τυφλῶς ὑπακούοντας τοῖς αὐλοκολάκοις. Ἡ Αὐλὴ αὐτὴ εἶχε καταντήσει καταγώγιον καταμηνυτῶν, δολοφόνων, ἀντιποιουμένων· ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις ἐτέθη μεταξὺ δύο χασμάτων· σχίσμα γὰρ ἀναμέσον αὐτῆς καὶ τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς, σχίσμα δὲ καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας. Ἰδοὺ, ἐν συντόμῳ ἡ ἔποψις τῆς βυζαντινῆς πολιτείας! Ἐνῷ

δὲ τὸ κράτος τῶν Ἀγαρηνῶν προήγετο ἐξ ἀνατολῶν, ἐκ δὲ δυσμῶν τὸ κράτος τῶν Φράγκων ἐγιγαντία ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ἡ Ἑλλὰς, ὑπὸ τοσούτων πληγῶν ἀπηυδημένη, οὔτε τοὺς πολεμίους ἀνδρείως ἀντέκρουεν, οὔτε πρὸς τοὺς φίλους ἀξιοπρεπῶς συνδιηλλάσσετο. Τοιαύτη δὲ κατάστασις πολλοὺς τῶν Εἰκονομάχων ἀπεθηλίασε, πολλὰς ἐκλόνησε στερεὰς καὶ πεφωτισμένας συνειδήσεις· ὥστε τοῦ πλήθους ἡ γνώμη βαθμηδὸν ἀναρρύσασα πρὸς τ' ἀνέκαθεν νενομοθετημένα, ἀντὶ μέλλοντος αἰσιωτέρου καὶ ἀβεβαίου, τὴν βεβαίαν τῆς πατροπαροδότου πίστεως ἐπροτίμησε μετριότητα.

Ἐὰν τὴν Εἰκονομαχίαν κατὰ λόγον ἱστορικὸν ἐπιθεωρήσωμεν, θέλομεν ὡσαύτως θαυμάσει καὶ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦ σκοποῦ της, καὶ τὸ ἀστραπαῖον τοῦ προσηλυτισμοῦ αὐτῆς. Ὁ κόκκος οὗτος τῆς χριστιανικῆς ἐξελέγξεως ἀναφύεται εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς μεσαιωνικῆς νυκτὸς, βλαστάνει ἐν τῷ σκότει, ὀρθοῦται ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ, καὶ δένδρον ἤδη γινόμενον, ἐπεκτείνει τὴν σκιὰν τῶν κλάδων αὐτοῦ πέραν ὠκεανοῦ, ἅμα ὡς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἀνατείλῃ ἐπὶ στερεώματος Εὐρώπης. Ὄντως ἀξιοθαύμαστος ἡ ἀνόρθωσις αὕτη τῆς διανοίας ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ τότε κυκεῶνος! Ἀναντίρρητον, ὅμως, ὅτι ἡ ἀναπτέρωσις αὐτὴ τοῦ λόγου ὑπερέβαινε τὰς δυνάμεις τῆς ἐποχῆς, τὴν οἰκονομίαν τοῦ μεσαιῶνος, τὰ συμφέροντα τῶν τότε λαῶν. Δὲν εἶχεν ὁ καιρὸς ἐκεῖνος εἰς διάθεσίν του μέσα δραστήρια πρὸς ἐδραίωσιν τῶν ἐλευθερίων ἐπινοημάτων, τύπον, Ἀμερικὴν, ἀτμὸν, πυρίτιδα, πυξίδα, καὶ τὰ λοιπὰ ἄλλα ὅσα σήμερον ὁ πολιτισμὸς κατέχει πρὸς

διάθεσιν καὶ διατήρησιν τῶν διανοητικῶν κατακτήσεων. Ἡ ἀλήθεια, σήμερον, ἐξελέγχεται ὑπὸ τοῦ τύπου, ἐξελεγχθεῖσα δὲ διαδίδεται παραχρῆμα διὰ τοῦ ἀτμοῦ, ἐφεξῆς δὲ φρουρεῖται ὑπὸ τοῦ πυροβόλου. Ἀλλὰ τότε, ἐν ἐλλείψει μέσων τοιούτων, μόνον ὄργανον συγκοινωνίας, συμπνοίας, πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς ἑνότητος, μόνον ὁρμητήριον προόδου καὶ διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦτον ἡ πίστις, ἡ πίστις δέσποινα τοῦ λόγου, ἡ ἀνεξέλεγκτος πίστις, ἧς ἄνευ εἶπετο διάλυσις ἀναπόφευκτος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Εἰκονομαχία, καί τοι ἁπλῶς στραφεῖσα περὶ τὴν ἐξωτερικὴν λατρείαν, κατέστρεψεν, ἢ διέσεισε πεποιθήσεις ἐῤῥιζωμένας πρὸ πολλοῦ, καὶ οὕτως ἔτεμε τὴν ὁδὸν εἰς διαζητήσεις λίαν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐπικινδύνους πρὸς τὴν θρησκείαν τοῦ φωτισμοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἀπέτυχεν. Ἔπρεπε γὰρ διὰ μόνης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος, ἀκέραιαι, ἑωσοῦ ἔλθῃ κρίσεως ἡμέρα, νὰ σωθῶσιν αἱ εἰς ἀναγέννησιν ὡσισμέναι ἐθνικαὶ ὁμάδες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Ἔπρεπεν ἄλλως τε νὰ μὴ ἐκλείψῃ καὶ ἡ καλλιτεχνία, τὴν ὁποίαν ὁ πόλεμος κατὰ τῶν εἰκόνων παρέδιδεν εἰς τέλειον ἀφανισμόν. Διὸ, πᾶσα ἀπόπειρα κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ὁμοιομορφίας ἦτον εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἔγκλημα καθοσιώσεως κατὰ Ἱστορίας, Τέχνης, ἐξευγενισμοῦ.

Καὶ ὅμως, πόσοι ἐξ ὅσων συνήθως παρευρίσκονται εἰς τὴν ἀκολουθίαν τῆς πρώτης Κυριακῆς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, πόσοι οἱ συλλογιζόμενοι, ὅτι ἡ λεγομένη ἐκείνη τελετὴ *τῆς ὀρθοδοξίας*, τελετὴ ἐκκλησιαστικὴ κατὰ φαινόμενον, ἔχει τὴν μεγίστην πολιτικὴν βαρύτητα εἰς τὴν βιολογίαν τῆς Νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως; Ὁ ἀπαί-

δευτος ἀκροάζεται τὴν λειτουργίαν ἀνεξετάστως· ὁ ἠμιμαθὴς ἐπαίρεται ἐν ἑαυτῷ, καὶ μεγαλύνεται ἐπὶ εὐφυΐᾳ καὶ ἀγχινοίᾳ, οἰκτείρων τὴν μισαλλοδοξίαν τῶν πατέρων μας. Καὶ ὅμως, ἐὰν ὑπάρχωμεν σήμερον, ἐὰν ἔχωμεν τὴν εὐκαιρίαν δικαίως ἢ ἀδίκως νὰ κρίνωμεν τὰ παρελθόντα, τοῦτο πάντως ὀφείλεται εἰς τὴν περισσοθρησκείαν τῶν πραπατόρων μας. Χωρὶς γὰρ τοιούτου ζήλου συντηρητικοῦ, ἑνωτικοῦ, συναφομοιωτικοῦ, ζήλου εἰς χρόνους ἀναρχίας καὶ ἀσυνταξίας τὸ γένος περιδέσαντος ἐν δεσμοῖς ὁμοδοξίας ἀδαμαντίνοις, τίς ἄλλη πίστις δραστικωτέρα, τίς ἄλλη δύναμις τῆς δογματικῆς ἑνότητος ἁρμοδιωτέρα ἤθελεν ἐπιτύχει κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἀγῶνος ν' ἀναπτερώσῃ τὸν πάτριον ἐνθουσιασμὸν, καὶ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἐξαγόρασιν τῆς Πολιτείας αὐτῆς, τοὺς παρακτικοὺς λόγους τῆς ὁποίας στομφολογοῦντες καὶ πυρρωνίζοντες ἡμεῖς οἱ ἀμεριμνότεροι διερμηνεύομεν;

Σκοπὸς ἐν οὐσίᾳ τῆς Εἰκονομαχίας] ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Αὐτοκράτορος συγκέντρωσις πάσης οἱασοῦν ἱκμάδος καὶ ζωτικότητος ἐθνικῆς, ὑπὸ τῆς Θείας Οἰκονομίας παλαιόθεν ταμιευθείσης καὶ παραδοθείσης εἰς τὸν ζῆλον, εἰς τὴν στοργὴν δύο τάξεων διαφόρων, τῆς ἐγχωρίου Ἐκκλησίας, καὶ τῆς φιλέλληνος Σχολῆς, τῆς ἄνω καὶ κάτω Βουλῆς ταύτης τοῦ Βυζαντινοῦ συντάγματος. Ἂς ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ σφετερισμὸς οὗτος τῆς μοναρχίας ἠυδοκίμησε κατ' εὐχὴν τῶν Ἰσαύρων, ὥστε αἱ τύχαι τῆς *δογματικῆς* καὶ αἱ τῆς *ἑλληνικῆς* ἑνότητος περιῆλθον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐκπροσωποῦντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν ἀπολυτισμὸν τῶν Σεβήρων καὶ

Διοκλητιανῶν. Ἂς ὑποθέσωμεν περιπλέον, ὅτι ἡ καινότροπος αὕτη μοναρχία τοῦ Ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, γῆν πατοῦσα χριστιανικὴν, καὶ μὴ Ῥωμαϊκὴν, διαιτωμένη δὲ μηκέτι ἐν τῷ αἰῶνι τῶν Πραιτωριανῶν, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ ςρατοῦ ἰθαγενοῦς καὶ Γραικικοῦ κατὰ μέγα μέρος, ὅτι ἠναγκάσθη ν' ἀσπασθῇ τὴν δογματικὴν καὶ ἑλληνικὴν παράδοσιν τοῦ ὑπηκόου, προτιθεμένη, ὅμως, αὐτὴ καὶ μόνη ἡγεμονικῶς, αὐθαιρέτως, ἀνεξελέγκτως νὰ κυβερνήσῃ καὶ πολιτείαν, καὶ συνείδησιν, καὶ διάνοιαν. Ἔστωσαν ταῦτα· ἀλλὰ τίς βεβαιοῖ, ὅτι ὁ τὸ σύνταγμα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου διαλύσας ἀπολυτισμὸς αὐτὸς θέλει τύχει πάντοτε βασιλέων ἀνδρείων καὶ θεοσεβῶν, ἐκ τοῦ φυράματος τῶν Ἰσαύρων; Ἂν δὲ κατὰ τύχην καταλάβωσι τὸν θρόνον ἀνάξιοι, τί γίνεται τὸ γένος, ἤδη ἀποστερηθὲν ἀρωγῶν, ὡς ἄλλοτε προθύμων, τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα τῆς φυλῆς νὰ ὁμολογήτωσιν εἰς βασανιστήρια, καὶ ὁλοκαυτώσεις; Καὶ ἐὰν Σταυροφόρων σμῆνος ἐπιπέσῃ καὶ ἐξόριστος ἡ μοναρχία καταφύγῃ εἰς Νίκαιαν, τίς τότε ἐν τῇ Φραγκοκρατουμένῃ Θράκῃ, καὶ Μακεδονίᾳ, καὶ Πελοποννήσῳ θέλει θεραπεύσει τὸν ὀρφανωθέντα Ἑλληνισμὸν, τὴν ἐπιβουλευομένην Ὀρθοδοξίαν, ἢ εἰς τίνα στηρίγματα θέλει ἐπερεισθῇ αὐτὴ ἡ μοναρχία προσπαθοῦσα ν' ἀνορθωθῇ, καὶ τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἕδραν της νὰ ἐπανακτήσῃ;

Ἀγαθῇ τύχῃ, λοιπὸν, τὸ σκάνδαλον ἐξέλιπεν.

Ἂν, ὅμως, ἡ ἐν Ἑλλάδι πρῶτον ἐπιλάμψασα τῆς Εἰκονομαχίας πυρκαϊὰ ἐσβέσθη καθ' ὃν διηγούμεθα τρόπον, ἀλλὰ χρόνον μικρὸν διήρκεσαν ἐν τῇ Δύσει τὰ ζώπυρα αὐτῆς. Τριακόσια περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἐν Βλαχέρναις

παλινόρθωσιν τῶν εἰκόνων, Πέτρος τις Βρουῆς (Pierre de Bruis) ἀναιθύσσει κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν τὸν εἰκονομαχικὸν σπινθῆρα, διδάσκων τὴν κατάργησιν πάσης ἐξωτερικῆς λατρείας. ἐμπράκτως δὲ παραδίδων εἰς τὸ πῦρ εἰκόνας, λείψανα, σταυροὺς, σκεύη ἐκκλησιαστικὰ, καὶ ὅ,τι ἄλλο κατ' αὐτὸν συνέτεινεν εἰς τὸν ὁλισμὸν τῆς πίστεως, εἰς τὴν παραποίησιν τῆς καθαρᾶς, τῆς πνευματικῆς λατρείας. Ὁ Πέτρος οὗτος, καταδικασθεὶς, εἰς τὸ πῦρ ἐκάη ὡς αἱρετικός. Ἀλλ' ἐκ τῆς τέφρας αὐτοῦ πάλιν ἡ φλὸξ τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ἀνερριπίσθη. Ὁ Ἑβρῖκος, μαθητὴς αὐτοῦ, διαδίδει τῆς Εἰκονομαχίας τὰ σπέρματα εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἑλβετίας· καὶ ἴσως τὸ δόγμα τῶν Ἰσαύρων τελείως ἤθελε τότε ῥιζοβολήσει, ἂν ὁ ἅγιος Βερνάρδος, ὑπὸ τοῦ Πάπα Εὐγενίου Γ'. ἐπὶ τούτου εἰς Λαγγαιδόκην ἀποσταλεὶς, δὲν ἐπενήργει διὰ τοῦ κηρύγματος, ἢ ὡς θέλουσιν οἱ Λατῖνοι, διὰ φοβερῶν θαυμάτων. Τὴν αὐτὴν δὲ κατὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν ἀποστροφὴν ἀνεδείκνυουσιν ὀλίγον ἔπειτα οἱ ἄθλιοι Ἀλβιγαῖοι καὶ οἱ Βαλδαῖοι (Albigeois et Vaudois), οἱ εἰκονομάχοι οὗτοι τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος, ὁ τραγικώτατος ἀφανισμὸς τῶν ὁποίων πενθίμῳ κύκλῳ περιβάλλει μίαν τῶν σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ χριστιανισμοῦ. Μετὰ παρέλευσιν διακοσίων ἐνιαυτῶν, οἱ μαθηταὶ τοῦ Βικλέφου αὖθις ἀνακαινίζουσιν ἐν Ἀγγλίᾳ τὴν Εἰκονομαχίαν, ὅθεν αὕτη εἰς Βοημίαν μεταβαίνουσα ἐνισχύεται ὑπὸ τῶν Οὐσσιτῶν. Ἐπὶ τέλους, οἱ μαθηταὶ τοῦ Σβιγγλίου καὶ τοῦ Καλβίνου, εἰς χρόνους νεωτέρους ἀκμάζοντες καὶ διδάσκοντες, ἀλλὰ καὶ βοηθούμενοι

ὑπὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Γουττεμβέργου, ἀναπλάττουσι καὶ εἰς ἔκδοσιν νέαν δημοσιεύουσι τὸν Τόμον τῆς ἐπὶ Κωνσταντίνου συγκροτηθείσης Εἰκονομαχικῆς Συνόδου. Ὅθεν προκύπτει, ὅτι τὸ δόγμα τῶν Διαμαρτυρομένων συνέχεται καὶ συγγενεύει πρὸς τὸ φρόνημα αὐτὸ, ὅπερ ἐπρέσβευσαν οἱ πατέρες μας ἐπὶ περίπου ἑκατὸν εἴκοσιν ἐνιαυτούς.

Ὕστερος γόνος τῆς ἀνωμάλου ταύτης περιόδου εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλέως Θεοφίλου καὶ τῆς Θεοδώρας. Τοῦ Μιχαὴλ Γ. ἡ διαγωγὴ παριστάνει τρανὸν παράδειγμα τῆς ἀσεβείας, ἢ κάλλιον εἰπεῖν τῆς ἀθεότητος, εἰς ἣν ἅπαν τὸ ἀπαράσκευον γένος ἤθελε πιθανῶς περιπέσει μετὰ καιρὸν, λυθείσης ἅπαξ τῆς ἀναγκαίας πρὸς τὰς παραδόσεις ὑποταγῆς, καταβληθείσης ἅπαξ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Φθάσας ὁ βασιλόπαις εἰς τὴν ἡλικίαν, ὅτε τὰ πάθη ὀργῶσι δυσχαλίνωτα, ἐμίσησε τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς, καὶ παραλαβὼν τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς εἰς θεράπευσιν τῶν ὁρμῶν του, ἐξώκειλεν εἰς πᾶν εἶδος ἀσωτείας, καὶ ἀθεμιστίας. Αἱ παιδικαὶ διασκεδάσεις του περιστρέφονται εἰς τὸν θεατρισμὸν τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας, τὴν χλευασίαν τῶν ἱερῶν. Ἕκαστος τῶν ἑταίρων του λαμβάνει ὄνομά τι μητροπολιτικὸν, αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς αἰσχρολόγως ἐπονομάζεται ἀρχιεπίσκοπος Κωλονίας, ἐνῷ Πατριάρχης τῆς ἐκκλησιαστικῆς κωμῳδίας διορίζεται Θεόφιλός τις γελωτοποιὸς, Ἥμερος ἐπικληθείς. Ἡ ἑταιρία ἠρέσκετο καθ' ἑκάστην ἐμπαίζουσα τὸν Ἰγνάτιον, ἀληθινὸν Πατριάρχην, καὶ διακωμῳδοῦσα τὰς ἱεροπραξίας του. Ὁσάκις δὲ ἐξήρχετο ὁ ἱεράρχης εἰς λιτανίαν μετὰ τοῦ κλήρου, ἡ σπεῖρα τῶν παρασίτων

αὐτῶν, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα τὸν αὐτοκράτορα, ἐξέβαινεν ἐπὶ πώλου ὄνου εἰς συναπάντησιν τῆς τελετῆς, κρούουσα ὄργανα μουσικὰ, ᾄδουσα ψαλμοὺς ἀπρεπεῖς, καὶ ποιοῦσα αἰσχρὰς χειρονομίας. Μιᾷ τῶν ἡμερῶν, ὁ Μιχαὴλ προσκαλεῖ τὴν μητέρα του παρ' ἑαυτῷ, ἵνα λάβῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ Πατριάρχου. Ἡ Θεοδώρα προσκυνεῖ τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀσπάζεται τὴν δεξιὰν αὐτοῦ. Ἀλλὰ πόσον ἐκπλήττεται, γνωρίζουσα μετ' ὀλίγον, ὅτι ὁ Πατριάρχης, οὗ τὴν δεξιὰν ἠσπάσθη, ἦτον ὁ γελωτοποιὸς Θεόφιλος! Ἀπῆλθε τεταραγμένη, τοῦ υἱοῦ της καὶ τῶν φίλων του μέχρι λειποθυμίας καγχαζόντων· ἀκολούθως δ' ἐξορίζεται εἴς τι μοναστήριον, καταλείπουσα μονοκράτορα τὸν μέθυσον Μιχαήλ.

Ἡ αὐλικὴ ῥαδιουργία, ἥτις ἐβίασε τὴν Θεοδώραν νὰ παραδεχθῇ τὸ σχῆμα τὸ μοναχικὸν, συνεπέφερεν ἕτερον ἀποτέλεσμα πολλοῦ λόγου ἄξιον. Ἀπέβαλε τῆς πατριαρχικῆς ἕδρας τὸν Ἰγνάτιον, υἱὸν Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου καὶ ἀντικατέστησεν ἑκόντα ἄκοντα Πρωτοσπαθάριόν τινα καὶ Πρωτασηκρήτην, ἄνδρα σοφώτατον ἔν τε τῇ ἱερᾷ, καὶ τῇ θύραθεν παιδείᾳ, αὐτὸν, ὅστις, ὑπέρμαχος εἶτα τῶν πατρίων δογμάτων γενόμενος ἀπέναντι τῆς Παπικῆς πλεονεξίας, ὡρισμένος ἄνωθεν ἦτο νὰ προκινήσῃ νέαν καὶ δεινοτέραν σχίσματος ἀφορμὴν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Προέβη ἐπὶ σκηνῆς πολιτισμοῦ ὡ κορυφαῖος τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος, ὁ ἔνδοξος ἐγκαινιστὴς τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος Φώτιος, οὗ τὸ κλέος πληροῖ τὴν ἱστορίαν, τὴν γραμματολογίαν, καὶ τὴν θεολογίαν τοῦ μεσαιῶνος· ὁ Φώτιος αὐτὸς, ᾧ οἱ ὁμοεθνεῖς καὶ σύγχρονοι προσῆψαν τὴν κατηγορίαν, ὅτι κατὰ τὴν

λειτουργίαν « οὐδέποτε ἤκουσαν αὐτοῦ λαλοῦντος εὐχὴν, ἀλλὰ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ὑποψιθυρίζοντος ῥήματα » (209)· αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις, σεισμοῦ ποτὲ γενομένου ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, Πατριάρχης ὤν, καὶ εἶπεν ἀτρόμητος τῷ περοβισμένῳ λαῷ, « ὡς οὐκ ἐκ πλήθους ἁμαρτιῶν οἱ σεισμοὶ, ἀλλ' ἐκ πλησμονῆς ὑδάτων. » Ὁ Φώτιος οὗτος, ἑλληνιστὴς ἅμα καὶ Θεολόγος, τῆς ἱστορικῆς ἅμα καὶ τῆς πνευματικῆς παραδόσεως φύλαξ καὶ διερμηνεὺς, ἀνοίγει καινὸν στάδιον εἰς τὸν μεσαιῶνα τῆς Ἑλλάδος.

Ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς παντελοῦς ἀποχωρίσεως. Ὁ Πάπας Νικόλαος Α'. παντοίοις τρόποις τότε ἠγωνίζετο νὰ πλατύνῃ τὴν Παπικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ προεδρευομένην Ἐκκλησίαν νὰ καταστήσῃ παγκόσμιον μοναρχίαν. Ἡ πατριαρχικὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεταβολὴ πρόχειρον αὐτῷ παρέχει λαβὴν εἰς τὸ ποιῆσαι ἐπαισθητὴν τοῖς Γραικοῖς τὴν ἀνεξέλεγκτον πνευματικὴν ἡγεμονίαν του. Ἀγανάκτησιν οὖν ἐντεῦθεν προφασιζόμενος κατὰ τοῦ παραβύστου Φωτίου, συγκαλεῖ ἐν Ῥώμῃ σύνοδον, δι' ἧς παύει τὸν ἀρτιχειροτόνητον τῆς ἀσκήσεως τῶν πατριαρχικῶν καθηκόντων, ἐπαπειλεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τὸν ἀφορισμὸν, ἂν ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀξιώσεις του. Ὁ Φώτιος δὲν ἐκπτοεῖται. Ἑτέραν ἐναλλὰξ Σύνοδον συναθροίσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀφορίζει τὸν Νικόλαον.

Συγχρόνως δὲ ὁ ἑλληνίζων Μιχαὴλ ἐπιστολιμαίως ἀπειλεῖ τὴν πόλιν τῶν Ρωμαίων, ἐξυβρίζει τὸν Πάπαν, καὶ τοὺς γραμματεῖς του, ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα ὥσπερ ἐξ ἁμάξης λέγων αὐτοῖς, τὸ δὴ χεῖρον, μῶμον προσάπτων τῇ λατινικῇ διαλέκτῳ, ἣν βάρβαρον ἀποκαλεῖ, καὶ γραμματείας αὐτοκρατορικῆς ἀναξίαν. Ἐκ τῆς τοῦ Νικολάου ἀν-

ταπαντήσεως συντεκμαιρόμεθα τινὰς τῶν ῥήσεων τοῦ Μιχαήλ. « Τιμὴν μεγίστην λέγεις ὅτι περιεποίησας ἡμῖν, ὁ Πάπας ἀντεπιστέλλει, καταξιώσας τὴν ἁγίαν μας Ἐκκλησίαν Ὑμετέρου γράμματος καὶ πράξας ὑπὲρ ἡμῶν ὅ,περ οὐδεὶς τῶν πρὸ ὑμῶν βασιλέων ἔπραξεν ἀπὸ τῆς ς'. Συνόδου μέχρι τοῦ νῦν. Ἀλλὰ, πρὸς Θεοῦ, τίνα καταισχύνει τῶν ἡμετέρων σχέσεων ἡ διακοπὴ, εἰμὴ τοὺς προκατόχους σου, ὧν οἱ πλεῖστοι ἐπολιτεύθησαν ὡς αἱρετικοὶ καὶ ἀσεβεῖς; Σὺ δὲ διασύρεις τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ὡς βάρβαρον τάχα καὶ δυσγενῆ. Ἐὰν οἱ χλευασμοί σου προέρχωνται ἐκ τοῦ ὅτι δὲν ἐδιδάχθης αὐτὴν, οἴμοι πόσον γελοῖος εἶ, *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων* σαυτὸν ἐπιγράφων, καὶ ὅμως τὴν εὐγενῆ τῶν Ῥωμαίων διάλεκτον ἀγνοῶν (209 δὶς)! Ἄγε δὴ, *Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ*, ἐξόρισον τὴν γλῶσσαν αὐτὴν ἐκ τῶν ἀνακτόρων σου καὶ ἐκ τῆς ἐγχωρίου ἐκκλησίας, ἐάν περ ἀληθεύῃ ὅτι τὸν Ἀπόστολον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκετε εἰσέτι ἑλληνιστί τε καὶ λατινιστί! » Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα λήγει ὡς ἑξῆς « Ὅστις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει φίλων, ἢ συμβούλων τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ ἀναγνώσῃ τὴν λατινικὴν ταύτην ἐπιστολὴν, καὶ ἀποκρύψῃ τι τῶν ἐν αὐτῇ, ἀνάθεμα ἔστω! » Τὸ δ' ἑπόμενον ἔτος ἐπαναπολήσας ὁ ἀκρόχολος Νικόλαος τὰς ἀπειλὰς καὶ λοιδορίας τοῦ ἀλατινίστου Μιχαὴλ, γράφει αὐτῷ « Ἐλάβομεν πέρυσιν ἐπιστολὴν, φέρουσαν τ' ὄνομά σου, καὶ βρίθουσαν τοσούτων ὕβρεων, ὥστε ὁ γράψας αὐτὴν φαίνεται βάψας τὸν κάλαμον εἰς ὄφεως φάρυγγα. Ἀποκρούομεν παντὶ σθένει περιφρόνησιν τοιαύτην τῆς ἐξουσίας μας, σὲ προτρέπομεν δὲ νὰ καύσῃς δημοσίᾳ τὴν αἰσχρὰν ἐκείνην ἐπι-

στολὴν, ὅπως ἀπαλλαχθῇς τῆς ἀτιμίας ὅτι διέταξας τὴν σύνταξίν της. Ἄλλως, (ἔστω πρὸς γνῶσίν σου), θέλομεν ἀναθεματίσει τὸν αὐτουργὸν τοῦ γράμματος ἐν πλήρει Συνόδῳ τῆς Δύσεως ἁπάσης. Ἀφοῦ δὲ τὸ γράμμα αὐτὸ ἀνακρεμάσωμεν ἐπὶ πασσάλου, θέλομεν εἰς ὑμέτερον αἶσχος ἐμπυρίσει αὐτὸ, παρόντων πάντων τῶν εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Πέτρου παρεπιδημούντων ξένων! » Πόσον τὸ ἀπότομον ὕφος τοῦ Νικολάου Α΄. διαφέρει τοῦ ἡπίου ὕφους τοῦ Γρηγορίου Β΄.!— Ὁμολογητέον, ὅτι καὶ χρόνοι, καὶ ἤθη, καὶ πρόσωπα μετεβλήθησαν!

Ἐντεῦθεν ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἐκτραχυνθεὶς, καὶ πνέων κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ὑπεροψίας ἀγανάκτησιν, συντάττει λαμπροτάτην πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς Πατριάρχας ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, οὕτω πως ἔχουσαν ἐν περιλήψει. « Ἡ κακοδοξία ἐφάνη καταβεβλημένη. Ἀπὸ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως ἤρξατο πάλιν ἡ πίστις νὰ διαδίδηται πρὸς ἔθνη καὶ λαούς. Οἱ Ἀρμένιοι παρεδέξαντο τὴν ὀρθοδοξίαν· οἱ Βούλγαροι τὸν Χριστιανισμόν. Ἀλλ᾽ ὅμως, *ἄνθρωποί τινες, ἐκ τῆς ζοφώδους Δύσεως ἐγερθέντες*, ἰδοὺ ἀποπειρῶνται νὰ καταστρέψωσι τὸ νεόφυτον δένδρον, καὶ τὴν ἀμώμητον πίστιν νὰ φθείρωσι διὰ νεωτερισμῶν. Διατάσσουσιν οὗτοι, παρὰ πᾶσαν παράδοσιν, τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου, ἀφαιροῦσι τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς τὴν πρώτην ἑβδομάδα· ἀποστρέφονται τοὺς νομίμως νυμφευθέντας ἱερεῖς, αὐτοὶ οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν ἀκολασταίνοντες· τὸ δὲ ἔπακρον τῆς ἀσεβείας, προσέθηκαν λέξεις εἰς τὸ ἱερώτατον σύμβολον τῆς πίστεως, λέγοντες, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δὲν ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ προσέτι .... »

Ὁ Φώτιος, ἐν τῇ πολυθρυλλήτῳ ταύτῃ ἐγκυκλίῳ στιγματίζων, καὶ πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς ἀνατολῆς καταμηνύων τὰς δυτικὰς καινοτομίας, ἀνασκευάζων εὐστόχως τὴν ἑτεροδιδασκαλίαν τῶν Λατίνων περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐκπορευτικῆς ἰδιότητος, ὑπερασπίζων τὴν πάτριον δόξαν καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν Πατέρων, ὀρθοῦται τῷ ὄντι εἰς ἀνάστημα γίγαντος. Κατὰ τὴν θερμουργὸν αὐτοῦ διέλεγξιν, ὅμως, οὕτως ἐκφέρεται πρὸς ὀργὴν, ὥστε τοὺς Λατίνους ἱεράρχας ὀνομάζει οὐ μόνον *υἱοὺς σκότους*, ἀλλὰ σχεδὸν ἀρνεῖται αὐτοῖς καὶ τὴν ὀνομασίαν τὴν χριστιανικήν. — Ἐν τούτοις ὁ Πάπας, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Φραγκίας ἀποτεινόμενος, δικαιολογεῖ τὰς λατινικὰς συνηθείας, ἀντεγκαλῶν πρὸς τοὺς ἄλλους τὸν Φώτιον, ὅτι Πατριάρχην *Οἰκουμενικὸν* ἑαυτὸν ἐπιγράφει, ἐνῷ ὁ Αἰνείας ἐκ Παρισίων, καὶ ὁ Ῥατράμος βιβλία συντάσσουσιν ὀγκώδη κατὰ τῶν δοξασιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὲρ τοῦ Παπικοῦ πρωτείου.

Προκύπτουσιν ἀπὸ τοῦδε διαφωνίαι ἀσυμβίβαστοι μεταξὺ Ῥώμης καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Θεολογία ἐπεμβαίνει καὶ τὴν ἐκραγεῖσαν ἤδη πολιτικὴν διχόνοιαν τελεσιουργεῖ. Ἐπῆλθε γὰρ τῶν ἐθνικῶν διακρίσεων ἡ ὥρα. Ἰδοὺ, ἐκ τοῦ καπνιῶντος ἔτι κρατῆρος τῆς Εἰκονομαχίας ἀνέρχονται δύο σχίσματος ἀφορμαὶ, Πατριάρχαι λαϊκοὶ, καὶ ὁ ἀδιέξοδος κύκλος τοῦ ζητήματος περὶ ἐκπορεύσεως Ἁγίου Πνεύματος!

Τοῦ Μιχαὴλ τούτου βασιλεύοντος ἐν τοσούτῳ, σπουδαῖα συμβαίνουσι γεγονότα τροπολογοῦντα τῆς Εὐρώπης τὴν κατάστασιν. Ἔριδες οἰκιακαὶ διασχίζουσι τὴν κληρονομίαν τοῦ μεγάλου Καρόλου, ὅθεν ὁ Πάπας ὠφελεῖται

πρὸς ἑδραίωσιν τῆς κοσμικῆς καὶ ἀποστολικῆς αὐταρχίας του. Ἐν τῷ μεταξὺ, οἱ μὲν Βούλγαροι παραδέχονται τὸν Χριστιανισμὸν, τὸ δὲ βάρβαρον γένος τῶν Ῥώσσων ἐπιτίθεται τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ. Καὶ οἱ μὲν Σαρακηνοὶ, θρασυνθέντες, καί τινα καταλαβόντες ἔν τε Ἀνατολῇ καὶ Ἰταλίᾳ τῆς ἐπικρατείας φρούρια, προχωροῦσιν ἐπαπειλοῦντες τῆς Χριστιανωσύνης ὅλης τὴν περινομήν. Ἕτερον δὲ ἄλλοθεν φῦλον βάρβαρον προβαίνει, τὸ τῶν Νορμανδῶν, προωρισμένον καὶ τοῦτο μεγάλας μεταβολὰς νὰ ἐπαγάγῃ εἰς τὴν γεωγραφίαν τοῦ αἰῶνος. Ἐνῷ δὲ τῶν Καρολιδῶν τὸ κράτος βαθμηδὸν παρακμάζει, εἰς βασιλικοὺς κλάδους διαιρούμενον, τὸ Γερμανικὸν γένος ἑτοιμάζεται νὰ σφετερισθῇ τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας. Ἐμβαίνομεν, ἐνὶ λόγῳ, εἰς κύκλον ἱστορικὸν, ὅτε τὸ σύστημα τὸ Εὐρωπαϊκὸν, προδιαιρεθὲν, ὡς εἴδομεν τὰ εἰκονομαχικὰ διεξελθόντες, εἰς δύο τμήματα μεγάλα, τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὸ Δυτικὸν, ἄρχεται νῦν νὰ ὑποδιαιρῆται εἰς ἕτερα τμήματα μικρότερα, ἕκαστον τῶν ὁποίων διαμορφοῦται προβάδην, καὶ κατ' ἴδιον κανόνα ῥυθμίζεται. Ναὶ μὲν οἱ χαρακτῆρες ἑνὸς ἑκάστου γένους εἰσέτι καλῶς δὲν διακρίνονται· ἀσχημάτιστα, συγκεχυμένα φαίνονται τῶν ἐθνῶν τὰ γνωρίσματα, διότι ὁ νόμος τῆς ἐπιμιξίας διατελεῖ ὢν εἰσέτι ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ. Ὅμως δυνάμεθα ἕως ἀπὸ τοῦδε νὰ διαγνωρίσωμεν ἐν τῇ Δύσει τρία κύρια ἐθνικὰ στοιχεῖα συνερχόμενα πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς ὁμάδος πεποικιλμένης· τὸ Λατινοβάρβαρον τῆς Ἰταλίας, τὸ Φραγκοκελτικὸν τῆς Γαλλίας, καὶ τὸ τῆς Γερμανίας Γοτθικὸν, ἢ Σαξωνικόν· αὐτὰ ταῦτα, ἅπερ καὶ τὴν κρείττονα δόσιν συνεισφέρουσιν εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν νεωτέρων

ἑσπερίων γλωσσῶν. Κατὰ δὲ λόγον δευτερεύοντα, καὶ εἰς χρόνους μεταγενεστέρους, ἀναφαίνονται ἕτερα ἐθνικὰ στοιχεῖα, ἄνισα πρὸς ἄλληλα κατὰ δύναμιν, καὶ εὐφυΐαν, τὸ Σκανδιναυικὸν, ἐξ οὗ καὶ τὸ Νορμανδικὸν, τὸ Σλαβικὸν, τὸ Οὐγγρικὸν, τὸ Βλαχικὸν, κ. τ. λ. Ἡ διάκρισις τῶν ἐθνοτήτων τούτων προχωρεῖ διὰ τῆς ἐπιμιξίας καὶ συγχωνεύσεως, ἡ δὲ συγχώνευσις, ἣν ὅροι δυσευκρίνητοι προκαλοῦσι καὶ διευκολύνουσι, συμβαίνει συνήθως διὰ κατακτήσεων καὶ ἀποικισμῶν. Ὡς ἐκ τούτου, χρόνος οὐ βραχὺς παρέρχεται, πρὶν ἢ τὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα προσοικειωθῶσι, καὶ συναχθῶσιν εἰς μίαν ἐθνικὴν ὀνομασίαν. Διὸ οἱ Γάλλοι καλοῦνται εἰσέτι Γαλλοφράγκοι, ἢ Φράγκοι, ἢ Φραγκοτεύθονες. Ἡ Ἰταλία ὀνομάζεται συνήθως Λογγοβαρδία. Τὴν Γερμανίαν ἐκπροσωποῦσιν οἱ Σάξονες, καὶ οἱ Σουηβοί. Ἡ Ἱσπανία κατοικεῖται ὑπὸ Ἱσπανοαράβων, ἡ δὲ Ἀγγλία, ὑπὸ Ἀγγλοσαξόνων. Καθὼς δὲ ἄμορφοι εἰσέτι φαίνονται οἱ χαρακτῆρες τῶν τῇδε κακεῖσε ἱδρυομένων ἐθνοτήτων, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀσχημάτιστα καὶ εἰς ἀδιάκοπον τροπὴν ὑποκείμενα ὑφίστανται καὶ τὰ ἰδιώματα αὐτῶν. Αὐτὸ τοῦτο παρατηρεῖται καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ἔνθα προΐσταται καὶ πρωτεύει ἡ ἐθνότης τῶν Ἑλλήνων. Ὁ νόμος τῆς συμφύρσεως, ὁ γενικὸς τῆς ἀναπλάσεως νόμος, πᾶσαν ἀδιακρίτως γωνίαν διερχόμενος τῆς χριστιανωσύνης, δὲν ἐξαιρεῖ τὴν ἡμετέραν γῆν. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἁπανταχοῦ τῆς εὐαγγελισθείσης γῆς, τὰ μέλλοντά ποτε νὰ σχηματίσωσι τὸν Νεολληνισμὸν στοιχεῖα, καί τοι ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑνότητος ἀπὸ βαρβαρικῆς ἐπιμιξίας ὑπερμέτρου προφυλαττόμενα, οὔτε τὴν νεωτέραν ὃ ἰάλεκτον συνέταξαν εἰσέτι κανονικῶς,

οὔτε νεοπρεπὲς πολίτευμα συνέστησαν, οὔτε ὅρια γεωγραφικὰ διέγραψαν ἀνάλογα πρὸς τὰς μελλούσας αὐτῶν ἀνασκοπάς Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ ἐνταῦθα, ὡς ἀλλαχοῦ, τὸ παλαιὸν φύραμα ἀναστοιχειοῦται καὶ εἰς νεώτερον εἶδος διαμορφοῦται. Ἐνεργείᾳ τοῦ καθολικοῦ νόμου τῆς ἀνακαινίσεως, σφριγῶσιν ἐνθάδε καὶ οἱ μικτὴν ἔχοντες τὴν ἐθνικὴν ὀνομασίαν *Γραικορωμαῖοι*, καθὼς ὀργῶσι κατὰ Δύσιν οἱ ἰδίαν ἱστορίαν, ἰδίαν γλῶσσαν, ἴδιον πολίτευμα διασκευάζοντες, καὶ μὴ εἰσέτι μονομερῆ καὶ διεκεκριμένην ἔχοντες τὴν ἐθνικὴν προσηγορίαν *Γαλλοφράγκοι*, *Ἀγγλοσάξονες*, *Ἰταλολογγοβάρδοι*, *Ἱσπανοάραβες*. Καὶ ἀληθὲς μέν, ὅτι ἡ ἔλλειψις μεγάλης τινὸς κατακτήσεως, ἔλλειψις ἐκτεινομένη μέχρι ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἡ ἐντεῦθεν πηγάζουσα ἀνεμιπιξία, βραδύνουσιν ὁπωσοῦν παρ' ἡμῖν τὸν ὀργασμόν, μετριάζουσι τὴν ἐνέργειαν τῆς ποικιλίας, ἥτις ἀλλαχοῦ γίνεται πρόξενος ἀναπτύξεως πρωΐμου, ταχυτέρας συγκράσεως. Ἀλλὰ τὸ ἀσυγκοινώνητον τοῦτο τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος διασπᾶται μετά τινα χρόνον ὑπὸ Σταυροφόρων, ἐφεξῆς δὲ καὶ καταλύεται ὑπὸ Ὀθωμανῶν· ἐπὶ τέλους ὁ ἑλληνικὸς μεσαιὼν ἐλευθεροκοινωνεῖ τοῖς λοιποῖς χριστεπωνύμοις ἔθνεσι διὰ τοῦ ἑπταετοῦς ἀγῶνός του. Τότε τῆς σαθρᾶς στέγης καταπεσούσης, τὰ μὲν ἐνδότερα τοῦ κατηρειπωμένου οἰκοδομήματος ἀποκαλύπτουσι τὴν ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας παραλόγως ἐμφωλεύσασαν *Ῥωμαϊκὴν* ψευδωνυμίαν, ὁ δὲ Νεοελληνισμὸς λαμβάνει τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτογράφησιν ..... Ἀλλὰ μὴ ὑπερπηδῶμεν τοὺς ὅρους τοῦ χρόνου. Τὰ ἐνεστῶτα κατεπείγουσι·

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Συνέχεια τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ εὐπατρίδης Φώτιος, ἀπὸ τῆς λαϊκῆς καταστάσεως ἐξορμῶν, κατελάμβανεν ἐν τῇ κρισιμωτέρᾳ ἡμέρᾳ τοῦ γένους ἡμῶν τὸν θρόνον τοῦ ἐναρέτου μὲν, ἀλλ' ἀνικάνου Ἰγνατίου, ἕτερός τις ἀνὴρ, ἄγνωστος τὸ πρὶν, καὶ χυδαῖος τὴν καταγωγὴν, ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀνέδυε καταλαμβάνων τὸν θρόνον τῶν Αὐγούστων, καὶ ἁρπάζων τῆς πολιτείας τὸ πηδάλιον ἀπὸ χειρῶν τοῦ μειρακιευομένου Μιχαήλ. Εἶχεν ὁ βασιλεὺς οὗτος ἵππον γενναῖον καὶ ἀδάμαστον, ὃν οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ἱππεύσῃ. Στρατηγός τις Θεοφιλίτζης εἰσάγει παρὰ τῷ Μιχαὴλ ἱπποκόμον τινὰ ἀνδρεῖον, τοὔνομα Βασίλειον. Οὗτος, τῇ μὲν μιᾷ χειρὶ κρατήσας τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου, τῇ δὲ ἑτέρᾳ δραξάμενος τοῦ ὠτὸς, μεταβάλλει τὸ κτῆνος εἰς ἥμερον πρόβατον. Ὁ βασιλεὺς, θαυμάσας τὴν ἀξίαν, εἰσάγει παραχρῆμα τὸν νέον πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ, λέγων «δεῦρο, μῆτερ, ἄνθρωπον, ὃν ἐπελαβόμην νῦν!» Ἡ δὲ ἀπεκρίνατο «Οὗτός ἐστι, τέκνον μου, ὁ μέλλων τὴν γενεὰν ἡμῶν ἀφανίσαι» (209). Ὁ Βασίλειος διορίζεται Πρωτοστράτωρ, μετ' ὀλίγον δὲ Παρακοιμώμενος, ἐφεξῆς δὲ παρὰ τοῦ Μιχαὴλ υἱοθετούμενος, στέφεται καὶ συμβασιλεὺς, «ὡς πιστὸς φύλαξ τῆς βασιλείας, καὶ τοῦ βασιλικοῦ προσώπου.» Ἀλλὰ μετά τινας μῆνας ὑποπτευθεὶς ὁ Μιχαὴλ, εἰς τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἀναγορεύει καί τινα Βασιλισκιανὸν, ἐχθρὸν τοῦ Βασιλείου. Ὁ καιρὸς λοιπὸν ἐπεί-

γεν, ἡ ζωὴ τοῦ Βασιλείου ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον. Μεθύσαντες ἔν τινι δείπνῳ, καὶ χειροκρατούμενον εἰς τὸν κοιτῶνα ἀγαγόντες τὸν οἰνομανῆ βασιλέα, δολοφονοῦσιν αὐτόν. Ὁ πρώην ἱπποκόμος δράττεται τῆς μοναρχίας ἐν ἔτει 867, ὡς ἐδράξατο πρότερον τῶν χαλινῶν τοῦ δυσεξημερώτου ἵππου.

Ἡ ἐποχὴ, τὴν ὁποίαν σημειοῦσιν ἐσωτερικῶς μὲν ἡ παῦσις τῆς Εἰκονομαχίας, καὶ ἡ ἀνάβασις τοῦ μεγαλεπηβόλου Βασιλείου, ἐξωτερικῶς δὲ τὸ περὶ Ἐκπορεύσεως κινηθὲν ζήτημα, ὁμοιάζει ὁπωσοῦν τῇ νεωτέρᾳ ἐκείνῃ, ἥτις παρέπεται τῇ Γαλλικῇ ἐπαναστάσει. Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἡ Γαλλία τοσοῦτον συμπαγὴς καὶ κραταιὰ, τοσοῦτον Γαλλικὴ, ὅσον ὅτε κατὰ συνέπειαν τῶν νεωτερισμῶν της ὑπ' ἐχθρῶν περικυκλωθεῖσα, ἠναγκάσθη ν' ἀγωνισθῇ κατὰ πάντων αὐτῶν. Καθὼς δ' ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἐπανάστασιν συνεφιλιώθησαν ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινῆς πατρίδος τ' ἀλληλομαχήσαντα κόμματα, οὕτω καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ληξάντων τῶν Εἰκονομαχικῶν ἀγώνων, καὶ κακῶς πρὸς τοὺς Γραικοὺς διακειμένων Ἀσίας τε καὶ Δύσεως, αἱ τρεῖς ἀλληλομαχήσασαι ἀρχαὶ, μοναρχία, ὀρθοδοξία, καὶ σύλλογος πεπαιδευμένων, συνάπτουσιν ὁμοθυμαδὸν συμμαχίαν ἀδιάῤῥηκτον.

Ἔξοχον οὖν τῆς καινῆς περιόδου γνώρισμα εἶναι ἡ σύμπνοια τῶν τριῶν τούτων τοῦ βυζαντινοῦ συστήματος στοιχείων. Διὰ τῆς συμπνοίας ταύτης περαιοῦται τὸ Σχίσμα. Ἄμεσον δὲ τοῦ σχίσματος ἀποτέλεσμα εἶναι ὁ προφανὴς τῆς Νεοελληνικῆς ἰδιοπροσωπίας σχηματισμός.

Ὁ δαίμων τοῦ Νεοπλατωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις διὰ πολυειδῶν αἱρέσεων τὸ δόγμα τῆς Νικαίας ἐπὶ τοσαύτας

ἑκατονταετηρίδας καταπολεμήσας, τὴν πολιτείαν ὅλην εἰς ἀστασίαν ἐτήρησεν, οὗτος ἀπηύδησεν ἤδη, ἢ μᾶλλον ἐξέπνευσεν ἐν μέσῳ τῶν Εἰκονομαχικῶν ἀγώνων. Ἐκλείψαντος δὲ τοῦ σκανδάλου τούτου ὁ λαϊκὸς λόγιος, ὁ εὐγενὴς πεπαιδευμένος, ὁ γραμματικὸς ἄρχων καὶ διπλωμάτης ἐμπράκτως ἐγνώρισαν, ὅτι κοινὰ συμφέροντα πολιτείας τὴν τάξιν αὐτῶν συνέδεον πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν παγίωσιν τῆς ὀρθοδοξίας· πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ἥτις ἤδη συνησθάνετο τὴν χρείαν ἀνδρῶν πεπαιδευμένων, καὶ περὶ τὸ γράφειν ἱκανῶν, ἀφ' ὅτου ὁ διωγμὸς παρέλυσε τὴν ἱερομάθειαν, καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν ἑλληνισμόν. Τὴν συνοχὴν τῶν δύο τάξεων ἤδη ἐσημειώσαμεν ἐν τοῖς προηγουμένοις, παρατηρήσαντες τὴν εἴσοδον τῶν λογίων λαϊκῶν εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἔχομεν νῦν ἀνάγκην νὰ παρατηρήσωμεν καί τινα κρείττονα τῆς λογίας τάξεως προαγωγήν. Πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὴν ἀναπτέρωσιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, ἥτις τιμᾷ τὴν παροῦσαν ἐποχήν, δέον νὰ δείξωμεν ἓν πρόβλημα σημαντικὸν τῆς τάξεως αὐτῆς, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἐθεωρήσαμεν ὡς ἐξαιρέτως ἐκπροσωποῦσαν ἐν τῇ βυζαντινῇ διαίτῃ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παράδοσιν.

Αἰνιττόμεθα τὴν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ συμβαίνουσαν εἰσβολὴν τῶν ἑλληνιστῶν καὶ πεπαιδευμένων τῆς ἐπικρατείας εἰς τὴν δευτερεύουσαν πολιτικὴν ἀρχήν, εἰς τὴν Σύγκλητον Βουλήν.

Τὸ λείψανον τοῦτο τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, ὅπερ ἕως ὀλίγου δείγματα ζωῆς πολιτικῆς δὲν ἔδοσεν, ἢ μόνον εἴς τινας περιπτώσεις χρισίμους, κατὰ δὲ τὸ σύνηθες ὑπῆρξεν ἁπλοῦν ὄργανον αὐτοκρατορίας, δὲν ἠδύνατο εἰς

περίοδον ἐθνικῆς ἀναστοιχειώσεως ν' ἀποφύγῃ τὴν σφραγῖδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐνῷ λοιπὸν βλέπομεν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Βασιλείου καταργουμένην τὴν Ὑπατείαν, ὡς ἀποβάσαν πάντως περιττὴν, καὶ διὰ τοιαύτης πράξεως διακοπτομένην τῆς Ῥωμαϊκῆς παραδόσεως τὴν ἀκεραιότητα, βλέπομεν ὡσαύτως τὴν Σύγκλητον ἐγειρομένην ἐκ τῆς προτέρας ταπεινότητος, σχηματιζομένην ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ λογάδων ἑλληνιστῶν, καὶ περὶ τὰ πολιτικὰ ἐξησκημένων, λαμβάνουσαν καὶ χρωματισμὸν ἐγχώριον καὶ κυβερνητικὴν ἐμβρίθειαν, κατέχουσαν, ἐνὶ λόγῳ, θέσιν ἀληθῶς περιβλεπτων εἰς τὰ τῆς ἐπικρατείας. Ὁ μεσαιῶν εὑρίσκει τὴν ἰσορροπίαν του, προάγων τὸν Ἀττικισμὸν εἰς τ' ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς πολιτείας, ὡς ἤδη προϋβίβασεν αὐτὸν καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Σύγκλητος ἀπὸ τοῦ νῦν, τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ Μοναρχίᾳ συμπολιτευομένη, ἐκτυποῖ τὴν σχεδιογραφίαν Νεοελληνικῆς τινος ἐθνοσυνελεύσεως. Τόσῳ δὲ μᾶλλον τὸ πολιτικὸν τοῦτο σῶμα ἐξελληνίζεται, ὅσῳ τὸ Ῥωμαϊκὸν δρᾶμα βαίνει πρὸς τὴν καταστροφήν. Ὁ Λάσκαρις, ὁ Λαόνικος, ὁ Φραντζῆς, οἱ λαϊκοὶ φυγάδες τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Ῥώμης, εἶναι τὰ ὕστερα μέλη τῆς ἐπὶ Μωάμεθ διαλυομένης Συγκλήτου.

Ἡ ἐσωτερικὴ τῆς πολιτείας κατάστασις, αἱ σχέσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὴν Δυτικὴν αὐτοκρατορίαν ἀνοίγουσιν ἐν τούτοις μέγα στάδιον εἰς τὴν σύμφυτον ἐνέργειαν τῆς νεοσυστάτου βυζαντινῆς τριαρχίας.

Τὴν ἀκμὴν τοῦ κινδύνου ἐπισταθμήσας ὁ Βασίλειος καὶ παράτροπον εὑρὼν οὐ μόνον τὴν μοναρχίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν, τὸ μὲν διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀκα-

τα στασίαν, τὸ δὲ διὰ τὰς ἀπηνεῖς καταδιώξεις τῶν Σαρακηνῶν, ἔσπευσε νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ Λουδοβίκου Β΄. Γαλλίας συμμαχίαν, οὐκέτι τυπικὴν, ἀλλὰ σωτηριώδη, καὶ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ χριστιανικοῦ πολιτεύματος ἀπαραίτητον. Ἡ συμμαχία αὕτη παριστάνει ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ τὴν πρώτην τῶν κατ᾽ Ἀράβων Σταυροφοριῶν

Αἱ δύο Αὐτοκρατορίαι, Γαλλία, καὶ Γραικία, διότι σαφηνείας χάριν οὕτω δυνάμεθα εἰς τὸ ἑξῆς τὴν Βυζαντινὴν πολιτείαν νὰ ὀνομάσωμεν, ἦσαν τότε αἱ δύο κραταιότεραι τῆς Εὐρώπης ἐπικράτειαι, ἡ μὲν Ἀνατολικὴ ὑπερέχουσα κατὰ θάλασσαν, ἡ δὲ Δυτικὴ κατὰ ξηράν. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πολεμικὴ συμμαχία συνεπλήρου τὴν ἑκατέρωθεν ἔλλειψιν, διότι τοῦ μὲν Βασιλείου τὰ στρατεύματα εἶχον ἐξέλθει εἰς Ἀσίαν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ἀγαρηνῶν, ἡ δὲ Γαλλία, ἐξ ἄλλου μέρους, ἔχρηζε στόλου πολυαρίθμου ὅπως ἀποκλείσῃ τὰς ὑπὸ τούτων ἤδη κατεχομένας παραθαλασσίους πόλεις τῆς Ἀπουλίας, καὶ οὕτως ἐπιταχύνῃ τῆς ἐνδοτέρας χώρας τὴν ἅλωσιν. Ἀλλήλους οὖν ἐπικουρήσαντες ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Λουδοβικος Β΄. καὶ στρατηγήσαντος τοῦ Γάλλου βασιλέως, ὅστις εἰς Καλαυρίαν ἡρωϊκῶς κατ᾽ ἀλήθειαν ἠγωνίσατο, ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη κατὰ ξηρὰν καὶ θαλατταν ἐπολέμησαν τοὺς Σαρακηνοὺς, ἑωσοῦ, τοῦ Ἀμηρᾶ τούτων παραδοθέντος εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν, ἡ Ἀπουλία ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Γραικικὸν κράτος. Ἐν τοσούτῳ, οἱ κοινοὶ κίνδυνοι, καὶ οἱ ἀμοιβαῖοι ἀγῶνες κατηύνασαν ὁπωσοῦν τὴν ἀμοιβαίαν ἀντιπάθειαν, συνεφιλίωσαν τοὐλάχιστον τοὺς δύο αὐτοκράτορας. Γραικοὶ καὶ Φράγκοι, συναγωνισθέντες, ἐγνωρίσθησαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς.

Η συμμαχία καὶ ἐπιμαχία, ὅμως, ὀλίγον διήρκεσε μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Βάριος. Διχόνοιαι νέαι ἔμελλον νὰ ἐκραγῶσιν οὐ πολὺν χρόνον ἔπειτα ἀναμέσον τῶν δύο ἀντιζήλων μερῶν.

Οἱ χρονογράφοι τῇ εἰλικρινεῖ ἢ προσπεποιημένῃ εὐσεβείᾳ τῶν κατὰ καιροὺς βασιλέων χαριζόμενοι, συνήθως κατ' οὐδὲν ψηφοῦσι τὴν προδοσίαν καὶ δολοφονίαν δι' ὧν ὁ ὀρθόδοξος σφετεριστὴς τὴν ἐξουσίαν περιίσταται. Ὁ ὑπερφυὴς οὗτος ζῆλος τῆς ὀρθοδοξίας ἐξέλιπε σήμερον, ὥστε τοὺς βασιλεῖς δυνάμεθα νὰ δικάσωμεν ἡμεῖς καὶ ὡς ὀρθοδόξους ἅμα τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, καὶ ὡς ἐν γένει χριστιανούς. Ἐὰν, ὅμως, ἐντόνως κατακρίνωμεν τὴν ἀχαριστίαν καὶ πατροκτονίαν τοῦ Βασιλείου, πρέπον, ἄλλως τε, νὰ ὁμολογήσωμεν καὶ τὰ μεγάλα του προτερήματα, καθ' ὃν τρόπον καὶ τὴν παράνομον τοῦ Φωτίου ἐπεισαγωγὴν σημειοῦντες θαυμάζομεν τὴν ἱεραρχικὴν πολιτείαν του.

Ὁ Βασίλειος,

«Ἀμφότερον, βασιλεὺς τ' ἀγαθὸς, κρατερός τ' αἰχμητής,»

διέπρεψεν ἀναμφιβόλως ἐπὶ πολιτικῇ μεγαλοφυΐᾳ, καὶ φιλελληνισμῷ, γνήσιος Ἕλλην τὸ γένος ὤν, νουνεχέστατος δὲ τὴν φύσιν καὶ πολύπειρος ἐξ ἐπιτηδεύματος. Τ' ἀνδραγαθήματά του, ἡ παρ' αὐτοῦ ἐνεργηθεῖσα τῆς πολιτείας οἰκονομικὴ ἀναμόρφωσις, ἡ κατὰ διαταγήν του τακτοποιηθεῖσα, ἑλληνιστὶ δὲ συνταχθεῖσα ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἀστυκὴ νομοθεσία ἡ ἐπὶ τῆς βασιλείας του τελεσθεῖσα καθίδρυσις ἀγαθοεργῶν καταστημάτων παντοίου εἴδους· ἡ περιθάλψις ἣν προσήνεγκε τῇ ἑλληνικῇ παιδείᾳ, ὁ καλλωπισμὸς τῆς Βασιλευούσης, πρὸ πάντων δὲ ἡ στερέωσις τοῦ σαλευθέντος θρόνου, καὶ ἡ τοῦ κοινοῦ πνεύματος ἀνόρθωσις, ταῦτα τὸν ἄνδρα δικαίως κατατάσ-

σουσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος εὐεργετῶν, καὶ παρ' ὀλίγον ἰσοβάθμιον αὐτὸν ποιοῦσι τοῦ προακμάσαντος μεγάλου Καρόλου.

Ἀρκεῖ νὰ ῥίψῃ τις τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν *Παραινετικῶν Κεφαλαίων* πρὸς τὸν υἱόν του, ἵνα γνωρίσῃ ἐν τῷ ἅμα τὸν βασιλέα τῆς καινῆς πολιτείας τοῦ μεσαιῶνός μας, τὸν ἄνδρα τῆς ἀναγεννήσεως, τὸν ἐφάμιλλον τῶν ἑλληνιστῶν συγχρόνων. Ἡ διαθήκη του αὕτη τιμᾷ τὸν αἰῶνά του, καὶ δύναται εἰσέτι νὰ διδάξῃ πολλοὺς τῶν σήμερον ἡγεμόνων, ὧν τινὲς ὅταν σχολάζωσιν ἄλλα παραινετικὰ κεφάλαια, πλὴν τῶν τοῦ Πρίγκιπος τοῦ Μακιαβέλλου, δὲν ἀναγινώσκουσιν ἀσμένως. Διάτρεξον τὰς σελίδας αὐτάς· δράττεις ἐπ' αὐτοφώρῳ τὰ γνωρίσματα τῆς μεταβάσεως· ἐμβατεύεις εἰς τὰς ἀνασκοπὰς τῆς ἐποχῆς· προαισθάνεσαι οὐκ οἶδα τίνα νεοελληνικὴν ἀναβίωσιν. Καθήκοντα βασιλέως, καθήκοντα ὀρθοδόξου χριστιανοῦ, καθήκοντα Ἕλληνος, ἰδοὺ αἱ τρεῖς ἀφετηρίαι τῆς πρὸς τὸν ἐπίδοξον διάδοχον νουθεσίας του. Ἄρχεται τὸ βιβλίον ἀπὸ τῆς παιδεύσεως, καὶ τῆς ἑλληνικῆς διδασκαλίας « Αὕτη γὰρ, λέγει, καὶ βασιλείαν κοσμεῖ, καὶ τοὺς βασιλεύοντας ἀειμνήστους ἀποτελεῖ. Ὥσπερ γὰρ ἡλίου ἐπὶ γῆς μὴ παρόντος, σκοτειναὶ τὰ πάντα καὶ ἀδιάκριτα, οὕτω καὶ παιδεύσεως ἐν ψυχῇ μὴ παρούσης, πεφυρμένα τὰ πάντα καὶ ἀδιόρθωτα. Δράξαι οὖν παιδείας τῆς ἐναρέτου· μόνη γὰρ ἀρετὴ τῶν κτημάτων ἁπάντων ἀθάνατος. . . Ἀγαθοὺς παῖδας ἐκτρέφων ὁ βασιλεὺς, ἅπασαν τὴν βασιλείαν εὐεργετεῖ· οὕτως ὁ πονηροὺς καὶ ἀπαιδεύτους ἐῶν, ἅπασαν τὴν πολιτείαν ἀδικεῖ. Πείθου οὖν, τέκνον, τοῖς πατρικοῖς μου λόγοις, ἵνα καὶ σεαυτὸν ὠφελήσῃς, καὶ τὴν

βασιλείαν εὐοδώσῃς, καὶ ἐμοὶ χάριν τῆς παιδείας τὴν ἀγαθὴν μνήμην χαρίσῃ.» Μεταβαίνει ἀκολούθως πρὸς τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ τὴν τιμὴν εἰς τὴν ἐγχώριον Ἐκκλησίαν. Ἀξιομνημόνευτος ἡ περὶ ἱερατείου παραγγελία του. « Σῶον ἔχε τὸ φρόνημα, λέγει, πρὸς τὰ ὀρθόδοξα δόγματα, καὶ τίμα περισσῶς τὴν μητέρα σου τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι σὲ ἐτιθηνήσατο, καὶ σὺν ἐμοὶ διὰ Χριστοῦ ἐν Θεῷ τῇ κεφαλῇ σου τὸ στέφος ἐπέθηκεν. Εἰ γὰρ τοὺς σαρκικοὺς γονεῖς ὀφείλεις αἰδεῖσθαι καὶ τιμᾷν, πολλῷ πλέον τοὺς ἐν Πνεύματι Θεοῦ σε γεγεννηκότας ὑπερτιμᾷν. *Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ πρόσκαιρον τὴν ζωὴν τοῖς τέκνοις χαρίζονται· οὗτοι δὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως προξενοῦσιν.* » Ἀμπρὸν ἐπὶ τέλους τὸ περὶ βασιλείας κεφάλαιον. « Πολλοὶ βασιλεῖς τὰ βασίλεια ταῦτα παρῴκησαν· ἀλλ' ὀλίγοι τὴν ἐπουράνιον βασιλείαν κατῴκησαν. Σπούδαζε οὖν, τέκνον ἠγαπημένον, μὴ μόνον ταύτην τὴν βασιλείαν κατορθῶσαι διὰ τῆς τῶν τρόπων καλοκαγαθίας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομῆσαι διὰ τῆς τῶν ἀρετῶν ἀγαθουργίας. Σήμερον γὰρ εἰσὶ τὰ βασίλεια σὰ, καὶ αὔριον ἔσονται οὐ σὰ, μετὰ δὲ τὴν αὔριον ἑτέρου, καὶ τὴν μετ' ἐκείνην, τοῦ μετ' ἐκεῖνον, ὥστε οὐκ εἰσὶν οὐδέποτε οὐδενός. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὺς ἀμείβουσι τοὺς δεσπότας, οὐδένα ἄρα τὸν γνήσιον ἔχουσι δεσπότην. Ἐπεὶ οὖν μεταβῆναι χρὴ τῆς ἐντεῦθεν ἐξουσίας, σπεύσωμεν ἀμείψασθαι δι' ἀρετῆς τὴν ἐκεῖθεν βασιλείαν, ἥτις μόνη τὸ ἀθάνατον κέκτηται καὶ ἀδιάδοχον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα ῥεῖ καὶ παρέρχεται. « Φιλοσοφίαν πολιτικὴν τοιαύτης φύσεως βέβαια δὲν εἶχεν ὁ πρεσβύτερος ἑλληνισμός.

Καὶ ὅμως, ὡς πάντες ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ ἐκ τοῦ μηδενὸς ὑψωθέντες εἰς τὴν ὕπατον ἐξουσίαν, ὡς πάντες οἱ περικλεεῖς ἐπείσακτοι, ὁ Βασίλειος ἦτο φίλαυτος ὑπεράγαν περὶ τὸ κλέος καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κτηθέντος στέφους του, ἢ μᾶλλον, ὁρμηδὸν ἐνεδύετο τὸ αἴσθημα τῆς τῶν ὑπηκόων του φιλοπρωτίας. Ἐνίσχυσαν δὲ τὸ πάθος του αὐτὸ καὶ τὰ καθ' Ἑσπέραν τότε διατρέχοντα. Ἡ γὰρ ὑπόληψις καὶ τὸ κράτος τῶν Γάλλων παρήκμαζον ἐν Ἰταλίᾳ ὀρθαλμοφανῶς. Αἱ ἐπάλληλοι τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας διαιρέσεις καὶ οἰκογενειακαὶ διχόνοιαι κατεκερμάτισαν ἤδη τὸ κληροδότημα τοῦ Καρόλου· ὥστε, ὁ μὲν Πάπας, ἀσθενῶς ὑπὸ τῶν Φράγκων βοηθούμενος, παρὰ μικρὸν καθήρει τοὺς Καρολίδας τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας, βάλλων εἰς ἀχρηστίαν τὴν συνήθη χρίσιν καὶ στεφηφορίαν των. Οἱ δὲ Ἰταλικοὶ λαοί, ὑπὸ τῶν Φράγκων Κομήτων μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον φορολογούμενοι, ἐπεπόθουν τὴν προτέραν κατάστασιν, καὶ κατὰ τῆς ξενοκρατίας ἠγανάκτουν. Ταῦτα δὲ συνέβαινον πότε; Ἐνῷ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνέθαλλεν ἐπὶ Βασιλείου, ἐνῷ ἡ πολιτεία μετερρύθμίζετο, καὶ ἡ μὲν ἐγχώριος Ἐκκλησία τοὺς ἐν Δαλματίᾳ Σλάβους, τοὺς Βουλγάρους καὶ ἄλλους ἔτι λαοὺς χριστιανίζουτα ἐπλατύνετο καὶ ἀνελάμβανε τὴν ἰσχύν, ὁ δὲ στρατὸς ἐπανέκτα τάξιν καὶ θάρρος. Τοιαύτη πραγμάτων ἀντιπαράθεσις ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἀνατολικῶν περὶ ἐπανορθώσεως τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρεσβείου, ἡ δὲ φιλονεικία περὶ τοῦ ἂν ὤφειλεν ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία νὰ ὑποταχθῇ τῇ Λατινικῇ ἢ τῇ Γραικικῇ δικαιοδοσίᾳ, καὶ ἂν ἔπρεπεν ἐνταῦθα νὰ καθιερωθῇ ἡ λειτουργία ἡ ἑλληνι-

κὴ, ἡ ἡ λατινικὴ, ἐπισυντείνει εἰς τὴν ἔξαψιν τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας (211).

Ἐν ἔτει 871, συμπληρουμένης δηλαδὴ τῆς ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ τῆς εἰς Ῥώμην πρώτης εἰσόδου τοῦ Καρόλου, ὁ Λουδοβῖκος Β'. ἀνήγγειλεν ἐπιστολιμαίως πρὸς τὸν Βασίλειον τὴν ἅλωσιν τῆς Βάριος, καὶ τὰς προόδους τῆς κοινῆς ἐκστρατείας. Τὸ γράμμα δὲν ἐσώθη· ἄρα ἀγνοοῦμεν ἂν ἀληθῶς ὁ Ἀναστάσιος Βιβλιοθηκάριος ἀπεστάλη τότε παρὰ Λουδοβίκου πρὸς Βασίλειον, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προτεῖναι γάμον μεταξὺ τῆς θυγατρὸς τοῦ Λουδοβίκου αὐτοῦ, καὶ Κωνσταντίνου, τοῦ βυζαντινοῦ βασιλόπαιδος, γάμον, ἄλλως τε ἀποτυχόντα (212), ὡς ἀγνοοῦμεν ἔτι τὰς ὑπὸ τῆς Φραγκικῆς αὐλῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐνεργηθείσας διατυπώσεις καὶ τιτλοφορίας. Δέον ὅμως ἐκ τῶν ἑπομένων νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι πλὴν τῶν διενέξεων, αἵτινες ἀνέκυψαν μεταξὺ συμμάχων, σχετικῶς πρὸς τὴν ψιλὴν κυριαρχίαν τῆς Καπύης καὶ τῆς Βενεβενδοῦ, ὁ *Ῥὴξ Φραγκίας* καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐσκανδάλισε τὸν *πνευματικὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν*, ὡς εἴωθεν ἐπιγράφειν τὸν Βασίλειον, ἐπειδὴ, ἐν τῷ διαγγεῖλαι τὴν χαροποιὰν εἴδησιν τῆς νίκης, ἐσεμνύνατο ἐπὶ τῇ ὀνομασίᾳ τοῦ *Αὐτοκράτορος Ῥωμαίων*.

Καινοφανὴς, ὡς εἴδομεν, ἡ ἀξίωσις αὕτη δὲν ἦτον ἐκ μέρους τῶν κεχρισμένων Καρολιδῶν, οἵτινες οὕτως ἀπὸ Καρόλου ἑαυτοὺς ἐπέγραψαν ἀντεπιστείλαντες ἢ πρεσβευθέντες πρὸς τοὺς προκατόχους τοῦ Βασιλείου. Ἀλλὰ παρῆλθον οἱ χρόνοι τῆς εἰκονομαχίας, καὶ τῆς Παπικῆς τερατείας. Οἱ Γραικοὶ, τὰς ῥοπὰς τῆς Ῥώμης πρὸς τὴν κοσμοκυβέρνησιν ἐπιγνόντες, τὴν γνώμην μετέβαλον. Ἡ

Ῥώμη αὐτὴ κατελαμβάνετο καὶ ἐλαφυραγωγεῖτο ὑπὸ Λαμβέρτου, τυράννου τοῦ Σπολέτου, ἡ δ' ἐπίλοιπος Ἰταλία διῆγεν ἐν ἀναρχίᾳ, ἐνῷ ὁ Ῥαβέννης ἀρχιεπίσκοπος, τῆς Παπικῆς ἐξουσίας ἀποστατήσας, ἐπανέκαμπτεν ὑπὸ τὴν βυζαντινὴν ὑπακοήν. Ποῦ δὲ τὸ κράτος τῆς Φραγκικῆς βασιλείας; Ὁ ἀπόγονος τοῦ Καρόλου δὲν ἔλαβε κλῆρον, εἰμὴ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Προβέντζαν, ἐφ' ὧν οὐ πάνυ στερεῶς βασιλεύων, παραλόγως ἐπέμενεν εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς ἀξιώσεις του. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ νικητὴς τῶν Ἀράβων Βασίλειος, « ὁ ἀεὶ τοῖς κοινοῖς ἐνασχολούμενος πράγμασι, καὶ πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐπιμέλειαν διηνεκῶς τὴν διάνοιαν τεταμένην ἔχων » (213), ἠδύνατο, ἀφ' ἧς ἐπέστη περιωπῆς, ἀρτίως ν' ἀναλογισθῇ τὴν διαφορὰν τῶν περιστάσεων. Κακῇ τύχῃ ἀπώλετο καὶ τοῦ Βασιλείου ἡ ἀπάντησις, ὡς ἐφθάρη καὶ τοῦ Λουδοβίκου τὸ γράμμα, ὥστε περιπίπτομεν εἰς ἁπλᾶς εἰκασίας ἐπὶ τῆς προκειμένης ἔριδος. Ἐκ τῆς σωθείσης, ὅμως, ἀνταπαντήσεως τοῦ *Ῥηγὸς Γαλλίας* ἐξάγομεν, ὅτι ἐμφαντικαὶ ὑπῆρξαν τοῦ Βασιλείου αἱ μομφαὶ περὶ τῆς ἰδιοποιήσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς προσαγορεύσεως, ἣν ἐπεχείρουν οἱ Φράγκοι, λόγῳ ὅτι ἀξία καὶ τιμὴ τοιαύτη ἔπρεπε μόνον εἰς τοὺς λαβόντας τὴν πορφύραν καὶ τὴν ἱέρωσιν παρὰ Θεοῦ, καὶ οὐχὶ παρ' ἀνθρώπων. Προέτρεπε δὲ, ὡς φαίνεται, ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Ἄρχοντα Φραγκίας, οὕτω γὰρ αὐτὸν προσφωνεῖ, νὰ παύσῃ τοῦ λοιποῦ καταχρώμενος τῶν ἱερῶν προνομίων, καὶ νὰ περιστείλῃ τοὺς τίτλους αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνέκαθεν τεταγμένα.

Ἐθεράπευεν ὁ Βασίλειος ἁπλοῦν αἴσθημα κενοδοξίας προσωπικῆς, τὴν Ῥωμαϊκὴν τῆς πανηγεμονίας παράδο-

σιν αὖθις ὑπὲρ ἑαυτοῦ διεκδικῶν; Ἀνάγων αὖθις εἰς φῶς τὰς παλαιὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ προνομίας ὥρμᾶτο μόνον ὑπὸ κουφότητος, a Græca levitate, κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ λατινόφρονος Ἀναστασίου (214) περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεδριασάντων Πατέρων, ἢ μᾶλλον ἐγίνετο τῆς κοινῆς γνώμης, ἔστω δὲ καὶ τῆς κοινῆς φιλοδοξίας διερμηνεύς; Κλίνομεν ἀσμένως πρὸς τὸ δεύτερον τοῦτο, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ τοῦ Ἀναστασίου. Ὁ Ἀηγάτος οὗτος τοῦ Λουδοβίκου καὶ τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ αὐτήκοος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἠκροάσατο τοὺς Γραικοὺς, κληρικούς τε καὶ λαϊκοὺς, ἐν τῇ κατὰ τοῦ Φωτίου ψευδοσυνόδῳ, τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν ἀρνουμένους πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ῥώμης κεχρισμένον. Καὶ γὰρ ῥητῶς παρὰ τοῦ Πάπα προσκληθείσης τῆς Συνόδου, ἥτις συνηθροίσθη πρὸς καταδίκασιν τοῦ Φωτίου, εἰς τὸ προσφωνῆσαι τοῦ Λουδοβίκον *Αὐτοκράτορα*, αὕτη προφασισθεῖσα, ὅτι περὶ ἱερῶν αἱ Σύνοδοι συγκαλοῦνται, καὶ οὐχὶ περὶ κοσμικῶν ἀντικειμένων, ἀπέφυγεν ὁμοφώνως τὴν προσφώνησιν (215).

Καθ' ἃ γινώσκομεν, οὐδεὶς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλευσάντων μετὰ τὴν καθίδρυσιν τῆς Νεολατινικῆς αὐτοκρατορίας ἐκίνησεν ἐπισήμως τὸ ζήτημα τοῦτο, ζήτημα ἀληθῶς δυσοικονόμητον, καὶ ὅμως πολλοῦ λόγου ἄξιον τὴν σήμερον καθεστηκὸς εἰς διευκρίνησιν τῶν ἐθνικῶν γνωρισμάτων, καὶ εἰς φιλοσοφωτέραν τοῦ μεγάλου σχίσματος δικαιολόγησιν. Ὠλιγώρησαν δὲ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ, παριδόντες τὴν ἀνάγκην τοῦ ἰχνοσκοπῆσαι ὅσον οἷόν τε ἐπιμελέστερον τὴν πορείαν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐρίδων,

αἵτινες ἀποπεραίνουσι τὸν χωρισμὸν, καὶ διὰ τοῦ χωρισμοῦ συναποτελοῦσιν ἐντεῦθεν μὲν εἰς τὴν τῆς Νεοελληνικῆς ἰδιοπροσωπίας σχεδιογράφησιν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν σύστασιν τῶν Νεολατινικῶν καὶ ἑτέρων νεοφωτίστων ἐθνοτήτων. Τῇ ἐπιστολῇ τοῦ Βασιλείου ὁ Λουδοβίκος ἀνταπαντᾷ θρασέως τε ἅμα καὶ ἀπαλῶς. Ποῦ μὲν δικαιολογεῖ τὸν κληρονομικόν του τίτλον διὰ ῥητῶν ἀρυομένων ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ποῦ δὲ, ἀντιφιλοτιμούμενος, μέμφεται τῶν Γραικῶν ἐπὶ κακοδοξίᾳ. Ἢ οὕτως, ἢ ἄλλως, οὔτε κεραίαν ὑποχωρῶν ταῖς ἀξιώσεσι τοῦ ἀνταγωνιστοῦ του, διαψεύδει τὴν μαρτυρίαν Γάλλων τινῶν ἱστορικῶν, εἰπόντων, ὅτι οὐδέποτε ἐπέγραψεν ἑαυτὸν *Ῥωμαίων αὐτοκράτορα* (216). Μάλιστα εἰς ταύτην του τὴν ἐπιστολὴν τίθησι καί τινα λεκτικὴν διάκρισιν ἐπαισθητὴν μεταξὺ τῆς ἰδίας αὐτοῦ προσηγορίας καὶ τῆς τοῦ Βασιλείου, διότι ἑαυτὸν μὲν ὀνομάζει ἁπλῶς, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*, τὸν δὲ ἀντίζηλον ἀποκαλεῖ *ὡσαύτως Νέας Ῥώμης αὐτοκράτορα* (217). Ἰδοὺ αἱ λέξεις του.

« *Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,*
τοῦ ἀϊδίου Θεοῦ, Λουδοβῖκος, Θείῳ ἐλέει,
Αὐτοκράτωρ Αὔγουστος Ῥωμαίων.
Τῷ προσφιλεστάτῳ καὶ πνευματικῷ ἡμῶν ἀδελφῷ
Βασιλείῳ, τῷ ἐνδοξοτάτῳ καὶ εὐσεβεστάτῳ
ὡσαύτως Νέας Ῥώμης Αὐτοκράτορι » (218).

Μετά τινας εἰσαγωγικὰς προσφθέγξεις, ὁ Λουδοβῖκος ἐπιλαμβάνεται τοῦ περὶ ἰσοβαθμίας θέματος. « Οὐδαμοῦ, λέγει, τῆς ἱερᾶς ἢ τῆς πολιτικῆς ἱστορίας τίθενται ὅροι, ἢ τύποι, ἢ δόγματα, ἵνα μηδεὶς ὀνομάζηται Βασιλεὺς,

πλὴν τῶν κατὰ καιροὺς ἰθυνόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει τοὺς οἴακας τῆς ἐπικρατείας. Τοὐναντίον, ἐξ ἀφθόνων, ἀλλὰ παραβλεπομένων, τῆς Ἁγίας Γραφῆς παραδειγμάτων ἐξάγεται, ὅτι πλεῖστοι παρέλαβον ἐν τῷ κόσμῳ τὴν βασιλικὴν ὀνομασίαν, ἐξ ὧν οὐ μόνον οἱ κλητοὶ Θεοῦ, ὡς ὁ Μελχισεδὲχ καὶ ὁ Δαβὶδ, ἀλλὰ καί τινες ἐπείσακτοι, ὡς οἱ προϊστάμενοι τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Μωαβιτῶν, καὶ ἄλλων ἐθνῶν, ὧν τὰ ὀνόματα διὰ τὸ πολυάριθμον παραλείπομεν. Ἐπειδὴ γοῦν πολλοὶ, κατὰ χρόνους καὶ τόπους διαφόρους, Βασιλεῖς ἐπεκλήθησαν, πολλοὶ δ' ἕτεροι τὸ ἐξῆς οὕτως ἐπικληθήσονται, μὴ φθόνει, ἀδελφὲ, τὸν τίτλον ἡμῶν, μηδὲ σφετερίζου τὴν ἀξίαν, ἣν κοινὴν ἔχεις οὐ μόνον μεθ' Ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ μετ' ἄλλων τινῶν ὑπερτάτων ἀρχόντων ».— Οὕτω πως τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ὁ Λουδοβῖκος ἐπικαλούμενος εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἀξίας του, μεταβαίνει εἰς πραγματικώτερα ἐπιχειρήματα. Ὁ αὐτοκρατορικὸς τίτλος κατ' αὐτὸν, δὲν ἦτο νεωτέρισμα ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, διότι καὶ ὁ δίσπαππός του Κάρολος ὁ μέγας ἀδιαφιλονεικήτως τοῖς πᾶσιν ἔφερεν αὐτόν. Ἰσχυρίζεται δὲ, ὅτι τὸ αὐτοκρατορικὸν πρεσβεῖον, ἔτι δὲ ἡ βασιλεία τῆς Ἰταλίας περιῆλθον αὐτῷ, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ ἀπογόνοις μεταδοθήσονται, ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, διὰ τὸ χρίσμα, ὅπερ παρέσχεν ὁ Ῥώμης Ποντήφιξ. « Εἰ λοιπὸν ὡς λέγεις, συμπεραίνει, Ῥωμαίων Αὐτοκράτορες οὐκ ἐσμὲν. ἀλλ' οὐδὲ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Φράγκων ἐσμὲν Βασιλεῖς. Διότι συγχρόνως παρελάβομεν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τό τε ὄνομα καὶ τὸ ἀξίωμα· ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτῶν, παρ' οἷς πρῶτον ἡ ὑπερτάτη αὕτη ἀρχὴ ἐνιδρύθη, αὐτῶν, ὧν τὴν πόλιν καὶ τὸ γένος θεόθεν

ἐκλήθημεν κυβερνῆσαι καὶ διαλαμπρῦναι. . . . Καὶ καθὼς οἱ Χριστιανοὶ, διὰ τὴν ἐν Χριστῷ πίστιν, οὐχὶ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἐτάχθησαν υἱοὶ Ἀβραὰμ (219), οὕτω καὶ Ἡμεῖς, ἕνεκα τῆς ὀρθοδοξίας Ἡμῶν θεόθεν ἐλάβομεν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ σκάφους τὴν κυβέρνησιν, ἐνῷ οἱ Γραικοὶ, διὰ τὴν πλάνην αὐτῶν, τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στέμματος ἐστερήθησαν ».

Τὸ σπουδαιότερον τῆς ἐπιστολῆς χωρίον, περὶ τὰ τέλη. Ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Δυτικοῦ μεσαιῶνος καὶ εἰς ἐπίσημον ἔγγραφον ἱστορικὸν, ὁ δυσέγγονος τοῦ μεγάλου Καρόλου, πρῶτος ἁπάντων, διαγορεύει καὶ προκηρύττει τὴν τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ στοιχείου συγχώνευσιν εἰς τὸ γένος τῶν Γραικῶν· πρῶτος οὗτος τῶν ἀλλοεθνῶν ἅμα καὶ ὁμογενῶν ῥητῶς διαγνωρίζει τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος τὰς πηγάς. « *Ἀλλὰ πλὴν τούτων*, λέγει, *καταλιπόντες οἱ Ῥωμαῖοι πάλαι ποτὲ τὴν μητρόπολιν, τὴν φυσικὴν τῆς ἐπικρατείας ἕδραν, καὶ εἰς ἑτέραν πόλιν ἀπόκεντρον μεταναστεύσαντες, ἣν ἀπώλεσαν, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὸν Ῥωμαϊκὸν* ΕΘΝΙΣΜΟΝ, *ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον καὶ τὴν* ΠΑΤΡΙΟΝ ΓΛΩΣΣΑΝ; »— Ὁ Λουδοβῖκος, καὶ οἱ γραμματεῖς του, αἰνιττόμενοι τὴν τότε διαπραττομένην τοῦ πατρίου φρονήματος ἀνόρθωσιν, καὶ τὴν ὑπερτέρησιν τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου, διακριβοῦσιν εὐστόχως τὰ δύο διεγερτικώτερα στοιχεῖα τῆς ἡμετέρας ἐν Χριστῷ παλιγγενεσίας!

Καὶ ἐπειδὴ λόγος περὶ γλώσσης συνέπεσε, πάρεργον δὲν εἶναι νὰ ἐπιφέρωμεν ἐμπαρόδως πρόχειρόν τινα παρατήρησιν. Καθ' ἣν διεξερχόμεθα κρίσιμον τοῦ μεσαιῶνος στιγμὴν, ὅτε τὸ γένος, ὑπὸ λόγων ἐσωτερικῶν

τε καὶ ἐξωτερικῶν ἅμα παροτρυνόμενον, ἀποκρίνει τὴν ἑτερογενῆ σκωρίαν, καταδύεται βαθμηδὸν εἰς τὰς ἱστορικὰς παραδόσεις του, μετὰ τοσούτους αἰῶνας ἑλληνικῆς ἀπαθείας ἐπανακάμπτει εἰς τὸ ἐθνικὸν ἐγώ, κατὰ τὴν κρίσιμον, λέγομεν, ταύτην ὥραν ἡ ἡμετέρα κοινωνία φαίνεται, σχετικῶς πρὸς τὴν γλῶσσαν, διαιρουμένη εἰς δύο ἄνισα τμήματα, εἰς δύο τινὰ συστήματα, τὸ μὲν φαινόμενον ἀντίθετα, ὅμως συμφυῆ καὶ συνδιαιτώμενα. Ἐκ τούτων, τὸ μέν, ὅπερ καλοῦμεν *Ἀττικόν*, λελογισμένως ἀνατρέχει πρὸς τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, παλινδρομεῖ πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἀνακυκᾷ τὴν κόνιν τάφων καὶ μνημείων συντετριμμένων, πειρᾶται νὰ ἀνασκάψῃ καὶ ἀναζωογονήσῃ τὴν νεκρὰν Ἀττικὴν διάλεκτον. Τὸ δὲ ὅπερ *Παν-ελληνικὸν* δύναται νὰ ὀνομασθῇ, ὁρμῶν αὐτομάτως ἐκ πηγῶν ἀρχαιότητος δημοτικῆς, οὐδεμίαν ἄλλην παράδοσιν ἀναγνωρίζον, ἢ τὴν προφορικὴν ἐξελθοῦσαν ἐκ τοῦ συμφυρμοῦ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν γλωσσῶν, ἄρα πρὸς οὐδένα βλέπον κλασικὸν σκοπόν, ἢ τινα προτεθειμένον ὑπογραμμόν, διανύει τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν του, οὐδέποτε στρεφόμενον πρὸς τὸ παρελθόν, ἀνεπιφυλάκτως παραδίδει τὴν καθομιλουμένην γλῶσσαν εἰς μόνην τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων ἐκείνων, οἵτινες διέπουσι, τρέπουσιν, ἀναπλάττουσι κατὰ τὰς ἀνάγκας ἑκάστου γένους, καὶ ἐπὶ τὸ ἀναλυτικώτερον πάντοτε διατυποῦσι τὰς διαλέκτους τῶν νεωτέρων ἐθνῶν.

Τὴν δευτέραν τῶν ὁδῶν τούτων ἀνύει σύμπαν τὸ γένος, σύνολος ὁ ἑλληνικὸς λαός, μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν συνυποτασσόμενος εἴς τινα κοινὸν καὶ ἀπαράβατον κανόνα, παρ' ἡμῶν εἰς ἐπίτηδες κεφάλαιον ζητηθησόμενον. Ἐρ-

χόμεθα εἰς τὸ σύστημα τῆς Ἀττικῆς ἀνακαινίσεως, φαινόμενον ἐπικρατοῦν ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῆς κοινωνίας, ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ τῶν σοφῶν.

Τίς ἀγνοεῖ ὅτι, χάριν τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς ἠδελφίσθησαν ἀπὸ πρώτης ἐν Ἀνατολῇ, ὅτι ἂν ἡ σοφία τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, τῶν Γρηγορίων ὑπερεκράτησε, τοῦτο κατὰ μέρος ὀφείλεται εἰς τὴν φιλόσοφον γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος; Αἱ τύχαι τῆς ἱερᾶς καὶ τῆς θύραθεν παιδείας διέμειναν ἔκτοτε παρ' ἡμῖν ἀδιαχώριστοι· ἑλληνισμός τε καὶ θεολογία ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καλάμου ἐδιακονήθησαν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν τοῦ θυσιαστηρίου σκέπην συνεβίωσαν, καὶ συνειργάσθησαν. Διὰ τοῦτο, ὁ καταδιωγμὸς ὃν ὑπέστη ἡ ὀρθοδοξία ἐπὶ περίπου μίαν ἑκατονταετηρίδα, ἐζημίωσεν ἐξίσου τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἀρχαιομάθειαν. Ἡ ἐπὶ Λέοντος κατάλυσις τῆς Οἰκουμενικῆς Σχολῆς, ὁ ἀφανισμὸς τῶν μοναστηρίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διατηρουμένων βιβλίων τε καὶ παπύρων, ἡ ἐνεργηθεῖσα τῆς ἑλληνικῆς λειτουργίας τροποποίησις, ὁ παρεισαχθεὶς ἐν τῷ ἄμβωνι χυδαϊσμός, ἕνεκα τῆς ἐπικρατησάσης ἀπεριορίστου τοῦ κηρύγματος ἐλευθερίας (220), ἡ εἰς Ἰταλίαν φυγαδεία κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν λογίων, ταῦτα πάντα παρέλυσαν τὴν ἐκπαίδευσιν, ἐπέφερον πληγὴν καιρίαν τῷ ἀττικισμῷ. Ἀλλ' ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὀρθοδοξίας ἐπανώρθωσε τὴν ἀρχαιομάθειαν, περιέστειλεν ὀπωσοῦν τὸν χείμαρρον τοῦ χυδαϊσμοῦ. Καταβληθέντος δὲ τοῦ φραγμοῦ, ὅστις ἀντέκοψεν ἐπὶ τοσοῦτον τῆς προγονικῆς γλώσσης τὴν ἐκμάθησιν, εἰσώρμησεν ὁ πρεσβύτερος Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ διὰ ῥαγδαίας καὶ ἀκατασχέτου ὑποτροπῆς.

Βλέπομεν τότε τὴν παιδείαν ἀναβαίνουσαν ἐπὶ τὸν κοσμικὸν καὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, τιμωμένην εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὁδηγοῦσαν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς εἰς τὰ ὑψηλότερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, προάγουσαν λαϊκοὺς εἰς τὴν ὕπατον ἱεραρχίαν. Ἡγεμόνες ἑλληνισταὶ καὶ φιλόμουσοι διαδέχονται τοὺς ἀγραμμάτους. Ὁ Μιχαὴλ Α΄. λαμβάνει συμβούλους του τὸν Θεόδωρον Στουδίτην, καὶ τὸν Θεόκτιστον. Λέων ὁ Ἀρμένιος, καί τοι στρατιωτικὸς, προχειρίζει τὸν νομομαθῆ καὶ λόγιον Ἀντώνιον. Ὁ Θεόφιλος βραβεύει τὸν Ἰωάννην Σφγκελλον διδάσκαλόν του, τὸν περιβόητον Λεκανομάντιν, καὶ σπεύδει νὰ προσδιορίσῃ μερίδα τινὰ τοῦ παλατίου του Μαγναύρας εἰς διδακτήριον, ἔνθα τὴν νεολαίαν ἐκπαιδεύουσι περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας ὁ φιλόσοφος Λέων, ὁ Θεόδωρος, ὁ Κομητᾶς, ὁ Θεοδήγιος. Ὁ προθυπουργὸς Βάρδας ἀναλίσκει τὴν περιουσίαν του εἰς περίθαλψιν τῶν σορῶν. Αὐτὸς ὁ μάταιος Μιχαὴλ Γ΄. ἐκθειάζει τὴν ἑλληνίδα, περιποιεῖται τοὺς καθαρολογοῦντας ἀττικιστὰς, ἐπισκέπτεται τὰ παιδευτήρια. ; Τί δὲ περαιτέρω εἰπεῖν περὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος (221), τοῦ κατευθύναντος τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν κάλαμον τὸν ἑλληνικὸν, τοῦ ὁριστικῶς ἐξοστρακίσαντος τὴν χρῆσιν τῆς Λατινίδος, γλῶσσαν δ' ἐπίσημον τῆς Αὐλῆς, καὶ τῆς πολιτείας ἁπάσης κηρύξαντος τὴν ἑλληνικήν; Ἢ τί προσθέσαι εἰς ἔπαινον τῶν τούτου ἀπογόνων καὶ διαδόχων, οἵτινες συγγράφουσιν ἑλληνιστὶ διατάξεις, χρονογραφίας, πολεμικὰς πραγματείας, βιβλιοθήκας τε καθιδρύουσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ σύλλογον συστάινουσιν ἱστοριογραφικὸν, καὶ τὰ λατινικὰ τῆς Αὐλῆς ἀξιώ-

μάτα εἰς τὴν ἡμετέραν μεθερμηνεύουσιν; Ἡ διέρευνα τῆς ἀρχαιότητος, ἐν βραχυλογίᾳ, ἡγεμονικῶς κατὰ τὴν ἐγκυκλοπαιδικὴν ταύτην ἐποχὴν βασιλεύει καὶ ἐν τῇ Αὐλῇ, καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν τοῖς γυμνασίοις. Ἀνιχνεύσεις περὶ τὴν γλῶσσαν, λεξικογραφήματα, ἐπικρίσεις, καὶ συντομεύσεις συγγραφέων, ἱστοριογραφικοὶ διαγωνισμοί, πραγματεῖαι περὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, φιλοπονήματα ποιητικὰ κατατρίβουσι τὸν βίον τῶν τότε διασημοτέρων ἀνδρῶν. Καὶ πάλιν ἐπισκευαί, διορθώσεις νόμων, συστήματα ἰατρικῆς, γεωργίας, φιλοσοφίας, καὶ μεθοδικωτέρας θεολογίας ἀπορροφῶσι μόχθους πολυχρονίους. Τί δεῖ μακρὰ λέγειν; Ἰδέαν ἀκριβῆ τῆς ὀργώδους ταύτης τοῦ πνεύματος ἀναδρομῆς πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν τοῦ παρελθόντος θεραπείαν παρέχουσι τὰ συγγράμματα τοῦ Φωτίου, τοῦ μυριογράφου αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἔλαβε τὴν ὀνομασίαν ὁ φιλομαθέστατος αἰών, τοῦ Φωτίου, ὃν ἴσως οὐκ ἀστόχως ὁ τῆς μεσαιωνικῆς γραμματολογίας ἱστορικὸς ἤθελεν ἐπονομάσει Θεόφραστον τῆς Θ΄. ἑκατονταετηρίδος.

Ἐνῷ αἱ πρῶται τοῦ Νεοελληνικοῦ σχήματος γραμμαὶ σκιαγραφοῦνται καθ' ὃν βλέπομεν τρόπον ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ φιλονεικία περὶ τίτλων αὐτοκρατορικῶν, περὶ Οἰκουμενικότητος, περὶ ἐθνισμοῦ *Γραικικοῦ* καὶ *Ῥωμαϊκοῦ*, περὶ ἐκπορεύσεως Ἁγίου Πνεύματος διαρκεῖ εἰσέτι ἀναμέσον Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. Ὁ νεώτερος κόσμος καὶ ὁ μεσαιὼν δυσδιακρίτως εἰς τὰς ἀξιώσεις ταύτας συγχέονται. Παράδοξον! Ἡ βυζαντινὴ αὐλὴ ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐξελληνίζεται, καὶ ὅμως περὶ παλλοῦ ποιεῖται τὴν λατινικὴν παράδοσιν· ἐντὸς μὲν ἀ-

προκαλύπτω; ἐπισήμως ἀποτάσσεται τῷ Ῥωμαϊσμῷ, ἔξω δὲ συνερίζει περὶ Ῥωμαϊκοῦ πρεσβείου. Τίς κατὰ τὴν ἀλλόκοτον ταύτην δίκην, ἔνθα τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ἀδιαγνώστως πρὸς ἄλληλα διαμάχονται, τίς ὁ συνήγορος τοῦ Ἑλληνισμοῦ; Ἡ ἀντίζηλος Δύσις, ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης λατινισμός, ἡ νεολατινικὴ αὐτοκρατορία. Ἐπὶ σκοπῷ τοῦ διαστεῖλαι τὴν ἑαυτοῦ ἰδιοπροσωπίαν, καὶ καταστῆσαι αὐτὴν προφανεστέραν, ἀπτὴν τρόπον τινὰ καὶ ὁρατὴν, ὁ ἀντίπαλος οὗτος πειρᾶται διὰ παντοίων ἐπιχειρημάτων νὰ ποιήσῃ φανερὰν τὴν ὕπαρξιν, ἀναντίῤῥητον τὴν προσωπικότητα, εὐδιάστολα τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ τίς ἐτέρωθεν ὁ ἀντιτείνων πρὸς ἀπόδειξιν τοιαύτην; Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Γραικῶν, ὁ Ἕλλην τὸ γένος, καὶ ἑλληνιστὴς τὴν γραφὴν Βασίλειος αὐτὸς ὁ πολυμόχθως ἐργαζόμενος εἰς τὴν ἔγερσιν τοῦ περιτειχίσματος ὅπερ ὡρισμένον εἶναι νὰ περιβάλῃ, καὶ διοχυρώσῃ διὰ παντὸς τὴν ἐθνότητα τῶν ὁμογενῶν του.

Ἤρις, ἣν ὁ Βασίλειος ἀνεκίνησε περὶ τίτλων ἀπέβη χαλεπωτέρα καὶ μᾶλλον ἢ πρότερον δεινή. Ἂν γὰρ ἡ Δύσις μέχρι τοῦ νῦν ὑπερήσπισεν ἑαυτὴν, ἀπὸ τοῦδε, ὅμως, γίνεται ἐπιθετική. Περὶ τίνος ἐπρόκειτο κατὰ τὰς προηγουμένας φιλονεικίας; Περὶ τοῦ ἂν νομίμως, ἢ παρανόμως ἔφερον οἱ Ῥῆγες Φραγκίας τὸ ὄνομα τὸ Ῥωμαϊκὸν, καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀξίαν. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος, Πάπας καὶ Φράγκοι, ἀντιζητοῦντες, ἐρωτῶσι τοὺς ἀνατολικοὺς, τίνι ποτὲ λόγῳ βασιζόμενοι ψευδεπιγράφως καλοῦσιν ἑαυτοὺς Ῥωμαίους, καὶ διατί τὸ αὐτοκρατορικὸν τῶν Ῥωμαίων ἐπίθετον σφετερίζονται αὐτοί,

οἵτινες καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀπώλεσαν ἐθνισμὸν, καὶ τὴν χρῆσιν ὡσαύτως τῆς Ῥωμαϊκῆς διαλέκτους — Ἀστεία, τῷ ὄντι, ἡ μακροτάτη αὕτη φιλονεικία τοῦ μεσαιῶνος. Ἐκ τῶν τριῶν ὑπερμάχων τοῦ Ρωμαϊσμοῦ, οὐδεὶς ὁ ἔχων Ῥωμαϊκόν τι ἐν ἑαυτῷ. Ὁ Πάπας, ἐπίτροπος τοῦ Ἑβραίου Πέτρου, ὁ Θρᾷξ ἢ Μακεδὼν Βασίλειος καὶ ὁ Γαλλοφράγκος ἡγεμὼν τῆς Προβέντζας, ἱστάμενοι καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἐπὶ τὰ μεθόρια τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου διώκουσι χίμαιραν, ἧς οὐδὲν ἴχνος μετ' ὀλίγον θέλει ἀπομείνει ἐν τῇ πολιτικῇ ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης.

Ὑπὸ τοιαύτης πολιτικῆς ἐμπνεόμενος καὶ ὁ Βασίλειος, τὴν εὐμένειαν ἄλλως τε τοῦ Πάπα ποθῶν διὰ τὴν χίμαιραν αὐτὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑνότητος, ἐξοκέλλει εἰς ἀνομίας ἀμαυρούσας ποῦ καὶ ποῦ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς βασιλείας του. Καὶ δὴ, πρῶτον θῦμα εἰς ἐξιλέωσιν τοῦ πνευματικοῦ τῆς Δύσεως ἀρχηγοῦ γίνεται ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λατινοκατήγορος Φώτιος, αὐτὸς ὅστις ἀπ' ἐκκλησίας ἐτόλμησεν εἰπεῖν τῷ Βασιλείῳ· «ἀνάξιος εἶ τῶν θείων μυστηρίων, σὺ ὁ τὰς χεῖρας μολύνας ἐν τῷ αἵματι τοῦ εὐεργέτου σου,» ὁ Φώτιος καθαιρεῖται, προφάσει ὅτι διατίθεται νὰ εὑρημήσῃ τὸν Λουδοβίκον αὐτοκράτορα, καὶ πάλιν ὁ Ἰγνάτιος καθίσταται. Τριάκοντα ἀρχιερεῖς ὑπογράφουσιν ἐν Ῥώμῃ τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Πατήσαντες οὗτοι καὶ προπηλακίσαντες τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου, ἥτις ἀμφίβολον ἐν Κωνσταντινουπόλει πεποίηκε τὴν Παπικὴν πληρεξουσιότητα, τέλος εἰς πῦρ ῥίπτουσιν αὐτά. Πρὸς μείζονα δὲ παραδειγματισμὸν διατάσσεται κατὰ τοῦ Φωτίου καὶ σύνοδός τις ἀνακριτικὴ ἐν αὐτῷ τῷ Βυζαντίῳ συγκροτηθησομέ-

νη. Ἔπρεπε γὰρ ὅμως σὺν ἰδίοις νὰ πεισθῶσιν οἱ Γραικοὶ περὶ τῆς τοῦ Πάπα παντοδυναμίας, ἔπρεπεν εἰς πάγκοινον παραδειγματισμὸν νὰ καταδειχθῇ ὅτι δύναμις ἀνθρωπίνη οὐκ ἰσχύει κατὰ τοῦ θελήματός του.

Ἡ Ψευδοσύνοδος συναθροίζεται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὸ ἔτος 869, παρόντων τῶν Ληγάτων τοῦ *βασιλευτάτου* Πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου. Ἀπειράριθμα τῆς κατηγορίας τὰ κεφάλαια· κύριον ὅμως, ἡ τοῦ λατινικοῦ δόγματος ἐξύβρισις. Ὁ ἐξόριστος Φώτιος σύρεται δέσμιος ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του, ἐρειδόμενος ἐπὶ βακτηρίας καὶ ὠχριῶν τὴν ὄψιν ὑπὸ τῆς κακουχίας, ἀλλὰ τὸ ἦθος ἀτρόμητος. « Ἀπάρχετε, φωνάζει μανόμενος ὁ πρεσβύτερος τῶν Ληγάτων εἰς τὸν τότε λατινοβάρβαρον γλῶσσάν του, ἀμέσως ἀπάρατε τὴν ῥάβδον αὐτὴν, ἥτις αἰνίττεται τὴν πνευματικὴν ἀξίαν· καὶ γὰρ λύκος πέφυκεν ὁ ὑπόδικος αὐτὸς, μᾶλλον ἢ ποιμήν. » Οἱ σωματοφύλακες λαμβάνουσι τὴν βακτηρίαν τοῦ Φωτίου, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐρωτηθείς, ἀντιτάσσει σιγὴν βαθυτάτην, καὶ μόνον εἰς δύο λέξεις κατὰ τῆς βίας διαμαρτύρεται. Μετά τινας συνεδριάσεις οἱ συναθροισθέντες, νομιμοποιοῦντες τὴν καθαίρεσιν, ὑπογράφουσι τὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ Φωτίου, καὶ τῶν ὁμοφρόνων του.

Ἐντεῦθεν θραύεται πᾶς δεσμός. Ὁ ἀναθεματισμὸς οὗτος ἐγείρει τὸ πρῶτον μεσότειχον ἀναμέσον Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Μετ' ὀλίγον, οἱ τῇ πιέσει τῶν Ληγάτων ὑποκύψαντες ἐπίσκοποι προσέρχονται τῷ βασιλεῖ, δεινολογοῦντες ὅτι παρανόμως τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν τῇ Δυτικῇ καθυπέβαλον, καὶ δεόμενοι τοῦ ἀποσύραι τὰς ὑπογραφὰς, αἵτινες αὐτοῖς ἡρπάγησαν δόλῳ τε καὶ βία·

Ἡ βία, ὅμως, ὑπερισχύει, ὁ δὲ Φώτιος, ἔνσαρκον σύμβολον τῆς πολυπαθοῦς πατρίδος του πέμπεται εἰς ὑπερορίαν πολυετῆ. πῶς δὲ παρηγορεῖται; Τὰς ἐπιστήμας θεραπεύων καὶ τὰ γράμματα ἐπιμελούμενος, ἐκ διαλειμμάτων δὲ γράφων πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ἐπιστολὰς, ἀποπνεούσας τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν τῆς ψυχῆς του, ἐπιστολὰς ἀποζούσας τὴν ἀκαταμάχητον ἐκείνην πεποίθησιν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος, ἥτις ὑφίσταται τὸ κυριώτατον χαρακτήρισμα τοῦ ἐθνικοῦ μας μαρτυρολογίου. Ὦ φίλοι καὶ τέκνα, καὶ ἀδελφοὶ, γράφει σχεδὸν προφητικῶς ἐκ τῆς ἐξορίας πρός τινας μητροπολίτας! «Ὁ Ἰὼβ ὁ γενναῖος διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ὑπομονῆς καὶ ἀνδρίας ἐθριάμβευσε· τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ὁ λαὸς ἅγιος Χριστοῦ, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα, ὥσπερ μέχρι νῦν, οὕτω καὶ διαπαντὸς, τουτουσὶ τοὺς ἐκείνου γνησίους καὶ κορυφαίους μαθητὰς, ὀδυρομένους καὶ ἀμηχανοῦντας ἐπιδείξωμεν! καὶ γὰρ, τῶν εἰς τέλος ἀγωνιζομένων ἐστὶ τὰ βραβεῖα καὶ οἱ στέφανοι καὶ ἡ σωτηρία!» (222) «Ὁ διωγμὸς βαρὺς, ἀλλ' ὁ τοῦ δεσπότου μακαρισμὸς ἡδύς. Μακάριοι, οἱ δεδιωγμένοι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ μέλλοντος. Πολλαὶ αἱ θλίψεις, ἀλλ' ἡ ἐκεῖθεν χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις, οὐ μόνον κουφίζειν οἶδεν αὐτῶν τὴν δριμύτητα, ἀλλὰ τοῖς πρὸς ἐλπίδας τῶν ἄνω βιοῦσι καὶ εἰς εὐθυμίας ὑπόθεσιν αὐτὰ μετατίθησιν. Ἐχώμεθα τοιγαροῦν τῶν ἄθλων, ἀδελφοὶ, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπάθλων, ἵνα γένηται καὶ ἡμῖν μετὰ Παύλου βοᾶν· *τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα, λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ στέφανος τῆς δικαιοσύνης!* « Κλάδος εὐθαλὴς, (ἀλλαχοῦ γράφει, ἴσως

τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς πατρίδος του ὁ Θεόπνευστος αἰνιττόμενος), κλάδος εὐθαλής, καρποὺς ὡραίους ἐνεγκών, περιήρηται· ἀλλ' ἡ ῥίζα μένει· οἴσει πάλιν οὐκ ἐλάττονα. Ἀπῆλθεν ἡ καλὴ καὶ θαυμασία εἰκών· ἀλλ' ὁ Γραφεὺς ἔτι τὴν χεῖρα κινεῖ, καὶ γράψει γε πάντως, ἐραστὴς ὢν τοῦ καλοῦ, οὐκέτι τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τελειοτέραν. »

Ἡ λύσις τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ δράματος ἤγγικε.

Τελευτήσαντος τοῦ Ἰγνατίου, ὁ Φώτιος ἀνακαλεῖται εἰς τὸν θρόνου του· ὀλίγον δ' ἔπειτα Σύνοδον, εὐχῇ τοῦ Βασιλείου, συναθροίζει πρὸς ἀφαίρεσιν δῆθεν τῶν ἐκκλησιαστικῶν σκανδάλων. Τριακόσιοι ὀγδοήκοντα τρεῖς ἐπίσκοποι συνεφίσκονται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν Νοεμβρίῳ τοῦ ἔτους 879. Οὗτοι πολυχρονίσαντες πρῶτον τὸν *Οἰκουμενικὸν Διδάσκαλον* Φώτιον, δεύτερον δὲ τὸν Πάπαν Ἰωάννην (223), ἄρχονται τῆς συζητήσεως, ἣν ἐκτείνουσιν εἰς ἡμέρας ἕξ. Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει λαβὼν τὸν λόγον ὁ Βασίλειος συνιστᾷ, πρὸς εἰρηνοποίησιν τῶν Ἐκκλησιῶν, τὴν καθιέρωσιν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ συμβόλου, ὑπὸ Λατίνων τε καὶ Γραικῶν ὁμολογηθησομένου. Συναινοῦσι πάντες οἱ Πατέρες, αἰδούμενοι δὲ συναινοῦσι καὶ οἱ Ἀγγέλοι αὐτοί. Τότε ὁ Φώτιος ἀνατείνων τὰς χεῖρας εἰς οὐρανὸν, καὶ ἐπικαλούμενος τοῦ Θείου Πνεύματος τὴν ἀντίληψιν, προτείνει τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, προτάσσων τὸ ἑξῆς ἀξιομνημόνευτον προοίμιον.

« Ἡμεῖς τηροῦμεν τὴν θείαν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτοῦ, ἔτι δὲ τὰ θεσπίσματα τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων ὁμολογοῦντες μὲν

πανθ' ὅσα αὗται παρεδέξαντο, ἀπορρίπτοντες δὲ τὰ παρ' αὐτῶν μὴ παραδεχθέντα. Διὸ, ἀσπαζόμεθα τὸν ὅρον τῆς πίστεως, ὃν ἐλάβομεν πατροπαραδότως, μηδὲν ἀφαιροῦντες, μηδὲν προστιθέμενοι, ἢ ὁπωσδήποτε παραλλάττοντες, ἵνα μὴ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἀρνηθῶμεν, καὶ ὕβρει μὲν ἀδικαιολόγητον αὐτοῖς προσάψωμεν, βλάβην δὲ προξενήσωμεν τοῖς ἀπογόνοις. — Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νικαιανοῦ συμβόλου, ὁ Φώτιος ὑψῶν τὴν φωνὴν συμπεραίνει ὡς ἑρεξῆς.

« Οὕτως ἡμεῖς πιστεύομεν ἐν ᾗ πίστει συνεβαπτίσθημεν· δεχόμεθα δὲ ὡς πατέρας καὶ ἀδελφοὺς πάντας ὅσοι πιστεύουσι τὸν αὐτὸν ὅρον. *Εἴ τις δὲ νεωτεριστὴς ἄλλην ὁμολογίαν συντάξῃ παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην, καὶ προτείνῃ αὐτὴν τοῖς πιστοῖς, ἢ τοῖς κατηχουμένοις βαρβάροις, τοῦτον, ἡμεῖς, κληρικὸν μὲν ὄντα καθαιροῦμεν, λαϊκὸν δὲ ἀναθεματίζομεν κατὰ τὰ θεσπίσματα τῆς Συνόδου ταύτης* » (224).

Ὑπερφίαλος πίστεως ἐγκώμιος! — Οἱ Πατέρες ἅπαντες, ὀρθοστατοῦντες καὶ ἅμφω τὰς χεῖρας πρὸς Θεὸν ἀνατείνοντες, κραυγάζουσι μιᾷ φωνῇ·

« Ναὶ, Ναὶ! Πάντες οὕτω πιστεύομεν· ἐν τῇ πίστει ταύτῃ πάντες συνεβαπτίσθημεν, καὶ ἐχειροτονήθημεν. Ἀναθεματίζομεν οὖν πάντα τὸν μὴ πιστεύοντα τὸν αὐτὸν τρόπον. »

Οἱ ἐπίτροποι τῶν Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς καὶ αὐτοὶ εἰς οὐρανὸν ἀποβλέποντες συνεκφωνοῦσιν. « Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸ κοινὸν σύμβολον τῆς πίστεως, ἀνάθεμα ἔστω! »

Πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὑπογράφει τὸ σύμβολον· ὑπογράφει ὁ Φώτιος, ὑπογράφουσιν οἱ συνοδικοὶ,

τὸ δὲ μὴ τοῖς πᾶσι γνωστὸν, ἀλλ' ὅμως ὑπ' αὐτῶν τῶν λατίνων ὁμολογούμενον, ὑπογράφουσι καὶ οἱ Ληγάτοι (225). Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν πρακτικῶν, ὁ Πάπας Ἰωάννης Η'. γράφει πρὸς τὸν Φώτιον ἐπιστολὴν, δι' ἧς καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν Ληγάτων του καθομολογεῖ τὴν Νικαιανὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τοῦ συμβόλου (226).

Ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τοῦ Σχίσματος ἦτον ἰσχυροτέρα πάσης Συνόδου. Οὐδεὶς ἴσχυε δεσμὸς πρὸς συνάφειαν δύο κόσμων, ὧν ὁ μὲν ἔρρεπεν ἐντεῦθεν, ὁ δ' ἐκεῖθεν. Ἡ Ῥώμη λοιπὸν ἐπιμένει εἰς τὴν ὁμολογίαν τῶν Ληγάτων καὶ εἰς τὴν τοῦ Ἰωάννου Η'. ὅτου ἐνέμεινε καὶ εἰς τὴν προγενεστέραν ἀπόφασιν τοῦ ἁγίου Λέοντος, καὶ τὴν παρεπομένην ἐκείνην τοῦ Λέοντος Γ', ὅστις τὸν ὅρον τῆς πίστεως ἐνεχάραξεν εἰς πίνακας ἀργυροῦς. Ἐξ ἄλλου μέρους ἡ ἀφαίρεσις τῆς προσθήκης καὶ Υἱοῦ κατ' οὐδένα λόγον συνέφερε τῷ Παπισμῷ. Ὁ Πάπας ἐπεγράφετο ἐπίτροπος τοῦ Ἁγίου Πέτρου, διὰ δὲ τοῦ Κορυφαίου τούτου, ἐπεγράφετο Χριστοῦ ἐπίτροπος. Ἂν λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐξεπόρευε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, αὐτοδικαίως ἄρα καὶ ὁ Πάπας ἐξεπόρευεν αὐτό. — Ἰδοὺ νομίζομεν ὁ λόγος τῆς Παπικῆς στρεψοδικίας, ἡ ἀδιόρατος τῆς Δυτικῆς καινοτομίας ἀρορμή. Οὕτως ἢ ἄλλως, ἀναντίῤῥητον, ὅτι ὑπὸ τοιαύτης καινοτομίας κυροῦται καὶ μεταδίδεται εἰς Ῥώμην ὁ ἐκκλησιαστικὸς δεσποτισμὸς, ἐνῷ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας διασώζεται ἡ ἡγεμονία τῆς πολυμελοῦς Συνόδου, ὁ τύπος οὗτος τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ τῶν Ἀποστόλων πολιτεύματος. Διό, τῷ 883 ὁ Φώτιος

ἐκδίδει ἑτέραν κατὰ τοῦ λατινικοῦ κλήρου φλογερὰν ἐπιστολήν, αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον ὁ μὲν Πάπας Στέφανος Ε'. δὲν ἀναγνωρίζει αὐτὸν Πατριάρχην, ὡς τάχα λαϊκὸν, ὁ δὲ Λέων ὁ Σοφὸς πάλιν πέμπει αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν.

Ἀλλ' ὁ κῦβος ἐρρίφθη· τὸ Σχίσμα ἐξεπεραιώθη, οὔτε πλέον ἐπιδέχεται διόρθωσιν. Ὁ Φώτιος καταβαίνει εἰς τὸν τάφον ὁμολογητὴς τῶν πατρίων παραδόσεων· ὅμως τὸ ψήφισμα τῆς Η'. ἐκείνης Συνόδου, ἡ καινὴ αὕτη διαθήκη τῆς ἑλληνικῆς ἑνότητος, ἐπιζῇ, ἐπικρατεῖ, ἡγεμονεύει, καὶ τὸ γένος μας θωρακίζει ἐπὶ χιλίους ἐνιαυτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

Συνέχεια τῶν σχέσεων.

Δοκίμιον συγγράφοντες ἱστορικὸν μᾶλλον, ἢ ἱστορίαν τελείαν καὶ ἐπεξειργασμένην, οὔτε εὐκαιρίαν ἔχομεν, οὔτε τόπον ἱκανὸν, ὅπως ἰδιαιτέραν ἐπιστήσωμεν προσοχὴν, ὡς εἰκὸς ἦν, εἰς τὴν νομοθετικὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνασκευὴν, ὅθεν τρανῶς ἤθελεν ἀποδειχθῇ ἡ ἐπενέργεια τῶν ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντων ἐπὶ τῶν ἠθῶν, τῶν φρονημάτων, τῶν θεσμῶν, καὶ διακιβρωθῇ ἡ μετάβασις τῆς πολιτείας εἰς ἄλλην τινὰ φάσιν κοινωνικήν. Ἐὰν ἐρεξῆς δὲν ἐπιτύχωμεν ἐπὶ τούτου πραγματείαν νὰ συντάξωμεν ἡμεῖς, καὶ τὸ σπουδαιότατον θέμα προεπόντως νὰ μελετήσωμεν, προσκαλοῦμεν ἐν ὀνόματι τῆς κοινῆς πατρίδος πάντα φιλέρευνον ὁμογενῆ, αὐτὸς νὰ πληρώσῃ τὴν

ἔλλειψιν εἰς διαφώτισιν τῶν ἐθνικῶν μας γενεθλίων.

Ἀρκούντως, ὅμως, ἐλπίζομεν, ἐσκιαγραφήθη ἕως τοῦδε ἡ πορεία τῶν γεγονότων καὶ ἐσημειώθησαν τοῦ αἰῶνος αἱ ῥοπαὶ, ὅπως αὐτόθεν ὁ νουνεχὴς ἀναγνώστης τὴν ὕλην ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπιῤῥυθμίσῃ, καὶ συμπερασματικῶς ἐπινοήσῃ τινὰς τῶν χαρακτήρων τοῦ σώματος, οὓς πειρώμεθα μὲν ἡμεῖς νὰ ἐξαναστάσωμεν ἐκ βάθους τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, ἀδυνατοῦμεν δὲ, ὡς προσφύγωμεν εἰς τὴν ἐπικουρείαν τοῦ καλάμου. Εἴδομεν ἤδη τὴν Ἀττικὴν παιδείαν τοῦ Βυζαντίου ἀκμαιοτέραν ἀναδυομένην ἐκ τοῦ βαράθρου, ἔνθα ἡ Εἰκονομαχικὴ ἀνεμοζάλη κατεβύθισε τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τὸ σύνταγμα. Εἴδομεν τὸ Οἰκουμενικὸν, τὸ πανάνθρωπον Δόγμα τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος, λαμβάνον, χάριν τοῦ Παπικοῦ Σχίσματος, χρωματισμόν τινα ἐξαιρέτως Ἑλληνικὸν, ἐγχώριον, ἐντόπιον, περιστελλόμενον ἐντὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνσαρκούμενον ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἕως τότε ἀφῃρημένην Χριστιανικὴν Ἑλλάδα, καὶ ζωογονοῦν αὐτήν. Εἴδομεν ἐκ τρίτου τὴν Μοναρχίαν ἐμβαίνουσαν διὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος εἰς στάδιον ἀστυκῆς καὶ πολιτικῆς μεταῤῥυθμίσεως πάντως καινόν. Τὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν ὀρθῶς δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν *Νέον Κωνσταντῖνον*, ἐπειδὴ ἡ μοναρχία τὴν ὁποίαν ἐγκαινίζει ἀναφέρεται μᾶλλον εἰς τὸ μέλλον τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, ἢ εἰς τὸ παρελθὸν τῆς πολυθεϊκῆς Ῥώμης. Καθὼς τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἰουστινιανοῦ προσέβλεπε τὴν Περσίαν, οὕτως ὁ ἀνδριὰς τοῦ Μακεδόνος τούτου τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον ἔχει πρὸς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνά μας. Ὁ Βασίλειος κλείει τὴν περίοδον τῶν αἱρετικῶν, ἢ ἀπολυτοφρόνων αὐτοκρατόρων, καὶ ἀ-

νοίγει τὴν ἐποχὴν, ἣν οὐκ ἀνοικείως ἤθελέ τις ὀνομάσει *Συνταγματικήν*. Ἐντεῦθεν ἡ πορεία τοῦ γένους προβαίνει τακτικῶς, κανονικῶς, ἀπερισπάστως πρὸς τὸ πεπρωμένον τέρμα της. Ποῖον δὲ τὸ Σύνταγμα αὐτό; Ἡ συμφωνία τῶν τριῶν ἡγεμονικῶν τοῦ μεσαιῶνος ἀρχῶν· τοῦ ἐκπροσωποῦντος, δηλαδὴ, τὸ Πανελλήνιον Ἀττικισμοῦ· τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐθεντίας· συμβόλαιον τοῦτο μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον ἀναγκάζον τὴν ἑτερογενῆ τῶν τριῶν αὐτῶν ἀρχῶν εἰς τὸ παραδεχθῆναι μορφὴν ἐγχώριον, εἰς τὸ ἀσπασθῆναι τὴν ἱστορικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν ἰδιοπροσωπίαν τῶν ὑπηκόων. Τὴν πρόοδον τῆς ἐξελληνίσεως μαρτυροῦσι τὰ παρεπόμενα. Μόνον γὰρ κατ' ὄνομα εἰς τὸ ἑξῆς μένει Ῥωμαϊκὸν τὸ στέμμα, ἀλλὰ πρᾶγμα ἀπέβη ἑλληνικώτατον. Μὴ δυνάμενοι κατά τινα Θείαν ἀπαγόρευσιν οἱ ἀπὸ τοῦδε βασιλεῖς νὰ δημιουργήσωσιν ἱστορίαν ἑλληνικὴν, συγγράφουσιν ἱστορίαν ἑλληνιστί. Πλὴν τῶν ἀπογόνων τοῦ Βασιλείου, ἐπολιτογραφήθησαν εἰς τὴν ἱστορίαν ταύτην τῆς Νέας Ἑλλάδος ὁ Βρυέννιος, ἡ Ἄννα Κομνηνὴ, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ Καντακουζηνὸς, ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος.

Ἡ παλαιὰ περὶ τίτλων αὐτοκρατορικῶν φιλονεικία ἕνεκα διγονοιῶν τινων ἐκραγεισῶν μεταξὺ Γραικῶν καὶ Λογγοβάρδων ἀνεστάλη· αἴτιον διὰ τὸ ὁποῖον οὐδεμιᾶς πρεσβεύσεως καὶ ἀντιπρεσβεύσεως μνημονεύουσι τὰ χρονικὰ καθ' ὅλον τὸ διάστημα ἀπὸ βασιλείας Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, μέχρι συμβασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Ῥωμανοῦ. Ἄλλως τε, οἱ Γραικοὶ, εἰς πολέμους χερσαίους τε καὶ θαλασσίους ἀδιακόπως ἀσχολούμενοι τότε, καὶ εἰς τὴν προάσπισιν τῆς χώρας αὐτῶν

τὴν πᾶσαν δύναμιν ἀφιεροῦντες, ὀλίγον φροντίζουσι περὶ τῶν διατρεχόντων κατὰ τὴν ἀρκτῴαν Ἰταλίαν. Μάχονται μὲν γὰρ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀπουλίᾳ καὶ Σικελίᾳ κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν, στρατηγούντων τοῦ ἐνδόξου Νικηφόρου Φωκᾶ, πάππου τοῦ μετέπειτα βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ περικλεοῦς Ἡμερίου. Καταδαμάζουσι δὲ τοὺς Σλάβους ἐν Πελοποννήσῳ, φράττουσιν ἐν Βουλγαρίᾳ τῶν Τούρκων τὴν πρόοδον, νικῶσι τοὺς Βουλγάρους αὐτούς, καὶ ποιοῦσιν εἰρήνην μετὰ τῶν Ῥώσσων. Ὥστε τῆς τεσσαρακονταετίας ταύτης ἡ ἱστορία εἶναι κατὰ μέγα μέρος στρατολογική· ἐνῷ τὰ λοιπὰ τῆς πολιτείας ἀνύουσι τὴν συνήθη πορείαν.

Ἀλλὰ, τακτοποιηθέντων ὁπωσοῦν τῶν Ἰταλικῶν, αὖθις αἱ πολιτικαὶ σχέσεις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἀποκαθίστανται.

Τὸ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος τῶν Καρολιδῶν, ὡς ἐξιστορήσαμεν ἀνωτέρω, περιέπεσε μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ἑκατονταετηρίδος εἰς τοιαύτην παρακμήν, ὥστε οἱ Ῥωμαῖοι, πάσης βοηθείας ἱκανῆς παρὰ τούτων στερούμενοι, ἔπαυσαν ζητοῦντες ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν συνήθη κύρωσιν τῆς ἐκλογῆς τῶν Παπῶν, οὕτω δὲ ὁ Κωνσταντινουπόλεως αὐτοκράτωρ ὑπονενοημένως τοὐλάχιστον πάλιν ἔμεινε μόνος ἐγκρατὴς τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας. Τὴν δὲ Ἰταλικὴν δεσποτείαν ἀπώλεσαν οἱ Καρολίδαι καθόλου περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ι. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε ἡ ἐνσκήψασα κατὰ Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν ἀναρχία καθήρεσε τὸν Εὔδην, νόμιμον κληρονόμον τῆς δυναστείας αὐτῶν. Οὐ μετὰ μακρὸν δὲ τὸ κράτος τῆς Ἰταλίας μετεβιβάσθη πρὸς Βερεγγάριον, τρίγαμπα Ἰταλολογγοβάρδον τῆς

φριουλίας, ὅστις ἐν ἔτει 915 ἔλαβε παρὰ τοῦ Πάπα Ἰωάννου Ι΄. τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον, καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Σαρακηνοὺς ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας. Ἀλλ' οἱ Κόμητες τοῦ ἡγεμόνος τούτου μὴ ἀνεχθέντες τοὺς νόμους, οὓς ὁ κύριος αὐτῶν ἐπανώρθωσεν, ἐπανεστάτησαν, τὴν ἐπικουρείαν ἐπικαλέσθεντες τοῦ Ῥοδόλφου Β΄. Βουργουνδίας, ὅστις ἐπιστρατεύσας, καὶ νικητὴς ἐξελθὼν, ἐκράτησε τῆς Ἰταλίας ἐν ἔτει 926. Ὀλίγον, ὅμως, χρόνον καὶ οὗτος ἐβασίλευσεν. Ἐπελθὼν γὰρ ὁ Οὔγος, κόμης Προβέντζας, καὶ ἐκδιώξας αὐτὸν, καὶ καταλαβὼν τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας, ταύτην εὐκλεῶς τε καὶ συνετῶς ἐπὶ δεκαὲξ ἐνιαυτοὺς ἐκυβέρνησεν.

Ὡς ὁ βασιλεὺς Οὔγος ἀνέβη ἐπὶ θρόνου, καὶ ἐστέφθη ἐν Παυΐᾳ, εὔλογον ἔκρινε τὴν ἀναγόρευσίν του νὰ διαγγείλῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως. Οὐ μὴν ἀλλὰ βουλόμενος φιλίαν καὶ συμμαχίαν νὰ συνάψῃ μετ' αὐτοῦ, ἐξελέξατο πρεσβευτὴν ἔμπειρον, καὶ περὶ τὰς πολιτικὰς διαλλαγὰς ἐξησκημένον, τὸν πατέρα τοῦ Λιουτπράνδου, αὐτοῦ τοῦ μετέπειτα προβληθέντος Κρεμώνης ἐπισκόπου. Τὰ περὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην διηγεῖται ὁ υἱὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, (227) διακεκριμένους ἐπαίνους ἀπονέμων πρὸς τὸν Ῥωμανὸν τὸν συμβασιλεύοντα τότε μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Κωνσταντίνου, οὗ ὅμως οὐδεμίαν ὁ Λιουτπράνδος ποιεῖται μνείαν. (920 — 944) Πιθανὸν, ὅτι ὁ Ῥωμανὸς περιεποιήθη τὸν πατέρα τοῦ Λιουτπράνδου ὅτι, προσδοκῶν ἐπικουρείαν παρὰ τοῦ κυρίου του διὰ τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐν Καλαβρίᾳ Σαρακηνῶν, καὶ Σλάβων, εὐηργέτησε τὸν πρεσβευτήν (228). Ἀλλὰ τὰ ἐπὶ

θετα μεγαλοψυχῆς, συνετὸς, ἀνδρεῖος, μεγαλοδωρος, χαριέστατος, καὶ τὰ λοιπὰ, ἅπερ πρὸς τὸν Ῥωμανὸν ἐπιδαψιλεύει ἀφειδῶς ὁ Γραικοκατήγορος τῆς εἰρημένης ἱστορίας συγγραφεὺς, καταφανεστέραν ποιοῦσι τὴν ἄκρατον ἐκείνην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Φωκᾶν ἐμπάθειαν ἣν ἔδειξεν ἔπειτα περὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ πρεσβείας. Διηγεῖται πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Λιουτπράνδος καὶ τοῦτο περὶ τοῦ πατρός του. Μεταξὺ τῶν δώρων, ἅπερ ὁ πρεσβευτὴς τοῦ Ὄθγου ἐκόμισε τότε πρὸς τὸν Γραικὸν αὐτοκράτορα ἦσαν καὶ Σλάβοι τινὲς αἰχμάλωτοι, οὓς ἐζώγρησε καθ' ὁδὸν, ἐν ἀνταρσίᾳ ὄντας κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας, καί τινες κύνες ἀγνώστου εἴδους ἐν Κωνσταντινουπόλει, μεγάλον ἔχοντες τὸ ἀνάστημα, οἵτινες, ὡς εἶδον τὸν ἀλλόκοτον βυζαντινὸν ἀμφιεσμὸν, ὥρμησαν αἴφνης κατὰ τοῦ βασιλέως Ῥωμανοῦ, καὶ παρ' ὀλίγον ἔσχιζον αὐτόν (229). Ἐὰν τὸ συμβεβηκὸς δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀστείων μυθαρίων, ὧν γέμει ἡ ἱστορία τοῦ Λιουτπράνδου, εἶναι βέβαια προμήνυμα τῆς ὄντως κυνώδους δήξεως ἐκείνης, δι' ἧς ὁ υἱὸς τοῦ πρεσβευτοῦ τούτου ἔμελλέ ποτε νὰ σπαράξῃ τὴν μνήμην ἑνὸς τῶν διαδόχων τοῦ Ῥωμανοῦ! Ἀλλ' ἴσως εἶναι καὶ τοῦτο ἀληθὲς, ὅτον ἴσως ἀξιόπιστον εἶναι καὶ τὸ παρεμβληθὲν εἰς τὴν ἱστορίαν του διήγημα περὶ τῆς ἱκετευούσης τῷ Θεοβάλδῳ Ἑλληνίδος. Ὁ Θεοβάλδος οὗτος, ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέως Ὄθγου, στρατηγὸς δὲ ἀνδρεῖος ἀλλ' ἀπάνθρωπος, ὑπεστήριζε τὴν ἀνταρσίαν τῆς Βενεβενδοῦ κατὰ Γραικῶν, καὶ ἐξευνούχιζε πάντα στρατιώτην τοῦ αὐτοκράτορος αἰχμαλωτιζόμενον. Ἐνῷ δὲ τὴν βάσανον ταύτην ὑφίστατο τὸ τάγμα ἑνὸς τῶν ἁλωθέντων φρουρίων, γυνὴ

τις, σύζυγος αἰχμαλώτου, πορίσταται τῷ Θεοβάλδῳ, καὶ διὰ λόγων ἰσχυρῶν καὶ σχημάτων ἐπιτηδείων οὕτω πως συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τῶν μελῶν τοῦ συμβίου της ὥστε ἐπιτυγχάνει σῶον καὶ ἀνευνοήγιστον νὰ παραλάβῃ τὸν σύζυγον αὐτῆς (230).

Ἕτεροι πρέσβεις τοῦ Οὔγου παραγίνονται εἰς Κωνσταντινούπολιν τῷ 941, καθ' ὃν καιρὸν τὰ μαρτυρία ἱστορικῶν τινων (231), ὁ ἡγεμὼν οὗτος ἦν πολιορκῶν τὴν Ῥώμην, ποθῶν τὸν τίτλον καὶ τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμαίων. Ἐν τούτοις, οἱ Σαρακηνοὶ, ἐξ Ἱσπανίας συχνάκις ἐλαύνοντες, οὐ μόνον ἐλῄζον τότε τὴν Σικελίαν καὶ Καλαβρίαν ἀλλ' ἐκράτουν καὶ τῶν διόδων, αἵτινες ἄγουσιν ἐκ Γαλλίας εἰς Ἰταλίαν. Διὸ οἱ κίνδυνοι τῆς χώρας ταύτης ἡμέραν παρ' ἡμέραν ηὔξανον. Βουλόμενος οὖν ὁ Οὔγος νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Ἄραβας, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῆς ἐπικειμένης εἰσβολῆς, διαπρεσβεύεται πρὸς τοὺς βασιλεῖς Κωνσταντῖνον καὶ Ῥωμανὸν, δύναμιν θαλασσίαν καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Γραικικοῦ πυρὸς ἐξαιτούμενος. Κατὰ τὴν πρεσβείαν αὐτὴν, οἱ μὲν Γραικοὶ ὤφειλον νὰ ἐμποδίσωσι τοῖς βαρβάροις πᾶσαν ἐξ Ἱσπανίας ἀποστελλομένην προμήθειαν αὐτὸς δὲ διὰ ξηρᾶς ἤθελεν ἐπιπέσει κατὰ τῶν εἰς τὰς Ἄλπεις φωλεῶν των (232).

Προθύμως εἰς τὰς αἰτήσεις τοῦ Οὔγου συνήνεσεν ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐλή. Ἀλλ' ἐν τῷ ἐξαποστεῖλαι τὴν ναυτικὴν ἐπικουρείαν, ἐξέφρασεν, ὡς ἄδεται, δι' ἐπίτηδες πρεσβευτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ συζεῦξαι εἰς γάμον τὸν βασιλέα Ῥωμανὸν πρὸς μίαν τῶν νομίμων θυγατέρων τοῦ Οὔγου (233). Οὗτος δὲ, τὴν πρότασιν ἀσμένως παραδεχθείς, ἀλλὰ νόμιμόν τινα θυγατέρα μὴ ἔχων,

προέτεινε τοῖς Γραικοῖς τὴν νόθον μέν, ὡραιοτάτην ὅμως καὶ προσφιλεστάτην αὐτοῦ θυγατέρα Βέρθαν, τεχθεῖσαν ἔκ τινος παλλακίδος του. Ἡ ἐπιγαμβρία συνωμολογήθη τὸ ἑπόμενον ἔτος 942. Τῷ δὲ 944 ἀπεστάλη εἰς Λογγοβαρδίαν ὁ Πασχάλιος, Πρωτοσπαθάριος καὶ Δοὺξ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ Γραικικοῦ Θέματος, ὅπως παραλάβῃ τὴν μνηστὴν, ἥτις καὶ ἀφίχθη μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου Σιγεφρέδου μεγαλοπρεπέστατα δῶρα γαμικὰ κομίσασα (234). Ἐν τοσούτῳ εἰσορμισθεὶς ὁ στόλος τοῦ Ῥωμανοῦ εἰς Φρασσινέτον ἐκόσμησε ναυμαχίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ πλοῖα τῶν Σαρακηνῶν ἐπυρπολήθησαν, ἢ κατεβυθίσθησαν (235).

Ἡ Βέρθα αὕτη, Εὐδοξία ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον μετονομασθεῖσα, ἦτον ἀδελφὴ τοῦ Λοθαρίου, ἐπιδόξου κληρονόμου τοῦ Ἰταλικοῦ στέμματος, ὅστις ἀνήλικος ὢν κατὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς, ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Βερεγγαρίου, Μαρκίωνος Ἰβραίας καὶ ἀντιβασιλέως προσωρινοῦ. Ἡ χαριτόβρυτος αὕτη Εὐδοξία τρυφερῶς ἠγάπα τὸν ὀρφανὸν αὐτῆς ἀδελφόν. Φοβουμένη δὲ μήπως, παυθείσης ποτὲ τῆς τοῦ Βερεγγαρίου φιλίας πρὸς τὸν Λοθάριον, περιπέσῃ ὁ παῖς εἴς τινα κίνδυνον, παρεκίνησε τὸν πενθερὸν αὐτῆς Κωνσταντῖνον ἐνθέρμως νὰ συστήσῃ πρὸς μὲν τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως τὸν ἀδελφὸν, πρὸς δὲ τὸν Μαρκίωνα αὐτὸν τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιτροπικῶν καθηκόντων του. Ὁ γηραιὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος εἰσήκουσε τῶν ἱκεσιῶν τῆς Βέρθης. Διορίσας δὲ ἀποκρισιάριον ἐπὶ τούτου Ἀνδρέαν τινὰ Πατρίκιον συνέταξεν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραφεν, ὅτι

ἀσμένως ἤθελεν ὑποδεχθῆ ἐν τῇ βασιλίδι αὐτοῦ πρεσβευτήν τινα τοῦ Βερεγγαρίου. Ἡ εὐμενὴς τοῦ Κωνσταντίνου προσφώνησις ἔθελξε τὸ φιλότιμον τοῦ Ἰταλοῦ, ὅστις ἐκ τῶν ἄκρων ἀπεφάσισεν ἔκτοτε ν' ἀντιπρεσβευθῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλὰ, λίαν φιλάργυρος ὢν, καὶ μὴ διατιθέμενος ἰδίαις δαπάναις νὰ κατορθώσῃ τὸ πρᾶγμα, διότι, ὡς ἔλεγε προφασιζόμενος, πρὸς οὐδένα ἄλλον σκοπὸν ἀπέβλεπεν ἡ τοιαύτη πρεσβεία, ἢ πρὸς ἁπλῆν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀνέβαλλε τῆς ἐπιστολῆς τὴν ἐκτέλεσιν. Διέτριβε δὲ τότε εἰς τὴν αὐλήν του, καθὸ γραμματεὺς, ἢ ὑπογραμματεὺς ὁ Λιουτπράνδος, ὁ υἱὸς ἐκείνου, ὅστις προηγουμένως ἐστάλη παρὰ τοῦ Οὔγου πρὸς τὸν Πορφυρογέννητον. Ἀποβιώσαντος τοῦ πατρὸς, τὸ τέκνον ἔμεινεν ἄπορον εἰς ἡλικίαν παιδικήν. Ἀλλ' ὁ Οὔγος τὴν ἀγάπην ἣν εἶχε πρὸς τὸν γεννήτορα ἔστρεψε τότε πρὸς τὸν ὀρφανόν· καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἠρέσκετο τῇ μουσικῇ, καὶ πανταχόθεν ἀοιδοὺς παρ' ἑαυτῷ προσεκάλει, ὁ γλυκόφωνος καὶ πανοῦργος νεανίας παρεισήχθη διὰ τῆς ψαλτικῆς εἰς τὴν εὔνοιαν τοῦ κυρίου του. Μετ' ὀλίγον ὁ θάνατος τοῦ Οὔγου δρέπει πᾶσαν ἀγαθὴν ἐλπίδα τοῦ νέου Λιουτπράνδου. Διότι, μεταβιβασθείσης τῆς Λογγοβαρδικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸν Βερεγγάριον, ὁ νέος, οὐ μόνον ἀπώλεσε τὴν ἐν τῇ Αὐλῇ θέσιν καὶ σύνταξιν, ἀλλ' ἀπέμεινε καὶ ἀπροστάτευτος. Μόνον δὲ διὰ δώρων ἀδρῶν ἐπέτυχον οἱ συγγενεῖς νὰ διορίσωσιν ὑπογραμματέα τοῦ Μαρκίωνος Ἰβραΐας τὸν ὑποδιάκονον Λιουτπράνδον, ὅστις ἐπὶ ἑτοιμότητι καὶ φιλομαθείᾳ διέπρεπεν ἤδη μεταξὺ τῶν ὁμηλίκων του.

Ὁ Λιουτπράνδος, μειράκιον ἔτι ὤν, πολλὰ καὶ παρά-

δοξα περὶ Κωνσταντινουπόλεως καὶ περὶ Γραικικῶν εἶχεν ἀκούσει διὰ ζώσης φωνῆς παρὰ τοῦ πατρός του. Μαθὼν δὲ τὴν διάθεσιν τοῦ Βερεγγαρίου περί τινος πρὸς ἐκείνους τοὺς τόπους σχεδιαζομένης ἀποστολῆς, καὶ γνώσκων ἀφ' ἑτέρου τὸ φιλοχρήματον αὐτοῦ τοῦ κυρίου του, συνέλαβε τὸν πόθον νὰ ἀναδεχθῇ αὐτὸς οἴκοθεν τὴν πρεσβείαν καὶ ἰδίᾳ δαπάνῃ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτήν. Οἱ συγγενεῖς του παρέστησαν πρὸς τὸν Βερεγγάριον τὴν περίστασιν ὡς ἁρμοδίαν, ἵνα ὁ γραμματεὺς διὰ τῆς περιηγήσεως ἐπεκτείνῃ τὴν πεῖραν καὶ τὰς γνώσεις του, καὶ διδαχθῇ προσέτι τὴν ἑλληνικήν, ἀναγκαίαν τότε περὶ τὰς διπλωματικὰς διαλλαγάς. Τοῦ δὲ Βερεγγαρίου στέρξαντος τῇ γενναίᾳ καὶ ἀφιλοκερδεῖ προτάσει, ὁ Λιουτπράνδος ἡτοιμάσθη πρὸς τὴν ἀποδήμησιν. Ἐφοδιασθεὶς δὲ τῶν χρειωδῶν, καὶ δῶρα ἀγοράσας ὑπὲρ τῶν βασιλικῶν φίλων τοῦ πατρός του, περιχαρὴς ἀπῆλθεν ἀπὸ Λογγοβαρδίας τῷ ἔαρι τοῦ ἔτους 948, καὶ ἀποπλεύσας ἀφίχθη μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τῆς πρώτης ταύτης πρεσβευτικῆς περιηγήσεως ἡ διήγησις ἐπισυνήφθη παρὰ τοῦ Λιουτπράνδου ἐν τῷ ς'. βιβλίῳ τῆς ἱστορίας του. Μανθάνομεν δ' ἐξ αὐτῆς τὰ περὶ τῆς περιοδίας του, τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν ἧς ἔτυχεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον, τὰς διασκεδάσεις τῆς Αὐλῆς, ἣν ὑπερβολικῶς ἐγκωμιάζει, τὰ δῶρα, ἅπερ ἰδίᾳ δαπάνῃ, ἀλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ Βερεγγαρίου, προσέφερε τοῖς βασιλεῦσι, μὴ θέλων νὰ φανῇ ὑποδεέστερος τῶν πρέσβεων τοῦ βασιλέως Γερμανίας Ὄθωνος, (ἔτ. 945) καὶ τῶν τοῦ βασιλέως τῶν Ἰσπανοαράβων (ἔτ. 946) καὶ ἄλλα πολλά. Διέτριψεν ἱκα-

νὸν καιρὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπὸ μὲν τοῦ νεωτέρου αὐτοκράτορος φιλοξενούμενος, ὑπὸ δὲ τῶν ἐκεῖ εὐπατριδῶν καὶ λογίων παντοιοτρόπως τιμώμενος καὶ διακρινόμενος. Τότε δὲ ἐδιδάχθη καὶ τὴν ἁπλοελληνικὴν, ἧς ἄλλως τε ἐγκρατὴς οὐδέποτε ἐγένετο, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τῶν λέξεων, ὅσας ἐπιδεικτικῶς παρεμβάλλει εἰς τὰ συγγράμματά του, στρεβλῶν ἢ παρεξηγῶν αὐτάς. Ἐπὶ τέλους ἄλλα δῶρα, ἀντὶ τῶν δοθέντων λαβών, ἐξ ὧν καὶ πολλὰ βιβλία πολύτιμα, ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ ἴδια μετὰ πολύμηνον ἀπουσίαν (236).

Η ἔκβασις τῆς πρεσβείας ταύτης ἀνύψωσε τὸν διάκονον Λιουτπράνδον εἰς μεγάλην ὑπόληψιν, ἀκολούθως δὲ καὶ εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν ἀξίαν. (237) Ἀλλὰ μετὰ χρόνον οὐ μακρὸν ὁ ἀρτιχειροτόνητος ἐπίσκοπος Κρεμώνης, ἐκτράχηλος ὤν, ὑποπίπτει εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ κυρίου του, τοὺς ἄρχοντας κακολογήσας καὶ αἰσχρολογήσας κατὰ τοῦ Βερεγγαρίου καὶ τῆς τιμῆς τῆς Βίλλας, συμβίας αὐτοῦ. Τότε δὲ ὑπερόριος εἴς τι μοναστήριον πεμφθεὶς, συνέταξε κατὰ τὰς σχολὰς τῆς ἐξορίας τὴν γνωστὴν Ἱστορίαν του, ἔνθα πολλὰ καὶ ἀθέμιτα ἐξετραγῴδησε κατὰ τῶν εὐεργετῶν αὐτοῦ.

Ἐνῷ δὲ ὁ Λιουτπράνδος κατεγίνετο τὰ τοῦ αἰῶνός του ἐξιστορῶν μεγάλαι μεταβολαὶ τὴν κατάστασιν ἀνέτρεπον τῆς Ἰταλίας. Ὁ φιλοπόλεμος Ὄθων, βασιλεὺς Γερμανίας, καὶ υἱὸς τοῦ Ἐρρίκου Πτηνοθήρου, δαμάσας τοὺς Οὔγγρους, καταβαλὼν τοὺς Βοημοὺς, καὶ τακτοποιήσας τὴν πολιτείαν του, ἔλαβεν ὡς ἀφορμὴν τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Βερεγγαρίου, σφετερισθέντος ἤδη τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας, ὅπως εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν αὐτὴν, καὶ κρατήσῃ αὐτῆς. Κρο-

τήσας δὲ μάχην, νικᾷ τὸν Βερεγγάριον, στέφεται βασιλεὺς Λογγοβαρδίας ἐν ἔτει 961, πορεύεται εἰς Ρώμην παν-στρατιᾷ, ἰδιοποιεῖται τὸ ὄνομα τῶν Καισάρων καὶ τῶν Αὐγούστων, καὶ ἀναγκάζει τὸν Πάπαν Ἰωάννην ΙΒ΄. ἀρ-χιερατεύοντα τότε νὰ ὁρκίσῃ πίστιν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου Πέτρου, καὶ νὰ στέψῃ αὐτὸν Αὐτοκράτορα Ῥω-μαίων. Ἡ ἐπιθυμία του ἐξετελέσθη. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ὄθων ἐμάχετο ἐν Λογγοβαρδίᾳ κατά τινων ἀνταρτῶν, ὁ μὲν Πάπας παροτρύνει τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπό-λεως εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ Ὄθωνος, οἱ δὲ δυσανασχετοῦν-τες Ῥωμαῖοι προσκαλοῦσιν εἰς Ῥώμην τὸν Ἀδάλβερτον, υἱὸν τοῦ καθαιρεθέντος Βερεγγαρίου, διατρίβοντα εἰς ἐξο-ρίαν, καὶ παρασκευάζονται εἰς ἀντίστασιν. Ταῦτα ὁ Ὄθων μαθών, σπεύδει εἰς Ῥώμην, συγκαλεῖ σύνοδον, ἣν διευθύ-νει ὁ Λιουτπράνδος ἐκ τῆς ὑπερορίας του· ἀνακληθείς, καὶ εἰς ἀξίαν ἀναβιβασθείς, καθαιρεῖ τὸν Πάπαν Ἰωάν-νην, καὶ ἀντὶ τούτου αὐθαιρέτως ἐκλέγει ἐν ἔτει 963 τὸν Λέοντα Η΄. (238), ὅστις ἅμα τῇ Βουλῇ καὶ τῷ κλήρῳ παραχωρεῖ τῷ Ὄθωνι καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ τὸ δικαί-ωμα τοῦ διορίζειν Πάπαν, μητροπολίτας, καὶ ἐπισκόπους καθ' ὅλην τὴν Ἰταλικὴν ἐπικράτειαν. Ἀλλ' ἅμα ὡς ὁ κύ-ριος τῆς Ῥώμης ἔστρεψε τὰ νῶτα, ἰδού, ὁ ἀποβληθεὶς Ἰωάννης ἐπανελθών, διεγείρει τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀνταρ-σίαν, καὶ ἐξορίζει τὸν Λέοντα. Πάλιν ὅμως ἐφορμᾷ ὁ αὐ-τοκράτωρ, πολιορκεῖ τὴν Ῥώμην, κυριεύει αὐτὴν καὶ κα-θυποβάλλων πάντας τοὺς πολίτας εἰς ὅρκον, ἀπέρχεται εἰς Γερμανίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πάλιν ἐξανίστανται κατὰ τοῦ τότε ἀρχιερατεύοντος Ἰωάννου ΙΓ΄. καὶ κατὰ τοῦ Ὄθωνος, πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα νῦν διατι-

θέμενοι. Ἐτὶ τέλους, ὁ Ὄθων διαβὰς τὰς Ἄλπεις ἐν ἔτει 967, ἀπαγχονίζει τινὰς τῶν Βουλευτῶν, καὶ ἄλλους μὲν τῶν ἀρχόντων φυλακίζει, ἄλλους δ' ἐξορίζει, ὥστε τὴν ἀνταρσίαν καθόλου πνίξας ἐν τῷ αἵματι, ἐπανακάμπτει εἰς τὰ ἴδια θριαμβευτής.

Ἂν ἡ Φραγκικὴ δεσποτεία περιέθαλψε τὴν πνευματικὴν τῆς Ῥώμης ἐξουσίαν, ἀλλ' ἡ Γερμανικὴ καθίστησι τὴν Ἰταλίαν ἐπαρχίαν αὐτόχρημα Γερμανικήν, ποιεῖ τὴν κληρονομίαν τοῦ μεγάλου Καρόλου Σαξωνικήν. Ὁ Ὄθων Α'. ἐν τῷ μεταξὺ, ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς του τύχης μεθυσθεὶς, καὶ τὰ ὅρια τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας βουλόμενος νὰ ἐπεκτείνῃ, συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν τοῦ γενέσθαι κύριος τῆς ὅλης Ἰταλίας. Μὴ ἐξαρκούμενος, ὅτι κατέβαλε τὴν σπουδαρχίαν τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων, ὀρέγεται προσέτι νὰ καθαρίσῃ τὴν χώραν ἐκείνην ἀπὸ πάσης ἐξουσίας ἀλλοτρίας, καὶ μὴ ὑποτελοῦς αὐτῷ, ἵνα ἡ γεωγραφία τῆς Ἰταλίας του ἐκείνης ἀξιοπρεπῶς ἐπὶ τέλους ἀναλογήσῃ πρὸς τὴν τῆς Νεολατινικῆς αὐτοκρατορίας ἐπανόρθωσιν. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο σχέδιον τοιοῦτο νὰ ἐκτελεσθῇ; Τὸ Λογγοβαρδικὸν λεγόμενον Θέμα, τουτέστι τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας τῆς Ἰταλίας, κατεῖχον ἔτι οἱ Γραικοί. Κύριοι δὲ ὄντες οὗτοι τῆς θαλάσσης διὰ στόλων ἰσχυρῶν, εὐκόλως ἐκεῖθεν δὲν ἀπεδιώκοντο. Καὶ ὅμως, ἡ ὀχληρὰ αὕτη τῶν Γραικῶν κυριαρχία ὤφειλε παντοιοτρόπως ν' ἀποσκυβαλισθῇ· τὸ τελευταῖον τοῦτο λείψανον τῆς κατακτήσεως τοῦ Βελισσαρίου ἀπέβαινε πρόσκομμα εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἰταλογερμανικῆς ἑνότητος. Πῶς γὰρ ἦτον ἀνεκτὴ, πῶς ἦτο νόμιμος ἐν Ἰταλίᾳ ἡ συνύπαρξις δύο Ρωμαίων αὐτοκρατόρων; Ὤφειλεν οὖν ὁ ἕτερος νὰ παύ-

σῃ τοιουτοτρόπως ἐπιγραφόμενος. Τίς δὲ οὗτος; Ὁ ψευδεπίγραφος βασιλεὺς Κωνσταντινουπόλεως, αὐτὸς ὁ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀξίαν καὶ ὀνομασίαν σφετεριζόμενος διὰ τῆς ἀστάτου κατοχῆς φρουρίων τινῶν εἰς τὴν ἄκραν Ἰταλίαν.

Ἦρχε τότε τῶν Γραικῶν ἀνήρ τις δεινὸς περὶ τὸν πόλεμον, ἔμπειρος μὲν ὕπερ τις καὶ ἄλλος περὶ τὴν πολιτικὴν, ἄκαμπτος δὲ τὸ ἦθος, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, γόνος εὐκλεοῦς οἰκογενείας βυζαντινῆς, αὐτὸς δ' οὗτος χάριν τῶν ἀνδραγαθημάτων του, καὶ τῆς ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ νεωτέρου στρατιωτικῆς κυβερνήσεώς του ἀποβὰς περίφημος. Ὁ δίσπαππός του Νικηφόρος, ὁ πατήρ του Βάρδας, ὁ πατράδελφός του Λέων, ὁ ἕτερος Λέων ἀδελφός του, διαπρέψαντες καὶ ὡς ὑπουργοὶ καὶ ὡς ἔξοχοι στρατηγοὶ, προσέφερον λαμπρὰς ὑπηρεσίας τῇ πολιτείᾳ. Ὁ δὲ νεώτερος Νικηφόρος, Μάγιστρος καὶ Δομέστικος ἤδη τῶν ἀνατολικῶν σχολῶν παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως προβεβλημένος, καὶ πολλὰ τρόπαια στήσας κατὰ τῶν ἑῴων Σαρακηνῶν εἰς Ταρσὸν, εἰς Χαλὲπ, εἰς Τρίπολιν, ἐπέμφθη παρὰ Ῥωμανοῦ ναύαρχος καὶ ἀρχιστράτηγος κατὰ τῶν ἐν Κρήτῃ βαρβάρων. Πασίγνωστα τὰ τρόπαιά του. Πολιορκεῖ ἐνταῦθα τὴν ὀχυρωτέραν τῶν πόλεων, νικᾷ τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν, αἰχμαλωτίζει τὸν Ἀμηρᾶν τῶν Σαρακηνῶν, καὶ τὴν νῆσον ὅλην ἐλευθερῶν, μυριάδας ὁμογενῶν ἀπαλλάττει τῆς ἀνυποφόρου δουλείας. Καὶ ὅμως, ἀδίκως καταμηνυθεὶς παρὰ τῷ Ῥωμανῷ ὡς ἐπιβουλευόμενος τὴν βασιλείαν, δὲν συγχωρεῖται νὰ εἰσέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κελεύεται δὲ νὰ μεταβῇ πανστρατιᾷ εἰς Συρίαν, ὅπου δρομάδην ἀπελθὼν, καὶ κατὰ κράτος τὸν Ἀμηρᾶν τοῦ Χαλὲπ, ἡττήσας, καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα ἀπε-

λάσας, τὴν πόλιν Βέρραν ἐκπορθεῖ, καὶ τοὺς ἐκεῖ δεσμίους χριστιανοὺς ἀπελευθεροῖ. Ἐν τούτοις, ἀπέθνησκεν ὁ Ῥωμανὸς, ἄγων τὸ 24 τέταρτον ἔτους τῆς ἡλικίας, καὶ ἀπολείπων δύο ἄῤῥενα ἀνήλικα, καί τοι ἐστεμμένα ἤδη, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, ἓν δὲ θήλυ, τὴν Θεοφανὼ, ὁμώνυμον τῆς ἑαυτοῦ μητρὸς Θεοφανοῦς, ἥτις παρὰ τοῦ Πατριάρχου Πολυεύκτου καὶ παρὰ τῆς Συγλήτου διωρίζετο τῶν βασιλοπαίδων ἐπίτροπος, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἰωσήφ. Ἡ αὐτοκρατορία ἐκινδύνευεν αὖθις νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας γυναικὸς, εἰς διάθεσιν πατρικίων ῥαδιούργων. Καὶ πότε μάλιστα; Καθ' ἣν στιγμὴν ἔχρηζεν ἡ πολιτεία κυβερνήτου νουνεχοῦς, δεξιᾶς τινος δραστηρίας. Φωνὴ ἐγείρεται τότε γενικὴ ὑπὲρ τοῦ Καλλινίκου, δηλαδὴ τοῦ Νικηφόρου, οὕτω γὰρ τὸ πλῆθος αὐτὸν ὠνόμαζε, « τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ ἐκτόπως αὐτὸν στέργοντος, τοῦ δὲ δήμου θαυμάζοντος » (239). Οἱ φίλοι τὸν ἔνδοξον στρατηγὸν παρακινοῦσιν εἰς σωτηρίαν τῆς πατρίδος νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα· « ἀκνοῦντα δὲ καὶ ἀναδυόμενον, καὶ αὐτοχείρως ἀπειλοῦσι διαχειρίσασθαι αὐτόν. » Μετὰ δὲ μακρὸν δισταγμὸν, ὁ Νικηφόρος τὴν πρόσκλησιν ὑποδεχθεὶς, εἰς τοῦτο προτρέποντος καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του Τσιμισχῆ, τῇ 16 αὐγούστου τοῦ ἔτους 963 εἰσέρχεται διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου δημοτελῶς ἀναγορεύεται Αὐτοκράτωρ ἅμα καὶ ἐπίτροπος τῶν ἀνηλίκων βασιλέων. Τότε, ἀποτιθέμενος τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ὅπερ ἐφόρει εἰς σημεῖον πένθους διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ, νυμφεύεται τὴν βασίλισσαν Θεοφανὼ, καί τοι ἀνάδοχος ὢν ἑνὸς τῶν παίδων αὐτῆς.

Ὀλίγοι τῶν Γραικῶν αὐτοκρατόρων ἐνήργησαν ἐν βρα-

χεῖ χρόνου διαστήματι τοσαῦτα γενναῖα καὶ συνετὰ, ὅσα τε καὶ οἷα ὁ Νικηφόρος διέπραξε κατὰ τὴν ἐνναετῆ βασιλείαν του. « Καὶ γὰρ ἐν πολέμοις ἀνατραφεὶς ἐκ νεότητος, ὡς Λέων ὁ Διάκονος ἱστορεῖ, καὶ φοβερὸς ἀναδειχθεὶς ἐν τοῖς κατὰ τάξιν καὶ μάχας ἀνδραγαθήμασιν, οὐ μόνον τὴν ἀλκὴν ἄμαχος ἐτέλει καὶ περιδέξιος, ἀλλὰ καὶ τὴν φρένα κατηρτυμένος καὶ τὴν παντοδαπὴν ἀρετὴν ἀπαρράμιλλος. » Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἡρακλείου, ὁ στρατιωτικὸς νοῦς Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, μετενεψυχώθησαν τρόπον τινὰ εἰς τὸ σχῆμα τοῦ μεγαθύμου τούτου διαδόχου των. Ὁ αὐτὸς πατριωτισμὸς, ἡ αὐτὴ τοῦ ἤθους ἀνεξαρτησία, ἡ αὐτὴ στρατηγικὴ περίνοια. Μία τῶν πρωτίστων τοῦ Νικηφόρου διατάξεων ἀφορᾷ τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ στρατοῦ, καὶ τὴν αὔξησιν τῆς πολεμικῆς δυνάμεως δι' ἁρμοδιωτέρας τοῦ δημοσίου πλούτου διανομῆς. Ὁ τολμηρὸς νομοθέτης ἐκκόπτει μέρος τι τῶν παρεχομένων τῇ Συγκλήτῳ φιλοτιμημάτων· καταργεῖ τὰς παρά τινων εὐσεβῶν βασιλέων συγχωρηθείσας δόσεις πρὸς οἴκους εὐαγεῖς (240)· ἀπαγορεύει τὸν πλουτισμὸν τῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησιῶν διὰ κτημάτων ἀκινήτων, « ἵνα μὴ τὰ πτωχικὰ χρήματα ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων σπαταλῶνται. » διατάσσει, καὶ τὴν διαταγὴν πολλοὶ τῶν ἐπισκόπων ὑπογράφουσι, νὰ μὴ ψηφίζηται, ἢ προχειρίζηται ἐπίσκοπος χωρὶς τῆς γνώμης καὶ προτροπῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου· ἀπολύει, παρὰ τὸν κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, πάσης πνευματικῆς τιμωρίας καὶ ἀκοινωνησίας τοὺς ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως φονεύσαντας ἐχθροὺς ἐν πολέμῳ, τοὺς δὲ ἀποθνήσκοντας ὁρίζει μαρτυρικῶν ἀξιοῦσθαι γερῶν « ἐν μόνῳ τῷ πολέμῳ, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ διὰ τοῦτο βαρυ-

θυμοῦντος Κεδρηνοῦ, ἐν μόνῳ τῷ πολέμῳ τιθέμενος, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ τινί, τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν.» Καί τοι δὲ τιμῶν διαφερόντως τοὺς μοναστὰς, περιστέλλει τὴν τούτων ἀπληστίαν· (καὶ γὰρ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου μεγάλως ἐξ ὑποβολῆς ἐπλάτυνον οἱ μοναχοὶ τὰς προσόδους τῶν μοναστηρίων)· ἀφαιρεῖ τῆς Αὐλῆς τὸ μάταιον τῶν ἀξιωματικῶν περίσσευμα· τέλος πάντων, μεταῤῥυθμίζει τὸ νομισματικὸν σύστημα. καὶ τροποποιεῖ τὸ δασμολόγιον εἰς ἀνακούφισιν τῶν πενήτων. Μεταῤῥυθμίσεις τοιαύτης φύσεως προκαλοῦσι κατ' ἀρχὰς τὸν γογγυσμὸν τῶν ἀρχόντων. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος ἀφόβητος εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν προβαίνει. Θλίβει δὲ πλέον τῶν ἄλλων τοὺς ὀλιγάρχας τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἡ οἰκοδομὴ τοῦ τείχους, δι' οὗ καινοτόμως περιβάλλει τὰ βασίλεια, πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ θρόνου, καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας. Τὰ γὰρ παλαιὰ τείχη καταστρέψας, ἀκρόπολιν κατὰ τῶν προδοτῶν οἰκοδομεῖ, ἀποθήκας καὶ σιτοβολῶνας ἔνδοθεν καὶ κλιβάνους κατασκευάζων, καὶ παντοίων πληρῶν εἰδῶν. Τὰ δὲ μὲν περὶ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτείας του.

Ἔνδοξα δὲ καὶ τὰ τοῦ αὐτοκρατοροῦντος πολεμικὰ κατορθώματα. «Ἀδοξίαν γὰρ δοκῶν προστρίβεσθαι ἑαυτῷ, εἰ αὐτοῦ κρατοῦντος, ἡ Ῥωμαίων βασιλεία ἐδασμοφόρει τοῖς Σαρακηνοῖς» (241), ἕως ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς κυβερνήσεώς του ἀποστέλλει εἰς Σικελίαν κατ' Ἀράβων στρατὸν πολυάριθμον. Καὶ ἡ μὲν ἐκστρατεία ἀποτυγχάνει μετά τινας νίκας, ἕνεκα τῆς ἀπειρίας τοῦ στρατηγοῦ. Νικᾷ ὅμως εἰς Κιλικίαν τοὺς Σαρακηνοὺς ὁ γενναῖος Τσιμισχῆς, καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς κατασφάζει. Τὸ δὲ ἀκόλουθον ἔτος, αὐτοπροσώπως ὁ αὐτοκράτωρ ἐξελθὼν

εἰς Ἀσίαν, καὶ πολλὰ καταστρέψας τῶν Ἀράβων φρούρια, τροπαιοῦχος ἐπανέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ πάλιν ἔαρος ἐπιστάντος, εἰσβάλλει εἰς Συρίαν, ἧς τινὰς παρὰ τὸν Λίβανον κειμένας χώρας ποιεῖ κατανάλωμα πυρὸς, ἐνῷ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐπανακτῶσι τὴν Κύπρον, καὶ καταφλέγουσι τοὺς στόλους τῶν ἀπίστων. «Τοιοῦτος ὁ Νικηφόρος ἦν, ὁ Κεδρηνὸς μαρτυρεῖ, καὶ τοιαύταις ἐχρήσατο στρατηγίαις, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον τὰ Ῥωμαίων ηὔξησε πράγματα!» Κατέσχε γὰρ πλέον τῶν ἑκατὸν πόλεων, καὶ φρούρια Κιλικίας τε καὶ Συρίας, Φοινίκης καὶ Λιβανισίας· ὧν μέγιστα καὶ ἐπισημότερα ἡ Ἀνάβαρζος, καὶ ἡ Ἄδανα, ἡ Μόψου ἑστία, ἡ Ταρσὸς, τὸ Παγρὰς, τὸ Συννέφιον, ἡ Λαοδίκεια, τὸ Χαλέπ. Ἔθετο δὲ καὶ ὑποφόρους τήν τε ἐν Φοινίκῃ Τρίπολιν, καὶ τὴν Δαμασκόν. (242) Τί πλέον; Τῇ γνώμῃ τοῦ Κεδρηνοῦ συμφωνεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Γραικοκατήγορος Γίββων, γράφων, ὅτι τὰ δώδεκα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου Τζιμισχῆ συνιστῶσι τὴν ἐνδοξοτέραν ἐποχὴν τοῦ *Γραικικοῦ* μεσαιῶνος. Κρίνει δὲ τὰς νίκας τῶν δύο τούτων αὐτοκρατόρων οὕτως ἀξιολόγους, ὥστε ποσῶς δὲν διστάζει *Ῥωμαίους* αὐτοὺς ν' ἀποκαλέσῃ!!»

Ὁ Ὄθων καλῶς ἐγίνωσκε καὶ τὴν ἱκανότητα τοιούτου ἀνταγωνιστοῦ, ἡ ἐπενέργεια τοῦ ὁποίου ἦκεν ἄχρι Ῥώμης καὶ Παυΐας, καὶ τὰς διαθέσεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ κράτος τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ τὴν σπουδὴν ἔτι, ἣν ἡ αὐλὴ τῆς Μαγναύρας περιῆπτεν εἰς τὴν τῆς Ἀπουλίας κατοχήν. Τὰ παραθαλάσσια τῆς ἐπαρχίας ταύτης φρούρια ἦσαν ἡ μόνη δίοδος, δι' ἧς ἡ Κωνσταντινούπολις ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς Δύσεως, καὶ νὰ πολιτευθῇ πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην ὡς δύναμις πρώ-

της τάξεως. Ἡ δὲ φήμη τῆς Γραικικῆς θαλασσοκρατείας, ὁ τρόμος ὃν ἐνεποίει τοῖς ἐχθροῖς ἡ χρῆσις τοῦ ὑγροῦ πυρὸς, αἱ πρόσφατοι κατὰ Σαρακηνῶν ναυμαχίαι, ταῦτα ἐντεῦθεν μὲν ἐνέφραττον τὴν πρόοδον τῆς Ἐνετίας, ἥτις ἤρχιζεν ἤδη νὰ διαπλέῃ τολμηρῶς τὴν μεσόγειον, ἐκεῖθεν δ' ἀνεχαίτιζον τὴν λύσσαν τῶν βαρβάρων ἐθνῶν. Ἄλλως τε, ἡ ἀσφάλεια τῶν παραλίων τῆς Ἠπείρου, τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου πελάγους, τοῦ Λογγοβαρδικοῦ Θέματος αὐτοῦ, ἵνα μὴ εἴπωμεν καί τι περαιτέρω, ἐξήρτητο ἐκ τῆς Ἰταλικῆς ταύτης κατοχῆς, ἥτις ἐχρησίμευε συγχρόνως καὶ ὡς ναύσταθμος τῶν ἐν τῇ μεσογείῳ στόλων, καὶ ὡς ὁρμητήριον πολεμικὸν, ἀπαραίτητον εἰς τὴν προστασίαν τοῦ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐμπορίου. Τὰ μετέπειτα γεγονότα τρανῶς ἀπέδειξαν πόσον ὀρθῶς ἐξετίμων οἱ τότε Γραικοὶ τὸν μαργαρίτην ἐκεῖνον τῆς Ἀπουλίας. Ὡς γὰρ κατέκτησαν οἱ Νορμανδοὶ τὴν χώραν αὐτὴν, τὸ θαλάσσιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως κράτος ἐξέκλινεν ἐν τῷ ἅμα· τούτου δὲ παρακμάσαντος, ἡ αὐτοκρατορία ἀπεμονώθη, διελύθη τὸ στράτευμα τοῦ μεγαλείου της, ὁ θρόνος τῶν Αὐγούστων περιέπεσεν εἰς ἀκαταλογίστους συμφορὰς, ἑωσοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς βυζαντινῆς δυνάμεως ὠρθώθησαν τὰ σύμβολα τῶν τῆς Ἐνετίας ἐμποροδημοκρατῶν.

Πολλὰ ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ μυστικοσυμβούλια συνεκροτήθησαν περὶ τοῦ πῶς ἔπρεπε νὰ διωχθῶσιν οἱ Γραικοὶ ἀπὸ Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἀπέβη μᾶλλον ἀκανθῶδες ἔτι, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἀρειμανὴς Νικηφόρος, τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ἁρπάξας ἀπὸ χειρὸς γυναικείας, φοβερὰς δυνάμεις στρατιωτικὰς ἀνέπτυξεν

εἰς διάστημα ὀλίγων μηνῶν. Ἐντεῦθεν, δύο τρόποι διάφοροι ἀπέμενον τῷ Ὄθωνι πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου. Ἢ νὰ συνάψῃ διὰ πρέσβεων ἐπιτηδείων συμμαχίαν μετὰ τοῦ Νικηφόρου προσπεποιημένην, καὶ πᾶσαν οὕτως ὑποψίαν τῶν Γραικῶν διασκεδάσας, αἴφνης, τὴν εἰρήνην διαῤῥηγνύων, νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῆς ἐν Ἀπουλίᾳ φρουρᾶς, καὶ ἀμαχητὶ νὰ κυριεύσῃ τὰς πόλεις ἐκείνας· ἢ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας τὴν κατοχὴν νὰ ἐπιτύχῃ διά τινος μέσου νομίμου καὶ θεμιτοῦ, φέρ' εἰπεῖν, δι' ἐπιγαμίας καὶ προικοδοτήσεως.

Τὸ δεύτερον μέσον ἐκρίθη αἱρετώτερον. Ὁ Ὄθων Β'. υἱὸς τοῦ Ὄθωνος Α'. ἦτον ἄγαμος· ἄγαμος δὲ ἦτο καὶ ἡ Θεοφανὼ, θυγάτηρ τοῦ Ῥωμανοῦ. Ἀλλὰ τίς ὁ ἐπιτραπεύων τὴν παρθένον; Ὁ Νικηφόρος· ὁ ἄγρυπνος αὐτὸς Νικηφόρος, ὅστις ἄλλως τε ἀνεξελέγκτως ἐβασίλευε. Μέχρι τίνος οὖν ἦτο πιθανὸν, ὅτι ὁ παιπάλιμος οὗτος κηδεμὼν καὶ αὐτοκράτωρ ἤθελε παραδεχθῆ προτάσεις γάμων, τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι, ἂν τὸ σχέδιον τοῦ Ὄθωνος κὐδοκίμει, ἐκτὸς ὅτι ἤθελον στερήσει τὴν πολιτείαν ἐπαρχίας πολυτίμου, ἀλλ' ἔμελλον ἔτι νὰ ἐνθαῤῥύνωσι, χάριν τῆς συναφθείσης συγγενείας, τὰς ἐνδεχομένας ἀντιποιήσεις τῶν ἀνηλίκων τέκνων τοῦ Ῥωμανοῦ; Δὲν ἤθελον, ἆρά γε, παρεμβληθῆ μυρία παρὰ τοῦ Νικηφόρου προσκόμματα πρὸς ματαίωσιν τῆς ἐπιγαμίας; Ἀλλὰ καὶ ἂν οὗτος συγκατάθεσιν ὑπεκρίνετο κατὰ τύχην, τάχα δὲν ἤθελεν ἐπιτηδείως παρατείνει τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γάμων ἐπὶ χρόνον ἀπροσδιόριστον;

Εὐνοούμενος, ὁμοτράπεζος, καὶ σύμβουλος ἐπιστήθιος τοῦ Ὄθωνος τότε ἦτον ὁ γνωστὸς ἤδη Κρεμώνης ἐπίσκοπος, ὅστις, καὶ ὡς ἄλλοτε φοιτήσας εἰς τὴν Γραικικὴν αὐλὴν,

καὶ ὡς φίλος πολλῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων, καὶ ὡς ἐπίδοξος ἔτι ἑλληνιστὴς, ἐπεῖχεν ἐν τῷ ἀνακτοβουλίῳ θέσιν οἱονεὶ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἀνατολικῶν. Ὁ Λιουτπράνδος, ἄνθρωπος ὀξύνους καί τοι διπλωμάτης κάκιστος, ἐκφέρει ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος τρίτην τινὰ γνώμην, συμβιβάζουσαν, κατὰ φαινόμενον, ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους τῆς ἐπιτυχίας. Παρακινεῖ τὸν κύριόν του ν' ἀποστείλῃ ἐξ Ἰταλίας παρὰ Νικηφόρῳ ἀποκρισιάριόν τινα ἐπιτετραμμένον τὴν τῆς ἐπιγαμίας διεξαγωγὴν, νὰ στείλῃ δ' ἔτι ἔνοπλόν τινα ἐπίδειξιν παρὰ τὰ Γραικικὰ τῆς Καλαβρίας μεθόρια διευκολύνουσαν τὴν ὑπὲρ Γερμανῶν ἐκείνην διαπραγμάτευσιν. Καὶ ἂν μὲν οὕτως ἡ ἐπιγαμία ηὐδοκίμει καὶ ἐδίδετο ἡ Ἀπουλία εἰς προῖκα τῇ Θεοφανῷ, τότε πᾶν αἴτιον διχονοίας ἐξέλειπεν. Ἄλλως, προέτεινεν ὁ Λιουτπράνδος νὰ σταλῇ πληρεξούσιος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τούτου ἀνήρ τις ἱκανὸς οὐ μόνον εἰς τὸ ἀντιτάξαι τὴν πανουργίαν καὶ τὴν ἀφοβίαν τῇ αὐθαδείᾳ τοῦ Νικηφόρου, ἀλλὰ καὶ ἐπιτήδειος συγχρόνως εἰς τὸ διοπτεῦσαι τὴν κατάστασιν τῆς ἐκεῖ πολεμικῆς δυνάμεως, καὶ τὴν τῶν ὑπηκόων διάθεσιν πρὸς τὸν βασιλέα. Καὶ ἂν ὁ μὲν Νικηφόρος ἀνεπιφυλάκτως ἔστεργε τότε εἰς τὴν ἐπιγαμβρίαν, καὶ τὰς περὶ προικὸς ἀξιώσεις τοῦ Ὄθωνος, ὁ πρεσβευτὴς ἐπέστρεφε πολλῶν γνώσεων ἐγχωρίων ἐγκρατής. Ἄλλως, ἤθελε μυστικῶς εἰδοποιήσει τὸν κύριον αὐτοῦ περὶ τῆς ἀνοικονομήτου δυσδιαθεσίας τοῦ Φωκᾶ, καὶ ἐν τούτοις, ἐπιδεξίως παρατείνων τὴν περὶ φιλιώσεως διαπραγμάτευσιν, ἤθελε δώσει πρὸς τὸν Ὄθωνα καιρὸν, ὅπως δικαίως ἐφορμήσῃ κατὰ τῆς Ἀπουλίας, καὶ καταλάβῃ τὴν χώραν ἀναιμωτί. Πᾶσα δὲ σχέσεων διακοπὴ, ἢ παρεμπό-

δισις γραμμάτων μεταξὺ πρεσβευτοῦ καὶ Ὄθωνος, ἦτο σημεῖον δυσμενείας τοῦ Νικηφόρου, ἑπομένως σύνθημα πολέμου πρὸς τοὺς Γερμανούς.

Τὸ σχέδιον τοῦ ἐπισκόπου ἐνεκρίθη. Ἐν ἔτει 967, ὁ Ὄθων μεταβαίνει εἰς Ἰταλίαν, τὸ μὲν ἵνα καθυποτάξῃ τοὺς στασιάζοντας Ῥωμαίους, τὸ δὲ ἵνα ἕτοιμος ᾖ κατὰ τὸ προτεθειμένον σύνθημα εἰς τὴν ἐν Καλαβρίᾳ ἔνοπλον ἐπίδειξιν. Διὸ καὶ ἐκπέμπεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποκρισιάριός τις παρὰ Νικηφόρῳ, κομιστὴς γραμμάτων, καὶ τῆς προκειμένης ἐπιγαμίας συμβιβαστής. Ἀλλὰ τῆς διαπραγματεύσεως παραταθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπί τινας μῆνας, ὁ Λιουτπράνδος, ἀριστεύσας ἐπὶ εὐστοχίᾳ, διορίζεται τὸ ἐπόμενον ἔαρ τοῦ 968 πρεσβευτὴς πρὸς Νικηφόρον, ἤτοι πληρεξούσιος ἐπιτετραμμένος τῆς ἰδίας αὐτοῦ μηχανορραφίας τὴν ἐκτέλεσιν.

Ἀλλ' ἐνῷ ταῦτα ἐν Γερμανίᾳ, καὶ μετέπειτα ἐν Ἰταλίᾳ ἐσκευωροῦντο, ἡ αὐλὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἄγρυπνον ἐτήρει τὸν ὀφθαλμὸν ἐπὶ παντὸς κινήματος τοῦ Ὄθωνος, καὶ διὰ κατασκόπων ἀδρῶς ἀμειβομένων οὐ μόνον ἐθησαύριζε τὴν πᾶσαν ἀδέσποτον φήμην, ἀλλὰ καὶ ἐγίνωσκεν αὐτὰ τὰ ἐν τῷ ἀνακτοβουλίῳ διαζητούμενα, ἡ αὐλὴ, λέγομεν, τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τάχους προειδοποιεῖτο περί τε τῆς σχεδιαζομένης ἐνόπλου τοῦ Ὄθωνος ἐπιδείξεως καὶ περὶ τοῦ ἀληθινοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς διαθέσεως τοῦ παλαιοῦ καὶ εὐμενοῦς της φίλου Λιουτπράνδου. Ὥστε, ὁ Νικηφόρος διέταξε τὴν ὀχύρωσιν τῆς Ἀπουλίας, καὶ ἔλαβε μέτρα προφυλακτικὰ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀποκρισιαρίου, καὶ τοῦ δευτέρου πληρεξουσίου, πρὶν ἢ τὸ σχέδιον τοῦ Ὄθωνος ἐνεργηθῇ.

Εὐχερὴς τότε δὲν ἦτον ὁ διάπλους ἀπὸ τῆς παραλίου Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πρεσβευτὴς Λιουτπράνδος ἐνελιμένισεν ἐν τῷ Κερατείῳ κόλπῳ τῇ 4 Ἰουνίου τοῦ 968, ἔχων ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτοῦ γραμματεῖς τινας Ἰταλοὺς, καὶ ὡς τιμητηρίους σωματοφύλακας ἄγων πέντε πελωρίους κλητῆρας ἐκ τῆς φρουρᾶς τοῦ δεσπότου του, προθύμους, κατὰ τὴν γερμανικὴν συνήθειαν, εἰς τὸ διαλύσαι πᾶσαν ἐνδεχομένην φιλονεικίαν διὰ ξιφομαχίας, ἢ καὶ δοκιμασίας πυκτικῆς. Ἀναπολῶν τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν, ἧς ἔτυχε πρὸ δεκαετίας ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, μὴ ὢν τότε ἢ ἀποκρισιάριος τοῦ Βερεγγαρίου καὶ ἁπλοῦς διάκονος, τιμὰς ὑπερεξόχους ἐπὶ τοῦ παρόντος προσεδόκα ὁ πληρεξούσιος αὐτοκράτορος ἐπιφόβου, νῦν δὲ Κρεμώνης ἐπίσκοπος. Ἀλλὰ φεῦ τῆς ἀπάτης! Ὁ ἐπίσκοπος ἐξίσταται, ἀπορεῖ, μένει κεραυνόβλητος ὁρῶν τὰ ἔπιπλά του, τὴν ἀκολουθίαν του, καὶ τὸ σεβαστόν του πρόσωπον περιωρισμένα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπόβασιν ἐντὸς μεμονωμένης τινὸς, καὶ ἐπαγρυπνουμένης οἰκίας. Τί ἐσήμαινε, τί προεμήνυε, πόθεν ἐπήγαζεν, ἐπὶ τίνων ποτὲ ὑποψιῶν ἐστηρίζετο ἡ τοιαύτη ὑποδοχή; Πολλαὶ παρέρχονται ἡμέραι, καὶ πολλὰς ἐθιμοταξίας ἐπιτετηδευμένας διατρέχει ὁ ἐπίσκοπος, πρὶν ἢ λάβῃ τὴν τιμὴν νὰ παραδώσῃ τὰ πληρεξούσιά του. Οἰωνοὶ τοιοῦτοι ἤθελον βεβαίως εἰδοποιήσει πάντα ἄλλον τοῦ αἰῶνος ἐκείνου πρεσβευτὴν περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ διασκεδάσαι οἱανοῦν ἐνδεχομένην ὑποψίαν τῶν Γραικῶν, καὶ ἐξευμενίσαι τὴν φιλύποπτον αὐλὴν διὰ συμπεριφορᾶς ἡπίας καὶ εὐδιαλλάκτου. Ἀλλ' αἱ ὑπόνοιαι τῶν Γραικῶν, αἱ βεβιασμέναι τῆς ὑποδοχῆς διατυπώσεις, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἀπροσδόκητος ἐκεῖνος περιορισμὸς ἐρεθίζουσι μᾶλ-

λον ἢ περιστέλλουσι τὴν ὀργὴν τοῦ πληρεξουσίου ὅστις φύσει κενόδοξος ὢν, ἀντὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ του, προετίμα τὴν πλήρωσιν τῆς φιλαυτίας του. Ἐλέγξεις καὶ ἀντελέγξεις ἑκατέρωθεν ἐκρηγνύονται ἕως ἀπὸ τῆς πρώτης συνεντεύξεως. Ὁ μὲν Νικηφόρος, παροξυνόμενος, ἐπιπλήττει τὸν Λιουτπράνδον, ὡς ἐνεργοῦντα ἀναξιοπρεπῆ κατασκοπείαν· οὗτος δὲ, ἑαυτὸν καὶ τὰς βιαιοπραγίας τοῦ κυρίου του δικαιολογῶν εἰς τρόπον ὄντως ἀπρόσλογον, καὶ διὰ στομφαστικῆς ἐπιδείξεως δεινοποιῶν τὸ κράτος τῶν Γερμανῶν, ἐπιταχύνει τῆς πρεσβείας τὴν ἀποτυχίαν. Ἡ συνέχεια τῶν τοῦ Νικηφόρου καὶ Λιουτπράνδου συντυχιῶν οὐδὲν ἄλλο παρίστησιν ἐφεξῆς, ἢ τὴν ἀμοιβαίαν ἀντιζηλίαν τῶν μερῶν, εἰκονίζει πιστῶς τὴν δυσδιάλλακτον δυσμένειαν, ἥτις ἐχώριζεν ἔκτοτε τὸν Λατῖνον ἀπὸ τοῦ Γραικοῦ.

Ἀπρονόητον δέ τι συμβεβηκὸς συνήργησεν ἐπιπλέον εἰς τὴν πλήρη τῆς ἀποστολῆς ἀστοχίαν. Διαμένοντος ἔτι τοῦ Λιουτπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Πάπας Ἰωάννης, ἤδη πρὸς τὸν Ὄθωνα συντεθεὶς, ἔπεμψε προτρεπτικὴν ἐπιστολὴν τῷ Νικηφόρῳ, παρακινῶν αὐτὸν εἰς τὴν ἐπιγαμίαν. Ἀλλ' οἴμοι! Τοῦ γράμματος ἡ προσφώνησις ἔμελλε σκάνδαλα ἐπὶ σκανδάλων νὰ παρεμβάλῃ. Ὁ Πάπας ἐπεγράφετο ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἐκείνῃ *Οἰκουμενικὸς ἐπίσκοπος*, βέβαια ἐκ προμελέτης, καὶ πρὸς ἐξαίρεσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ κατὰ συνήθειαν οὕτω πρὸ πολλοῦ προσφωνουμένου. Ἐνῷ δὲ τὸν Νικηφόρον προσηγόρευεν *Αὐτοκράτορα Γραικῶν*, ἐκάλει τὸν Ὄθωνα *Σεβαστὸν Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*. Αἱ ἔριδες ἀπέβησαν ἐντεῦθεν πικρότεραι. Διαζήτησις πε-

περὶ πρεσβείων, περὶ ὀρθοδοξίας, περὶ ἐθνοτήτων συστηθεῖσα, τρέπει τὰς περὶ συμμαχίας διαπραγματεύσεις εἰς λογομαχίαν λίαν ἐμπαθῆ. Διὸ καὶ Λιουτπράνδος καὶ ὀπαδοί του καθυποβάλλονται εἰς περιορισμὸν αὐστηρότερον τοῦ προτέρου, ἑωσοῦ δοθείσης τῆς ἀπολυτηρίου γραφῆς ὁ πρεσβευτὴς καὶ οἱ γραμματεῖς του ἀποχωροῦσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄπρακτοι.

Ἡ θεολογικὴ ἤττα ἠρέθισε τὸν δοκησίσοφον λατῖνον· ἡ ἀποτυχία τοῦ σχεδίου του καὶ τῆς ἀποστολῆς του παρ' ὀλίγον περιέτρεψαν αὐτὸν εἰς μανίαν. Ὀργὴν οὖν πνεύσας ἀδυσώπητον κατὰ τοῦ Νικηφόρου, κατὰ Πατριάρχου, κατ' ἀρχόντων, καὶ ἐν γένει κατὰ Γραικῶν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ταπεινωθεὶς λατινεπίσκοπος, ἅμα ὡς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἕδραν του ἔλαβε τὸν κάλαμον, καὶ βάψας αὐτὸν εἰς χολὴν, ἀπὸ μνήμης ἐξέθεσε τὰ τῆς πρεσβείας του, ἣν προσεφώνησε τῇ αὐτοκρατορικῇ τοῦ κυρίου του οἰκογενείᾳ· λέγομεν εἰς χολὴν, διότι τὸ μῖσος μᾶλλον ἢ ὁ ἔρως τῆς ἱστορίας ὑπηγόρευσαν αὐτῷ τὴν ἰδέαν τῆς συγγραφῆς. Δυσθυμήσας ὁ φιλέκδικος διὰ τὴν ἀποτυχίαν, τὸν μὲν ἀληθινὸν τῆς ἀποστολῆς του σκοπὸν ἐντέχνως ἀπέκρυψε, τὴν δὲ ἱστορίαν πολλάκις ἀνέμιξε ψευδολογήμασι, τὴν δὲ διήγησιν ἐπεκαρύκευσε σαρκασμοῖς, καὶ γελοιασμοῖς βαναύσοις κατὰ αὐλῆς, κατὰ λαϊκῶν τε καὶ ἱερωμένων, κατὰ παντὸς ἀντικειμένου, τὸ Γραικικὸν ὄνομα φέροντος. Τοιοῦτός τις ὡς ἔγγιστα, τῆς Πρεσβείας του ὁ γενικὸς χαρακτήρ.

Ἀλλ' ἐὰν ἐνταῦθα τὴν ἀλήθειαν συχνάκις τὸ ψεῦδος ἐπιπροσθῇ, τὴν δὲ εἰλικρίνειαν παραποιῇ ἡ ἐμπάθεια, ὥστε κατά τινα μέρη ἡ ἱστορία μεταμορφοῦται εἰς σάτυραν,

οὐχ ἧττον βρίθει τὸ ὑπόμνημα τοῦ Λιουτπράνδου ἀξιολόγων διηγημάτων, οὐχ ἧττον περιγράφει πρόσωπα, πράγματα, σκηνάς, ἔθιμα τῆς τότε Γραικικῆς κοινωνίας, παρέχοντα ἡμῖν τὴν ἀφορμὴν τοῦ παρασυνάψαι χάριν διασαφήσεως σπουδαίας ἐπικρίσεις καὶ παρατηρήσεις. Ἱστορία ἀναμάρτητος οὐδέπω συνετάχθη. Ποῦ μὲν πολὺ, ποῦ δ' ὀλίγον, καὶ νῦν μὲν ἐπίτηδες, νῦν δ' ἀπρομελετήτως ἡ ἀπάτη πάντοτε συνανεμίχθη τῇ ἀληθείᾳ. Βέβαια εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦτο πλεονάζουσιν οἱ ἀναπλασμοί. Ἀλλ' ἐλπίζομεν, ἡ ἀμερόληπτος τῶν συμβάντων ἐκτίμησις καὶ ἡ ὀρθὴ κρίσις θέλουσιν ἐν τοῖς ὄπισθεν διαχωρίσει τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ μύθου.

Ἐὰν οὖν πλεῖστα κατὰ λόγον ἱστοριογραφικὸν τὰ τοῦ ὑπομνήματος ἐλαττώματα, ὑπάρχει, ὅμως, ἐν αὐτῷ καί τις πραγματικὴ ἀξία. Ἴσως εἰς οὐδὲν μνημεῖον τοῦ μεσαιῶνος διαδραματίζεται τοσοῦτον ἀρελῶς ὁ νόμος τῆς χριστιανικῆς ἀναμορφώσεως, ὅσον ἐν αὐτῷ. Ὁ Λιουτπράνδος, ἠχὼ τῶν χόλων, τῶν ἀμοιβαίων ἀποστροφῶν, τῶν αἰτιαμάτων, τοῦ ὀργασμοῦ, τῶν σπαραγμῶν τοῦ αἰῶνός του, ἐξαγγέλλει τὰς ὀδύνας τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας, καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη διαμελίζεται εἰς ἐθνικὰ ἀθροίσματα, ὧν ἕκαστον τὰς ἰδίας αὐτοῦ παραδόσεις ἐναγκαλίζεται καὶ ὁρμᾶται ἐκ ῥοπῶν ἐνδομύχων. Ἀδύνατον νὰ τύχωμεν ἀλλαχοῦ ἐξεικονίσεώς τινος δραματικωτέρας τῶν ὅσα μέχρι τοῦ νῦν ἐξέθημεν περὶ προβαίνοντος χωρισμοῦ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, ἢ καθ' ἡμᾶς, περὶ προϊούσης ἀναστοιχειώσεως τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος. Ἡ σκηνὴ τίθεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῆς Ι'. ἑκατονταετηρίδος, μεταξὺ δύο ἀναγεννήσεων, τῆς Νεοελληνι-

κῆς, καὶ τῆς Νεολατινικῆς. Ἀπέραντος ὁρίζων ἀμφοτέρωθεν ἐξαπλοῦται. Ἀλλὰ σημαντικὰ καὶ τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα. Ἐντεῦθεν γὰρ ὁ ἄσπονδος διώκτης τοῦ Μωαμεθισμοῦ, ὁ φερώνυμος Νικηφόρος, πολίτης συγχρόνως καὶ βασιλεύς, ἄνθρωπος δὲ τῆς πραγματικῆς ἐνεργείας μᾶλλον, ἢ φαντασιοκόπος τοῦ αἰῶνός του, ὁ Νικηφόρος, ἐκπροσωπεῖ τὴν ὁρμέμφυτον κλίσιν ἐκείνην τοῦ γένους μας πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν πατρίδος ἑλληνικῆς, ἥτις θέλει ποτὲ σκάψει λάκκον μεταξὺ Τούρκου καὶ Γραικοῦ. Ἐκεῖθεν δὲ, ὁ Λιουτπράνδος, εἴτε Ἱσπανὸς ὤν, εἴτε Ἰταλὸς, εἴτε ἄλλο τι, ὁ Λιουτπράνδος, ἔχων συνάμα καὶ τὸν ἐπισκοπικὸν χαρακτῆρα, καὶ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς ἡμιβαρβάρου κοινωνίας του, θεραπεύων τὸν Παπισμὸν, κολακεύων τοὺς Γερμανοὺς, περιθάλπων τῶν Ἰταλῶν τὰ πάθη, ὁ Λιουτπράνδος, ὅστις τὴν γλῶσσαν ψελλίζων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀθανασίου, τοὺς μὲν Γραικορωμαίους ἐξυβρίζει, τοὺς δὲ Σάξωνας, καὶ Λογγοβάρδους, καὶ Φράγκους, καὶ Βουργουνδίους καὶ ἄλλους τοιούτους λαοὺς ἐπαινεῖ οὗτος, λέγομεν, ἐκπροσωπεῖ τὴν Δύσιν, κερματιζομένην εἰς πολλὰς νηπιώδεις ἐθνότητας, ἐν εὐρωστίᾳ, καὶ τόλμῃ, καὶ θρασύτητι ἀναδυομένας ἐκ τοῦ καθαρτηρίου τοῦ μεσαιῶνος.

Τὴν Β΄. ταύτην Πρεσβείαν τοῦ Λιουτπράνδου ἐξελληνισθεῖσαν καὶ σχολιασθεῖσαν ἐπισυνάπτομεν ὡς τεκμήριον τρανωτικὸν τῶν παρ' ἡμῖν ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντων, καθὸ φωνὴν, δι' ἧς ὁ μεσαιὼν αὐτόφωνος ὁμολογεῖ τὰ γενέθλια τῆς ἐθνότητός μας, ἀναγορεύει τὸν ἐν ἑνότητι πίστεως ἀναγεννώμενον ἕνα καὶ ἀδιαχώριστον Ἑλληνισμόν (243).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Πρεσβεία Λιουτπράνδου πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν

(Ἐκ τοῦ Λατινικοῦ.)

— —

Α'. Πρὸς ΟΘΩΝΑΣ, τοὺς ἀηττήτους Σεβαστοὺς Ῥωμαίων Αὐτοκράτορας, καὶ πρὸς ΑΔΕΛΑΙΔΑ τὴν εὐκλεεστάτην Σεβαστὴν Αὐτοκράτειραν, Λιουτπράνδος, ὁ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας Κρεμώνης Ἐπίσκοπος, ὑγείαν, εὐημερίαν, θρίαμβον ἐφίεται, εὔχεται, ἐπιθυμεῖ!

Β'. Ἡ αἰτία, δι' ἣν οὔτ' ἐπιστολὰς, οὔτε ἄγγελον ἐλάβετε παρ' ἐμοῦ μέχρι τοῦδε, ἐκ τῶν ἑπομένων δήλη γενήσεται. — Τῇ 4 Ἰουνίου ἀφίχθημεν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ πρὸς ἐξύβρισιν ὑμῶν ἀτίμως ὑπεδέξαντο, καὶ χαλεπῶς μετεχειρίσθησαν ἡμᾶς οἱ Γραικοί. Καὶ δὴ πρῶτον, ἐνέκλεισαν ἡμᾶς ἐντὸς ἀχανοῦς τινος καὶ ἀναπεπταμένου παλατίου, οὔτε ἀπὸ ψύχους, οὔτε ἀπὸ θάλπους ἡμᾶς προφυλάττοντος· εἶτα δὲ ταῖς θύραις ἔταξαν φρουροὺς, τοῖς ἐμοῖς μὲν πᾶσι τὴν ἔξοδον, τοῖς ἀλλοτρίοις δὲ τὴν ἔσοδον ἀποκωλύοντας. Ἡ οἰκία αὐτὴ, ἧς ἡ θύρα μόνοις ἡμῖν τοῖς ἐν αὐτῇ φρουρουμένοις ἠνοίγετο, ἀπεῖχε τοσοῦτον τῶν ἀνακτόρων, ὥστε ἡ ἀναπνοή μας ἀπεκόπτετο, ὁσάκις πεζοὶ, καὶ οὐχὶ ἔφιπποι, προσεπορευόμεθα. Πρὸς δὲ ταῖς λοιπαῖς συμφοραῖς, ὁ Γραικικὸς οἶνος, ἕνεκα τῆς πίσσης, ῥητίνης καὶ γύψου κράσεως,

παντάπασιν ἄποτος ἡμῖν καθίσατο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὕδατος στερουμένης ἐκείνης τῆς οἰκίας, ἄλλως τὴν δίψαν ἡμῶν δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀποσβέσωμεν, εἰμὴ ἀγοράζοντες τὸ ὕδωρ αὐτό. Ἕτερον δὲ δυστύχημα τοῖς δυστυχήμασι τούτοις προσετίθετο· ἦν δὲ ἡ παρουσία τοῦ φύλακος Σικελοῦ, τοῦ πορίζοντος ἡμῖν τὸ ἡμερούσιον ὀψώνιον (244). Ἐν τῷ Ἅδῃ, ἴσως, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄνθρωπος ὅμοιος αὐτῷ βεβαία δὲν ἐντυγχάνεται. Ὅσας γὰρ ἁρπαγὰς ὅσα ἀναλώματα, ὅσας βασάνους καὶ κακώσεις ἠδυνήθη ὁ καταχθόνιος οὗτος νὰ ἐπινοήσῃ, πάσας ἀθρόως ἐφ' ἡμῶν ἐξεκένωσεν· ὥστε, καθ' ἑκάστην τῶν ἑκατὸν εἴκοσιν ἡμερῶν τῆς διαμονῆς μας πρόξενος ἡμῖν ἐγένετο θρήνου καὶ πένθους.

Γ'. Τῇ 4 Ἰουνίου, ὡς εἴρηται, ἀφίχθημεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπέναντι τῆς Χρυσῆς Πύλης (245)· ἔφιπποι δὲ περιεμείναμεν ἐκεῖ ὑπὸ ῥαγδαῖον ὑετὸν ἄχρι τῆς ἑνδεκάτης ὥρας. Ὁ Νικηφόρος, τὸν ἡμέτερον πρεσβευτικὸν χαρακτῆρα παριδών, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀναξίους ἡμᾶς κρίνας ἵνα ἔφιπποι διὰ τῆς Πύλης ἐκείνης εἰσέλθωμεν, προσέταξε νὰ ἐμβιβάσωσιν ἡμᾶς πεζοὺς, καὶ ἀγάγωσιν εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀνωτέρω μαρμάρινον, μισητὴν, ἀσκεπῆ καὶ ἐστερημένην ὕδατος οἰκίαν. Τῇ δὲ 6, δηλαδὴ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς Σαββάτου, ἤγαγόν με ἐνώπιον Λέοντος τοῦ Κουροπαλάτου καὶ Λογοθέτου, ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος (246), ἔνθα πεισματωδῶς αὐτῷ συνεφιλονείκησα περὶ τῆς Ὑμετέρας Αὐτοκρατορικῆς τιτλοφορίας. Καθότι, οὗτος μὲν, οὐχὶ *Βασιλέα* (sic), κατὰ τὴν ἑαυτοῦ διάλεκτον, ἀλλὰ *Ῥῆγα* (sic), κατὰ τὴν ἡμετέραν, ὑμᾶς ἀπεκάλει. Πρὸς ἐμὲ δὲ εἰπόντα, ὅτι ναὶ μὲν

αἱ δύο αὗται λέξεις ὑπάρχουσι ταὐτοσήμαντοι, διάφορον, ὅμως, ἐν τῇ Γραικικῇ συνηθείᾳ τὸ ὑπανιττόμενον αὐτῶν, ἀπήντησε λέγων ἐκ συμπεράσματος, ὅτι ἦλθον εἰς Κωνσταντινο ὑπολιν ἐγὼ οὐχὶ πρὸς εἰρήνην, ἀλλὰ πρὸς φιλονεικίας. — Τοῦτο δὲ ἀναφωνήσας, ἐξανέστη ὠργισμένος, καὶ τὰς Ὑμετέρας ἐπιστολὰς μετὰ πλείστης ὅσης ἀγανακτήσεως ἐδέξατο οὐχὶ ἰδιοχείρως, ἀλλὰ διὰ χειρὸς διερμηνέως τινός. Πέφυκε δὲ ὁ Λέων οὗτος ἀνὴρ εὐμήκης τὸ ἀνάστημα, καὶ ψευδοταπεινόφρων τὸ ἦθος (false humilis)· ἀνὴρ ὅμοιος τῇ καλαμίνῃ καὶ τεθλασμένῃ ἐκείνῃ ῥάβδῳ τοῦ Προφήτου, ἐφ' ἧς « ἐάν τις ἐπιστηριχθῇ, εἰσελεύσεται εἰς τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ τρήσει αὐτήν » (274).

Δ'. Τῇ δὲ 7, δηλαδὴ τῇ ἁγίᾳ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς ἤγαγόν με εἰς τὴν οἰκίαν τὴν καλουμένην *Στεφανὰ* (sic) (248), ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Νικηφόρου. Οὗτός ἐστιν ἀνὴρ τερατωδέστατος, πυγμαῖος, χονδροκέφαλος, ἀσπαλακόφθαλμος, ἔχων τὴν μὲν γενειάδα βραχεῖαν, πλατεῖαν, πυκνὴν, μυξοπόλιον καὶ ῥυπαρὰν, τὸ δὲ μέτωπον διδακτυλιαῖον· αὐχμηρὸς μὲν τὴν μακρὰν καὶ δασεῖαν κόμην, αἰθιοπίζων δὲ τὴν ὄψιν, ὥστε νὴ Δία δεινὸς ἰδέσθαι τὸ μεσονύκτιον· προγάστωρ μὲν, ἰσχνόγλουτος δὲ· μηκίστους μὲν ἔχων τοὺς μηροὺς, ἐλαχίστας δὲ ἀναλόγως τὰς κνήμας, τὰς πτέρνας καὶ τοὺς πόδας· ἠμφιεσμένος μανδύαν βύσσινον, λίαν τετριμμένον, ἄρα δυσώδη καὶ ἐξίτηλον, ὑποδεδεμένος δὲ Σικυώνια· θρασύστομος, ἀλωπεκόνους, Ὀδυσσεὺς τὴν ἐπιορκίαν καὶ τὸ ψεῦδος (249). Ἂν πάντοτε, Κύριοι καὶ Σεβαστοί μου Αὐτοκράτορες, ἐφάνητέ μοι περικαλλεῖς, ἀλλὰ πόσῳ περικαλλέστεροί μοι

ἐφάνητε, συγκρινόμενοι πρὸς ἐκεῖνον! Ἂν πάντοτε κόσμιοι, πόσῳ τότε κοσμιώτεροι! Ἂν πάντοτε ἰσχυροί, πόσῳ ἰσχυρότεροι! Ἂν δὲ ἥπιοι, πόσῳ ἡπιώτεροι. Εἰ δ' ἀρετῆς ἔμπλεοι, πόσῳ μᾶλλον ἔμπλεοι τότε. — Ἐξ εὐωνύμων τοῦ Νικηφόρου, οὐχὶ δὲ κατ' ἴσην σειρὰν, ἀλλὰ πόρρω καὶ κατωτέρω, ἐκάθηντο δύο Αὐτοκρατορίσκοι (250), τὸ πρὶν μὲν δεσπόται, νῦν δὲ ὑπήκοοι αὐτοῦ. Ὁ Νικηφόρος ἤρξατο τῆς ὁμιλίας ὡς ἐφεξῆς.

Ε'. Ἔπρεπε, μάλιστα ἐπροτιθέμεθα, ὦ πρεσβυτὰ, εὐμενῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς νὰ σὲ ὑποδεχθῶμεν· ὅμως, τὸ ἀπαγορεύει ἡμῖν ἡ ἀσέβεια τοῦ δεσπότου σου· ὅστις κατέλαβε μὲν τὴν Ῥώμην δι' ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, παρανόμως δὲ καὶ ἀθεμίτως τῆς ζωῆς ἀφήρπασε τὸν Βερεγγάριον καὶ τὸν Ἀδάλβερτον (251)· τῶν δὲ Ῥωμαίων, τοὺς μὲν ξίφει, τοὺς δὲ βρόχῳ, ἀνῄρεσε· καὶ τούτους μὲν τῶν ὀμμάτων ἐστέρησεν, ἐκείνους δ' ἐξώρισε, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὰς τοῦ Ἡμετέρου Κράτους τὰς πόλεις ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ ἐπειράθη νὰ καθυποδουλώσῃ (252). Τούτου δὲ τοῦ βδελυροῦ του σκοποῦ ἀποβάντος ἀτελεσφορήτου, ἰδοὺ, νῦν ὑπὸ πρόσχημα εἰρήνης ἀποστέλλει πρὸς Ἡμᾶς κατάσκοπον (sic) σὲ, τὸν ὑποβολέα καὶ εἰσηγητὴν τῆς ῥᾳδιουργίας του (253).

ΣΤ'. Ἔφην δ' ἐγώ. — Ὁ Κύριός μου δὲν ἐπῆλθεν, ὡς λέγεις, βιαίως καὶ τυραννικῶς κατὰ τῆς Ῥώμης· τοὐναντίον, ἀπήλλαξεν αὐτὴν ἐκ τοῦ ζυγοῦ ἑνὸς, ἢ ὀρθότερον, ἐκ τοῦ ζυγοῦ πλείστων τυράννων. Ἆραγε δὲν ἐδεσπόζετο ἡ Ῥώμη ἐκείνη ὑπὸ ἐκτεθηλυμένων ἀνδρῶν, καὶ δὴ τὸ χαλεπώτερον καὶ αἴσχιστον, ὑπό τινων μαχλάδων (254); Ἴσως τότε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ ἰσχὺς Σοῦ, καὶ

ἢ ἰσχὺς τῶν προκατόχων σου, οἵτινες ὀνόματι μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ πράγματι, διετέλουν ὄντες Ῥωμαίων Αὐτοκράτορες (255). Ἂν γὰρ ἦσαν οὗτοι ὄντως ἰσχυροί, ἂν καὶ πραγματικῶς ἦσαν Αὐτοκράτορες Ῥωμαίων, πρὸς τί τὴν Ῥώμην ἐγκατέλιπον εἰς πορνῶν χεῖρας; Σὺ δὲ αὐτὸς, τίνι τρόπῳ πρὸς τοὺς ἁγιωτάτους Πάπας ἐπολιτεύθης; Τοὺς μὲν τούτων ἐξώρισας, τοὺς δὲ κατέθλιψας οὕτως, ὥστε καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἐστερήθησαν· ἀλλ' ἀφυστερίσθησαν καὶ αὐτῆς τῆς κοινῆς ἐλεημοσύνης (256). Δὲν ἀπηύθυνεν ὁ Ἀδάλβερτος λοιδόρους ἐπιστολὰς πρὸς Ῥωμανὸν καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς προκατόχους σου; Δὲν ἀπεγύμνωσεν, ὁ ἅρπαξ, τὰς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων; Τούτων δὲ γενομένων, τίς ἐξ Ὑμῶν τῶν Αὐτοκρατόρων ἐφρόντισέ ποτε, θεῖῳ ζήλῳ κινούμενος, νὰ ἐκδικήσῃ ἀσέβειαν τηλικαύτην; Τίς ἐξ Ὑμῶν ὁ τοὐλάχιστον ἐν τῷ ἰδίῳ Κράτει ἐπανορθώσας τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν; Ὑμεῖς οὖν ἐστὲ οἱ τὴν Ἐκκλησίαν παραμελήσαντες, Ὑμεῖς, οὐχὶ δὲ ὁ Κύριός μου· ὅστις ἐκ περάτων ἐξεγερθεὶς, καὶ εἰς Ῥώμην εἰσελήλυθὼς, τοὺς μὲν ἀνοσίους ἀνήρεσε, πρὸς δὲ τοὺς Τοποτηρητὰς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἀπέδωκε τὴν προσήκουσαν ἰσχὺν καὶ τιμήν; (257). Δὲν κατέστρεψεν οὗτος τοὺς κατ' αὐτοῦ καὶ κατὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ Πατρὸς ἐπαναστάντας, τοὺς ἱεροσύλους, τοὺς ἐπιόρκους, τοὺς ἅρπαγας, τοὺς βασανιστῆρας τῶν ἀποστολικῶν πατέρων; Δὲν ἀπέσφαξεν, ἀπηγχόνισεν, ἐξώρισε τοὺς ἀντάρτας, συμφώνως πρὸς τὰ δόγματα τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων, Ἰουστινιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ, Θεοδοσίου καὶ τῶν λοιπῶν; Εἰ δὲ μὴ ἔπραττεν οὕτως, ἀσεβὴς ἂν εἴη καὶ σκληρὸς καὶ ἄδικος

καὶ τύραννος. Ὁ Βερεγγάριος καὶ ὁ Ἀδάλβερτος, ὑποτελεῖς αὐτοῦ γενόμενοι, ἐκ χειρῶν αὐτοῦ παρέλαβον τὴν Ἰταλικὴν βασιλείαν καὶ τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον· ἐνώπιον δὲ πάντων τῶν ἔτι ζώντων καὶ οἰκούντων ἐν τῇδε τῇ πόλει δούλων σου ἔνορκον ἐπὶ τούτου πίστιν ὑπέσχοντο. Ἀλλ' ἐπειδὴ, πειρασμῷ διαβόλου, ἀπίστως τοὺς ἑαυτῶν ὅρκους παρέβησαν, δικαίως ὁ Κύριός μου ἀπεκήρυξεν αὐτοὺς, ἀντάρτας ἀποδειχθέντας καὶ ἀποστάτας. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, βεβαίως, ἤθελες πράξει καὶ σὺ αὐτὸς πρὸς ὑπηκόους πιστοὺς, μετέπειτα ἀποστατήσαντας. . . . . .

Ζ'. — Αὐτά σου ταῦτα, ὅμως — ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξεφώνησεν — ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Ἀδαλβέρτου δὲν ὁμολογεῖ.— Ἐὰν ἄλλως ὁ ὑπασπιστὴς εἴπῃ — ἀνέλαβον ἐγὼ — εἷς τῶν λεόντων ὀπαδῶν μου θέλει, τῇ σῇ ἀδείᾳ, καταδείξει διὰ μονομαχίας αὔριον, ὅτι ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς καταφαίνομαι ἐγώ (258).

Ἔστω — εἶπεν — ὅτι νομίμως ὁ Κύριός σου ταῦτα διέπραξεν, ὡς ἰσχυρίζεσαι. . . . Ἀλλ' ἄγε λέξον, « πῶς οὖν ὁ Δεσπότης σου αὐτὸς προσέβαλεν ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ τοῦ Ἡμετέρου Κράτους τὰ μεθόρια; Φιλικῶς συνδιεκείμεθα μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, καὶ ἄλλως τε διετρίβομεν συνδιαπραγματευόμενοι συμμαχίαν ἀδιάῤῥηκτον δι' ἀγχιστείας (259).

Η'.— Ἡ χώρα — ἀπήντησα — ἣν λέγεις ἀνήκουσαν εἰς τὸ Σὸν Κράτος, αὐτὴ, διά τε τὴν ἐθνότητα καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν τῶν κατοίκων της, φαίνεται φυσικώτερον ὑπαγομένη εἰς τὸ Ἰταλικὸν βασίλειον |260|. Τῆς χώρας ταύτης ἐκράτησάν ποτε οἱ Λογγοβάρδοι, ἀφ' οὗ Λουδοβῖκος, ὁ τῶν Λογγοβάρδων εἴτε Φράγκων Αὐτοκράτωρ (261), καταβαλὼν τὰ βάρβαρα ξίφη, ἠλευθέ-

ρωσεν αὐτὴν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ἀλλὰ καὶ Λάνδολφος (262), ὁ τῆς Βενεβενδοῦ, καὶ Καπύης ἡγεμὼν, ἐπὶ ἑπταετίαν ὅλην ἐξουσιαστικῶς ὑπεζύγωσεν αὐτήν. Τὴν δὲ τούτου τυραννίδα καὶ τὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ Ἰταλία δὲν ἤθελε μέχρι τῆς σήμερον ἀποσείσει, ἂν ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ διὰ τεραστίου ποσότητος χρημάτων δὲν περιεποιεῖτο τὴν φιλίαν τοῦ Βασιλέως ἡμῶν Οὔγου. Καὶ διὰ τοῦτο δὴ ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ συνέζευξεν εἰς γάμον νόθον τινὰ τοῦ αὐτοῦ Οὔγου πρὸς τὸν ἔγγονόν του *Ῥωμανὸν*, οὗ τὸ ὄνομα ἀναμιμνήσκει τὸ ἡγεμονικὸν ἀξίωμα τοῦ ἡμετέρου *Ῥωμαίων βασιλέως* (263). Ἀλλὰ, καθ' ὅσον δοκεῖ μοι, σὺ ἀποδίδεις μᾶλλον εἰς τὴν χαυνότητα, ἢ εἰς τὴν ἀγαθότητα τοῦ Κυρίου μου ὅτι, κατασχὼν οὗτος τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥώμην, ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη πρὸς σὲ κατέλιπε τὴν χώραν αὐτήν. Ὡς δὲ πρὸς τὴν φιλίαν, ἣν λέγεις ὅτι ὡρέχθης νὰ συνάψῃς μεθ' ἡμῶν, ταύτην ἡμεῖς δολίαν καὶ ἀπατηλὴν φιλίαν ὑπολαμβάνομεν. Ἀπαιτεῖς, ἐξ ἄλλου μέρους, ἐκεχειρίαν (264)· ἀλλὰ κατ' ὀρθὸν λόγον, οὔτε σοὶ πρέπει ἀπαίτησις τοιαύτη, οὔτε ἡμῖν συμφέρει νὰ παραχωρήσωμεν αὐτήν. . . . Πλὴν, τί τὰ πολλά; Ὅπως διασκεδάσωμεν πᾶσαν ἀπάτης ὑποψίαν, καὶ τὴν ἡμετέραν καταδείξωμεν εἰλικρίνειαν, ἰδοὺ πρὸς Σὲ ἀποστέλλομαι παρὰ τοῦ Κυρίου μου, ἵνα, σοῦ συναινοῦντος, ἡ θυγάτηρ τοῦ Αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Αὐτοκρατορίσσης Θεοφανοῦς συνέλθῃ εἰς γάμον μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἡμετέρου Κυρίου, τοῦ Σεβαστοῦ Αὐτοκράτορος Ὄθωνος· τούτου δὲ δοθέντος, σὺ μὲν ἐνόρκως διαβεβαιώσῃς ἐμὲ περὶ τῆς προθέσεώς σου, ἐγὼ δ' ἑτέρωθεν ἐνόρκως σοὶ ὑποσχεθῶ,

ὅτι εἰς ἀμοιβὴν τοιαύτης εὐμενείας ὁ Κύριός μου τὰ καὶ τὰ θέλει πράξει καὶ τηρήσει . . . . . (265). Ἀλλὰ καὶ κάλλιστον ἤδη φιλίας ἀρραβῶνα (arabonam) ὁ Κύριός μου τῇ σῇ ἀδελφότητι (fraternitati tuæ) προσήνεγκεν, ὅτε τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθεῖσαν Ἀπουλίαν ὅλην σοὶ ἐπέστρεψε (266), τῇ ἐπεμβάσει ἐμοῦ, οὗ τινος τῇ ὑποβολῇ, ὡς λέγεις, τὸ ἀπαίσιον γεγονὸς συνέβη. Μάρτυρες δὲ τούτου ὑπάρχουσιν ἁπαξάπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ἀπουλίας . . . . .

Ἡδευτέρα ὥρα παρῆλθεν, ὑπέλαβεν ὁ Νικηφόρος διακόπτων με, ἀνάγκη δὲ νὰ τελέσωμεν τὴν *προέλευσιν* (sic) (267). Τὰ κατεπείγοντα ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐν καιρῷ δὲ τῷ πρέποντι θέλομεν ἀνασκευάσει τὰ παρὰ σοῦ ἰσχυριζόμενα] (268).

Θ'. — Καὶ νῦν μὴ βαρυνθῶμεν, Κύριοί μου, ἐγὼ μὲν νὰ περιγράψω τὰ περὶ τὴν *προέλευσιν* (sic) ταύτην, ὑμεῖς δὲ ν' ἀκροασθῆτε αὐτά. Συρροὴ παμπληθὴς καπήλων καὶ πάντως χυδαίων, ἕνεκα τῆς πομπῆς συναγερθεῖσα, διπλοῦν, οὕτως εἰπεῖν, τεῖχος ἐσχημάτιζεν ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ. Πρὸς ὑποδοχὴν δὲ καὶ τιμὴν τοῦ Νικηφόρου, ὅστις ἔμελλεν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων νὰ πορευθῇ πρὸς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, ὁ συρφετὸς οὗτος ἔφερεν ἀσπιδίσκους ἐλαφροὺς καὶ βραχείας λόγχας. Ἔτι δὲ, ἀγνοῶ ἂν πρὸς μεῖζον αἶσχος, ἢ πρὸς δοξασμὸν τοῦ Αὐτοκράτορος), τὸ πλεῖστον τοῦ ὄχλου ἐκείνου ἐπορεύετο ἀνυπόδητον, τὴν ἀνυποδησίαν κρῖνον πιθανῶς καλλωπισμὸν καὶ προσκόσμησιν τῆς *προελεύσεως* (sic). Ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ τοῦ Νικηφόρου ἐν μέσῳ τοῦ χυδαίου καὶ ἀνυποδήτου ἐκείνου πλήθους ὁδεύοντες ἦσαν περιβεβλημένοι καὶ αὐτοὶ πλατεῖς, ἕνεκα δὲ πολυχρονιότητος κα

τερράκκωμένους χιτῶνας. Πόσῳ, μὰ τὴν ἀλήθειαν, εὐπρεπέστεροι ἤθελον ἐπιδειχθῆ, ἂν εἶχον φορέσει τὴν συνήθη καὶ καθημερινὴν ἐσθῆτα, ἀντὶ τοῦ χιτῶνος ἐκείνου τῆς πομπῆς, ὃν, ὡς νομίζω, οὔτε οἱ δίσπαπποι τῶν ἀρχόντων αὐτῶν καινὸν δὲν ἐφόρεσαν. Οὐδεὶς ἐκεῖ διὰ χρυσοῦ οὐδεὶς διὰ τιμαλφῶν λίθων κεκοσμημένος ἦν, πλὴν τοῦ Νικηφόρου μόνου, ὃν, ἄλλως, τ' Αὐτοκρατορικὰ ἄμφια ἀπετέλουν τερατωδέστερον ἀνάρμοστα παντάπασιν ὄντα τῷ ἀναστήματί του. Μὰ τὴν Ὑμετέραν ὑγίειαν, τὴν ἐμοὶ προσφιλεστέραν καὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας μου ὑγιείας, τοῦτο βεβαιῶ, ὅτι μία καὶ μόνη ἐκ τῶν πολυτίμων ἐσθήτων τῶν μεγιστάνων Σου ὑπερβαίνει κατ' ἀξίαν, οὐ μόνον ἑκατὸν ἐκ τῶν ἀρχοντικῶν ἐκείνων στολῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἐσθῆτα τοῦ Αὐτοκράτορος.— Ἀχθεὶς οὖν κἀγὼ εἰς τὴν *προέλευσιν* (sic), κατέστην παρὰ τοῖς ψάλταις, ἐφ' ὑψηλοῦ τινος θεωρείου, ὅθεν ἐπεσκόπευσα τὴν πανήγυριν.

Ι.′ Ἐνῷ τὸ τέρας ἐκεῖνο, ὁ Νικηφόρος, ἑρπετωδῶς πως προϋχώρει, οἱ κόλακες ψάλται ἀνεβόων « Ἰδοὺ ὁ Ἑωσφόρος ἐπιτέλλει, ἡ Ἠὼς προβαίνει ! ἰδοὺ προσέρχεται ὁ ἐν τοῖς βλέμμασιν αὐτοῦ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἀνταναλῶν ! Ὁ ἀργαλέος τῶν Σαρακηνῶν θάνατος, *Μέδων* (sic) (269) Νικηφόρε! » Ἐψάλλετο δὲ ἐκ διαλειμμάτων *Μέδοντι* (sic) Νικηφόρῳ *πολλὰ ἔτη* (sic) (270)! Αὐτὸν λαοὶ λατρεύετε, αὐτὸν σέβεσθε, αὐτῷ τὸν τράχηλον κύψατε ! » — Φεῦ ! πόσῳ, κατ' ἐμὴν γνώμην, εὐστοχώτερον ἤθελον οἱ Γραικοὶ ψάλει τὸ ἑξῆς προσφώνημα, « Πρόβαλλε, ἄνθραξ ἐσβεσμένε, *Μέλλε* (sic) (271), γραῖδιον τὸ βῆμα, Αἰγίπαν τὸ πρόσωπον, ὀρεσίνομε, ἀλσοδίαιτε, αἰγόπους,

κερατᾶ, ἀνδρογύνης, μαλλιαρὲ, ἀνήμερε, χωριάτα, βάρβαρε, ὠμὲ, τριχώδης, ἀποστάτα, Καππαδόκα ! » (272) — Ὑπὸ τοιούτων ψευδῶν δοξολογημάτων ὁ Νικηφόρος τυφωθεὶς, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, παρακολουθούντων καὶ τῶν ποτὲ δεσποτῶν αὐτοῦ Αὐτοκρατορίσκων, οἵτινες μέχρις ἐδάφους ἐν φιλήματι εἰρήνης αὐτὸν προσεκύνησαν. Ὁ δὲ ὑπασπιστής του, ἀκόντιον ἐμβαπτίσας τότε εἰς μελανοδόχην, ἐσημείωσεν ἐν τῷ Ναῷ τὴν χρονολογικὴν συνέχειαν τῆς ἑορτῆς. Τὸ χρονολόγημα ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ βασιλέως, καὶ ἀγγέλλει πρὸς τοὺς μὴ κατὰ τύχην παρευρεθέντας τὴν προϊοῦσαν τῶν πανηγύρεων σειράν.

ΙΑ΄. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μὲ προσεκάλεσεν εἰς γεῦμα. Ἀλλὰ νομίσας με ὁ Νικηφόρος μηδενὸς τῶν μεγιστάνων του ἄξιον προτιμήσεως, ἐκάθισέ με ἐκτὸς τῆς ἐπιτραπεζίου ὀθόνης (273), τὴν τάξιν δέκατον πέμπτον· ἐκ δὲ τῶν ὀπαδῶν μου, οὐ μόνον οὐδεὶς προσεκλήθη εἰς συνεστίασιν, ἀλλ' οὔτε κἂν εἶδε τὴν οἰκίαν, ἔνθα συνηριστιζόμην ἐγώ. Διαρκοῦντος τοῦ μακροῦ καὶ αἰσχροῦ συμποσίου ἐκείνου, καθ' ὃ, ὡς ἔθος τοῖς μεθύσοις, διεχύθη τὸ ἔλαιον καὶ ἐξέῤῥευσεν ἕτερόν τι ἐξ ἰχθύων ναυσιωδέστατον ὑγρὸν, πολλὰ περὶ τῆς δυνάμεως Ὑμῶν, πολλὰ δὲ καὶ περὶ τῶν Βασιλείων καὶ τῶν ὁπλιτῶν Ὑμῶν ὁ Νικηφόρος ἐπύθετο. Εἰλικρινῶς δὲ καὶ εὐστόχως πρὸς ἐμὲ, εἰς πᾶσαν ἐρώτησιν ἀποκριθέντα· Ψεύδεσαι— εἶπε· τοῦ Δεσπότου σου οἱ στρατιῶται περί τε τὴν ἱππομαχίαν καὶ τὴν πεζομαχίαν ἀπείρως ἔχουσι· διότι τὸ μέγεθος τῶν ἀσπίδων, τὸ βάρος τῶν θωράκων, τὸ μῆκος τῶν ξιφῶν, ἢ τῶν κορύθων βαρύτης κωλύουσιν αὐτοὺς τοῦ εὐχρήστως μάχεσθαι. Ἐξαι-

ρέτως δέ — σαρκάζων προσέθηκε — κωλύει τοὺς στρατιώτας σας ἡ γαστριμαργία, τουτέστιν ἡ τῆς κοιλίας ἀκορία. Καὶ γὰρ, Θεὸν μὲν ἔχουσιν αὐτοὶ τὴν γαστέρα, θάρρος δὲ τὴν κραιπάλην, τόλμην δὲ τὴν μέθην, ἀθυμίαν δὲ τὴν νηστείαν, φόβον δ' ἐπὶ τέλους ἔχουσι τὴν ἐγκράτειαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ δυνάμεως θαλασσίας στερεῖται ὁ Δεσπότης σου· ἐγὼ δὲ μόνος ἔχω στόλους καὶ δύναμιν ναυτικὴν, μεθ' ἧς θέλω ἐπιπέσει κατ' αὐτοῦ, τὰς μὲν παραθαλασσίους πόλεις του καταφανιζων, τὰς δὲ παραποταμίους πυρπολῶν. Ἀλλὰ καὶ τίς ὀλιγοδύναμος — εἰπὲ— δύναται ν' ἀντιπαραταχθῇ εἰς ἐμὲ καὶ κατὰ ξηράν; Συνεξεστρατεύσατε πάντες ἐναντίον μου. Ἂν δὲ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως σας δὲν ἠκολούθησεν, ὅμως συνείπετο καὶ ἡ συμβία αὐτοῦ. Σάξωνες, Σουηβοὶ, Βαυαροὶ, Ἰταλοὶ, αἱ φυλαὶ πᾶσαι συνέῤῥευσαν μετὰ τοῦ Δεσπότου σου. Μὴ ἐπιστὰς δὲ τότε, ἢ κάλλιον μὴ δυνηθεὶς οὗτος νὰ καταλάβῃ ἓν καὶ μόνον ἐκ τῶν ἀνθιστάντων πολιχνίων, πῶς ἂν ἤθελεν ἀντιπαραταχθῇ πρὸς ἐμὲ, πανστρατιᾷ πρὸς αὐτὸν κινοῦντα, πρὸς ἐμὲ οὗ τὰ παρακολουθοῦντα στίφη ὑπάρχουσι τοσαῦτα,

« Ὅσα λήϊα ἐν τῷ Γαργάρῳ, βότρυς τε ἐν Μεθύμνῃ,
« Ἀστέρες τε ἐν οὐρανῷ, καὶ κύματα ἐν θαλάσσῃ (274);

ΙΒ'. Ἡτοιμαζόμην νὰ δώσω ἔντονον ἀπάντησιν, ν' ἀντιθέσω κατάλληλόν τινα ἀπολογίαν πρὸς τοσαύτην κομπορρημοσύνην· ἀλλ' ὁ Νικηφόρος μοὶ τὸ ἀπηγόρευσε, τόδε προσθεὶς εἰς ὕβριν — Ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ Λογγοβάρδοι (275).— Τότε δὴ κἀγὼ πρὸς αὐτὸν, βουλόμενον προσεπαγορεῦσαι καὶ διὰ τοῦ δείκτου ἐπιτάττοντά μοι σιγὴν, ἐξερράγην δυσανασχετῶν, καὶ

οὕτως ἀπεκρινάμην· Ὁ ἀδελφοκτόνος Ῥωμύλος, ἐξ οὗ τ' ὄνομα ἔσχον οἱ Ῥωμαῖοι, γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πορνογέννητος ὤν. Τὴν Ῥώμην ἄσυλον οὗτος πεποίηκεν εἰς χρεωκόπους, καὶ φυγάδας, καὶ δούλους, καὶ φονεῖς καὶ κακούργους ἀξιοθανάτους· τὴν δὲ συμμορίαν του ταύτην Ῥωμαίους ἀπεκάλεσεν. Ἐκ τοιούτων δ' εὐπατρίδων τὸ γένος ἕλκουσιν ἐκεῖνοι, οὓς Ὑμεῖς Κοσμοκράτορας ὀνομάζετε. Ἐντοσούτῳ, ἡμεῖς, τουτέστιν οἱ Λογγοβάρδοι, οἱ Σάξωνες, οἱ Φράγκοι, οἱ Λοθαρίγγιοι, οἱ Βαυαροὶ, οἱ Σουηβοὶ καὶ οἱ Βουργούνδιοι, οὕτω τοὺς εὐπάτριδας αὐτοὺς περιφρονοῦμεν, ὥστε ὅταν ὀργιζόμενοι μεγάλην τινὰ λοιδορίαν βουλώμεθα τοῖς ἐχθροῖς νὰ προσάψωμεν Ῥωμαίους καλοῦμεν αὐτούς· ἐν γὰρ τῇ ἐπικλήσει ταύτῃ συμπεριλαμβάνομεν πᾶν ὅ,τι ἀγενὲς, καὶ δειλὸν, καὶ φιλάργυρον, καὶ ἄπιστον καὶ ἀσελγές· συμπεριλαμβάνομεν πᾶσαν καθόλου πονηρίαν!

ΙΓ'. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ἀπόλεμον καὶ ἀνάσκητον τοῦ ἱππικοῦ μας, προσέλαβον, τοῦτο σοὶ λέγω· ὅτι ἐὰν διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν Χριστιανῶν ἐπιμείνῃς ἐν τῇ ἰσχυρογνωμίᾳ σου, αἱ προσεχεῖς μάχαι θέλουσι καταδείξει τίνες οἱ ἐμπειροπόλεμοι, ἐὰν, ὅηλαδὴ, οἱ ἀνδρειότεροι ἐστὲ ὑμεῖς, ἢ ἐσμὲν ἡμεῖς. — Ἐκ τῶν λόγων μου τούτων ὁ Νικηφόρος παροξυνθεὶς, ἐμοὶ μὲν ἐπέταξε διὰ τῆς χειρὸς νὰ παύσω δικαιολογούμενος, τοῖς δὲ ὑπηρέταις ἔνευσεν ἀφαιρέσωσι τὴν μακρὰν καὶ στενὴν τράπεζαν· εἶτα δὲ πρός τινας ἀξιωματικοὺς στραφεὶς, ἐκέλευσε νὰ μὲ ἐπαναγάγωσι πρὸς τὸ μυταρὸν κατάλυμά μου, ἢ κυριολεκτικώτερον, πρὸς τὸ δεσμωτήριόν μου, ἔνθα μετὰ παρέλευσιν δύο ἡμερῶν κατελήφθην ὑπὸ ἀτονίας ἕνεκα τῆς χολῆς, τοῦ καύσωνος, τῆς δείψης. Οὐδὲ ὑπῆρξέ τις τῶν

παιδῶν μου, τὸ αὐτὸ ποτήριον καταπίων, μὴ φοβηθεὶς ὅτι ἐλήλυθεν αὐτῷ ἡ ὥρα ἡ ἐσχάτη. Ἄλλως τε, πῶς ἦν δυνατὸν νὰ μὴ νοσήσωσιν οὗτοι, ἀντὶ μὲν οἴνου καλλίστου πίνοντες ἅλμην, ἀντὶ δὲ στρωμάτων, οὐκ ἄχυρα, οὔτε στιβάδα ἔχοντες οὔτε ξηρὰν γῆν, ἀλλὰ μάρμαρον σκληρόν, ἀντὶ δὲ προσκεφαλαίου, λίθον, καὶ οἰκοῦντες οἰκίαν ἀσκεπῆ, οὔτε ἐκ τοῦ θάλπους, οὔτε ἐκ τοῦ ψύχους, οὔτε ἐκ τοῦ ὑετοῦ ἡμᾶς προφυλάττουσαν; Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ περιττῆς ὑγείας ἂν ἔσκων, κατὰ τὴν παροιμιώδη φράσιν, οἱ τάλανες, νὴ Δία, οὐκ ἂν ἐσώθησαν. Ἀπαυδήσας λοιπὸν ὑπὸ τῶν παθημάτων ἐμοῦ καὶ τῶν ἀκολούθων μου, προσεκάλεσα τὸν φύλακα, ἢ μᾶλλον τὸν βασανιστῆρά μου, παρ' οὗ διὰ ἱκεσιῶν ἅμα καὶ χρημάτων ἐπέτυχον νὰ διαβιβάσω πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νικηφόρου τοιαύτην τινὰ ἐπιστολήν.

« Λέοντι, τῷ Κουροπαλάτῃ καὶ Λογοθέτῃ τοῦ δρόμου (sic) Λιουτπράνδος Ἐπίσκοπος.

Ἐὰν ὁ Γαληνότατος (Serenissimus) Αὐτοκράτωρ εὐδοκῇ νὰ παραδεχθῇ τὴν αἴτησιν, ἧς χάριν ἀφίχθην ἐνταῦθα, τὰ παθήματα ὅσα νῦν ὑποφέρω δὲν μὲ κατατρύχουσι. Τοῦτο δὲ μόνον ἐξαιτοῦμαι· διὰ τῶν ἐπιστολῶν μου καὶ τοῦ γραμματοκομιστοῦ μου νὰ πληροφορηθῇ ὁ Κύριός μου, ὅτι ματαίως ἐν Κωσταντινουπόλει δὲν χρονοτριβῶ. Ἐὰν δ' ἄλλως ἔχωσι τὰ πράγματα, ἂς μοι ἐπιτραπῇ ν' ἀποπλεύσω διά τινος Ἐνετικῆς ὁλκάδος, ἑτοίμης οὔσης πρὸς ἀναχώρησιν, διότι ἀσθενὴς εἰμί· καὶ ἐὰν ὥρα θανάτου ἐπίκειταί μοι, τοὐλάχιστον εὔχομαι νὰ μὲ δεχθῶσι τὰ προγονικά μου χώματα » (276).

ΙΑ'. Ταῦτα ὁ Λέων ἀναγνούς, ἐκέλευσε μετὰ παρέλευ-

σιν ἡμερῶν τεσσάρων νὰ μεταβῶ παρ' αὐτῷ. Συνεκαθέζοντο πρὸς διάσκεψιν, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἄνδρες τινὲς σοφώτατοι, καὶ τῆς Ἀττικῆς φωνῆς ἐγκρατεῖς, Βασίλειος ὁ Παρακοιμώμενος (277), ὁ Πρωτασηκρῆτις, ὁ Πρωτοβεστιάριος, καὶ δύο Μάγιστροι. Ἤρξαντο δ' οὗτοι τῆς ὁμιλίας οὕτω·

« Πρὸς τί, ἀδελφὲ, ἐκοπίασας ἵνα μεταβῇς ἐνταῦθα; — Ἐμοῦ δὲ εἰπόντος· ἦλθον ἵνα συνάψω δι' ἀγχιστείας εἰρήνην αἰωνίαν — ἀπεκρίναντο· Οὐδέποτε ἠκούσθη Πορφυρογεννήτου Πορφυρογέννητος θυγάτηρ νὰ συνέλθῃ εἰς γάμον μετ' ἀλλοφύλων. Μέγα ὅμως αἰτοῦντες, θέλετε τύχει τοῦ ποθουμένου, ἐὰν τὰ προσήκοντα παραχωρήσητε· ἐὰν, δηλαδὴ, παραδώσητε τὴν Ῥάβενναν, τὴν Ῥώμην καὶ τὴν ἐπίλοιπον ἄχρι τῶν ἡμετέρων ὁρίων κρατουμένην χώραν (278). Ἄλλως δὲ, ἐὰν τὴν ἡμετέραν φιλίαν χωρὶς ἀγχιστείας ἐπιθυμῆτε, ἐλευθέραν ὁ Κύριός σου τὴν Ῥώμην ἂς καταλείψῃ· τοὺς δέ ποτε δούλους τοῦ Θεοπροβλήτου Κράτους ἡμῶν, τοὺς ἡγεμόνας Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ, ἂς σπεύσῃ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν προτέραν ὑποταγήν.

ΙΕ.' Πρὸς οὓς ἀπήντησα — Ὑμεῖς αὐτοὶ βέβαια δὲν ἀγνοεῖτε, ὅτι ὁ Κύριός μου ἔχει καὶ πλείονας καὶ ἀνδρειοτέρους Σκλάβους τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Πέτρου (279), ὅστις ἐνυμφεύθη εἰς τὴν Πορφυρογέννητον θυγατέρα Χριστοφόρου, τοῦ ὑμετέρου Αὐτοκράτορος — Τούτων δ' εἰπόντων εἰς ἀπολογίαν, ὅτι ὁ Χριστόφορος οὗτος δὲν ἦτο Πορφυρογέννητος· — Ἡ Ῥώμη — ἀπεκρίθην — ἧς τὴν ἐλευθερίαν μεγαληγόρως ἐπιζητεῖτε, τίνι ὑποτάσσεται; τίνι δὲ φόρους τελεῖ; Δὲν περιέστηκε πρό τι-

νος εἰς ἑταιρῶν δουλείαν; Δὲν ἠλευθέρωσε δὲ αὐτὴν ὁ Κύριός μου καὶ Αὔγουστος Αὐτοκράτωρ, ὑμῶν ὑπνωττόντων, καὶ ῥαθυμούντων; Ὁ Σεβαστὸς Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ὁ κτίσας τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος ἀποκαλέσας αὐτὴν, πολλὰ, Κοσμοκράτωρ ὤν, προσήνεγκε δωρήματα τῇ Ἁγίᾳ Ἀποστολικῇ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ, ἀναθήματα κείμενα, οὐ μόνον ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ἐν ἅπασι σχεδὸν τοῖς Δυτικοῖς, Ἀνατολικοῖς καὶ Μεσημβρινοῖς βασιλείοις, ἐν Ἑλλάδι δηλ: καὶ Ἰουδαίᾳ καὶ Περσίδι καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ Βαβυλωνίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, ὡς μαρτυροῦσι τὰ παρ' ἡμῖν διατηρούμενα προνόμια (280). Ὅσα δὲ κτήματα ἀνῆκον τῇ Ἁγίᾳ τῶν μακαρίων Ἀποστόλων Ἐκκλησίᾳ κατὰ Σαξωνίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ Βαυαρίαν καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Κυρίου μου, πάντα ταῦτα ὁ νῦν Κύριός μου προσέφερε τῷ Τοποτηρητῇ τῶν Ἁγιωτάτων Ἀποστόλων. Εἰ δὲ ἐκ τῶν χωρῶν τούτων, εἴτε πόλιν, εἴτε ἀγρὸν, εἴτε στρατιώτας, εἴτε οἰκογένειάν τινα, ἐσφετερίσθη, νὰ μὴ ἀποθάνω Χριστιανός! ἵνα τί λοιπὸν καὶ ὁ σὸς Αὐτοκράτωρ δὲν πράττει τὸ αὐτὸ, ἀποδίδων τῇ Ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας του κείμενα κτήματα αὐτῆς; Ἵνα τί δὲν ἀποκαθιστᾷ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν μᾶλλον ἀνεξάρτητον καὶ πλουσίαν, παρ' ὅ,τι χρηματίζει ἐπὶ τοῦ νῦν, γενόμενος οὕτω συνεργὸς τῆς ἐλευθεριότητος καὶ τοῦ ζήλου τοῦ Κυρίου μου;

ΙΣΤ'. Τοῦτο θέλει πράξει — ἀπεκρίνατο Βασίλειος ὁ Παρακοιμώμενος, — ὁπόταν ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία διοργανωθῶσι κατ' ἀρέσκειαν αὐτοῦ.— Ἄνθρωπός τις, ἐγὼ τότε παραβολικῶς ἐξεφώνησα, ὑφ' ἑτέ-

ρου τινὸς πολλὰς ὑπομείνας ὕβρεις, προσῆλθε τῷ Θεῷ, οὕτω δεόμενος· « Κύριε τιμώρησαί μου τὸν ἐναντίον ! » Τοῦ Θεοῦ δὲ εἰπόντος « Τοῦτο ποιήσω ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, » ὁ ἄνθρωπος προσεφθέγξατο « Θεέ μου, ἀργὰ παραπολύ ! »

ΙΖ΄ Πάντες διὰ τοῦτο, πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, πλατυγελάσαντες, καὶ τὴν ἀμφισβήτησιν διακόψαντες μὲ παρέπεμψαν πρὸς τὴν μυσαρὰν οἰκίαν, ἔνθα, κατὰ προσταγὴν αὐτῶν, μετ' ἄκρας αὐστηρότητος ἐτηρήθην μέχρι τῆς χαρμοσύνου πᾶσι τοῖς εὐσεβέσιν ἡμέρας τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Κατὰ δὲ τὴν πανήγυριν ταύτην προσέταξεν ὁ Νικηφόρος ἐμὲ, λίαν ἤδη ἀσθενοῦντα, καί τινας πρέσβεις τῶν Βουλγάρων ἀφιχθέντας τῇ προτεραίᾳ, νὰ προϋπαντήσωμεν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου περ ἀφιχθέντες, ἠκροάσθημεν τὰ γλυκαρώτατα τῆς Ἀκολουθίας μυρολόγια, καὶ τὴν τέλεσιν τῆς Λειτουργίας. Ἀκολούθως δὲ προσεκλήθημεν εἰς συνεστίασιν. Εἰς τὰ ἔσχατα τῆς μακροτάτης καὶ στενῆς τραπέζης, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐμοῦ, ἐκάθισαν τὸν πρεσβευτὴν τῶν Βουλγάρων, κεκουρευμένον ὄντα, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Οὔγγρων, περιεζωσμένον δὲ χαλκῆν ἅλυσιν, καὶ ὅσον διὰ μνήμης φέρω, ἁπλῶς ὄντα κατηχούμενον. Πρόδηλον, ὅτι τοῦτο οἱ Γραικοὶ πεποίηκαν πρὸς ὄνειδος Ὑμῶν, τοῦ Σεβαστοῦ μοι Κυρίου, πρὸς ὑμετέραν καταφρόνησιν, πρὸς ὑμέτερον προπηλακισμὸν, πρὸς ὑμετέραν ἐκφαύλισιν. Ἀλλ' ὅμως, χάριτας ὁμολογῶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ὃν Ὑμεῖς πάσῃ τῇ ψυχῇ λατρεύετε, ὅτι ἄξιον ἐλόγισέ με νὰ ὑποστήσω παντοίαν ὕβριν ἕνεκεν Ὑμῶν. Ὅθεν, ὦ Κύριοί μου, συλλογισθεὶς οὐχὶ τὴν πρὸς ἐμὲ, ἀλλὰ τὴν

πρὸς Ὑμᾶς ἀποτεινομένην προσβολήν, κατέλιπον τὸ συμπόσιον. Ἐνῷ δὲ δυσχεραίνων ἐξηρχόμην, Λέων ὁ Κουροπαλάτης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Πρωτασηκρήτης Συμεὼν μὲ παρηκολούθησαν, τοιαῦτά τινα ἀμφυλακτοῦντές μοι — Ὅτε Πέτρος, ὁ τῶν Βουλγάρων Βασιλεὺς ἐνυμφεύθη τῇ θυγατρὶ τοῦ Χριστοφόρου Αὐτοκράτορος, διὰ γραπτῆς συνθήκης τε καὶ ὁρκωμοσίας συνεφωνήθη, οἱ τῶν Βουλγάρων πρέσβεις νὰ προτιμῶνται, προκάθηνται καὶ θεραπεύωνται ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους πρέσβεις. Ὁ δὲ παρὼν τῶν Βουλγάρων πρεσβευτής, καίτοι, ὡς ὀρθῶς λέγεις, κεκουρευμένος, ἄλουτος, καὶ περιεζωσμένος χαλκῆν ἄλυσιν, ἀλλ' ὅμως εἶναι Πατρίκιος τὸ ἀξίωμα· διὸ, πάντως ἀθέμιτον κρίνομεν νὰ προτιμήσωμεν αὐτοῦ Ἐπίσκοπον, καὶ μάλιστα Φραγκεπίσκοπον. Βλέπομεν ὅτι σὺ βαρέως τοῦτο φέρεις· οὐχ ἧττον δὲ σοὶ ἀπαγορεύομεν νὰ ἐπανέλθῃς, ὡς διατίθεσαι, εἰς τὸν ξενῶνά σου, ἀναγκάζοντές σε νὰ συναριστήσῃς ἐν τῷ καπηλείῳ μετὰ τῶν ἀνδραπόδων τοῦ Αὐτοκράτορος (281).

ΙΗ'. Κατελήφθην ὑπὸ τοιαύτης ὀργῆς κατακαρδίου, ὥστε οὐδὲν ἠδυνήθην ν' ἀποκριθῶ αὐτοῖς· ἐξετέλεσα δὲ τὰ προστεταγμένα, ὑποντοθορύσας μόνον κατὰ τῆς προφάσεως, ἧς ἕνεκα προὐτιμᾶτο, οὐχὶ ἐμοῦ, τοῦ Ἐπισκόπου Λιουτπράνδου, ἀλλὰ τοῦ Ὑμετέρου πρεσβευτοῦ ὁ Βουλγάρων ἄγγελος. Ἐμετρίασεν, ὅμως, τὴν ἀγανάκτησίν μου ὁ Ἅγιος καὶ μεγαλόδωρος Αὐτοκράτωρ, ὅτε ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ νοστιμωτάτων φαγητῶν ἔπεμψέ μοι χάρισμα παχὺ ἐρίφιον μετὰ σκοράδων, κρομμυδίων καὶ πράσων θαυμασίως ὠνθυλευμένον, καὶ διὰ χαβιαρίου κεκαρυκευμένον, οὗτινος ἐγεύθη πρῶτον αὐτός. Εἶθε, Κύριοί μου,

τὸ ῥαγητὸν αὐτὸ παρετίθετο καὶ ἐπὶ τῆς Ὑμετέρας τραπέζης, ἵνα πεισθῆτε καὶ Ὑμεῖς, οἱ μὴ πιστεύοντες, εἰς τὸ ἀβροδίαιτον τοῦ Ἁγίου Αὐτοκράτορος!

Ιθ'. Μετὰ παρέλευσιν ὀκτὼ ἡμερῶν, καὶ ὅτε οἱ Βούλγαροι ἀπῆλθον, νομίσας ὁ Νικηφόρος ὅτι ἐγὼ περὶ πολλοῦ ἴσως ἐποιούμην τὰ συμπόσια αὐτοῦ, ἠνάγκασέ με, καίπερ ἀσθενοῦντα, νὰ συμμεθέξω τοῦ γεύματός του ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. Ἐκεῖ μετὰ πολλῶν Ἐπισκόπων συμπαρευρέθη καὶ ὁ Πατριάρχης (282), ὅστις εἰς ἐπήκοον πάντων πολλὰ προέβαλέ μοι ζητήματα ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ζητήματα οἷς, ἐπιφοιτήσει Πνεύματος Ἁγίου, εὐφραδῶς ἀπήντησα. Μὲ ἠρώτησε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, εἰς κατάγελων Ὑμῶν, καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Συνόδων, ἃς ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν. Ἐμοῦ δὲ ἀπαντήσαντος, τὴν τῆς Νικαίας, τῆς Χαλκηδόνος, Ἐφέσου, Ἀντιοχείας, Καρχηδόνος, Ἀγκύρας καὶ Κωνσταντινουπόλεως (283)— Ἅ, Ἅ, Ἅ, ἐκάγχασεν ὁ Πατριάρχης σαρκάζων· Ἐπελάθου τῆς Σαξωνικῆς (284)! Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃς, προσέθηκε, τίνος ἕνεκα τὴν Σύνοδον αὐτὴν δὲν κατεγράψαμεν ἡμεῖς εἰς τὰ δίπτυχα, θέλω σοὶ ἀποκριθῆ ὅτι, ἀγύμναστος εἰσέτι οὖσα εἰς τὸ βαίνειν, ἕνεκα νηπιότητος, ἡ Σύνοδός σας αὐτὴ οὐδέπω μέχρις ἡμῶν ἐλήλυθε.

Κ.' Τὸ νοσοῦν μέλος, ὑπερθεγξάμην ἐγώ, διὰ καυτηρίου καίεται. Ποῦ ἐφύησαν, καὶ ἤκμασαν, Κύριοι, αἱρέσεις παντοδαπαί; Παρ' ὑμῖν. Ὑπὸ τίνων δὲ κατεστάλησαν καὶ διεστράφησαν; Ὑφ' ἡμῶν τῶν Ἑσπερίων. Τὰς ἐν Ῥώμῃ καὶ Τικίνῳ (Παυΐᾳ) συνόδους δὲν συνηρίθμησα μετὰ τῶν προτέρων, εἰ καὶ πολλάκις αὗται συνεδρίασαν (285). Κληρικός τις Ῥωμαῖος, ὁ εἶτα *Οἰκουμε-*

νικὸς Πάπας (Universalis Papa) Γρηγόριος γενόμενος, ὁ καὶ παρ' ὑμῶν Διάλογος ἐπικληθεὶς, ἀπήλλαξεν ἔκ τινος αἱρέσεως Εὐτύχιον, τὸν ὑμέτερον αἱρετικὸν Κωσταντινουπόλεως Πατριάρχην (286). Ἔλεγεν ὁ Εὐτύχιος οὗτος, οὐ μόνον δ' ἔλεγεν, ἀλλά γε καὶ ἐδίδασκε, καὶ ἐφλυνάφει, καὶ ἐπολυγράφει (287), ὅτι ἐν τῇ τῶν νεκρῶν Ἀναστάσει δὲν θέλομεν οἱ ἄνθρωποι ἀναλάβει τὴν αὐτὴν σάρκα ἣν καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχομεν, ἀλλὰ ἑτέραν τινὰ τῇ ἀφῇ μὴ ἐφικτήν (288)· τῇ δὲ ὀρθοδοξίᾳ χαριζόμενος ὁ Γρηγόριος, παρέδωκε τῷ πυρὶ τὴν βίβλον, ἥτις περὶ τῆς πλάνης ταύτης ἐπραγματεύετο. Ἀλλὰ καὶ Εὐόδιος ὁ Ἐπίσκοπος Τικίνου, παρὰ τοῦ Ῥωμαίων Ἀρχιερέως (a Romano Patriarcha) ἀπεστάλη ἐνταῦθα εἰς Κωσταντινούπολιν, πρὸς ἀναχαίτισιν ἄλλης τινὸς αἱρέσεως (289)· ἧς ὡσαύτως κατασταλείσης, Ὀρθόδοξον καὶ Καθολικὴν τὴν πόλιν ταύτην ἀποκατέστησεν. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος τῶν Σαξώνων, ἀφ' ὅτου τὸ σωτήριον ἔσχε βάπτισμα (290), καὶ τὴν θεογνωσίαν ἐνεκολπίσθη, οὐδέποτε δι' αἱρέσεων κατεσπιλώθη· ὥστε, μὴ τυχούσης πλάνης τινὸς, μήτε Συνόδου χρείαν ἔλαβεν. Ὅτι δὲ οἱ Σάξωνες νεάζουσαν ἔχουσιν ἔτι τὴν πίστιν, ὡς ἔφης, τοῦτο, βεβαιῶ κἀγώ. Ἐπειδὴ νέα καὶ ἀκμαία ἀείποτε ἡ πίστις, ὅπου αἱ πράξεις τῇ πίστει συνᾴδουσιν. Ἐκεῖ δὲ μόνον ἡ πίστις παρακμάζει, ὅπου αἱ πράξεις δὲν συμφωνοῦσι πρὸς τὰ δόγματα, ἔνθα ἡ πίστις περιφρονεῖται, καθάπερ ἐσθὴς ἐκ παλαιότητος τετριμμένη, κατηναλωμένη. Μία καὶ μόνη Σύνοδος ἐν Σαξωνίᾳ συνεκροτήθη· αὕτη δὲ ἡ συζητήσασα καὶ ἀποφασίσασα ὅτι τιμιώτερος ὁ τῶν ξιφῶν, ἢ ὁ τῶν καλάμων πόλεμος, καὶ ὅτι, αἱρετώτερον

το θανεῖν ἢ νῶτα δοῦναι τοῖς ἐχθροῖς (291). (Προσέθηκα δὲ κατ' ἐμαυτόν· τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Συνόδου ὁ στρατός σου, Νικηφόρε, ἐγνώρισεν ἤδη· εἶθε δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐμπράκτως δοκιμάσῃ ὁπόσον εἰσὶν αἱ Σάξωνες ἀριμανεῖς!)

ΚΑ'. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, μετὰ μεσημβρίαν, προσέταξέ με ὁ Νικηφόρος νὰ προϋπαντήτω αὐτὸν ἐπανερχόμενον εἰς τ' ἀνάκτορα. Ἤμην τοσοῦτον ἄῤῥωστος, οὕτως ἡλλοιωμένος τὴν ὄψιν, ὥστε αἱ καθ' ὁδὸν γυναῖκες, αἵτινες πρότερον βλέπουσαί με ἐφώναζον ἑξιστάμεναι *Μάια Μάια* (292), νῦν ὁρῶσαι τὴν ἀθλιότητά μου, ἔκοπτον τὰ στήθη καὶ ἀνεβόων, *ταπεινὲ καὶ ταλαίπωρε* (sic)! Ἀλλ' εἴθε τύχωσι τῷ μὲν Νικηφόρῳ τὰ κακὰ, τοῖς δ' ἀποῦσιν ὑμῖν τ' ἀγαθὰ ὅσα, αὐτοῦ προερχομένου, κατηυχήθην διὰ τῆς πρὸς οὐρανὸν ἀνατάσεως τῶν χειρῶν! Κύριοί μου, πιστεύσατε, ἄσβεστον γέλωτα προὐξένησέ μοι ὁ νάνος ἐκεῖνος Αὐτοκράτωρ, ὀχούμενος ἐπὶ ἵππου μεγαλοσώμου τε καὶ θρασέως καὶ ἀρνιάζοντος· ὥστε ἀνεμνήσθην τῆς παιδιᾶς τῶν Ὑμετέρων Σκλάβων, οἵτινες πλαγγόνα συνάπτοντες ἐπί τινος πωλαρίου, καὶ τὸν πῶλον ἀπολύοντες ἔπειτα, ὁρῶσιν αὐτὸν δρομάδην καλπάζοντα πρὸς τὴν προπορευομένην μητέρα.

ΚΒ'. Τούτων πληρωθέντων, ἐπανήγαγόν με πρὸς τοὺς πέντε λέοντας (Leones) συμπολίτας καὶ συνοίκους μου, ἐν τῇ εἰρημένῃ μισητῇ οἰκίᾳ, ἔνθα ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἑβδομάδας οὐδένα ἄλλον εἶδον, ἐκτὸς τῶν ἐμῶν· ὅθεν ἐφαντάσθην, ὅτι ὁ Νικηφόρος δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπέλευσίν μου. Τὸ δὲ πολὺ τῆς θλίψεως τοσαύτην τότε σωματικὴν ἀθυμίαν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ ἀτονίᾳ προσέθηκεν, ὥστε

καὶ τὸν βίον αὐτὸν ἤθελον καταλύσει, εἰ μὴ ἡ Θεομήτωρ ἐξητεῖτο τὴν ἐμὴν ζωὴν παρὰ τοῦ Πλάστου καὶ Υἱοῦ αὐτῆς, ὥσπερ δῆλόν μοι ἐγένετο, οὐχὶ ἐν νοερᾷ ἀλλ' ἐν πραγματικῇ τινι ὀπτασίᾳ.

ΚΓ'. Διαρκουσῶν τῶν τριῶν τούτων ἑβδομάδων ὁ Νικηφόρος διητήθη (habuit metastasin) ἐκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῇ *εἰς Πηγὰς* (sic) (293) καλουμένῃ θέσει, ὅπου διέταξε νὰ παραπεμφθῶ κἀγώ. Ἤμην δὲ ἀπηυδημένος τοσοῦτον, ὥστε οὐ μόνον ἱστάμενος, ἀλλὰ καὶ καθήμενος ἀπέκαμνον. Οὐχ ἧττον, ὅμως, ἠνάγκασέ με μετὰ βλάβης τῆς ὑγείας μου ὄρθιος νὰ μείνω καὶ ἀσκεπὴς ἐνώπιον αὐτοῦ. Οὕτω δέ με προσηγόρευσεν — οἱ πρέσβεις τοῦ Ῥηγός σου Ὄθωνος, (Domini tui Regis) οἱ πρὸ σοῦ τὸν παρελθόντα ἀριχθέντες ἐνιαυτὸν (294) ἐνόρκως μοὶ ὑπεσχέθησαν (ὑπάρχουσι δὲ εἰς τὰς χεῖράς μου τὰ ἔγγραφα τοῦ ὅρκου), ὅτι ὁ Κύριός σου αὐτὸς δὲν θέλει ἐφεξῆς σκανδαλίσει τὴν Αὐτοκρατορίαν μου εἰς τὸ παραμικρόν. Καὶ ὅμως, τί μεῖζον σκάνδαλον τοῦ προσφωνεῖν ἑαυτὸν Αὐτοκράτορα, καὶ ἰδιοποιεῖσθαι τοῦ Ἡμετέρου Κράτους τὰ Θέματα (295); Ἀμφότερα δυσφόρητα καὶ ἀβάστακτά εἰσι, μάλιστα τὸ πρῶτον, τὸ περὶ τιτλοφορίας Αὐτοκρατορικῆς, ὅπερ οὐ μόνον δυσφόρητον, ἀλλὰ καὶ ἀκροάσεως ἀνάξιον. Τούτων οὕτως ἐπὶ τοῦ νῦν ἐχόντων, ἰδοὺ ἡ γνώμη μου. Ἐὰν καὶ σὺ ἐπικυροῖς πάνθ' ὅσα οἱ προηγούμενοι πρέσβεις ἐπεκύρωσαν, εὐδαίμονά τε καὶ πλούσιον θέλει σὲ ἀποπέμψει ὅσον οὔπω τὸ Ἡμέτερον Κράτος.— Ταῦτα δὲ εἶπε μᾶλλον ὅπως καταλάβῃ ἐπιχείρημά τι πρὸς ἑαυτοῦ δόξαν καὶ πρὸς Ὑμέτερον αἶσχος ἀποβησόμενον, ἢ ἐν τῇ προσδοκίᾳ ὅτι ἡ ἐνδεχομέ-

νη ἀνοησία μου ἤθελεν ὑποχρεώσει καὶ Ὑμᾶς.— Ὁ ἁγιώτατος Κύριός μου— ἀπεκρινάμην — σοφώτατος ὢν καὶ Πνεύματος Ἁγίου ἔμπλεως, προεῖδε τὸ ἐνδεχόμενον τοιαύτης προτάσεώς σου· ἵνα δὲ μὴ ὑπερβῶ τοὺς προσδιορισθέντας ὅρους μου, ἔδωκέ μοι *ἐντολήν* (sic) τινα, τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ σφραγῖδι κεκυρωμένην, πλὴν τῆς ὁποίας οὐδὲν νὰ διαπραγματευθῶ μοὶ ἐπετρέπετο.— Μετὰ τίνος δὲ θάῤῥους νομίζετε, Σεβαστοί μοι Κύριοι, ὅτι στραφεὶς τότε πρὸς τοὺς ἀκολούθους μου εἶπον αὐτοῖς· Ἐκθέσατε τὴν *ἐντολήν* (sic) μου, ὅπως ἐνόρκως ἐπικυρώσω ὅ, τι τὸ ἔγγραφον προστάσσει !— Ἂν οἱ πρῶτοι πρέσβεις ὑπεσχέθησαν, ὡρκίσθησαν, ὑπέγραψαν παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου μου, οὐ μέλλει μοι· ἀλλὰ τοῦτο ὁπωσοῦν συνάδει τῷ τοῦ Πλάτωνος, *ἡ μὲν εὐθύνη παρὰ τῷ εὐχομένῳ, ὁ δὲ Θεὸς ἀνεύθυνος* » (296).

ΚΔ΄. Λόγος συνέπεσε μετὰ ταῦτα περὶ τῶν εὐγενεστάτων Ἡγεμόνων Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ, οὓς ὁ Νικηφόρος δούλους ἀποκαλεῖ, καὶ περὶ ὧν ἐκ βάθους ψυχῆς ὡς ἔοικε συνταράσσεται.— Ὁ Δεσπότης σου, εἶπεν ἔλαβε τοὺς ἐμοὺς δούλους ὑπὸ τὴν προστασίαν του· ἕως οὗ δὲν ἀποπέμψῃ καὶ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν δουλείαν, τῆς Ἡμετέρας φιλίας θέλει στερηθῇ. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ἐπιποθοῦσιν ἤδη τὸ Ἡμέτερον Κράτος· τοῦθ' ὅμως, Ἡμεῖς ἀποποιούμεθα, ὅπως γνώσωσιν οἱ δοῦλοι καὶ ἐμπράκτως δοκιμάσωσιν ὁπόσον κινδυνώδεις ἀποβαίνουσιν ἡ ἀποστασία καὶ ἡ τῆς δουλείας ἀποφυγή (297).

ΚΕ΄. Ἀξιοπρεπέστερον οὖν ὁ Δεσπότης σου θέλει πράξει παραδίδων φιλικῶς τοὺς δούλους, ἢ βεβιασμένως ἀ-

κολούθως ἀποπέμπων αὐτούς· οἵτινες ἄλλως τε, μικρὸν εἰ ζήσωσιν ἔτι, θέλουσιν ἰδεῖ τί δηλοῖ ἡ πρὸς τὸν Κύριον ἀπάτη, καὶ τί ἡ τῆς δουλείας ἀπόδρασις. Ἀλλὰ νομίζω, συναισθάνονται ἤδη τὴν ἰσχὺν τῶν λόγων μου, καθ' ὅσον πέραν θαλάσσης δοκιμάζουσι τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τῶν στρατιωτῶν μου τὴν ἐνέργειαν.

ΚΣΤ. Ἀπάντησιν εἰς τοὺς λόγους τούτους δὲν συνεχώρησε νὰ δώσω. Ἠθέλησα ν' ἀποσυρθῶ· ἀλλὰ πάλιν μὲ κατέσχε παρ' ἑαυτῷ πρὸς συνεστίασιν. Συνεγεύετο δὲ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ ὁ πατήρ του (298), ἀνήρ, ὡς μοὶ ἐφάνη, ἑκατομπεντηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, πρὸς ὃν οἱ Γραικοί, καθάπερ καὶ πρὸς τὸν υἱόν, ἤυχοντο δι' αἰῶνων καὶ κολακευμάτων ἔτη διπλάσια. Ὅθεν ἐξάγεται ὁπόσον βλάκες, καὶ δοξομανεῖς, καὶ αὐλόδουλοι, καὶ φιλόπλουτοι εἰσὶν οἱ Γραικοί, (299) μὴ τοῦ τάφου τὴν ἀνάπαυσιν ἐπευχόμενοι τῷ ἀθλίῳ τυμβογέροντι, ἀλλὰ τὰ παρὰ φύσιν. Ἤδετο δὲ καὶ τὸ γερόντιον (silicernium) ταῖς εὐχαῖς ἐκείναις, καί τοι συγγινώσκον ὅτι δεήματα τοιαῦτα παρὰ τοῦ θεοῦ δὲν εἰσακούονται, καὶ ὅτι, τούτου τεθέντος, ἡ περαιτέρω μακροβιότης μᾶλλον ἢ ἐπωφελὴς, βλαβερὰ ἂν ἀπέβαινεν αὐτῷ (300)..... Ἀλλὰ τὸ ἀποκαλεῖν ἀνδρεῖον τὸν ἀπόλεμον, σοφὸν τὸν εὐήθη, μέγαν τὸν βραχὺν, λευκὸν δὲ τὸν μέλανα, καὶ ἅγιον τὸν ἁμαρτωλὸν, τοῦτο ὕβρις ὑπάρχει μᾶλλον, ἢ ἔπαινος· ὅστις γὰρ ἥδεται ἐγκωμιαζόμενος ἐπὶ ἀρεταῖς μὴ ἰδίαις, ὁμοιάζει παντάπασι τοῖς πτηνοῖς, ὧν τὴν ὄψιν ἡ μὲν νὺξ φωτίζει ἡ δὲ ἡμέρα ἀποτυφλοῖ.

ΚΖ'. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Κατὰ

τὴν ἐστίασιν ταύτην ἀνεγνώσθη λατινιστὶ παρὰ τὸ σύνηθες (301) ὁμιλία τις τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων. Τῆς ἀναγνώσεως περαιωθείσης, ἐζητησάμην ἵνα ἐπανέλθω οἴκαδε· ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ, ἐπινεύσας, προσέταξε τῷ βασανιστῆρί μου νὰ μὲ ἐπαναγάγῃ πρὸς τοὺς λέοντας συνοίκους καὶ συμπολίτας μου. Μετὰ ταῦτα, οὐκέτι εἶδον αὐτὸν μέχρι τῆς 20 Ἰουλίου. Ἔκτοτε γὰρ αὐστηρῶς ἐφυλακίσθην, ἵνα μὴ συνδιαλεχθῶ πρὸς οὐδένα, παρ' οὗ μάθω τὰ περὶ τοῦ Αὐτοκράτορος.

ΚΗ'. Ἐν τούτοις ὁ Νικηφόρος προσκαλέσας τὸν τοῦ Ἀδαλβέρτου πρεσβευτὴν Γριμιζῶνα, ἐκέλευσεν αὐτὸν ν' ἀποπλεύσῃ μετὰ θαλασσίου δυνάμεως, συγκειμένης ἐξ εἰκοσιτεσσάρων χελανδίων (302), δύο Ῥωσσικῶν καὶ δύο Γαλλικῶν νηῶν (303)· εἰ δὲ καὶ πλείονας ἀπέστειλεν, ἀγνοῶ. Ἀλλὰ τῶν Ὑμετέρων στρατιωτῶν ἡ ἰσχύς, Κύριοί μου Σεβαστοὶ Αὐτοκράτορες, χρείαν οὐκ ἔχει τῆς τῶν πολεμίων ἀσθενείας· δῆλον γὰρ ἐκ πείρας ἤδη γέγονεν, ὅτι οἱ ἔσχατοι, καὶ, οὕτως εἰπεῖν, οἱ ἀπολεμώτεροι τῶν Ὑμετέρων στρατιωτῶν κατέβαλον καὶ ὑποτελὲς ἐποίησαν τῶν Γραικῶν τὸ Κράτος. Ἀλλὰ, καθὼς δὲν ἤθελον σᾶς ἐκπλήξει, εἰ ἀπεκάλουν ἰσχυροτάτους, καὶ αὐτῷ τῷ μεγάλῳ Ἀλεξάνδρῳ ἰσοδυνάμους τοὺς Γραικούς, τὸν αὐτὸν πάλιν τρόπον ἐνθαῤῥύνω Ὑμᾶς, τὴν πραγματικὴν χαυνότητα διαζωγραφῶν τοῦ ἤθους των. Ἐπεθύμουν νὰ πιστεύσητε, καὶ πέποιθα θέλετε πιστεύσει, ὅτι ἐὰν τάφρος, ἢ τεῖχη δὲν ἐμποδίσωσι, μετὰ μόνον τετρακοσίων ἐκ τῶν Ὑμετέρων σύσσωμον τὸ στράτευμα τὸ Γραικικὸν δύνασθε νὰ καταστρέψητε. Τοῦ στρατεύματος γὰρ ἐκείνου πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡγεῖται μία ἄνθρω-

πος. Ναὶ, λέγω μία (304) ἀντὶ ἑνὸς, ἐπειδὴ ἀπέχει τοῦ ἀνδρὸς ὁ στρατηγὸς, ὡς πάλιν οὔτε γυνὴ δύναται νὰ ὀνομασθῇ. Ἐν τοσούτῳ ἀνήγγειλεν ὁ Ἀδάλβερτος τῷ Νικηφόρῳ, ὅτι ἔχει ὀκτὼ χιλιάδας θωρακοφόρων, δι' ὧν μετὰ τοῦ Ἀργείου (305) ἐπικουρικοῦ στρατεύματος καυχᾶται ὅτι θέλει τροπώσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν Ὑμᾶς· ἱκέτευσε δὲ τὸν ἀντίπαλόν σας νὰ τῷ ἀποστείλῃ χρηματικὰς βοηθείας, ὅπως διὰ τοιούτου μέσου κάλλιον ἐμψυχώσῃ τοὺς στρατιώτας του.

ΚΘ'. Ἀλλ' ἀκούσατε νῦν, Κύριοί μου,

» Τῶν Δαναῶν τοὺς δόλους, καὶ τούτους πάντας

« Κρίνατε ἐξ ἑνὸς ἐγκλήματος » (306)

Τῷ δουλαρίῳ ἐκείνῳ, πρὸς ὃ τὸ νεοσύλλεκτον καὶ μισθωτὸν στράτευμά του ὁ Νικηφόρος ἐνεπιστεύθη, ἐνεχειρίσθησαν καὶ χρήματα πολλὰ, ὡρισμένα νὰ διανεμηθῶσι πρὸς τὰς ἑπτὰ ἢ πλείονας χιλιάδας τῶν τοῦ Ἀδαλβέρτου θωρακοφόρων, εἰ πραγματικῶς προσήρχετο εἰς βοήθειαν, ὡς ἠγγέλθη, τοσοῦτος ἐπικουρικὸς στρατός. Ἐν τούτοις, Κώνας (307), ὁ τοῦ Ἀδαλβέρτου ἀδελφὸς, μέλλει νὰ προσβάλῃ Ὑμᾶς μετὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Ἀργείου συνάμα, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἀδάλβερτος ἐπί τινι μυστικῇ διαταγῇ θέλει μείνει διακεκρατημένος ἀσφαλῶς ἐν τῷ φρουρίῳ Βάριῳ, ἕως οὗ νικητὴς φθάσῃ ὁ ἀδελφός. Ἂν ὅμως, κατὰ τὸ σύνθημα, τὰ ἐπικουρικὰ στρατεύματα δὲν ἀφιχθῶσι, τότε ὁ Ἀδάλβερτος ἕνεκα τῆς ἐλλείψεώς του μέλλει δέσμιος νὰ παραδοθῇ πρὸς Ὑμᾶς, ὁμοῦ μετὰ τῶν χρημάτων, ἅπερ ὠφείλοντο νὰ παραδοθῶσιν αὐτῷ. —Ὢ τῆς ἀνδρίας καὶ τῆς ἀγαθοπιστίας τοῦ Νικηφόρου! Ἐντεῦθεν μὲν προσλαμβάνει ὑπερασπιστὰς, οὓς ἐν-

δομύχως προτίθεται νὰ προδώσῃ, κἀκεῖθεν δὲ θηρεύει συμμάχους, οὓς ἑτοιμάζεται νὰ παραδώσῃ εἰς ἀπώλειαν. Πρὸς οὐδένα τὴν εἰλικρίνειαν, πρὸς ἀμφοτέρους τὴν ἀπιστίαν. Πράττει μὲν τὰ περιττὰ, τὰ δὲ ὠφέλιμα παραγινώσκει.... Τί τὰ πολλά ; Πράττει κατὰ τὸ ἔθος τῶν Γραικῶν.... (308). Ἐπανέλθωμεν, ὅμως, ἔνθα ἐξέβημεν.

Λ΄. Τῇ 19 Ἰουλίου ἐθεάθην ἀπὸ τῆς οἰκίας μου ἐξορμιζόμενον τὸν ἀρτισύνταχτον στόλον. Τῇ δὲ 20, ὅτε διὰ θεατρικῶν θεαμάτων πανηγυρίζουσιν οἱ κοῦφοι Γραικοὶ (309) τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ, ὁ Νικηφόρος μετεπέμψατό με, καὶ οὕτως ἐλάλησε. — Τὸ Ἡμέτερον Κράτος διατίθεται νὰ ἐκστρατεύσῃ· οὐχὶ δὲ κατὰ λαῶν Χριστεπωνύμων, ὡς ὁ Δεσπότης σου πράττει, ἀλλὰ κατὰ Μωαμεθανῶν (310). Τοιαύτην τινὰ ἐκστρατείαν καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐσχεδιάζομεν· ἀλλὰ μαθόντες ὅτι ὁ Δεσπότης σου προὐτίθετο νὰ προσβάλῃ τὴν ἡμετέραν χώραν, ἐάσαντες τότε χαίρειν τοὺς Μωαμεθανοὺς ἀναγκαίως ἐστρέψαμεν τὰ ὅπλα κατ' αὐτοῦ. Τότε δὲ, ἄγγελός τις αὐτοῦ, Δομίνικος Βενέδικος καλούμενος, προϋπαντήσας ἡμᾶς ἐν Μακεδονίᾳ πολλῷ μόχθῳ καὶ πόνῳ μετέπεισεν Ἡμᾶς, διαβεβαιώσας ὅτι ὁ Δεσπότης σου οὔτε ἀνέλαβεν, οὔτε ἤθελέ ποτε ἐπιχειρήσει τοιοῦτόν τι ἐχθρικὸν κατ' ἐμοῦ. Ἐπάνελθε οὖν —προσέθηκεν ὁ Νικηφόρος—καὶ διάγγειλον τὰ δέοντα τῷ Κυρίῳ σου! Ἐὰνδὲ μὲ ἱκανοποιήσῃ αὐτὸς (si me compotem fecerit), ἐπίστρεψον σὺ αὖθις εἰς Κωνσταντινούπολιν.— (Ταῦτα ἀκούσας χάριν ὡμολόγησα τῷ Θεῷ κατ' ἐμαυτόν).

ΛΑ΄. Ἐπειδὴ οὕτω διατάττεις— προσεφθεγξάμην ἐγὼ—ἂς κελεύσῃ γοῦν τὸ Ἁγιώτατον Κράτος σου ἵνα

μεταβῶ ὅσον τάχιον εἰς Ἰταλίαν· ἀφ' οὗ δὲ καταπείσω τὸν Δεσπότην μου νὰ συγκατατεθῇ τοῖς ἀρέσκουσί σοι, εὔθυμος θέλω ἐπανακάμψει πρὸς Σέ. — Ἀλλ' οἴμοι, τὸν Νικηφόρον δὲν ἠπάτησαν οἱ προσπεποιημένοι λόγοι μου! Διὸ ὑπομειδιῶν ἐπένευσέ μοι, ὅτε βαθέως αὐτὸν προσεκύνησα ἀποσυρόμενος. Καὶ ὅμως, ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι, προσέταξέ με νὰ παραμείνω κατ' ἀντίθυρον ὅπως αὖθις συναριστήτω εἰς τὴν ὄζουσαν σκορόδων καὶ πράσων, εἰς τὴν ἐξ ἐλαίου καὶ χαβιαρίου βρομώδη του τράπεζαν. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ αὐτῇ διὰ πολλῶν παρακλήσεων κατώρθωσα νὰ δεχθῇ τὸ δῶρόν μου, ὅπερ πολλάκις ἄλλοτε ὑπερορρυούμενος ἀπεποιήθη.

ΛΒ'. Ἐκαθέσθημεν εἰς τράπεζαν μακρὰν καὶ στενὴν, ἥτις κατὰ μὲν τὸ πλάτος ἦτο κεκαλυμμένη ὑπὸ σπιθαμιαίας ὀθόνης, τὸ δὲ μῆκος ἔμενεν ἡμισκεπής. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὁ Νικηφόρος εὐηρεστήθη νὰ περιπαίξῃ τοὺς Φράγκους, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἀδιακρίτως περιελάμβανε Λατίνους τε καὶ Τεύθονας· εἶτα δὲ πρὸς ἐμὲ στρέψας τὸν λόγον, ἠρώτησε, ποῦ κεῖται καὶ πῶς ὀνομάζεται τῆς ἐπαρχίας μου ἡ πόλις. — Κρεμώνη — ἀπήντησα — παρὰ τῷ Ἠριδανῷ, τῷ βασιλεῖ τῶν τῆς Ἰταλίας ποταμῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ Σὸν Κράτος σπεύδει ν' ἀποστείλῃ χελάνδια πρὸς τὰς χώρας ἐκείνας, δοξάζω τὸν θεὸν ὅτι σὲ εἶδον, εὐχαριστῶ τὸν Κύριον ὅτι σ' ἐγνώρισα. Δὸς εἰρήνην, Κραταιὲ, τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ὅπως σωθῇ τῇ μεγάλῃ σου χάριτι, ἄλλως νὰ σωθῇ μὴ δυνάμενος. . . . — Ἀλλ' ὁ παμπόνηρος, νοήσας ὅτι, *εἰρωνικῶς* (sic) ἐλάλουν, ἐσκυθρώπασε. Βεβαιώσας δὲ ὅτι οὕτω πως ἤθελε πράξει, καὶ τὴν δεξιὰν ἐπὶ τοῦ στήθους ἐπιθέσας, ὥρ-

κισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἁγίου Κράτους αὐτοῦ, ὡς οὐδὲν δεινὸν ἤθελε μοὶ συμβῆ καθ' ὁδὸν, ἀλλ' αἰσίως μετὰ τῶν χελανδίων του ἤλελον ἐλλιμενίσει εἰς Ἀγκῶνα .— Καὶ ὅμως, Σεβαστοί μου Κύριοι, ἀκούσατε πόσον ἀσεβῶς ἐπιώρκησεν. Ἐπράττοντο ταῦτα καὶ ἐλέγοντο τῇ 20 Ἰουλίου, ἡμέρᾳ Δευτέρᾳ (311). Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μέχρι τοῦ παρεπομένου μηνὸς οὐδεμίαν ἔλαβον παρ' αὐτοῦ βοήθειαν. Καὶ πότε; ἐν ᾧ μάλιστα τὴν Κωνσταντινούπολιν τοιοῦτος ἐμάστιζε λιμὸς (312), ὥστε τοὺς εἰκοσιπέντε ὀπαδούς μου καὶ τοὺς τέσσαρας φύλακας Γραικοὺς οὐδὲ διὰ τριῶν χρυσίνων δαπάνης ἠδυνάμην καθ' ἕκαστον γεῦμα νὰ χορτάσω. Τῇ Τετάρτῃ τῆς αὐτῆς ἑβδομάδος ὁ Νικηφόρος ἐξῆλθε τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς παρασκεύασιν τῆς κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἐκστρατείας του.

ΔΙ΄. Τῇ δὲ ἑπομένῃ Πέμπτῃ προσεκλήθην παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅστις μοὶ ὡμίλησεν οὕτω. Προέπεμψα τὸν Ἅγιον ἡμῶν Αὐτοκράτορα, καὶ μένω σήμερον οἴκοι τῇ ἐπιταγῇ αὐτοῦ. Εἰ δ' ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς προσωπικῶς αὐτὸν ἵνα εἴπῃς τι, ὅπερ εἰσέτι δὲν ἐξήγγειλας, φέρε νῦν, ἐξηγοῦ πρὸς ἐμὲ αὐτόν. Οὔτε ὄρεξιν ἔχω — ἀπήντησα — νὰ ἴδω τὸν Ἅγιον Αὐτοκράτορα, οὔτε μοὶ ἀπομένει τι νὰ διαγγείλω αὐτῷ. Τοῦτο μόνον ἐξαιτοῦμαι· νὰ διακομισθῶ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Αὐτοκράτορος, πρὸς τὸν λιμένα Ἀγκῶνος.—Τοῦτό μου ἀκούσας ὁ Λέων ὤμοσεν, (οἱ Γραικοὶ προθύμως ὀμνύουσι τὴν κεφαλὴν τῶν ἄλλων, 312 δὶς) ὤμοσε μὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Αὐτοκράτορος ἀδελφοῦ του, μὰ τὴν ἰδίαν του ζωὴν, μὰ τὴν ζωὴν τῶν τέκνων του, τὰ ὁποῖα οὕτω καὶ ὁ θεὸς νὰ φυλάξῃ

ὡς ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν), ὅτι τὴν ὑπόσχεσιν ἐκείνην ἤθελε τηρήσει καὶ αὐτός. — Ἐρωτήσαντός μου δὲ, πότε; ἀπεκρίνατο — Ἅμα τῇ ἀναχωρήσει τοῦ Αὐτοκράτορος. Θέλει περὶ τούτου φροντίσει ὁ Δρουγγάριος τοῦ Στόλου (313), ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ὁποίου τὸ ναυτικὸν ἀνατίθεται- — Δελεασθεὶς ὑπὸ τοιαύτης ἐλπίδος, εὐθυμος ἀπῆλθον.

ΛΔ. Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ, δηλ. τῷ Σαββάτῳ ὁ Αὐτοκράτωρ μὲ προσεκάλεσεν εἰς Βρύαν (314), θέσιν ἀπέχουσαν ὀκτωκαίδεκα μίλια τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Σ' ἐνόμιζον, μοὶ εἶπεν, ἄνδρα ἔμπειρον καὶ τίμιον, ἐνταῦθα παραγενόμενον, ὅπως συμμορφωθῇς πληρέστατα πρὸς τοὺς σκοπούς μου, καὶ οὕτως ἀΐδιον συνάψῃς φιλίαν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Δεσπότου σου. Τοῦτο δὲ, βλέπω, δὲν θέλεις νὰ πράξῃς σκληροφγνώμων! Τοὐλάχιστον, ἓν καὶ μόνον, ὅπερ καὶ δίκαιον, κατόρθωσον. Νὰ μὴ συνδιατεθῇ ὁ Δεσπότης σου πρὸς τοὺς Ἡγεμόνας Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ, τοὺς δούλους μου αὐτοὺς, οὓς προτίθεμαι νὰ πολεμήσω. Ὁ μὴ δαψιλεύων τὰ ἴδια, ἐκτάτω τοὐλάχιστον χαίρειν τὰ τῶν ἄλλων..... Μὰ τὴν ἀλήθειαν — προσέθηκεν — εἶναι καὶ νόστιμον. Οἱ Πατέρες καὶ οἱ πάπποι τῶν Ἡγεμόνων ἐκείνων ἐτέλουν φόρους τῷ Ἡμετέρῳ Κράτει..... Ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἑκόντες ἄκοντες θέλουσι μετ' ὀλίγον πράξει τὸ αὐτό.

ΛΕ'. Πρὸ πάντων — ἀπήντησα — οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος Ἡγεμόνες διατελοῦσιν ὄντες εὐγενεῖς, ἔτι δὲ ἀξιωματικοὶ (315) τοῦ Δεσπότου μου. Ὡς δὲ μάθῃ οὗτος ὅτι ὁ στρατός σου ἐφώρμησε κατ' αὐτῶν ἆρ' οὐ θέλει τάχα σπεύσει νὰ τοῖς πέμψῃ βοηθείας; Ἔπειτα δὲ, τὰ στρατεύ-

ματα αὐτοῦ ! δὲν θέλουσιν ἄρα ὑπερισχύσει τοσοῦτον, ὥστε καὶ πάντας τοὺς σοὺς νὰ κατακόψωσι, καὶ τὰ δύο θέματα προσέτι νὰ κυριεύσωσιν, ἅπερ πέραν θαλάσσης σοὶ ἀπομένουσιν (316).

ΛΣΤ'. Τότε, λαβὼν τὸ σχῆμα πεφυσημένου καὶ μαινομένου γελωτοποιοῦ — Ἔξελθε — ἀνεβόησεν· Ὀρκίζομαι εἰς τὴν ζωήν μου, εἰς τὴν ζωὴν ἐκείνων, οἵτινες μ' ἔβαλον εἰς τὸν Κόσμον, ὅτι θέλω οὕτω πως ἐνεργήσει, ὥστε πᾶσαν ἄλλην ἰδέαν ὁ Κύριός σου νὰ συλλάβῃ, ἢ τὴν ὑπεράσπισιν δούλων λειποτακτῶν. — Ἐμοῦ δὲ ἀπερχομένου, εἶπε τῷ διερμηνεῖ ὅτι πάλιν ἤθελέ με συνέστιον. Καὶ κράξας, ἐν τοσούτῳ, δύο Ἰταλιώτας, τὸν ἀδελφὸν τῶν Ἡγεμόνων ἐκείνων, (317) πρός δε Βυζάντιον τὸν Βαριώτην, τούτοις διεκελεύσατο ἵνα, συναριστῶντες, ἐξεμέσωσι τὰ ἐξ ἁμάξης καθ' Ὑμῶν, καὶ κατὰ τοῦ γένους ὅλων τῶν Λατίνων καὶ τῶν Τευθώνων. Διὸ, εἰς τὸ τέλος τοῦ σικχαμηροῦ ἐκείνου συμποσίου κρυφίως οὗτοι δι' ἀγγελίας μ' ἐπληροφόρησαν, ὅτι οὐχὶ αἰκεία διαθέσει περιύβρισαν Ὑμᾶς, ἀλλ' ἐπιταγῇ καὶ ῥητῇ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπειλῇ.

ΑΖ'. Κατὰ τὸ γεῦμα ἐκεῖνο μὲ ἠρώτησεν ὁ Νικηφόρος ἐὰν Ὑμεῖς ἔχητε περιβόλια (perivolia id est brolia,) καὶ τούτου δοθέντος, ἂν εἰς τὰ περιβόλιά Σας αὐτὰ τρέφητε ὀνάγρους καὶ ἄλλα ζῶα (318). Ὁ Κύριός μου, ἀπεκρίθην, ἔχει καὶ περιβόλια, καὶ κτήνη ἐντὸς τῶν περιβολίων αὐτῶν, πλὴν ὀνάγρων. — Θέλω δῆθεν φέρει, προσέθηκεν εἰς τὸ Ἡμέτερον περιβόλιον ὅπως θαυμάσῃς καὶ τὸ μέγεθος αὐτοῦ, καὶ τὸ πλῆθος ἔτι τῶν ἐμπεριεχομένων ὀνάγρων. Ἦλθην, τῷ ὄντι, εἰς τὸ περιβόλιον ἐκεῖνο. Ἦτο

εὐρύτατον, ὀρεινὸν, καρποφόρον, οὐχὶ δὲ καὶ τερπνόν. Ἀλλ' ἰδών με μακρόθεν ὁ Κουροπαλάτης ἱππεύοντα καὶ ἐσκεπασμένην ἔχοντα κατὰ τὸ σύνηθες τὴν κεφαλὴν, μοὶ ἀνήγγειλε σπουδῇ διὰ τοῦ υἱοῦ του, ὅτι ὅπου πάρεστιν ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκεῖ δὲν ἐπιτρέπεται ὁ πῖλος, ἀλλὰ τὸ θερίστριον non pileatum, sed teristratum). Πρὸς τοῦτο παρετήρησα, ὅτι μόναι αἱ γυναῖκες ἱππεύουσι παρ' ἡμῖν τιαροφοροῦσαι καὶ θεριστροφοροῦσαι, οἱ δὲ ἄνδρες πιλοφοροῦντες ἱππεύουσιν, ὅτι δίκαιον ἑπομένως δὲν ἦτο νὰ διάσωσιν ἐμὲ ἵν' ἀποθέσω τὰ πάτριά μου ἔθιμα, ἐν ᾧ εἰς τὰς χώρας ἡμῶν ἐπιτρέπεται πρὸς τοὺς ἀφικνουμένους πρέσβεις τῶν Γραικῶν ἡ διαφύλαξις τῶν πατρίων αὐτῶν ἐθίμων. Καὶ πραγματικῶς, οἱ Γραικοὶ, εἴτε ἔφιπποι, εἴτε πεζοὶ, ἄγουσι παρ' ἡμῖν χειριδωτοὶ, καὶ περιδεδημένοι, καὶ κομῶντες, καὶ φοροῦντες ποδήρεις χιτῶνας· ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ τὴν ἡμετέραν τράπεζαν κάθηνται. Ἀλλὰ τὸ ἀπρεπέστατον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ εἴθε (κατ' ἐμαυτὸν ἐσκέφθην) μὴ συγχωρηθῇ τοῦ λοιποῦ τοιαύτη κατάχρησις, οἱ πρέσβεις τῶν Γραικῶν κακαλυμμένην ἔχοντες τὴν κεφαλὴν προσκυνοῦσι τοὺς ἡμετέρους Αὐτοκράτορας. Ὡς ἐκ τοῦ περιστατικοῦ τούτου, ἠναγκάσθην νὰ ἐπιστρέψω. Εἶδον δὲ καθ' ὁδὸν μικτὰ μετὰ τῶν αἰγῶν τὰ ζῶα, ἅπερ ὀνάγρους οἱ Γραικοὶ ἐκάλουν. Ἀλλὰ πρὸς θεοῦ, τί εἶδος ὀνάγρου ἦτον ἐκεῖνο; Τὸ αὐτὸ εἶδος τῶν ἡμετέρων ὄνων ὅπερ ἐν Κρεμώνῃ κοινῶς γινώσκεται· τὸ αὐτὸ χρῶμα, ἡ αὐτὴ μορφὴ, τὰ αὐτὰ ὦτα, ὁ αὐτὸς ὀγκηθμὸς, τὸ αὐτὸ μῆκος, ἡ αὐτὴ ταχύτης, πλὴν ὅτι οἱ λεγόμενοι ὄναγροι ἦσαν πρᾷοι, καθάπερ λύκοι.

ΛΗ'. Τοιούτους ὀνάγρους, εἶπον τότε πρὸς τὸν παριπ-

πεύοντα Γραικὸν, ἐν Σαξωνίᾳ δὲν εἶδον ποτέ μου. — Ἐὰν ὁ Κύριός σου, ἔλαβον εἰς ἀπάντησιν, εὐαρεστήσῃ τὸν ἅγιον ἡμῶν Αὐτοκράτορα, θέλει λάβει δῶρον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν· οὐ μικρὰ δὲ δόξα πρὸς τὸν Ῥῆγά σας τὸ κατέχειν πράγματα, ἅπερ οὔτε κἂν εἶδέ τις τῶν προκατόχων του. — Πιστεύσατέ μοι, Δεσπόται Σεβαστοὶ, ὅτι ὁ συνάδελφός μου καὶ συνεπίσκοπος Κῦρ Ἀντώνιος δύναται νὰ προμηθεύσῃ Ὑμῖν ἐκ τῶν ἀγορῶν Κρεμώνης ὀνάγρους παρομοίους· ἐκτὸς, ὅτι οἱ τῆς Κρεμώνης δὲν εἶναι ἄγριοι, ἀλλὰ ἥμεροι, καὶ δὲν περιπατοῦσιν ἄφορτοι, ἀλλὰ πεφορτωμένοι. Ὡς ἠγγέλθησαν τῷ Νικηφόρῳ οἱ πρὸς τὸν παριππεύοντα Γραικὸν ἀνωτέρω λόγοι μου, ἔλαβον εἰς δῶρον δύο αἶγας, καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ ἀποπλεῦσαι. — Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπῆλθε πρὸς Συρίαν (319).

ΑΘ'. Ἀκούσατε δὲ, παρακαλῶ, καὶ τὸ αἴτιον, οὗ ἕνεκα κατὰ Συρίας ἐξεστράτευσεν. Ἔχουσιν οἱ Γραικοὶ καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ βιβλία τινὰ, ἅπερ ἐκεῖνοι μὲν *ὁράσεις* (sic), ἤγουν ὀπτασίας τοῦ Δανιὴλ ὀνομάζουσιν, ἐγὼ δὲ ἁπλῶς Σιβυλλείους χρησμοὺς ἀποκαλῶ. Τὰ βιβλία αὐτὰ χρησμῳδοῦσι τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς ἑκάστου Αὐτοκράτορος, τὰ μέλλοντα γενέσθαι ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, τὴν εἰρήνην, τὸν πόλεμον, τὰ αἴσια ἢ ἀπαίσια κατορθώματα τῶν Σαρακηνῶν. Καὶ λοιπὸν, ἐνταῦθα ἀναγινώσκεται σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ οἱ Ἀγαρηνοὶ κατατροπωθήσονται· ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ βιώσεται ἐπὶ ἑπταετίαν (320), καὶ ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν τούτου ἕτερος ἡγεμὼν χείρων τὸ ἦθος, (περὶ οὗ ἀμφιβάλλω), ἀναγορευθήσεται· οὗ βασιλεύοντος, οἱ Ἀγαρηνοὶ ὑπερισχύσουσιν ἐπὶ τέλους, καὶ κυριεύσουσι πάντα τὰ μέχρι τῆς οὐ πόρρω Κων-

σταντινουπόλεως κειμένης Χαλκηδόνος χωρία. Τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ σημεῖα ταῦτα ἑκάτεροι διερμηνεύοντες, οἱ μὲν Γραικοὶ, θαῤῥοῦντες, καταδιώκουσι τοὺς Ἀγαρηνοὺς, οἱ δὲ Ἀγαρηνοὶ ἀφ' ἑτέρου, δειλιῶντες, δὲν ἀνθίστανται, ἀλλὰ μόνον προσδοκῶσι, κατὰ τοὺς χρησμοὺς, τῶν χρόνων τὴν τροπὴν, ὥστε, τ' ἀνάπαλιν, οὗτοι μὲν νὰ καταδιώξωσι τοὺς Γραικοὺς, οἱ δὲ Γραικοὶ τέλος πάντων νὰ νικηθῶσι (321).

Μ'. Χρησμοὺς παρομοίους περὶ τοῦ Ἡμετέρου Κράτους καὶ περὶ τοῦ γένους ἡμῶν (ἡμέτερον δὲ γένος καλῶ ἅπαντα τὰ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν Σας συνδιατελοῦντα γένη), χρησμοὺς ὁμοίους, λέγω, καί τις Ἱππόλυτος, Σικελίας ἐπίσκοπος, ἔγραψεν. (322) Εἴθε δὲ πραγματοποιηθῶσι πάνθ' ὅσα οὗτος προλέγει περὶ τῶν ἐνεστώτων χρόνων, καθὼς ἤδη συνέβησαν τὰ πλεῖστα τῶν πρό τινος παρ' αὐτοῦ προφητευθέντων, τοὐλάχιστον, ὡς ἐπληροφορήθην παρὰ τῶν ἀναγνόντων τὰ βιβλία του. Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων χρησμῶν ἂς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω ἕνα. Λέγει ὁ Ἱππόλυτος οὗτος, ὅτι τὸ θρυλλούμενον

« Λέων καὶ σκύμνος διώξουσιν ὄναγρον » (sic) (323) ἐν τῷ παρόντι μέλλει νὰ πληρωθῇ. Τοῦτο δὲ παρὰ τῶν Γραικῶν οὕτω πως ἑρμηνεύεται. Ὅτι ὁ *Λέων*, τουτέστιν ὁ τῶν Ῥωμαίων, ἤ, ἄλλως, ὁ τῶν Γραικῶν Αὐτοκράτωρ, καὶ ὁ *Σκύμνος*, τουτέστιν ὁ τῶν Φράγκων Ῥηξ (324) συμφώνως θέλουσιν ἐπὶ τῶν νῦν χρόνων καταστρέψει τὸν ὄναγρον, τουτέστι τὸν Ἀφρικανὸν Ῥῆγα τῶν Σαρακηνῶν. Ἡ ἑρμηνεία, ὅμως, δὲν μοὶ φαίνεται ὀρθή. Καθότι, ὁ λέων καὶ ὁ σκύμνος, καί τοι διαφόρου μεγέθους ὄντες, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς μετέχουσι φύσεως· ζῶα γάρ εἰσιν ἀμφότερα τὸ

αὐτὸ ἔχοντα εἶδος καὶ ἦθος. Ἄλλως τε, φρονῶ, ὅτι καὶ ἀπρεπές ἐστιν ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ Γραικῶν νὰ ὀνομάζηται λέων, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Φράγκων νὰ καλῆται σκύμνος. Ναὶ μὲν ἀμφότεροι εἰσὶν ἄνθρωποι ὡσαύτως, καθὼς ὁ λέων καὶ ὁ σκύμνος ζῶά εἰσιν ἐπίσης ὁμογενῆ· ἀλλ' ὅμως, τοσούτῳ οἱ δύο ἡγεμόνες τὸ ἦθος διίστανται, ὅσῳ διαφέρει, δὲν λέγω εἶδος εἴδους, ἀλλὰ ἀναίσθητον αἰσθητοῦ· ἐνῷ ὁ σκύμνος κατ' οὐδὲν ἄλλο διαφέρει τοῦ λέοντος, ἢ μόνον κατὰ τὴν χαιτήεσσαν κεφαλὴν, τὸ δὲ σχῆμα πέφυκε παρ' ἀμφοτέροις τὸ αὐτὸ, ἡ ὀργὴ μία, ὁ αὐτὸς ὠρυγμός. Καὶ ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ τῶν Γραικῶν φέρει μακρὰν τὴν κόμην, φορεῖ χλαμύδας, χειρίδας καὶ σκιάδια· εἶναι δὲ ψευδὴς, εἶναι δόλιος, ἀνελεήμων, περιπόνηρος, ἀγέρωχος, ψευδοταπεινόφρων, φιλοχρήματος, πλεονέκτης, τρώγει σκόροδα, κρομμύδια, πράσα καὶ ῥοφεῖ βάλνιον (325). Ὁ δὲ τῶν Φράγκων, ἐξ ἐναντίας, κείρεται κοσμίως, φορεῖ ἐσθῆτα μὴ γυναικοπρεπῆ, καὶ πιλοφορεῖ· εἶναι δὲ ἀφ' ἑτέρου φιλαλήθης, ἄδολος, ἐλεήμων ὅπου δεῖ, αὐστηρὸς ὅπου πρέπει· εἶναι πάντοτε ταπεινὸς, οὐδέποτε φιλάργυρος· πρὸ πάντων, δὲν τρώγει σκόροδα, κρομμύδια καὶ πράσα, ὅπως ἀποθησαυρίζῃ χρήματα, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γραικῶν, ὅστις ἀπέχει συνήθως τῆς κρεωφαγίας, ἵνα πωλῇ τὰ ἐδώδιμα ζῶα εἰς τὴν ἀγοράν. (326) Ἰδοὺ ἡ διαφορά. Καὶ λοιπὸν μὴ παραδεχθῆτε τὴν ἀνωτέρω τοῦ χρησμοῦ ἑρμηνείαν· διότι, ἢ ὁ χρησμὸς δὲν μέλλει νὰ πληρωθῇ εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἢ δὲν εἶναι διόλου ἀληθής. Ἀδύνατον δ' ἄλλως τε φαίνεταί μοι, ὁ μὲν Νικηφόρος, καθὸ λέων, ὁ δὲ Ὄθων, καθὸ σκύμνος, νὰ συμμαχήσωσιν, ὡς οἱ Γραικοὶ

μετεωρολεσχοῦσι, πρὸς καταστροφὴν οἱουδήποτέ τινος.

» Θέλουσιν ἐξωκείλει τῶν φυσικῶν αὐτῶν ὁρίων ὁ Ἄραρος καὶ ὁ Τίγρις,

« Καὶ ἐκ τοῦ μὲν πίεται ὁ Πάρθος, ἐκ τοῦ δὲ ὁ Γερμανὸς (327), »

πρὶν ἢ συναφθῇ φιλία καὶ συγκροτηθῇ συμμαχία μεταξὺ τοῦ Νικηφόρου καὶ τοῦ Ὄθωνος.

ΜΑ΄. Καὶ αὕτη μὲν τῶν Γραικῶν ἡ ἑρμηνεία. Ἀκούσατε δὲ νῦν καὶ τὴν ἐξήγησιν Λιουτπράνδου, Κρεμώνης Ἐπισκόπου. Λέγω λοιπόν, οὐ μόνον δὲ λέγω, ἀλλὰ καὶ βεβαιῶ, ὅτι ἐὰν ὁ χρησμὸς ἐκεῖνος μέλλῃ ἐν τῷ νῦν χρόνῳ νὰ πληρωθῇ, ὁ *Λέων* καὶ ὁ *Σκύμνος*, τουτέστιν ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς, ἢ ἄλλως ὁ Ὄθων Α΄. καὶ ὁ Ὄθων Β΄. κατ' οὐδὲν ἄνισοι, ἢ κατὰ μόνην τὴν ἡλικίαν, συγκαταστρέψουσιν ὅσον οὔπω τὸν ὄναγρον, τουτέστι Νικηφόρον, τὸν ὄντως ὑλαῖον ὄναγρον (328), μὴ ἀνοικείως παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ζῶον τοῦτο, ἕνεκα τῆς ματαίας καὶ ἀπεράντου αὐθαδείας του, καθὼς προσέτι ἕνεκα τῆς ἀνοσίου συζεύξεώς του σὺν τῇ Δεσποίνῃ καὶ συντέκνῳ αὐτοῦ (329). Ὅθεν ἐὰν ὁ ὄναγρος οὗτος δὲν καταδιωχθῇ ὑπὸ τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Σκύμνου, δηλ. ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος Πατρὸς καὶ τοῦ Ὄθωνος υἱοῦ, τῶν Σεβαστῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων, οὐδὲ τὰ παρὰ Ἱππολύτου χρησμῳδούμενα θέλουσί ποτε πληρωθῆ, οὔσης ἀπορριπτέας τῆς ἀνωτέρω Γραικικῆς διερμηνεύσεως.

ΜΒ΄. Ἰησοῦ πολυέλεε, ἀΐδιε Θεὲ, Λόγε τοῦ Πατρὸς, ὁ τοῖς ἀναξίοις ἡμῖν, οὐ λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ Πνεύματος ἐπιφοιτήσει φθεγγόμενος, μή τινα ἄλλην, ἢ τὴν ἐμὴν ἐξήγησιν παραδέχου! Κέλευσον, ἵνα ὁ λέων καὶ

ὁ σκύμνος ἐξολοθρεύσωσι καὶ ταπεινώσωσι τὸν ὄναγρον, ἕως ὅτου, μεταμεληθεὶς, καὶ τῶν Δεσποτῶν αὐτοῦ, τῶν νομίμων Αὐτοκρατόρων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου, ὑπήκοος αὖθις τασσόμενος, δώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐν ἡμέραις Κυρίου!

ΜΓ΄. Αὐτὴν δὴ ταύτην τὴν πρόγνωσιν περὶ Ὑμῶν καὶ περὶ Νικηφόρου ποιοῦσι καὶ οἱ ἀστρονόμοι. Παράδοξον εἰπεῖν! Ἠρώτησα περὶ τούτου ἀστρονόμον τινὰ, λεπτομερῶς περιγράψαντά μοι τὰ ἤθη καὶ τὴν μορφὴν Ὑμῶν, τοῦ Σεβαστοῦ μοι Δεσπότου, καὶ τὴν τοῦ ὁμωνύμου Υἱοῦ Σας. Ἀλλὰ μὴν καὶ πάντα τὰ ἐμὰ, τὰ ἐν τῷ παρελθόντι συμβάντα, παρ' αὐτοῦ ὡς ἂν ἦσαν ἐνεστῶτα ἐξεικονίσθησαν· οὐδὲ παρέλειψε νὰ διαγράψῃ τὴν ἐσθῆτα, τὴν μορφὴν, τὰ ἤθη τῶν ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἐπερχομένων φίλων, ὁσάκις περὶ ἑνὸς ἑκάστου τούτων ἠρώτησα. Μοὶ προεῖπε δ' ἔτι πάσας τὰς κακουχίας, ὅσας ἔμελλον νὰ ὑποστήσω κατὰ τὸν προσεχῆ μου πλοῦν. Ἀλλὰ περὶ τῶν λοιπῶν προῤῥήσεών του ὀλίγον μέλλει μοι· ἀρκεῖ μόνον ἐκ τῶν ὅσα εἶπε τό δε νὰ ἀληθεύσῃ, δηλαδὴ, τ' ἀνδραγαθήματα, ἅπερ Ὑμεῖς μέλλετε κατὰ τοῦ Νικηφόρου νὰ διαπράξητε. Ναί, γένοιτο, γένοιτο, καὶ δὴ τότε ἐπιλήσομαι πάσης δεινοπαθείας μου.

ΜΔ΄. Γράφει προσέτι ὁ αὐτὸς Ἱππόλυπος, ὅτι οἱ Γραικοὶ δὲν θέλουσιν ἰσχύσει κατὰ Σαρακηνῶν, ἀλλὰ κατὰ Φράγκων (330). Ἐντεῦθεν δὲ θαῤῥήσαντες οἱ Σαρακηνοὶ πρὸ τριετίας, μάχην παρὰ τῇ Σκύλλῃ καὶ Χαρύβδι τῆς Σικελικῆς θαλάσσης συνῆψαν πρὸς Μανουὴλ τὸν Πατρίκιον, τὸν τοῦ Νικηφόρου ἀνεψιὸν, οὗτινος καὶ κατέστρεψαν τὰ πολυάριθμα στίφη (331). Καὶ τοῦ-

τον μὲν συνέλαβον, καὶ κατατομηθέντα ἐκρέμασαν· τὸν δὲ φίλον αὐτοῦ καὶ συστρατιώτην αἰχμαλωτίσαντες, ἀπηξίωσαν νὰ θανατώσωσιν, εὐνοῦχον ὄντα. Ἀφοῦ ὅμως κατεδέσμευσαν αὐτὸν καὶ ἐν μακρᾷ δουλείᾳ κατεβασάνισαν, τοιοῦτον ἐζητήσαντο λύτρον διὰ τὴν ἐξαγορὰν, οἷον οὐδεὶς τῶν φρονίμων ἤθελε προσφέρει (332). Μετ' οὐ πολὺ δὲ, καὶ θρασύτεροι παρὰ τοῦ πληρωθέντος χρησμοῦ γενόμενοι, οὐκ' ἀσθενέστερον ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ἐξάρχοντος Μαγίστρου (333), ὃν εἰς φυγὴν ἔτρεψαν, καὶ οὗ τὸν στρατὸν μυριοτρόπως κατέκοψαν.

ΜΕ'. Πλὴν ἀλλὰ, καὶ ἕτερόν τι παρακινεῖ τὸν Νικηφόρον εἰς ἐπιστράτευσιν κατὰ Μωαμεθανῶν. Τὴν χώραν ὅλην τῶν *Ἀργείων* τοιοῦτος ἐπὶ τοῦ παρόντος, Θείᾳ ὀργῇ, μαστίζει λιμὸς, ὥστε ἀντὶ νομίσματος (334) οὐδὲ δύο Τικίνιοι μέδιμνοι (sextaria) σίτου ὠνοῦνται· καὶ τοῦτο μάλιστα ὅπου εὐθηνία ἐπικρατεῖ. Τὴν δὲ πληγὴν ταύτην, συνεργούντων ἔτι τῶν μυῶν, ὁ Νικηφόρος σκληροτέραν πεποίηκεν, ἀγοράσας ἐν καιρῷ θέρους καὶ ἀποθηκώσας τὸν σῖτον ὅλον τῆς ἐπικρατείας του, ἰδίως τὸν σῖτον τῆς Μεσοποταμίας, ὅπου διὰ τὴν ἔλλειψιν μυῶν, ἐγένετο καρπῶν ἀφθονία· ὥστε τὸ πλῆθος τοῦ ταμιευθέντος σίτου πρὸς τὴν θαλασσίαν ἄμμον ἐξίσωσε. Τί οὖν; Ἕνεκα τοιαύτης αἰσχρᾶς καπηλείας ἐνσκηψάσης τῆς σιτοδείας ἀπανταχοῦ, ὁ Νικηφόρος εὐχερέστερον ἐστρατολόγησεν ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν οἷς τοκογλυπτικῶς ἐπώλησε καθ' ἕκαστον μῆνα ἀντὶ δύο, ὅ,τι πρότερον ἀνθ' ἑνὸς χρυσίνου εἶχεν ἀγοράσει (335). Ἰδοὺ, Κύριοί μου, ὁ λόγος, ὅστις τὸν Νικηφόρον ἐνεθάῤῥυνεν εἰς τὴν κατὰ Μωαμεθανῶν ἐκστρατείαν. Ἀλλ'

οἵμοι καὶ τῆς ἐκστρατείας ἅμα καὶ τῶν στρατευμάτων του! Εἴδωλα μᾶλλον ἢ ἀνδρῶν πλήθη, ὧν ἡ μὲν γλῶσσα θρασεῖα, ἡ δὲ χεὶρ ἀπόλεμος. Ὁ γὰρ Νικηφόρος δὲν ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ποιότητα, ἀλλὰ εἰς τὴν ποσότητα τῶν ἀνδρῶν, τοῦθ' ὅπερ μέγαν κίνδυνον θέλει εἰς αὐτὸν ἐπιφέρει, καὶ περὶ οὗ θέλει μεταμεληθῆ ὅταν οἱ εἰς μόνον τὸν ἀριθμὸν θαρροῦντες ἄψυχοι στρατιῶταί του ἐκεῖνοι ἀντιπαραταχθῶσι πρὸς τοὺς ὀλιγίστους ἡμᾶς, καὶ κατατροπωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐμπειροπολέμων καὶ φιλομάχων στρατιωτῶν τῆς Ὑμετέρας Βασιλείας.

ΜΖΤ'. Ὅτε Ὑμεῖς διεμένετε τὴν Βάριν πολιορκοῦντες (336), τριακόσιοι μόνοι Οὖγγροι συνέλαβον παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην πεντακοσίους Γραικούς, οὓς εἰς Οὐγγρίαν ἤγαγον. Ἐκ τῆς αἰσίου ἀποβάσεως τοῦδε τοῦ τολμήματος θαρρήσαντες ἕτεροι διακόσιοι Οὖγγροι, παρεκινήθησαν τὸ αὐτὸ νὰ πράξωσιν ἐν Μακεδονίᾳ, οὐ μακρὰν Κωνσταντινουπόλεως (337). Ἀλλὰ τεσσαράκοντα τούτων, ἐν τῷ διαβῆναι κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν φάραγγά τινα στενόχωρον, ἐζωγρήθησαν. Τούτους δὴ νῦν ἐξαγαγὼν ὁ Νικηφόρος τῆς φυλακῆς, καὶ διὰ πολυτελῶν ἱματίων περικοσμήσας, ἄγει μεθ' ἑαυτοῦ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὑπερμάχους καὶ προστάτας ποιησάμενος. Ἐντεῦθεν οὖν δύνασθε νὰ συμπεράνητε περὶ τῆς ἱκανότητος ἁπάσης τῆς στρατιᾶς, ἔχοντες περιπλέον πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι οἱ ὁπλαρχηγοὶ εἶναι Ἑνετοὶ καὶ Ἀμαλφῖται (338).

ΜΖ. Παραλείψωμεν ἐν τοσούτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, καὶ ἀκούσατε τί ἕτερον μοὶ συνέβη.— Τῇ 27 Ἰουλίου, παρουσιασθεὶς τῷ Νικηφόρῳ, τῷ ἐκτὸς Κωνσταντινουπόλεως ἐν Βρύᾳ διάγοντι, ἔλαβον τὴν ἄδειαν

τοῦ ἐπανακάμψαι πρὸς Ὑμᾶς. Ἐπανελθόντος μου δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ Βρύας, Χριστόφορός τις Πατρίκιος εὐνοῦχος, ὅστις ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ Νικηφόρου διώκει τὰ τοῦ κράτους, μοὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι δὲν ἠδυνάμην ν' ἀναχωρήσω, καὶ αὐτοῦ τοῦ Λὐτοκράτορος ἐπιτρέποντος· τῶν μὲν Σαρακηνῶν ἀποκλειόντων τότε τὴν θάλασσαν, τῶν δὲ Οὔγγρων κατεχόντων τὴν γῆν· ὅτι, ἐπομένως ὤφειλον νὰ ἀναβάλω τὴν ἐπάνοδον μέχρις οὗ ἀποκλίνωσιν οὗτοι. Φεῦ τῶν ψευδολογημάτων! Τάττουσι τότε φύλακας, ὅπως κωλύσωσι τὴν ἔξοδον ἐκ τῆς οἰκίας ἐμοί τε καὶ τῇ συνοδίᾳ μου· ἐκ δὲ τῶν Λατίνων ἐπαιτῶν, οἵτινες ἐλεημοσύνης ἕνεκα συνήθως προσήρχοντο, τοὺς μὲν μαστιγοῦσι, τοὺς δὲ καθείργουσιν εἰς φυλακήν. Οὐδὲ κἂν ἐπιτρέπουσι τὴν ἔξοδον τῷ διερμηνεῖ μου (339) ἔστω καὶ διὰ τὸ καθημερινὸν ὀψώνιον· ἀλλ' ἐπιφορτίζουσιν εἰς τοῦτο μάγειρόν τινα ἀγνοοῦντα τὴν γλῶσσαν τὴν Γραικικήν, ὅστις, μὴ δυνάμενος νὰ συγκοινωνήσῃ προφορικῶς πρὸς τοὺς πωλητὰς, διὰ χειρονομιῶν καὶ κεφαλῆς νευμάτων μόνον ἐξεφράζετο. Ὡς ἐντεῦθεν, ὁ μάγειρος τοσοῦτον ὀψώνιον (obsonium) ἀντὶ τεσσαρων νομισμάτων ἠγόραζε καθ' ἑκάστην, ὅσον ἐπρομηθεύετο πρότερον ὁ διερμηνεύς μου ἀντὶ ἑνὸς μόνου νομίσματος.

ΜΗ'. Πέμψαντός μοι δέ τινος τῶν συνήθων μου ἀρώματα καὶ ἄρτον καὶ οἶνον καὶ μῆλα, οἱ φύλακες, ταῦτα πάντα διαρρίψαντες, ἐκολάφισαν καὶ ἀπεδίωξαν τῶν δωρημάτων τοὺς κομιστάς· ὥστε, εἰ μὴ τὸ θεῖον ἔλεος « *ἡτοίμαζεν ἐνώπιόν μου τράπεζαν ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με* » (340), μόνος ὁ θάνατος ἤθελεν ἀποβῇ εὐπρόσδεκτος ἐμοί. Καὶ ὅμως, ὁ φιλοικτιρμόνως ἐμβα-

λών με εἰς τοιαύτην δοκιμασίαν Θεὸς, αὐτὸς ηὐδόκησε καὶ νὰ μὲ ἐφοπλίσῃ μετὰ καρτερίας καθ' ὅλας τὰς βασάνους ὅσας ὑπέστην ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ 4ης Ἰουνίου, μέχρι 2ας Ὀκτωβρίου, τουτέστιν ἐπὶ ἑκατὸν εἴκοσιν ἡμέρας! Εἰς ἐπίμετρον δὲ τῶν συμφορῶν μου, ἄγγελοι ἦκον μετ' ἐπιστολῶν παρὰ τοῦ Ἀποστολικοῦ Δεσπότου καὶ Οἰκουμενικοῦ Πάπα Ἰωάννου, τῇ ἡμέρᾳ τῆς Μεταστάσεως τῆς Ὑπερενδόξου Θεομήτορος καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Διὰ τῶν γραμμάτων τούτων, « *Νικηφόρος ὁ τῶν* Γραικῶν *Αὐτοκράτωρ παρεκινεῖτο νὰ συνάψῃ ἐπιγαμίαν καὶ φιλίαν ἀδιάρρηκτον μετὰ τοῦ προσφιλοῦς καὶ πνευματικοῦ υἱοῦ Ὄθωνος, τοῦ Σεβαστοῦ Ῥωμαίων Αὐτοκράτορος.* » (341) Ἀπορῶ ὅτι ὕφος τοιοῦτον, ἐξίσταμαι ὅτι τοιαύτη τις ἀσεβὴς καὶ προπετὴς, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Γραικῶν, ἐπιγραφὴ ἐπιστολῆς δὲν ἐπέφερε θάνατον πρὸς τὸν γραμματοκομιστὴν, δὲν κατελώβωσεν αὐτὸν καθ' ὁδὸν, πρὶν ἢ πάθῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕτερόν τι χεῖρον. Ἐγὼ, ὅστις ἐπὶ τὸ πλεῖστον στόμφαξ εἰμὶ καὶ σπερμολόγος (spermologus et multisonus) (342) ἐπὶ τοῦδε τοῦ προκειμένου ἄφωνος μένω, ὡσεὶ ἰχθύς. Ἐβλασφήμουν οἱ Γραικοὶ τὰ πελάγη, κατηρῶντο τὴν θάλασσαν, καὶ ἐξίσταντο, ὅτι ἡ ναῦς τοῦ Πάπα κατευωδώθη, ἀνοσιότητα τηλικαύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν κομίζουσα· ὤφειλον γὰρ τὰ νῶτα τῆς θαλάσσης νὰ σχισθῶσιν εἰς δύο καὶ τὸ πλοῖον ἐκεῖνο νὰ καταβροχθίσωσι.

ΜΘ'. Καὶ δὲν αἰσχύνεται, ἐκραύγαζον οἱ Γραικοὶ, δὲν αἰσχύνεται ὁ Πάπας, τὸν μὲν σεβαστὸν, καὶ μέγιστον, καὶ μόνον νόμιμον *Ῥωμαῖον αὐτοκράτορα* ν' ἀποκαλῇ Αὐτο-

κράτορα *Γραικῶν*, ποταπὸν δέ τινα καὶ βάρβαρον νὰ ὀνομάζῃ *Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων*! Φρῖξον ἦλιε! Στέναξον γῆ! Ἀλλὰ, προσετίθεντο, τί τὸ πρακτέον κατὰ τοιούτων κακούργων καὶ ἀλιτηρίων; Πένητες οὗτοι· κτείνοντες δὲ αὐτοὺς, τὰς χεῖρας ἡμῶν μιαίνομεν ἐν αἵματι ἀχρείῳ. Ῥακενδύται οὗτοι, καὶ δοῦλοι καὶ χωριάται· αὐτοὺς δὲ μαστιγοῦντες, ἡμᾶς αὐτοὺς καταισχύνομεν· ὡσαύτως γὰρ εἰσὶν ἀνάξιοι καὶ τῆς ἐπιχρύσου Ῥωμαϊκῆς μάστιγος, καὶ τῆς σταυρώσεως. Ἂν ἐκ τῶν ἀπεσταλμένων τούτων ὁ μὲν ἦτον Ἐπίσκοπος, ὁ δὲ Μαρκίων, αἴ, τότε ἄλλως ἐπράττομεν! Τότε, καταμαστιγώσαντες αὐτοὺς, εἶτα δὲ μαδίσαντες τὸν πώγωνα καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, ἐρραμμένους ἐντὸς σακκίων ἠθέλομεν τοὺς ῥυθίσει εἰς τὴν θάλασσαν (343). Ἐν τοσούτῳ, ἂς διακρατῶνται καλῶς, καὶ, ἕως οὗ ὁ Ἁγιώτατος Αὐτοκράτωρ *Ῥωμαίων* Νικηφόρος μάθῃ τὰ νέα κακουργήματα, ἂς σήπωνται ἐντὸς δεσμωτηρίου.

Ν'. Ταῦτα μαθὼν ὁ τάλας ἐγὼ, ἐμακάριζον τοὺς ἀπεσταλμένους, ἀσημάντους καὶ πτωχοὺς ὄντας, ἐλεεινολόγουν δ' ἐμαυτὸν, ὡς πλούσιον (344). Ὅτε διέτριβον ἐν τῇ πατρίδι μου συνῆθανόμην τὴν πενίαν, νῦν δὲ διατρίβων ἐν Κωνσταντινουπόλει φαντάζομαι ὑπὸ φόβου ὅτι κατέχω τοῦ Κροίσου τοὺς θησαυρούς. Καὶ δυσφόρητον μὲν ἐνόμισα πάντοτε τὴν ἔνδειαν· νῦν δὲ τὴν ἔνδειαν κρίνω ἀνεκτὴν, κρίνω εὐπρόσδεκτον, κρίνω ἀρεστήν. Εὐπρόσδεκτον βέβαια, διότι, χάριν αὐτῆς δὲν φθείρονται καὶ δὲν μαστιγοῦνται οἱ ἀσήμαντοι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει μόνη ἡ πενία ὑπερασπίζει τοὺς φίλους

της, εἴθε ἡ πενία ἀπομείνῃ εἰς μόνον τὸν τόπον ἐκεῖνον ζητητέα καὶ ἀξιοθήρευτος!

ΝΑ΄. Οἱ Ληγάτοι τοῦ Πάπα ἐνεβλήθησαν ἐπὶ τούτοις εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἡ δὲ *Θεοκάπηλος* ἐκείνη ἐπιστολὴ ἀπεστάλη πρὸς Νικηφόρον εἰς Μεσοποταμίαν. Ἔκτοτε μέχρι τῆς 9 Σεπτεμβρίου ταχυδρόμος δὲν ἐπανῆλθε φέρων τὰς ὁδηγίας τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἦλθε δέ τις τὴν ἐπιοῦσαν, ὡς ἔπειτα ἐπληροφορήθην. Μετὰ δὲ τέσσαρας ἡμέρας, δηλ. τῇ 14 Σεπτεμβρίου, κατώρθωσα διὰ δεήσεων ἅρα καὶ δώρων νὰ προσκυνήσω τὸ τίμιον καὶ ζωοποιὸν ξύλον τοῦ Σταυροῦ (345). Τότε μόνον, ὠφελούμενοι τοῦ θορύβου τῶν συρρεόντων ὄχλων, τινὲς τῶν φίλων, λαθόντες τοὺς φύλακας μ᾽ ἐπεσκέφθησαν, καὶ διὰ τοιαύτης λαθραίας συνεντεύξεως ἔτρεψαν ἐπὶ μικρὸν τὴν πενθήρη ψυχήν μου εἰς εὐθυμίαν.

ΝΒ΄. Τῇ δὲ 17 Σεπτεμβρίου, νεκρὸς μᾶλλον ἢ ζῶν μετεκλήθην αὖθις εἰς τὰ *βασίλεια* ἐνώπιον Χριστοφόρου Πατρικίου τοῦ Εὐνούχου, ὅστις μετὰ τριῶν ἑτέρων ἀξιωματικῶν συγκαθήμενος εὐνοϊκῶς προσεδέξατό με, ὑπαναστὰς κατὰ τὴν εἴσέλευσίν μου. Ἤρξατο δὲ τῆς ὁμιλίας ὡς ἐφεξῆς.

ΝΓ΄. Ἡ ὠχρότης τοῦ προσώπου σου, πανιερώτατε, ἡ φθίσις τοῦ σώματός σου, ἡ ἀκούρευτος κόμη, ἡ παρὰ τὸ ἔθος σου ἀξύριστος γενειάς, ταῦτα πάντα τεκμαίρουσι τὴν βαθυτάτην τῆς καρδίας σου θλῖψιν διὰ τὴν παράτασιν τῆς πρὸς τὸν Δεσπότην σου ἐπιστροφῆς. Ἀλλὰ, πρὸς Θεοῦ, μὴ ὀργίζου μήτε κατὰ τοῦ ἁγίου Αὐτοκράτορος, μήτε καθ᾽ ἡμῶν. Αἴτιος τῆς ἀναβολῆς ταύτης ὑφίσταται ὁ Πάπας Ῥώμης, (ἐὰν Πάπας πρέπῃ νὰ ὀνομασθῇ ὁ συγ-

κοινωνὸς καὶ συλλειτουργὸς ἄλλοτε γενόμενος τοῦ ἀποστάτου, τοῦ μοιχοῦ καὶ ἱεροσύλου ἐκείνου υἱοῦ τοῦ Ἀλβερίκου (346), ὁ Πάπας λέγομεν αὐτὸς, ὅστις ἐπέστειλε τῷ Ἁγιωτάτῳ ἡμῶν Αὐτοκράτορι ἐπιστολὰς, ὄντως ἀξίας ἑαυτοῦ, ἄλλως δ' ἀναξίας τούτου, ἐν αἷς τὸν Νικηφόρον προσονομάζει Αὐτοκράτορα *Γραικῶν* καὶ οὐχὶ Αὐτοκράτορα *Ῥωμαίων*. Τὸ δὲ ἀνόσιον τοῦτο, οὐκ *ἀμφισβήτητον* (sic), ἐξετελέσθη προτροπῇ τοῦ Δεσπότου σου.

ΝΔ'. (Τί ἀκούω— εἶπον κατ' ἐμαυτὸν — ἐχάθην! Τώρα δὰ πορεύομαι κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ πραιτώριον!). Ἄκουσον, λοιπὸν, ἐξηκολούθησε λέγων ὁ προλαλήσας· ὁ Πάπας αὐτὸς εἶναι βέβαια ὁ ἡλιθιώτερος τῶν ἀνθρώπων. Ὁμολογεῖς τοῦτο καὶ σὺ, ὡς καὶ ἡμεῖς τ' ὁμολογοῦμεν; — Ἄπαγε! ἀπήντησα· οὐ μὴ ὁμολογήσω τοῦτο. — Πῶς γάρ! προσέθεντο, ὑπέφυκε, λοιπὸν, ὁ Πάπας σου αὐτὸς οὕτω μωρὸς, οὕτως ἀβέλτερος, ὥστε ἀγνοεῖν ὅτι ὁ ἅγιος Κωνσταντῖνος εἰς Κωνσταντινούπολιν μετεβίβασε τὰ σκῆπτρα τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἅμα δὲ τοῖς συμβόλοις τὴν Γερουσίαν ὅλην, καὶ σύμπασαν τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιὰν αὐτόσε μετέθηκε, μὴ καταλιπὼν ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ ἢ εὐτελῆ τινα ἀνδράποδα, χειρογάστορας δηλ. τινὰς, καὶ ἁλιεῖς καὶ ὀψοποιοὺς, καὶ ὀρνιθοθήρας, καὶ νόθους, καὶ χυδαίους, καὶ δούλους; Ἀδύνατον! ὁ Πάπας πάντα ταῦτα γινώσκει! Ἐντεῦθεν γοῦν συμπεραίνομεν, ὅτι μόνον καθ' ὑφήγησιν τοῦ Δεσπότου σου συνέταξε τὴν ἀπρεπεστάτην ἐκείνην ἐπιστολήν. Ὁπόσον δὲ βλαβεραὶ θέλουσιν ἀποβῆ αἱ συνέπειαι ἀνουσιουργήματος τοιούτου, τοῦτο ὅσον οὔπω φανερωθήσεται.

ΝΕ'. Ἀλλ' ὁ Πάπας, Κύριοι, ἀπεκρινάμην, ὁ Πάπας

αὐτὸς ὅστις ἐπ' ἀφελείᾳ διαπρέπει, ταῦτα μᾶλλον πρὸς ἔπαινον, ἢ πρὸς ὕβριν τοῦ Αὐτοκράτορος ἔγραψεν. Ἐπιστάμεθα καὶ ἡμεῖς οὐχ ἧττον ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ μετεβιβάσθη ἐνταῦθα μετὰ παντὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, κτίσας τὴν πόλιν ταύτην, ἣν καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου ὀνόματος μετεκάλεσεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑμεῖς καὶ γλῶσσαν, καὶ ἔθιμα, καὶ ἐνδυμασίαν ἔκτοτε μετεβάλετε, (347) ὁ ἁγιώτατος Πάπας ἐσυμπέρανεν ὅτι καὶ τὸ Ῥωμαϊκὸν ὄνομα σᾶς ἀπήρεσκεν, ὡς ἤδη σᾶς ἀπήρεσεν ὁ Ῥωμαϊκὸς ἀμφιεσμός. Ὅμως, ἡσυχάσατε περὶ τούτου. Ἐν ταῖς ἑξῆς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁ Πάπας τὸ ἱκανὸν ποιήσει. Καὶ γὰρ οὕτως ἐπιγράψει τὰ πρὸς ὑμᾶς γράμματά του « *Ἰωάννης Πάπας Ῥώμης, Νικηφόρῳ, Κωσταντίνῳ καὶ Βασιλείῳ, τοῖς κραταιοῖς Αὐγούστοις καὶ Αὐτοκράτορσι Ῥωμαίων.* »

Ἰδοὺ δὲ ὁ ὑποκεκρυμμένος τοῦ λόγου μου σκοπός.

ΝΣΤ'. Ὁ Νικηφόρος περιῆλθεν εἰς τὴν βασιλείαν διὰ μοιχείας καὶ ψευδορκίας. Ἐπειδὴ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἁπάντων ἡ ψυχωφέλεια εἰς τὰς πνευματικὰς μερίμνας τοῦ Πάπα Ῥώμης ἐναποτίθεται, πρέπον κατ' ἐμὴν γνώμην ν' ἀποστείλῃ οὗτος πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπιστολήν, ὁμοίαν ὀπωσοῦν ἐπιτυμβίοις τισὶ λίθοις, οἵτινες ἔξωθεν μὲν μαρμαίρουσιν, ὑποκάτω δὲ γέμουσιν ὀστέων καὶ σηπεδόνος (347 δὶς). Διὰ τοιαύτης ἐπιστολῆς θέλει κατελέγξει τὸν Νικηφόρον αὐτὸν, ὅτι ἐπιορκίᾳ καὶ μοιχείᾳ ἐσφετερίσθη τὸν θρόνον τῶν Κυρίων του· συγχρόνως δὲ θέλει ἐγκαλέσει αὐτὸν ἐνώπιον Συνόδου, ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ, εἰ μὴ τυχὸν παρευρεθῇ. Τοῦτο ἐγὼ κρίνω ἀναγ-

καῖον· χωρὶς δὲ τοιαύτης ἐπιγραφῆς, ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Πάπα οὐδὲ κἂν ἥξει εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἄρπαγός.

ΝΖ΄. Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀφήγησιν. Ὡς ἤκουσαν οἱ ῥηθέντες Ἄρχοντες τὴν ὑπόσχεσίν μου περὶ τῆς μελλούσης ἐπιγραφῆς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πάπα, μὴ ὑποπτεύσαντες ὑποκεκρυμμένον τινὰ δόλον— Χάριν σοὶ ὁμολογοῦμεν, ὦ Ἐπίσκοπε, ἐξεφώνησαν! Πρέπον ἂν εἴη τῇ σῇ σοφίᾳ μεσιτεῦσαι εἰς πράγματα σπουδαῖα ἐπὶ τοσοῦτον! Μόνος γὰρ τῶν Φράγκων ὃν νῦν φιλοῦμεν, εἶ σύ. Ἀλλὰ καὶ οἱ Φράγκοι αὐτοὶ εὐγνωμονήσουσιν, ἐπὰν, τῇ σῇ μεσολαβήσει, τὰ διάστροφα ἐπανορθωθῶσι. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ τῶν ἐπιστολῶν. Γίνωσκε δὲ, ὅτι, εἰ πάλιν πρὸς ἡμᾶς πρεσβευτὴς ἐπανέλθῃς, ἀφιλοδώρητος οὐκ ἀποχωρήσεις— (Ὅταν ἐπανέλθω, εἶπον κατ' ἐμαυτὸν, ὁ Νικηφόρος ἂς μοὶ δωρήσῃ στέμμα χρυσοῦν καὶ σκῆπτρον!)

ΝΗ΄. Ἆρ' οὖν, ὑπέλαβον οἱ Ἄρχοντες, διατίθεται ὁ εὐσεβέστατος Δεσπότης σου νὰ συνάψῃ μετὰ τοῦ ἡμετέρου Αὐτοκράτορος φιλίαν δι' ἀγχιστείας;—Καὶ μάλα δὴ, ἀπεκρίθην, διετίθετο, ὅτε τὸ πρότερον ἀφίχθην πρὸς ὑμᾶς. Νῦν δὲ, μηδεμίαν λαβὼν ἐπιστολὴν καθ' ὅλην τὴν πολύμηνον ἀπουσίαν μου, τὴν ἐμὴν σιγὴν φυσικῷ τῷ λόγῳ ἀποδίδει εἰς ὑμέτερον *σφάλμα* (sic), τουτέστι πταῖσμα. Δεσμώτην γὰρ ἔν τινι εἱρκτῇ ὑπολαμβάνων ἐμὲ τὸν πρευσβευτήν του, ἐξαγριοῦται, ὡσεὶ λέαινα, ἣ ἡρπάγησαν οἱ σκύμνοι, τοὺς δὲ γάμους ἀπεχθαίρων φρυάσσει καθ' ὑμῶν ἕως οὗ λάβῃ δικαίαν καὶ αὐστηρὰν τὴν ἐκδίκησιν.— Ἐὰν ὁ σὸς Αὐτοκράτωρ ἐπισκήψῃ εἰς ἡμᾶς, ἀπεκρίθη τότε παρωξυμένος ἐκ τῆς παῤῥησίας μου ὁ

Χριστόφορος, οὐ μόνον ἐν Ἰταλίᾳ ἀλλ' οὐδὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς πεναλέοις καὶ διφθεροφόροις (348) ὁμογενέσιν αὐτοῦ, τοὺς Σάξωσιν, εὑρήσει τόπον καταφυγῆς. Διὰ γὰρ χρημάτων, οἷς ἡμεῖς ὑπερισχύομεν, σύμπαντα τὰ ἔθνη θέλομεν ὑποκινήσει, ἑωσοῦ συντρίψωμεν αὐτὸν, ὡσεὶ κέραμον (sic) οὐκέτι ἀναπλάσιμον. Ὡς δὲ πρὸς σὲ τὸν φιλόνεικον, ἐπληφορήθημεν ὅτι εἰς σκευασίαν τοῦ δεσπότου σου αὐτοῦ ἠγόρασας ἄμφιά τινα πολύτιμα. Προστάττομεν οὖν νὰ φέρωσιν αὐτὰ ἐνώπιόν μας, ἵνα τὰ μὲν τοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιτρεπόμενα ἀφιεμέν σοι διὰ μολυβδίνης βούλλας ἐσφραγισμένα, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν τῶν Ῥωμαίων πρὸς τὰ λοιπὰ γένη κωλυόμενα (sic) διακρατηθῶσιν, ἀποτιθέντος, ἄλλως τε, τοῦ ἀντιτίμου.— Κατὰ συνέπειαν τοιαύτης ἐπιταγῆς μοὶ ἀφήρεσαν πέντε πορφύρας πολυτελεστάτας, προφασιζόμενοι δῆθεν, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ἰταλοὶ, οἱ Σάξωνες, οἱ Φράγκοι, οἱ Βαυαροὶ, οἱ Σουηβοὶ, καὶ πάντα καθόλου τὰ ἑσπέρια φῦλα ἀνάξιοι ἐσμὲν τοῦ κοσμεῖν ἑαυτοὺς τοιούτοις ἱματίοις. Καὶ ὅμως, τί ἄλλο ἀπρεπέστερον, τί ὑβριστικώτερον, ἢ βλέπειν πορφύραις κεκοσμημένους τοὺς μαλακοὺς καὶ γυναικώδεις, τοὺς πλατείαις χειρῖσι καὶ τιάραις καὶ σκιαδίοις σκεπαζομένους, τοὺς ἀδρανεῖς, τοὺς ψεύστας, τοὺς εὐνούχους; πορφύρας δὲ νὰ στερώμεθα ἡμεῖς οἱ ἥρωες, οἱ ἀριμανεῖς, οἱ ἐμπειροπόλεμοι, οἱ πίστεως καὶ ἀγάπης καὶ ἀρετῶν ἐμπεπλησμένοι, οἱ τῷ Θεῷ συντασσόμενοι; Εἰ μὴ τοῦτο ὕβρις, ποῦ, λοιπὸν, ἡ ὕβρις;

ΝΘ'. Οὕτως οὖν, ἀνεφώνησα τότε, οὕτω παρ' ὑμῖν τηρεῖται ὁ βασιλικὸς λόγος, ἡ ἡγεμονικὴ ὑπόσχεσις; Ἐν τῷ προσκυνῆσαι τὸν Αὐτοκράτορα, ἱκέτευσα αὐτὸν νὰ μοὶ ἐ-

πιτρέψῃ διὰ τὸ κλέος τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀγορὰν ἀμφίων καὶ ὠμοφορίων αἱασδήποτε τιμῆς (349)· εἰς ἣν ἱκεσίαν, ἀπεκρίνατό μοι, Ἀγόρασον ἄμφια ὅσα τε καὶ οἷα θέλεις· ἐννοήτας βεβαίως τήν τε *ποιότητα καὶ ποσότητα* (sic) τῶν ἀμφίων, οὐδεμίαν δὲ θεὶς περὶ τούτου ἐξαίρετιν καὶ διάκρισιν. Μάρτυρες, Λέων ὁ Κουροπαλάτης, ὁ αὐτάδελφος τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Εὐοδίσιος διερμηνεὺς (interpres Evodisius) Ἰωάννης Ῥωμανὸς, μάρτυς δὲ κἀγὼ αὐτὸς, ὅστις καὶ χωρὶς τῆς βοηθείας τοῦ διερμηνέως ἤθελον καταλάβει τὰ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος λεχθέντα μοι (350). —Οὐχ ἧττον ὅμως — ἀνέλαβον αὐτοὶ, τὰ ἄμφιά σου εἰσὶ *κωλυόμενα* (sic). Ἐνδέχεται ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ εἶπεν ὅτα νῦν διαβεβαιοῖς, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἐνόησε περὶ τῶν ἱματίων, καὶ περὶ τῆς ἐξαγωγῆς αὐτῶν καθ' ἣν σὺ ἀνειρεύεσαι ἑρμηνείαν. Ὡς γὰρ κατὰ πλοῦτον καὶ σοφίαν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἁρμόζει τοῖς Ῥωμαίοις ἡμῖν καὶ κατ' ἀμφιεσμὸν τῶν ἄλλων ἐθνῶν νὰ διαφέρωμεν. Δέον, ὅσοι διαπρέπουσιν ἐπ' ἀρετῇ, καὶ ἐπὶ ἱματισμῷ νὰ διαπρέπωσι.

Ξ'. Κύριοί μου, ἀνέλαβον, τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱμάτιά σας δὲν εἶναι διὰ ἐξαίσια καὶ θαυμαστὰ τοσοῦτον ὅσον ἰσχυρίζεσθε. Τοιαῦτά τινα παρ' ἡμῖν φοροῦσι καὶ αἱ ἀβολιμαῖαι γυναῖκες, καὶ οἱ μανδρογέροντες (351).— Καὶ πόθεν λαμβάνετε αὐτὰ, μὲ ἠρώτησαν; — Παρὰ τῶν Ἐνετῶν καὶ Ἀμαλφιτῶν μεταπρατῶν, ἀπεκρίθην, οἵτινες αὐτὰ ἐμπορευόμενοι, παρ' ἡμῶν εἰς ἀνταλλαγὴν λαμβάνουσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν.— Οἱ μεταπράται, ἐξεφώνησαν ἐκεῖνοι, δὲν θέλουσι πράξειν οὕτω τοῦ λοιποῦ, διότι ἐάν τις ἐξ αὐτῶν συλληφθῇ, θέλει ἀποτίσει τὴν δίκην μαστιγώσει

καὶ τριχοκουρίᾳ. — Τῷ καιρῷ τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὑπέλαβον ἐγὼ, μετέβην ἐνταῦθα οὐχὶ Ἐπίσκοπος ὢν, ἀλλὰ Διάκονος, καὶ οὐχὶ Αὐτοκρατόρων ἢ Βασιλέων πρεσβευτὴς, ἀλλ' ἁπλοῦς ἀπεσταλμένος τοῦ Μαρκίωνος Βερεγγαρίου. Τότε δὲ πολλῷ πλείονα καὶ πολυτελέστερα ἱμάτια ἐπριάμην, ἅπερ οὔτε ὑφ' ὑμῶν τῶν Γραικῶν διηρευνήθησαν, οὔτε διὰ βούλλας ἐσφραγίσθησαν μολυβδίνης . . . Νῦν δὲ, Ἐπίσκοπον ἐλέῳ Θεοῦ, καὶ πρεσβευτὴν ὄντα τῶν μεγαλοπρεπῶν Αὐτοκρατόρων Ὄθωνος Α΄. καὶ Ὄθωνος Β΄., πατρός τε καὶ υἱοῦ, οὕτω νῦν εὐτελῆ, οὕτως εὐκαταφρόνητον μὲ κρίνετε, ὥστε οὐ μόνον κατασημαίνετε τὰ ἱμάτιά μου, κατὰ τὸ ἔθος τῶν Βενετικῶν (Veneticorum more), ἀλλὰ καὶ ἀφαιρεῖτε ὅσα κρίνετε πολυτελῆ, ἂν καὶ ἦναι διωρισμένα εἰς εὐπρέπειαν τῆς ἐμπιστευθείσης μοι ἐκκλησίας; Καὶ δὲν ἐντρέπεσθε ἐξυβρίζοντες τοὺς Κυρίους μου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πρεσβευτοῦ των; Δὲν συστέλλεσθε κατείργοντές με εἰς εἱρκτὴν, βασανίζοντές με πείνῃ καὶ δίψῃ; Δὲν θέλω, λοιπὸν, μετὰ τοσαύτην χρονοτριβὴν ἐπανέλθει πρὸς τοὺς Κυρίους μου, εἰμὴ, πρὸς μεῖζον αἶσχος αὐτῶν, ἀπεστερημένος καὶ τῶν ἰδίων μου ἐπίπλων; Λάβετε ἐὰν θέλητε ὅσα ἄμφια ἠγόρασα· τοῦ λάχιστον ἀφήσατε ὅσα μοὶ ἐδώρισαν οἱ φίλοι.

ΞΑ΄. Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἀπήντησαν, οὗ τὴν συγκατάβασιν ἐπιμαρτύρεσαι, ἀνὴρ μαλακὸς καὶ εἰσαεὶ ἔγκλειστος διαμείνας ἐν τοῖς παλατίοις, ἐπειρᾶτο διὰ τοι οὑτῶν μέσων νὰ καθιστᾷ τοὺς ἀλλοδαποὺς εὐνοϊκοὺς πρὸς αὐτὸν (352). Ἀλλ' ὁ Βασιλεὺς Νικηφόρος, ἀνὴρ ταχύχειρ (sic) (353) ὢν, ἀποστρέφεται τὴν ἔγκλειστον δίαι-

τὰν, ὡς λοιμὸν, ὅθεν καὶ παρ' ἡμῶν ἀπεκλήθη φίλεχθρος καὶ ἀντιλογικός. Οὗτος δὲν ἀγοράζει διὰ μέσου χρημάτων τὴν φιλίαν τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ ποθεῖ μᾶλλον τὴν διὰ φόβου καὶ ξίφους καθυποδούλωσίν των. Ὅπως δὲ ἴδῃς νῦν ὁπόσον ἡμεῖς ὡς ἔγγιστα ἐκτιμῶμεν τοὺς Αὐτοκράτορας καὶ Δεσπότας σου, ἰδοὺ, θέλομεν διακρατήσει ἐκ τῶν ἱματίων σου οὐ μόνον τὰ ἔχοντα ἀπηγορευμένον τὸ χρῶμα, καὶ ἅπερ σὺ ἐξ ἰδίων ἠγόρασας, ἀλλὰ περιπλέον καὶ πάνθ' ὅσα δωρεὰν ἔλαβες παρ' ἡμῶν.

ΞΒ'. Τούτων ῥηθέντων καὶ τελεσθέντων ἔδωκάν μοι **Χρυσοβούλιον** (sic), ὅ ἐστὶν ἐπιστολὴν χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένην καὶ ὑπογεγραμμένην, χρυσοβούλλιον πρὸς ὑμᾶς διευθυνόμενον, ἀλλὰ τῆς Ὑμετέρας Βασιλείας ἀνάξιον, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. Εἶτα δὲ, λαβόντες καί τινα ἀργυρόβουλλα, προσέθεντο— Τὸν Πάπαν σας (**Papam vestrum**) (354) ἀνάξιον ἐκρίνομεν ἐπιστολῶν τοῦ Αὐτοκράτορος ἡμῶν. Διὸ, ἀντεπιστέλλει αὐτῷ ὁ τούτου ἀδελφὸς Κουροπαλάτης· ἀντεπιστέλλει δὲ οὐχὶ διὰ τῶν ποταπῶν ἐκείνων πρέσβεων, οὓς ἐξέπεμψεν ἡμῖν ἡ Ῥώμη, ἀλλὰ τῇ σῇ μεσιτείᾳ. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς δὲ ταύτης, ἥτις ἁρμόζει κατὰ πάντα πρὸς τὴν διαγωγὴν αὐτοῦ, ὁ Πάπας θέλει διδαχθῇ ὅτι, εἰμὴ σωφρονήσει, ἀπόλλυται κατὰ κράτος (**funditus se periisse**).

ΞΓ'. Καὶ ἐγὼ μὲν παρέλαβον τὴν ἐπιστολὴν, ἐκεῖνοι δὲ τότε προσφωνήσαντές με καὶ ἀσπάσαντες, λίαν ἐρασμίως καὶ φιλοφρόνως μὲ ἀπέπεμψαν. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀπέρχεσθαι, ἀνήγγειλάν μοι ἕτερόν τι, μᾶλλον ἄξιον αὐτῶν, ἢ ἐμοῦ· ὅτι δηλαδὴ, ἤθελον χορηγήσει ἵππους μόνον εἰς χρῆσιν ἐμοῦ καὶ τῶν ἀκολουθούντων με, οὐδὲν δὲ ζῶον φορτηγὸν εἰς

μετακόμισιν τῆς ἀποσκευῆς μου. Ὅθεν, σφόδρα παραχθεὶς ἐβιάσθην νὰ δώσω ἐξ ἰδίω μου πεντήκοντα νομίσματα τῷ διασώστῃ (sic) (355), τουτέστι τῷ ἀγωγιάτῃ μου. Μὴ δυνάμενος δὲ τότε ἄλλως πως νὰ ἐκδικηθῶ τὰς κακουχίας, ἃς ὑπέστην ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, τοὺς ἑξῆς στίχους ἔγραψα ἐπὶ τοῦ τοίχου τῆς μισητῆς οἰκίας μου, καὶ ἐπὶ τῆς ξυλίνης τραπέζης,

Σφαλερὰ τῶν Ἀργείων ἡ πίστις ! Λατῖνε, ἀπέχου αὐτῶν !
Μνήσθητι, μὴ ἐμπιστευθῇς, μηδὲ προσέξῃς τοῖς λόγοις αὐτῶν·
Εἰς μόνην γὰρ τὴν ἐπιτυχίαν τὸ Ἄργος ἀποβλέπον οὐ φείδεται
Ψευδορκίας! Εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην οἰκίαν
Τὴν ποικιλομάρμαρον, καὶ πλατυπαράθυρον,
Τὴν ὑπὸ ψύχους ὡσαύτως καὶ καύσωνος μαστιζομένην,
Εἰς τὴν απροσπέλαστον ταύτην καὶ ἀνύδατον οἰκίαν
Ἐγὼ, Λιουτπράνδος, ὁ Κρεμώνης Ἐπίσκοπος,
Κήρυξ εἰρήνης ἐλθὼν ἐξ Αὐσονίας,
Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας θερινοὺς ἔμεινα κατάκλειστος,
Χάριν τοῦ Αὐτοκράτορος Ὄθωνος, ὅστις τῇ Βάρι ἐπετέθη,
Τὴν χώραν πειραθεὶς δουλῶσαι πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ.
Ὅθεν εἶτα ταῖς ἐμαῖς ἱκεσίαις ἀποσυρθείς,
Νικητὴς ἐπανῆλθε πρὸς τὰς Ῥωμαίων πόλεις.
—Ἡ ψεύδορκος Γραικία (356) μνηστὴν ἐτάξατο·
Εἴθε ἡ μνηστὴ αὕτη μὴ εἶχε γεννηθῇ,
Ἵνα μὴ νῦν θρηνῶ τὴν ἐνταῦθα ἔλευσίν μου,
Καὶ μὴ σταθμῶμαι, Νικηφόρε, τὴν μῆνιν
Σοῦ, τοῦ κωλύοντος τοὺς γάμους τῆς προγόνης σου
Καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Ὄθωνος !
—Ἀλλ' ἰδοὺ, ἤγγικεν ἡ ὥρα (εἰ μὴ Θεὸς ἀπείργῃ),
Καθ' ἣν ὁ Ἄρης, ὑπὸ τῶν στυγερῶν Εὐμενίδων ἐξαρθείς,
Χαλεπανεῖ τὴν οἰκουμένην ὅλην,
Ἡ δὲ περιπόθητος εἰρήνη τοῖς σοῖς κρίμασι παραλυθήσεται!

ΞΔ'. Ἀφ' οὗ, τῇ 8 Σεπτεμβρίου, περὶ δεκάτην ὥραν, ἐπέγραψα τοὺς στίχους τούτους, ἐξῆλθον μετὰ τοῦ διασώστου μου ἐκ τῆς ποτὲ μὲν πλουσιωτάτης καὶ ἀκμαιοτάτης, νῦν δὲ πεινα λέας, ἐπιόρκου, ψευδοῦς, ἁρπαλέας, δολιόφρονος, φιλαργύρου, κενοδόξου καὶ πλεονεκτικῆς ἐκείνης Πόλεως. (357) Ὀχούμενος δ' ἐπί τε ὄνου καὶ ἵππου, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα ἡμέρας περιπλανώμενος, νηστεύων, διψῶν, στενάζων, δακρύων, μυρολογῶν (358), ἀφίχθην εἰς Ναύπακτον, πόλιν ἀνήκουσαν τῇ ἐπαρχίᾳ Νικοπόλεως (359). Ἐνταῦθα ὁ διασώστης μου καταλιπών με καὶ ἐμβιβάσας με μετὰ τῶν ὀπαδῶν εἰς δύο πλοιάρια, συνέστησέ με πρὸς δύο μανδάτορας (360) ὀφείλοντας νὰ μὲ ἀγάγωσιν εἰς Ὑδροῦντα διὰ θαλάσσης. Ἀλλὰ μὴ λαβόντες οὗτοι παρά [τῶν Γραικῶν ἀρχόντων, ἀσφαλιστήριον ἐντολὴν διὰ τὴν ὀδοιπορίαν (361) ἁπανταχοῦ περιεφρονήθησαν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐτρεφόμεθα ἡμεῖς παρὰ τῶν μανδατόρων αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ παρ' ἡμῶν ἐτρέφοντο, πολλάκις ἀγανακτῶν ἀνεπόλησα τὸ τοῦ Τερεντίου·

« *Χρήζουσι κηδεμόνων οἱ ἀναλαβόντες τὴν προστασίαν σου(362)*»

ΞΕ'. Τῇ 24 Νοεμβρίου ἀπῆλθον ἐκ Ναυπάκτου, καὶ μετὰ διήμερον περιοδίαν ἀφίχθην παρὰ τὸν Ὀφίδαριν ποταμόν..... (363) τοῦ πλοίου μὴ χωροῦντος τοὺς ὀπαδούς μου, ἀπεβιβάσθησαν οὗτοι εἰς τὴν στερεὰν καὶ παρηκολούθησαν ἡμᾶς πεζοί. Ἐκεῖ δὲ πλησίον τοῦ Ὀφιδάρεως ποταμοῦ διημερεύσαντες, εἴδομεν εἰς τὴν ἀντιπέραν παραλίαν τὰς Πάτρας. Καὶ ἐπειδὴ, ἐπεσκέφθημεν καὶ προσεκυνήσαμεν τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐμαρτύρησεν, ὅτε μετεβαίνομεν εἰς Κωνσταντινού-

πολιν, ἠμελήσαμεν (ὁμολογῶ τὸ ἁμάρτημά μου) νὰ ἐπισκεφθῶμεν τότε καὶ προσκυνήσωμεν αὐτὸν ἐκ νέου. Αἰτία δὲ τῆς ἐλλείψεώς μας, Σεβαστοί μοι Κύριοι, ἐγένετο ὁ ἄῤῥητος πόθος τοῦ ἐπανακάμψαι καὶ ἰδεῖν ὅσον τάχιον Ὑμᾶς. Εἰ γὰρ ἡ ἐπιθυμία αὕτη δὲν μ' ἐζωογόνει, ἤθελον, νομίζω, ἀπολεσθῆ διὰ παντός.

ΞΣΤ'. Ἐπάλαισεν ὅμως καθ' ἡμῶν Νότος λυσσώδης, ἐκ μυχῶν ἐγείρας τὴν θάλασσαν ταῖς πνοαῖς αὐτοῦ. Τούτου δ' ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ νύκτας κατὰ συνέχειαν συμβαίνοντος, ἐνόησα τῇ παραμονῇ τῆς Ἰνδικτιῶνος Δεκεμβρίου, ἡμέρᾳ Παρασκευῇ, ὅτι τὸ δυστύχημα προέβαινεν εἰς κόλασιν τῆς ἁμαρτίας μου· ἡ δὲ κόλασις πραγματικῶς κατήνοιξε τὰς καρδίας ἡμῶν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σφοδρὸς λιμὸς μᾶς ἐστενοχώρησεν· οἱ δὲ τῆς χώρας ἐγκάτοικοι, ἵνα λησθῶσι τὰ ἡμέτερα, ἐσχεδίασαν νὰ μᾶς φονεύσωσιν, ἐνῷ καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ ἐμαίνετο καθ' ἡμῶν. Τότε κλαίων καὶ ὀδυρόμενος ἐστράφην πρὸς τὴν ἀπέναντί μου ἐκκλησίαν, καὶ ἀνεβόησα· « Ἅγιε Ἀνδρέα Ἀπόστολε, δοῦλός εἰμι κἀγὼ τοῦ συναλιέως σου καὶ συναποστόλου σου Σίμωνος τοῦ Πέτρου! Οὔτε ἀποστροφῆς, οὔτε ὑπεροψίας ἕνεκεν ἐξέκλινα ἀπὸ τοῦ τόπου τῶν παθημάτων σου, ἀλλὰ μόνον ὑπὸ τῆς ἀγάπης ἐλεγόμενος τῆς πρὸς τοὺς Αὐγούστους μου, καὶ ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἐπανίδω αὐτοὺς εἰς τὴν πατρίδα ἀνακάμπτων. Εἰ σὲ διήγειρεν εἰς ἀγανάκτησιν ἡ ἁμαρτία μου, ἂς σὲ κινήσῃ εἰς ἔλεος τῶν Αὐγούστων μου ἡ ἀρετή! Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνάδελφός σου Πέτρος χρείαν οὐκ ἔχει τῆς προστασίας σου, σπεῦσον τοὐλάχιστον εἰς βοήθειαν πρὸς τοὺς Αὐγούστους μου, οἵτινες δοξάζουσιν αὐτὸν, συνταττόμενοι τῷ

Παντογνώστῃ Θεῷ ! Δὲν ἀγνοεῖς, Ἀπόστολε, μετὰ πόσων πόνων καὶ μόχθων, μετὰ πόσων ἀγρυπνιῶν τε καὶ δαπανῶν τὴν ἐκ χειρὸς ἀσεβῶν ἐλευθερωθεῖσαν ἐκκλησίαν τοῦ ἀδελφοῦ σου Πέτρου ἐπλούτισαν οὗτοι καὶ ἐτίμησαν καὶ ἰσχυροποίησαν καὶ προήγαγον εἰς τὴν προσήκουσαν περιωπήν. Ἐὰν αἱ πράξεις μου, Ἅγιε, μ' ἐνοχοποιῶσιν ἂς μὲ σώσῃ ἡ ἀξία τῶν Δεσποτῶν μου, πρὸς οὓς ὁ εἰρημένος ἐν πίστει καὶ αἵματι ἀδελφός σου ὁ τῶν Ἀποστόλων ἡγεμὼν Πέτρος, ἐκπέμπει εὐχὰς, ἵνα εὐφραίνωνται μὲν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα, μὴ λυπῶνται δὲ ἐμοῦ, τοῦ δεινοπαθοῦντος ὑπὲρ αὐτῶν. »

ΞΖ'. Δὲν σᾶς κολακεύω, Κύριοί μου· ὄχι δὲν σᾶς κολακεύω, Σέβαστοί μου Αὐτοκράτορες· τὴν μόνην ἀλήθειαν ὑμῖν ἐκφράζων οὐ *συῤῥάπτω προσκεφάλαια ἐπὶ πάντα ἀγκῶνα χειρὸς, οὐδὲ ποιῶ ἐπιβόλαια ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν πάσης ἡλικίας τοῦ διαστρέφειν ψυχάς* (364). Τὸ πρᾶγμα ἐπαναλαμβάνω, εἶναι ἀληθές.— Μετὰ δύο ἡμέρας τοσοῦτον ταῖς Ὑμετέραις χάρισιν ἡ θάλασσα ἐγαλήνιασεν, ὥστε, καί τοι ἀποδράντος τοῦ πληρώματος, διεπλεύσαμεν μόνοι μέχρι Λευκάδος, ἀπεχούσης ἑκατὸν τεσσαράκοντα μιλλίων, οὐδένα κίνδυνον ἀπαντήσαντες, εἰ μή τι δυσάρεστον παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Ἀχελώου, ἔνθα τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἀναῤῥοιβδοῦν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης σφόδρα κατεσάλευσε τὸ ἄλλως εὐοδούμενον πλοῖόν μας.

ΞΗ'. Οὕτω τῶν πραγμάτων διατρεξάντων, τί, ἰσχυρότατοι Αὔγουστοι, θέλετε νῦν ἀνταποδώσει τῷ Κυρίῳ ἀντὶ τῆς σωτηρίας, ἧς ὑμῖν χαριζόμενος μὲ κατηξίωσε; Θέλω τὸ εἰπεῖ ἐγώ ! Θέλω σᾶς εἰπεῖ ὅτι Θεὸς βούλεται (365)

καὶ ἀπαιτεῖ, ὁ Θεὸς αὐτὸς, ὅστις καί τοι δυνάμενος οἴκοθεν νὰ τὸ ἐνεργήσῃ ἀλλὰ διὰ τῆς χειρὸς Ὑμῶν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐκτελεσθῇ· αὐτὸς, ὅστις παρέχει τὰ ἐπαγγελλόμενα, ἐξοικονομεῖ τ' ἀναγκαῖα, καὶ τὰς ἐντολὰς διανέμει πρὸς δοξασμὸν τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ.— Πρόσχετε λοιπὸν, σᾶς παρακαλῶ!

ΞΘ'. Ὁ Νικηφόρος, ἀσεβῶς πρὸς ἁπάσας τὰς ἐκκλησίας διακείμενος, καὶ ἐκ τοῦ πλεονάσαντος καθ' Ὑμῶν μίσους ὁρμηθεὶς, προσέταξε τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως νὰ προαγάγῃ τὴν Ὑδροῦντος ἐκκλησίαν εἰς τὸ μητροπολιτικὸν ἀξίωμα, καὶ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τοῦ λοιποῦ ἵνα τελῶνται Λατινιστὶ κατὰ πᾶσαν Ἀπουλίαν καὶ Καλαβρίαν, ἀλλ' Ἑλληνιστὶ, τὰ ἱερὰ μυστήρια (366). Δικαιολογεῖται δὲ προφασιζόμενος, ὅτι οἱ ἄχρι τοῦδε Πάπαι ἐπολιτεύθησαν ὡς Πνευματοκάπηλοι, ἐμπορεύθησαν δηλαδὴ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, αὐτὸ τὸ ζωοποιοῦν καὶ εὐθῦνον, τὸ τὰ πάντα πληροῦν, τὸ ἔχον τῶν γλωσσῶν τὴν γνῶσιν, τὸ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ συναΐδιον καὶ ὁμοούσιον, τὸ ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον, καὶ αἰωνίως διαρκὲς, τὸ ἀνεκτίμητον, τὸ τοσούτῳ φωτίζον τὸν κόσμον, ὅσῳ ὁ κόσμος ἐπικαλεῖται αὐτό. Καὶ δὴ, ὁ Πατριάρχης Πολύευκτος Κωσταντινουπόλεως ἔγραψε προνόμιον, δι' οὗ ποιεῖ μὲν Μητροπολίτην τὸν Ἐπίσκοπον Ὑδροῦντος, χορηγεῖ δὲ αὐτῷ καὶ τὴν ἐξουσίαν τοῦ χειροτονεῖν ἐπισκόπους εἰς Ἀχαιρωντύλην (Acerentila) εἰς Τουρκικὸν, εἰς Γραβίναν, Μακηρίαν καὶ Τρικάριον, ἐν ᾧ τῶν Ἐπισκόπων τούτων ἡ χειροτονία προδήλως ἀνήκει τῷ Ἀποστολικῷ Πατρί.

Ο'. Ἀλλὰ πρὸς τί ἀναφέρω τοὺς τόπους τούτους, ἐν ᾧ

καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Κωσταντινουπόλεως ἐκκλησία ὑπόκειται νομίμως τῇ Ἁγίᾳ, Καθολικῇ καὶ Ἀποστολικῇ ἡμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ; Γνωστὸν τοῖς πᾶσι καὶ τοῖς πᾶσι καταφανὲς, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Κωσταντινουπόλεως δὲν δύναται νὰ φορέσῃ ὠμοφόριον, εἰμὴ παραλάβῃ αὐτὸ ἐκ χειρῶν τοῦ Παναγιωτάτου Πάπα. Μόνον δὲ, ὅτε ὁ πολὺς τὴν πλεονεξίαν καὶ ἀσεβέστατος ἐκεῖνος Ἀλβέρικος τὴν Ῥώμην κατέλαβε, καὶ ἔγκλειστον, ὡς ἴδιον δοῦλον, κατεκράτησε τὸν Ἀποστολικὸν πατέρα· ὅτε, ἀφ' ἑτέρου, ὁ Αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς, Πατριάρχην ἀναγορεύσας τὸν Εὐνοῦχον υἱόν του Θεοφύλακτον (367) διὰ δώρων ὑαψιλῶν πρὸς τὸν ἄπληστον Ἀλβέρικον ἀποστελέντων, κατώρθωσε νὰ περιφθῶσιν ἐν ὀνόματι τοῦ Πάπα ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν πατριαρχεύοντα υἱόν του, ἐξουσιοδοτοῦσαι τοῦτον καὶ τοὺς διαδόχους του νὰ περιβάλλωνται ὠμοφόρια χωρὶς ἀδείας τοῦ Πάπα· μόνον ἔκτοτε, λέγω, καὶ συνεπείᾳ τοιαύτης αἰσχρᾶς συμωνίας, ἐπεκράτησε καθ' ὅλην τὴν Γραικίαν ἡ ἀξιόμεμπτος συνήθεια, τοῦ νὰ φορῶσιν ὠμοφόρια οὐ μόνον οἱ Πατριάρχαι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι, ὅπερ ἄτοπον καὶ παράνομον. Προτείνω, λοιπὸν, διὰ ταῦτα πάντα τὴν συγκρότησιν Ἁγίας τινὸς Συνόδου, ἐν ᾗ καὶ ὁ Πολύευκτος προσκληθήσεται. Τούτου δὲ μὴ συνερχομένου, ἢ μὴ θέλοντος διορθῶσαι κανονικῶς τὰ ἀνωειρημένα ἐλαττώματά του καὶ *σφάλματα* (sic), προτείνω νὰ ψηφισθῶσι κατ' αὐτοῦ ὅσα οἱ ἱεροὶ κανόνες διαλαμβάνουσι.

ΟΑ'. Ἐντοσούτῳ ἐξακολουθήσατε, Ὑμεῖς Κραταιοὶ Αὔγουσσοι, ἐπιμελούμενοι, ὡς ἤρξασθε, τὰ τῆς Ἐκκλησίας· τὸν δὲ Νικηφόρον, ὃν καὶ κανονικῶς ἡμεῖς ἑτοιμαζόμεθα

νὰ ἐξελέγξωμεν, ἀναγκάσατε ἵνα ὑποταχθῇ ἡμῖν, εἰς τὰς δυνάμεις τῶν ὁποίων, ἄλλως τε, ὁ νεκροφανὴς οὗτος ν' ἀντιταχθῇ δὲν ἀποτολμᾷ. Τοῦτο ἡμεῖς οἱ Ἀπόστολοι Κυρίου, τοῦτο καὶ πάντες οἱ συλλειτουργοὶ ἡμῶν ἀπαιτοῦμεν κυρίως, ἵνα μὴ ἐξευτελίζηται παρὰ τῶν Γραικῶν ἡ γῆ τῶν Ῥωμαίων, ἡ Ἰταλία ἐκείνη, ὅθεν ἐξῆλθεν ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, ἀλλὰ νὰ καταστα θῇ δεδοξασμένη καὶ σεβαστὴ καὶ ἀξιοτίμητος ἐσαεὶ, καθόσον μάλιστα ἐν τῇ Ἰταλίδι ταύτῃ χώρᾳ ἦλθον ἵνα μαρτυρήσωσιν οἱ ἅγιοι διδάσκαλοι καὶ Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

ΟΒ'. Ἀλλ' ἄλις νῦν περὶ τούτων, μέχρις οὗ τῇ θείᾳ χάριτι, καὶ μεσιτείᾳ τῶν Ἁγιωτάτων Ἀποστόλων, ἀπαλλαχθῶ ἀπὸ χειρῶν τῶν Γραικῶν, καὶ ἀπαχθῶ πρὸς Ὑμᾶς. Τότε δὲν θέλω ὀκνήσει νὰ διηγηθῶ προφορικῶς πάνθ' ὅσα νῦν βαρύνομαι νὰ γράψω.— Ἐπανέλθωμεν οὖν εἰς τὴν διήγησιν τῆς περιοδείας μου.

ΟΓ'. Τῇ 6 Δεκεμβρίου προσωρμίσθημεν εἰς Λευκάδα, ἔνθα παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς νήσου ταύτης, Εὐνούχου (368), καθάπερ καὶ ἁπανταχοῦ τῆς Γραικίας παρὰ τῶν ἄλλων Ἐπισκόπων, ἀπανθρωποτάτην ἐλάβομεν τὴν ὑποδοχὴν καὶ προϋπάντησιν. Λέγω τὴν ἀλήθειαν, δὲν ψεύδομαι (369), φιλόξενον Ἐπίσκοπον καθ' ὅλην τὴν Γραικίαν δὲν εὗρον. Οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι εἶναι συγχρόνως καὶ πλούσιοι καὶ πτωχοί. Πλούσιοι μὲν κατὰ τὰ χρήματα, ὧν βρίθουσι τὰ κιβώτιά των, πτωχοὶ δὲ κατὰ τὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὴν οἰκιακὴν ἀποσκευήν. Κάθηνται μονώτατοι εἰς ἀσκεπὲς τραπεζίδιον, κοκκαλίζοντες παξιμάδιον, (370) καὶ διὰ μικρῶν, μικροτάτων ποτηρίων οὐχὶ πίνοντες ἀλλὰ μυζῶντες τὸ βάλνιον. Αὐτοὶ ὀψωνίζουσι, καὶ αὐ-

τοὶ πωλοῦσι τὰ εἰσοδήματάτων· αὐτοὶ ἀνοίγουσι τὴν θύραν τῆς οἰκίας καὶ αὐτοὶ τὴν κλείουσιν· αὐτοὶ καὶ ἀχθοφόροι τῶν σιτηρῶν, καὶ ὀνηλάται καὶ κάπωνες (capones..... Τί λέγω; (caupones), καπήλους ἤθελον νὰ γράψω, ἡ δὲ γλῶσσα ἁμαρτάνουσα τ' ἀληθῆ εἶπεν. Ἀλλὰ, μὰ τὴν ἀλήθειαν καὶ *κάπωνες* τουτέστιν εὐνοῦχοι, καὶ *κάπηλοι*, ταὐτοχρόνως, ὑπάρχουσιν αὐτοὶ, πράγματα ἀμφότερα τοὺς κανόνας παραβαίνοντα. Τὸ γλίσχρον συμπόσιον αὐτῶν ἀμετατρέπτως ἄρχεται καὶ παύει διὰ μαρουλίων (μαϋουλίων, θριδακίνης).

«Ἅτινα τὰ πάλαι μόνον πρὸς τὸ τέλος τοῦ γεύματος παρετίθεντο» (371).

Καὶ ἐὶ μὲν τοῦτο ἐπράττετο κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ πενίας, εὐδαίμονας ἤθελον καλέσει τοιούτους πένητας· ὅμως, τῆς φειδωλίας αἴτιον εἶναι τὸ δεινὸν ἀργύριον, *ἡ βδελυρὰ τοῦ χρυσοῦ ἐπιθυμία* (372). Ἀλλὰ φεισθήτω ὁ Θεὸς αὐτῶν! Ἐπειδὴ, φρονῶ, πράττουσιν οὕτω φορολογουμένας ἔχοντες τὰς ἐκκλησίας των. *Μοὶ* ὥρκισεν ὁ Δευκάδος, ὅτι ἡ Ἐκκλησία του ὤφειλε νὰ τελῇ φόρον ἐτήσιον ἑκατὸν χρυσίνων· ἀναλόγως δ' αἱ λοιπαὶ, ὡς ἑκάστη δύναται (373). Ὁπόσον δὲ ἄδικον τοῦτο, αὐταὶ αἱ πράξεις τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν πατρὸς Ἰωσὴφ τὸ ἀποδεικνύουσιν· ὅστις, σιτοδείας οὔσης ἐν Αἰγύπτῳ, ναὶ μὲν τὴν χώραν ὑπόφορον πεποίηκε τῷ Φαραῶ, ἀλλὰ τὰ κτήματα τῶν ἱερέων ἀφῆκεν ἀσύδοτα.

ΟΔ'. Τῇ δὲ 14 Δεκεμβρίου (373) ἀπεπλεύσαμεν ἀπὸ Λευκάδος, καὶ μόνοι θαλασσοπορήσαντες (ἐπειδὴ, ὡς ἐρρέθη, ἀπέδρασαν οἱ ναῦται) ἀφίχθημεν τῇ 18 εἰς Κορυφώ (375). Ἐνταῦθα, πρὶν ἢ ἀποβιβασθῶμεν τοῦ πλοίου»

ἔδραμεν εἰς προϋπάντησίν μας στρατηγός τις, ὀνόματι Μιχαήλ, ἐκ Χερσῶνος ὁρμώμενος· ἀνὴρ πολιόθριξ, ἱλαροπρόσωπος, ἀρεσκευτικὸς μὲν τοὺς λόγους καὶ φαιδρὸς ἀείποτε τὸ μειδίαμα, ἄλλως δὲ (ὡς ἔπειτα ἐφανερώθη, ἢ, ὡς ὁ Θεὸς διὰ σημείων μοι τὸ ἐδήλωσεν, οὐδέποτε ἐμοῦ δυναμένου νὰ ὑποπτεύσω τοιοῦτόν τι) ἄλλως δὲ, λέγω, διαβολάνθρωπος (**mente diabolus**). Καθότι, ἅμα μοὶ ἔδωκεν οὗτος τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης, ἣν ἄλλως οὐκ εἶχεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἅπασα ἡ μεγάλη νῆσος Κορυφὼ ἐσείσθη, οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ τρὶς τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ. Πρὸς τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον καὶ ἕτερον προσετέθη. Μετὰ γὰρ παρέλευσιν τριῶν ἡμερῶν, δηλ: τῇ 21 Δεκεμβρίου, ἐνῷ ἐγὼ μὲν συνειστιαζόμην ἐν τῇ τραπέζῃ τοῦ Μιχαὴλ αὐτοῦ, οὗτος δὲ κατακλινόμενος ἐπεξέτεινεν ἐπ' ἐμοῦ τὴν πτέρναν του, ὁ Ἥλιος, τοιαύτην ἴσως βδελυρὰν πρᾶξιν αἰσχυνθείς, τὴν λάμψιν τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ ἀπέκρυψεν. Ἐκλείψεως γενομένης (376), ὁ Μιχαὴλ ἐτρόμαξεν, ἀλλὰ δὲν μετεβλήθη.

ΟΕ'. Ἐν τοσούτῳ θέλω διηγηθῆ τί τούτῳ χαριζόμενος ἔπραξα καὶ τί ἀπέλαβον εἰς ἀνταμοιβὴν παρ' αὐτοῦ. Ὅτε διέβην ἐντεῦθεν πρώτην φορὰν (377), ἐφιλοδώρησα τῷ υἱῷ τοῦ Μιχαὴλ τὴν θαυμασίως ἐπικεχρυσωμένην, τὴν παναίολον ἐκείνην καὶ πολύτιμον ἀσπίδα, ἣν μετ' ἄλλων δώρων μοὶ ἐδώσατε Σεβαστοὶ Κύριοι, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ διανεῖμαι αὐτὰ πρὸς φίλους μου Γραικούς. Νῦν δ', ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπανελθών, ἐδώρησα τῷ πατρὶ ἱμάτιον πολυτελέστατον. Ἀνθ' ὧν, ἀκούσατε, τίνι τρόπῳ ἀντημείφθην. Ὁ Νικηφόρος ἐγγράφως τῷ Μιχαὴλ τούτῳ διέταξε νὰ μ' ἐμβιβάσῃ εἰς γελάνδιον καθ' οἱανδή-

ποτε ὥραν ἤθελον ἀριχθῆ ἐνταῦθα, καὶ νὰ μὲ ἀπευθύνῃ πρὸς Λέοντα τὸν Κοιτωνίτην (378). Τοῦτο ὅμως ὁ Μιχαὴλ δὲν ἐνήργησεν. Ἐπὶ εἴκοσιν ὅλας ἡμέρας ἀναβαλὼν τὴν ἀναχώρησίν μου, μ' ἔθρεψεν οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ μου δαπάνῃ, ἕως οὗ μηνυτὴς παρὰ τοῦ εἰρημένου Λέοντος τοῦ Κοιτωνίτου φθάσας ἐπέπληξεν αὐτὸν διὰ τὴν χρονοτριβήν.

Μὴ δυνάμενος δὲ τότε νὰ ὑποφέρῃ τὰς λοιδορίας, τοὺς ὀδυρμοὺς, τοὺς στεναγμούς μου, μετέβαλε γνώμην. Ἀλλ' ὅμως, τί ἐποίησε; Μὲ συνέστησε πρός τινα ἄνδρα παμπόνηρον καὶ μοχθηρὸν, ὅστις δὲν μοὶ ἐπέτρεψε ν' ἀγοράσω οὔτε τὰς πρὸς τὸν πλοῦν ἀναγκαίας ζωοτροφίας, εἰ μὴ ἐλάμβανε προλαβόντως εἰς δῶρον λέβητά τινα ἰσότιμον μιᾷ λίτρᾳ ἀργυρίου. Μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας, τέλος πάντων, ἀπῆλθον· ἀλλ' ὁ μηνυτὴς ἐκεῖνος, πρὸς ὃν ἔδωκα τὸν λέβητα παρεκίνησε δολίως τὸν ναύκληρον νὰ μὲ καταθέσῃ ἐπί τινος ἐρήμου ἀκρωτηρίου, ὅπως ἀποθάνω ἐκ πείνης. Ἔπραξε δὲ τοῦτο πρὸς ἐκδίκησιν ὁ μηνυτὴς, διότι τὰ ἱμάτιά μου πρὸ τῆς ἀπελεύσεως ἀναποδογυρίσας ὅπως διερευνήσῃ μήπως ἐνεκρύπτοντο πορφύραι, καὶ σκοπεύσας κατὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην νὰ σφετερισθῇ ἓν ἱμάτιον, τοῦτο ἀπεποιήθην νὰ συγχωρήσω ἐγώ.

ΟΣΤ'. Ὦ Μιχαῆλοι, Μιχαῆλοι! ποῦ σᾶς εὗρον τοσούτους καὶ τοιούτους ἐμπρός μου! Ὁ Κωσταντινουπολίτης φύλαξ Μιχαῆλος παρέδωκέ με πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του Μιχαῆλον, ὁ κακὸς τῷ κακίστῳ, ὁ κάκιστος τῷ παγκακίστῳ. Μιχαὴλ δὲ ὠνομάζετο καὶ ὁ διασώστης μου, ἀνὴρ ἀπόνηρός τε καὶ ἁπλοϊκὸς, τοῦ ὁποίου ἡ εὐήθεια (379)

τοσαύτην σχεδὸν ζημίαν προυξένησέ μοι ὅσην μοὶ ἐπέφερεν ἡ τῶν ἄλλων ὁμωνύμων του πονηρία. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἐλαχίστων τούτων Μιχαήλων ἐνέπεσα πρὸς σὲ τὸν μέγαν Μιχαῆλον, τὸν ἡμιερημίτην καὶ ἡμικαλόγηρον. Ὄχι, μὰ τὴν ψυχήν μου, οὐδόλως θέλει σὲ ὠφελήσει τὸ βάλνιον, ὅπερ καταπίνεις, εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον ταχθείς. Οἱ γὰρ προσπεποιημένως τὸν θεὸν ζητοῦντες, οὐδέποτε εὑρεῖν αὐτὸν ἀξιωθήσονται (380).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Γλώσσης περιπέτειαι.

Ἐξ ὅσων συντόμως προετάξαμεν εἰς τὴν Πρεσβείαν τοῦ Λιουτπράνδου, ἐκ τοῦ κειμένου τῆς Πρεσβείας αὐτῆς, ἅμα δὲ καὶ ἐκ τῶν σχολίων, ἅπερ τῇ μεταφράσει τοῦ ὑπομνήματος ἐπεσυνάψαμεν, ὁ ἀναγνώστης συνήγαγεν ἤδη ὕλην ἀποχρῶσαν, ὅπως οἴκοθεν ἐκφέρῃ κρίσιν ἐπὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ὀθωνος, τοῦ Νικηφόρου, καὶ τοῦ Λιουτπράνδου, καὶ ἀποφασίσῃ, ἐὰν δικαία ἦναι ἡ κατὰ τοῦ Φωκᾶ ἐμπαθὴς τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν καταφορὰ, ὅτι τάχα δυσπρεπῶς ἐδέξατο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Λατινεπίσκοπον πρεσβευτήν. Ἀρκούντως δὲ περὶ Λιουτπράνδου πραγματευθέντες ἤδη, καὶ τὴν δίκην αὐτοῦ εἰς τὴν ὀρθόνοιαν τοῦ ἀναγνώστου ἀποτιθέμενοι, βαίνομεν νῦν εἰς ἑτέραν τινὰ μελέτην, οὐχ' ἧττον ἀξιόλογον· εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης κατὰ τὸν μεσαιῶνα, καὶ

ἰδίως καθ' ἣν διεξερχόμεθα περίοδον. Ἓν τῶν ἰσχυροτέρων ἐπιχειρημάτων τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου καὶ τοῦ Λιουτπράνδου κατὰ τῆς παραλόγως ὑπὸ τῶν Γραικῶν σφετεριζομένης Ῥωμαϊκῆς ἐθνότητος, ὑπῆρξεν ὡς εἴδομεν, καὶ ὅτι οἱ Γραικοὶ οὗτοι τὴν λατινικὴν διάλεκτον ἀπομαθόντες ἐλάλουν τὴν Ἑλληνίδα. Καθῆκον οὖν ἡμῖν ἐπίκειται τὴν σπουδαιοτάτην παρατήρησιν τοῦ Λατίνου ὅσον οἷόν τε νὰ διατρανώσωμεν, μήπως ἐν αὐτῇ τυχόντως περιέχηται τὸ κεφαλαιότατον γνώρισμα τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Δὲν ἁμαρτάνομεν, λέγοντες τὸ κεφαλαιότατον. Ἡ κοινὴ καὶ καθομιλουμένη γλῶσσα, ὁ ἄγραφος μὲν, ἀλλ' ἀπαραβίαστος οὗτος νόμος τῆς ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου αἰῶνας πολιτευθείσης ἑλληνικῆς φυλῆς· ἡ παράδοσις αὕτη τῶν ἀλληλενδέτων ἐθνικῶν μας φάσεων, εἶναι πραγματικῶς τὸ μόνον λείψανον τῆς ναυαγησάσης ἀρχαιότητος, ἡμῖν ὑπὸ τῶν μέσων χρόνων μεταδοθὲν, τὸ μόνον ἔμβιον μνημόσυνον, ἐν ᾧ συγκεφαλαιοῦται σχεδὸν ὁ σύνολος βίος ποῦ γένους, ἐν ᾧ ὁλομελὴς ἐσοπτρίζεται ἡ κατὰ καιροὺς ὑπὸ παντοδαπῶν περιστάσεων διαμελισθεῖσα ἑλληνικὴ διάνοια. Τί ἐγένετο τὸ θρήτκευμα τῶν ἐνδόξων μας προπατόρων; Ἀπῆλθεν ὡτεὶ μετέωρος ἀστραπή. Μετεβάλομεν θρησκείαν, καθὼς ὁ προσκεκλημένος εἴς τινα χορὸν ἀλλάσσει στολήν. Ποῦ αἱ νομοθεσίαι τοῦ Σόλωνος, τοῦ Λυκούργου, τοῦ Περικλέους; ποῦ τοῦ Θεοδοσίου, τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Βασιλείου τὰ διατάγματα; Καθεύδουσι ταῦτα εἰς βιβλιοθήκας, ἢ διερευνῶνται μόνον ὑπ' εὐαρίθμων τινῶν σοφῶν. Ποῦ δὲ τὰ ἤθη, τὰ ἔθιμα τοῦ παρελθόντος, ποῦ τὰ καθιδρύματα, τὰ πάθη, τὰ φρονήματα τοσούτων

γενεῶν; Πάντα ταῦτα παρῆλθον. Ὁ χρόνος τὰ μὲν κατέστρεψε κατὰ κράτος, τὰ δὲ μετέπλασε, τὰ δὲ διέσπειρε καὶ ἀπηλλοτρίωσεν εἰς πᾶσαν γωνίαν τῆς γῆς. Τόδε μόνον ἐξέφυγε τὸν ὄλεθρον· ἡ κοινὴ λέξις, ἡ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς σαρκὸς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς ἀδιαχώριστος αὕτη ψυχὴ καὶ γνώμη. Ἐσώθη θαυμαστῶς ἡ γλῶσσα, καθ' ὃν τρόπον ἐσώθη ὁ ἑλληνικὸς λαός, καθὼς ἐσώθη ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμός; Τίς βεβαιοῖ ὅτι τῇ λέξει ταύτῃ δὲν ἐναποκλείεται ὁ μόνος πειστικὸς λόγος τῆς σωτηρίας μας, ἡ ἑρμηνεία τῶν πολλῶν καὶ δεινῶν μας περιπετειῶν, ἡ διαθήκη τῶν σκοτεινῶν μας αἰώνων, τοῦ ἑλληνικοῦ δήμου ἡ σοφία καὶ εὐφυΐα, ὅτι ἐν αὐτῇ δὲν ἐγκρύπτεται τὸ μυστήριον τῆς παλιγγενεσίας μας, ἐὰν ἀληθῶς ἡ λέξις αὐτὴ ὑπάρχῃ ὁ στερρότερος τῶν δεσμῶν, ὅσοι συνείρουσι τὴν νῦν Εὐρώπην πρὸς τὴν μουσοτρόφον πατρίδα τοῦ Ὁμήρου, καὶ τοῦ Πλάτωνος; Καὶ ὅμως οἱ μάταιοι ἡμεῖς καὶ ἀφιλόκαλοι, καὶ μηδεμίαν ἐμβριθῆ σπουδὴν κεκτημένοι, ἀφροντίστως σχίζομεν τὰς σελίδας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, ἢ σπαράττομεν τὰ φύλλα του, ἢ ἀπορρίπτομεν αὐτὸ ὡς χαμερπές τι καὶ μηδαμινόν. Ὅταν, ὅμως, ἔλθῃ καιρὸς ἐπιστήμης· ὅταν ἡ συγκριτικὴ φιλολογία ἀναβιβάσῃ τὸ ἀσύρραπτον χειρόγραφον εἰς τὴν πρέπουσαν αὐτῷ περιωπήν· ὅταν ἐκ τοῦ χοὸς καὶ τοῦ εὐρῶτος, οἵτινες περικαλύπτουσιν αὐτό, νέον φῶς ἀληθείας ἐξαστράψῃ, καὶ εἰς τὰ ὄμματα τῶν γλωττολόγων ἐκπηδήσῃ ὁ εἰσέτι ἀδιερμήνευτος νόμος τῆς Ἑλληνικῆς ἑνότητος, τότε, θαρροῦμεν, ὁ ἐξηυγενισμένος κόσμος ἀκριβέστερον ἢ ἀλλαχοῦ θέλει ἀναγνώσει ἐν αὐτῷ, τὴν μέθοδον δι' ἧς ἡ θεία Πρόνοια ἀδιαλείπτως διετήρησε τὸν βίον τὸν ἑλληνικὸν εἰς κοινωνίαν πνεύματος μετὰ πάν-

των τῶν ἐν Χριστῷ πολιτευθέντων, καὶ σήμερον διαπρεπόντων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Μεγάλως οὖν ἠθέλομεν ἁμαρτήσει, παραλείποντες τοιαύτην ἔρευναν ἐν τῇδε τῇ μελέτῃ τοῦ μεσαιῶνος. Ἀπεθησαυρίσαμεν τὰ ἐλάχιστα συμπτώματα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀναβιώσεως· περιήλθομεν Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν εἰς ζήτησιν ἱστορικῶν ὑποδειγμάτων· ἠκροάσθημεν ξένων τε ἅμα καὶ ὁμογενῶν· ἐτείναμεν τὸ οὖς εἰς ἤχους νῦν μὲν ἐναρμονίους, νῦν δ' ἀσημάντους. Ἀλλὰ τὸ βεβαιότερον καὶ μᾶλλον ἀναντίῤῥητον δεῖγμα τῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἐθνικῆς ἀναστοιχειώσεως ὑπάρχει εἰς τὴν μελέτην τῆς δημώδους γλώσσης. Χρείαν ἐνταῦθα δὲν ἔχεις εἰκασιῶν, πιθανολογημάτων, συμπερασμάτων, πλαγίων ἀποδείξεων, οὔτε ἀναγκάζεσαι νὰ καταφύγῃς εἰς Λατίνων καὶ ἀλλογενῶν μαρτυρίας, ἢ εἰς παρεξηγήσεις χρονογράφων σχολαστικῶν.

Τὸ ἱστορικὸν τῆς γλώσσης μνημεῖον σώζεται ἀκέραιον εἰς ἔποψιν πάντων· παῤῥησιάζεται αὐτοφανὲς ἐν μέσῳ τῶν πέριξ τετριμμένων ἐρειπίων, ὡς ὁ ἐν Ἀθήναις τοῦ Θησέως ναὸς διαπρέπει ἐν μέσῳ τῆς περικειμένης φθορᾶς. Ἐρείπια τῆς ἀρχαιότητος δεξιόθεν, θραύσματα τοῦ μεσαιῶνος ἀριστερόθεν, πανταχόθεν θραύσματα καὶ περιπτώματα. Βλέπεις εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐν εἴδει τροπαίου καταβεβλημένην τὴν οἰκτρόβιον καὶ πτωχαλαζόνα Ῥωμαϊκὴν ἐκείνην μανίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, ἐπέκεινα δὲ βλέπεις πεπτωκυίας σωρηδὸν τὰς ἐπαλλήλους κατακτήσεις, τὴν Ῥωμαϊκὴν, τὴν Ἑνετικὴν, τὴν Φραγκικὴν, τὴν Ὀθωμανικὴν, καὶ τὰς ἐλάττονας ἄλλας. Ἀνάβλεψον δὲ καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ μνημείου! Ἡ

σημεία τῆς ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως ἀνεμοῦται σύμβολον νίκης καὶ ἀναβιώσεως. Εἰς τὸν Σταυρὸν αὐτὸν εἰκονίζονται αἱ τρεῖς μεγάλαι τῆς πατρίδος μας ἡλικίαι!

Δὲν προτιθέμεθα τὴν προάσπισιν ἰδέας τινος προσχηματισθείσης, ἢ συστήματός τινος οὕτω πως ἢ ἄλλως περὶ νεοελληνικῆς γλώσσης δογματίζοντος. Ἐνῷ πάντες οἱ πρὸ ἡμῶν ἐξέθεντο διδασκαλικῷ τῷ τρόπῳ τὴν γνώμην αὐτῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, οἱ μὲν κανόνας διαγράψαντες ἀδικαιολογήτους, οἱ δὲ διὰ δοξοκοπίαν καὶ ἐπίδειξιν ἀρχαιολατρείας καταπατήσαντες τὰς στοιχειωδεστέρας τῆς ἱστορίας καὶ φιλοσοφίας ἀρχάς, τὸ ἐφ' ἡμῖν θέλομεν ὅσον εἴσεται δοκιμάσει νὰ ἀνάξωμεν τὸ περὶ γλώσσης θέμα εἰς τινας ἀρχὰς γενικάς, ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐθνικοῦ βίου ἀπορρεούσας· θέλομεν διασαφήσει τὸ μελέτημα διὰ πραγμάτων ἀναμφιλέκτων, ὥστε χαράξαι περὶ τὴν σπουδαιοτάτην ἔρευναν δρόμον τινά, ἴσως οὐχὶ τὸν συντομώτερον, ἀλλὰ, θαρροῦμεν, τὸν ἀσφαλέστερον, καὶ μᾶλλον ὀρθοπόρον.

Ἐὰν παραβάλωμεν τὴν φύσιν τῶν ἀρχαίων διαλέκτων πρὸς τὴν τῶν νεωτέρων, θέλομεν ἐκ πρώτης ἀρχῆς πεισθῆ, ὅτι τὰ συγκρινόμενα διαφέρουσι πρὸς ἄλληλα οὐσιωδῶς. Αἱ ἀρχαῖαι γλῶσσαι, μηδεμιᾶς ἐξαιρουμένης, φαίνονται ὑπ' ὀλίγων τινῶν ἀνθρώπων κατεσκευασμέναι, καὶ εἰς χρῆσιν ὀλίγων τινῶν διωρισμέναι. Ἐπεφοίτησεν ἐν τῷ σχηματισμῷ αὐτῶν πνεῦμα ὀλιγαρχικὸν, ἢ ἀριστοκρατικὸν, εἰμὴ συχνάκις καὶ τυραννικὸν, ἀνδραποδῶδες. Ὀλίγοι οἱ ὀρθῶς λαλήσαντες καὶ γράψαντες τὰς γλώσσας αὐτὰς, διότι ὀλίγοι τότε ἦσαν οἱ τυγχάνοντες ἀνατροφῆς ἐλευθερίας, εὐάριθμοι οἱ εὐκαιροῦν-

τες εἰς τὸ διδαχθῆναι τὴν χαλεπὴν καὶ ἐπίπονον τέχνην τῆς καλλιεπείας καὶ ὀρθοεπείας. Ἀπ' ἐναντίας, αἱ γλῶσσαι τοῦ νεωτέρου κόσμου, καὶ ἐξαιρέτως αἱ τῆς χριστιανικῆς συμπολιτείας, φαίνονται ἔν τε τῇ οὐσίᾳ καὶ ἐν τῷ σχήματι αὐτῶν, ἐργοπονήματα τοῦ πλήθους, τοῦ ὄχλου, τοῦ Λαοῦ. Αὗται κινοῦνται, ῥυθμίζονται, καὶ προβάδην ἀπαρτίζονται, ὁρμώμεναι ὑπό τινος ἐμφύτου δημοκρατικῆς ῥοπῆς· τείνουσι πρὸς τὴν γενικότητα, καὶ τὴν διάδοσιν· φιλοῦσι τὴν ἐξάπλωσιν, καὶ τὴν διαστολήν. Διὸ, αἱ μὲν ἀρχαῖαι διάλεκτοι ὁμοιάζουσι ποταμὸν σκολιοδρόμον, ποῦ μὲν τὰς διερχομένας χώρας γονιμοποιοῦντα, ποῦ ὅμως εἰς χαράδρας καὶ βυθοὺς κατακρημνιζόμενον· αἱ δὲ γλῶσσαι τῶν νεωτέρων δύνανται νὰ παρομοιασθῶσιν εἰς ποταμοὺς, εὐθεῖαν μὲν καὶ τακτικὴν ἀνύοντας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς τὴν πορείαν, πολλάκις δὲ καθ' ὁδὸν ἐκ τοῦ χρώματος τῆς γῆς αὐτῆς χρωματίζοντας τὰ ῥεύματα αὐτῶν, ἀλλὰ τὴν γονιμότητα καὶ τὴν εὐφορίαν διὰ πλημμύρας δωρουμένους πρὸς χώρας παντάπασιν ἀγνώστους τῇ ἀρχαιότητι.

Τίς ὁ λόγος τῆς διαφόρας αὐτῆς; Πόθεν τ' ὀλιγαρχικὸν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, καὶ τὸ δημῶδες τῆς νεωτέρας; Διατί κατ' ἄλλον μὲν τρόπον συνελάμβανον τὰς ἰδέας καὶ ἐξέφραζον αὐτὰς οἱ παλαιοὶ, ἄλλως δὲ συλλογιζόμεθα, καὶ λαλοῦμεν ἡμεῖς σήμερον;

Εὑρίσκομεν τὴν ἐξήγησιν εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἢ πρὸς ἀποφυγὴν μακρολογίας ζητοῦμεν τὴν ἐξήγησιν αὐτὴν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ὅπερ ἀρτίως συγκεφαλαιοῖ τὴν ἱστορίαν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπεκράτησε τὸ πάλαι γλῶσσα ὀλιγαρχικὴ, διότι ὁ Λόγος ἐν ἀρχῇ οὐκ ἦν, ἢ πρὸς τοὺς ὀλίγους, ἐξ

ὧν συνέκειτο ἡ διανοητικὴ τῆς πολιτείας ἡγεμονία. Οὗτοι καὶ μόνοι ἦσαν κύριοι τοῦ νοῦ, μοναρχαὶ τῆς διανοίας, νομοθέται τοῦ γραπτοῦ λόγου, διανομεῖς τῆς ἐλευθερίας τῆς παιδείας, τοῦ φωτισμοῦ τῶν *πολλῶν*. Μεταξὺ δὲ τῆς γλώσσης τῶν ὀλίγων νομοθετῶν αὐτῶν καὶ τῆς γλώσσης τοῦ χυδαίου, τοῦ ἀκατονομάστου πλήθους, ἐμεσολάβει τάφρος βαθύτατος. Οὐδεμία ἀμοιβαία ἐπικουρία, οὐδεμία συνεννόησις καὶ συναναμιξις. Ἄνω μὲν μετάρσιος, ἔντεχνος, πολυσύνθετος, δυσσύμβολος, ἀπρόσιτος ὁ λόγος τῶν ὀλίγων κλητῶν καὶ ἐκλεκτῶν· κάτω δὲ χαμερπὴς, ἄκοσμος, παρημελημένος ὁ λόγος τῶν ὄχλων· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ ἀνυπέρβατος τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας φραγμός.

Τὸ κήρυγμα τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων· ὁ ἐπισυμβὰς ἐντεῦθεν παγκόσμιος ἐκεῖνος τοῦ μεσαιῶνος ὀργασμός· ἡ εἰσβολὴ τῶν *πολλῶν*, τοῦ *πλήθους*, τῶν *ὄχλων* εἰς τὰ ἄδυτα τῆς σοφίας, εἰς τ' ἀπόῤῥητα τῆς καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος, εἰς τὸ ἱερὸν τῆς παγκοσμίου ἀπολυτρώσεως· ἡ συμμετοχὴ τοῦ σύγκλυδος Λαοῦ εἰς τὸν δεῖπνον τῆς κοινωνίας, ταῦτα ἀνέτρεψαν τὰ καθεστῶτα, ὥστε μεγίστη ἐπηκολούθησε μεταβολὴ κατὰ τὰς σχέσεις τῶν ἀρχόντων τῆς διανοίας, καὶ τῶν ἀρχομένων. Ἀνατροπὴ λοιπὸν περὶ τὸν ἰδεαλογικὸν μηχανισμὸν, μετασκευὴ περὶ τὸν τρόπον τοῦ λαλεῖν, τοῦ γράφειν, τοῦ διδάσκειν, καὶ νομοθετεῖν τὸν πλησίον. Τί διηγεῖται τρανῶς πᾶν ὅ,τι βλέπομεν, ὅ,τι ἀκούομεν; Ὁ Λόγος τῶν ὀλίγων ἐγένετο σὰρξ, ἐνηνθρωπίσθη εἰς τὴν συνεργείαν τῶν πολλῶν, συνεμερίσθη τά τε ἀγαθὰ καὶ τὰ δεινὰ τῆς πραγματικότητος, συνεβάδισε πεζὸς μετὰ πεζῶν, ἀνεπτερώθη μετὰ

ποιητῶν καὶ φιλοσόφων, ἔλαβεν, ἐνὶ λόγῳ, τὸ χρίσμα τῆς ἱστορικῆς ἱερωσύνης, τὴν σφραγῖδα τῆς δημοτικότητος, τὴν λαοσωτήριον ἐκείνην συναίσθησιν τῆς Ἑνότητος, ἐν ᾗ πάντα τὰ μέλη τῆς ἁγίας πολιτείας λόγῳ τε καὶ πράξει ἀδελφοποιούμεθα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Εἴπομεν τὴν Ἑνότητα. Ἀνάγκη νὰ σαφηνίσωμεν τὴν λέξιν.

Τί ἐστὶν ἑνότης; Ἁπλότης; Τί δὲ ἡ πρὸς τὴν ἑνότητα ροπή; Ῥοπὴ πρὸς τὴν ἁπλοποίησιν; Ὁ Θεὸς ὁ ἑνικὸς, ὁ εἷς καὶ μόνος Θεὸς, ὑφίσταται τὸ κατ' ἐξοχὴν ἁπλούστατον τῶν ὄντων. Ἡ τελειοποίησις ἄρα τῶν ἀνθρωπίνων ὑποθέτει καὶ τὴν ἁπλοποίησιν. Ἁπλῶν γὰρ ὄντων τῶν νόμων τῆς Προνοίας, πρὸς τὸ ἁπλοῦν καὶ τὸ ἀπέριττον βαδίζει ὁ ἀνθρώπινος λογισμός. Ἔσχατος ὅρος προόδου, τέρμα βελτιώσεως εἶναι, κατὰ τὴν ῥῆσιν τὴν ἀποστολικὴν, ἡ *ἁπλότης ἡ εἰς τὸν Χριστόν* (381).

Ἡ σκέψις αὕτη μᾶς ἀναγκάζει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι, καθὼς πάντα τὰ ἐπίγεια, ἁπλοποιούμενα βαθμηδὸν καὶ ἀποσυνθετόμενα, τείνουσιν ἐπὶ σκοπῷ ἁρμονίας πρός τινα σύνθεσιν ἔλλογον, καὶ ἐξ ὁμοειδῶν μερίδων ἀπαρτιζομένην, τουτέστι μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον διὰ τῆς διαστολῆς καὶ τῆς ἀναστοιχειώσεως τελειοποιοῦνται, τὸν αὐτὸν τρόπον, ἡ προϊοῦσα τοῦ γραπτοῦ καὶ τοῦ προφορικοῦ λόγου ἁπλοποίησις πέφυκε σύμπτωμα χριστιανικῆς ἀναγεννήσεως, ἄρα καὶ σημεῖον ἀλάνθαστον παιδείας, ἐξευγενισμοῦ.

Οὕτω πως τὸν νόμον τῆς προόδου διανοοῦντες, εὔκολα τὴν αἰτίαν ἑρμηνεύομεν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐν μὲν τ ῷ παρελθόντι, καὶ βασιλευόντων τῶν Θεῶν, οἵτινες κατὰ τὸν ποιη-

τὴν Δίχα θυμὸν ἔχουσι, βασιλεύει διφυία περὶ τὴν ἔκφρασιν τοῦ στοχασμοῦ, καὶ περιπλοκὴ συμβόλων, καὶ ἀνωμαλία τύπων καὶ πέδαι ἐπὶ πεδῶν ἀνὰ πᾶν βῆμα περί τε τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἐκφώνησιν ἐπιπροστίθενται· ἐν δὲ τῷ παρόντι βλέπομεν, τοὐναντίον, κρατυνόμενον καὶ ὁσημέραι διαδιδόμενον τὸν κανόνα τῆς ἁπλοποιήσεως, αὐτὸν τὸν καθολικὸν τοῦ σήμερον πολιτισμοῦ κανόνα, ὅστις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐκποδὼν ποιεῖ πᾶν τὸ ἑτεροειδὲς, καὶ ἀνώμαλον, καὶ πολύ πλοκον, καὶ δυσέφικτον τῇ τῶν πολλῶν διανοίᾳ, πᾶν τὸ δυσμεταχείριστον ἐν τῷ στόματι τοῦ πλήθους, τῇ κοινῇ χρήσει τῶν ἀδελφῶν, τῶν οἰκείων, τῶν ὁμογενῶν. Ἡ δὲ ἑρμηνεία μας αὕτη ἀποβαίνει τοσούτῳ εὔλογος, ὅτῳ παλινδρομοῦμεν πρὸς τὰ παρελθόντα, ἐρευνῶντες τὰς πηγὰς τῆς γενικῆς Φιλολογίας. Τί γὰρ παρατηρεῖς εἰς τοὺς ἀπωτάτους χρόνους τῆς ἱστορίας ἀνατρέχων; Τὴν κυριαρχίαν τῆς γλώσσης τοῦ ἱερατείου, τῆς τοῦ ποιητικοῦ μύθου, τοῦ συμβόλου, τῶν ἀλληγοριῶν· τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν τῆς ἐπιτετηδευμένης, καὶ, εἰ ἔξεστιν οὕτως εἰπεῖν, πεπλαστουργημένης ἐκείνης γλώσσης τῶν ἀριστίνδην παιδευθέντων, ἥτις ἐπωνομάσθη ποῦ μὲν *ἱερατική*, ποῦ δὲ *ποιητική*. Οἱ δὲ ταπεινότεροι, ὁ χύδην ὄχλος, οἱ βάναυσοι, ἐν οἷς καὶ τῶν δούλων ἡ πληθὺς, λαλοῦσι τὴν δημώδη καὶ ἀγενῆ γλῶσσαν τοῦ οἴκου καὶ τῆς ἀγορᾶς, τὴν γλῶσσαν τῶν συναλλαγμάτων, τὴν ἀπεριπόσμητον τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας διάλεκτον. Εἰς μὲν τὰς ἀνωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας ἐπικρατεῖ ἡ διὰ τέχνης κατεσκευασμένη, ἡ ἐξωτικὴ καὶ ἐπιτηδευτὴ γλῶσσα τῆς προνομιούχου παιδείας· παρὰ δὲ τῷ λαῷ ἐν ἀστασίᾳ καὶ ἀδιακόπῳ μετα-

βολῇ κυμαίνονται αἱ ἰδιώτιδες διάλεκτοι. Αὐτὸ δὴ τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὅπου τὸ διαιρετικὸν, καὶ ἀντίθετον πρὸς τὴν ἑνότητα καὶ τὴν ἁπλότητα πνεῦμα τῆς πολυθεΐας, ὅπου αἱ κοινωνικαὶ βάσεις, τὸ μὲν φαινόμενον δημοκρατικαὶ, πράγματι δὲ ὀλιγαρχικαὶ, παρήγαγον ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων δύο τινὰς γλώσσας, πολλῷ διϊσταμένας ἀπ' ἀλλήλων, τὴν λογίαν, δηλαδὴ, ἥτις τὴν ἔμπνευσιν, καὶ τὸν λόγον ἐξυπηρέτησε, καὶ τὴν ἀγοραίαν, ἤτοι δημοτικήν· τοῦθ' ὅπερ ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Πλούταρχον ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ (Ἠθ. Τ. 2. 978)· «τῶν διδασκόντων οἱ μὲν πρὸς τὸν ὄχλον καὶ τὸν δῆμον γράφουσιν, οἱ δὲ τοῖς ὀλίγοις.» Εἰς ἀπόδειξιν δὲ ὅτι τὸ θρήσκευμα, ἑπομένως ὁ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς, τὰ μάλιστα παρ' ἡμῖν συνέβαλον εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς διχοφωνίας, ἔρχεται ἡ φιλολογία τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, φιλολογία εἰς μίαν μόνην καὶ δημώδη γλῶσσαν συντεταγμένη. Τί ἐστιν ἡ Ἔξοδος; Ἀπόδρασις τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Αἰγυπτίων, τῆς κατὰ φυλὰς διηρημένης, πρὸς τὴν χώραν τῆς μονοθεΐας, ἤγουν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος. Ἐν τῇ ἱερατικῇ πολιτείᾳ τοῦ Ἰσραὴλ, ὥσπερ καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ εἰς τὴν ἀφῃρημένην ἑνότητα, ἐμπεριείχοντο σπέρματά τινα δημοκρατικά· καὶ ἐπειδὴ ἡ μονοθεΐα ἑνοποιεῖ, ἡ μονοθεΐα εἰσήγαγεν ἐν τῇ φιλολογίᾳ τῶν Ἑβραίων τὴν μονογλωσσίαν. Διὸ, ἐνῷ οἱ ποιηταὶ τῆς Ἑλλάδος θεουργοῦσιν εἰς διάλεκτον καὶ μετρικὴν τετεχνασμένην, ὁ Μωϋσῆς γράφει τὴν Πεντάτευχον εἰς γλῶσσαν ἁπλῆν καὶ πασίγνωστον, οἱ δὲ Προφῆται τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τὰς ἑαυτῶν ἐμπνεύσεις ὡσαύτως παραδίδουσιν εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ λαοῦ.

Προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ τῆς παιδείας πλατυνομένης, οὐσιώδεις προέκυψαν διαφοραὶ μεταξὺ γλώσσης πεπαιδευμένης, καὶ γλώσσης ἀγραμμάτων.

Ἡ τάξις τῆς διανοητικῆς ὀλιγαρχίας ἐθήρευσεν ἐν Ἑλλάδι τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλατυσμὸν, τὴν διαλογικὴν χάριτα, τὴν εὐρυθμίαν περὶ τοὺς φθόγγους καὶ τοὺς γραμματικοὺς σχηματισμούς. Ἔπλασε γλῶσσαν μελῳδικὴν, σύμμετρον, ἐπιδεικτικὴν, καὶ πλουσίαν ὑπὲρ πάντα λόγον. Ὠκοδόμησε πολυτελέστατόν τινα Παρθενῶνα, εἰργάσατο τῷ γλυφείῳ τοῦ Φειδίου ἀξιοθαύμαστον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, καύχημα καλλιτεχνικῆς ἐντελείας, τοῖς Θεοῖς ἀνατεθὲν εἰς χρῆσιν τῶν ἐπουρανίων κατοίκων. Τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ γένους, ὁ ἀπρόσωπος λαὸς, αὐτὸς ὁ μέλλων ἐπιζῆσαι τῇ ἀριστοκρατίᾳ, καὶ τὴν περιουσίαν ταύτης κληρονομῆσαι, ἠγάπησε τῆς φράσεως τὴν συντομίαν, τὸ ἔντονον καὶ δραστικὸν τοῦ ὕφους, τὸ οἰκεῖον, καὶ πρόχειρον τοῦ λόγου. Ἀντὶ τῆς εὐεπείας προὐτίμησε τὴν ταχυλογίαν, ἀντὶ τῆς καλορρημοσύνης τὴν ἀνεπιτήδευτον ἑτοιμότητα. Φύσει δ' εὐμετάβολος ὤν, καὶ πρὸς τὴν τῶν καθεστώτων τροπὴν ἐπιρρεπὴς, δὲν ἠδιαφόρησε τοὺς γλωττικοὺς τῆς ὀλιγαρχίας κανόνας, ἀλλ' ἐλάλησεν ὅπως ἐβουλήθη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χάριν τῶν ἀσχολιῶν του, μᾶλλον εἰς τὴν εὔκολον καὶ συνεπτυγμένην ἐκφορὰν τῆς ἰδέας, ἢ εἰς τὴν τετορνευμένην εὐφράδειαν ἀρεσκόμενος, τὴν μὲν γραμματικὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπὶ καθαρισμῷ σεμνυνομένων ἠμέλησεν, ἐτήρησε δὲ τοὺς ἀγοραίους καὶ ἐμφαντικοὺς ἰδιωτισμούς του, τοὺς πνευματώδεις τρόπους, τὰς καθημαξευμένας, ἀλλ' εὐστόχους καὶ διαβατικάς του φράσεις· ὁ λαὸς, ἐν βρα-

χυλογία, ἐσολοίκισεν ἀκαταπαύστως. Καὶ ὅμως, ὁ σολοικισμὸς αὐτὸς, ὃν ἀπέφυγεν ἡ τάξις τῶν ἀρίστων οὐ πάντοτε ἐπιτυχῶς, ἀνήγετο εἰς νόμους ἱστορικοὺς, τοὺς ὁποίους μόλις σήμερον δίδεται ἡμῖν ἑρμηνεῦσαι. Τάχα δὲν ἐξέφραζεν αὐτὸς τὴν κλίσιν τοῦ γένους πρὸς τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος, δὲν ἦτο ἐθνικῆς συνειδήσεως προμήνυμα, οἰωνὸς προσεχοῦς βασιλείας τοῦ Λαοῦ; Ὁ σολοικισμὸς, ὅστις ἐπὶ τέλους ἐνίκησε τοῦ λόγου τὴν γεωμετρίαν, καὶ ἡγεμὼν μετ' ὀλίγον ἀνηγορεύθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ταύτης, ἆρα δὲν ἦτο σπόρος μελλούσης ἀναμορφώσεως, jus pubblicum τρόπον τινὰ τῆς δημώδους εὐφυΐας; Σώζονται παρά τινος ἀρχαίου γραμματικοῦ συντεταγμένοι οἱ σολοικισμοὶ διαφόρων λαῶν ἑλληνικῶν· μνημεῖον ἀξιοσπούδαστον τοῦ δυσκρατήτου καὶ φιλομεταβόλου πνεύματος τῆς φυλῆς τῶν Ἀχαιῶν, τῆς ῥοπῆς τοῦ γένους πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τῆς διανοίας καὶ τὸ ἀδέσμευτον τῆς φράσεως·

« Τράχηλος Ἕλλην εἰς ζυγὸν τινάσσεται ».

Ἀλλὰ μὴ περιορίζωμεν τὰ πράγματα. Παρατηροῦμεν τὴν ῥοπὴν εἰς τὸν σολοικισμὸν παρὰ πᾶσιν ἐν γένει τοῖς λαοῖς, καὶ μᾶλλον ἢ ἧττον καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς ἐπικρατοῦσαν. Ὁ λόγιος ἐπεζήτησε πάντοτε τὸ *καλὸν*, τὸ δὲ πλῆθος ἐπιθυμεῖ τὸ *χρήσιμον*. Ἀπτολόγησον ὅσον θέλῃς· τῶν δημοτικῶν ἰδιωμάτων ὑπέροχον χαρακτήρισμα ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει ἡ πρακτικὴ, ἡ πρόχειρος, ἡ δραστηρία χρησιμότης τοῦ λόγου.

Τὴν βλάστησιν, ἄλλως τε, τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων νομίζομεν οὐκ ὀλίγον συντελέσασαν εἰς τὴν τῆς ἐλευθέρας ὁμιλίας ἀνάπτυξιν. Ἀπ' ἀρχῆς ἡ ἐγχώριος διάλεκτος·

γέννημα τῆς Ἑλληνικῆς ποικιλίας, προϊὸν τοῦ δημοτικοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ὅπερ παρ' ἡμῖν ἐπλαστούργησε τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτείας τὸ πρότυπον, ἡ ἰδιώτις γλῶσσα ἀπ' ἀρχῆς ἐπελήφθη τῆς ποιήσεως, ἐπάλαισε κατὰ τῶν Ἀσιατικῶν παραδόσεων, εἰσέδυσεν εἰς τὸν ναὸν, διενομοθέτησε τὰ γενέθλια καὶ τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν Θεῶν, καὶ ἐπίκουρον τὴν ὁλογερὰν φαντασίαν τῶν ὑμνοπόλων καὶ ἐποποιῶν ἀναλαβοῦσα, ἤγειρεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μύθου τὸ ἐντελέστερον μνημεῖον ἱστορίας ἅμα καὶ ποιήσεως. Οὕτως, ἡ Ἰλιὰς εἰς τοὺς χρόνους τῆς ὁποίας

Οὐδ' ἴα γῆρυς,
Ἀλλὰ γλῶσσ' ἐμέμικτο, πολύκλητοι δ' ἔσαν ἄνδρες (382),

χαράττει εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἐπαναστάσεων τὴν πρώτην διὰ τεκμηρίων ἀναμφισβητήτων ἀποδεικνυομένην μετάστασιν γλώσσης· σημειοῖ τὴν μετάβασιν τοῦ ἰδιώματος ἀπὸ τῆς ἱεροκρατικῆς διαίτης πρὸς τὴν πάνδημον κατάληψιν, ἢ ἄλλως, ἀπὸ τοῦ ἀφεγγοῦς θυσιαστηρίου πρὸς τὸ τηλαυγὲς τοῦ Πανελληνίου φῶς.

Ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν προοιμιακῶν τούτων, ἐξ ὧν προκύπτει ἡ μεταξὺ τῆς γλώσσης τῶν κορυφαίων καὶ τῆς γλώσσης τῶν δήμων διαφορὰ, καὶ ὁ χαρακτὴρ ἀμφοτέρων προσδιορίζεται, δὲν θέλομεν πολὺ δυσκολευθῆ περὶ τὴν ἀναδιφὴν τῶν ἀποτελεσμάτων, ὅσα ἡ διὰ Χριστοῦ συμβᾶσα κραταιοτάτη ἀναστάτωσις εἵμαρτο ἀναγκαίως νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὴν οἰκονομίαν τῶν γλωσσῶν.

Τίς ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι ὁ παγκόσμιος οὗτος κλόνος ἀνέστρεψε τὴν κοινωνικὴν πυραμίδα ὥστε κατεβιβάσθησαν μὲν τὰ ἄνω, ἀνυψώθησαν δὲ τὰ ταπεινά; Ὁ Θεὸς Λόγος Λόγος καθολικὸς, καὶ οὐδόλως μερικὸς.

Λόγος παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ οὐχὶ τῶν ἀρχόντων, παρέλυσε βαθμηδὸν τὴν εἰς τὰς ἀρχαίας παραδόσεις πίστιν, εἶτα δὲ τὸ ἔργον τῆς ἀνατροπῆς ἐπλήρωσεν, εἰς κάμινον θελκτικῶν δογμάτων ἀναλύσας σύμπασαν τὴν ὕλην καὶ τὴν οὐσίαν τῆς παλαιᾶς κοινωνίας. Ἐνθυμούμεθα τὴν ἀλληγορικὴν καὶ ἁρμοδίαν ἐνταῦθα φράσιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· ἐγένετο *λαίλαψ ἀνέμου μεγάλη, τὰ δὲ κύματα ἐπέβαλλεν εἰς τὸ πλοῖον*. Ὁ ἀνεμοστρόβιλος οὗτος τὴν θάλασσαν ὅλην ἀνατυρβάσας, ἀνύψωσεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὕδατα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου κοιμώμενα ἐν τῷ πυθμένι. Πῶς δὲ ἦτο δυνατὸν τοιαύτη λαίλαψ νὰ μὴ ἐμποιήσῃ καὶ εἰς τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων ἀνάλογόν τινα μεταβολήν; Ἂν ὁ νοῦς ἐτροποποιήθη πρὸς τὸ καθολικώτερον, ἆρ' οὖν ὤφειλε καὶ ἡ γλῶσσα, τὸ ὄργανον τοῦ νοῦ, νὰ τροποποιηθῇ.

Καὶ βέβαια. Τίνα τὰ θεμέλια τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας; Μήπως ἡ ἀνωμαλία, ἡ περιπλοκή, ἡ ἀσάφεια, ὁ ὄγκος; Μήπως τὸ αὐθαίρετον τοῦ λογισμοῦ, ἢ τὸ αὐθαίρετον τοῦ αἰσθήματος, ἢ τὸ αὐθαίρετον τῆς διαλέξεως; Ἄπαγε! — Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι ῥυθμός, καὶ ῥυθμὸς ὡς ἔνεστι γενικός, καὶ φιλοδημοτικός· εἶναι γνώμων ὑπέρτατος, εἰς τὸν ὁποῖον ὑποβάλλεται πᾶν τὸ αὐθαίρετον, δι' οὗ πᾶν τὸ ἀνώμαλον ἐξομαλίζεται, καὶ τοῖς προεξωμαλισμένοις ἤδη συναρμολογεῖται. Καθὸ *Φῶς τοῦ κόσμου*, ὁ Χριστιανισμὸς ἀσπάζεται τὸν φωτισμόν, ὅστις ἐπιταχύνεται δια γλώσσης εὐκαταλήπτου καὶ εὐκαταμαθήτου· φιλεῖ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ λόγου, τὸ ἐλευθέριον καὶ ἀφελὲς, καὶ ἀνεπιτήδευτον· ἀγαπᾷ πρὸ πάντων τὴν δημοσιότητα, ἥτις διδάσκει τὸ εὐκρινὲς ἅμα καὶ πρόχειρον

τῆς φράσεως, τὸν ὅσον ἔξεστιν ἀκριβῆ καὶ ὡρισμένον τῆς ἰδέας σχηματισμὸν, τὴν δημοσιότητα αὐτὴν, ἥτις ἀναγκάζει τὸν πεπαιδευμένον νὰ παραλείψῃ τὰς σκολιὰς καὶ συνεσκιασμένας διόδους τῆς σχολαστικῆς, ὅπως συμμορφώσῃ τὰ περὶ τὸν συλλογισμὸν, τὴν λέξιν, τὸ ὕφος πρὸς τὴν ἐπιδεκτικότητα τοῦ πλήθους, πρὸς τὰς διαθέσεις τοῦ αἰῶνός του, πρὸς τὴν κατάστασιν τῆς κοινῆς καταλήψεως. Μὴ πολλά· ὁ Χριστιανικὸς ῥυθμὸς κατήργησε τὴν ἀσύντακτον ποικιλίαν, καὶ ἀντικατέστησε τὴν ὁμοιόμορφον ἑνότητα. Παύεται δι' αὐτοῦ τὸ αὐθαίρετον, τὸ ἰδιότροπον τοῦ ὕφους, καὶ ἄρχεται ἡ βασιλεία τῆς ἁπλότητος ἐν ὁμοιοτυπίᾳ. Καὶ πραγματικῶς· τί ἄλλο ἁπλούστερον τῆς Χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως. «*Ἡ Καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστὶν, ὅτι ἐν ἁπλότητι καὶ εἰλικρινείᾳ Θεοῦ ἀνεστράφημεν ἐν τῷ κόσμῳ* » (283)

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν αἱ παλαιαὶ γλῶσσαι ὑπετάχθησαν τῷ νόμῳ τῆς ἀναλύσεως, τῆς ἁπλότητος, τῆς σαφηνείας, τῆς δημώδους εὐκαταληψίας. Ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον, ὁ παντοδύναμος οὗτος τῆς ἀναμορφώσεως μοχλὸς, συνέτριψε τὰς πύλας τῆς εἱρκτῆς, ὅπου Προμηθεῖς δεσμῶται ἀπ' αἰῶνος διεκρατοῦντο ὁ κοινὸς λόγος, καὶ ἡ κοινὴ διάλεκτος. Τῶν δὲ φραγμῶν καταβληθέντων, ὁ σολοικισμὸς ἐξεπήδησεν ἀπελεύθερος, χειράφετος· περιῆλθε τὴν ἀγορὰν, ἀνέβη τὸ βῆμα, εἰσήχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ δὴ θρασύτερον, ἐλάλησε καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος. Ἆρα δὲν ἐνόμισαν οἱ σοφισταὶ τῶν πρώτων αἰώνων σολοικισμὸν ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ θρησκείᾳ αὐτὴν τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ὁ σοφὸς Ἰουλιανὸς ὕστερος πάντων; Καὶ ὅμως, ὁ σολοικισμὸς αὐτὸς ἐθριάμβευσεν. Ἔκτοτε

ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, πάντες, μᾶλλον ἢ ἧττον, γλῶσσαν σόλοικον ἐλάλησαν. Σόλοικον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτό. Σόλοικοι δὲ, ἀλλὰ καὶ μιξοβάρβαροι περιπλέον, ἅπασαι αἱ κατὰ τὴν ἐξηυγενισμένην Εὐρώπην σήμερον γραφόμεναι γλῶσσαι.—Παρ' ἡμῖν, ἐν τοσούτῳ, ἡ μοναρχία τῆς προνομιούχου διαλέκτου κατήργηται, ἀφ' ὅτου « Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος τῷ Παύλῳ προσεκληρώθησαν. »

Ὅθεν, πλήρεις σοφίας οἱ λόγοι δι' ὧν ὁ Ἀπόστολος διηγεῖται τίνι τρόπῳ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἅπαντες οἱ μαθηταὶ Πνεύματος ἐπλήσθησαν Ἁγίου. « Ὤφθησαν, λέγει, αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἐκάθισέ τε *ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν*, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι . . . . . *τὸ δὲ πλῆθος ἦκουον εἷς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν.* » — « Ἀδελφοὶ, διδάσκει ὁ ὑπέρσοφος Παῦλος, ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος ὑμῶν ψαλμὸν ἔχει, διδαχὴν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, ἑρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γενέσθω. Εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο, ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω (384) . . . . Καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε (385) . . . . Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶν» (386).— Ἡ πολυγλωττία τῆς Ἀποστολῆς, καὶ ἡ ἐκ τῆς πολυγλωττίας προκύψασα ἐπιμιξία διαλέκτων, ἐπήγαγον ἐντὸς ὀλίγου τὸν περὶ τὴν λέξιν κοσμοπολιτισμὸν διὰ πίστεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ ὄργανον τῆς συγκοινωνίας, καταφλεχθὲν, καὶ καθάπερ σίδηρος πεπυρα-

κτωμένος καμφθὲν, παρεδέξατο ἐν τοιαύτῃ καταστάσει μορφὰς ἀπειραρίθμους.

Αὐτὴν ταύτην τὴν κάμψιν, τὸ εὔκαμπτον καὶ ἐλαστικὸν αὐτὸ τῶν νεωτέρων γλωσσῶν ἐπιζητοῦμεν. Ἐρευνῶμεν τὴν προϊοῦσαν τοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτησιν εἰς τὴν κρᾶσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν καθομιλουμένων διαλέκτων. — Φέρε δὴ ἐν ὀλίγοις τ' ἀρχαῖα πρὸς τὰ καινὰ συμπαραβάλωμεν.

Καὶ δὴ πρῶτον, τί παρατηροῦμεν; Ἀντὶ τῆς *συνθετικῆς* τοῦ λόγου ὑφῆς, ἀπαυγάσματος διανοητικῆς ὀλιγαρχίας, καθίσταται εἰς τὰς νεωτέρας γλώσσας ἡ σύνταξις ἡ *ἀναλυτικὴ*, σημεῖον ἰσονομίας, καὶ διαλεκτικῆς ἁπλότητος. Δὲν ἐκηρύχθησαν πάντες ἴσοι, πάντες ἀδελφοί; δὲν ἐγένοντο πάντες ἱερεῖς Χριστοῦ, κατὰ τὴν φρασιν τοῦ Τερτυλλιανοῦ; Ἄρα, πάντες οἱ εἰς τὸν ἕνα κοινὸν Πατέρα πιστεύσαντες, τῇ αὐτῇ ὡς ἔγγιστα τάξει καὶ ὑφῇ τοῦ λόγου τοὺς διαλογισμούς των ἐξέφρασαν. Ἡ δὲ τάξις αὕτη, ἡ φυσικὴ καὶ ὁμαλὴ, ἡ πρὸς τὴν ἑνότητα τοῦ σύμπαντος καὶ πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς διανοίας κατάλληλος, ἀντέκειτο βίβαια πρὸς τὴν περίπλοκον καὶ περιπεπτυγμένην καὶ λαβυρινθώδη ἐκείνην τῆς προηγουμένης περιόδου, ἣν ἠκύρωσεν ὁ νόμος τῆς ἐξαγοράσεως.

Παράβαλε πρὸς τὴν ἀρχαίαν λατινικὴν τὰς νεολατινικὰς διαλέκτους, ἢ πρὸς τὰς ἀρχαίας τῆς Γερμανίας γλῶσσας τὰς ἐκ τούτων παραγομένας καὶ σήμερον καθομιλουμένας· ἀπανταχοῦ τε καὶ πάντοτε ῥυθμίζει τὰς θυγατέρας ὁ νόμος τῆς ἀναλύσεως. Ναὶ μὲν σώζονται ποῦ καὶ ποῦ τινὲς τῶν ἀρχαίων ἰδιοτήτων, ἀλλ' ὅμως

ἀναλελυμέναι, ἠλλοιωμέναι, διεφθαρμέναι. Ἀντὶ τῶν πτωτικῶν λ.χ καταλήξεων, συχνότερον βλέπομεν εἰσαχθεῖσαν τὴν οἰκονομίαν τῶν προθέσεων ἢ τῶν μορίων· ἀντὶ δὲ τῶν ἐγκλίσεων καὶ τῶν χρόνων, τὴν εὐμεταχείριστον τῶν βοηθητικῶν ῥημάτων ἐπικουρίαν. Καὶ διαφέρει μὲν ὁ μηχανισμὸς μεταξὺ γλωσσῶν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἀρχὴ ἐπικρατεῖ διαρκῶς. Πάντοτε δηλαδὴ, ἡ ἀνάλυσις, εἴτε ὅταν συνθετική τις διάλεκτος περιέρχεται εἰς χρῆσιν λαοῦ βαρβάρου, ὅστις τὴν φύσιν αὐτῆς ἀγνοῶν, καταργεῖ τοὺς πρότερον κανόνας, καὶ ἄλλους ἀντὶ τούτων καθίστησιν, εἴτε ὅταν ἡ διάλεκτος αὐτὴ, τὴν πορείαν τῶν αἰώνων ἀκωλύτως διατρέξασα, καὶ ἐξ ἱστορικῆς ποικιλίας ἐμπλησθεῖσα, οἴκοθεν ἀποσυνέθεσε τὰ σχήματα τῆς διανοίας, καὶ τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν λογισμῶν κατὰ τάξιν διάφορον ηὐθέτισεν.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβολικὴν τῶν γραμματικῶν σχημάτων πλοκὴν, καὶ τὴν πολλάκις ἀνώμαλον τροπὴν τῶν καταλήξεων, καὶ τὸ ἀκανόνιστον αὐτὸ τῶν κανόνων τοῦ λόγου, καὶ τὸ περισσὸν τῶν συνθετικῶν προθέσεων, καὶ τὸ ἐπιζήμιον εἰς τὴν εὐκρίνειαν συνδετικὸν μορίων παντοδαπῶν τὰς περιόδους συναρτώντων εἰς ἑνότητα πεπυκνωμένην, ἑτέρα τις διεδέξατο μέθοδος, ἀσυγκρίτως εὐκολωτέρα, μᾶλλον τοῖς ἀνεπιστήμοσιν ἐφικτὴ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον πρόχειρος τοῖς συνηγόροις τοῦ χριστιανισμοῦ. Οἱ ῥήτορες καὶ ἀπολογισταὶ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Πίστεως ὀφείλοντες νὰ ἐκλέξωσιν ἐκ δύο προκειμένων, δὲν ἐδίσταξαν ν' ἀσπασθῶσιν ἀντὶ τῆς ὀρθολογίας τὴν ὀρθοπραγίαν, ἀντὶ κανόνων λόγου, κανόνας πρακτικῆς ἠθικῆς, ἀντὶ δὲ καθαρῶν σχημάτων, καθαρότητα ἔργων καὶ συ-

νειδήσεως. Ἐάσαντες οὖν χαίρειν τὴν καθαρολογίαν, ἀπέβλεψαν ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν τῶν ἀνθρώπων παλιγγενεσίαν, τὸ κυριώτατον καθῆκον τοῦ χριστιανοῦ, τοῦ πολίτου, τοῦ λόγῳ τε καὶ πράξει σοφοῦ.

Πλὴν δὲ τούτων, ὑπέστη καὶ τὸ λεκτικὸν σημαντικὰς μεταβολάς. Ὅπως ἐκλείψῃ, ἢ μετριασθῇ ὁ τῆς μετεωρολεσχίας τύφος, καθ ἣν μάλιστα ἐποχὴν στάδιον ἐνεργείας καὶ πραγματικῶν ἀγώνων νέον ἅμα καὶ εὐρύχωρον εἰς τὸν κόσμον ἠνοίγετο, αἱ μὲν τῶν περισσῶν λέξεων ἀπεβλήθησαν, αἱ δὲ τῶν πολυσυνθέτων ἢ πολυσυλλάβων συνετμήθησαν, ἄλλαι δὲ ποιητικαὶ ὡς ἄχρηστοι πλέον ἐξωβελίσθησαν, καὶ ἄλλαι πάλιν ἔπαθον ἄλλως πως, κατὰ τὴν ῥύμην τῶν συμβεβηκότων, καὶ τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀνατροπῶν. Παραβάλλων τις τὴν λεκτικὴν πολυτέλειαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πρὸς τὸ λιτὸν τῆς νεωτέρας, ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ κατὰ πρῶτον, ὅτι πατεῖ τὴν αὐτὴν γῆν, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν χώραν διατρίβει. Μετ' ὀλίγον ὅμως μεταπείθεται. Σεμνότερον μὲν τὸ πρόσωπον τῆς νεωτέρας οἰκίας, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον τὰ ἐσωτερικὰ διαμερίσματα ἐπενοήθησαν, ἀλλὰ τὸ οἰκόπεδον μένει τὸ αὐτό. Ἀναντίῤῥητον, ὅτι πολλαὶ τῶν λέξεων ἀπέβαλον τὴν προτέραν σημασίαν, νῦν μὲν τὴν φυσικὴν ἔννοιαν εἰς μεταφορικὴν μεταβαλοῦσαι, νῦν δὲ τ' ἀνάπαλιν· ὅτι καινολεξίαι δυσετυμολόγητοι παρεισέδυσαν, ὅτι βρίθουσιν οἱ παρασχηματισμοί. Πλὴν, τί πρὸς τοῦτο; Ἔχουσιν αἱ γλῶσσαι τὰς ἡλικίας των, καθὼς οἱ ἄνθρωποι, καθὼς αἱ πολιτεῖαι. Μὴ γὰρ οἱ συμπολῖται τοῦ Μενάνδρου συνδιελέχθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ὁμήρου, ἢ συνέγραψαν ἴσως τὰ βιβλία των οἱ ἀττικίζοντες Πατέρες εἰς τὴν διάλεκτον

αὐτὴν τοῦ Πλάτωνος; Καὶ ὅμως, Ἕλληνες ἐξίσου πάντες οὗτοι ἐπεκλήθησαν. Ἕλλην δὲ σήμερον ὑπάρχει ὁ λαλῶν τὴν νεοελληνικὴν βοσκὸς, ὅσον Ἕλλην ὑπῆρξεν ὁ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καθιδρύσας καὶ εἰς ἰδιώτιδα συγγράψας ἁπλοϊκὸς Ἡρόδοτος.

Παρατηροῦμεν καὶ τετάρτην τινὰ μετασκευὴν, τὴν περὶ τὴν φωνητικὴν τῆς γλώττης μελῳδίαν. Καταργηθείσης γὰρ τῆς πολυθεΐας, παρήκμασεν ὁ μύθος, ἡ ψυχὴ αὕτη τῆς Ποιήσεως, τὸ ἰσχυρότατον τῆς ἑλληνικῆς φαντασίας ἐγερτήριον. Ἡ δὲ παρακμὴ τῆς Ποιήσεως καὶ τῆς στιχουργίας ἐντεῦθεν μὲν προὐκάλεσε τοῦ πεζοῦ λόγου τὴν ὑπερίσχυσιν, ἐκεῖθεν δὲ συνεπέφερε τὴν ἀλλοίωσιν, τὴν ὀργανικὴν μεταβολὴν τοῦ μέτρου καὶ τῆς προσῳδίας. Διὰ τοῦτο, ὁ πολὺς ἐκεῖνος τῆς χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως φιλόσοφος, ὁ ἱερομάρτυς Ἰουστῖνος, τὰς τύχας τῆς ἑλληνικῆς Ποιήσεως καὶ λογογραφίας ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς προμαντεύσας, παρῄνει τοὺς νεοφωτίστους προγόνους μας, λέγων, « Ἐπειδή περ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ *ἐν ποιητικοῖς μέτροις τὰ τῆς ἀληθοῦς Θεοσεβείας πράγματα*, οὐδὲ ἐν τῇ παρ' ὑμῖν εὐδοκιμούσῃ παιδεύσει, ἀφέμενοι, λοιπὸν, τῆς τῶν μέτρων καὶ λόγων ἀκριβείας, τοῖς ὑπ' αὐτῆς εἰρημένοις ἀφιλονείκως προσέχοντες, γνῶτε πόσον ὑμῖν ἀγαθῶν αἰτία ἔσται τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄφιξιν *σαφῶς καὶ φανερῶς* προσαγορεύουσα. . . . » Καὶ βέβαια, παρῆλθον οἱ μυθικοὶ καὶ ἡρωϊκοὶ αἰῶνες, παρῆλθον οἱ χρόνοι τῆς ἡδονικῆς ἀπάτης, τῶν τερπνῶν ὀνείρων, τῶν καλλιπλοκάμων καὶ φιλομειδῶν Μουσῶν. Ἐξέλιπον οἱ γίγαντες, οἱ κύκλωπες, οἱ ἡμίθεοι, τὰ στίφη τῶν Θεῶν, καὶ τὰ ἐπίλοιπα παίγνια τῆς

βρεφικῆς περιόδου. Ἀντὶ θεῶν καὶ ἡμιθέων, ἄνθρωποι νῦν ἐπὶ σκηνῆς εἰσέρχονται πρὸς παράστασιν τοῦ μεγάλου δράματος, ἄνθρωποι κατὰ σάρκα καὶ αἷμα πεπλασμένοι ἐργάζονται καὶ συνδιαλέγονται, ἄνθρωποι ποιοῦντες τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς, ἀσθενεῖς ὄντες τὸν νοῦν καὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλά γε καὶ ἀρετὰς πραγματικὰς, οὐκέτι μυθολογικὰς διαδραματίζοντες, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν διώκοντες, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς κατ' ἄλλον τρόπον γιγαντομαχοῦντες ἀπέναντι πυρὸς καὶ μαχαίρας καὶ πάσης βασάνου. Ὁποία προσώπων ἀλλαγὴ, καὶ παραστάσεως τροπὴ, καὶ θεάτρου μεταθεσις! Καὶ λοιπὸν, εἰς τὸν ἀνθρώπινον τοῦτον ἀγῶνα, ὅπου ἀθλοῦσι πάθη νέα, καὶ πάντως ἄγνωστα τὸ πρὶν, ὅπου τὸ πνεῦμα πάλην ἀκαταγώνιστον κατὰ τῆς σαρκὸς ἀντιτείνει, ὅπου πίστις ἡρωϊκὴ, καὶ ζῆλος ἔντονος, καὶ ἐνθουσιασμὸς φλογώδης μαρτυροῦσιν οὐκέτι ποιητικὴν καὶ μυθικήν τινα παράστασιν, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν αὐτὴν τοῦ δράματος ὕπαρξιν, πῶς ἠδύνατο ἡ γλῶσσα τῶν ἀγωνιστῶν νὰ μὴ ἀπολακτίσῃ τὴν μυθοπλαστικήν της ἰδιότητα, τὴν παρισσοέπειαν, τὴν σκηνογραφικὴν πολυτέλειαν, τὸν ἀρχιτεκτονικὸν, ἐνὶ λόγῳ, καλλωπισμὸν αὐτῆς, ἅμα δὲ τὴν ἀνυπόφορον ἐκείνην δύσπνοιαν τῆς προσῳδίας, ἥτις καθιστάνουσα τὸν ἄνθρωπον μηχανικήν τινα ἐντατοσύριγγα, ἕκαστον φθόγγον τῆς φωνῆς καθυπέταττεν εἰς τὴν βάσανον τῆς ἐπιστήμης τῶν πνευμόνων; Ἡ ἀσθματικὴ αὕτη καὶ ἀδιαχώριστος τοῦ μέτρου ἰδιότης τῆς γλώσσης μᾶλλον ἢ κτῆμα πάνδημον, ἦτο ἄλλως τε πλεονέκτημα προνομιούχων τινῶν μελοποιῶν, ἢ μουσοδιδασκάλων, ἢ πεπαιδευμένων, ἦτο χάρισμα κτώμενον δι' ἐπιμελείας καὶ μακρᾶς μελέτης. — Ὁ λαὸς ἀποβαλὼν αὐτὴν, ἄλλο

σύστημα εὐφωνίας καὶ ἁπλούστερον καὶ δημοτικώτερον ἀντικατέστησεν.

Ἀλλοιώσεως σημεῖα περὶ τὸ λεκτικόν, τὴν προφοράν, τὴν τεχνολογίαν ἐπιφαίνονται ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Πτολεμαίων· προανακρούσματα τῆς ἐπικειμένης ἀναστατώσεως. Ἡ μετάφρασις τῶν Ο'. (284 π. Χ) ἐναργῶς ἤδη τεκμαίρει, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ διάνοια μεθέστηκεν ὁπωσοῦν τῆς προτέρας θέσεως, καθάπερ πλανήτης ἔκ τινος ἑλκυστικῆς δυνάμεως προαχθεὶς ἐν τῇ τροχιᾷ αὐτοῦ. Ἡ γλῶσσα μετατίθεται εἰς στάδιον προφανῶς δημοτικώτερον, εἰς δρόμον ἁπλούστερον, ὁμαλώτερον, εὐθύτερον τοῦ προτέρου. Ὁρμήσαντος ἅπαξ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸν νεωτερισμόν, ἡ ἡγεμονία τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἡγεμονία γεγηρακυῖα ἤδη ὅσον ἡ τῆς πολυθείας, δὲν ἠδυνήθη νὰ παρακολουθήσῃ κατὰ βῆμα τὸν Ἀλεξανδρινὸν καινοτόμον, ἀκμαῖον ὄντα τὴν ἡλικίαν, καὶ προτιμῶντα ἐν τῷ δόγματι τοῦ Ἑνὸς Θεοῦ, τὴν κοινὴν πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας γλῶσσαν, μᾶλλον ἢ τὴν τῆς Ἀττικῆς ἀποκλειστικῶς. Ἡ Μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς Ἀλεξανδρινὴν, ἢ ὀρθότερον εἰς πάνδημον διάλεκτον, μαρτυρεῖ τρανῶς τὴν ῥοπὴν τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ καθολικόν, καὶ προμηνύει τὴν πτῶσιν τῆς μυθοθρησκείας. Τὸ μέρος καθαιρεῖται ὑπὲρ τοῦ ὅλου. Ἀντὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὑπερκρατεῖ τὸ Πανελλήνιον. Χάριν εὐκόλου μεταδόσεως, πλεῖστοι θυσιάζονται τῶν Ἀττικῶν ἰδιωτισμῶν, καὶ γραμματικοὶ κανόνες, ἕως τότε βασιλεύσαντες, παραβιάζονται, καὶ ἡ κατασκευὴ τοῦ λόγου ἀραιοῦται ἐπαισθητῶς. Ὁ μεταφραστὴς φρονεῖ, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ ἀλήθεια φιλεῖ τὴν κοινολογίαν μᾶλλον τῆς καθαρολογίας. Διὸ, τὸ συν-

θετικὸν τῶν προθέσεων ὑποχωρεῖ τῇ ἀναλύσει, αἱ ἀναφορικαὶ ἀντωνυμίαι διὰ τὴν εὐκρίνειαν κατακόρως ἐπαναλαμβάνονται, καὶ νεολογίαι οὐκ ὀλίγαι παρεισέρχονται, καὶ φράσεις οὐ καθαρεύουσαι πλεονάζουσι, καὶ ἡ ὑφὴ τῆς περιόδου παριστάνει νεοκατάσκευόν τι καὶ μὴ κλασικόν.— Τί πρέπει νὰ εἰκάσωμεν ἐντεῦθεν; Τάχα ὅτι οἱ Ἑβδομήκοντα μετεγλώττισαν τὴν Παλαιὰν εἰς διάλεκτόν τινα ὅλως ἐγχωρίαν καὶ σχεδὸν προσωπικὴν, εἰς ὕφος μὴ ὑπὸ τῆς κοινῆς συνηθείας καθιερωμένον, καὶ μηδὲν ἄλλο μαρτυροῦν, ἢ τῶν μεταφραστῶν τὸ ἀφιλόκαλον, ἢ μᾶλλον, ὅτι ἡ γλῶσσα, ἣν συμφώνως καὶ ὁμοιομόρφως οὗτοι παρεδέξαντο, ἦν αὐτὴ ἡ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τότε ὁμιλουμένη, καὶ κοινῶς ἐννοουμένη; Πιθανώτερον βέβαια τὸ δεύτερον. Δὲν λέγομεν, ὅτι ἐγχωρίων ἰδιωτισμῶν καὶ σολοικισμῶν ἐστερεῖτο ἡ τότε ἐκ πάσης ἑλληνικῆς καὶ βαρβαρικῆς ἅμα φυλῆς κατοικουμένη Ἀλεξάνδρεια· νομίζομεν, ὅμως, πολλῷ συντελέσασαν εἰς τὴν κρᾶσιν τῶν διαφόρων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ δημοτικῶν διαλέκτων τὴν μεγάλως εἰδοποιήσασαν τὸν ἑλληνικὸν κόσμον Μακεδονικὴν πολιτείαν. Ὥστε, κατὰ πᾶσαν εὐλογοφάνειαν, τὸ ὕφος τῶν Ἑβδομήκοντα τεκμαίρει τὴν κατάστασιν εἰς ἣν ἡ συμβᾶσα κρᾶσις τῶν ἰδιωτίδων εἶχεν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους περιαγάγει τὴν ἑλληνικήν· ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ὑποδειγματίζει τὸ εἶδος μιᾶς τινος χυδαιοτέρας κοινῆς ἑλληνίδος, σχηματισθείσης, ἢ σχηματιζομένης, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς Πανελληνίου ἐπιμιξίας, τῆς ὑπὸ Μακεδόνων προκινηθείσης.

Τὴν δὲ ἐπιμιξίαν αὐτὴν τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φυλῶν, καὶ τὴν συνεπομένην σύγκρασιν τῶν δημοτικῶν

διαλέκτων, ἐντονώτερον προάγει μετέπειτα ὁ ὑπὸ Κλεομένους καὶ Ἀράτου προβιβασθεὶς, καὶ τὴν ἑλληνικὴν συνείδησιν κλονήσας γενικὸς ἐκεῖνος ἀναβρασμός. Ἴσως ἡ Ἀχαϊκὴ συμμαχία, ἡ αἰφνίδιος αὕτη ἔκρηξις τοῦ κοινοῦ τῆς ἐθνότητος αἰσθήματος, ἣν πάντες κατὰ λόγον ἱστορικὸν ἐμελετήσαμεν, οὐχὶ δὲ καὶ πάντες κατὰ λόγον γλωττικὸν, ἴσως ἡ ἔνδοξος ἀπόπειρα τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας ἔδωκε τὴν πρώτην ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπικράτησιν διαλέκτου τινὸς, μήτε Ἀττικῆς οὔσης τὸ παράπαν, μήτε Δωρικῆς, ἢ Αἰολικῆς, ἢ ἄλλο τι κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἢ ἧττον μετεχούσης πασῶν τῶν χυδαίων διαλέκτων, ἐννοουμένης δὲ καὶ προβάδην λαληθείσης ὑπὸ παντὸς Ἕλληνος. Πῶς γὰρ δυνατὸν τὴν λεπτομέρειαν καὶ τ' ἀποτελέσματα τῆς συμμαχίας αὐτῆς ν' ἀναγνώσωμεν εἰς τὸν Πλούταρχον καὶ τὸν Πολύβιον, καὶ νὰ μὴ συμπεράνωμεν, ὅτι ὀργασμὸς οὕτω γενικὸς καὶ κραταιὸς, ὅτι τροπὴ φρονημάτων, θεσμῶν, ἠθῶν τοιαύτη, παρῆλθον, μηδὲν ἴχνος λιπόντες, ἔστω καὶ τὸ εὐτελέστερον, εἰς τὸ γλωττικὸν τῆς Ἑλλάδος σύστημα; Εἷς νέος ἀρχηγὸς Ὀλύμπου, καὶ πατὴρ Θεῶν τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην ὁμογένειαν προστατεύει, Θεότης ἄγνωστος τὸ πρὶν πρὸς τὰς διχονοούσας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὁ *Ὁμάριος Ζεὺς* κηδεμὼν ἑνότητος, ὁμοιογενείας, συμψυχίας (ὁμὸς —ἁρμόζω), τὸ ἀτελὲς τοῦτο πρότυπον τοῦ μετέπειτα τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα τῶν Ἑλλήνων καταρτίσαντος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν ὀνόματι τῆς Θεότητος ταύτης, πᾶν μεσότοιχον καταβάλλεται τὸν Ἑλληνισμὸν διαχωρίζον. Οἱ τὸ πάλαι διχοστατοῦντες λαοὶ κοινῇ γνώμῃ συμπολιτεύονται, καὶ συνδιαιτῶνται· οἱ αὐτοὶ θεσμοὶ τοῖς πᾶσι

προσδιορίζονται, οἱ αὐτοὶ σταθμοὶ, τὸ αὐτὸ νόμισμα, οἱ αὐτοὶ ἄρχοντες· διότι πάντες μιᾷ ψυχῇ καὶ μιᾷ γλώσσῃ τὴν κοινὴν σωτηρίαν τοῦ γένους προσδοκῶσιν. Ὅθεν οὐκέτι Ἀθηναῖοι, ἢ Θηβαῖοι, ἢ Σπαρτιάται, ἢ Ἀργεῖοι, ἢ Μεγαρεῖς, ἢ Ἀχαιοὶ, ἢ Ἀρκάδες, ἀλλ' Ἕλληνες πάντες ἀπὸ τοῦ νῦν· μιᾶς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς ἑλληνικῆς πατρίδος τέκνα συναριθμοῦνται οἱ πολῖται τῶν διαφόρων ἐπικρατειῶν, τὰ μέλη τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν φυλῶν, οἱ λαλοῦντες τὴν ἑλληνίδα διαφοροτρόπως·

«Ἅπας μοι πύργος Ἑλλήνων πατρίς.»

Ἐνῷ τὰ πάντα ὑπὸ μιᾶς μόνης ῥοπῆς ὀτρύνονται πρὸς ἓν κέντρον κοινὸν, τίς, ἐρωτῶμεν, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς καθομιλουμένης γλώσσης ἐνέργεια τοῦ Ὁμηρίου Διός; Τὸ φρόνημα μετεβλήθη· τὸ θρήσκευμα τῆς πολυθεΐας, μετακινηθὲν, ἐστηρίχθη ἐπὶ βάσεως καινῆς, ἐπὶ βάσεως πολιτικῆς ἑνότητος οὐ πάντως ἀφισταμένης, οὔτε πάντως ἑτεροειδοῦς τῆς Ἑβραϊκῆς μονοθεΐας· τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμα ἐτροποποιήθησαν· οἱ θεσμοὶ συναφωμοιώθησαν· μία ἑλληνικὴ συμπολιτεία συνεκροτήθη. Ἐν μέσῳ τοῦ ἡφαιστείου κρατῆρος, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ οὐσία καχλάσασα διελύθη καὶ συνεχωνεύθη, τάχα δὲν ἐνέβρασε καὶ ἡ διάλεκτος; Τάχα, ἐκ τῆς γενικῆς ἐκείνης μετατροπῆς μόνη ἡ γλῶσσα ἐξῆλθεν ἀνέπαφος, ἀπαράλλακτος; Ἡ καινὴ αὕτη φάσις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐξελλήνισις, εἶναι, λοιπὸν, δύο γεγονότα πολλοῦ λόγου ἄξια περὶ τὴν βιολογίαν τῆς Ἑλλάδος φωνῆς.

Καὶ σύμπτωσις οὐχ ἧττον ἀξιόλογος!

Ἡ μετάφρασις τῶν Ο'. καὶ ἡ προοιμιώδης καθίδρυσις τῆς Ἀχαϊκῆς συμμαχίας εἶναι γεννήματα τοῦ αὐτοῦ

ἔτους. Ἔκτοτε, μέχρι τῆς Θείας Ἐνσαρκώσεως παρῆλθον 284 ἐνιαυτοί, καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλὰς, εἴτε ὑπὲρ αὐτονομίας παλαίσασα, εἴτε δουλαγωγουμένη, δὲν ἔπαυσε προσδοκῶσα τὴν περιπόθητον τῆς ἰδίας ἐθνικῆς ἑνότητος ἐπανόρθωσιν. Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὴν γλῶσσαν, ἰσχυροὺς ἔχομεν λόγους ἵνα ἐξεικάσωμεν, ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ, τοιαύτη πέφυκε διὰ τὴν συμφυτικὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς δεσποτείας ἐνέργειαν ἡ συμπροσέγγισις τῶν ἐγχωρίων ἰδιωμάτων, ὥστε προερχομένου τοῦ χρόνου ἡ ἑτερότης ἐξηλείφθη κατὰ μέγα μέρος· μία δὲ διάλεκτος ἐλαλήθη καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα πάνδημος, καὶ μᾶλλον χυδαΐζουσα, ἢ καθαρεύουσα. Τεκμήριον τῆς μονοειδοῦς καὶ χυδαιολόγου ταύτης λέξεως ὑφίσταται τὸ Εὐαγγέλιον, οὗ τὸ ὕφος τρανῶς ὑποσημαίνει τὴν ἐν Ἑλλάδι, Αἰγύπτῳ, καὶ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὑπερίσχυσιν συγκεκριμένης τινὸς καὶ καθόλου κοινῆς φωνῆς, πολλῷ διισταμένης ἤδη τῆς τῶν δοκίμων λογογράφων τῆς Ἀττικῆς. Ἡ σύνταξις τοῦ Εὐαγγελικοῦ λόγου εἶναι σχεδὸν παντάπασιν ἁπλῆ καὶ ἀναλελυμένη. Ἡ χυδαιολογία του ὑπερβαίνει τὴν τῆς Μεταφράσεως τῶν Ο'. αἱ δὲ συχναὶ μεταβολαὶ περὶ τὴν σημασίαν τῶν ῥημάτων, οἱ ὑποκορισμοὶ, οἱ ἕτεροι ἰδιωτισμοὶ, οἵτινες ἐπιφαίνονται, καὶ πάντα συλλήβδην τὰ χαρακτηρίσματά του προμηνύουσι τὰ γενέθλια τῆς λεγομένης ἁπλοελληνικῆς. Μᾶλλον δ' ἐπαισθητὴ γίνεται ἡ γλωττικὴ μεταποίησις ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ τῶν Εὐαγγελίων, τῷ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου καὶ ἡ σύνταξις ἀποβαίνει πλέον ἀναλυτικὴ, καὶ αἱ χυδαῖαι λέξεις πλεονάζουσι, καὶ ὁ σολοικισμὸς παρεισδύει εἰς ἑκάστην σχεδὸν περίοδον, ὥστε τὸ ὕφος

φαίνεται ἐνιαχοῦ νεοελληνικόν, ἢ σύγχρονον τῶν πρώτων Ἀποστόλων. Καὶ πραγματικῶς· ἡ συντακτικὴ ὑφὴ οὔτε πεπυκνωμένη πλέον εἶναι, οὔτε βεβιασμένη καὶ στρυφνή· ἡ δὲ ἰδέα, ὡς ἀπὸ πηγῆς κρυσταλλίνης, στιλπνὴ καὶ καθαρὰ ἀναβρύουσα, ἀκολουθεῖ ὡς ἔγγιστα τὴν αὐτὴν τάξιν τῶν νεωτέρων διαλέκτων. Ἀλλὰ καὶ τὸ λεκτικὸν ἁρύεται φράσεις καὶ ὀνόματα εἰς τὸ γλωσσάριον τῶν δήμων, εἰς τὴν συνήθειαν τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς οἰκίας, φωνὰς ἐπαρχιώτιδας, τὰς ὁποίας ἀμφιβάλλομεν ἂν ἤθελον νοήσει ὁ Ἀριστοφάνης, ἢ ὁ Μένανδρος, οἱ ἐρασταὶ ἐκεῖνοι τῆς ἐν Ἀθήναις λαληθείσης βαναυσώδους γλώσσης.

Πρόδηλον ἐντεῦθεν γίνεται, ὅτι ἡ διὰ Χριστοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος διοργάνωσις ἐν ἑνοποιήσει, καθὰ συντόμως ἐν τοῖς προλεγομένοις ἐξέθημεν, καὶ ἡ ἁπλοποίησις ὑπὸ σχῆμα νεώτερον τῆς Ἑλληνίδος φωνῆς ὑπάρχουσι γεγονότα ταυτόχρονα.

Καὶ ἐπιπλέον παρατηροῦμεν. Ὅσῳ ἡ γλωττικὴ τῆς Ἑλλάδος ποικιλία συνήγετο εἰς ἑνότητα πάγκοινον, καὶ μία μόνη διάλεκτος, ἐξ ὁμοιογενῶν στοιχείων συντεθειμένη καθιεροῦτο ἐν τῇ δημώδει συνηθείᾳ, τοσούτῳ ἡ λογία Ἀτθὶς ἀπηρχαιοῦτο καὶ παρήκμαζεν, ἑωσοῦ τέλος ἀπέμεινε γλῶσσα νεκρὰ καὶ ἄπνους, οὐκέτι κυριαρχοῦσα εἰμὴ ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ βιβλίοις. Τὴν ἀπονέκρωσιν αὐτῆς ἐπετάχυνεν ἡ διάδοσις τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἡ ἐντεῦθεν προελθοῦσα μεταρρύθμισις, ἥτις τὴν ἐναρχθεῖσαν ἤδη τῆς ἑλληνικῆς ζύμης μετάπλασιν ἀρτίως ἐτελεσιούργησε καὶ συνεπλήρωσε. Συμπληροῖ λέγομεν τὴν μετάπλασιν ὁ χριστιανισμὸς, ἐνεργῶν οὐ μόνον ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν ἀπαιδεύτων, ἀλλά γε καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς διανοίας τῶν πεπαιδευ-

μένων. Πῶς δὲ μεθαρμόζει τὸν ἐνδιάθετον λόγον, πῶς τροποποιεῖ τὴν μέθοδον τοῦ συλλογίζεσθαι; Ἀποτρέπων τὸν νοῦν ἀπὸ τῆς λατρείας τοῦ σχήματος καὶ τῆς μορφῆς, τὴν πᾶσαν δὲ δύναμιν τοῦ πνεύματος προσαπευθύνων εἰς τὴν ἔρευναν τῆς οὐσίας, εἰς τὴν διαζήτησιν τῆς ἀπείρου ἀληθείας. Καὶ ἐπειδὴ ἡ λογία ἀτθὶς, ἡ γεωμετρικὴ οὕτως εἰπεῖν ἐκείνη γλῶσσα τοῦ Ἰσοκράτους, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς εἰδωλολατρικῆς περιόδου προϊὸν πιστῶς ἐξετύπου τὴν κλίσιν τοῦ γένους πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ σχήματος καὶ τῆς μορφῆς, διὰ τοῦτο ὁ χριστιανισμὸς, τὸ θρήσκευμα τῆς οὐσίας, τῆς ἐμβριθοῦς ἐρεύνης, ὁ πολέμιος τοῦ τετεχνασμένου σοφίσματος καὶ τῆς εἰκαιομυθίας καὶ πάσης ῥητορικῆς περιττότητος, μάχην ἐκίνησεν ἐκ προοιμίων κατὰ τῆς διαλέκτου αὐτῆς. Λέγοντες δὲ τὸν χριστιανισμὸν δὲν ἐννοοῦμεν ἐνταῦθα τὸν ἐν ὕδατι μόνον παραδεχόμενον, καὶ λόγοις ψιλοῖς ἐγκωμιαζόμενον, τὸν χριστιανισμὸν ἐκεῖνον π.χ. ὅστις ἀπράκτως τε καὶ ἀτελεσφορήτως εἰς τὰς τετορνευμένας φράσεις τῶν βυζαντινῶν ἀττικιστῶν μεγαλορρήμονεῖ, ὅστις ὡς ἐκ περισσοῦ ἐπιδεικνύεται εἰς τὰς ὀγκώδεις καὶ πεφυσημένας σελίδας τῶν πάσης ἐποχῆς ἀρχαιολατρῶν, ἀλλὰ μὴν τὸν ἀληθινὸν τοῦ πνεύματος, τῆς καρδίας, τῶν ἠθῶν, νοοῦμεν τὸν χριστιανισμὸν τῆς πράξεως, ὅστις ἐγκαθίδρυσε τὸ θέατρον τῆς ἐνεργείας του οὐχὶ εἰς τόμους πολυβίβλους, ἀλλ' εἰς τὴν ζῶσαν καὶ πάλλουσαν καρδίαν τῶν λαῶν, εἰς τὴν συνείδησιν τῆς ὅλης ἐθνικῆς ἀδελφότητος. Ναὶ, τὸ θρήσκευμα αὐτὸ τοῦ λαοῦ ἐκίνησε πόλεμον ἀδιάλλακτον κατὰ τῆς γλώσσης, ἥτις τὴν ἀποκαλυπτομένην ἄπειρον οὐσίαν τῆς Ἐνσαρκώσεως διὰ μέτρων καὶ σταθ-

μῶν, καὶ κανόνων, καὶ πεδῶν παντὸς εἴδους ἐφυλάκιζε, κατέσφιγγεν, ἔπνιγεν εἰς παντοδαπὰ βασανιστήρια. Ὁ χριστιανισμὸς οὗτος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐπάλαισε· σφοδρὸς δὲ καὶ μακρὸς ὑπῆρξεν ἑκατέρωθεν ὁ ἀνταγωνισμός. Διότι ἀπειθήσαντες εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν χρόνων εἰς τὰς προτροπὰς τῆς πείρας οἱ θιασῶται τοῦ παρελθόντος, ἀντέταξαν τὴν αὐθεντίαν παραδόσεων ἑλληνικῶν ἅμα καὶ ρωμαϊκῶν, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν σεβαστῶν ἀναμνήσεων. Καὶ ὅμως ἂν ἡ μάχη διήρκεσε χρόνον πολὺν, τιμιώτερος ἀπέβη μετέπειτα ἐν τῇ φιλολογίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ ὁ θρίαμβος. Τὴν γὰρ λατρείαν τῆς μορφῆς διεδέξαντο μετά τινα χρόνον ὁ ζῆλος τῆς κοινωφελείας, ὁ ἔρως τῆς χρηστομαθείας, καὶ τῆς ταχείας μεταδόσεως· ἀντὶ δὲ τῆς ἐξωτερικῆς κομψότητος καὶ τῆς τῶν λέξεων συμμετρίας, ἀντὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ ὕφους καλλονῆς, ὅπου ἄλλο τι πρότερον δὲν διέπρεπεν, ἢ ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ τὸ κακόζηλον τοῦ καλλιτέχνου, ὑπερίσχυσαν ἡ ἁπλότης τοῦ λόγου, καὶ ἡ ἀκαριαία τῆς μαθήσεως διάδοσις. « Οὐ γὰρ αἱ λέξεις, ὡς συνετῶς ἔγραψεν ὁ ἐπίσκοπος Ἑλενουπόλεως, ἢ αἱ συλλαβαί, ἢ τὰ μέτρα εἰσὶ διδασκαλία, ἃς ἔχουσιν ἐνίοτε καὶ οἱ ἐπὶ πλεῖστον φαῦλοι· ἀλλὰ τοῦ ἤθους τὰ κατορθώματα. Διὸ, οὐ τῇ εὐλεξίᾳ τοὺς ἀποστόλους ὁ μέγας διδάσκαλος ἐρρύθμισεν, ἀλλὰ τῇ εὐσεβείᾳ τοῦ ἤθους » (Ἐπισ. πρὸς Λαῦσον).

Σκοπὸν δὲν ἔχομεν ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ νὰ ἐξιστορήσωμεν τὴν καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἐπικρατήσασαν ἀντενέργειαν τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἢ νὰ καταδείξωμεν τὰς ἐκ τῆς ἀντενεργείας ταύτης προελθούσας εἰς τὸ γένος ἡ-

μῶν ἀγαθὰς καὶ κακὰς συνεπείας, διότι ἔργον τοιοῦτων χρησιμώτατον, ἄλλως τε, καὶ διδακτικώτατον, χρήζει συγγραφῆς ἰδιαιτέρας, καὶ διαφερούσης προπαρασκευῆς. Ὅθεν, εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἀναβάλλοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ μετὰ Χριστὸν παρακμάσαντος Ἀττικισμοῦ, θέλομεν, καθ' ὅσον τὰ ἡμέτερα ὅρια ἐπιτρέπουσι, διερευνήσει τὴν γλῶσσαν τῆς δημοτικῆς καὶ ὄντως χριστιανικῆς Ἑλλάδος, τὰς περιπετείας τῆς διαλέκτου αὐτῆς ἥτις ἐπέζησε, καὶ πάσας τὰς προηγουμένας τοῦ ἡμετέρου γένους ἐκληρονόμησεν.

Εἰς τρεῖς περιόδους νομίζομεν δύναταί τις ὀρθῶς νὰ διαιρέσῃ τὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς. Ἄρχεται ἡ πρώτη περίοδος ἀπὸ Χριστοῦ καὶ φθάνει μέχρι τῆς Εἰκονομαχίας, καθ' ὃ διάστημα ἡ γλῶσσα βαίνει βραδέως πρὸς τὸ νεώτερον, πορεύεται πρόσω ῥᾴθυμος καὶ οἱονεὶ ἀπολελεγμένη, φέρει δὲ συνάμα καὶ τῆς δυσγενείας τὸν τύπον, καὶ τὴν σφραγῖδα τῆς ἀναβιώσεως. Τὴν δευτέραν περίοδον ἐγκαινίζει ἡ Εἰκονομαχία, καὶ κλείει ἡ πρώτη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσις, ὅτε, χάριν τοῦ διωγμοῦ ὃν ὑφίστανται συγχρόνως καὶ ὁ ἀττικισμὸς καὶ ἡ θεολογία, νέα τις δύναμις τὴν δημώδη γλῶσσαν ὠθεῖ καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν αὐτῆς βάσεων ἑδράζει. Ἡ δὲ τρίτη περίοδος, ἐναγκαλιζομένη τὴν Σταυροφορικὴν ἐποχήν, τὸν αἰῶνα τῆς ἐπιμιξίας, καὶ τῆς τῶν δυτικῶν ἀπομιμήσεως, διέρχεται τὴν βασιλείαν τῶν Παλαιολόγων καὶ τὰς ἡγεμονίας τῶν Φράγκων κατακτητῶν, καὶ λήγει εἰς τὴν τελικὴν ἅλωσιν Κωνσταντινουπόλεως.—Ἕπονται δύο ἕτεραι περίοδοι τῆς γλώσσης, ἡ ἀπὸ ἁλώσεως ἐπὶ Μωάμεθ Β'. μέχρι τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτη-

σίας ἀγῶνος, καὶ ἀπὸ τοῦδε μέχρι τῆς σήμερον· ἀλλ' ἡ ἔρευνα τῶν περιόδων τούτων ἀνάγεται μᾶλλον εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἢ εἰς τὸν γενεθλιακὸν τῆς διαλέκτου σχηματισμόν.

Ποῦ στηρίζομεν τὸν κανόνα τῆς διαιρέσεώς μας; Τίνα μέθοδον ἀκολουθοῦντες θέλομεν δοκίμως ἀνιχνεύσει τὴν κατὰ τὸν μεσαιῶνα πορείαν τῆς νεοελληνικῆς; Εἰς τοιαύτην νυκτοπορείαν, μὴ ζητῶμεν ὁδόν· μόλις δὲ ἀβέβαια πατήματα. Δυστυχῶς, ἄλλον ὁδηγὸν περὶ τὴν ἰχνηλασίαν δὲν ἔχομεν, παρὰ βραχέα τινὰ καὶ ἀτελῆ τεκμήρια διαφυγόντα τῶν λογίων τὴν ὕβριν, καὶ τοῦ χρόνου τὸν ὄλεθρον. Εἰς ταῦτα μόνον ἀναγκαζόμεθα νὰ προσφύγωμεν κατὰ τὴν ἀναδιφὴν, ἐν ἐλλείψει μνημείων ἀκριβεστέρων. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ φῶς ἀμυδρὸν νυκτὸς ὠφελεῖ, ὅταν μάλιστα ἡ προσδοκία τῆς αὐγῆς ἐνθαρρύνῃ, ἡμεῖς καὶ τῶν ὀλίγων ἀρκούμενοι, θέλομεν ἐκθέσει ἐπὶ τοῦ προκειμένου σκέψεις τινὰς καὶ εἰκασίας, καὶ μαρτυρίας, εἰς ἄλλους ἱκανωτέρους ἀνατιθέμενοι τὴν ἐπιμέλειαν τῆς συμπληρώσεως ἢ καὶ τῆς ἐξελέγξεως.

Ἴχνη τῆς Νεοελληνικῆς ἀβέβαια ἐντυποῦνται εἰς τὴν ἔγγραφον ἱστορίαν, ἅμα τῇ καθιδρύσει τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς χρονογραφίας τοῦ Βυζαντίου, τουτέστιν ἕως ἀπὸ τῆς μεταθέσεως τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Περιεσώθησαν ὑπὸ τῶν ἱστοριογράφων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πατρωνυμικαί τινες λέξεις ἀρχόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐξ ὧν συμπεραίνομεν, ὅτι οὐ μόνον ἦσαν Ἕλληνες οἱ φέροντες ὀνομασίας τοιαύτας, συμφώνως πρὸς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἰουλιανοῦ, τοῦ γράψαντος (Λόγος Γ'.) « Ἕλληνες ἐσμὲν οἱ

περὶ τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἰωνίαν οἰκοῦντες ἔκγονοι, » ἀλλὰ τὸ μεῖζον, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς τότε Θράκης ὅθεν παρήγοντο αἱ πατρωνυμίαι αὐταὶ, εἶχεν ἤδη σημαντικῶς ἐπὶ τὸ νεοελληνικώτερον τροποποιηθῆ. Οὕτω, λ. χ. ἡ πατρωνυμία τοῦ Ἐπάρχου Κωνσταντινουπόλεως *Καλοκύρη* μᾶς ὑποδεικνύει τὴν μετάβασιν τοῦ ἐπιθέτου *Καλοῦ* ἀπὸ τῆς φυσικῆς σημασίας εἰς τὴν ἠθικὴν, ἐν ᾗ καὶ σήμερον ἐκλαμβάνεται, ἔτι δὲ τὴν συγκοπὴν τῆς λέξεως *Κύριος* εἰς *Κύρις*, καθὼς ἐν ταῖς γνωσταῖς τῆς καθομιλουμένης *Οἰκοκύρις*, *Καραβοκύρις* (386 δις). Καὶ τόδε σημεῖον ἐλάχιστον τῆς εἰσαχθείσης εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος τρανῆς ἐκείνης διαφθορᾶς, ἥτις παρεκίνησε τὸν αὐτὸν Ἰουλιανὸν αὐτοκράτορα νὰ εἴπῃ περὶ μὲν τῶν συγχρόνων του « δεῖξον ἡμῖν ἄνδρα ἐν Καππαδόκαις καθαρὶν Ἕλληνα, » περὶ δὲ ἑαυτοῦ « τὰ δ' ἐμὰ, εἰ καὶ φθεγγοίμην ἑλληνιστὶ, θαυμάζειν ἄξιον· οὕτως ἐσμὲν βεβαρβαρωμένοι διὰ τὰ χωρία ! » (Ἐπιστ. Δ'. καὶ ΝΕ'.)

Εἴς τινας Σικελικὰς ἐπιτυμβίους ἐπιγραφὰς, τὰς ὁποίας οἱ Ἰταλοὶ ἀρχαιολόγοι, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ ὕφους καὶ τῶν παλαιογραφικῶν σημείων, ἀνήγαγον εἰς τὴν Δ'. μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, παρατηροῦμεν τοὺς ἑξῆς νεοελληνικοὺς χυδαϊσμούς (G. Crispi, Letterat. Gr—Sic).

Οὐλπία ἡ Ἀξίας	*Ἐκοιμήθη ἡ Μαξιλλα*
Ἔζησεν Θ'. μῆνες	*Τὲς πέντε τοῦ μηνὸς Ἰουλίου*
Ἡμέρες Κ'.	*κ. τ. λ.*

Ἐνταῦθα κεῖται
Κωστάντης Βονιφατίου.

Κωστάντης, ἀντὶ Κωνσταντῖνος, ὡς εἰς ἑτέραν τινὰ ἐπι-

γραφὴν ἀναγινώσκομεν *Κλόδις* ἀντὶ Κλόδιος, καὶ *Γάϊς* ἀντὶ Γάϊος, ἀκριβῶς ὡς ἡ κοινὴ συνήθεια λέγει σήμερον *Γιώργις* ἀντὶ Γεώργιος, *Δημήτρις* ἀντὶ Δημήτριος.

Τεκμήριον δέ τι πλατύτερον, καὶ περ οὐχὶ ὡσαύτως γνήσιον καὶ ἀπαραποίητον τῆς κατὰ τὴν Δ'. ἑκατονταετηρίδα κοινολεξίας σώζεται εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (387). Ὁ Λούκιος καὶ ὁ Βερνικιανὸς, ἀρειανοὶ τὸ φρόνημα, ὅθεν ἐχθροὶ τοῦ Ἀθανασίου, ἐπωφθάλμιζον εἰς τὴν ἕδραν τὴν ἐπισκοπικήν. Ἐλθόντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰοβιανοῦ εἰς Ἀντιόχειαν, οἱ ἀρειανοὶ καὶ τὸ ὀρθόδοξον πλῆθος συντυγχάνουσιν αὐτῷ, οἱ μὲν τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας καταμηνύοντες, οἱ δὲ ὑπερασπιζόμενοι αὐτόν. Τέσσαρες ἐπάλληλοι ἐντυχίαι συμβαίνουσιν ἐπὶ τούτου εἰς Κάμπον, ἐν τῇ Ῥωμανησίᾳ Πύλῃ, μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ διχονοοῦντος τῆς Ἀντιοχείας λαοῦ. Ἀναφέρομεν τὰς ἐντυχίας αὐτὰς κατὰ λέξιν.

Ἐντυχία Πρώτη.

Ἀρειανοί — Δεόμεθά σου τοῦ κράτους, καὶ τοῦ βασιλείου σου, καὶ τῆς εὐσεβείας σου, ἄκουσον ἡμῶν!

Βασιλ. — Τίνες ἐστὲ, καὶ πόθεν;

Ἀρειανοί — Κύριε, χριστιανοί.

Βασιλ. — Πόθεν, καὶ ἐκ ποίας πόλεως;

Ἀρειαν. — Ἀλεξανδρείας.

Βασιλ. — Τί θέλετε;

Ἀρειαν. — Δεόμεθά σου τοῦ κράτους καὶ τῆς βασιλείας σου, ἐπίσκοπον δὸς ἡμῖν!

Βασιλ. — Ἐκέλευσα τὸν πρότερον, ὅνπερ εἴχετε, τὸν πρότερον Ἀθανάσιον, καθέζεσθαι ἐν τῷ θρόνῳ.

Ἀρειαν.—Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· καὶ ἐν ἐξορισμῷ καὶ ἐν κατηγορίᾳ ἐστὶν ἔτη πολλά!

(Στρατιώτης ἐξαίφνης ζηλώσας ἀπεκρίνατο)— Αὐτὸς ἐξέτασον· τίνες εἰσὶ, καὶ πόθεν; Οὗτοι γὰρ εἰσὶ τὰ λείψανα καὶ ἡ παραβολὴ τῆς Καππαδοκίας, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ ἀνοσίου ἐκείνου Γεωργίου· οἱ τὴν πόλιν καὶ τὸν κόσμον ἐρημώσαντες.

(Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐπτέρνισε τὸν ἵππον, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸν κάμπον).

———

Ἐντυχία Δευτέρα.

Ἀρειαν.— Κατηγορίας καὶ ἀποδείξεις ἔχομεν κατὰ Ἀθανασίου· ὅστις πρὸ δέκα καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐξωρίσθη ἀπὸ τῶν ἀειμνήστων Κωνσταντίνου καὶ Κωνσταντίου, καὶ ἐπὶ τοῦ θεοφιλεστάτου, φιλοσοφωτάτου, καὶ μακαριωτάτου Ἰουλιανοῦ ἔσχε τὴν ἐξόρισιν.

Βασιλ.— Αἱ πρὸ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ τριάκοντα ἐτῶν κατηγορίαι ἤδη παρῆλθον· ἐμοὶ μὴ λέγετε περὶ Ἀθανασίου· οἶδα γὰρ διατί κατηγορήθη, καὶ πῶς ἐξωρίσθη.

———

Ἐντυχία Τρίτη.

Ἀρειαν.— Καὶ νῦν πάλιν κατηγορίας ἔχομεν ἄλλας τινὰς κατὰ Ἀθανασίου.

Βασιλ. Οὐκ ἐκ τῆς πολυοχλίας καὶ ἐκ τῶν πολυφωνημάτων τὰ δίκαια φανήσονται· ἀλλ' ἐκλέξασθε δύο ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐκ τῶν τοῦ πλήθους ἑτέρους δύο· οὐ γὰρ δύναμαι πρὸς ἕνα ἕκαστον ὑμῶν ἀποφαίνεσθαι.

Οἱ ἐκ τοῦ πλήθους— Οὗτοι εἰσὶ οἱ τὰ λείψανα ἀπὸ τοῦ ἀνοσίου Γεωργίου, τοῦ ἐρημώσαντος τὴν ἐπαρχίαν

ἡμῶν, καὶ ἐν ταῖς πόλεσι βουλευτὴν μὲν ἐάσαντες οἰκῆσαι.

Ἀρειαν.—Δεόμεθά σου, εἴτινα ἂν θέλῃς χωρὶς Ἀθανασίου!

Βασιλ.—Εἶπον ὑμῖν, ὅτι τὰ περὶ Ἀθανασίου ἤδη διοίκησιν ἔσχε. (Καὶ ὀργισθεὶς, εἶπε)· Φέρι, φέρι! (Πάταξον, πάταξον!)

Ἀρειαν.— Δεόμεθά σου, ἐὰν πέμψῃς τὸν Ἀθανάσιον, λυμαίνεται ἡ πόλις ἡμῶν, καὶ οὐδεὶς αὐτῷ συνέρχεται.

Βασιλ.— Καί τοι περιεργασάμενος, ἔγνων ὅτι καλῶς φρονεῖ, καὶ ὀρθόδοξος ἐστὶ, καὶ καλῶς διδάσκει.

Ἀρειαν— Τῷ μὲν στόματι καλῶς φθέγγεται, τῇ δὲ ψυχῇ δολίως φρονεῖ.

Βασιλ.— Τοῦτο ἀρκετὸν ἐστὶ, ὅτι ὑμεῖς ἐμαρτυρήσατε περὶ αὐτοῦ, ὅτι καλῶς φθέγγεται καὶ καλῶς διδάσκει. Εἰ δὲ τῇ γλώσσῃ καλῶς διδάσκει καὶ λέγει, τῇ δὲ ψυχῇ κακῶς φρονεῖ, πρὸς τὸν Θεὸν ἔχει· ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, τὸν λόγον ἀκούομεν, τὰ δὲ ἐγκάρδια ὁ Θεὸς οἶδεν.

Ἀρειαν. — Δεόμεθά σου, αἱρεσιώτας καὶ δογματιστὰς ἡμᾶς ἀπαγγέλλει.

Βασιλ.—Ἔργον αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ τῶν καλῶς διδασκόντων.

Ἀρειαν— Δεόμεθά σου τοῦ κράτους· τοῦτον βαστάσαι οὐ δυνάμεθα· καὶ τὰ τεμένη τῶν Ἐκκλησιῶν περιῄρεν.

Βασιλ.— Οὐκ οὖν ἕνεκα χρημάτων ἤλθατε ὧδε, καὶ οὐχ ἕνεκεν πίστεως;—Ἀπέλθετε, καὶ εἰρηνεύετε! Ἀπέλθετε εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Αὔριον σύναξις ἡμῖν ἐστί. Καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν εἰσὶ ὧδε ἐπίσκοποι καὶ Νεμεσῖνος ὧδε ἐστίν. Ἕκαστος ὑμῶν καθὼς πιστεύει, ὑπογράψει. Καὶ Ἀθανάσιος ὧδε ἐστίν. Ὁ μὴ εἰδὼς τὸν λόγον τῆς πίστεως, μάθῃ παρὰ Ἀθανασίου. Ἔχετε

τὴν αὔριον καὶ τὴν μεθαύριον ἐκβαίνω γὰρ ἐγὼ εἰς κάμπον.

Σχολαστικός τις κυνικὸς τῷ βασιλεῖ— Δέομαι τοῦ βασιλείου σου, προφάσει Ἀθανασίου τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ Καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ᾖρεν.

Βασιλ.— Εἰ Καθολικὸς τὰς οἰκίας σου ᾖρε, τί κοινὸν Ἀθανασίῳ ;

Ἕτερός τις σχολαστικὸς Παταλᾶς τῷ βασιλεῖ — Κατηγορίας ἔχω κατὰ Ἀθανασίου.

Βασιλ. — Καὶ σὺ τί κοινὸν ἔχεις πρὸς χριστιανοὺς, Ἕλλην ὤν ;

(Τινὲς δὲ τοῦ πλήθους τῶν Ἀντιοχέων κατέσχον Λούκιον, καὶ προσήνεγκον τῷ Βασιλεῖ, λέγοντες·) Δεόμεθα τοῦ κράτους σου καὶ τοῦ βασιλείου σου, ἴδε ποῖον ἠθέλησαν ποιῆσαι ἐπίσκοπον !

Ἐντυχία Τετάρτη τῶν Ἀρειανῶν πρὸς τῷ Πυλῶνι τοῦ Παλατίου γενομένη παρὰ Λουκίου.

Λουκ.— Δεόμαί σου τοῦ κράτους, ἄκουσόν μου !

Ὁ Βασιλ. ἐστάθη καὶ εἶπε— Σοὶ αὐτῷ Λουκίῳ λέγω· πῶς ἦλθες ὧδε, πλοΐ, ἢ πεζεί;

Λούκ.— Δεόμαί σου, πλοΐ.

Βασιλ.— Πρὸς σὲ λέγω, Λούκιε· ὁ Θεὸς τοῦ κόσμου, καὶ κομήτης ἥλιος, καὶ σελήνη ὀργισθείη αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς ἐμπλέουσιν ἅμα σοὶ, ὅτι οὐκ ἔῤῥιψάν σε εἰς τὴν θάλασσαν ! Καὶ ἡ ναῦς δὲ ἐκείνη, μὴ ἴσχη εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον εὐδρόμους πνοάς ! Μήτε χειμαζομένη μετὰ τῶν ἐμπλεόντων τύχοι λιμένος ! (388).

(Καὶ δι' Εὐζωΐου ἠξίωσαν τοὺς περὶ Προβατίου, τοὺς

διαδόχους Εὐσεβίου, καὶ Βαρδίωνος τοὺς εὐνούχους βασανίσας, εἶπε·

Βασιλ. — Εἴ τις ἐντυχεῖν βούλεται κατὰ χριστιανῶν τοιαῦτα πάθοι!

(Καὶ οὕτως ἀφῆκεν).

Πᾶς, ἕκαστος βλέπει τὴν ἀφελῆ φράσιν, τὴν ἀναλυτικὴν σύνταξιν τὰς συντόμους καὶ διακεκομμένας περιόδους τοῦ διαλόγου. Χυδαϊσμοὶ δὲ καὶ σολοικισμοὶ οὐκ ὀλίγοι εἰσήχθησαν ἤδη εἰς τὴν κοινῶς καθομιλουμένην, καὶ παρὰ τῶν πολλῶν νοουμένην, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ διάδοχος τοῦ Ἰουλιανοῦ λαλεῖ. Ἀλλὰ καί τινες τῶν φράσεων προσομοιάζουσι τὸν σήμερον τρόπον τοῦ λέγειν, ἕτεραι δὲ ἀρίστανται κατὰ σημασίαν τῶν ὁμοίων ἀττικῶν.

Ἀπὸ τῶν ἀειμνήστων ἀντὶ ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων.

Τί θέλετε — τί βούλεσθε;

Οἶδα διατί κατηγορήθη — δι' ὅ,τι κατηγορήθη.

Κύριε!

Καὶ πῶς ἐξωρίσθη — ὅπως ἐξωρίσθη.

Ἴδε ποῖον ἠθέλησαν — ὃν ἠθέλησαν.

Δεόμεθά σου εἴ τινα ἂν θέλῃς — ὃν ἄν.

Τοῦτο ἀρκετὸν — ἱκανόν.

Τοῦτον βαστάσαι — φέρειν.

Ὁ μὴ εἰδὼς . . . μάθῃ — μαθέτω, ἢ μανθανέτω, ἢ ἄφες μάθῃ.

Ὁ βασιλεὺς ἑστάθη — ἔστη.

Πλοῖ, ἢ πεζῇ — τὸ *πλοῖ* εἶναι ἡ δοτικὴ τοῦ πλοῦς, πλοὸς, τὸ δὲ πεζῇ γραπτέον πεζῇ.

Παραβολὴ — παράβλημα, ἀπόβλημα (περικάθαρμα), κ. τ. λ

Μὴ λησμονήσωμεν, ὅμως, ὅτι ἐγγίζομεν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λιβανίου, τοῦ Χρυστοστόμου, καὶ τοῦ Συνεσίου, καθ' οὓς ὁ ἐκ τῶν Ἀθηναϊκῶν γυμνασίων εἰς Κωνσταντινούπολιν μετεμφυτευόμενος ἀττικισμὸς ὑπὸ τῶν ἐκεῖ μαθητευόντων πατέρων, καὶ θρασὺς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἀπὸ τῶν βιβλίων ἐπερχόμενος, καθιστάνει ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας προφνεστέραν τὴν μεταξὺ λογίας καὶ χυδαίας γλώσσης διαφορὰν ἢ κάλλιον εἰπεῖν, χαράττει χάσμα φανερὸν καὶ δυσδιέξοδον ἀναμέσον τῆς ὑπεραιωρουμένης καὶ φιλαθηναίου διαλέκτου τῶν ἱεροκηρύκων, καὶ τῆς ταπεινῆς γλώσσης τῶν ἀκροατῶν — Γυνή τις ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου παρουσιάζεται μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τὸ κελλίον τοῦ Χρυσοστόμου, μεμψιμοιροῦσα ἐκ μέρους αὐτῆς καὶ ἐκ μέρους τῶν συγγενῶν καὶ γνωρίμων της, ὅτι διὰ τὸ *χαλεπὸν* τοῦ λόγου, δὲν κατελάμβανε πολλὰ χωρία ἐκ τῶν 'Ομιλιῶν τοῦ ῥήτορος· παρεκάλει δὲ τὸν Πατριάρχην νὰ ἁπλοποιήσῃ, εἰ δυνατὸν, τὴν λέξιν καὶ τὸ ὕφος, χάριν τῆς τῶν ἀκροατῶν ψυχωφελείας. Ὁ δὲ Χρυσόστομος, ἴσως ἀναμνησθεὶς τῆς ἀποστολικῆς παραγγελίας· « Καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάσεται εἰς πόλεμον ; Οὕτω καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον ; Ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες.... διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ» (389), ὁ Χρυσόστομος, λέγομεν, τῇ συμβουλῇ τῆς γυναικὸς μετριάσας ἔκτοτε τὸ ἀλαζὸν καὶ σχολαστικὸν τῆς φράσεως, παρέλαβε, χάριν εὐκαταληψίας, ὕφος

ἐπιεικὲς, λέξιν τε ἐφικτοτέραν πρὸς τὸ ἀπαιδοτρίβητον ἀκροατήριον (390).

Ἀλλ' ἤδη ἔβραττεν εἰς τὰς φλέβας τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ὁ τῆς μοναχικῆς διαίτης πυρετὸς, ὁ φλογερὸς ἐκεῖνος πόθος τῆς θεοπτείας, τῆς ἀπαθείας, τῆς ἁπλότητος καὶ αὐταπαρνήσεως, ὅστις νέαν τινὰ τάξιν ἡρώων εἰσάγων εἰς τὸν κόσμον, τὴν τῶν φιλοσόφων τῆς ἐρήμου, ἔμελλε τὸ φανταστικὸν τῶν ὄχλων νὰ καταπλήξῃ διὰ πρωτοφανῶν θαυμάτων, καὶ νέον εἶδος ποιήσεως ἀμέτρου, τοῖς ἀρχαίοις ἄγνωστον, νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν φιλολογίαν τῶν πολλῶν. Ἐν τῇ εἰδήσει, ὅτι ἄνθρωποι πτωχοὶ, καὶ γυμνόποδες καὶ ἀμαθεῖς, καὶ μηδεμίαν δόξαν ἐπίγειον κεκτημένοι, ἄνθρωποι πάντως ἄσχετοι καὶ πρὸς βασιλεῖς, καὶ πρὸς ἄρχοντας, καὶ πρὸς σοφοὺς, ἄνθρωποι τὴν ἔρημον οἰκοῦντες θαυματουργοῦσι, μόνον ἐξ ἰδίας ἀρετῆς ἐνεργοῦντες ἀλλ' ὑπὸ χάριτος θείας ἐνισχυόμενοι, ἡ εὐέξαπτος καρδία τῶν λαῶν καταφλέγεται, τὸ κοινὸν πνεῦμα αἰρνιδίως εἰς ὕψη μεσουράνια ἀναπτεροῦται καὶ ἡ συνείδησις τῆς χριστιανικῆς ἰσότητος ἐνθαρρύνεται, ἐνῷ ἡ φαντασία νέον τινὰ κόσμον παράδοξον ὑπεράνω τοῦ ἐπιγείου τούτου κοσμουργεῖ, καὶ σχήμασιν ἐκτόποις προσφιλοκαλεῖ. Ποιητικὴ δημιουργία, μύθος, τερατολογία ὑπερφυὴς καὶ πληκτικὴ, εὕρεσις ὑπερβατὴ, πᾶσαι αἱ ἐκ τῆς ἐξημμένης τῶν πιστῶν φαντασίας ἀναπηδύουσαι δυνάμεις συνέρχονται πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ τεχνητοῦ τούτου παραδείσου, ὃν μέλλουσι νὰ κατοικήσωσιν οἱ ἥρωες τῆς ἀποταγῆς, οἱ ἡμίθεοι τῆς ἁπλότητος καὶ χυδαιότητος, οἱ Ἡρακλεῖς καὶ Θησεῖς τοῦ ἡρωϊκοῦ κύκλου τῆς Σωτηρίας. Εἰς ἔποψιν δὲ τοιούτου δημιώδους

ἰδανικοῦ τὰ ἤθη μετ' ὀλίγον μετασχηματίζονται εἰς τὸ φανταστότερον, νέοι δὲ βιωτῆς ὑπογραμμοὶ παρὰ τοῦ μοναχισμοῦ πλαστουργοῦνται, καὶ διάφοροι τύποι ἡρωϊσμοῦ παραδειγματίζονται. Ἡ καινὴ αὕτη ποίησις διαγράφει τὸν ὑπογραμμὸν τοῦ ἀναχωρητοῦ, σχεδιάζει τὴν εἰκόνα τοῦ κοινοβιώτου, δὲν παραλείπει τὴν μονάστριαν, τὴν ἐγκοσμίαν παρθένον, τὴν ἔγγαμον γυναῖκα· ἑνὶ λόγῳ, τὸν μὲν παλαιὸν ἄνδρα ἀνακαινουργεῖ, τὴν δὲ ἀστοιχείωτον τῆς παλαιᾶς κοινωνίας γυναῖκα εἰς ὕπαρξιν ἠθικὴν ἀνακαλεῖ.

Ἄτεχνος, ἀτελής, ἀκατέργαστος, ἐὰν θέλωμεν, ὁ φανταστὸς οὗτος κόσμος τοῦ μοναχισμοῦ! Ἀφιλόκαλα, βαρβαρώδη τὰ περικοσμήματά του! Ἀλλ' οἱαδήποτε ἂν ᾖ ἡ χώρα αὕτη ἐντεῦθεν ἡ χριστιανωσύνη περάσασα ἦλθεν ὅπου σήμερον εὑρίσκεται· ἐπὶ τὸν ὑπογραμμὸν δὲ αὐτὸν ἡ Ἑλλὰς σχηματισθεῖσα ἐπέτυχε νὰ διέλθῃ τῆς ἱστορικῆς ἀνυπαρξίας τὴν περίοδον, νὰ διαπλεύσῃ τὸ πέλαγος τῶν αἰώνων ὅπως εἰς εὐλίμενον κόλπον γῆς εἰσορμισθῇ. Καὶ ἀφ' ἑτέρου ποῦ ἐντυποῦται, ποῦ πρῶτον μετὰ τοσαύτην ἀμαύρωσιν ἀποκαλύπτεται ζωηρότερος καὶ ἀνατέλλει ὁ τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος χαρακτήρ; Μὴ φανῇ παράδοξον εἰς τὴν φιλολογίαν τοῦ μοναχισμοῦ. Τὸ σκιαγράφημα τοῦτο, καίπερ ἔργον μειρακιώδους τέχνης, παριστάνει τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἐν Χριστῷ ἀναγεννωμένης ἑλληνικῆς ἰδιοπροσωπίας, τὸ πρώτιστον καὶ μόνον γνήσιον προγύμνασμα τῆς νεωτέρας καὶ αὐτόχρημα ἐθνικῆς ἡμῶν γραμματολογίας.

Φιλολογίαν δὲ τοῦ μοναχισμοῦ νοοῦμεν τὴν Ὁσιογραφίαν, καὶ ἐξαιρέτως αὐτήν, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς εἰς δη-

μώδη γλῶσσαν συνετάχθη πρὸς οἰκοδομὴν τῶν εὐσεβῶν πάσης τάξεως. Τὴν Ὁσιογραφίαν αὐτὴν, βίους ὁσίων καὶ ἀναχωρητῶν τὸ πλεῖστον διηγουμένην, καὶ τὰ διάφορα μοναστικὰ καθιδρύματα περιγράφοισαν, ποίημα μεστὸν μὲν πίστεως, ἀφελὲς δὲ καὶ ἀνεπιτήδευτον ὑπὲρ τὸ μέτρον, οὐκ ἀνοικείως ἤθελέ τις ὀνομάσει πρώτην ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας διαμαρτύρησιν τῆς κοινῆς συνειδήσεως κατὰ τῆς ἀλγεβρώδους τῶν τότε λογίων γλώσσης, πρώτην τοῦ λαοῦ φωνὴν κατὰ τῆς τυραννίδος τοῦ ἀττικισμοῦ, ὅστις εἰς τὴν κενοδοξίαν ὀλίγων τινῶν χαριζόμενος σύμπαν τὸ γένος ἐτήρει ἐν παντελεῖ σκοτίᾳ καὶ ἀπαιδευσίᾳ, οὐ μόνον περὶ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ θύραθεν γράμματα. Δημώδης ὢν τὴν φύσιν ὁ μοναχισμὸς, δημώδης δὲ προσέτι καὶ τὴν πολιτείαν καὶ τὰ ἤθη, καὶ τὴν γλῶσσαν, ἅμα ὡς ἡλικιάσθη, καὶ συνηθάνθη τὴν εὐρωστίαν τῆς νεότητος, τὸ νεοελληνικὸν ἔνδυμα περιβληθεὶς, καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ πλήθους ἐσπασθεὶς, προῆλθεν ἀντίπαλος τῶν δύο προνομιούχων τάξεων τῆς τότε κοινωνίας, τῶν θεολόγων, δηλαδὴ, καὶ τῶν λαϊκῶν πεπαιδευμένων, οἵτινες πρὸς τὰ ὀπίσω πάντοτε τὸν ὀφθαλμὸν ἐπεστημένον ἔχοντες, καὶ διάλεκτον ἤδη νενεκρωμένην μεταχειριζόμενοι, οὐδὲ κἂν ἐπυνθάνοντο περὶ τῶν ζώντων, περὶ παρόντος, περὶ μέλλοντος, ἀλλ' ἐκαρκινοβάτουν ματαίως ὀνείρους ἐπιδιώκοντες, καὶ τάφους ἀποθαμμένων τυμβωρυχοῦντες. Τὴν δὲ παῤῥησίαν ταύτην τοῦ μοναχισμοῦ, καὶ τὴν διὰ τούτου χρῆσιν τῆς χυδαίας, ἢ τοὐλάχιστον τῆς τότε κοινῶς νοουμένης γλώσσης, παρατηροῦμεν ἕως ἀφ' ἡμερῶν τοῦ Τιβερίου, ἢ ὀλίγον

πρότερον, ὅ ἐστιν ἀπὸ μεσούσης τῆς ΣΤ΄. ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καθ' ἃ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία διηγεῖται, ἤρξαντο οἱ ἀσκηταὶ καὶ μοναχοὶ νὰ συῤῥέωσιν εἰς τὰς πόλεις, διὰ τερατωδῶν τῆς ἐρήμου διηγημάτων, καὶ παραδόξων ἀφηγήσεων τὴν κοινὴν πίστιν ἐξάπτοντες, καὶ τὴν φαντασίαν ἐμπιμπρῶντες. Καὶ ἰδοὺ ἡ συγγένεια, ἣν ἔχει τὸ ὑπερφυὲς, τὸ *τερατῶδες*, τὸ *παράδοξον*, ἵνα μή τις εἴπῃ τὸ *διαβολικὸν*, καὶ *μυθολογικὸν* τῆς Ὁσιογραφίας πρὸς τὴν γένεσιν, πρὸς τὴν φιλολογικὴν ὕπαρξιν τῆς χυδαίας, ἢ νεωτέρας ἑλληνικῆς. Προϊόντα ταῦτα βρεφικῆς ἡλικίας, ἄναρθρα εἰσέτι ψελλίσματα τῆς ἐν σπαργάνοις βατταριζούσης νηπίου, παράφοροι λογισμοὶ διανοίας, ἀμορφώτου μὲν καὶ ἀπαιδαγωγήτου, ἀλλὰ προωρισμένης εἰς ὡριμότητα. Τὸ ἀρτιφανὲς τοῦτο εἶδος τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας σημειοῖ, ὡς ἔφημεν, τὴν πρώτην τοῦ δημοσίου αἰσθήματος ἐξέγερσιν, προσδιορίζει τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν ἡ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος κεκλημένη Ἑλλὰς τοῦ ἀκατονομάστου καὶ περιφρονουμένου πλήθους ἀφίησι τοὺς *Ῥωμαίους* Πρωτοβεστιαρίους καὶ Κουροπαλάτας τραγελαφικῶς ἀττικίζοντας, αὐτὴ δὲ ψελλίζει γλῶσσαν ἰδίαν, τὴν γλῶσσαν τῶν τότε ἀδόξων της παθημάτων, τῶν μελλόντων ἀγώνων, τῆς ἀναστάσεως.

Δείγματα τῆς κατὰ τὴν ΣΤ΄. ἑκατονταετηρίδα παρὰ τῶν πλείστων νοουμένης, καί τοι μὴ πάντως χυδαίας διαλέκτου, δίδοσιν ἡμῖν ἡ Ὁσιογραφία τοῦ Ἰωάννου Μόσχου, αὐτὴ, ἥτις συνήθως *Λειμωνάριον* ὀνομάζεται· βιβλίον οὐκ ἀνάξιον μελέτης εἴτε κατὰ λόγον ἱστοριονομικὸν, ἐπειδὴ ἐν ἀφελείᾳ, συχνάκις περισσῇ, εἰδοποιεῖ

τ' ἀρχέτυπα τῆς ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπλάσεως τοῦ μεσαιῶνος, εἴτε κατὰ λόγον φιλολογικόν, ἕνεκα τοῦ ὕφους του, τῆς τεχνολογίας, τῶν φράσεων, τοῦ λεκτικοῦ του. Ἐὰν ὁ ἀναγνώστης ἐπιτρέπῃ, θέλομεν ἐμπαρόδως ἀναφέρει ἓν τεκμήριον τοῦ ὕφους. Ἰδοὺ τίνι τρόπῳ ὁ ἁπλοϊκὸς καὶ ἀπόνηρος οὗτος μιμητὴς τῆς *Λαυσιακῆς* τοῦ προγενεστέρου Παλλαδίου παραδειγματίζει τὴν ἀσκητικὴν σεμνότητα τῆς γυναικός (391). Ἐννοεῖται, ὅτι τὴν σεμνότητά του ταύτην δὲν δίδομεν ὡς ὑπογραμμὸν ἀξιομίμητον.

« Μονάστριά τις, διηγεῖται, ἐκάθητο εἰς τὸν ἴδιον οἶκον ἡσυχάζουσα καὶ φροντίζουσα τῆς ἰδίας ψυχῆς, ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς καὶ ἀγρυπνίαις διατελοῦσα, καὶ πολλὰς ἐλεημοσύνας ποιοῦσα. Ἀλλὰ ἀεὶ πολεμῶν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ὁ διάβολος, μὴ φέρων τὰς τοιαύτας ἀρετὰς τῆς παρθένου, ἐπέσυρε κατ' αὐτῆς κονιορτόν. Ἀνέβαλε γάρ τινι νεωτέρῳ πόθον εἰς αὐτὴν σατανικόν· ἔμενεν δὲ ἔξωθεν τοῦ οἴκου ὁ νεώτερος. Ὅτε οὖν ἐβούλετο ἡ μονάστρια ἐξελθεῖν, καὶ τοῦ οἴκου αὐτῆς ἀπιοῦσα εἰς τὸν εὐκτήριον οἶκον εἰς τὸ εὔξασθαι, οὐκ εἶα ὁ νεώτερος, ὀχλῶν καὶ θλίβων αὐτήν, οἷα ἁρμόζει τοῖς φιλέρωσι, ὥστε λοιπὸν ἀναγκασθῆναι τὴν μονάστριαν ἐκ τῆς ὀχλήσεως τοῦ νεωτέρου μὴ ἐξιέναι τοῦ οἴκου αὐτῆς. Ἐν μιᾷ οὖν ἡμέρᾳ πέμπει ἡ μονάστρια τὴν ὑπηρετοῦσαν αὐτῇ πρὸς τὸν νεώτερον, λέγουσα· ἐλθέ, θέλει σε ἡ κυρία μου. Ὁ δὲ νεώτερος ἀπῆλθε πρὸς αὐτὴν χαίρων, ὡς ἐπιτυγὼν τοῦ ἰδίου σκοποῦ. Ἡ δὲ μονάστρια καθέζετο εἰς τὸ ἱστάριον αὐτῆς· λέγει οὖν τῷ νεωτέρῳ, κάθου. Καὶ καθίσασα, λέγει αὐτῷ· ὄντως σὺ, κύριε ἀδελφὲ, διατί οὕτως μὲ θλίβεις, καὶ οὐκ ἐᾷς με

ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ οἴκου μου; Ἀπεκρίθη ὁ νεώτερος λέγων· ὄντως, δέσποινα, πάνυ σὲ ποθῶ, καθ' ὅτι σε εἴδω (ὅταν σὲ εἴδω) ὅλος ὡς πῦρ γίνομαι. Ἡ δε πρὸς αὐτὸν εἶπεν· τί γὰρ εἶδές μου καλὸν, ὅτι οὕτως με ἀγαπᾷς; Ὁ δὲ νεώτερος λέγει· τοὺς ὀφθαλμούς σου, αὐτοὶ γὰρ καὶ ἠπάτησάν με. Ἡ δὲ μονάστρια ὡς ἤκουσεν, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἠπάτησαν τὸν νεώτερον, κρατοῦσα τὸ κερκίδιον αὐτῆς ἔδακε, καὶ ἐξέβαλε τοὺς δύο ὀφθαλμοὺς αὐτῆς. Καὶ τοῦτο ἰδὼν, ὅτι δι' αὐτὸν ἐξέβαλεν ἡ μονάστρια τοὺς β'. ὀφθαλμοὺς, κατανυγεὶς ἀπῆλθεν εἰς Σκῆτιν, καὶ ἐγένετο καὶ αὐτὸς δόκιμος μοναχός.»

Ἡ γλῶσσα τοῦ Λειμωναρίου, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν ἦτο καθόλου ἡ ἀγοραία τῆς ΣΤ'. ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' ὀπωσοῦν κεκαθαρισμένη ἐπὶ τὸ ὀρθοεπέστερον, ὡς συμπεραίνομεν, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ἀνομοίου ὕφους τοῦ Μόσχου, εἶτα δὲ ἔκ τινων ἄλλων σωθέντων τεκμηρίων τῆς ἐποχῆς. Τὸ ἀνόμοιον τοῦ ὕφους εἶναι μέγα σημεῖον γλώσσης, μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσυνήθους. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ συμβαίνει σήμερον καὶ ἡμῖν ὁσάκις γράφομεν ἢ λαλοῦμεν τὴν ἀσυνήθη γλῶσσαν τῶν βιβλίων, ἀντὶ τῆς συνήθους τοῦ λαοῦ· ποῦ μὲν ἀττικίζομεν, ποῦ δὲ χυδαΐζομεν. Τὸ ἑξῆς ἀπόσπασμα λ.χ. τοῦ Λειμωναρίου εἶναι συντεταγμένον εἰς ὕφος οὐκ ὀλίγον τοῦ προηγουμένου διάφορον (392).

« Ἐν μιᾷ ἐκαθήμην εἰς τὸ κελλίον μου, καὶ ἔκαμνον τὸ ἐργόχειρόν μου· ἐκέντουν κανίσκια (393) καὶ ἐστιχολόχουν. Καὶ ἰδοὺ εἰσῆλθε διὰ τῆς θυρίδος παῖς Σαρακηνὸς, φορῶν μαζάριον· καὶ σταθεὶς ἔμπροσθέν μου ἤρξατο ὀρχεῖσθαι.... καὶ λέγει μοι· τί νομίζεις κακόγηρε, ὅτι μέγα πρᾶγμα ποιεῖς; »

Πλείστας ὅσας λέξεις τῆς χυδαίας, νῦν δ' ἔτι σωζομένας ἐν τῇ καθομιλουμένῃ, σημειοῦμεν εἰς τὸ Λειμωνάριον· φέρ' εἰπεῖν, τὸν *πραγματευτὴν* (ἔμπορον), τὸν *πιστικὸν* (ὑπηρέτην), τὸ *καρτερῶ* (περιμένω), τὸ *κρυόω* (ῥιγῶ), τὸ *κοντόρασον*, τὸ *τρώγω* (ἐσθίω), κ.τ.λ. Ἀλλὰ τὸν περίεργον ἀναγνώστην παραπέμπομεν, συντομίας χάριν, εἰς τὸ βιβλίον αὐτό.

Ἐξέδωκεν ὁ κλεινὸς **Boissonade** ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς αὐτοῦ ἀνεκδότοις τὸν βίον τοῦ μάρτυρος Ἀρέθα, ἀκμάσαντος ἐπὶ Ἰουστίνου αὐτοκράτορος (566 — 578 Μ.Χ.). Ὁ ἁγιογράφος, ὅστις καθ' ἡμετέραν γνώμην ἔζησεν ὀλίγον ἔπειτα, παρενείρει τὸν ἑξῆς διάλογον μεταξὺ νηπίου τινὸς χριστιανοῦ καί τινος βασιλέως Ἰουδαίου.

« Νήπ. — Ἀμμὰ, Ἀμμά! (μῆτερ, μῆτερ)

Βασιλ. — Γινώσκεις τὸν λεγόμενον Χριστόν;

Νήπ. — Ναί.

Βασιλ. Πόθεν γνωρίζεις αὐτόν;

Νήπ. Ἀληθῶς, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑώρων αὐτὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅταν ἀπήειν (; ἀπηρχόμην) μετὰ τῆς μητρός μου· καὶ ἐὰν θέλῃς, ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ, καὶ ἐγώ σοι ὑποδείξω αὐτόν.

Βασιλ. — Ἐμὲ ἀγαπᾷς, ἢ ὃν καλεῖτε Χριστόν;

Νήπ. — Ἀληθῶς τὸν Χριστὸν, ἐπειδὴ αὐτὸν προσκυνοῦμεν.

Βασι. — Ἐμὲ ἀγαπᾷς ἢ τὴν μητέρα σου;

Νήπ. — Τὴν μητέρα μου. Ἔασόν με λοιπὸν ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου!

Βασιλ. — Καὶ διατί, ἐάσας αὐτὴν, ἦλθες καταφιλῶν τοὺς πόδας μου;

Νήπ. — Σὲ ἐνόμιζον χριστιανὸν, καὶ ἵνα ἀπολύσῃς τὴν μητέρα μου.

Βασιλ. — Ἐγὼ Ἰουδαῖός εἰμι· ἀλλ' ἐὰν θέλῃς μένειν ἐγγύς μου, δίδω σοι κάρυα, καὶ θάσια, καὶ σῦκα, καὶ εἴ τι ἄλλο θέλεις.

Νήπ. — Ἔασόν με ἀπελθεῖν πρὸς τὴν μητέρα μου. Οὐδὲν λαμβάνω ἀπὸ σοῦ· ὅτι Ἰουδαῖος εἶ.

Βασιλ.— (Στραφεὶς πρὸς τοὺς περιεστῶτας) Βλέπετε τὴν κακὴν ῥίζαν, πῶς μετὰ συνέσεως ἀποκρίνεται!»

. . . . . .

Ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν εἶναι βέβαια ἡ πάντως καθημαξευμένη καὶ συνήθης ἐν τῇ τότε λαλιᾷ, διότι ὁ ἁγιογράφος, τὴν γραμματικὴν διδαχθεὶς, καθαρίζει ποῦ καὶ ποῦ τὴν φράσιν κἂν θέλῃ, κἂν μὴ θέλῃ. Ὁπωσδήποτε, βλέπει καθεὶς, ὅτι ἡ λέξις ἀπέχει καὶ αὐτοῦ τοῦ ὕφους τοῦ Εὐαγγελίου, πρὸς τὸ χυδαιότερον ἀποκλίνουσα. Ἤθελε, νομίζομεν, νοήσει αὐτὴν καὶ ὁ σήμερον ἀπαίδευτος.

Ἂν δὲ ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθομιλουμένη κατὰ τὴν ΣΤ΄. καὶ τὴν Ζ΄. ἑκατονταετηρίδα διέφερεν ὁπωσοῦν τῆς καὶ ὑπὸ τῶν χυδαιοφίλων αὐτῶν γραφομένης, βέβαιον ἄλλως, ὅτι καὶ τῆς σήμερον καθομιλουμένης ὑπερεῖχεν ἐν ἀρχαιοτροπίᾳ, καὶ γραμματικῇ κανονικότητι. Καὶ γὰρ, ὡς ἐκ τεκμηρίων ἀξιοπίστων βεβαιούμεθα, ἐσώζετο τότε ἡ χρῆσις τῶν ἀπαρεμφάτων, τῆς προστακτικῆς, τοῦ ἁπλοῦ μέλλοντος, τοῦ παρακειμένου, τῆς δοτικῆς, καὶ ἄλλων τινῶν γραμματικῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες μετ' ὀλίγον κατήντησαν εἰς ἀχρηστίαν, καὶ βαθμηδὸν ἐξέλιπον.

Παράδειγμα. Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος ὁ αἱρετικὸς (394), ὅστις ἀπεβίωσε τῷ 518 Μ.Χ. λέγουσιν ὅτι ἐφώναζε καθ

ἑκάστην ἐκ τοῦ τάφου του· «Ἐλεήσατε ἐλεήσατε, καὶ ἀνοίξατε. Τῶν δὲ φυλάκων εἰπόντων, ὅτι ἄλλος ἤδη βασιλεύει, ἔφη· οὐδέν μοι μέλει, εἰς μοναστήριον ὑπάγετέ με, καὶ ποιήσατέ με μοναχόν. Μετά τινα δὲ χρόνον εὑρέθη τὸ μνῆμα ἀνοικτόν. Ὁ βασιλεὺς ἔφαγε τοὺς βραχίονάς του καὶ τὰ καλήγιά του (ὑποδήματα) ἔκραξε δὲ μεγάλως. Ὦ Μάνα, ἀπὸ τῆς αὔρας ἀπόλλυμαι.» Τὸ χωρίον ἐὰν δὲν ἀπατώμεθα μαρτυρεῖ τὴν ὕπαρξιν διαφόρων γραμματικῶν προσόντων, εἰς ἀχρηστίαν πεσόντων μετ' ὀλίγον.

Τοιούτου εἴδους τεκμήριον, ἀλλ' ἀξιολογώτερον ἔτι, εἶναι καὶ ὁ διάλογος ἐκεῖνος μεταξὺ *Μανδάτορος* καὶ *Πρασίνων* ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, τὸν ὁποῖον εἰς ἕτερον σύγγραμμα ἐδημοσιεύσαμεν (395), τοῦ Ἰουστινιανοῦ αὐτοῦ, ὅστις «τήν τε γλῶσσαν καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὴν διάνοιαν ἐβαρβάριζε» (Προκόπ. Ἀνέκδ. Κεφ. ΙΔ΄).

Τὴν πάνδημον χρῆσιν γραμματικῶν κανόνων, ἐν ἀχρηστίᾳ μετ' οὐ πολὺ περιπεπτωκότων, σημειοῦμεν καὶ εἰς ἕτερόν τινα διάλογον γενόμενον εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Μαυρικίου μεταξὺ τῶν Πρασίνων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ διάλογος οὗτος, πολύτιμον, νομίζομεν, δεῖγμα τοῦ κατὰ τόνον ἁπλοῦν δημοτικοῦ ἰάμβου τῆς ἐποχῆς, διελύθη οὐκ οἶδαμέν πως καὶ διὰ τίνα λόγον παρὰ τοῦ ἀναφέροντος αὐτὸν χρονογράφου, καὶ παρενεβλήθη εἰς σχῆμα πεζογραφικόν. Ἀλλὰ διαφέρουσαν ἐπ' αὐτοῦ προσοχὴν ἡμεῖς ἐπαγαγόντες, καὶ τὸν ῥυθμὸν διά τινων ἀσημάντων ἐπισκευάσεων εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπανορθώσαντες, εὐχαρίστως πρὸς τὴν ἐθνικὴν γραμματολογίαν ἀποδίδομεν. Ἡ σκηνὴ ἔχει χώραν εἰς τὸ ἱπποδρόμιον· ἡ δὲ διήγησις ἀναφέρεται παρὰ Θεοφάνους (Χρον. σελ. 241).

Πολυχρονίζουσιν οἱ Πράσινοι·

« Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Δομεντίολος,
Βασιλεῦ τῶν Ῥωμαίων εὐσεβέστατε,
Τῷ οἰκείῳ σου δήμῳ παρενοχλοῦσιν,
Ἵνα ὁ Κρούκης .... διοικήσῃ
Εἰς ἃς ἔχομεν τῷ Θεῷ ἁμαρτίας.
Ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα δημιουργήσας,
Ὑποτάξει σοι ἐχθρὸν καὶ πολέμιον
Ἐμφύλιόν τε καὶ ἀλλόφυλον πάντα
Χωρὶς αἱμάτων ....! »

Ὁ δὲ Μαυρίκιος ἀποκρίνεται τοῖς Δήμοις· « Μηδὲν ὑμᾶς ταράξῃ ἀλόγων στρατιωτῶν ἀκοσμία καὶ ἀταξία! » Τότε οἱ Βένετοι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Πρασίνων ἐμμέτρως εὐφημίζουσι καὶ αὐτοὶ, ὡς ἑξῆς·

« Ὁ Θεὸς, ὁ κελεύσας σε βασιλεύειν,
Ὑποτάξει σοι πάντα τῶν πολεμούντων
Τὴν θεοφιλεστάτην βασιλείαν σου!
Εἰ δὲ Ῥωμαῖος ἐστὶν ὁ ἀγνωμονῶν
Εἰς δουλείαν σοι τοῦτον ὑποτάξει
Χωρὶς αἱμάτων ....! »

Ἕτερον δεῖγμα τῆς περὶ τὰ τέλη τῆς ΣΤ΄. καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ζ΄. ἑκατονταετηρίδος ἐν Κωνσταντινουπόλει καθομιλουμένης διασώζει ὁ Θεοφάνης εἰς τὰ Χρονικά του. Ἀναφέρεται δὲ πρὸς τὰ ἔσχατα τῆς πολιτείας τοῦ ἀθλίου Μαυρικίου, οὗ τὴν συμβίαν Κωνσταντίναν, καὶ τὸ βασιλικὸν πρόσωπον ἀναιδῶς τὸ ἀπαλδευτον, ὡς ὁ Σιμοκάττας λέγει, καὶ πρὸς τὸ χεῖρον ταῖς τροπαῖς ἐμμανὲς, δυσκουθέτητόν τε καὶ τοῦ συνεισοντος λίαν ἀμύητον πλῆθος σατυρίζει περὶ τὰς ἀγυιάς. « Εὑρόντες

γὰρ οἱ Δῆμοι ἄνδρα προσομοιοῦντα τῷ βασιλεῖ, καὶ βάλλοντες αὐτῷ σκγίον *μαῦρον* (λέξις τοῦ Θεοφάνους, ἀντὶ *μέλαν*, 780 μ. Χ.), καὶ ἀπὸ σκόρδων πλέξαντες στέφανον (ἀξιοσημείωτος ἡ σύνταξις τῆς προθέσεως), εἰς ὄνον (ἕτερος σολοικισμὸς) τοῦτον καθίζοντες,» διέπαιζον ψάλλοντες τὸ ἑξῆς δημῶδες ᾀσμάτιον·

« *Εὗρηκε τὴν δαμαλίδα ἀπαλήν· καὶ ὡς τὸν καινὸν ἀλεκτόριν αὐτὴν πεπήδηκε· καὶ ἐποίησε παιδία ὡς τὰ ξυλοκούκουδα· καὶ οὐδεὶς τολμᾷ λαλῆσαι, ἀλλ' ὅλους ἐφίμωσεν. Ἅγιέ μου, ἅγιέ μου φοβερὲ καὶ δυνατέ· δὸς αὐτὸν κατὰ κραρίου, νὰ μὴ ὑπεραίρηται· κἀγώ σοι τὸν βοῦν τὸν μέγαν προσαγάγω εἰς εὐχήν.* »

Τὸ χωρίον ἔχει καὶ λέξεις καὶ φράσεις ἐναργῶς χυδαίας. Ἀλλά, πλὴν τούτου ὑποπτεύομεν, μήπως εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἔσχε τὸν αὐτὸν ῥυθμόν, ὃν συνήθως ἀκούομεν εἰς τὰ τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας, διότι αἰσθανόμεθα μελισμόν τινα εἰς τὴν δίεσιν τῶν περιόδων, καὶ εἰς τὸν τονισμόν (395 δίς). Τίς ὅμως βεβαιοῖ, ὅτι ὁ κάλαμος τοῦ Θεοφάνους δὲν διώρθωσεν, ἔστω καὶ χωρὶς προθέσεως κακοζήλου, κακοσυντάκτους τινὰς ῥήσεις τῆς ἀγοραίας συνηθείας, εἰς τὸν νυκτερινὸν ἐκεῖνον θόρυβον ἐκφωνηθείσας, ἀλλὰ σκανδαλισάσας μετὰ παρέλευσιν 150 ἐνιαυτῶν τὸ οὖς, ἢ καὶ τὴν σεμνότητα τοῦ Ἁγίου ἀρχιεπισκόπου; Δηλοῦμεν τὴν ἀμφιβολίαν μας. Τοιαύτη τις, ὅμως, ὑποψία δὲν ἐγείρεται περὶ τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ δημώδους ἐκείνου διστίχου, δι' οὗ οἱ αὐτοὶ Πράσινοι ἐχλεύασαν ὀλίγον ἔπειτα τὸν διάδοχον τοῦ Μαυρικίου, τὸν τύραννον Φωκᾶν. Ἐλθόντες οἱ Δῆμοι ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ κατὰ τὸ 609 Μ.Χ.

καὶ τὸν μέθυσον αὐτοκράτορα θέλοντες νὰ θεατρίσωσιν, ἔψαλλον τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα.

« *Πάλιν στὸν καῦκον ἔπιες*
Πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεκας! »

Καῦκος, ἢ ὑποκοριστικῶς *καυκίον*, ἦτο τὸ ποτήριον, (« *Καυκίον παρ' ἡμῖν, κάλιξ δὲ παρὰ σοφοῖς,* » ὁ Σουΐδας λέγει). Πλὴν τοῦ ῥήματος *ἀπόλλυμι*, ὅπερ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐσώζετο, ὡς παρατηροῦμεν καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρω προσκληθείσῃ ἐπιφωνήσει τοῦ Ἀναστασίου Διικόρου, πῶς ἄλλως καὶ ὁ νῦν ἑλληνικὸς λαὸς ἤθελε στιχουργήσει τὸ αὐτὸ νόημα; Ἀλλ' ἐνταῦθα τὸ μέτρον περιέσωσεν ἀρκούντως ἀνόθευτον τὴν λέξιν, εἰ καὶ ὁ Θεοφάνης, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς χυδαίας αἰτιατικῆς *Στὸν καῦκον* (εἰς τὸν), εὔλογον ἔκρινε ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ἀσαφέστατον καὶ παράλογον *Τὸν καῦκον*, ὡς ἂν ἠδύνατο ὁ Φωκᾶς νὰ κατακρίνῃ ἅμα τῷ οἴνῳ καὶ τὸ ὑέλινον ποτήριον (396).

Τὴν αὐτὴν δὲ ἀναλυτικότητα περὶ τὴν τεχνολογίαν καὶ τὴν σύνταξιν, τὴν αὐτὴν σαφηνιστικὴν τοῦ νοήματος ἀνάπτυξιν, τὸν αὐτὸν ἁπλοελληνικὸν τοῦ λόγου τύπον, παρατηροῦμεν καὶ εἰς ὅσα ἄλλα ἀποφθέγματα, ἐν ἰδιωτικῇ διαλέκτῳ ῥηθέντα, κατὰ τύχην ἀγαθὴν διεφύλαξαν οἱ τῆς χυδαίας γλώσσης καταφρονηταὶ χρονογράφοι τοῦ Βυζαντίου. Ἄτοπον δὲν ἦναι νὰ ἐπισυνάψωμεν δύο ἢ τρία δείγματα. — Ἐλπίδιος ὁ *Ἐπάνω τοῦ ἁρμαμάντου* (Θεοφ. σελ. 249) ἐποίησεν ἐπιβουλὴν τοῦ ἀνελεῖν ἐπὶ Ἱπποδρομίου τὸν Φωκᾶν· εἶπε δὲ πρὸς τοὺς συνωμότας. «*Οὐ θέλετε, ἵνα ἐν ὅσῳ κάθηται ἐν τῷ σέρτζῳ ἐπὶ ἱπποδρομίας πιάσω αὐτὸν, καὶ ἐκκοράκισω*

τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ οὕτως αὐτὸν ἀποκτείνω;» — Λέων ὁ Ἴσαυρος, (714 Μ.Χ.) στρατηγὸς ὢν ἐπὶ Ἀρτεμίου, προσκαλεῖται εἰς συνέντευξιν παρὰ τοῦ Σουλεϊμὰν ἀρχηγοῦ τῶν Ἀράβων. Ἐὰν θέλῃς ἵνα (νὰ;) ἔλθω πρὸς σέ, ἀπήντησεν ὁ Γραικὸς, καὶ ἵνα λαλήσωμεν τὰ πρὸς εἰρήνην, διατί παρασκευάζεις τὴν πόλιν; 397). — Ἐν ἔτει 786, Κάρδαμος ὁ Κύριος Βουλγάρων δηλοῖ τῷ Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ « Ὁ δὲ βασιλεὺς, κατὰ τὴν λέξιν τοῦ αὐτοῦ Θεοφάνους(398) βάλλων καβαλλίνας ἀλόγων εἰς μανδύλιν πέμπει αὐτῷ λέγων· « οἷα σοὶ ἀπέστειλε γέρων δὲ εἰ, καὶ οὐ θέλω ἵνα (νὰ;) κοπιάσῃς ἕως ὧδε· ἀλλὰ ἔρχομαι ἐγὼ ἕως Μαρκέλλων, καὶ ἔξελθε! »

Ἕνεκα συντομίας, δὲν παρεκτεινόμεθα εἰς παραδείγματα, διότι τὰ ὅρια τῆς πραγματείας μας στενὰ. Ὅμως, πολλὰ τοιαῦτα δύναται ν' ἀποθησαυρίσῃ ἐκ τῶν χρονογράφων τοῦ μεσαιῶνος, καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῶν κληρικῶν συγγραφέων καὶ ἱστορικῶν τῆς Ἐκκλησίας μὴ λαϊκῶν, ὁ βουλόμενος νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰς περιπετείας τῆς Νεοελληνικῆς. Ὁ Εὐσέβιος, ὁ Σωκράτης, ὁ Σωζόμενος, ὁ Εὐάγριος, ὁ Θεοδώρητος, καὶ οἱ λοιποὶ τῆς αὐτῆς τάξεως ἱστορικοί, περιέχουσιν ὕλην ἀξιοταμίευτον.

Ἐν τούτοις κατηντήσαμεν τροχάδην εἰς τὸν Εἰκονομαχικὸν αἰῶνα. Ἔχομεν ἐνταῦθα χρείαν νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅσα ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴπομεν; Ἀνακεφαλαιοῦμεν εἰς δύο λέξεις. Ὁ πέλεκυς τῆς Εἰκονομαχίας ἐπιφέρει τὴν θανατηφόρον πληγὴν εἰς τὴν Γραμματικὴν τῆς κοινῆς συνηθείας. Λέξις, φράσις, προφορὰ, σύνταξις προσῳδία, μετρικὴ, πάντα μετασχηματίζονται. Αἱ φλό-

γες τῆς πυρκαϊᾶς, ἐν ᾗ τὰ χειρόγραφα μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος καὶ πάμπολλα δογματικὰ βιβλία τῆς Θεολογικῆς ἐποχῆς ἀποτεφροῦνται, εἶναι σχετικῶς πρὸς τὴν διάλεκτον τῶν πολλῶν αἱ τελευταῖαι λαμπηδόνες, τὰ ὕστατα τῆς πολυθείκῆς ἡμέρας σελαγίσματα. Ἀπὸ τοῦ νῦν τὰ πάντα γίνονται καινά.

Εὔκολον δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κυκεῶνος τῆς βυζαντινῆς γραμματολογίας νὰ καταλάβωμεν τὸν τρόπον, ἢ νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὰς περιστάσεις, δι' ὧν περαιοῦται τοιαύτη μεταβολὴ ἐντὸς πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἐνιαυτῶν. Συνέβη γὰρ ἡ φυσιολογικὴ κρίσις ἐντὸς τοῦ σώματος, ἀμφίβολα ἴχνη ἐξωτερικὰ ἀρίσασα τοῦ προκαλέσαντος αὐτὴν ὀργασμοῦ. Λυτὸς ὁ πολυμαθέστατος, ὁ Λεξικογράφος Φώτιος, ὅστις ἐν τῇ Μυριοβίβλῳ συχνάκις ἐξελέγχει τοὺς χυδαΐσμοὺς ἀναφερομένων τινῶν συγγραφέων, εὔλογον δὲν ἔκρινε νὰ περιγράψῃ μερικώτερον τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν ἥτις συνέβαινεν εἰς τὰς ἡμέρας του περὶ τὴν γλῶτταν. Ἀναντίῤῥητον, ὅμως, ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἡ ἀρχαιότυπος ἑλληνικὴ ἀποβαίνει νεκρὰ πρὸς τὸ πλεῖστον τοῦ γένους, εἰς τὸ πολυτελέστατον τοῦ μέλλοντος μαυσωλεῖον αὐτῆς ἐμβαίνουσα· ὅτι ἡ γλῶσσα τῶν ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων, ἡ τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἀφῃρημένης ἐννοίας, ἡ γλῶσσα τῆς Ἱστορίας, τῶν γραμμάτων, τῆς ἐπιστήμης ὁριστικῶς ἀποχωρίζεται τῆς γλώσσης τῆς οἰκίας, τῆς ἀγορᾶς. Οἱ μὲν πεπαιδευμένοι, κληρικοί τε καὶ λαϊκοί, γράφουσιν ἀττικιστὶ πονήματα φιλολογικά, ἱστορικά, νομολογικά, πραγματείας περὶ βασιλικῶν καθηκόντων, ἤτοι γράφουσιν αὐτοὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν, μηδόλως τῆς ἀπαιδεύτου μερίδος κηδόμενοι· οὕτως ἔμελλε νὰ σωθῇ

τὸ νῆμα ὅπερ εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦ παρελθόντος ὤφειλε ποτὲ νὰ καθοδηγήσῃ τὸν νεώτερον Ἕλληνα περὶ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐθνικῆς ἑνότητός του. Ὁ δὲ λαὸς λαλεῖ τὴν γλῶσσαν τῆς ζώσης παραδόσεως, δηλαδὴ κατασκευάζει ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ πραττομένου τὴν διάλεκτον τῆς ἀναγεννήσεως.

Περιελθοῦσα λοιπὸν ἡ γλῶσσα κατὰ τὸν λαμπρὸν αἰῶνα τοῦ Φωτίου εἰς τὸ στάδιον, ὅπερ *ἀγραμματίκευτον* δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν, φέρει ἤδη οἰκείαν τινὰ φυσιογνωμίαν· ἡ ἰδιῶτις ὀρθοῦται, καὶ αὐτοδυνάμως βηματίζει. Δὲν ἀλλοιοῦται δὲ κατὰ μόνην τοῦ λόγου τὴν ὑφὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ λεκτικὸν, καὶ τὰς καταλήξεις τῶν πτώσεων καὶ τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων, ὑποτασσομένη εἰς τὸν κανόνα αὐτὸν ὅστις καὶ σήμερον ἐν τῷ στόματι τῶν πάντως ἀγραμμάτων ἐπικρατεῖ. Οὕτω λ. χ. σημειοῦμεν ἕως ἀπὸ τοῦδε τὴν ἔκλειψιν πλείστων ῥημάτων ἀνωμάλων, καὶ τὴν ἀντικατάστασιν ἄλλων τινῶν, περὶ τὴν κλίσιν ὁμαλωτέρων. Ὁ δυϊκὸς ἀριθμὸς, ἡ εὐκτικὴ ἔγκλισις, ὁ ἁπλοῦς καὶ ἀβοήθητος Μέλλων οὐδαμοῦ ἀναφαίνονται τῶν τεκμηρίων τῆς Γ΄. καὶ ΙΑ΄. ἑκατονταετηρίδος. Περὶ δὲ προστακτικῆς, ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω τὴν χρῆσιν τοῦ συγκεκομμένου παρακελευσματικοῦ Ἄς. Ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος (867—886 Μ. Χ.,) ἡ αἰτιατικὴ τῶν περιττοσυλλάβων ὀνομάτων εἶχεν ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ μεταβληθῇ εἰς ὀνομαστικὴν, ὡς βεβαιοῖ μετέπειτα καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῷ *Περὶ Θεμάτων*· ἔλεγον ὁ *δαίμονας*, ὁ *ἄρχοντας*, ὁ *κόρακας*, ἀντὶ ὁ δαίμων, ὁ ἄρχων, ὁ κόραξ. Τοῦτο δὲ συνεξάγεται καὶ ἔκ τινων πατρωνυμικῶν τῆς αὐτῆς

ἐποχῆς, οὕτω δημωδῶς προφερομένων. Συμεὼν ὁ Μάγιστρος (ἴσως ὁ αὐτὸς ὅστις συνέταξε τὸ Μέγα Συναξάριον, ὁ καὶ Μεταφραστὴς λεγόμενος) ἀναφέρει τὸ ἐπίθετον Θεοφάνους τινὸς, λεγομένου ὀνομαστικῇ *Σφηνοδαίμονας*» (399)· ἕτερον δὲ δεῖγμα ὅμοιον ἀπαντῶμεν εἰς τὸν Κεδρηνόν.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ πατρωνυμικῶν λέξεων ὁ λόγος, ἀσμένως δραττόμεθα τῆς εὐκαιρίας ἵνα ἀποδείξωμεν τὴν βοήθειαν, ἥτις προέρχεται ἐκ τοιαύτης ἐρεύνης εἰς τὴν ἑλληνικὴν τοῦ μεσαιῶνος γλωττογραφίαν, μάλιστα ἐν ἐλλείψει ἄλλων τεκμηρίων βεβαιοτέρων. Ἴχνη γὰρ δυσεξάλειπτα, καὶ τὴν στρέβλωσιν τῶν χρονογράφων συχνότερον ἐκφυγόντα, κατέλιπεν ἡ καθομιλουμένη διάλεκτος εἰς τὰ κύρια ὀνόματα. Ἀνεφέρομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις τὴν πατρωνυμίαν *Σαρακτάπηχος* ὡς δεῖγμα γνωρισματικὸν τῆς κατὰ τὴν Η΄. ἑκατονταετηρίδα τροπῆς τῆς γλώσσης. Ζητοῦμεν δὲ νῦν τὴν ἄδειαν νὰ δώσωμεν καὶ ἕτερά τινα παραδείγματα τῆς μεθόδου, δι' ἧς δυνάμεθα, τὰς κατὰ καιροὺς πατρωνυμίας ἀποθησαυρίζοντες καὶ ἐν χρονολογικῇ τάξει εὐθετίζοντες, νὰ σχηματίσωμεν εὔλογα συμπεράσματα περὶ τῶν περιπετειῶν τοῦ λεκτικοῦ κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Τὴν ἔρευναν ἐπιστῶμεν κυρίως εἰς τὴν προκειμένην ἐποχὴν, εἰς τὰς ἑπομένας τῇ Εἰκονομαχίᾳ δύο ἑκατονταετηρίδας. Ἀνοίγομεν δὲ δύο ἢ τρεῖς τῶν χρονογράφων, τοὺς τυχόντας, ἐπιτροχάδην διεξερχόμενοι τὰς σελίδας των.

Καὶ ἐν πρώτοις, ἐκ τῆς πατρωνυμίας *Βοϊδίτζης* (Γεωρ. Μοναχ. εἰς Θεόφιλον §. 22). εἰκάζομεν, ὅτι ὁ βοῦς κατὰ τὸν Θ΄. αἰῶνα ἐλέγετο ὑποκοριστικῶς *Βοΐδιον*. Τὸ

κύριον ὄνομα *Λαδᾶς* (Κεδρ. σελ. 610), ὅπερ ὁ χρονογράφος τρέπει εἰς *Ἐλαδᾶν*, καθ' ὃν τρόπον ὁ Ἰωάννης Κουροπαλάτης (σελ. 85) τρέπει τὸ *Σαρανταπηχος* εἰς *Τεσσαρακοντάπηχον*, μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ ἔλαιον εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Βασιλείου Μακεδόνος ἐλέγετο ἀποβολῇ τοῦ ἀρχικοῦ φωνήεντος *Λάδι* ἢ *Λάδιν*. Ἐκ δὲ τοῦ *Κρασᾶς* (Κεδρ. 553), ὅτι ὁ οἶνος ἐλέγετο *Κρασί*, καὶ ἐκ τοῦ *Πασπαλᾶς* (Κεδρ. 620), ὅτι ἡ παιπάλη ἐλέγετο καὶ *Πασπάλη* καθὼς τὴν σήμερον·

«Ὅταν ὁ σκύλλος γλυκαθῇ σ' τὴν πασπάλη,
Ἢ τὸ σκύλλο σκότωσε, ἢ τὸ μύλο χάλασε.»

Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος καθ' ὕβριν τῶν Μοναχῶν ὠνόμαζε χλευαστικῶς *Μονὴν Ψαρελαίου* τὴν ἁγίαν τοῦ Μυρελαίου Μονήν· ἄρα τὰ ὀψάρια τοῦ Ἰωάννου Εὐαγγελιστοῦ ἐλέγοντο *Ψάρια* κατὰ τὴν Η'. ἑκατονταετηρίδα· ἀπόδειξις, ὅτι ἔκτοτε, χάριν συντομίας, ἀπεβάλλοντο ἐν ἀρχῇ λέξεως τὰ φωνήεντα (Βλ. Κωνσταντινιάδα, σελ. 99)· Οὕτω λέγομεν κοινῶς τὴν σήμερον, *πωρικό*, *δέν*, *ποκάμισον*, *γιερὸς* ἀντὶ ὀπωρικόν, οὐδέν, ὑποκάμισον, ὑγιηρός.

Ἐξ ἑτέρων δὲ παραδειγμάτων τοιούτου εἴδους μανθάνομεν, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Νικηφόρου (802-811 Μ. Χ.) τὸ δάσος ἐλέγετο *Λόγγος* (Κεδρ. σελ. 707), παρὰ τὸ ἀρχαῖον λόχος, λόχμη,

«Ἐν λόχμῃ πυκινῇ κατέκειτο μέγας σῦς» (406), ὁ δὲ τέττιξ ἐλέγετο *Τζίτζικος* (Αὐτόθι, σελ. 711), ὁ δὲ ἀλέκτωρ *Πετεινός* (Αὐτ. 633), ὁ δὲ ὀβελὸς *Σουβλίν* (Λατ. Subula), τὸ δὲ ἅλσος *Λιβάδιν*, ὅθεν ἡ ὀνομασία *Βαλτολιβάδι* (Ἰωάν. Κουροπαλ. σελ. 832), ἐκ τοῦ *βάλ-*

τος ἔλος καὶ *Λιβάδι* ἄλσος· καὶ τὸ θέρος *Καλοκαίριον* (Θεοφάνης, σελ. 326), καὶ ὁ πηρὸς *Κουτσός*, ὅθεν καὶ ὁ *Κουτσοδάκτυλος* (Θεοφάνης, 378)· καὶ τὸ ἱππεύω *Καβαλλικεύω* (Αὐτ. 325), καὶ τὸ ἐνέχυρον *Σημάδι* καὶ ἡ δέσποινα *Κυρὰ* (Κωνστ. Πορφυρογ. § 23). Μανθάνομεν ὡσαύτως, ὅτι τὸ ὄρος ἐλέγετο *Βουνὸν* (Ζωναρᾶς 203), καὶ ὁ ἄρτος *Ψωμίν* (Inc. Contin. Const. Porph 267), καὶ ὁ οἶκος *Ὀσπίτιν* (Αὐτόθι), καὶ ἡ τῆς κλίνης ἀποσκευὴ *Κραββατοστρῶσι* (Αὐτόθι), καὶ τὸ χρηματικὸν *Λογάριν* (Αὐτόθι, σελ. 273). *Δαρμὸς* δὲ ἡ μαστίγωσις (Αὐτόθι, 274), καὶ *Σηκώνω* τὸ ἐγείρω (Αὐτ. 292, καὶ Συμεὼν Μαγ. 408), καὶ *Ἄγουρος* ὁ ἔφηβος (Γεώργ. Μοναχ. εἰς Μιχ. καὶ Θεοδ. § 11), καὶ *Ἄδειος* ὁ κενὸς (Θεοφάν. χρον. 354), καὶ *Παπᾶς* ὁ ἱερεὺς (Γεώρ. Μοναχ. εἰς Ἀλέξανδρον, § ϐ΄.) καὶ *Βέργα* ἡ ῥάβδος (Λατ. virga. Κεδρ. σελ. 702), καὶ *Μαρουλὶ* ἢ *Μαϊουλὶ* ὁ θρίδαξ, (Σουΐδας Λεξ.) καὶ *Ἀσήμιν* ὁ ἄργυρος, ὁ δὲ χρυσοῦς *Μαλαγματένιος*, τὸ δὲ ὕδωρ *Νερὸν* (400 δίς).

Ἐὰν ὁ ἀναγνώστης συγχωρῇ θέλομεν ἐνδιατρίψει ὀλίγον ἔτι περὶ τὴν λεξιθηρίαν. Διότι, γλωσσάριον ὁλόκληρον καὶ λίαν διδακτικὸν δύναταί τις νὰ σχηματίσῃ ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν κυρίων ὀνομάτων. Οὕτω παρὰ τὰ *Στραβοπόδης* καὶ *Πλατυπόδης* καὶ *Ποδοπάγουρος* μανθάνομεν ὅτι ἕως ἀπὸ Η΄. καὶ Θ΄. ἑκατονταετηρίδος ὁ ποῦς ἐλέγετο *Πόδι*, ὅθεν τὸ ὑποκοριστικώτερον *Ποδάριον*, καὶ τὸ ὑπερυποκοριστικὸν *Ποδαράκιον*· παρὰ δὲ τὸ *Στραβομύτης* τοῦ Κεδρηνοῦ, ὅτι *μύτην* ἔλεγον τὴν ῥῖνα πρὸ χιλίων ἐνιαυτῶν· παρὰ δὲ τὸ *Κοντοστέφανος*

(Κεδρ. 695, « διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας· καὶ Θεοφάνης, 200), ὅτι ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α'. *Κορτὸν* ἐκάλουν οἱ Γραικοὶ τὸν βραχύν. Ἡ πατρωνυμία *Μεσανύκτης* (Κεδρ. 700) μᾶς ὑποδεικνύει, ὅτι τὸ μεσονύκτιον ἐλέγετο *Μεσάνυκτα* πρὸ ἕνδεκα περίπου αἰώνων, ὅτι δὲ ὁ λεπτὸς ἐκαλεῖτο *Φτενὸς* (Πτηνὸς) καὶ ὁ ἰσχνὸς *Λιγρὸς*, καὶ ὁ ἐρυθρὸς τὴν τρίχα *Ῥοῦσος*, κτλ.

Ἔζησε, καθ' ἡμετέραν γνώμην, ὁ Ψευδηρωδιανὸς ἐν τῇ Ι'. ἑκατονταετηρίδι, ὑπῆρξεν ἄρα σύγχρονος τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Ἐκ τοῦ πονήματός του συνάγομεν ἀξιόλογα διδόμενα περὶ τῆς καταστάσεως τῆς τότε καθομιλουμένης. Τόπος δὲν μᾶς περισσεύει, ἵνα συνάψωμεν ἐνταῦθα πάνθ' ὅσα τὸ σημειωματάριόν μας περιέχει· ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, χάριν παραδείγματος, ἐξάγομεν τινά. Εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ συγγραφέως τούτου, ἡ αἰδὼς ἐλέγετο *ἐντροπὴ*, ἡ αἴξ *αἰγίδα*, ἡ αἰθάλη *στάκτη*, τὸ αἴρω *ἐπαίρω*, ὁ σύαγρος *ἀγριόχοιρος*, ὁ βλεσσὸς *στραβοπόδης*, ἡ περιουσία *βίος*, τὸ βύω *ἀσφαλίζω*, ὁ βοῦς τὸ *βοΐδιον*, ἡ πηχὴ *βρύσις*, ἡ ἑστία τῆς οἰκίας *γωνία*, τὸ ἔγκυον *ποιῶ ἐγγαστρόω*, ὁ μονώτατος *ὁλομόναχος*, τὸ ἐσθίω *τρώγω*, τὸ ἔτος *χρόνος*, ὁ ἰὸς *φαρμάκιον*, ἡ ἰγνὺς *ἄντζα*, ὁ ἧλος *καρφίον*, καὶ τὸ ἥλῶ *προσκαρφῶ*, ἡ ἱμάσθλη *βίτζα*, ὁ ἱπνὸς *φοῦρνος*, ὁ διαλείπων πυρετὸς *θερμόρριγον*, καὶ *ριγοπύρετον*, τὸ ἱστίον *ἄρμενον*, καὶ ὁ ἱστὸς *κατάρτιον*, ὁ θώμιγξ *σχοινίον*, τὸ κελλητίζω *καβαλλικεύω*, τὸ κιρρὸν *κίτρινον*, τὸ κῆδος *συμπενθερία*, ἡ κλίνη *κραββάτιον*, ἡ κλίμαξ *σκάλα*, ἡ κλεὶς *κλειδίον*, ἡ κνίδη *τζουκνίδα*, ἡ κριθὴ *κριθάριον*, ὁ κρειττων ἢ βελ-

τίων καλώτερος, ὁ κτεὶς τῆς κεφαλῆς κτένιον, ὁ καλοιὸς γαγίλα, ὁ ἱερὸς θησαυρὸς κορβωνᾶς (Γοργωνᾶς σήμερον), τὸ κορέννυμι χορταίνω, καὶ ὁ κόρος χορτασία, ἡ κορύνη ματσοῦκα, ὁ κώδων κωδώνιον, ἡ κλοπὴ κλεψία, ὁ κύων σκύλλος, ὁ κύαμος τὸ φάβα, ὁ λῖνος λινάριον, τὸ λήϊον χωράφιον, ἡ λήμνη τζίμβλα, καὶ ῥῆμα τζιμβλώττω, ὁ μελισμὸς τραγῳδία (τραγούδισμα σήμερον), ὁ μόσχος μοσχάριν, ὁ μῦς ποντικὸς, ἡ ξηρότης ξερασία, ὁ ξυρὸς ξουράφιν, τὸ ὄζω βρωμῶ, τὸ ὀμόργνυμι σπογγίζω, ὁ ὄνος ἀείδαρος, ἡ ὄχνη ἀπιδέα, τὸ ὄψον προσφάγιον, ἡ περσέα ῥοδακινέα, τὸ πλέον περισσότερον, ἡ πήρα σκούλλιον, ἡ πλειὰς τὸ ἐξάστερον, ἡ ῥὶν ἡ μύτης, ἡ ῥοὰ ῥοϊδέα, ἡ σελήνη φέγγος, ἐξ οὗ τὸ φεγγάριον, ἡ σελὶς καταιβατὸν βιβλίου, τὸ σαίρω φιλοκαλῶ, ὅθεν τὸ τῆς συνηθείας φιλόκαλον ἢ φιλοκάλιον, ὁ σιμὸς πατζὸς, ἡ σισύρα γοῦνα, ὁ σῖτος σιτάριον, ὁ ἐμετὸς ἐξέρασμα, τὸ σήθω κοσκινίζω, ὁ λῶρος σειρομάστιξ, ὅθεν τὸ ἐρθαρμένον σκρομπάτζι, ὁ τέμαχος κομμάτιον, τὸ τρυβλίον σκουτέλιον, τὸ ὕω βρέχω καὶ ὁ ὑετὸς βροχή, κτλ.

Τινὲς τῶν πατρωνυμικῶν καταλήξεων, ἃς νομίζομεν ἀρτιτύπους, ἔχουσι τὴν ἑλληνικὴν πολιτογράφησιν πρὸ δεκαὲξ αἰώνων. Τοιαύτη ἡ κατάληξις εἰς ᾶς, π. χ. Ἀμπελᾶς (Κεδρ. 670), Γαριδᾶς (Αὐτ. 612), Τοξαρᾶς, Ἀροτρᾶς, Χειλᾶς, Κουφαρᾶς, Κεφαλᾶς, Βελωνᾶς. Κοινὸν δὲ καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν σχῆμα εἰς ίτζης, ἢ ούτζης, παραγόμενον ἴσως ἐκ τῶν ἴδης καὶ ὕδης, εἰμὴ ἐκ τοῦ Σλαβονικοῦ πατρωνυμικοῦ ίτζ καὶ βίτζ, καὶ προσαρμοζόμενον εἰς ὀνόματα ἀνθρώπων βραχέος ἀναστήματος·

τοιαῦτα τὰ *Διακορίτζης*, *Πετρίτζης*, *Βασιλίτζης*, *Νεστορίτζης*, *Νικολιτζᾶς* («ὑποκοριζόμενος διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας», Κεδρ. (704), *Χαλκούτζης* (Κεδρ. 688), *Ἡλίτζης* (Λὐτ. 709), *Βαβούτζικος*. Ἡ κατάληξις εἰς τζης ἀναλογεῖ πρὸς τὴν ἑλληνικωτέραν εἰς πῶλος ἢ ποῦλος, ἤγουν υἱὸς νέος, ἔφηβος, τῆς ὁποίας πολλὰ παραδείγματα εὑρίσκομεν εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους· *Γαβριηλόπωλος* (Κεδρ. 608), *Λογγιβαρδόπουλος*, *Φραγγόπωλος*, καὶ *Κομητόπωλος* («Κόμητος ὢν παῖς», Κεδρ. 694). Ἑτέραν δὲ ὑποκοριστικὴν κατάληξιν σημειοῦμεν τὴν νῦν κοινοτάτην εἰς *άκης*, ἣν ἐνίοτε οἱ χρονογράφοι μεταβάλλουσιν ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον εἰς *άκιος*, οἷον *Βασιλάκης*, *Σταυράκης*, *Μαρτινάκης*, *Μουσιλάκης* (Κεδρ. 476), ἢ *Μαρτινάκιος* (Γεώργ. Μοναχ. εἰς Λέοντα Σοφ. μβ'.), καὶ *Γογγύλιος* ἀντὶ Γογγύλης (Κεδρ. 641 — 642), καὶ *Μαχμούτιος* (Τουρκικὸν) ἀντὶ Μαχμούτης (Ἰωάν. Κουροπαλ. 826)... Ἀλλ' ἀρκοῦσι τὰ ὀλίγα ταῦτα. Ἐντεῦθεν ὁ νουνεχὴς ἀναγνώστης θέλει οἴκοθεν ὑπονοήσει τὰ περὶ τῆς καθομιλουμένης καθ' ἣν διεξερχόμεθα χρόνον, ἐὰν μάλιστα παραβάλῃ τὰ πατρωνυμικὰ τεκμήρια πρὸς τὰ δείγματα τῆς γλώσσης τῶν προηγουμένων αἰώνων, ὅπως ἐκ τῆς παραβολῆς τοῦ λεκτικοῦ συμπεράνῃ ποῦ καὶ ποῦ τὰς ἀλλοιώσεις τῆς γραμματικῆς, τῆς τεχνολογίας, καὶ τῆς προφορᾶς.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀσυναρτήτων τούτων, καὶ ἕτερά τινα πειστικώτερα, κατ' ἀγαθὴν τύχην διασωθέντα, μαρτυροῦσι τὴν εἴσοδον τῆς ζώσης διαλέκτου εἰς τὸ στάδιον τῆς νεωτέρας ἀποσυνθέσεως. Ἀναφέρομεν δὲ δύο ἢ τρία.

Δεῖγμα τῆς Η'. ἑκατονταετηρίδος. Πρὶν ἢ συναθροισθῇ

ἡ Ζ'. Σύνοδος, ὁ ἀσκητὴς Ἰωαννίκιος, καὶ ὁ ἅγιος Ἀρσάκιος ἀπῆλθον εἰς τὸν πύργον τῆς Νικομηδείας, καὶ εὗρον τὸν ἀσκητὴν Ἡσαΐαν, καὶ εἶπον αὐτῷ· « *Ὁρίζει ὁ Θεὸς νὰ πορευθῶμεν καὶ εὕρωμεν τὴν βασίλισσαν καὶ τὸν Πατριάρχην Μεθόδιον, καὶ στήσωμεν τὴν Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, ὅτι ἔπαυσαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ, ἔπαυσεν ἡ Εἰκονομαχία, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἔσται εἰρήνη καὶ εὐσέβεια* ».

Χωρικός τις, ἐπίτηδες ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ ἐπιφορτισθείς (820—829 Μ. Χ.) νὰ διαφθείρῃ τὸν Οἰκονόμον τῆς πολιορκουμένης Σαμιάνας, ἔψαλεν ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως τὸ ἑξῆς δημῶδες ᾄσμάτιον (401)·

Ἄκουσον κὺρ Οἰκονόμε
Τὸν Γυβέριν τί σοῦ λέγει.
Ἂν μοῦ δώσῃς τὴν Σαμιάναν
Μητροπόλιτην σὲ ποίσω,
Νἐοκαισάρειαν σοῦ δώσω. »

Ἐνταῦθα καὶ ἡ τεχνολογία τῆς Ἀττικῆς ἀνατρέπεται καὶ προφορὰ τροποποιεῖται χάριν εὐφωνίας, καὶ μέτρον καινὸν παρουσιάζεται. Ναὶ μὲν σώζεται εἰσέτι ὁ ἁπλοῦς μέλλων, ἀλλ' εἰς ὁποίαν συμφοράν!

Ἕτερον δεῖγμα τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος ἐψυχορράγει. Φοβούμενος δὲ μήπως αὐτοῦ τελευτήσαντος, καταστήσωσιν οἱ Γραικοὶ βασιλέα Θεόφοβόν τινα Πέρσην, ἀποστείλας ἤγαγεν αὐτὸν, καὶ ἀπεκεφάλισεν. Ἰδὼν δὲ τὴν ἀποτετμημένην κεφαλὴν, ἀνέκραξεν· « Ἄρτι Θεόφοβε καὶ σὺ ἀνεπάηκες κ' ἐγὼ ἀπεφρόντισα! » (402). Τὸ ἀνεπάηκες, ἀντὶ τοῦ ἀνε-

παύθης, ἢ ἀνεπαύσω, τάχα δὲν εἶναι νεοελληνικὸν καθόλου;

Ὁ δόλιος Σανταβαρηνὸς διέβαλε τὸν βασιλόπαιδα Λέοντα, τὸν εἶτα σοφὸν ἐπικληθέντα, πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Βασίλειον (885 Μ. Χ.), εἰπών· « *Εὐσεβέστατε, ὁ Λέων ὁ υἱός σου βαστάζει παραμήριον* (μάχαιραν μεγάλην), *καὶ ὅταν μοναξευθῇ μετὰ σοῦ ἔχει ὁρμὴν τοῦ σφάξαι σε.* » (Συμ. Μάγ. εἰς Βασίλ. § 21).

Τεκμήριον τῆς ΙΑ'. ἑκατονταετηρίδος. Ἀναγορευθέντος βασιλέως τοῦ Ἰσακίου Κομνηνοῦ, ὁ Πατριάρχης Κηρουλάριος ἐμήνυσε Μιχαὴλ τῷ Στρατιωτικῷ ἀναχωρῆσαι τῶν ἀνακτόρων. Οὗτος δὲ ἠρώτησε· « *Καὶ ποίαν ἀμοιβὴν μοῦ πιοῦσιν*; Ὁ δὲ Πατριάρχης ἀποκριθείς, εἶπε· « *Τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν* » (403).

Συνάπτομεν, ἐπὶ τέλους, τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο ῥητὸν τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου Κηρουλαρίου, παρ' οὗ ἀναμφιλέκτως ἐξάγεται, ὅτι κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἡ νεοελληνικὴ διάλεκτος ἔφθασεν ἤδη κατὰ λόγον λεκτικόν τε καὶ γραμματικὸν εἰς ἣν σχεδὸν κατάστασιν καὶ σήμερον εὑρίσκεται. Τὸ ῥητὸν αὐτὸ χρησιμεύει περὶ τὴν βαθμολογίαν τῆς γλωττικῆς ἁπλοποιήσεως ὡς γνώμων ἐπιστημονικὸς, διὸ καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἓν τῶν τιμαλφεστέρων λειψάνων τῆς μεσαιωνικῆς φιλολογίας μας.—Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς (1059 Μ. Χ.) περιεβλήθη, ὡς γνωστὸν, τὴν πορφύραν τῇ συστάσει καὶ ῥοπῇ τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου Πατριάρχου. Ἀλλὰ διχονοίας τινὸς μετ' ὀλίγον ἐκραγείσης μεταξὺ τῶν δύο φίλων, ὁ Πατριάρχης, δυσχεραίνων, ἐξεφώνησε κατὰ τοῦ ἀπόντος βασιλέως τὴν ἑξῆς ἰδιωτικὴν παροιμίαν (404)·

« Ἐγὼ σ' ἔκτισα φοῦρνέ μου κ' ἐγὼ νὰ σὲ χαλάσω. »

Ὁ Ἀττικιστὴς βυζαντινὸς ἤθελεν εἰπεῖ ὡς ἔγγιστα·

« Ἐγὼ ἔκτισά σε, κλίβανέ μου, ἐμοὶ δὲ πρέπει καταλύσαι σε ! » Οἵα ἀπόστασις ! —Ἑτέρων δειγμάτων βαθμολογικῶν δὲν χρήζομεν. Βλέπει πᾶς ἕκαστος, ὅτι κατέβημεν ἤδη εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος μας. Διότι, εἰς τὸ διάστημα χιλίων περίπου ἐνιαυτῶν ἡ καθομιλουμένη δὲν ὑφίσταται, εἰμή τινας ἀσημάντους, ἐπιπολαίους μεταβολάς. Ἀπὸ τῆς περιωπῆς τοῦ θρόνου τῶν Κομνηνῶν ὁ μεσαιών, ἀκροποδητὶ ὀρθούμενος, ἐξανοίγει τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῶν ἡμερῶν μας.

Ἐν τούτοις, πλὴν τοῦ ὕφους, παρατηροῦμεν εἰς τὴν δημώδη παροιμίαν τοῦ Κηρύλαρίου καὶ χρῆσιν πρωτοφανοῦς τινος μέτρου ποιητικοῦ. Εἶναι ὁ *πολιτικὸς* λεγόμενος στίχος τῆς δημοτικῆς μούσης. Τίς ὁ στίχος οὗτος καὶ διατί ὠνομάσθη πολιτικός;

Εἶπον τινὲς, καὶ μετ' αὐτῶν συμφωνεῖ ὁ ἡμέτερος Ἀλάτιος, (405) ὅτι ὠνομάσθη ὁ στίχος οὗτος *πολιτικὸς* πρὸς διάκρισιν τοῦ τραγικοῦ ἰαμβικοῦ, ὅστις εἶχεν ἤδη ἀποβῆ *ἱερὸς*, διὰ τὴν χρῆσιν τῆς ἐκκλησίας· γνωστὸν γὰρ ὅτι ἐν ἰάμβοις συνήθως ἐγράφοντο τῶν ἁγίων τὰ ἐγκώμια, καθὰ βλέπομεν ἐν τοῖς Μηναίοις, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἑκάστης βιογραφίας. Ἀλλὰ ὁ Λάγγιος νομίζει, ὅτι ἐκλήθη πολιτικὸς ὁ στίχος αὐτὸς, ὡς λαϊκὸς καὶ τοῖς πᾶσι κοινὸς, καὶ ὡς ἄν τις εἴποι ἐκπεπορνευμένος (406), ἐπειδὴ, *πολιτικὴν* ἐκάλουν τὴν πόρνην οἱ Βυζαντινοὶ (407) καὶ *πολιτικὸν* ὕφος τὸ χυδαῖον· ὅθεν καὶ ὁ Φώτιος, ἐπικρίνων σύγγραμμά τι τοῦ Κυρήνης Συνεσίου, λέγει, « τὴν μὲν φράσιν ὑψηλὸς καὶ ὄγκον ἔχων, ἀποκλίνων

δὲ καὶ πρὸς τὸ *πολιτικώτερον*. » Ἡ γνώμη τοῦ Λαγγίου φαίνεται πιθανωτέρα, ὅταν μάλιστα προσέξωμεν εἰς τὴν ἄκραν περιφρόνησιν, ἐν ᾗ περιτετραμμένα παρὰ τῶν τότε διδασκάλων ἦσαν πάντα ἀδιακρίτως τὰ γεννήματα τῆς δημώδους εὐφυΐας, ὥστε καὶ ἀποφεύγειν τοῦ ὀνομάσαι αὐτά. Τοῦτο δὲ μόνον ἡμεῖς προσθέταμεν εἰς ἐξακρίβωσιν τῆς γνώμης του. Ἐξενέρομεν ἀνωτέρω τὴν ὑποψίαν, μήπως ὁ ῥυθμὸς, εἰς ὃν ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐμελίσθησαν τὰ κοντάκια καὶ τροπάρια, καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἄσματα τῆς ἐκκλησίας, ῥυθμὸς οὗτος κατὰ πάντα λόγον ἀρχαιότυπος, καὶ ἀπορρέων εὐλογοφανῶς ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μελοποΐας, ὡς γνωματεύουσιν, ἄλλως τε, μετὰ κρείττονος ἐμβριθείας οἱ ἐσχάτως περὶ τὰ τοιαῦτα καταγενόμενοι (408), μήπως λέγομεν, ὁ ῥυθμὸς αὐτὸς δὲν ἦτον ἀνέκαθεν εἰς μόνην τὴν ἐκκλησιαστικὴν ψαλμῳδίαν διωρισμένος, ἀλλ' ὑπῆρχεν ὡσαύτως ἐν χρήσει παρὰ τῷ λαῷ, τῷ νομίμῳ τούτῳ συγκληρονόμῳ καὶ συγκατόχῳ παντὸς λειψάνου τῆς προγονικῆς μουσικῆς. Ἐκτὸς ὅτι ἀνυπόστατον αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν δὲν νομίζομεν τὴν τοιαύτην εἰκασίαν, ὅταν εὐχ ἥκιστα συλλογισθῶμεν τὸ πλῆθος τῶν σεπτῶν συντριμμάτων, ὅσα ἐκ τῆς ἀνατροπῆς περιέσωσαν ἡ γλῶσσα, καὶ ἡ προφορὰ, καὶ ἡ μετρικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ τὴν εἰκασίαν προσεπισχυρίζουσιν ἔτι τὰ παραδείγματα ἅπερ ἐδώκαμεν ἀνωτέρω, μάλιστα ἡ κατὰ Μαυρικίου σάτυρα τῶν Πρασίνων, καὶ ἡ μονῳδία τοῦ Σιμοκάττα ἐξ ὧν καὶ ἐπήγασεν ἡ ὑποψία μας. Ἐὰν δέ ποτε ἡ φιλέρευνος κριτικὴ ἐπαληθεύσῃ τὴν τοιαύτην μας εἰκασίαν, τί τὸ πόρισμα; Βέβαια θέλομεν, τότε συμπεράνει, καθὰ μέχρι

τοῦ νῦν ἐξέθημεν, ὅτι, ἀλλοιωθείσης βαθμηδὸν τῆς καθομιλουμένης, ὅ ἐστι μεταποιηθείσης ἐπαισθητῶς τῆς ζώσης οἰκονομίας της, ὁ ἀρχαιότυπος ῥυθμὸς τῆς ἱερᾶς καὶ δημώδους μουσουργίας, οἱ κανόνες ἐκεῖνοι τῆς μελοποιΐας, καθ' οὓς ἡ Ἐκκλησία παραδοσίμως ἐξηκολούθει ῥυθμίζουσα τοὺς οἴκους καὶ τὰ τροπάριά της, ἔπαυσαν ἤδη ἁρμόζοντα πρὸς τὴν παντοδαπῶς νεωτερίσασαν γλῶσσαν τῆς κοινῆς συνηθείας, ὥστε ἡμέραν παρ' ἡμέραν περιέπεσαν ἐν ἀχρηστίᾳ, μεχρισοῦ καὶ παντελῶς ἐκ τῆς δημοτικῆς μελογραφίας ἀπεβλήθησαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ χωρὶς τινος μέτρου ποιητικοῦ ἡ καθομιλουμένη δὲν ἠδύνατο νὰ διαιτηθῇ, στίχος δὲ πρὸς τὴν νεοελληνικὴν ἐκείνην πρόσφορος, οἰκεῖος, ἁρμοδιώτατος, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον εὐάρμοστος εἰς λόγον ἁπλοϊκόν, αὐτόματος παρουσιάζετο ὁ κατὰ τόνον τροχαϊκός, διὰ τοῦτο ἡ δημώδης **Πολύμνια** παρέλαβε τὸν δεκαπεντασύλλαβον, καὶ ἡγεμόνα κατέστησεν αὐτὸν τῆς χυδαίας μετρικῆς. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μελοποιΐα καὶ ἡ ἀγοραία ἀπεχωρίσθησαν ἔκτοτε. Πρὸς διάκρισιν δὲ τῶν δύο διαφόρων εἰδῶν, ἡ μὲν πρώτη διετήρησε τὴν *ἱερὰν* ὀνομασίαν, ἡ δὲ δευτέρα ὠνομάσθη *πολιτικὴ*, τουτέστι λαϊκὴ, ὡς ἔφημεν, κοσμικὴ, μὴ ἐκκλησιαστικὴ, ἀνίερος.

Ὅτι δὲ ἡ καθ' ἁπλοῦν τόνον στιχουργία ἦν ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τοῦτο ἤδη παρὰ τῶν φιλολόγων διετρανώθη. Οἱ Γερμανοὶ **Reisich** καὶ **Ritsch** παρετήρησαν σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ δημῶδες ᾄσμάτιον τῶν γυναικῶν τῆς Λέσβου, παρὰ τοῦ Πλουτάρχου ἐν τῷ Συμποσίῳ τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἀναφερόμενον, ἄλλον κανόνα μετρικὸν δὲν ἔχει, παρὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν ποδῶν·

Ἄλει, μύλα, ἄλει,
Καὶ γὰρ Πιττακὸς ἀλεῖ,
Μεγάλας Μυτιλάνας βασιλεύων.
—΄υ —΄υ —΄υ
—΄υ —΄υ —΄υ —΄υ
υ —΄υ — υ —΄υ — υ —΄υ

Ἂν ὅμως πεποίθαμεν ὅτι ἡ κατὰ τόνον στιχουργία ἀνέκαθεν καὶ ἀδιαλείπτως συνεπολιτεύθη τῇ δημώδει γλώσσῃ, ἀγνοοῦμεν, ἄλλως τε, πότε ἀκριβῶς καὶ ποῦ ἡ κατὰ χρόνον μετρικὴ ἐξέλιπε τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας. Καθὼς ἔτι ἀγνοοῦμεν, ἂν ὁ ἐξ ἑπτὰ διποδιῶν καὶ μιᾶς πλεοναζούσης συλλαβῆς συγκείμενος τροχαϊκὸς αὐτὸς τῆς ἰδιώτιδος μετεδόθη παρὰ τῶν χυδαίων τοῖς λογίοις, ἢ ἂν παρὰ τῶν δευτέρων διασωθεὶς μετεδόθη τῷ λαῷ. Προσφυῆ τὸν στίχον αὐτὸν εὑρόντες εἰς τὸ ἀναλυτικὸν τοῦ ὕφους οἱ πρὸς τὸν χυδαϊσμὸν ἀποκλίνοντες λόγιοι, συνέγραψαν κατ᾽ ἀρχὰς ὕμνους θρησκευτικούς, ψαλμούς, ᾄσματα ἱερογραφικά, τὰ ὁποῖα ταχέως διὰ τὸ εὐκατάληπτον διαδοθέντα, καὶ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀναγνωσθέντα, ἐνετύπωσαν εἰς τὴν ἀκοὴν τῶν τε δημοτικῶν στιχουργῶν καὶ τῶν ἀκροατῶν τὴν μετρικὴν ἁρμονίαν των, καὶ τέλος καθιέρωσαν ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ τὸ μέτρον εἰς ὃ συνετάχθησαν. Εἷς τῶν πρώτων μελογράφων τοιούτου εἴδους, εἰμὴ καὶ ὁ πρώτιστος πάντων, (διότι ἀμφιβάλλομεν ἐὰν οἱ εἰς πολιτικοὺς στίχους συντεταγμένοι Χρησμοὶ περὶ Τυχῶν βυζαντινῆς πολιτείας ἦναι ἀληθῶς ἔργον Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ αὐτοκράτορος), εἷς, λέγομεν, τῶν πρώτων δημωδῶν στιχουργῶν εἶναι Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς, ὁ σύγχρονος οὗτος καὶ διαβολεὺς τοῦ Φωτίου, ποιητὴς ἅμα καὶ λογο-

γράφος, καὶ ἱστορικὸς, καὶ θεολόγος τῆς Θ΄. ἑκατονταετηρίδος, ἀνὴρ ἐπέχων χώραν ἔξοχον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας διὰ τὴν πρὸς τὸ δημῶδες ὕφος κλίσιν του, διὰ τὴν προθυμίαν τοῦ διαδοῦναι τὸν ἔρωτα τῆς ἀναγνώσεως χάριν μεταφράσεων δημωφελῶν, καὶ ἐξεγεῖραι τὴν ἀπαίδευτον τοῦ γένους μερίδα ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς διανοητικῆς ἀπαθείας. Ὁμοιόμορφος βέβαια ἡ γλῶσσά του δὲν εἶναι καθ' ὅλα τὰ συγγράμματα, διότι ποῦ μὲν χυδαΐζει, ποῦ δὲ καθαρολογεῖ· πάντοτε, ὅμως, ὁ λόγος του ἐξέρχεται ἁπλοῦς, ἀναλυτικὸς, καὶ ἀπερίστρεπτος, ὥστε, πλὴν τινων λέξεων ἀπηρχαιωμένων ἐν τῇ συνηθείᾳ, πᾶς ἕκαστος τοῦ χύδην ὄχλου ἠδύνατο καὶ ἴσως ἔτι σήμερον δύναται νὰ καταλάβῃ τὸ νόημα. Ἰδοὺ δεῖγμά τι τοῦ πολιτικοῦ του στίχου·

« Ἀναλογίζου, ταπεινὴ ψυχή μου παναθλία,
Βῆμα τὸ φρικωδέστατον κρίσεως τῆς μεγάλης·
Γυμνὴ γὰρ μέλλεις ἵστασθαι καὶ τετραχηλισμένη
Διδόναι λόγον ὑπὲρ ὧν ἐπράξαμεν ἐν βίῳ,
Εἴτ' ἀγαθῶν, εἴτε κακῶν, ἀδίκων, ἢ δικαίων....»

Ἐν τούτοις, ὁ τραγίαμβος, καὶ ἐκ διαλειμμάτων ὁ ἑξάμετρος, δὲν ἔπαυσαν συνεπικρατοῦντες ἅμα τῷ τροχαϊκῷ μέχρι τῆς ΙΑ΄. ἑνατονταετηρίδος, ὡς βεβαιούμεθα ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τῆς Ἀνθολογίας, καὶ ἔκ τινων δημωδῶν χρησμῶν, ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἐν τῷ μεταξὺ ἀναφερομένων, καὶ προφανῶς ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν συντεθειμένων εἰς ὕφος εὖ τε καὶ χεῖρον τῷ πλήθει καταληπτόν. Ἀλλὰ συνήργησε μεγάλως εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτικοῦ στίχου ὁ κορυφαῖος τῆς ΙΑ΄. ἑκατονταετηρί-

δος ὁ πολὺς ἐκεῖνος τὴν ἱερὰν καὶ ἐγκύκλιον παιδείαν Μιχαὴλ Ψελλὸς, ὅστις ἐξέδωκεν εἰς τροχαϊκοὺς δημώδεις οὐ μόνον πονήματα ἱερογραφικὰ, ἰατρικὰ, γραμματικὰ, ἠθικὰ, ἀλλὰ, τὸ παράξενον, καὶ νομικά. Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον, πολλὰ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰς γλῶσσαν ἁπλουστέραν, καὶ εἰς στίχον κατάλληλον μεταγλωττίζονται, ὡς τὸ Ψαλτήριον, τὸ Ἆσμα ᾀσμάτων, καὶ ἄλλα ἄττα, ἐξ ὧν τινὰ μὲν εἶδον ἤδη τὸ φῶς, τὰ δὲ ἀνέκδοτα τηροῦνται ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Εὐρώπης· καὶ τραγούδια δημοτικὰ συντάσσονται κατὰ τὸν καινὸν ῥυθμόν· καὶ ἡ ἔμφυτος τοῦ λαοῦ γνωμολογία διατυποῦται εἰς ῥητὰ, καὶ παροιμίας, καὶ γνωμικὰ πνευματωδέστατα, καθόλου νέκς ἔχοντα καὶ τὴν φράσιν καὶ τὴν τεχνολογίαν, καὶ τὴν μετρικὴν κατασκευήν. Τὸ δὲ εὐμετάδοτον, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ εὐανάμνηστον καὶ διδακτικὸν τοιαύτης στιχουργίας, συμβάλλουσιν ἐντοσούτῳ εἰς τὸ καταστῆσαι τοῖς πᾶσιν ἐφικτὰς, καὶ ἀρεστὰς πλείστας ὅσας τῶν ἰδεῶν ἐκείνων, αἵτινες τὸ πρὶν, εἰς ὕφος καὶ μέτρον ἀρχαϊκὸν παραδεδομέναι, διέμενον ἄγνωστοι πρὸς τὸ κοινόν. Διὸ, καὶ γνώσεις ποικίλαι διαδίδονται, καί τις φιλοκαλία ἀναφύεται, καὶ ἡ γλῶσσα, εἰς εὔρυθμον τύπον προπαρμοζομένη, τὰς τραχύτητας ἐξομαλύνει, καί τινες τῶν προπατορικῶν προλήψεων ἐξαλείφονται διὰ τῆς ἐμμέτρου διαδοχῆς. Ἀφελὴς ὁ τρόπος, δι' οὗ ὁ Ψελλὸς, ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς τοῦ ψαλτηρίου μεταφράσεώς του, διασαφίζει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μονομάχον τὴν ἱστορίαν τῆς μελογραφίας τοῦ Προφητάνακτος.

« Οὐκ ἔστι τὸ Ψαλτήριον, Δέσποτά μου, βιβλίον,

ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσι πάντως ἐξ ἀγνωσίας,

Ἀλλ' ἦν τὸ πρὶν δεκάχορδον ὄργανον, ὡς κιθάρα...»

Προέκυψε τοιαύτη μέτρων σύγχυσις, ὥστε ἐνίοτε ὁ κατὰ χρόνον στίχος συνεδυάσθη τῷ στίχῳ κατὰ τόνον, οἱ δὲ τραγίαμβοι τοῖς δεκαπεντασυλλάβοις ἀνεμίχθησαν. Τοῦτο δὲ χρησιμεύει εἰς τὰς χρονολογικὰς διαγνωρίσεις. Δίδομεν παράδειγμα. Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς συνέταξε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αἰνίγματα εἰς λέξιν καθαρεύουσαν, ἐξ ὧν τὸ ἑπόμενον αἰνίττεται οὐ πάνυ εὐφυῶς τὸ ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ θαῦμα τοῦ Μωϋσέως·

Ξύλου μὲν ἡ κλεὶς, ἡ δὲ κιγκλὶς ὑδάτων.

Διέδρα λαγὼς, καὶ κύων συνεσχέθη.

Βασίλειος ὁ Μεγαλομύτης, ἕτερος τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος συγγραφεὺς αἰνιγμάτων εἰς ἑλληνικὴν ἀρχαίαν, τὸ δίστιχον τοῦ Ψελλοῦ μετεγλώττισεν εἰς δύο στίχους χυδαίους, ὧν ὁ μὲν πρῶτος τραγίαμβος, ὁ δὲ πολιτικὸς (Boissonade, Anecd. Gr. T. 3).

Ξύλον τὸ κλειδίν, ὕδωρ τὸ κατηλίριν·

Ὁ μὲν λαγὼς ἐκλύτωσιν, ὁ κυνηγὸς δ' ἐαχέθη.

Ἰδοὺ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, πλὴν τοῦ ὕδατος ὅμως, ὅπερ ἐλέγετο καὶ τότε, καθὼς τανῦν, νερόν! Τί οὖν; Εὐγενεῖς, Συγκλητικοί, λόγιοι ἀττικισταὶ καταδέχονται ἤδη νὰ στιχουργῶσιν εἰς τὴν ἀγενῆ τοῦ συρφετώδους ὄχλου διάλεκτον! Οἵα παράδοξος ἠθῶν μεταβολή! Οἵα δυσεξίγητος δημοκοπία! Οἵα ἀσέβεια καὶ ἀθεΐα! Καὶ σημειωτέον· οὐδέπω ἦλθεν ὁ αἰὼν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, καὶ τῶν Σταυροφόρων. Ἀπέχει ἐντεῦθεν ὁ Πτωχοπρόδρομος ὅλης μιᾶς ἑκατονταετηρίδος ὁδόν

Εἰς τὴν ΙΑ'. ὡσαύτως ἑκατονταετηρίδα, φρονοῦμεν

ἡμεῖς, ἀνάγεται ὁ καὶ σήμερον δημοτικὸς ἐκεῖνος ἀλλ' ἀνέκδοτος ἔτι διάλογος μεταξὺ Σώματος καὶ Ψυχῆς, ὃν εἰς στίχον πολιτικὸν συνέταξε Φίλιππος ὁ Ἑρημίτης· Ὁ χυδαϊσμὸς σημαντικῶς ἤδη προώδευσεν. Οἱ λόγιοι μεμψιμοιροῦσι πικρῶς.

Διὸ, Λέων ὁ Φιλόσοφος ἕως ἀπὸ τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος θρηνεῖ τὴν *σβέσιν τοῦ λόγου*, καὶ ὡς ἀρχαιολάτρης διάσημος, ὡς Ἀττικιστὴς, ὡς ποιητὴς, εἰς ἰαμβικὸν μέτρον ἐλεεινολογεῖ τὴν ἔκπτωσιν τῆς παιδείας, καὶ ἐν γένει τὴν ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν τοῦ αἰῶνός του. Ὀπαδός τις τῆς βασιλικῆς φατρίας, καὶ φυγὰς εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν δὲν ἤθελεν ἄλλως θρηνήσει πρό τινων ἐτῶν τὴν παράλυσιν πάσης ἀρετῆς καὶ παιδείας εἰς τὰς ἡμέρας τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (408 δίς)·

Ἔρρει τὰ σεμνὰ τῷ χρόνῳ τῷ παμφάγῳ.
Διέρθορε τὰ χρηστὰ, καὶ τὰ τίμια.
Ὤλωλεν ἡ παίδευσις· ἔσβη καὶ λόγος,
Φροῦδος δὲ καὶ νοῦς. Οἴχεται θεωρία,
Λέλοιπεν εὐσέβεια, καὶ τελεστικὴ
Θέμις δ' ἀπέστη, καὶ δίκη, καὶ πᾶν καλόν!
Ἁρπάζεται δὲ νῦν πανουργία,
Καὶ ψεῦδος ἄρχει, καὶ τυραννὶς καὶ βία.
Ἕρπει δὲ πρὸς πᾶν θεῖον ἔργον ὁ φθόνος.
Τῆς δυσσεβείας ἠνέῳκται τὸ στόμα.
Ῥοιβδεῖ δὲ χανδὸν ἡ Χάρυβδις τῆς πλάνης,
Ἐμεῖ δὲ πᾶς τις δόγματα βλασφημίας.

Ὁ δὲ Μανασσῆς μέμφεται τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου (1078—1081 Μ. Χ.),

Ὅτι τὰ πράγματα χερσὶν ἐπίστευεν ἀνθρώπων

Βαρβαριζόντων τὴν φωνὴν μηδ' ὀρθορρημονούντων,
Καὶ σκυθογλώσσους λαλιὰς δυσῤῥάστως λαλαγούντων (409).

Ἐν τοσούτῳ καὶ ὁ Μανασσῆς αὐτὸς καὶ ὁ Τζέτζης, ἀμφότεροι τρόφιμοι τῆς ΙΒ΄. ἑκατονταετηρίδος, ἐμμέτρως ἱστοριογραφοῦντες παραδέχονται τὸν στίχον τὸν πολιτικόν. Καί περ ὅμως ὑπακούοντες εἰς τὴν ὑπερκρατήσασαν ἀνάγκην τῆς χυδαιότητος, δὲν παύσουσι μεμψιμοιροῦντες διὰ τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀρχαίας προσῳδίας, καὶ τὴν ἐκβαρβάρωσιν τῆς μετρικῆς. Ὁ Τζέτζης μάλιστα, ὅστις καὶ πόνημα συνέγραψε περὶ ποδῶν καὶ μέτρων ποιητικῶν, εἰς τὸ προοίμιον τῶν *Χιλιάδων* προσπαθεῖ παντοίαις δυνάμεσι νὰ δικαιολογήσῃ πρὸς τοὺς συναδέλφους του λογιωτάτους τὸ θανάσιμον ἁμάρτημα τῆς παραδοχῆς μέτρου χυδαίου· θέλων δὲ νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τῆς ψυχῆς αὐτῶν πᾶσαν ὑποψίαν τῆς περὶ τὰ μέτρα ἀνικανότητός του, προτάσσει τὴν ἀπολογίαν τῆς ἀτέχνου μετρικῆς του εἰς στίχους ἰαμβικοὺς ἀθλιωτάτους, καὶ καθ' ἡμᾶς πολλῷ κατωτέρους τῶν χυδαίων του. Ἰδοὺ τὸ προοίμιον· ἀξιόλογον ἐνταυτῷ μνημεῖον τῆς δεκαημέρου προαγομένης Ἀγυρτίδος Νεοελληνικῆς, καὶ μυρολόγιον ἅμα παρατράγῳδον ἀρχαιολατρικῆς μανίας.

« Ἡ Βίβλος Ἄλφα Τζέτζεων πονημάτων
Μούσοις φέρουσα μέτρα τῆς Ἀγυρτίδος,
Ἡ τῶν ποδῶν εὔρυθμον οὐ τηρεῖ βάσιν,
Πάσας δὲ μίσει διχρόνους καὶ τριχρόνους,
Κανὼν δὲ τέχνης οὐδαμῶς αὕτη φίλος.
Καί τοι γὰρ ἄν τις τεχνικῷ γράφῃ μέτρῳ

Πόδας τε τηροῖ πανταχοῦ καὶ διχρόνους,
Καὶ πάντα λεπτῶς ὡς χρεὼν ἀποξέοι;
Ἴσως δοκούντων τεχνικῶν καὶ βαρβάρων
Μᾶλλον δὲ πολλοῦ βαρβάρων τιμωμένων,
Καὶ τῶν ἀτέχνων, ὡς σοφῶν, κροτουμένων.
Καὶ ταῦτα ποίοις; τοῖς δοκοῦσι πανσόφοις.
Οὕτω τὸ καλὸν ἐξαπέστη τοῦ βίου.
Οὕτω κατεκράτησεν ἡ χυδαιότης!

Δὲν μακρύνομεν τὴν ἔρευναν ἐπιπλέον. Μᾶλλον γὰρ ἡ ἱστορίαν γλώσσης, ἁπλῆν σκιαγραφίαν ἱστορικὴν ἐπεχειρήσαμεν. Ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἐκθέσεως, ἐν τοσούτῳ, ἐξαναφύεται ζήτημά τι ἀξιομελέτητον. Δυνάμεθα ἐλλόγως μεταξὺ τῶν νεωτέρων τῆς Εὐρώπης γλωσσῶν νὰ κατατάξωμεν διάλεκτόν τινα, ἥτις κατὰ μὲν τὴν ἰδιοσυγκρασίαν διαφέρει πάσης ἄλλης τῶν λαλουμένων, μηδὲν ἢ μόνον μερίδα τινὰ πάντως ἀσήμαντον χρεωστοῦσα πρὸς γλώσσας ἑτερογενεῖς, κατ' ἀρχαιότητα δὲ ἀναγράφει τὰ γενέθλιά της, (ἐὰν ὄντως ἀναγεννᾶται, καὶ δὲν προβαίνῃ εἰς ἄλλην ἡλικίαν) εἰς χρόνους πολὺ προγενεστέρους τῶν κοινῶς λεγομένων νεωτέρων, τέσσαρας, ἢ τρεῖς αἰῶνας τοὐλάχιστον πρὶν ἢ ψελλίσῃ τὰς πρώτας λέξεις ἡ ἀρχαιοτέρα τῶν τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος διαλέκτων, ἡ πρόγονος ἐκείνη τῆς Γαλλίδος, τῆς Ἱσπανίδος καὶ τῆς Ἰταλίδος, ἡ φιλόμολπος Προβεντσαλική; Καὶ τοὐλάχιστον, ἐὰν πρέπῃ γλῶσσαν νεωτέραν νὰ καλέσωμεν τὴν παρὰ σύμπαντος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σήμερον ὁμιλουμένην, ἀλλ' ἀποβλέποντες, ἄλλως τε, εἰς τὴν βαθμιαίαν καὶ ἀνεπαίσθητον μεταστοιχείωσιν αὐτὴν, ἆρα πρέπει συγχρόνως νὰ ὁμολογήσωμεν διὰ τὸ αὐτο-

ματον καὶ διόλου αὐτότυπον τῆς ἀναπλάσεώς της, ὅτι διὰ τὸ εὔτακτον τῆς πορείας της περὶ τὴν ὀργανικὴν ἀλλοίωσιν, πρὸ πάντων δὲ, διότι ἐφ' ἕκαστον μέλος αὐτῆς προφανῆ φέρει τὸν τύπον τῆς ἀπροσμίκτου ἐθνικῆς ἱστορίας καὶ πολιτεύσεως, ὅτι μόνη λέγομεν αὕτη τῶν καθομιλουμένων διέτρεξεν ἀφ' Ὁμήρου μέχρι τοῦ νῦν ἅπαντα τὰ στάδια τῆς ἀνθρωπίνης ἐξευγενίσεως, διὸ καὶ μόνη δύναταί ποτε νὰ ἑρμηνεύσῃ μετ' ἐπιστημονικῆς πειθοῦς τὸ αἴνιγμα τῶν ἑλληνικῶν μεταμορφώσεων ;

Ἔστω, ὅτι θυγάτηρ εἶναι καὶ αὕτη, θυγάτηρ τῆς ἀρχαίας ἑλληνίδος, καθὼς ἡ Ἰταλικὴ φέρ' εἰπεῖν εἶναι θυγάτηρ τῆς λατινικῆς ! Ἔστω, ὅτι εἶναι νεωτέρα καὶ αὕτη μετὰ τῶν ἄλλων τοῦ αἰῶνός μας, καὶ οὐχὶ ἡ ἀρχαία αὐτὴ ἐκείνη, περιβληθεῖσα ὅμως τὴν χριστιανικὴν στολήν ! —Ἀλλ' οἵα ἀπόστασις μεταξὺ ταύτης καὶ τῶν ἑτέρων ἀρτιγενῶν γλωσσῶν !

Ἂς ῥίψωμεν πρὸς στιγμὴν τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν λογίων τοῦ νῦν χρόνου διαλέκτων! Τίς ἡ γλῶσσα, ἣν ὁ Γάλλος λαλεῖ; Μὴ χαρισθῶμεν εἰς τοὺς συγγραφεῖς της, προκειμένου λόγου περὶ τῆς ἰδιοσυγκρασίας της. Ἄπεπτον δυσάρμοστον κρᾶμα χυδαιολατινικῆς, λατινικῆς λογίας, ἀρχαίας γερμανικῆς, κελτικῆς, προβεντσαλικῆς, ἑλληνικῆς, καὶ ἰταλικῆς. Ἰδοὺ ἡ γλῶσσα τοῦ Ῥακίνα! — Τίς δὲ ἡ Ἱσπανική; Μίγμα λατινίδος, προβεντσαλικῆς, ἀραβικῆς, ἀρχαίας καστιλλανικῆς καὶ ἑλληνικῆς.

Ἡ δὲ Ἰταλική ; Κύκημα ὡταύτως ἀρχαίων καὶ νεωτέρων γλωσσῶν, κέφασμα ἰδιωμάτων νεκρῶν τε καὶ ζώντων, ἀπαραιτήτως τῷ ἑλληνικῷ ἅλατι ἐπικεκαρυ-

κευμένων.... Μὴ παρεκτείνωμεν τὴν γενεαλογίαν· ὁ αὐτὸς ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης κυκεών.

Ἀλλ' ὅμως, ἐξαιροῦντες ἐκ τῆς γλώσσης ἡμῶν τῆς μὴ νεκρᾶς τὰς δέκα ἢ εἴκοσι λατινικὰς λέξεις, ἃς ἐνεφύτευσεν ἡ Ῥωμαϊκὴ κατάκτησις, οἷον *σπῆτι, πόρτα, σκάλα, κάρβουνο, διαφεντεύω, ἀκουμπῶ, καβαλλικεύω*, κ.τ.λ. ἐξαιροῦντες δ' ἔτι Φραγκικάς τινας ἢ Τουρκικάς, αἵτινες εἰσήχθησαν ἀπὸ Σταυροφορίας μέχρι τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, καὶ τὰς ὁποίας πᾶς ἕκαστος, ἔστω καὶ ὁ ἀμαθέστερος, διακρίνων ὡς παραβύστους καὶ βαρβαρικὰς, φιλοτιμεῖται ν' ἀποφύγῃ, τίνα ξένα στοιχεῖα, ποιόν τι κεφάλαιον ἑτερογενὲς εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς γλώσσης αὐτῆς εὑρίσκομεν; Οὐδὲν μὴ ἑλληνικὸν, μὴ ἰθαγενέστατον. Αἷμα καὶ σὰρξ ἑλληνικὴ, αἷμα διὰ παντὸς χρόνου κυκλοφορῆσαν εἰς τὰς φλέβας τοῦ Ἑλληνίου, αἷμα κατ' ἀνάγκην τροποποιηθὲν ὑπ' ὀργασμοῦ πολυχρονίου, ἀμιγὲς ὅμως καὶ αὐτόκρατον ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν αἰώνων ἄχρι τοῦ νῦν διατηρηθέν. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ, καὶ ποὶ τὸ χυδαῖον ἔνδυμα κατὰ τὴν συνήθη φράσιν, περιβεβλημένη, ἀλλ' ἔχει τοσαῦτα δικαιώματα εἰς τὴν εὐγένειαν τὴν ἱστορικὴν, ἀλλὰ συγχερνᾷ τὰ προϊόντα τῶν συνεχομένων ἑλληνικῶν πολιτισμῶν οὕτω προχείρως, οὕτως ἐπιδεξίως καὶ παῤῥησιωδῶς, ὥστε ἀρχαῖα συνάμα καὶ νεωτέρα, παρὰ τοὺς γνωστοὺς νόμους τῆς γλωσσογραφίας, ἀναδεικνυομένη παρίσταται ὡς τις ἀνωμαλία πρωτοφανὴς, ὡς μνημεῖον μακροβιότητος ἑτερότροπον συνάμα καὶ δυσερμήνευτον. Τίς ὁ μὴ πάντως ἀπαίδευτος δὲν αἰσθάνεται, ὅτι τὴν γλῶσσαν αὐτὴν λαλῶν πολιτογραφεῖται εἰς πάντα δῆμον τῆς Ἑλλάδος πολυθεϊκόν τε καὶ χριστιανικὸν

ὁμοῦ, ὅτι συνομιλεῖ νῦν μὲν μετὰ ραψῳδῶν ὁμηρίδων, νῦν δὲ μετὰ θεσπεσίων ἱεραρχῶν, ὅτι κοινωνεῖ ἐξίσου καὶ πρὸς στρατηγοὺς δημοκρατίζοντας καὶ πρὸς αὐτοκράτορας Ῥωμαίους, ὅτι κατά τινα τρόπον εἶναι καὶ ζῶν ἐν μέσῳ νεκρῶν, καὶ νεκρὸς μετὰ ζώντων; Θεέ μου, οἵαν ἰσχὺν σχεδὸν ὑπεράνθρωπον θέλει ἀναπτύξει ἡ γλῶσσα αὐτὴ, ἐπὰν φθάσῃ ποτὲ νὰ γνωρίσῃ ἐκ τῆς βιογραφίας της ὅτι μόνη τῶν λοιπῶν τῆς Εὐρώπης ἔχει, ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ παρόντος, τὸ προνόμιον τοῦ συμπορίζεσθαι τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τοῦ ἐμβατεύειν δικαιωματικῶς εἰς τι σκότη τοῦ παρελθόντος, ἴσως περαιτέρω καὶ αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων, ὅπως ἐνταῦθα προσεπικτᾶται καθ' ἑκάστην νέον ἔρανον ἀνακαινίσεως τρόπους καλλονῆς ἀπαραμιλλήτου, ἰδιόρρυθμόν τε καὶ ὑπέραλλον χαρακτῆρα πανελληνικόν.

Ἐκ τῆς ἰδιότητος ταύτης τῆς Νεοελληνικῆς ἀπαραίτητον ἡμῖν προκύπτει καθῆκον, διεξελθόντες ἤδη δρομάδην τὰς κατὰ τὸν μεσαιῶνα περιπετείας της, νὰ παραμείνωμεν ὀλίγον ἔτι διερευνῶντες καὶ τὴν κατάστασιν εἰς ἣν σήμερον εὑρίσκεται, ἐξετάζοντες τὰ κύρια γνωρίσματά της. Ἀφοῦ, πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν πηγῶν τῆς ἐθνότητος ἀνεσκαλεύσαμεν τοῦ τε ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ δυτικοῦ μεσαιῶνος τὴν γῆν, ἀφοῦ δοκιμῆς χάριν ἐπεζητήσαμεν καὶ τῆς Γραικορρωμαϊκῆς μοναρχίας τὴν ἐνέργειαν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν πολιτείαν, καὶ τῆς λογίας τάξεως τὸ σύστημα, ἄτοπον ἤθελεν εἶσθαι νὰ περάνωμεν τὴν μελέτην, πρὶν ἢ ἀπὸ τοῦ ὑπερώου τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καταβῶμεν εἰς τὴν τρίβον αὐτὴν, ἔνθα διαιτᾶται καὶ συνδιαλέγεται τὸ ἕτερον καὶ οὐσιωδέστερον τοῦ νεοελληνισ-

μοῦ στοιχεῖον, ὁ ἀνερμήνευτος λαός, αὐτὸς ὅστις διὰ τῆς ζώσης αὐτοῦ φωνῆς βαθύτερον παρὰ πᾶσαν ἄλλην τάξιν ἐνεκόλαψεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παλιγγενεσίας μας τὴν σφραγῖδα τῆς ἑλληνικῆς ταυτότητος, τὸ διαγνωστικὸν σημεῖον τῆς ἰδιοπροσωπίας. Καὶ γὰρ, φρονοῦμεν δυνάμει λόγων ἱστορικῶν δεινῶν, ἡ ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς διαλέκτου ἔχει πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος, ἀκριβῶς ὡς ὁ προφορικὸς λόγος ἔχει πρὸς τὸν λόγον τὸν ἐνδιάθετον.

Θέλομεν οὖν διακριβώσει τὰ μέχρι τοῦδε ῥηθέντα, μερικώτερον τὴν νεοελληνικὴν σπουδάζοντες ὑπὸ τρεῖς ἐπόψεις εἰς τὰς κεφαλαιωδεστέρας· τὸ *Λεκτικὸν*, τὴν *Γραμματικὴν*, καὶ τὴν *Σύνταξιν*. Τὸ δὲ περὶ Νεοελληνικῆς Ἁρμονίας καὶ Μετρικῆς θέμα εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν.

ΛΕΚΤΙΚΟΝ

Διηγοῦνται οἱ χρονογράφοι, ὅτι τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέμενος τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀνῳκοδομήθη καὶ περιεκοσμήθη ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τῇ συνδρομῇ ἀναριθμήτων ὅσων λειψάνων ἀρχιτεκτονικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἦλθον στῆλαι ἐξ Ἐφέσου, Ἀντιοχείας, καὶ Ἡλιουπόλεως· ἦλθον κιονόκρανα ἐκ Ῥόδου, μάρμαρα ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Πάρου, καὶ Τρῳάδος, στήθεά τε καὶ ἀβάκια καὶ συστάματα ἐκ πάσης χώρας ἑλληνίδος. « Πάντες γὰρ οἱ στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ ἀπὸ εἰδωλικῶν ναῶν, καὶ ἀπὸ παλαιῶν λουτρῶν καὶ οἴκων ἔπεμψαν τῷ βασιλεῖ ὥστε πλῆθος ἄπειρον καλλωπισμάτων ἀπεταμιεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπὸ πάντων τῶν θεμάτων ἀνατολῆς τε καὶ δύσεως, βορρᾶ τε καὶ νότου, καὶ πασῶν τῶν νήσων. »

Τὸν σχηματισμὸν τῆς Νεοελληνικῆς προσφυῶς ἀπεικονίζει ἡ τῆς Ἁγίας Σοφίας κατασκευή. Συνέρχονται εἰς τὴν σύνθεσίν της πᾶσαι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος αἱ διάλεκτοι, ἑκάστη συνεισφέρουσα ποῦ μὲν καλλωπίσματα ἀκέραια, ποῦ δὲ λείψανα ὡς εἶχε συντετριμμένα, ἐνίοτε δὲ καὶ θραύσματα σκευῶν, οὐδὲν ἄλλο τηροῦντα πλέον, ἢ τ' ὄνομα καὶ τὸν τύπον τοῦ καλλιτέχνου. Τίς ὁ τ' ἀσυνάρμοστα ταῦτα λείψανα συνάψας εἰς ὁμοιομορφίαν, καὶ συσκευάσας εἰς χρῆσιν πρόχειρον; Ἡ αὐτὴ ἐκείνη μυστηριώδης δύναμις ἡ συμφυτικὴ, ἥτις συνήγαγεν εἰς ἐθνικὴν ὁμοιομέρειαν τ' ἀσυνάρτητα μέλη τῆς πολυθεΐκῆς Ἑλλάδος.

Τῷ ὄντι· ἐκ τῶν χριστιανικῶν τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν, μόνον τὸ ἡμέτερον ἔχει τὸ πλεονέκτημα τῆς ὁμογλωττίας. Ἀπ' ἄκρας εἰς ἄκραν τῆς Ἑλλάδος, καὶ χωρὶς ἐξαιρέσεως πολιτικῶν ὁρίων βεβιασμένων, ἡ αὐτὴ λαλεῖται φωνὴ, ἡ αὐτὴ προφορὰ ἰσχύει, οἱ αὐτοὶ ὡς ἔγγιστα ἰδιωτισμοὶ, καὶ φράσεις, καὶ παροιμίαι ἐπικρατοῦσιν. Ἡ Ἀγγλία ἀριθμεῖ τέσσαρας κυρίας καὶ πάντως ἑτεροφθόγγους διαλέκτους· ἡ Γαλλία ἔχει πέντε κυρίας, πλὴν τῶν ἀπείρων καὶ ἀνομοίων ὑποδιαλέκτων της· ὁ Φλωρεντινὸς ἐν Ἰταλίᾳ δὲν δύναται νὰ συναναστραφῇ πρὸς τὸν Ἐνετὸν, ἢ τὸν Σικελὸν, ἢ τὸν Βονωνὸν, ἢ τὸν Γενουήτην, οὔτε ὁ Σουηβὸς ἐν Γερμανίᾳ πρὸς τὸν Σάξωνα, ἢ τὸν Γερμανίζοντα Ἑλβετόν. Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν, καθὼς μία ἡ πολιτικὴ ἱστορία, καὶ ἓν μόνον τὸ δόγμα τὸ θρησκευτικὸν, οὕτω μία καὶ ἡ αὐτὴ γλῶσσα συνάγει πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐθνικὴν ἑνότητα, καὶ πολιτικὴν συμφωνίαν. Τίνας ἐκήρυξε πολίτας ἡ πρώτη

τῶν Ἐθνοσυνελεύσεων ; Πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, καὶ λαλοῦντας τὴν ἑλληνίδα. Ἆρα, δεσμὸς πολιτικὸς (δεσμὸς πηγάζων ἐξ αὐτῆς τῆς νομοθετούσης συνελεύσεως), δεσμὸς χριστιανικὸς, δεσμὸς ὁμογλωττίας· πάλιν ἐμποδὼν ἔχομεν τὴν ἀδιάλειπτον ἐκείνην τριαρχίαν τοῦ μεσαιῶνος ! Πῶς γὰρ οὔ; Καὶ μήπως ἄλλοθεν προῆλθεν ἡ νεοελληνικὴ ἀναστοιχείωσις; Οὐδόλως. Εἰς τὴν συνοικονόμησιν τῶν ἀρχῶν τούτων, βέβαια, εἰς τὴν ἀδιαχώριστον συμβάδισιν τῶν τριῶν τούτων τοῦ μεσαιῶνος αὐθεντιῶν ὀφείλει τὸ γένος ἡμῶν τὸ μοναδικὸν καὶ τιμαλφέστατον προτέρημα τῆς ὁμογλωττίας, ὅθεν ἐξῆλθεν ἡ τῆς ἐθνεγερσίας σύνθεσις, ἐφ' οὗ ἐστηρίχθη τὸ ζωτικώτερον τῆς συστατικῆς συνελεύσεως κεφάλαιον, καὶ ἐξ οὗ κατὰ πάντα λόγον ἱστοριονομικὸν ἅμα καὶ χριστιανικὸν ἐξαρτᾶται ἡ πλήρης τοῦ γένους ἀπελευθέρωσις. Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἑνότης πλατύνασα, συσφίγξασα, καὶ μέχρις οὐδοῦ μεσαιῶνος περισώσασα τὴν γεωγραφικὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἑλλάδος, ἀπαραβίαστον διετήρησεν ἐνταυτῷ καὶ τὴν ἑνότητα τῆς φωνῆς αὐτῆς, ὅθεν ἔμελλέ ποτε νὰ προκύψῃ τὸ εὐτιωδέστατον τῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἁρμονίας γνωρισμάτων. Ἔξωθεν μὲν ὁ φλοιὸς, ὑπὸ πολυκαιρίας ἐφθαρμένος· ἐντὸς δὲ ὁ σπόρος, περιτετυλιγμένος ἐν πολλοῖς ἐλύτροις. Τί δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ περὶ τῶν Ἀττικιστῶν; Ἡ ὁμοδογματία καὶ ἡ ὁμοφυΐα περὶ τὴν συγγραφὴν συνεπλήρωσαν ἑκατέρωθεν τὴν ὄντως θαυμαστὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑνότητος ἀποστολήν.

Πολλὰ καὶ μεγάλα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐθνολογίας ἀπόῤῥητα ἡ ἀρτιφανὴς ἐπιστήμη τῆς Συγκριτικῆς Φιλο-

λογίας θέλει φανερώσει πρὸς τοὺς σοφούς. Αἱ πρῶται κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης ταύτης κατέστρεψαν ἤδη προλήψεις περὶ γλωσσῶν οὐκ ὀλίγον ἐπιζημίους, ἄλλα δὲ συστήματα ἀντὶ τῶν ἀπηρχαιωμένων ἐγκαθίδρυσαν. Πόσας ἰδέας ἐσφαλμένας, πόσας δοξασίας πατροπαραδότους, καὶ ὅμως ἀνυποστάτους, διέλυσεν ἕως τοῦ νῦν ἡ συγκριτικὴ τῶν λέξεων ἐτυμολογία! Ὁποῖον δὲ νέον ἐθνολογικὸν πανόραμα ὑπὲρ τῶν ἀπογόνων ἡ γνῶσις τῆς ῥιζολογίας προετοιμάζει! Σήμερον αἱ γλῶσσαι δὲν θεωροῦνται μόνον καὶ μόνον ὡς ὄργανα συγκοινωνίας, ἐπιμιξίας, ἐθνικῆς ἐξευγενίσεως. Εἶναι περιπλέον ἑκάστη μία καὶ βιβλίον, εἰς χαρακτῆρας ἀγράφους διηγούμενον ὅσα τε τὰ χρονικὰ καὶ αἱ παραδόσεις ἀπεταμίευσαν, καὶ ὅσα πολλῶν λόγων ἕνεκεν ὑπὸ τούτων παρελείφθησαν· βιβλίον, διὰ συμβόλων καί τινων σημείων συνθηματικῶν διηγούμενον τὰς ἠθικὰς καὶ ψυχολογικὰς τοῦ γένους ὁρμὰς, τὴν ἔμφυτον τοῦ λαοῦ ῥοπὴν πρός τι τέρμα περιπόθητον, τὰς συνεχομένας φάσεις τῆς ἐθνικῆς διανοίας, τὴν πορείαν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, τὴν τροπὴν τῶν ἠθῶν, τὴν μετάβασιν ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλο στάδιον πολιτεύσεως, τὴν ἐπενέργειαν ἑκάστης τῶν κατακτήσεων· βιβλίον ἀποκαλύπτον, ἐν ὀλίγαις λέξεσι, νέον τι εἶδος ἱστορίας, οὔτε κἂν ὑποπτευομένης ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνεκπροσωπήτου πλήθους, ἧς αὐτουργὸς, καὶ συντάκτης, καὶ φύλαξ αὐτὸς οὗτος ὁ Λαός. Οὕτω λ. χ. ἡ γλῶσσα ἡ ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ ὁμιλουμένη τανῦν, ὁδηγεῖ τὸν ἐρευνητὴν καθ' ὅλας τὰς σκολιὰς καὶ σκοτεινὰς διόδους τῆς ἐθνικῆς ὁδοιπορίας, ὅπου ἴχνη χρονογραφίας δὲν ἀναφαίνονται, ὅπου ποῦς γραμματικοῦ

οὐδέποτε περιεπάτησεν· ἑρμηνεύει τοὺς τρόπους, καὶ προσδιορίζει τὰς ἐποχὰς τῶν ἐπαλλήλων ἐθνομιξιῶν, συγκράσει τῶν ὁποίων Γαλλικὸν γένος συνέστη· ἀποδίδει πρὸς ἕκαστον τῶν συστατικῶν αὐτῶν στοιχείων τὸ γλωττικὸν κεφάλαιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ συνδρομῆς, ὅθεν διὰ τῆς ἀναλύσεως, καὶ συμπαραβολῆς τῶν μερίδων ὁ ἐπιστήμων συμπεραίνει τὴν τοῦ ὅλου συστήματος σύνθεσιν, ἐγκρατὴς δὲ γενόμενος τῶν τρόπων, δι' ὧν ἡ γλωττικὴ σύνθεσις αὐτὴ ἐξετελέσθη, ἐπανέρχεται εἰς τὴν γραπτὴν ἱστορίαν, καὶ τὰ μὲν ἐσφαλμένα αὐτῆς ἐπιδιορθοῖ, τὰ δὲ ἀβέβαια διατρανοῖ, τὰ δὲ κενὰ πληροῖ καὶ ἀπαρτίζει. Αὐτὴν ταύτην τὴν διαγνωστικὴν μέθοδον ἀκολουθεῖ ἡ Συγκριτικὴ Φιλολογία καὶ περὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς Γερμανικῆς, τῆς Ἀγγλικῆς, τῆς Ἰταλικῆς, καὶ πάσης ἄλλης γλώσσης ἀποβλεπούσης εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐπιστήμης. Ἴσως δ' οὐ μακρὰν ὁ καιρὸς, ὅτε ἡ βιολογία τῶν λαλουμένων διαλέκτων ἐφέξει τὴν θέσιν τὴν μᾶλλον περιβλεπτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γενεθλίων καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸν πέπλον ὅστις πρὸς ἡμᾶς ἔτι καλύπτει τὰς μελλούσας κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης δὲν τολμῶμεν νὰ ἀναπετάσωμεν. Οὔτε δυνάμεθα νὰ προμαντεύσωμεν οἷον φῶς ἀπροσδόκητον εἶμαρται νὰ διαυγάσῃ ποτὲ εἰς τὴν ὁμιχλώδη γενεαλογίαν τῆς Νεοελληνικῆς ἡ ἐτυμολογικὴ λαμπάς. Τίνες καὶ πόσαι αἱ γλῶσσαι τῆς προγονικῆς ἀρχαιότητος, ὅσαι συνῆλθον εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτῆς; Κατὰ τίνα δ' ἐποχὴν, καὶ διὰ τίνας ἱστορικὰς αἰτίας ἡ σύγκρασις συνέβη; Τίνα δὲ τὰ ὑπερκρατήσαντα

κατὰ τὴν ἀναστοιχείωσιν αὐτὴν τῆς ἑλληνικῆς ἰδιωτικὰ στοιχεῖα, ποῦ δὲ τοῦ λόγου ἐξήσκησε τὴν τρανωτέραν ἐνέργειαν ἕκαστον τῶν στοιχείων αὐτῶν; Ἐπὶ τέλους, τίς ὁ γενικὸς κανὼν ὃν ἡ ἀποσύνθεσις καὶ ἡ ἐπακόλουθος ἀνάπλασις ἠκολούθησαν περὶ τὴν ἀφομοίωσιν τῆς ἀπλέτου γλωττικῆς ὕλης;

Ἴσως μικρὸν ἔτι, καὶ τὰ ἐρωτήματα ταῦτα θέλουσι λάβει παρὰ τῶν φιλολόγων τὴν προσήκουσαν λύσιν, διότι οὔπω καιρὸς ἦλθεν ἡμῖν τοιούτων σοβαρῶν μελετῶν. Ἀλλ' ἐν τοσούτῳ, οὐδὲν πρόωρον, οὔτε παράτολμον ἐὰν ἕως ἀπὸ τοῦδε θαρρούντως προαγορεύσωμεν, ὅτι κύκλον ἐθνικὸν, κύκλον καθόλου ἑλληνικὸν καὶ μηδόλως ἀλλότριον, μέλλει κατ' ἐξαίρεσιν πρωτοφανῆ, νὰ περιτρέξῃ ἡ ἐπιστήμη περὶ τὴν ἐκμελέτησιν τῆς χυδαίας μας· δι' ὃν ἔφημεν ἱστορικὸν λόγον, ὅτι μόνη αὕτη τῶν συγχρόνων τῆς Εὐρώπης γλωσσῶν συνετέθη παντάπασιν ἐκ στοιχείων ὁμογενῶν τε καὶ ὁμουσίων, ηὔξησεν ἐπὶ τῆς οἰκείας γῆς, καὶ ἐπαγιώθη πρὶν ἡ ἰσχὺς κατ' αὐτῆς σημαντικῶς ἡ μετὰ ἀλλογενῶν ἐπιμιξία. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἡ Φραγκικὴ κατάκτησις διαπρέπουσι διαφερόντως ἐν τῇ ἰδιοσυγκρασίᾳ τῆς Γαλλικῆς, ἢ Κελτογαλλικῆς διαλέκτου; Βλέπεις συντρέχοντα εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Ἰταλικῆς στοιχεῖα λατινικὰ, στοιχεῖα τῶν ἐγχωρίων τῆς ἀρχαίας Ἰταλίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, στοιχεῖα Αἰολίδος καὶ ἕτερα τινά. Ἀλλεπάλληλα δὲ στρώματα γλωττικὰ τοιαύτης φύσεως παρατηρεῖς καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς Ἀγγλικῆς, ἐξ ὧν διαπρέπουσι τὸ Σαξωνικὸν καὶ τὸ Νορμανδικόν. Ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν γλωσσῶν. Ποῦ,

ὅμως, αἱ περὶ τὸ λεκτικὸν δειναὶ μεταβολαί, δι' ὧν τὴν ἐγχώριον διάλεκτον ἐνόθευσαν αἱ ἀπὸ Δ'. Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀδιακόπως ἔκτοτε εἰς Ἑλλάδα εἰσβαλοῦσαι, ἢ προσκληθεῖσαι καὶ ἀποκατασταθεῖσαι βαρβαρικαὶ φυλαί, π. χ. αἱ τῶν Σαρματῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου (Ἀμμ. Μαρκελ. Β. 17. Κ. 13), τῶν Σλάβων, Ἀλβανῶν, Βουλγάρων, Φράγκων, Καταλάνων, Ἀράβων, Τούρκων, καὶ λοιπῶν; Οὐδὲν τοιοῦτον. Μόνον εὐαρίθμους τινὰς λέξεις εἰσήγαγον οἱ βάρβαροι εἰς τὴν συνήθη μας ὁμιλίαν, ἀλλ' ἡ χρῆσις τῶν λέξεων αὐτῶν δὲν ἀποδεικνύει τὸ ἑτεροσύνθετον τῆς γλώσσης μας. Ἆρά γε μετέχει τῆς Ἑβραΐδος ἡ Ἑλληνικὴ, παραλαβοῦσα διὰ τῆς Ἐκκλησίας τὸ *ὡσαννὰ*, τὸ *ἀμὴν*, τὸ *ἀλληλούϊα*, τὸ *Σαβαὼθ*, τὸ *χερουβεὶμ*, καὶ εἴκοσιν, ἢ τριάκοντα ἑτέρας λέξεις ἑβραϊκάς; Ἔμειναν αὗται πάντοτε βαρβαρισμοί, δὲν συνουσιάσθησαν τῇ γλώσσῃ, ἥτις ἀνόθευτος ἐσώθη καὶ ἀπερίσπαστος. Διὰ τοῦτο, ὁ νεώτερος Ἕλλην καὶ Ἀθηναῖος τὴν γλῶτταν ἐστὶ, καὶ Λάκων ἐνταυτῷ, καὶ Βοιωτὸς, καὶ Ἀρκὰς, καὶ Αἰτωλὸς, καὶ Θετταλὸς, καὶ Μακεδὼν, καὶ Ἀλεξανδρινὸς, καὶ εἴ τι ἄλλο κατὰ καιροὺς ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ ἐνεσφραγίσθη, ἀλλὰ βεβαίως οὔτε Ἄραψ ὑπάρχει, οὔτε Φράγκος, ἢ Τοῦρκος, ἢ Ἀλβανὸς, ἢ ἄλλο τι παραπλήσιον. Καθὼς ὁ γραμματολόγος θεωρεῖ τὴν Ἰλιάδα, τὸ πρῶτον αὐτὸ δοκίμιον τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων, ὡς Ἑλληνικῆς ὁμοεθνίας προανάκρουσμα, τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναγκάζεται τὴν Νεοελληνικὴν γλῶσσαν νὰ θεωρήσῃ ὡς συμπλήρωμα τοῦ Πανελληνίου διὰ μακρᾶς ἱστορίας τελεσθέν. Ἡ μὲν γὰρ ραψῳδία προεμήνυσε τὴν ἐθνικὴν ἁρμονίαν διὰ τῆς Ποιήσεως

ἡ δὲ γλῶσσα τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ἑρμηνεύει τῆς συνενώσεως τὸ τελεσιούργημα διὰ τῆς πεζῆς ἱστορίας.

Παραλείποντες οὖν τοὺς βαρβαρισμούς, οἵτινες μέρος συστατικὸν τῆς γλώσσης δὲν ἀποτελοῦσιν, εἰς τρεῖς κατηγορίας κεφαλαιώδεις, νομίζομεν ὅτι πρέπει τὸ λεκτικὸν τῆς Νεοελληνικῆς νὰ διαιρεθῇ.

Α΄. Λέξεις κατά τε τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν σημασίαν ἀνήκουσαι εἰς τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἰδιώματα, ἃς θέλει ποτὲ μεθερμηνεύσει καὶ γενεαλογήσει ἡ ἐπιστημονικὴ ἐτυμολόγησις.

Β΄. Λέξεις προφανῶς ἀρχαιότυποι τοὺς φθόγγους καὶ τὴν κατασκευήν, ὧν τὴν σημασίαν μᾶλλον ἢ ἧττον μετέβαλεν ἡ τριβὴ τῶν αἰώνων, μετεποίησεν ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἠθῶν.

Γ΄. Λέξεις ἰδιότυποι καὶ νεοποίητοι, ὧν ὁ σχηματισμὸς ὀφείλεται μέρος μὲν εἰς λείψανα καὶ εἰς ἰδιωτισμοὺς ἀρχαιοπαραδότους, μέρος δὲ εἰς τὸ συνθετικὸν τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς περιπετείας τοῦ μεσαιῶνος.

Τὴν διαίρεσιν ταύτην ὑπαγορεύει ἡμῖν ἡ πεποίθησις, ὅτι τὸ λεκτικὸν τῆς χυδαϊζούσης ἑλληνίδος ἀνήκει κατὰ μέγα μέρος εἰς πηγὰς παναρχαίας, ἀνάγεται εἰς ἐποχὰς προκαταρκτικὰς, εἰς ῥίζας καὶ τύπους καὶ σχηματισμοὺς τῆς ὑπὸ τῶν γλωσσογράφων λεγομένης Πρωταιολίδος διαλέκτου. Συχνάκις γὰρ ἀπαντῶμεν ἐν αὐτῇ τύπους ῥηματικοὺς, συνήθεις μόνον παρὰ τοῖς ἀρχαΐζουσι ποιηταῖς, καὶ ῥίζας ἀρχαιοτύπους, καὶ σημασίας λέξεων ὁμηρικὰς, καὶ μεταφορὰς μαρτυρούσας χρόνους, ὅτε τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων οὐσίαν ἡ πεῖρα καὶ ἡ φιλοσοφία εἰσέτι δὲν

ἐφανέρωσαν, καὶ λέξεις παραγομένας ἐξ ὀνομάτων, ἀποβληθέντων τῆς συνηθείας πρὸ τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐξευγενίσεως· πλὴν δὲ τούτων καὶ τονισμὸν αἰολικώτατον, ἀλλαχοῦ δὲ καὶ προφοράν τινα πρεσβυγενῆ, τὴν τῆς Λατινίδος καὶ τὴν τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν ἀναμιμνήσκουσαν, ἐπὶ τέλους, προσῳδίαν ἰδιωματικὴν, χρῆσιν διγραμμάτων καὶ πνευματισμῶν, καὶ ἕτερα τοιαῦτα, τεκμαίροντα τὴν ὠγύγιον, οὕτως εἰπεῖν, τῆς Ἑλλάδος ἐποχήν. Λέγομεν *Παλαίβω*, τὸ Παλαίω· *Κρύβω* καὶ *Κρούβω*, τὸ Κρύπτω· *Θρέφω*, ἰωνιστὶ, τὸ Τρέφω, καὶ *Πλάθω* τὸ Πλάττω· *Κλαίγω* καὶ *Καίγω*, τὰ Κλαίω, καὶ Καίω· *Τάζω*, *Βράζω*, *Ταράζω*, *Τιράζω*, ἐπὶ τὸ δωρικώτερον, τὰ Τάσσω, Βράσσω. κ. τ. λ. *Λαβαίνω*, *Λαχαίνω*, *Μαθαίνω*, ἀρχαϊκῶς, τὰ Λαμβάνω, Λαγχάνω Μανθάνω· *Κουφάλαν* αἰολιστὶ, τὴν Κυφάλην, Κύφαλον, καὶ *Τουλούπαν* τὴν Τολύπην· *Ἄγουρον*, ἢ *Ἄγωρον* Θρᾳκιστὶ, τὸν ἔφηβον· *Αὐτόφυον* αἰολιστὶ τὸν αὐτοφυῆ, ἀκέραιον, ἀκερμάτιστον· *Νανουρίζω*, τὸ νηνυρίζω καὶ μηνυρίζω· *Ἀκέρηον*, *Παληὸν*, *Γρηΐαν* Βοιωτικῶς τὸν Παλαιὸν, τὸν Ἀκέραιον, τὴν Γραῖαν· *Βραγίαν* αἰολιστὶ τὴν Ῥαγίαν, ῥαγὴν (τοῖχον, γραμμὴν)· *Ζορκάδιον* δωριστὶ τὴν δορκάδα· *Σκουτίον* κατὰ Θετταλοὺς τὸ σκύτινον ἱμάτιον, καὶ κατ' ἔκτασιν τὸ ἔνδυμα· *Φέλλαν* μακεδονιστὶ τὴν ἐπιδερμίδα, τὸ λεπτὸν δέρμα, ὅθεν τὸ *Φελλίον* (συγγενὲς τοῦ Λατ. Offella) καὶ ἡ *Φελλὰς*, κατ' ἀρχὰς μὲν δερμάτιον περικάλυμμα βιβλίου, εἶτα δὲ βιβλιάριον, κακῶς λεγόμενον *Φυλλάδα*· καὶ *Σκαμβάζω*, τὸ ἐννοῶ, ἐκ τοῦ μακεδονικοῦ *Σκαμβὴ*, ἡ κεφαλὴ (Ὅρ. Ἡ-

σύχ.) καὶ *Τάβανον* αἰολιστὶ τὸν οἶστρον, καὶ *Μυρτάριον* λακωνιστὶ ὁ ὕπερος.

Ὑπάρχουσι πάμπολλαι λέξεις ἐν τῇ καθομιλουμένῃ, στενὴν μὲν ἔχουσαι τὴν συγγένειαν πρὸς λέξεις ἀνηκούσας τῇ Γερμανικῇ, ἢ τῇ Γαλλικῇ, ἢ τῇ Ἀγγλικῇ, καὶ ὅμως ξέναι οὖσαι τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ. Τοιαύτη, π. χ. ἡ λέξις *Σκάρια*, σημαίνουσα τὴν ἀγανάκτησιν, ἣν ὁ Ἡσύχιος, γράφων *Ἀσκάρην* ἐπὶ τὸ νεοελληνικώτερον ἑρμηνεύει. Ἐκ τῆς *Σκάριας* ἐσχηματίσθησαν διάφοροι τύποι ῥηματικοί, τὸ *Σκανιάζω*, *Σκαριόω*, καὶ μέσον *Σκαριόομαι*, τύποι συγγενεῖς οὐ μόνον τῷ ἀττικῷ *Ἀσχάλλω* (ἐκ τοῦ ὑποθετικοῦ *Ἄσχος*, πόνος, ὀδύνη, λύπη) ἀλλὰ προσέτι τῷ Κελτικῷ Aschè, ὅθεν παράγονται αἱ ἄχρηστοι σήμερον Γαλλικαὶ λέξεις Hahai, καὶ Hache, συγγενεῖς δὲ καὶ τῷ ἀρχαίῳ γερμανικῷ Asck, καὶ τῷ ἀγγλικῷ Ake, καὶ ἄλλοις τισί. Ἄλλας δὲ πάλιν λέξεις ἐμφαντικὰς, καὶ ἀξιοθησαυρίστους ἐσχημάτισεν αὐτὴ τῶν αἰώνων ἡ συνήθεια. Τίς δὲν αἰσθάνεται χριστιανικῆς τινος εὐαισθησίας καὶ πνευματικότητος ἄρωμα προφέρων τὰς ἐκ πηγῶν ἀρχαίων παραγομένας *Γλειχοχειλίζω*, *Πικροκαρδίζομαι*, *Ἐλαφροκαρδίζομαι*, *Ὀλιγοκαρδίζω*, (συνώνυμον σχεδὸν τοῦ *Ὀλιγοθυμῶ*) *Βαρυγνωμῶ*, *Ἀνοσταίνω*, *Νοστιμεύομαι*, *Ξενοδουλεύω*, *Ἀγαπητικὸς* καὶ *Ἀγαπίζω*, *Ἀδελφοποίητος*, *Ὁμοιοιάζω*, *Ἑταιρειάζω*, *Οὐρανοφωτίζομαι*, *Γλυκομίλητος*, *Ἀνασαίνω*, *Ψυχοπονῶ*, *Ψυχομαχῶ*, *Ψυχούδι*, καὶ ἄλλας παρομοίας; Ἢ τίς θέλει φιλονεικήσει τὴν ἰθαγένειαν καὶ εὐφυΐαν τῶν ἐφεξῆς· *Ψαχνὸς*, *Γυρεύω*, *Ἐντρέπομαι*, *Θαλασσομαχῶ*, *Κακόβολα* (ἐπίῤῥ.) *Ῥεμβεύομαι*, (ἀναπολῶ, ἐπιποθῶ) *Συμ-*

παράγωγος (προφ. Συμπραγὸς, ὁ δίδυμος) *Ῥοβολῶ*, *Κόττα* (ἡ ὄρνις ὄρ. Ἡσύχ.), *Φαλλομαρῶ*, (φαλλὸς—μανιῶ, προφ. Φαρομανῶ), *Ξυλοβόρος* (ὁ σὴς), *Ὀλογυρίζω*, *Ὀφιδοστροφίζομαι*, *Ψεκαλίζει* (Ψεκαλὶς, Ψεκὰς), *Παρακόρη*, (θετὴ θυγάτηρ, καθὼς *Παραμάνα*, *Παραββᾶς*, Παρὰ-ἀββᾶς, ὁ παρὰ τὸν πατέρα κατὰ συγγένειαν ὤν, ὁ θεῖος, ὅθεν τὸ χυδαῖον *Βάρβας*, ἢ Μπάρμπας), *Παραμορεύω* καὶ *Ὑπομορεύομαι*, *Παραπροσωπίζομαι* (se farder) *Ἐλαφιάζω* καὶ *Ἐξιππάζω* καὶ *Σκιάζω* (ἐκφοβίζω), *Λακτάρα* καὶ *Λακταρίζω*, *Πλαγιάζω*, *Ποδοκόπιον* (Ποδοκρουστία), *Χονδρίον* (μέγας λίθος), *Ξεκιτεύομαι*, *Ψωμοζήτης*, *Ποδία* καὶ *Ποδόγυρος* (κράσπεδον), *Φαγοπότιον*, *Φεγγάριον* (ἡ σελήνη), ὅθεν καὶ τὸ *Φεγγαριάζομαι*, *Ἐξαοίγω*, *Φιλαποδέχομαι*, *Ληκάζω* καὶ *Γληκάζω* (μολύνω, παρὰ τὸ *Ληκὼ*), *Ῥιγιάζομαι* (frissonner) *Ἀνατριχιάζω*, *Λειανὸς* (λειαίνω), *Μοναξία*, *Μακροκαιρίζω*, κτλ.

Ἀνάγονται, τέλος πάντων, εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν προφανῶς ἀρχαίων, ἀλλὰ μεταβεβλημένην τὴν σημασίαν ἐχουσῶν, αἱ λέξεις *Μαρτυρῶ*, καταμηνύω, *Μελετῶ*, προτίθεμαι, *Παιδεύω*, κολάζω, κακόω, *Στραβὸς*, τυφλὸς, *Σκοτόω*, ἢ *Σκοτόνω*, φονεύω, *Καρτερῶ*, περιμένω *Λείψανον*, νεκρὸς, *Λαλῶ*, ἐπὶ κελαδήματος πτηνοῦ, ἢ κρούσεως μουσικοῦ ὀργάνου, *Κρίνω* ἢ *Κραίνω*, λαλῶ, *Κρασίον*, οἶνος, *Κέντημα*, ποικιλμὸς, *Κλ*... πέρδω, *Πειράζω*, *ἐνοχλέω*, *Πληρόω*, ἀποτινύω, κ.τ.λ.

Ἐὰν τὸ λεκτικὸν τῆς καθομιλουμένης τρανῶς μαρτυρῇ τὴν συνδρομὴν πλείστων ὅσων ἀρχαίων γλωσσῶν, οὐχ ἧττον ἡ ποικιλία τῆς προφορᾶς μαρτυρεῖ τὴν ποτὲ

γενομένην κράσιν. Ὁ αὐτὸς φθόγγος, ἡ αὐτὴ ἐνίοτε λέξις πολλαχῶς ὑπὸ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Ἑλλάδος προφέρονται. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι τὸ στοιχεῖον β ποῦ μὲν προφέρεται ὡς τὸ λατινικὸν V, ποῦ δὲ ὡς τὸ λατινικὸν B, ὡς εἰς τὰ *Μπουμπούκιον* (Βομβύκιον, βόμβυξ), *Μποῦφος* (Βοῦφος), *Μπουμπώνιον* (Βουβών), *Μπᾶ*! Βᾶ!; Ὅτι τὸ μὲν γ προφέρεται ἐνιαχοῦ δωριστὶ, καθὼς τὸ γαλλικὸν *G*, τὸ δὲ *K* ὡς τὸ λατινικὸν *C*, τὸ δὲ *X* ὡς τὸ γαλλικὸν *CH*; Τρεῖς προφορὰς διαφόρους ἔχει τὸ Υ· ποῦ μὲν ὁμοιάζει τὸ I, ποῦ δὲ τὴν δίφθογγον *ου*, καὶ ποῦ πάλιν τὸ γαλλικὸν U. Καὶ τὸ μὲν η, ἐνταῦθα μὲν προφέρεται ὡς ι, καθὼς εἰς τὰ *μῆνες, μῆλα, βήχω*, ἐκεῖ δὲ ὡς ε ὡς εἰς τὰ *ξερὸς* (ξηρὸς), *σίδερα* (σίδηρα), *νερὸν* (νηρὸν) *γνέμα* (νῆμα) *πλερόνω* (πληρόω) . . . Ἀλλ' ἡμεῖς ἀκροθιγῶς ἁπτόμεθα τῆς μελέτης, δὲν ἐπιχειροῦμεν εἰς ὀλίγας τινὰς σελίδας νὰ πραγματευθῶμεν τὸ μέγα μάθημα. Ἄλλοι τὴν σπουδαίαν ὕλην μερικώτερον ἀλλαχοῦ ἂς μελετήσωσιν.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν δημωδῶν διαλέκτων εἰς τὴν χώραν τῆς Ἀττικῆς ἀριστοεπείας, πλὴν τῆς περὶ τὸ λεκτικὸν μεταβολῆς, ἐπέφερεν, ὡς ἔφημεν ἀνωτέρω, καὶ τὴν σοβαρωτέραν ἄλλην τῆς γραμματικῆς ἀλλοίωσιν. Ἡ τέχνη τοῦ ὀρθῶς λαλεῖν καὶ ὀρθῶς γράφειν, ἢ μᾶλλον, ἡ ἰδέα τῆς περὶ τὸ λέγειν ὀρθότητος, ὑπέστη προϊόντος τοῦ χρόνου τὴν αὐτὴν ἐκείνην μεταβολὴν, ἣν ὑπέστησαν αἱ νεώτεραι κοινωνίαι, πρὸς τὰς πρεσβυτέρας τῶν Ἀθηνῶν καὶ Ῥώμης παραβαλλόμεναι. Δέον γὰρ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι δὲν ἐτροποποίησε τὴν ἰδέαν ἡ τροποποίησις

τῆς τέχνης· ἀλλ' ἡ τροπὴ τοῦ λογισμοῦ συνεπήγαγεν ἀναγκαίως τῆς γραμματικῆς τέχνης τὴν μεταῤῥύθμισιν.

Ἐὰν ἐξ ὑψηλῆς περιωπῆς ῥίψωμεν τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ τεχνολογικοῦ συστήματος τῶν νεωτέρων γλωσσῶν, ἐντεῦθεν δ' ἀκολούθως μεταβλέψωμεν εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἀρχαίου λόγου, ταύτην ἀμέσως παρατηροῦμεν μεταξὺ τῶν ὑποκειμένων συστημάτων τὴν διαφοράν· ὅτι ὁ μὲν ἀρχαῖος λόγος ἐκτυλίσσεται δυσανάλυτος, περιπεπτυγμένος, σκολιὸς, μακρὸς, μονομερὴς τρόπον τινὰ, ὁ δὲ νεώτερος φιλεῖ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν συντομίαν· ὅτι τὰ μὲν πάθη τῆς ἀρχαίας λέξεως εἶναι καὶ ἀνώμαλα περὶ τὸ βαίνειν, καὶ πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, τὰ δὲ τῆς νεωτέρας, ὁμαλώτερα καὶ ὀλιγώτερα. Κύρια πάσης μὴ νεκρᾶς διαλέκτου γνωρίσματα σήμερον εἶναι ἡ *Ἁπλότης* καὶ ἡ *Συντομία*· εἰς τὰς δύο ταύτας λέξεις, νομίζομεν, συγκεφαλαιοῦται ἡ οἰκονομία οἱουδήποτε τῶν συγχρόνων ἰδιωμάτων. Ἐξέτασον ἓν πρὸς ἓν τὰ διάφορα μέρη τοῦ νεωτέρου λόγου, καὶ παράβαλε τὴν ἐνεστῶσαν αὐτῶν κατάστασιν πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγὰς, ὅθεν ἕκαστον ἀπορρέει! Τὴν αὐτὴν ὕλην ποῦ μὲν πολὺ, ποῦ δ' ὀλίγον, βλέπεις ἑκατέρωθεν· ἀλλ' ἐν τοσούτῳ ἡ ὕλη αὐτὴ συνεθλάσθη ὑπὸ τῆς τριβῆς τῶν αἰώνων, τ' ἄκρα κυρίως ἠκρωτηριάσθησαν, τὰ διάφορα μέρη της ἀπεζεύχθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ὁ δὲ μηχανισμὸς τοῦ λόγου οὕτω πως ὑπὸ τῆς θλίψεως ἁπλοποιήθη, ὥστε κατέστη οὐ μόνον εὐδιάγνωστος πρὸς πάνθ' ἕκαστον, ἀλλὰ καὶ εὐκατασκεύαστος. — Στερεώσωμεν τὴν σκέψιν διὰ παραδείγματος!

Οὐδεὶς θέλει ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ οὐσιωδεστέρα τοῦ ἀνθρω-

πίνου σώματος ἀνάγκη ὑπάρχει ἡ καθημερινὴ τροφὴ, ἡ ἀνάγκη αὐτὴ, ἥτις, κατὰ τὴν φράσιν συγχρόνου τινὸς πολιτικοῦ, κυβερνᾷ τὴν οἰκουμένην. Τί μᾶλλον ἀπαραίτητον, τί δ' εὐκολώτερον καὶ ἁπλούστερον τῆς λειτουργίας ταύτης, ἣν ἄλλως τε κοινὴν ὁ ἄνθρωπος ἔχει μετὰ τῶν λοιπῶν ζώων; Χρήζει τροφῆς ὁ πλούσιος, χρήζει δὲ καὶ ὁ πτωχός· χρήζει ὁ πεπαιδευμένος, καθὼς καὶ ὁ ἀπαίδευτος· χωρὶς δὲ τροφῆς, παραλύεται καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη. Καὶ ὅμως, παράδοξον! Ὅπως ὁ πρεσβύτερος Ἕλλην ἐκφράσῃ τὴν ἁπλουστάτην πρᾶξιν τοῦ τρέφεσθαι κατὰ τοὺς διαφόρους ὅρους τοῦ χρόνου, ὤφειλεν, εἰμὴ διὰ προσοχῆς καὶ μελέτης, τοὐλάχιστον διὰ τῆς ἕξεως, ἀλλὰ πάντοτε οὐκ ἄνευ δυσκολίας, νὰ γείνῃ ἐγκρατὴς μικρᾶς τινος ἐπιστήμης, ῥυθμιζούσης τὰς ἐγκλίσεις, τοὺς χρόνους, καὶ τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ ῥήματος *Ἐσθίω*. Τίς ὁ παρατατικὸς τοῦ ἀτάκτου τούτου ῥήματος, τοῦ ἐκφράζοντος τὴν τακτικωτέραν ἐργασίαν τοῦ κόσμου; *Ἤσθιον*· ὁ τύπος *ἐσθίω* ἕως τοῦδε τρώγεται. Ἀλλὰ τὶς ὁ μέλλων; *Ἔδομαι*, ἢ *Φάγομαι* ἢ ποιητικῶς *Ἐδοῦμαι*. Ὁ δὲ παρακείμενος; *Ἐδήδοκα*. Ὁ δὲ ὑπερσυντελικός; *Ἐδηδόκειν*. Ὁ δὲ ἀόριστος ά; *Ἠδέσθην*. Ὁ δὲ ἀόριστος β'; *Ἔφαγον*. Παραλείπομεν τοὺς περὶ τὴν κλίσιν τοῦ ῥήματος ἀττικοὺς καὶ ποιητικοὺς ἰδιωτισμούς· ἀλλὰ καὶ μόνον εἰς τὰ βραχέα ταῦτα περιοριζόμενοι βλέπομεν, ὅτι πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἰδέας τοῦ ἐσθίειν ὁ ἀρχαῖος ὤφειλε νὰ προσφύγῃ εἰς τρία θέματα διάφορα, ἀτάκτως ἀλλήλοις συνδυαζόμενα, καὶ περιπλεκόμενα.

Ὁποία λοιπὸν δυσκαταμάθητος ἀνωμαλία, καὶ περιττὴ

ποικιλία κατὰ σημασίαν ἄμεσον καὶ ἔμμεσον, κατὰ τοὺς σχηματισμοὺς, τὰς ἐγκλίσεις, τοὺς χρόνους, τὰ πρόσωπα, τοὺς ἀριθμούς. Σχηματισμοὶ διπλοῖ, διπλᾶ καὶ τριπλᾶ θέματα· σχηματισμοὶ ἀρχαῖοι καὶ σχηματισμοὶ νεώτεροι· σχηματισμοὶ ποιητικοὶ, σχηματισμοὶ λογογραφικοὶ, σχηματισμοὶ ἀνήκοντες εἰς διαλέκτους, ἐπὶ τέλους σπάνιοι, ἄχρηστοι, καὶ εὔχρηστοι. Καὶ τάδε μὲν περὶ ῥημάτων. Τί δὲ περὶ τῆς ποικιλίας καὶ ἀνωμαλίας τῶν λοιπῶν τοῦ λόγου μερῶν; Ἐρωτῶμεν τὸ μνημονικὸν τῶν ἀθλίων μαθητῶν, ὅπερ συνήθως καταντρύχεται εἰς τὴν ἐκμάθησιν τοσούτων κανόνων, ὅσων σχεδὸν καὶ ἐξαιρέσεων.

Ἀλλ' ἀντιστρόφως πορεύεται τὸ σύστημα τῶν νεωτέρων γραμματικῶν. Ἀντὶ τῆς ἀνωμαλίας, τῆς πολυειδίας, τῆς περισσότητος, τοῦτο θηρεύει τὴν ὁμαλότητα, τὴν συντομίαν, τὴν κοινοχρησίαν, ἢ μᾶλλον τὴν ἀπόλυτον εὐχρηστίαν. Οὐδὲν τὸ περιττὸν, ἢ τὸ ἄχρηστον ἐν αὐτῷ· μονοτυπία, ἁπλότης περὶ τὴν τροπὴν τῶν καταλήξεων, εὐστροφία περὶ τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων, καὶ τὰς συζυγίας τῶν ῥημάτων, σχηματισμοὶ ὁμοιόπτωτοι καὶ πάσης ἐξαιρέσεως ἀπηλλαγμένοι, ἑνὶ λόγῳ, μηχανισμὸς τεχνολογικὸς, ὅσον οἷόν τε εὐχερὴς, ἀπέριττος, ἀσύμπλοκος. Εἰς τὰς ἡμέρας μας, ἡ τέχνη τοῦ ὀρθολογεῖν, ars loquendi χάριν οἰκονομίας χρόνου ἐσυνθηκολόγησε τῇ τέχνῃ τοῦ ταχυλογεῖν, rapide loqui. Ἄλλος γὰρ ὡροδείκτης, παρὰ τὸν ἀρχαῖον, ἐμέτρησε τὸν χρόνον, ἀφ' ὅτου τὸν κόσμον ἐδίδαξεν ἡ πεῖρα, ὅτι δούλη τοῦ προφορικοῦ λόγου δὲν εἶναι ἡ πράξις, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ λόγος αὐτὸς δουλεύει τῇ πράξει, τῇ ταχυεργίᾳ, τῇ δραστηριότητι. Ὑπομονή. Οὕτω

διέταξεν ἡ μοῖρα τὰ πράγματα. Οἱ φιλόμυθοι πρόγονοί μας ηὐκαίρουν εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν λέξεων συμμετρίαν· ἀλλ' ἡμᾶς κατεπειγόντως ὠθεῖ καὶ προσελαύνει ὁ ῥοῦς τῶν πραγμάτων. Αὐτοὶ μὲν τὰς ἀνωμαλίας τοῦ βίου καὶ τῆς γῆς τὰς τραχύτητας ὑπερέβαινον ἀεροβατοῦντες ἐπὶ πτερύγων ἀελλόποδος λόγου, ἡμεῖς δὲ κατεδικάσθημεν πεζῇ πορεύεσθαι, πεζῇ γράφειν τε καὶ διαλέγεσθαι καὶ διδάσκεσθαι. Σήμερον ὁ λόγος δὲν περιοδεύει, μετεωριζόμενος καὶ ἀμφιπτερυγίζων ὡς ἀετὸς, ἀλλὰ προβαίνει καὶ πάντοτε προβαίνει τῆς γῆς ἁπτόμενος. Ὁ νεώτερος λόγος ἀκολουθεῖ τοῦ αἰῶνος τὴν ροπήν· χαράσσει κατ' εὐθυωρίαν ὁδοὺς μακροτάτας, καὶ τὴν ἀτμομηχανὴν εἰς φειδωλίαν καιροῦ μεταχειριζόμενος, ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην χώραν καὶ ἀπὸ κλίματος εἰς κλίμα πόλιν αὔτανδρον εἰς βραχύτατον χρόνου διάστημα μετακομίζει.

Ἄξίωμα γενικὸν, καὶ παρὰ παντὸς λαοῦ φιλοπροόδου ὁμολογούμενον· ὅσῳ ὁμαλὴ, καὶ σύντομος, καὶ εὐμεταχείριστος ἡ τῆς λαλουμένης γλώσσης Γραμματικὴ, τόσῳ ταχύτερον διὰ τῆς πανδήμου χρήσεως πλουτίζεται, καθαρίζεται, λειαίνεται καὶ μελῳδικωτέρα ἀποβαίνει ἡ ὁμιλία, τόσῳ μᾶλλον ἐθνωφελὴς καθίσταται ἡ μεταξὺ τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ τῆς διανοητικῆς μειονότητος συγκοινωνία, χάριν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐμφύτων τοῦ πλήθους δυνάμεων, καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς συνεργασίας. Πότε τὸ γένος ἐξευγενίζεται; Ὅταν ἡ τέχνη τοῦ λόγου δὲν εἶναι μυστήριόν τι Αἰγυπτιακὸν εἴς τινας ὀλίγους ἱερεῖς ἐμπεπιστευμένον καὶ τοῖς πλείοσιν ἀπρόσιτον· ὅπου τῶν λογίων ἡ ἡγεμονία δὲν κωλύει τῆς

αὐτοφυοῦς ἀγχινοίας τὴν ἐξόρμησιν, τῆς εὐφυΐας τὴν αὐτόματον ἀναπτέρωσιν, οὔτε διὰ πεδῶν πολυπλόκων περιστέλλει τὴν πρόθυμον τοῦ λαοῦ συνεργασίαν εἰς τὴν βελτίωσιν τὴν ἐθνικήν. Προβαίνει ταχὺς ὁ φωτισμὸς ἐκεῖ ὅπου, μᾶλλον ἡ μαθηματικὴ ἐπιστήμη, σύντομος οὖσα καὶ περιωρισμένη ἡ γραμματικὴ, εἰς ὀλίγα τινὰ μαθήματα διδάσκεται, ὅπου τὴν ἰδίαν γλῶσσαν μαθόντες ἐκ τοῦ προχείρου, εἰς μελέτην ἄλλων γλωσσῶν συνήθως τρέπονται οὐ μόνον οἱ πεπαιδευμένοι, ἀλλὰ καὶ οἱ βάναυσοι αὐτοὶ, ὠφελοῦντες οὕτω τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν, τὴν πολιτικὴν, καὶ τὴν πρόοδον τοῦ γένους ἐπιταχύνοντες.

Ἰδοὺ ἡ ῥοπὴ τοῦ νεωτέρου κόσμου, ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ πρεσβυτέρου! Ἰδοὺ διατὶ οἱ μὲν ἀρχαῖοι προώδευον κατὰ λόγον ἀριθμητικὸν, οἱ δὲ σήμερον Εὐρωπαῖοι προάγονται ῥυθμῷ τινι γεωμετρικῷ, οἱ δὲ τούτων ἀπόγονοι θέλουσί ποτε τρέξει διὰ ταχύτητος ἀκαταλογίστου. Μεταξὺ λοιπὸν Εὐαγγελίου καὶ οἱασδήποτε Γραμματικῆς, καθὼς ἔτι μεταξὺ τῆς γραμματικῆς ἔθνους τινὸς καὶ τῆς τούτου διανοητικῆς καταστάσεως, ὑπάρχουσι σχέσεις καὶ ἀναλογίαι ἃς ὁ μὲν ὄχλος τῶν λογίων δύναται νὰ ἀγνοήσῃ, ἀλλ' ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφία ἐξετάζει καὶ διορᾷ. Πᾶσα γὰρ ἀνωμαλία, πᾶσα δυσκολία, τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν προσκόπτουσα, ἀντίκειται τῇ θρησκείᾳ τῶν φώτων καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Θεὸς Λόγος εἰσήγαγε τὴν ἰσονομίαν, ἄρα τὸ Εὐαγγέλιον ἰσοπέδωσεν ὁριστικῶς τὴν Γραμματικήν.

Ἐκ τῶν συγχρόνων ἐθνῶν οὐδὲν ἴσως ἔλαβε θεόθεν τοσαῦτα δωρήματα πρὸς ἐπίσπευσιν πολιτισμοῦ καὶ ἀπό-

λαυσιν ἐλευθερίας, ὅσα περ ἔλαβε τὸ Ἑλληνικόν. Εὐγένειαν, ἀπαραδειγμάτιστον μακροβιότητα, πολυχρόνιον πεῖραν, ἔλαβε παρ' ὀλίγον πάντα τῶν ἄλλων ἐθνῶν τὰ προτερήματα, πλὴν τῶν ἰδιαιτάτων, καὶ μοναδικῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ διατί τοσαῦτα σπάνια προσόντα ἄγονα καὶ ἀτελεσφόρητα σχεδὸν ἀπέβησαν ἐπὶ εἴκοσιν αἰῶνας; Διατί εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐξευγενίσεως προωδοποίησαν ἄλλα γένη, οὐχ οὕτω καλῶς ἀπηρτισμένα, γένη βάρβαρα καὶ ἀνεξιστόρητα πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν; Ζήτημα πρὸς τὸν νεώτερον Ἕλληνα μέγα καὶ οὐσιωδέστατον. Ἐβραδυπορήσαμεν ἐπὶ ὅλους εἴκοσιν αἰῶνας διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον, ὅτι ἔβη μὲν ὁ ποῦς ἡμῶν εἰς τὰ πρόσω, ἀλλ', ἕνεκά τινος βασκανίας ἢ ἀνάγκης, ἦν ἄλλως τε δὲν τολμῶμεν νὰ καταδικάσωμεν, ἡ κεφαλὴ, ὀφθαλμοί τε καὶ ἐγκέφαλος, διέμειναν ἐστραμμένοι πάντοτε πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐβραδυπορήσαμεν, διότι ἀρχαιολεκτήσαμεν σφόδρα, διότι ὁ λαὸς δὲν συνεκάθησεν εἰς τὸν δεῖπνον τῆς κοινωνίας μετὰ τοῦ λογίου· διότι ἀπεγνωκότες οἱ πεπαιδευμένοι τὸν σκοπὸν τῆς ἐθνικῆς ὁδοιπορίας, ἀπηώρησαν ἀκαταπαύστως τὴν διάνοιαν, ἀνέθεντο τὴν πᾶσαν ἐλπίδα εἰς κόσμον ὀνειρωδῶν ἀναμνήσεων. Οὕτω δέ πως τὸν ἀγῶνα τῆς χριστιανικῆς ἀναπλάσεως ὑποδυθέντες, τὸ μὲν βάπτισμα γενόμενοι νεωτεριταὶ, τὸ δὲ φρόνημα μείναντες εἰδωλολατρῶν εἰδωλολάτραι, οὔτε γλῶσσαν ἰδίαν ἐφροντίσαμεν νὰ ῥυθμίσωμεν, γλῶσσαν ἀνάλογον πρὸς τὰς παρούσας ἀνάγκας, οὔτε λαὸν αὐτοδύναμον καὶ αὐτοενέργητον ἐμορφώσαμεν, οὔτε σκέπην νέαν, ἀντὶ τῆς κατερειπωμένης ἐκείνης προγονικῆς, ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἀνῳκοδομήσαμεν· ἀλλὰ, νέοι συνάμα

καὶ γεγηρακότες, ἐθνικοί τε καὶ χριστιανοί, Ἀθηναῖοι τε καὶ Ῥωμαῖοι, ζῶντες τε καὶ νεκροί, ἀμφίβιοι δὲ πάντοτε, καὶ ὁπωσδήποτε, προετιμήσαμεν κουφοδοξίας χάριν προσκεκολλημένας εἰς ἕκαστον τῶν ποδῶν νὰ σύρωμεν δύο ἀλύσεις ἐσκωριασμένας, ἐντεῦθεν μὲν τὴν προπατορικὴν, ἐκεῖθεν δὲ τὴν Λατινικὴν, παρὰ νὰ τεθῶμεν ὡς ἡμῖν ἔπρεπεν, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς διαμορφουμένης χριστιανωσύνης, ἴδιον, καὶ αὐτόζωον δημιουργοῦντες πολιτισμόν.

Καὶ ὅμως, ἂν ἡ ἀπρόσωπος αὕτη τοῦ λαοῦ κατάστασις ἐφ' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος, διεκώλυσε τὸν σχηματισμὸν προσφόρου γλώσσης, καὶ γραμματολογίας πρωτοτύπου, — μικτὰ τοῖς κακοῖς τ' ἀγαθὰ — ἡ ἐθνικὴ ἀνεπιμιξία, ἥτις διακρίνει τὴν βυζαντινὴν πολιτείαν ἀπὸ τῶν ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν γενῶν, ἐτήρησεν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἰδιώτιδος χαρακτῆρα τινὰ ἀρχαϊκὸν, μαρτυροῦντα τὴν ἀδιάλειπτον συνέχειαν τῆς παραδόσεως, τὴν διαρκῆ ἐμφοίτησιν τοῦ παρελθόντος εἰς τὴν πολίτευσιν τοῦ μεσαιῶνος. Τίνα ποτὲ κατάκτησιν μεγάλην ὑπέστημεν ἡμεῖς ὁμοιάζουσαν τὴν Φραγκικὴν τῆς Γαλλίας, ἢ τὴν Γερμανικὴν τῆς Ἰταλίας, τίνα, πλὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἧς οὐδὲν ἴχνος μετ' ὀλίγον ἀπέμεινε, καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτῆς, τὴν ὁποίαν οἱ ἔγγονοί μας θέλουσι βέβαια ὀνομάσει κατοχὴν μᾶλλον, ἢ κατάκτησιν; Διὰ τοῦτο, τὰ ἴχνη τῶν ἠθικοκοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπαναστάσεων, ἅπερ βαθέως ἐντυποῦνται εἰς τὰς γραμματικὰς τῶν ἑτέρως χριστιανῶν, δὲν ὁμοιάζουσι καθόλου τὰ ῥυτιδώματα ἅπερ ποῦ πολὺ, ποῦ δ' ὀλίγον ἀροτριῶσι τὸ μέτωπον τῆς ἡμετέρας. Ἐκεῖ μὲν βλέπεις πληγὰς ἐνίοτε αἱμοσταγεῖς,

ἀκροτηριάσεις, μελῶν στρεβλώσεις· ἐνταῦθα δὲ, ἀμυχάς τινας μόνον, ἢ τὸ πολὺ, παραρθρώσεις καὶ εὐθεραπεύτους στραγγαλισμούς. Τόπος οὗτος οἰκεῖος εἰς παραλληλισμὸν τοιαύτης φύσεως δὲν εἶναι. Ἀλλὰ φέρε ἐρωτήσωμεν· πλὴν τῆς Μετοχῆς, ἥτις ἐξέλιπεν, εἰς ποῖον τῶν τοῦ νεοελληνικοῦ λόγου μερῶν ὁ συγκριτικὸς φιλολόγος δὲν εὑρίσκει μᾶλλον ἢ ἧττον διατετηρημένον τὸν ῥυθμὸν τῆς ἀρχαιότητος; Αἱ νεοελατινικαὶ διάλεκτοι ἀπώλεσαν τὴν τροπὴν τῶν ληκτικῶν συλλαβῶν περὶ τὰς κλίσεις τῶν ὀνομάτων· ἡ δὲ ἡμετέρα, καίτοι μεταβαλοῦσα τὰς πτωτικὰς καταλήξεις ἐπὶ τὸ ἁπλούστερον, ἐτήρησεν, ὅμως, τὴν μεταξὺ πτώσεως καὶ πτώσεως διαφοράν. Ἐκεῖναι μὲν ἀπέβαλον τὰς καταλήξεις τῶν συγκριτικῶν καὶ ὑπερθετικῶν ἐπιθέτων, ἡ δὲ ἡμετέρα, διασώζει αὐτὰς, ὡς ἔτι διασώζει τὰ ἄρθρα, καί τινας τῶν ἀναγκαιοτέρων ἀντωνυμιῶν. Ἀλλά διαφυλάττει ἡ ἡμετέρα γραμματικὴ καὶ δύο ἕτερα γνωρίσματα ἀρχαιοτυπίας· τὸν σχηματισμὸν καὶ τὰς καταλήξεις τῶν πέντε Διαθέσεων, ἔτι δὲ τὸν αὐτὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων, διὰ καταλήξεως καὶ διὰ συνθέσεως, πλεονεκτήματα τιμαλφέστατα, ἀπεριόριστον ὁρίζοντα καὶ θησαυροὺς ἀνεξαντλήτους ἐπαγγελλόμενα πρὸς τὴν μέλλουσαν πολιτείαν τοῦ Πανελληνίου. — Διὸ, « διαστέλλουσα, ὡς ὁ Κ. Ἀσώπιος παρατηρεῖ (Προλεγ. εἰς τὸ περὶ Ἑλλην. Συντ.), ἰδιαίτερον τύπον παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου, δὲν συγχέει αὐτοὺς, ὡς ἡ γερμανικὴ καὶ ἀγγλικὴ, διὰ τοῦ schrieb καὶ writ ἢ wrote ἐκφέρουσαι τὰ ἔγραφα καὶ ἔγραψα· ἔχουσα ἰδιαίτερον τύπον τοῦ παθητικοῦ, τύπτομαι, ἀγαπῶμαι, κτλ, δὲν ἀναγκάζεται νὰ λέγῃ io vengo

battuto, io son amato. Ἔχουσα ἰδιαίτερον σχηματισμὸν τοῦ μέσου, ὅμοιον ὅμως τῷ παθητικῷ, ὡς καὶ ἡ ἀρχαία ἐν πολλοῖς, *λούομαι*, *κτενίζομαι*, δὲν ἔχει χρείαν τῆς ἀντωνυμίας mi lavo, mi pettino, ὡς δύναται νὰ εἴπῃ καὶ ἁπλῶς ἀγαπῶ, καὶ οὐχὶ πάντοτε ἀναγκαίως ἐγὼ ἀγαπῶ, διότι ἕτερον ἑκάτερον ». Καὶ ταῦτα μὲν ἐμπαρόδως περὶ ἀρχαιοτυπίας.

Ἀλλὰ ποῦ πρὸ πάντων ἡ χριστιανικὴ ἀναστοιχείωσις, ποῦ ἡ ἐπενέργεια τῶν αἰώνων, ποῦ ἡ εἰς τὸν ὀργανισμὸν τοῦ ἀρχαίου λόγου ἐγκατάσκηψις τῆς δημώδους πολιτεύσεως, καὶ συντόμως, ὁ τύπος τῶν μεσαιωνικῶν ἐνεργειῶν καὶ παθήσεών μας ἐνεκολάφθη; Εἰς τὸ Ῥῆμα. Ἐνεχαράχθη ἐξαιρέτως εἰς τὰς ἰδιότητας ἐκείνας τοῦ ῥήματος, ὅσαι ἢ ὑπερεῖχον ἀνωμαλίᾳ καὶ ἰδιοτροπίᾳ, ἢ ἐπλεόνασαν ἐν τῇ χυδαίᾳ συνηθείᾳ· εἰς τὴν Ἔγκλισιν, δηλαδὴ, τὸν Ἀριθμὸν, τὸν Χρόνον καὶ τὴν Συζυγίαν. Ἐὰν ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν συνήθως λαλοῦμεν καὶ γράφομεν πρέπῃ νεωτέρα νὰ ὀνομασθῇ, καὶ δὴ μετὰ τῶν νεωτέρων νὰ συγκαταταχθῇ, τοῦτο κυρίως ἀποδοθήσεται εἰς τὰς ῥηματικὰς ἀλλοιώσεις. Ἐνταῦθα μόνον ἐναργῶς ἐπισημαίνεται ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου κόσμου πρὸς τὸν νεώτερον, τὸ χάσμα, τὸ χωρίζον τὰ ἡμισφαίρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ μεταμόρφωσις τῶν τεσσάρων τούτων τοῦ ῥήματος ἰδιοτήτων, εἶναι, εἰ ἔξεστιν οὕτως εἰπεῖν, αὐτὸς ὁ μεσαιών. Ἀπόδος, εἰ δύνασαι, τὰ ἀπολωλότα καὶ ἀποκατάστησον τὰ μεταβληθέντα αὐτὰ, ἐπηνώρθωσας εὖ τε καὶ χεῖρον τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν σύνταξιν τῶν ἑλληνιστὶ συγγραψάντων Εὐαγγελιστῶν.

Ὅτι ἡ μετὰ Χριστὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας σύμπλασις ἑκόντων ἀκόντων τῶν λογίων ἐπηρέασε τὴν τέχνην τοῦ λόγου, τοῦτο ἱστοριονομικῶς ἐξηγεῖται, καὶ ἤδη ἐξέθημεν ἐπὶ τούτου τὰς σκέψεις μας. Ἀλλὰ πῶς ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον, ὅτι αἱ αὐταὶ ὡς ἔγγιστα ῥηματικαὶ τῆς ἑλληνικῆς γραμματικῆς ἀλλοιώσεις συνέβησαν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς νεωτέρας γλώσσας τῆς Εὐρώπης; Ἀνυπόθετος ἡ δι' ἐπιμιξίας καὶ μιμήσεως μετάδοσις· ἐπειδὴ ἐκτὸς, ὅτι ἐθνομιξίαν Ἑλλήνων καὶ Φράγκων λ. χ. ἡ ἱστορία καὶ ἡ φιλολογία δὲν ἀναφέρουσιν εἰς χρόνους καθ' οὓς ἡ Γλῶσσα ἐσχηματίζετο, ἀλλ' ἡ νεοελληνικὴ γραμματικὴ εἶχεν ἤδη περιέλθει εἰς ἣν σήμερον ὑπάρχει κατάστασιν πολὺν καιρὸν πρὶν ἢ σχηματισθῶσιν αἱ νεολατινικαὶ καὶ νεοσαξωνικαὶ διάλεκτοι. Καὶ π. χ. διατί τὸ ἁπλοῦν σχῆμα τοῦ Μέλλοντος, τὸ ἐν πάσῃ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ ἐνυπάρχον, ἐξέλιπεν ἐντελῶς ἐκ πάσης νεωτέρας διαλέκτου τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ συστήματος. Σύμπτωσις; οὕτω γενικὴ ἐπέχει ἰσχὺν νόμου, καὶ ἔπρεπε νὰ μὴ παρέλθῃ ἀνεξέταστος. Τάχα συνέδραμεν εἰς τὴν μεταβολὴν, ὡς εἰς πολλὰ ἄλλα, ὁ κανὼν τῆς ἁπλοποιήσεως, ἢ τὴν μεταβολὴν ἐπέφερεν ἑτέρα τις ἀνάγκη φιλοσοφωτέρα. Ὁ νεώτερος τοῦ Μέλλοντος σχηματισμὸς διαφέρει τοῦ ἀρχαίου κατὰ τοῦτο, ὅτι χρήζει βοηθητικῶν τινων ῥημάτων, *ἔχω*, *εἰμὶ*, *θέλω*, *ὀφείλω*, ὥστε ἡ βούλησις, ἡ ἠθικὴ διάθεσις, ὁ σκοπὸς ἀποχωρίζονται τῆς πράξεως (411). Ἐνὼ λοιπὸν ὁ τῇ θεᾷ Ἀνάγκῃ δουλεύων εἰδωλολάτρης ἐν τῇ λέξει *Ηράξω* συμπεριελάμβανε *πρόσωπον* ἅμα καὶ *βούλησιν*, καὶ μέλλουσαν *πρᾶξιν*, ὁ χριστιανὸς, τὴν δουλείαν τῆς συνειδήσεως ἀποβαλὼν, καὶ τὴν συναίσ-

θησιν κτήσας τῆς ἐλευθερίας του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδέαν τοῦ μέλλοντος συλλαβὼν καθαρωτέραν, διέκρινε τὴν ἰδίαν βούλησιν ἀπὸ τῆς προτιθεμένης πράξεως, ὅπως ἐπὶ τοῦ τελεσθημένου ἔργου ἐπιβάλῃ τρόπον τινὰ τὴν σφραγῖδα τῆς θελήσεώς του, ἢ τῆς ὑπάρξεώς του, ἢ τοῦ καθήκοντος. Γνώμην ἐκφράζομεν, δὲν δογματίζομεν. Ἀλλὰ τίς οἶδε μὴ ὁ σύνθετος οὗτος τοῦ Μέλλοντος σχηματισμὸς ὑποσημαίνῃ τὴν νίκην τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς πολυθεϊκῆς ἀνάγκης, τὴν ὑπερίσχυσιν τῆς ἀτομικότητος αὐτῆς, ἥτις τοσαύτην ἔσχεν ἀνάπτυξιν ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς σήμερον;

Εἰ δὲ τὸν ἀρχαῖον τύπον τοῦ μέλλοντος δὲν διεφύλαξεν ἡ νεοελληνική, ἔχει ὅμως, καθὼς ὀρθότατα ὁ αὐτὸς Κ. Ἀσώπιος σημειοῖ, «διπλοῦν μέλλοντα, τῆς συνεχείας καὶ συντελείας, *θὰ γράφω*, καὶ *θὰ γράψω*, ὅπερ οὐδεμία τῶν γνωστοτέρων γλωσσῶν τῶν νεωτέρων, ἀκριβῶς δὲ εἰπεῖν οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἔχει, διότι διάφορον τὸ *μέλλω γράφειν* τοῦ *θέλω γράφει* ἢ *θὰ γράφω*. Ὡσαύτως λέγει διαστέλλουσα *νὰ γράφῃ* καὶ *νὰ γράψῃ*, *νὰ ἔρχεται* καὶ *νὰ ἔλθῃ*. Περίεργον δὲ ὅτι ἀνωμάλως μετήνεγκε τὸ προστακτικὸν καὶ εἰς τὸ παρελθὸν, λέγουσα *ἂς ἔγραφεν*, *ἂς ἤρχετο*, τὸ ὁποῖον μόνον περιφραστικῶς δυνατὸν ἄλλαι νὰ ἐξηγήσωσι, *διατί δὲν ἔγραψε*; *διὰ τί δὲν ἤρχετο*; ὡσαύτως *ἂς ἦλθεν*, *ἂς ἀνεχώρησεν*, *ἂς ἀπέθανεν*.»

Οἷς προσθέτομεν ἡμεῖς καὶ ἕτερόν τινα τύπον, ἐν χρήσει συνήθως ὄντα ἀντὶ προστακτικῆς· τὸ *νὰ ἔλθῃ*, διάφορον κατὰ δύναμιν τοῦ *ἂς ἔλθῃ*, καθόσον τοῦτο μὲν ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἀρχαῖον *ἐλθέτω*, τὸ δὲ πρῶτον ἐμ-

φαίνει δεσποτικωτέραν τὴν κέλευσιν, ὡς ἂν ἔλεγε *θέλω ἢ διατάσσω ἵνα ἔλθῃ*. Μεταβολαὶ τοιούτου εἴδους τελειοποιοῦσι τὰς γλώσσας, δὲν ἐκβαρβαροῦσιν αὐτάς.

Ὁπωσδήποτε, ὑπὸ τῶν ἐσχάτων τῆς Γλωσσολογίας ἀνακαλύψεων καὶ μελετῶν ἀναγκαζόμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῶν νεωτέρων γραμματικῶν, οὐδεμία ὑφίσταται ἐν ταύταις ἰδιότης, ἔστω καὶ ἡ εὐτελεστέρα, μὴ ὀφείλουσα τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της εἰς τὴν ἱστορίαν, διὰ μέσου δὲ τῆς ἱστορίας εἴς τινα Νόμον ὑπέρτατον, προνοητικὸν, διοικοῦντα καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γραμματικῶν προβιβάζοντα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ βέλτιον. Μεταβάλλονται ἐκ διαλειμμάτων οἱ κανόνες τῆς Ἠθικῆς, μεταβάλλονται τὰ θρησκεύματα καὶ αἱ θεότητες· μεταβάλλονται φιλοσοφίαι καὶ νομοθεσίαι. Τί λέγομεν; καὶ αὐτὸς ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, ὁ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Πλάστου σχηματισθεὶς μεταβάλλεται καθ' ἑκάστην... Μόνη δὲ ἡ τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου Γραμματικὴ θέλει μείνει ἀμετάβλητος, ἀπαραβίαστος εἰς τὸν αἰῶνα!

Θιασῶται καὶ μιμηταὶ τῆς παλαιᾶς τεχνολογίας, ὑμεῖς ἐπανορθωταὶ τῆς Ἀττικῆς γραμματικῆς, σωτῆρες τοῦ Α΄. καὶ Β΄. καὶ Μέσου Μέλλοντος, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Χριστοῦ μὴ λησμονήσητε, ὅτι οἱ πρόγονοί μας ἐθεοποίησαν τὸν Χρόνον καὶ μάλιστα εὐφήμησαν αὐτὸν προπάτορα θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν. Βλέπετε! Τῶν ἄλλων ἀθανάτων οἱ βωμοὶ κατηδαφίσθησαν, ἀλλ' ὁ βωμὸς τοῦ *Μάρτεως* αὐτοῦ, ὡς ὁ ποιητὴς τὸν Κρόνον ὠνόμασεν, ἀνέπαφος καὶ ἀπερίπτωτος διεφυλάχθη ἐν τῇ δευτέρᾳ κοσμογονίᾳ, οὗτος μόνος τῶν λοιπῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς

ἱστορίας ἀναστηλωθείς, ἐξαγορεύει ὡς πάλαι ποτὲ χρησμοὺς λαοσωτηρίους, καὶ τὰ μὲν βιώσιμα τῶν ἐθνῶν καλεῖ εἰς ζωὴν καὶ ἀνακαίνισιν, τὰ δὲ γεγηρακότα εἰς θάνατον καταδικάζει. Αὐτοῦ, λοιπὸν, τοῦ χρόνου τὴν ἡγεμονίαν συνεπῶς ἔχοντες καὶ ὑμεῖς εὐφημήσατε σκεπτόμενοι καὶ διδάσκοντες. Αὐτὸν οὖν τὸν μάντιν ἐρωτήσατε, ἐὰν ἡ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος γραμματικὴ ἦναι καθειμαρμένη εἰς πρόβασιν ἢ παλινδρομίαν, ἐὰν πρέπῃ νὰ παρατείνῃ τὸν βυζαντινὸν μεσαιῶνα καὶ νὰ ματαιώσῃ τὰς ἐλπίδας μας, ἢ θέλει γείνει ὄργανον ἀναζωώσεως, παλιγγενεσίας, πραγματικῆς ἐξευγενίσεως, ἀναπλάσεως, ὑλικῆς τε καὶ πνευματικῆς τοῦ ἐκβαρβαρωθέντος γένους μας. Διότι φοβοῦμαι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, μὴ χάριν ἀρχαιολογικῆς τινος κουφότητος καὶ σχολαστικῆς δουλοπρεπείας διατίθεσθε ἀσυμβουλεύτως νὰ πέμψητε ποτὲ αὐτὴν, ὡς ἐπέμφθησαν ἤδη τὰ πρό τινος ἐν Πεντέλῃ ἀνασκαφέντα προκατακλυσμαῖα ἀπολιθώματα, εἴς τι μουσεῖον παλαιοντολογικὸν τῆς φιλαρχαίου καὶ ὅμως προοδευτικῆς Εὐρώπης.

ΣΥΝΤΑΞΙΣ.

Ὅσοι ἐπεσκέφθησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ζῶσαν ἔχουσιν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν θέαν, ἥτις πιστότερον ἴσως πάσης ἄλλης παρίστησιν εἰκονικῶς τὴν μεταξὺ παλαιᾶς καὶ νεωτέρας συντάξεως διαφοράν. Ἀπὸ μὲν θαλάσσης ἡ Ἑπτάλοφος θεωρουμένη, ὡς μεγαλοπρεπῶς εἰς τὴν ὅρασιν ἀναδύει! Πρὸς καθωράϊσιν τοῦ ἀριστουργήματος, φύσις τε καὶ τέχνη φαίνονται συναμιλληθεῖσαι. Καὶ ὅμως, πόρρωθεν μόνον διαπρέπει ἡ τεραστία τῆς πόλεως καλλονὴ, ἐκ δὲ τοῦ σύνεγγυς τὸ γοήτευμα διαλύεται,

πάντως ὄντος ἀθλίου τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ὡς γὰρ εἰσέβης τὸ Τουρκικὸν Βυζάντιον, ναοὶ, θόλοι, πύργοι κυπαρισσῶνες ἐγένοντο ἄφαντοι ἐν μέσῳ δάσους χαμηλῶν στεγῶν. Ἀντὶ μνημείων ἀρχιτεκτονικῶν, καὶ λόφων καταφύτων, οὐδὲν ἄλλο βλέπεις τότε, ἢ ξυλίνων οἰκίσκων καὶ καλυβίων κυκεῶνα, λεωφόρους κοχλιοειδεῖς, ἀτραποὺς στενὰς καὶ σκοτεινὰς, παρόδους σκολιοδρομούσας, ὅπου χωρὶς ὁδηγοῦ κινδυνεύεις νὰ διαμαρτήσῃς εἰς λαβύρινθον ἀδιέξοδον. Ἀλλὰ διελθὼν τὴν μεγάλην γέφυραν, μετέβης πάλιν ἀπὸ τοῦ Γαλατᾶ εἰς τὸ λεγόμενον Σταυροδρόμιον; Ἐπανῆλθες εἰς τὸν νεώτερον κόσμον. Ἐνταῦθα, τὸ σχέδιον τῆς πόλεως ὑποφαίνει προγεγραμμένον τινὰ καὶ νενομοθετημένον ῥυθμὸν, ᾧ πάντες ὀφείλουσιν οἱ οἰκοδομοῦντες νὰ συμμορφωθῶσι. Τὸ αὐθαίρετον καὶ ἰδιότροπον ἀπελακτίσθησαν· εὐδοκιμοῦσι δὲ, συμμετρίας χάριν, τὸ κανονικὸν καὶ ὁμοιόῤῥυθμον. Διὸ, καὶ χωρὶς ὁδηγοῦ ἀνέτως τε καὶ συντόμως διατρέχεις ὁδοὺς εὐρυχώρους, εὐθυώρους, μακρὰς, ὑπὸ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φωτιζομένας, καὶ ἐκ παραλλήλου διασταυρουμένας. Ἐπίδειξις μὲν ναῶν ὑψιπύργων κατ' ἀλήθειαν δὲν γίνεται, ἀλλ' οἶκοι λίθινοι ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον ᾠκοδομημένοι, καὶ ἐν εὐταξίᾳ στοιχηδὸν πάντες τεταγμένοι, τὴν ἰδέαν ἐγείρουσι πολιτείας εὐνομουμένης, φιλοκοίνου, προοδευτικῆς. Ἰδοὺ τὸ σχέδιον καθ' ὃ καὶ αἱ παλαιαὶ τῆς Εὐρώπης πόλεις ἀνακαινίζονται, καὶ νέαι οἰκοδομοῦνται. Αὐτὸς δὲ οὗτος ὁ ῥυθμὸς κανονίζει καὶ τοῦ λόγου τὴν σύνταξιν. Ὑπερίσχυσε κατὰ πάντα ἡ εὐθύτης, μέσον ταχυπορίας καὶ εὐκοινωνησίας, ἡ δὲ τῆς σκολιοδρομίας μέθοδος ἀπέμεινε δεῖγμα βαρβαρότητος.

Ἡμέτερος σκοπὸς δὲν εἶναι διὰ τοιαύτης εἰκονικῆς παραβολῆς νὰ ἐγκωμιάσωμεν τοῦ χυδαίου νεοελληνικοῦ λόγου τὴν σύνταξιν, τὴν τοῦ Ἀττικοῦ ἀποτιμῶντες. Ἄπαγε! Θαυμάζομεν καὶ ὑπερθαυμάζομεν τὰς ἀπαραμίλλους ἐκείνας λεπτότητας καὶ αἰθεροειδεῖς, οὕτως εἰπεῖν, βαφάς, δι' ὧν ἡ σύνταξις τοῦ ἀρχαίου λόγου ἐπετύγχανεν ἐκφράζουσα τὰς σχέσεις τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πραγμάτων τὰς ἧττον ὑποκειμένας τῇ κοινῇ αἰσθήσει, διακριβοῦσα ἰδιότητας τόπου, χρόνου, διαθέσεως διά τινος ἀριστοτεχνίας ὄντως ὑπερφυοῦς. Ἀλλὰ καὶ δὲν αἰδούμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐκ τῶν ζώντων καὶ πανεθνεῖ λαλουμένων τῆς Εὐρώπης ἰδιωμάτων ἴσως τὸ ἡμέτερον παρέχει τὴν σύνταξιν τὴν μᾶλλον ἀσαφῆ, καὶ ἀτελῆ, καὶ ἀναρμόδιον εἰς ἐπιστημονικὴν ἀκριβολογίαν, εἰς λογογραφικὴν ἑρμηνείαν, εἰς ἱστορικὴν ἐνάργειαν. Ἡ ἀποβολὴ σημαντικῆς μερίδος ἀρχαίου λεκτικοῦ, ἡ ἀντικατάστασις πλείστων ὅσων λέξεων ἰδιωτικῶν, καὶ ἡ σύνθεσις ἑτέρων λέξεων, ἡ εἰσβολὴ φράσεων, ῥήσεων, ἰδιωτισμῶν νεωτέρων, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀποσύνθεσις τῆς γραμματικῆς ἐπήνεγκαν ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τὴν διάλυσιν τῆς παλαιᾶς συντάξεως, συνεπέφερον, ὡς ἦν συνεπές, δεινὴν διάῤῥηξιν εἰς τὴν ὑφὴν τοῦ ἀρχαίου λόγου. Ἔκτοτε, τῶν μὲν ἐκ τῶν ἀναγκαίων μίτων ἐκλιπόντων, ἄλλων δὲ μεταποιηθέντων, καὶ ἄλλων πάλιν δυσαρμόστων ὑπελθόντων εἰς τὸν ἱστὸν, χάσματα καὶ νήματα παράῤῥυθμα καὶ ἄμματα ἑτερόζυγα πάμπολλα εἰσεχώρησαν ἐν τῷ ὑφάσματι. Τὸ δὴ ἐλεεινότερον, ἡ συμβᾶσα ἀναστάτωσις ἐν τῇ γενικῇ τῆς γλώσσης οἰκονομίᾳ εἰσήγαγε τὴν ὀχλαγωγίαν. Διότι, οὐ μόνον ὑπερεπλεόνασαν ὡς ἐκ τούτου οἱ

ἐγχώριοι ἰδιωτισμοί, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν στερεῶν ὕφους ὑπογραμμῶν ἐπερίσσευσαν αἱ περὶ τὴν σύνταξιν τῶν διαφόρων τοῦ λόγου μερῶν ἰδιορρυθμίαι, ἀλλὰ, προϊούσης τῆς χυδαιότητος, ἕκαστος αὐθαιρέτως καὶ κατ' ἀρέσκειαν τὸν λόγον αὐτοῦ συνέταξεν, ἕωσοῦ ἐπεκράτησεν ἀναρχία παντελής.

Παρετήρησαν οἱ φιλολόγοι, ὅτι κατὰ τὰς προοιμιώδεις τῶν ἐθνῶν ἐποχάς, ἡ διάλεκτος σχηματίζεται καὶ προβαίνει ὁρμεμφύτως πως, καὶ μόνον ἔκ τινος ἐνδομύχου δυνάμεως κινουμένη. Τὸ γένος, ἐλθὸν ἄρτι εἰς ζωήν, εἰσέτι προσκεκολλημένον ὄν, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τῆς μητρὸς τὴν κοιλίαν, αἰσθάνεται μόνην τὴν ὀργανικὴν ὕπαρξίν του, λατρεύει, πιστεύει, τρέφεται δι' ἐλπίδων, ἀλλ' ὀλίγον σκέπτεται. Μὴ συλλογιζόμενον δὲ, οὔτε διαγιγνώσκει τὴν ἀνάγκην τοῦ τελειοποιεῖσαι τὴν γλῶσσαν, ὄργανον λογισμοῦ καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως. Βαθμηδὸν, ὅμως, μετριάζεται τὸ αἴσθημα. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἀπέναντι τῆς πίστεως ἀνεγείρεται ἡ σκέψις, σημεῖον ἡλικίας ἀνδρικῆς. Τότε δὴ καὶ ἡ γλῶσσα μεταπορεύεται εἰς ὁδὸν ἀπαρτισμοῦ· διότι τὸ αἴσθημα τιθηνεῖ τὰς διαλέκτους, ἀλλὰ μόνη ἡ σκέψις τακτοποιεῖ καὶ ἐπισχηματίζει αὐτάς. Σκέψις καὶ γλῶσσα, νοῦς καὶ διάλεκτος μέχρι τινὸς ἓν καὶ τὸ αὐτό. Δύνανται μὲν αἰῶνες πίστεως νὰ γεννήσωσι μεγάλους ποιητάς· ἀλλὰ γλώσσης νομοθέτας, ἡγεμόνας τοῦ πεζοῦ λόγου, κοσμήτορας γραφικῆς τέχνης, ἁρμοδίους εὐφυΐας καὶ φιλοκαλίας διδασκάλους δὲν γεννῶσιν, εἰμὴ αἰῶνες ἐπιπόνου σκέψεως, ἐποχαὶ φιλοσοφικῆς ἐρεύνης. Οὔτε ὁ Ὅμηρος ἀπήρτησε τὴν ἑλληνικὴν, οὔτε ὁ Δάντης ἐνομοθέτησε τὴν Ἰταλι-

κὴν, ὡς ᾄδεται. Μήτηρ ἀμφοτέρων ἡ δημοκρατία. Διὸ, τὸ ὕφος τῆς Ἰλιάδος ἀπέχει τῆς *Κύρου Ἀναβάσεως*, ὅσον τὸ *Κλέφτικον λιμέρι* τοῦ Ἀγαμέμνωνος ἀποδιΐσταται τῆς πολυτελοῦς παστάδος τοῦ Περικλέους.

Εἰς τοιαύτην βρεφικὴν ἡλικίαν διῆγε τὸν μεσαιῶνα ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, φαγὼν « τὰ φύλλα τοῦ ξύλου, τὰ εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν » (412). Καὶ δὴ, τοὺς ἱστορικοὺς περὶ ἐθνοτήτων καὶ διαλέκτων νόμους σεβόμενοι, μὴ δεινολογήσωμεν τῶν τότε γραμμάτων τὴν παρακμήν· μὴ ψέξωμεν τὴν ἀπάθειαν τῶν λογίων, οἵτινες τῇ χρήσει γλώσσης ἤδη νενεκρωμένης, ταχθέντες, οὐδέποτ' ἐφρόντισαν τὴν ἐν ἀναρχίᾳ καὶ ἀστασίᾳ ταλαντευομένην διάλεκτον τοῦ δήμου νὰ καθαρίσωσι, νὰ τακτοποιήσωσι καὶ εἰς ἐκπαίδευσιν τῶν πολλῶν νὰ καταστήσωσι πρόσφορον, εὔχρηστον, κανονικήν. Βέβαια, ἡ κακοσυνταξία, χάριν τοιαύτης ἀναλγησίας, ἐκορυφώθη· ἑπόμενον δὲ τῆς ἀφηνιάσεως προῆλθεν ἡ ἐκβαρβάρωσις, ὥστε ἀντὶ τῆς τῶν προγόνων ἀριστοτεχνίας εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἀγοραίαν σύνταξιν ἀγροικική τις καὶ ἀπεριόριστος φράσεων μονοτυπία, κανόνων ἀντινομία, ἔνδεια ἀκριβολογίας ἀπαραδειγμάτιστος. Τίς δὲν θρηνεῖ τὴν ἀπώλειαν τῶν μορίων, τοῦ οὐσιωδεστάτου μέρους τῆς συντάξεως, ὧν, τὰ μὲν ἀπεβλήθησαν καθόλου, σὺν τοῖς ἄλλοις αἱ συνηθέστεραι τῶν προθέσεων, τὰ δὲ τῶν διασωθέντων, νῦν μὲν ἀναπληροῦσι τὴν λειτουργίαν τῶν ἀποβληθέντων, νῦν δὲ, καὶ συχνότερον, εἰς ἄλλην παρὰ τὴν ἀρχαίαν λειτουργίαν τραπέντα, ἄλλως πως τὰς σχέσεις τῶν λέξεων συνδυάζουσιν ἐν τῇ χυδαίᾳ συναναστροφῇ; Λέγο μεν τὴν χυδαίαν, διότι ἐν ἐλλείψει τινὸς γραμματολογίας νεοελλη-

νικῆς, πολιτικῆς ἐλευθερίας, δημώδους ἐξευγενίσεως, ἡ διάλεκτος τῶν βιβλίων πολὺ, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἀπέσχε τῆς ἀγοραίας ὁμιλίας. Κἀντεῦθεν προέκυψαν τὰ συνήθη τῆς ἐξαχρειώσεως ἀποτελέσματα· ἡ διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Μετοχῆς κατακορὴς τῶν ἀναφορικῶν καὶ δεικτικῶν ἀντωνυμιῶν ἐπανάληψις, τὸ κακόῤῥυθμον τῆς περιόδου, ἡ ἀσάφεια περὶ τὴν ἔκφρασιν, τὸ ἄστατον καὶ πολύμορφον τῆς αὐτῆς ῥήσεως, τὸ αὐθαίρετον τοῦ ἰδιωτισμοῦ, καί τις μονότονος, στερεότυπος χρῆσις ἠκρωτηριασμένων μορίων, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς ἡμετέρας ἰδιώτιδος χαρακτήρισμα καταγγέλλουσα τῆς συντάξεως τὴν χρεωκόπησιν.

Τὴν ἀρχαίαν οὖν ὑφὴν πρὸς τὴν νεωτέραν ἀντιπαραβαλόντες διὰ τοῦ εἰκονικοῦ ἐκείνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑποτυπώματος, μᾶλλον ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τὰς λογίας καὶ ἐξευγενισμένας τῆς νῦν Εὐρώπης διαλέκτους ὅσαι καὶ διὰ τριβῆς πολυχρονίου αὐτομάτως ἐτακτοποιήθησαν, καὶ παρὰ συγγραφέων ἐπιφανῶν περιεκοσμήθησαν καὶ εἰς πολιτικοὺς ἀγῶνας ἐκτήσαντο τὴν ἡγεμονίαν, τῆς εὐφραδείας, ἢ τὴν ἡμετέραν δημοτικήν, ἥτις ἄρτι τῆς βαρβαρώδους ἀναρχίας ἐξῆλθε πολλὴ μὲν τὴν εὐστροφίαν καὶ ἐλαστικότητα, ἀκανόνιστος δὲ, καὶ ἀδιόριστος, καὶ ἀπερικόσμητος. Ἐξαιρέτως προσεβλέπομεν εἰς τὴν Γαλλικὴν, ἡ σύνταξις τῆς ὁποίας ἐξόχως παραδειγματίζει τοῦ σήμερον κόσμου τὴν ροπὴν πρὸς τὴν εὔρυθμον ἁπλότητα τοῦ λόγου, πρὸς τὴν κρυσταλλοφανῆ διαύγειαν τῆς φράσεως, πρὸς τὴν σπουδὴν τοῦ καταστῆσαι τὴν μᾶλλον ἀφῃρημένην ἰδέαν καθαρὰν, διωρισμένην, καὶ ἁπτὴν τρόπον τινὰ, ὅπως εὔκολα μεταδοθῇ, καὶ πᾶ-

σαν γωνίαν τοῦ γένους περιέλθῃ. Καὶ διατί ἡ Γαλλικὴ περιῆκεν εἰς χρῆσιν παγκόσμιον, ἐγένετο γλῶσσα κοσμοπολῖτις; Διότι τὸ πνεῦμα τῶν Γάλλων, πνεῦμα κατ' ἐξοχὴν θετικὸν, διακριβωτικὸν, εἰς ἐπιστημονικὴν σαφήνειαν ἐπιτηδειότατον, καὶ φιλοδημοτικὸν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τῆς Εὐρώπης, διέπλασεν εἰς ἑρμήνευσιν καὶ διάδοσιν τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ ἀγώνων τὴν γλῶσσαν τὴν μᾶλλον ὡρισμένην εἰς κυριολεξίαν, εὐκαταμάθητον εἰς γραμματικὴν, καὶ ἀναλυτικὴν εἰς σύνταξιν. Ἐπὶ τοιούτων βάσεων ἡ Γαλλικὴ στερεωθεῖσα, οὐ μόνον ὑπερέβη τὰς ἄλλας ἀδελφὰς εἰς καθαρότητα, ἀλλ' ὄργανον γενομένη προσέτι τῆς εὐπροσηγόρου συγκοινωνίας, τῆς φιλοφροσύνης, τῆς ἀσπασίας συμπεριφορᾶς, τῆς ἐξευμενίσεως, καὶ πάσης ἀγάπης εὐμεταδότου, κάλλιον τῶν ἄλλων προσήγγισεν εἰς τὸν οὐσιώδη τῆς ἀνθρωπίνης ἐξευγενίσεως σκοπὸν, πρὸς ὃν ἀποβλέπει καὶ ἡ Ἀγάπη τοῦ πλησίον, τὸ κεφαλαιότατον ἐκεῖνο τῶν παραγγελμάτων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπειδὴ, καθὰ καί τις τῶν φιλοσόφων εἶπεν, ἡ εὐπροσηγορία ἄγει πρὸς τὴν φιλανθρωπίαν· ἡ δὲ φιλανθρωπία χαρακτηρίζει τὸν χριστιανὸν, δηλαδὴ, τοῦ νεωτέρου κόσμου τὸν ἀριστόβιον.

Οἷον, ἄρα, τὸ πνεῦμα γένους τινὸς, οἷαι αἱ ἠθικαὶ αὐτοῦ ῥοπαὶ, ὁ ἱστορικὸς αὐτοῦ προορισμὸς ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐξευγενίσεως, τοιαύτη καὶ ἡ γλῶσσά του. Πρὸς τί γὰρ ἄλλο ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς γραμματολογίαις ἰχνοσκοποῦμεν τὸν νοῦν, τὴν κατάστασιν, τὰς κλίσεις τῶν παρελθουσῶν ἐποχῶν, ἢ διότι, εἰς τὸ ὕφος τῶν λογίων, εἰς τὸν συνήθη τρόπον τοῦ τεχνολογεῖν καὶ τὰς ἰδέας μεταδιδειν, αὐτόφωρον δράττομεν τὸ πνεῦμα τοῦ

αἰῶνος, τὰς διαθέσεις, τὴν ἐπιδεκτικότητα τῆς κοινωνίας, ἢ ἀνήκουσιν οἱ ἐπικρινόμενοι συγγραφεῖς; Ἡ γλῶσσα ἔχει πρὸς τὸ γένος τὸ λαλοῦν καὶ γράφον αὐτὴν, ὡς ἔχει τὸ γραμματικὸν ὕφος πρὸς τὸ ἄτομον. Ὁ φιλολόγος συμπεραίνει ἐξ αὐτῆς τὴν ἐνεστῶσαν τοῦ γένους ἀνάπτυξιν, καὶ τὴν ἐνδεχομένην ἅμα εὐεπιφορίαν του. Γλῶσσα γὰρ πέφυκεν ἐθνότητος φιλοπόνημα. Δικάζεις ἕκαστον ἔθνος ἐκ τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καθὼς κρίνεις τὸν συγγραφέα ἐκ τῆς συγγραφῆς του. Εἶναι μὲν ἡ ἐν χρήσει διάλεκτος τετακτοποιημένη, συμπαγὴς, εὐεπίτακτός τε καὶ εὐήγητος, ἐντὸς ὁρίων ἁρμοδίων περιεσταλμένη; Ὁμοιάζει τότε πειθάρχων στρατιὰν, ἐφορμῶσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀκαταπαύστως δὲ προχωροῦσαν, καὶ οὐδέποτε σταθμεύουσαν, ἢ ὀπισθοδρομοῦσαν. Εἶναι δὲ τοὐναντίον ἀπειθάρχητος, ἀκανόνιστος, ἔκδοτος εἰς τὴν ἀναρχίαν, εὐπρόσιτος εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ, ἀνεπίδεκτος ὡρισμένης τινὸς καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένης ἡγεμονεύσεως; «Τῷ οἴκῳ τούτῳ οὐκέτι ἐγένετο σωτηρία».

Ὅταν λοιπὸν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἡμεῖς περὶ τοῦ ἱεροῦ προορισμοῦ μας μεγαλορρημονῶμεν, δέον, ἐνταυτῷ, τὸν στόμφον ὀλίγον μετριάζοντες, τὴν κατάστασιν τῆς ἡμετέρας γλώσσης νὰ διαζητῶμεν. Ὅταν δὲ ὁρίων ἐπέκτασιν, κατακτήσεις, ἀνατολικὴν ἀποστολὴν, καὶ ἄλλα παρόμοια προεπαγγελλώμεθα, δέον προσέτι νὰ ἐρωτῶμεν καὶ διὰ τίνος ποτὲ ὀργάνου θέλομεν κατορθώσει τοιαύτην ἔνδοξον μὲν, ἀλλὰ τὰ μάλιστα δυσεξέργαστον ἀποστολήν; Ἄλλως, κινδυνεύομεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δικαιωματικῶς ἐξελεγχόντων τὴν ἡμετέραν ἁρμοδιότητα νὰ φα-

νῶμεν ὀνειροπολοῦντες, καὶ μειρακιευόμενοι. Ἀξιέπαινον γὰρ τὸ ὀρέγεσθαι κράτους καὶ δόξης· αἰνετώτερον ὅμως τὸ προπαρασκευάζειν αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀπόλαυσιν ὑπολήψεως καὶ κράτους. Τί δὲ εἰργάσθημεν ἕως τοῦδε, προετοιμασίας χάριν; Τίνα γλῶσσαν κατάλληλον διεμορφώσαμεν πρὸς διάδοσιν τῆς ἐθνότητός μας, εἰς ἐπικραταίωσιν τῶν ἐλπίδων μας; Ποῖον τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκυκλοφόρησεν ἄχρι τοῦ νῦν εἰς τὰς φλέβας τοῦ γένους, τὴν θεραπείαν τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας καὶ τῆς πεφωτισμένης πίστεως εἰσαγαγὼν εἰς τὴν καλύβην τοῦ γεωργοῦ, εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ ποιμένος, εἰς τὸ κελλίον τοῦ χωρικοῦ ἱερέως, τὸν δὲ σπινθῆρα τῆς ἐπιστήμης, τῶν γραμμάτων, τοῦ πατριωτισμοῦ κοινωνήσας πρὸς τὰς ἀνελληνίστους πολλὰς τῆς δούλης πατρίδος μυριάδας; Φεῦ τῶν ἀξιώσεων καὶ προσδοκιῶν μας! Ὀλίγον, ἢ οὐδὲν εἰς τὸ πρόσεχες μέλλον προητοιμάσθημεν. Πῶς ἡμεῖς οἱ συγγράφοντες φωτίζομεν τοὺς ὁμογενεῖς; Πειρώμενοι ὅσον οἷόν τε νὰ πιθηκίσωμεν τὴν διὰ τῶν ὑπερβατῶν, καὶ τῶν ἀσυνδέτων, καὶ πολυειδῶν σχημάτων παράτροπον περίοδον τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Δημοσθένους, καὶ τῶν ἐν εἰρήνῃ κεκοιμημένων Βυζαντινῶν. Φιλενδεικτοῦντες σύνταξιν σκολιάν, λαβυρινθώδη, καρκινοβατικήν, ὑπ' αὐτῆς τῆς ἡμετέρας ἱστορίας ἀκυρωθεῖσαν. Ἐκκενοῦντες εἰς τὰς σελίδας μας τὸ λεξικὸν καὶ τὴν φρασεολογίαν τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου, παντάπασι δ' ἀμεριμνοῦντες ἐὰν οἱ λαοί, διὰ τοὺς ὁποίους ἐξαιρέτως τὴν τυπογραφίαν ἡ θεία Πρόνοια παρεχώρησε, καὶ ὑπὲρ ὧν ὀφείλομεν ἀνενδότως, ἕκαστος κατὰ δύναμιν, νὰ συνεργασθῶμεν, ἐὰν ἦναι κάτοχοι τῶν λεξικῶν μας καὶ τῆς

βιβλιοθήκης μας ὅπως μᾶς καταλάβωσιν, ἢ, εἰς ἀσχολίας βαναύσους ὄντες οἱ τάλανες περιτετραμμένοι, ἐὰν εὐκαιρῶσι νὰ ἀνασκαλίζωσι τὸν Ἐρρίκον Στέφανον, τὸν Βαρῖνον, τὸν Σκρεβέλιον. Εἰργάσθημεν ἕως τοῦδε θηρεύσαντες τὴν ἐπιδεικτικὴν κυριολεξίαν, ἀντὶ τῆς δημωφελοῦς καὶ προακτικῆς κοινολεξίας. Εἰργάσθημεν ἐπιτηδεύοντες τὸ ὕφος μας εἰς τὸ ἀρχαϊκώτερον, καὶ συνερίζοντες τοῖς βυζαντινοῖς λογίοις τὸ καύχημα τοῦ καταστῆσαι ἀκατάληπτα τὰ νοήματά μας τοῖς ἀγραμματικεύτοις ὁμοθρήσκοις καὶ ὁμογενέσιν. Ἔρημον εὑρόντες καὶ ἀνεῳγμένην τὴν προγονικὴν οἰκίαν, εἰσέδημεν θαῤῥαλέως, τὴν θύραν ἐν τῷ ἅμα κλείσαντες· ἐκαθήσαμεν δὲ, καὶ συμπόσιον πολυτελὲς παρασκευάσαντες ἐν πάσῃ δαψιλείᾳ καὶ ἀφθονίᾳ, φαγησιποτοῦμεν καὶ συνευωχούμεθα οἱ καλότυχοι, μηδόλως μεριμνῶντες, ὅτι οἱ ἀποκλεισθέντες ἀδελφοί μας στενάζουσιν ἔξω ἐν πείνῃ καὶ δίψῃ, καὶ γυμνότητι, καὶ παντελεῖ ἀπαιδευσίᾳ· ὅτι καλοῦνται Ἕλληνες, καὶ ἐν τούτοις ἀγνοοῦσι τὰ στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας· ὅτι ὀνομάζονται χριστιανοί, καὶ τί ἀκριβῶς ἐστὶ Χριστὸς οὐκ οἴδασιν· ὅτι συναριθμοῦνται μετὰ Εὐρωπαίων, καὶ πλὴν τῆς ἐμφύτου ἀχγινοίας, καὶ τοῦ βαπτίσματος, κατ' οὐδὲν ἴσως διαφέρουσι τῶν Τούρκων. Τοῦτον αὐτόν μας τὸν ἐγωϊσμὸν δέον νὰ ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἀττικιστῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες ἀπαίδευτον, ἕως καθ' ἱστορικὴν ἀνάγκην καὶ ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ μέλλοντος, εἵασαν τὸ γένος ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, νὰ μὴ μιμώμεθα, ἡμεῖς υἱοὶ φώτων καὶ Ἀναγεννήσεως, ὁσάκις ἀνακυκλῶμεν τῆς πατρίδος τὸν προορισμὸν, ἀποστόλους φώτων ἑαυτοὺς καλοῦντες. Καθὼς γὰρ ὁ ἐκ γενετῆς στερ

ρούμενος ἀκοῆς, ἄλαλος διὰ βίου ἀπομένει, οὕτω λαὸς παιδείας προκαταρκτικῆς στερούμενος, ἢ ἔθνος ὀρφανὸν ἁπλῆς καὶ εὐκαταμαθήτου γλώσσης εἰς ἀτελεύτητον πέπρωται βαρβαρότητα. Ἀξιοθρήνητον τὸ γένος, ὅπου ἡ γραφομένη γλῶσσα λάκκον ὀρύττει βαθὺν μεταξὺ γραμματικῶν καὶ ἀγραμματικεύτων, μεταξὺ ἀκαδημίας καὶ ἐργοστασίου! Ἀλλ' ἀξιοθρήνητοι καὶ ἡμεῖς αὐτοί, ὅτι εἰς ὀλίγους χαρισθέντες, καὶ τὴν λοιμώδη ψώραν τῆς λεξιθηρίας καὶ ἡμεῖς νοήσαντες, τόδε τὸ πόνημα συνετάξαμεν εἰς λέξιν ποῦ μὲν σόλοικον καὶ ἀνομοιόμορφον, ποῦ δὲ δυσπρόσοιστον καὶ μὴ κοινήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Συγκεφαλαίωμα.

Καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινούς.»
ΛΟΥΚ. ά. 52.

Διεθέταμεν τὸ πρῶτον τοῦ βιβλίου κεφάλαιον εἰς προερεύνησιν τῶν ὀρῆ άνων, ἅπερ ὤφειλον νὰ λειτουργήσωσιν ἐν τῇ βυζαντινῇ πολιτείᾳ κατὰ θεωρίαν ἁπλῶς ἱστορικήν. Νῦν δὲ τὴν συγγραφὴν περαίνομεν ἐπιθεωροῦντες ἔν τινι πανοψίᾳ συντόμῳ τὸν μεσαιῶνα σπνηρμοσμένον πρὸς τὴν ἀναγέννησιν.

Συνάγομεν ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε διεξελιχθέντων, ὅτι τὸν μεσαιῶνα τὸν ἑλληνικὸν οἰκονομοῦσι τρεῖς κεφαλαιώδεις

ἀρχαί. Α'. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ πολιτικῆς ἑνότητος. Β'. Ἡ ἀρχὴ τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἢ τῆς θρησκευτικῆς ἑνότητος. Γ'. Ἡ ἀρχὴ τῆς Ἀττικῆς παιδείας, ἤγουν ἡ τῆς ἐθνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἑνότητος.

Τὰς ἀρχὰς δὲ ταύτας ἐκπροσωποῦσι τρεῖς διάφοροι τάξεις προνομιοῦχοι. Παρίστησι μὲν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας ὁ σεβαστὸς χαρακτὴρ τοῦ αὐτοκράτορος, ἔμβιος προσωποποίησις τῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ *ποικιλίᾳ* ἐγκεντρισθείσης *ἑνότητος* τῶν κατακτητῶν.

Τὴν δὲ ἑνότητα τῆς πίστεως, τὸν ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν δεσμόν, παρίστησιν ἡ ὀρθοδοξία τῆς Ἐκκλησίας, ἤγουν τὸ εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Πατέρων ἐγκαρτεροῦν ἱερατεῖον.

Ἐπὶ τέλους, τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχὴν πρασπίζεται καὶ ἐμπολιτεύει ὁ σύλλογος τῶν πεπαιδευμένων, ἡ τάξις τῶν Ἀττικιστῶν.

Ἔρχεται μετὰ ταῦτα ὁ στρατός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ δύναμις, ἡ στρατιωτικὴ μὴ ὁρμωμένη ἔκ τινος σταθερᾶς ἀρχῆς, ὑπακούει εἰς τὴν ἄπακτον ροπὴν τῶν συμβάντων, διὰ τοῦτο κατωτέραν ἔχει τὴν ἱστοριονομικὴν ἀξίαν ἐν τῇ τοῦ μεσαιῶνος διεξαγωγῇ.

Ἄλλη εὐγένεια, δραστικώτης ἱστορική, προσωπικώτης ἐκτὸς τῶν τάξεων τούτων ἢ δὲν ὑπάρχει, ἢ ὑφίσταται εἰς κατάστασιν στοιχειώδη, καὶ ἐμβρυολογικήν, οὕτως εἰπεῖν. Τὰ πάντα ἐν τῇ τριαρχίᾳ ταύτῃ, καὶ διὰ ταύτης. Πολιτεία, ἐκκλησία, γράμματα, ἢ ἐν ἄλλοις λέξεσι, Πατρὶς, Πίστις, Παιδεία, ὑπὸ ταύτης περιφρου-

ροῦνται καὶ ῥυθμίζονται. Ἔξω δ' αὐτῆς ἀδόξως ὑποπολιτεύεται ἡ Misera contribuens plebs, ὁ ἀκατονόμαστος λαός, τὸ ἀπρόσωπον πλῆθος, ὁ χύδην ὄχλος.

Ἀλλ' ἐκ τῶν τριῶν ἀρχῶν, αἵτινες τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας προϊστανται, οὐδεμία ἀναβρύει ἐκ τοῦ ἐνεστῶτος, οὐδεμία συντόνως ἐν τῷ παρόντι προσφύεται, οὐδεμία τῆς ἐθνικῆς σαρκὸς, τοῦ ζῶντος λαοῦ συμμετέχει τρανῶς. Ἵπτανται καὶ αἱ τρεῖς αὗται ὕπερθε τῆς πραγματικότητος, μετεωρίζονται ἄνω τῆς κοινωνικῆς ἀτμοσφαίρας. Ἰδέαι μᾶλλον φαίνονται, ἢ ὄντα πραγματικὰ καὶ αὐτοδύναμα. Δὲν παραλαμβάνουσι δὲ σαρκὸς ἔνδυμα, πρόσχημα ζωῆς, αἰσθήματος, πάθους, ἢ ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων, καὶ μόνον κατά τινας ἐκτάκτους περιπτώσεις· ὅθεν, εἰς κρείττονα διακρίβωσιν, καὶ ἀναμνήσεις τὰς ἀρχὰς αὐτὰς δυνάμεθα νὰ προσονομάσωμεν· ἐπειδὴ, τῷ ὄντι, καὶ αἱ τρεῖς πηγάζουσιν ἐξ αὐθεντιῶν παραδοσίμων, τὴν δύναμιν ὡσαύτως πορίζονται εἰς τὴν ἀνάμνησιν ἐξουσίας τινὸς προγεγενημένης, δὲν ὁρμῶνται ἐκ τῆς ἐνεστώσης, ἀλλ' ἐκ τῆς προηγουμένης ὑπάρξεως. Πολιτεία *Ῥωμαϊκὴ*, Ἐκκλησία *Συνοδικὴ*, Γλῶσσα *Ἀττικὴ* τρεῖς πυραμίδες οὐρανομήκεις ἱερογεγλυμμέναι, εἰς ἀπώτατον τοῦ παρελθόντος ὁρίζοντα ἐγκεκτισμέναι!

Ἡ παράδοσις τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑνότητος, ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἡγεμονία τῆς Λατινικῆς παιδείας καὶ φωνῆς (τριαρχία ἀναλογοῦσα πρὸς ἣν ἐν τῷ ἑλληνικῷ μεσαιῶνι ἐσημειώσαμεν), δὲν ἔλειψαν καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ μεσαιῶνος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐνταῦθα ὅμως ἡ βαρβαρικὴ κατάκτησις εἰσεκόμισε πρὸς τὰς τρεῖς ἄλλας τετάρτην τινὰ ἀρχὴν φύσεως πάντως διαφόρου τῆς

ἣν παρ' ἡμῖν εἰσήγαγεν ἡ Ῥωμαϊκὴ δορυκρατία, ἐνεκατέστησε τὴν κλιμακώδη ἡγεμονίαν, τὸ πολύαρχον ἐν τῇ μοναρχίᾳ, ἀρχὴν ὀρθοῦσαν κλίμακα ἱεραρχικὴν ἀπὸ δούλου μέχρι βασιλέως, δι' ἧς αἱ ὑποδεέστεραι τάξεις ἐκοινώνησαν ἀδιαλείπτως πρὸς τὰς ἀνωτέρας τάξεις, ὥστε καὶ προβάδην ἀνέβησαν ἕως τοῦ κολοφῶνος τῆς κοινωνίας· ἐνεκέντρισεν, ἐνὶ λόγῳ, τὸν τιμαριωτισμόν.

Ὁ τιμαριωτισμὸς βραβεύσας τὴν προσωπικὴν ἀνδρίαν, ἀγωνοθετήσας τὴν τόλμην, στέψας τὴν ἀτομικὴν δραστηριότητα, ἐκθειάσας πρὸ πάντων τὴν εὐστοχίαν εἰς πᾶν ἐπιχείρημα νόμιμον ἢ ἄνομον, πρὸς τὰς τρεῖς ἐκείνας παραδόσεις, ἢ αὐθεντίας, ἢ ἀναμνήσεις τοῦ προγενεστέρου κόσμου ἔστησε τὸ αἴσθημα τῆς ἀτομικῆς αὐθυπαρξίας καὶ ἰδιοπροσωπίας, τὴν ἀξίωσιν τοῦ κοινωνικοῦ ἐγώ. Προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ προσωπικότης τοῦ τιμαριούχου ἠγέρθη προπετὴς ἀπέναντι τοῦ Ῥωμαΐζοντος μονάρχου· ἀπέναντι δὲ τοῦ Πάπα ἀνωρθώθη διαμαρτυρομένη ἡ προσωπικότης τῶν Λουθήρων καὶ Καλβίνων· ἀπέναντι δὲ τῆς λατινιζούσης σχολαστικότητος ἐξανέστησαν δεινοὶ ἐφάμιλλοι δόξης καὶ κοινῆς ὑπολήψεως οἱ γράφοντες εἰς πάνδημον γλῶσσαν ποιηταί, ἱστορικοί, πολιτικοί, μυθογράφοι. Τοιοῦτοι ἀγῶνες σώματος καὶ διανοίας ἐξευγενίζουσι τὸν λαόν, ἀνοίγουσι τῇ μὲν δουλείᾳ στάδιον ἐλευθερώσεως, τῇ δὲ τάξει τῶν εὐγενῶν στάδιον πλατύτερον κράτους καὶ φήμης, καὶ φωτισμοῦ. Κατ' ὀλίγον, ἡ αὐθεντία τῆς ἀρχαίας παραδόσεως ἐκνευρίζεται, ἀντὶ δὲ ταύτης νέον ῥυθμὸν πολιτικὸν, πνευματικὸν, γλωττικὸν ὑποκαθιστῶσιν ἡ συναίσθησις τοῦ ἐνεστῶτος, ἡ σήμερον ἀνάγκη, ἡ πρὸς τὴν βελτίωσιν ἀ-

κατάσχετος ροπή. Ἄρχεται λοιπὸν ὁ λαὸς ἐνεργῶν, συλλογιζόμενος, πιστεύων, λαλῶν, ποθῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ χωρὶς μεσολαβήσεως ἀνικάνων, ἢ δολίων ἢ δεισιδαιμόνων, ἢ δυσμενῶν διερμηνέων, ὥστε προϊόντος τοῦ χρόνου, ὁ Δυτικὸς λαὸς τὴν μὲν πολιτείαν αὐτοῦ ῥυθμίζει ἀναλόγως πρὸς τὰς παρούσας διαθέσεις του, οὐκέτι δὲ κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν ὑπογραμμόν, τὰ δὲ τῆς λατρείας του κανονίζει συμφώνως πρὸς τὰς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν βαθμιαίαν τῆς εὐαγγελικῆς σοφίας ἀνάπτυξιν, μὴ διατηρῶν τὴν λατρείαν στερεότυπον, ἔνεκεν ἀρχαιολατρείας καὶ ἐθελοθρησκείας. Ὁ Δυτικὸς λαὸς τέλος πάντων, ἐξ σχολαστικούς τινας λαλοῦντας ἔτι καὶ γράφοντας ἐν τῇ νεκρᾷ λατινικῇ, αὐτὸς δὲ λαλεῖ, γράφει, ᾄδει, διδάσκει ἑναλλὰξ καὶ διδάσκεται εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἐνεστῶτος, εἰς τὴν διάλεκτον τῆς ἐνεργείας, τῆς ζωῆς, τῆς προόδου, τῆς καθημερινῆς αὐτοῦ ἐξευγενίσεως.

Διαφέρει, λοιπόν, τῆς Δυτικῆς ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία κατὰ τοῦτο· ὅτι παρ' ἡμῖν μὲν λαὸς οὐκ ἔστι· παρὰ δὲ τοῖς ἑσπερίοις λαὸς ἐργάζεται· ὅτι ἡμεῖς μὲν ἐζήσαμεν μᾶλλον ὀνειροπολοῦντες, ἢ αὐτοπραγοῦντες· ὀνειροπολοῦντες τὴν *πρεσβυτέραν* Ῥώμην, τὰς *ἀρχαίας* Ἀθήνας τὴν τῆς *Δ'. ἑκατονταετηρίδος* Κωνσταντινούπολιν, οἱ δὲ Ἑσπέριοι καὶ τοι σεβόμενοι τὴν χθὲς προσκειμένως ἀφιερώθησανεἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ νῦν αἰῶνος προμηθευθέντες τήν τε σήμερον καὶ τὴν αὔριον. Τίς ὁ παρ' ἡμῖν χρησμοδοτήσας Θεός; Μόνος ὁ Σαβαὼθ τοῦ παρελθόντος. Ἀλλὰ παρὰ τοῖς Ἑσπερίοις ἐλάλησεν ὁ θεὸς τοῦ μέλλοντος. Ἡ δὲ Θεία Πρόνοια φιλεῖ διαφερόντως τοὺς ἐπιμελουμένους

τὴν αὔριον, διότι καὶ τὸ *προνοεῖν* αὐτὸ σημαίνει κήδεσθαι τοῦ μέλλοντος, χάρισμα τῆς Θεότητος ὑπερφυέστατον.

Τάχα λοιπὸν ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως ἕπεται, ὅτι ἡ μὲν κοινωνία τῶν Ἑσπερίων προώδευσεν, ἡμεῖς δ' ἐμείναμεν πάντως ἀκίνητοι;

Ἄπαγε! Προωδεύσαμεν καὶ ἡμεῖς. Ὅμως προήχθημεν κατὰ διάφορον τρόπον. Ἄλλοι γὰρ οἱ νόμοι οἱ διέποντες τὴν ἱστορίαν ἡμῶν, καὶ ἄλλα τὰ μέτρα τὰ μετροῦντα τὴν πρόοδον ἐκείνων.

Ἡ διαφορὰ συνίσταται εἰς τὰ ἐλατήρια, εἰς τὰ μέσα τῆς προαγωγῆς, ἐκ τῆς σχετικῆς δυνάμεως τῶν ὁποίων καὶ ἡ βαθμολογία τῆς ταχυτέρας ἢ βραδυτέρας ἀναπτύξεως ἐξαρτᾶται.

Ἡ πρόοδος τῶν Δυτικῶν πέφυκεν αὐτόματος, αὐτοκρατής, ἐνεργητική· ἡ δὲ ἡμετέρα ἐπέρχεται συνήθως ἐξ ἀντικοπῆς, προέρχεται μᾶλλον ἐκ κινητηρίων ἐξωτερικῶν, ἢ ἐσωτερικῶν εἶναι πρόβασις παθητική. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ προοδεύουσι, θέλοντες καὶ προσπαθοῦντες νὰ προοδεύσωσιν· ἡμεῖς δὲ προχωροῦμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄκοντες, ὠθούμενοι ὑπ' ἐχθρῶν, κεντριζόμενοι ὑπ' ἀνταγωνιστῶν καὶ ἐφαμίλλων.

Τάχα ἴσως ὑπῆρχε σήμερον Ἑλλὰς χωρὶς Περσῶν, Σαρακηνῶν, Παπισμοῦ, Εἰκονομαχίας, χωρὶς Φραγκοκρατίας, Σταυροφόρων, Βενετῶν, Ὀθωμανῶν; Ἀμφιβάλλομεν. Διάτρεξον κατὰ τάξιν χρονολογικὴν τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας πληγάς! Διεξῆλθες βαθμηδὸν τὴν ἱστορικονομικὴν πρόβασιν τῆς ἐθνότητός μας. Ἰδοὺ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ βίος ὁ Νεοελληνικὸς ὑπερ πάντα ἄλλον

χριστιανικὸν συμπεριπλέκεται τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τοῦ μεσαιῶνος, καὶ ἀπρόσμικτος, μονήρης, ἀπρόσοιστος ὢν τὸ φαινόμενον, ἐναποτίθησι τοὺς λόγους τῆς ὑπάρξεώς του καὶ τῆς προκοπῆς του εἰς τὴν ἀντενέργειαν Δυτικῶν ἅμα καὶ Ἀνατολικῶν ἐθνῶν. Ἡ ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος ὁμοιάζει τὸ τριγωνικὸν πρίσμα· αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ, ὕελος ἀχρώματος· ἀλλ' ἐκτεθὲν εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτίνας, ἀνταναλῷ ζωηρῶς πάντα τὰ χρώματα, καὶ διαδεικνύει τὴν βαθμιαίαν σύγκρασιν ὅλων τῶν ἓξ φῶν.

Ἐὰν, λοιπὸν, τὴν προκοπὴν τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος, ἄρα καὶ τὴν παροῦσάν μας ταύτην ὕπαρξιν, δὲν χρεωστῶμεν πάντως εἰς κινητήρια ἐσωτερικὰ, εἰς λόγους ἀμέσως πηγάζοντας ἐκ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, τίς δὴ ἡ ἱστορικὴ ἀνάγκη τῶν προειρημένων τριῶν ἀρχῶν, τί ὄφελος ἦν τῶν παραδόσεων, τί καλὸν προῆλθεν ἐκ τῆς μακρᾶς ἐκείνης λατρείας τοῦ παρελθόντος;

Ὁ Ἀττικισμὸς, ὁ Ῥωμαϊσμὸς, καὶ ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ τριπλῆ ψυχὴ τοῦ μεσαιῶνός μας ἀπέβη λυτιτελὴς κατὰ δύο λόγους·

Α', Ἡ πίστις εἰς τὰς τρεῖς ταύτας παραδόσεις ἐγέννησε τρεῖς ζωηφόρους πεποιθήσεις· ἐτήρησε τεταμιευμένην εἰς τὸν μυελὸν τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐκείνην τὴν αἰσθαντικότητα, ἥτις ἐκ διαλειμμάτων ὑπ' ἀντενεργειῶν προσβαλλομένη ἐξωτερικῶν, εἵμαρτο νὰ κοινωνῇ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐπίλοιπα μέλη, καὶ οὕτω νὰ παράγῃ καθ' ὡρισμένας περιόδους τὴν πρόβασιν ὅλου τοῦ σώματος. Χωρὶς τῆς τριπλῆς ταύτης θρησκείας, τὸ βυζαντινὸν σῶμα βέβαια ἦτο πρὸ πολλοῦ σκελετός.

Β'. Τρανωτέραν δὲ σημειοῦμεν τῶν τριῶν αὐτῶν παραδόσεων τὴν ὠφέλειαν εἰς τὴν γενικὴν ἔποψιν τοῦ μεσαιωνός μας καὶ τῆς Νεοελληνικῆς παλιγγενεσίας.

1) Εὐηργέτησε γὰρ τὸ γένος ἡμῶν ὁ Ρωμαϊσμὸς, ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῆς αὐτοκρατορίας συγκαλέσας καὶ συναρμόσας τὰ παράκοπτα μέλη τῆς Ἑλλάδος· εἰς τὴν ἄναρχον προπατορικὴν ποικιλίαν ἐπιβαλὼν τὸν νόμον, ἐγκολάψας τὸν τύπον τῆς Λατινικῆς ἑνότητος· ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐθνικὴν ὀνομασίαν συναθροίσας καὶ συνυποτάξας πᾶσαν ἑλληνικὴν καθόλου γενεὰν, καὶ ἐξελληνίσας τὰς μὴ παντάπασιν ἑλληνικάς.

2) Εὐηργέτησε δὲ ὁ Ἀττικισμὸς, καθόσον περιέσωσε τὰ ζώπυρα τῆς προγονικῆς παιδείας, τὸν ἔρωτα τῆς ἐγκυκλίου μαθήσεως, καὶ διετήρησεν ὡς ὄργανον ἐθνικῆς τε καὶ παγκοσμίας ἔτι ἀναμορφώσεως τὴν γλῶσσαν ἐκείνην τῶν πατέρων, ἐν ᾗ ἐγράφησαν τὰ πρῶτα δοκίμια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐκείνην ἥτις ἔμελλέ ποτε νὰ ἀναζωπυρήσῃ καὶ διασκευάσῃ τὸν λόγον τῆς Νεοελληνικῆς ἀναγεννήσεως.

3) Συνεισέφερεν ἐπὶ τέλους ὁ Χριστιανισμὸς, εὐλογήσας τὴν Ἀττικορρωμαϊκὴν ταύτην ἀδελφοποίησιν εἰς τὸ ὄνομα τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαχωρίστου Τριθείας· συσφίγξας ἐν δεσμοῖς ἀδιαρρήκτοις τὴν συμμαχίαν τῶν δύο ἡμικοσμίων τῆς ἀρχαιότητος ἕως τῆς τελείας αὐτῶν συγχωνεύσεως καὶ ἀνακαινίσεως· πολιτογραφήσας τὴν ἀρχαιότυπον ταύτην πολιτείαν εἰς τὸν χάρτην τοῦ μέλλοντος, καὶ τὸν προορισμὸν αὐτῆς ἐπισφραγίσας ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ, ἐν ἐπαγγελίᾳ φώτων, ἀγάπης, παντελοῦς ἐξαγοράσεως.

Ἰδοὺ πῶς κινεῖται, πῶς ἐργάζεται καὶ ποῦ τὸ βῆμα διευθύνει ὁ μεταιὼν αὐτὸς, ὃν νομίμως ἤδη οἱ νεώτεροι Ἕλληνες, ἔνδεκα αἰῶνας ὑπάρξεως διεκδικοῦντες, δύνανται νὰ μετονομάσωσιν Ἑλληνικόν!

Ἀλλ' ἡ ἐργασία καὶ ἡ συνεργασία τῶν τριῶν Ἑνωτικῶν στοιχείων οὔτε αὐτόδηλοι γίνονται ἐν τῇ χρονογραφίᾳ, οὔτε εὐτάκτως εἰς τὴν βυζαντινὴν πολίτευσιν προχωροῦσιν. Ἀπαιτοῦνται ἀγῶνες πολυχρόνιοι πρὸς διερμήνευσιν καὶ κατανόησιν αὐτῶν. Ὁ δὲ τῆς ὀρθῆς ἑρμηνείας καιρὸς ἦγκικε.

Κατ' ἀρχὰς μὲν ἀσυμφώνως αἱ τρεῖς παραδόσεις ἐργάζονται, ἀσυγκρατήτως τὸ τρισσὸν τοῦτο πνεῦμα τῆς Ἑνότητος ἐνεργεῖ. Νῦν μὲν ἡ παράδοσις ἡ Ῥωμαϊκὴ συγκρούει τὴν Ἐκκλησιαστικήν, ἄλλοτε δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς προσβάλλει τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἄλλοτε δὲ περιτροπάδην ἀντιμάχεται τῷ Ἑλληνισμῷ συμμαχοῦσα τῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἢ ἐνδημοποιεῖ τὴν μοναρχίαν συμμαχοῦσα τῷ Ἑλληνισμῷ. Μετάρσιοι, ἀνερμήνευτοι, εἰς κατάστασιν οἱονεὶ ἰδανικὴν εἰσέτι διακείμεναι αἱ δυνάμεις αὗται, δὲν προσωκοιώθησαν ἀλλήλαις, οὔτε συνεκέντρωσαν τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν πρός τινα σκοπὸν κοινωνικὸν, ἱστορικόν.

Ἀλλ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον αἱ τρεῖς αὐθεντίαι συνοικειοῦνται· προσοικειούμεναι δὲ συγκατέρχονται βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς ἰδανικῆς αὐτῶν χώρας ἐπὶ τὴν γῆν, σάρκα λαμβάνουσαι καὶ μορφὴν κοινωνικήν. Τότε ἕκαστος σπασμὸς ἐσωτερικὸς, ἢ ἕκαστον κροῦσμα, ἔξωθεν προερχόμενον ἐπιταχύνουσι τὴν συμφιλίωσιν. Καὶ ἕκαστος βαθμὸς, ἀφ' ἑτέρου, τῆς προϊούσης συμμαχίας σημειοῖ ἀνά-

βασίν τινα τῆς ἐθνότητος, προκαλεῖ μίαν ὥθησιν προακτικήν, ἐκ τοῦ εἴδους ἐκείνων, ἃς ἐν τοῖς πρότερον διεσημάναμεν, ἐν τῷ ἰχνηλατῆσαι τὰς πρωτορρίζους τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ πηγάς. Ἔρχεται ὥρα καθ' ἣν Ὀρθοδοξία, Μοναρχία καὶ Ἀττικὴ λογιότης ὑπὸ παντοδαπῶν ἀρωμῶν ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς προσελκυσθεῖσαι, οὕτως ἤδη συναφωμοιώθησαν, ὥστε δυσδιάκριτος ἑκάστη τῶν ὑποστάσεων ἀποβαίνει. Φάσιν δὲ τοιαύτην παρατηροῦμεν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν δύο ἁλώσεων Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Φραγγικῆς καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς.

Ἐν τοσούτῳ ὁ νόμος τῆς προόδου ταχύνει τὸ βῆμα. Ἐνῷ τὸ κράτος τὸ Γραικικὸν ἐπιθάνατον κατασπαράσσεται, ἡ Εὐρώπη τῆς ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος ἐξεγείρεται τῇ βροντῇ τοῦ πυροβόλου, τῷ τριγμῷ τοῦ τυπογραφικοῦ πιεστηρίου. Τῶν Σταυροφόρων οἱ κληρονόμοι κατέχουσιν ἔτι χώρας τινὰς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Πάπας Εὐγένιος ἀπαιτεῖ τὴν κατάργησιν τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδοξίας, ὁ δὲ Ἀμουράτης πολιορκεῖ τὴν Κωνσταντινούπολιν. — Μεγίστη κρίσις πραγμάτων ἐπίκειται.

Τίς ἡ τῆς προκειμένης ἐποχῆς ὁρμή; Τί ζητοῦσιν οἱ Δυτικοί; Τί θέλουσιν οἱ Τοῦρκοι; Τί μέγιστον ὁ παρὼν χρόνος ἐγκυμονεῖ;

Ἄλλην ὥραν κρισιμωτέραν ταύτης δὲν ἀναφέρει ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ. Ὥρα καθ' ἣν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ Λατινοβάρβαρος συμπολιτεία μέλλουσι νὰ συγκοινωνήσωσιν ἀλλήλοις, χωρὶς συγχωνεύσεως καὶ ἀρωμοιώσεως, ὅπως ἀκέραιοι καὶ ἀναπηρέαστοι διασωθῶσι κατὰ τὴν συμπλησίασιν οἱ ἑκατέρωθεν ἐθνισμοί. Ἦλθε καιρὸς, ἡ μὲν παι-

δεία καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Βυζαντινῆς Σχολῆς νὰ ζωογονήσωσι τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς διαλέκτους τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἐν πάσῃ ὅμως ἀσφαλείᾳ τῆς πνευματικῆς ἑνότητος τῶν Ἑλλήνων· ἡ δὲ Δυτικὴ Εὐρώπη, εἰς ἀμοιβὴν τοιαύτης θεραπείας, νὰ παρασκευάσῃ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καὶ ὑποστηρίξῃ τοῦ ἀφηρημένου ἐκείνου Ἑλληνισμοῦ τὴν σαρκοποίησιν.

Ἂν ἡ συμπλησίασις συνέβαινεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Βαλδουΐνου, ἢ ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, εἴτε διὰ Φραγκικῆς κατακτήσεως εἴτε διά τινος ἐκκλησιαστικῆς ἑνώσεως εἰλικρινοῦς, ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτο ἐξ ἅπαντος ἠφανισμένος· εἵπετο βέβαια συγχώνευσις, καὶ κατόπιν ἐξουδένωσις Ἑλληνισμοῦ. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τοῦ κακοῦ, τί οἰκονομεῖ ἡ Θεία Πρόνοια; Πήγνυσι τὸ θέατρον τῆς διανοητικῆς ταύτης συγκοινωνήσεως ἐκτὸς Ἑλλάδος, πόρρω καὶ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Ἀνάγκη νὰ μὴ ἔλθωσιν οἱ μαθηταὶ τῆς Δύσεως εἰς Κωνσταντινούπολιν· αὐτοὶ οἱ διδάσκαλοι θέλουσι μεταβῆ φυγάδες εἰς τὴν ἀλλοδαπήν.

Ἰδοὺ ἡ τῆς Τουρκικῆς μάστιγος ἱερανάγκη! Ὁ Ὀθωμανὸς, ὑλικὸν ὄργανον προόδου, ἐντεῦθεν μὲν διώκει τοὺς Βυζαντινοὺς λογίους καὶ τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα πρὸς τὴν πατρίδα τοῦ Γουττεμβέργου, τοῦ Κολόμβου, καὶ τοῦ Λέοντος Ι΄. ἐκεῖθεν δὲ προστάτης ἄγνωστος τοῦ Ἑλληνικοῦ Πιστεύω προχειριζόμενος, παρεμποδίζει πᾶσαν πνευματικὴν οἰκειότητα μεταξὺ Λατίνων καὶ Ὀρθοδόξων ὑπηκόων του (413).

Διαλύσεως προκειμένης, ὁ ἀκατονόμαστος ΛΑΟΣ ἐνδύε-

ται τὴν Νεοελληνικὴν στολήν του, καὶ παρὰ τῶν ἑτέρων τριῶν ἀρχῶν ἀρχὴ τετάρτη ἀναγορευόμενος, προέρχεται ἵνα δώσῃ τὴν ἐπικρατεστέραν ψῆφον.

Τίς ἡ ἰδέα, ποῖον τὸ πνεῦμα, τίς ὁ χαρακτὴρ τῆς τετάρτης ταύτης ἀρχῆς συγκριτικῶς πρὸς τὰς ἀνέκαθεν δεσποζούσας;

Ὁ Λαὸς τῇ ὥρᾳ ταύτῃ παριστάνει τὸ ἐνεστὼς καὶ τὸ μέλλον τῆς κοινωνίας ἀπέναντι τριῶν διαφόρων ὄψεων τοῦ παρελθόντος. Ὑπό τινος θεόρτου δυνάμεως ἐμψυχούμενος, σύρει τὸ παραπέτασμα τῆς σκηνῆς, ὅπερ ἀπέκρυπτεν ἕως τότε τὴν θέαν τῆς σήμερον καὶ τῆς αὔριον, καὶ τὸ βλέμμα εἰς τὰ πρόσω ἀπὸ τοῦ ὄπισθεν στρέφων, διασκοπεύει πέρα μεσαιῶνος τὴν γῆν τῆς κληρονομίας του, ὁραματίζεται πόῤῥω νυκτὸς τὸν ὄρθρον τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ὁ Λαὸς συνεδριάζει μὲν μετὰ τῶν τριῶν ἀρχῶν, αἵτινες ἐκπροσωποῦσι τὰς εἰρημένας Ἑνότητας, τὴν πολιτικὴν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν, καὶ τὴν ἱστορικὴν, ὅμως οὐδεμιᾶς τὴν γνώμην πρεσβεύει κατ' ἰδίαν. Δὲν εἶναι μὲν Ῥωμαῖος, διότι ἠσπάσατο ἤδη τὴν Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν· δὲν εἶναι δὲ δοῦλος τοῦ ἀρχιερατικοῦ συλλόγου, διότι ἐξουσίαν ἔχει τοῦ ἀκυρῶσαι Σύνοδους Φλωρεντινὰς, καὶ αὐτοκρατορικὰ μονοκονδύλια· ἀλλ' οὔτε θιασώτης εἶναι τῶν Ἀττικιστῶν λογίων, διότι ἀντὶ τῆς γλώσσης τοῦ παρελθόντος, λαλεῖ τὴν ζῶσαν διάλεκτον τῶν προσεχῶν ἀγωνισμάτων του.

Προσεξηγούμεθα. Ὁ Λαὸς, ἔμψυχος ἀντιπροσώπευσις τῆς φυλῆς, τῶν ἐμφύτων ῥοπῶν, τῆς γλώσσης τοῦ παλαιοῦ Πανελληνίου, μόνον ὂν ὑπαρκτὸν, ἔμπνουν, ἐνεργὸν ἐν

μέσῳ παραδόσεων καὶ ἰδεῶν ἀρρηκτημένων, ἐμβληματίζει ἐπὶ τῆς ψυχορράγουσης βυζαντινῆς πολιτείας τὴν συνοχὴν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τὴν συμφιλίωσιν δύο κόσμων διακεχωρισμένων ἕως τοῦδε, τοῦ πρεσβυτέρου Ἑλληνικοῦ, καὶ τοῦ νεωτέρου Εὐρωπαϊκοῦ. Ὁ χρόνος ἔσηψε τὸν θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου. Θεὸς καθαιρεῖ δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψοῖ ταπεινούς· Ἦλθεν οὖν τὸ τέλος τῆς Γραικορρωμαϊκῆς ἀρχῆς.

Ἡ μοναρχία τοῦ Κωνσταντίνου πίπτει κατὰ νόμον ἱστορικὸν καὶ Πρόνοιαν, πίπτει προτροπῇ τοῦ νεωτέρου κόσμου, καὶ ψήφῳ τοῦ Νεοελληνικοῦ λαοῦ, οὗ τὸ θέλημα ὑπερισχύει τῶν τε σφαιρῶν τοῦ Τουρκικοῦ πυροβόλου, καὶ τῶν τοῦ Κωνσταντίνου ἀειμνήστων ἀνδραγαθημάτων. Καὶ γὰρ, ὡς αἱ χρονογραφίαι μαρτυροῦσιν, ὑπερήνω καὶ Τούρκων πολιορκητῶν, καὶ Ῥωμαίων πολιορκουμένων ἐρίπταται, καὶ τὸ στερέωμα ἐν εἴδει φλογερᾶς ῥομφαίας περιαυγάζει, τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαγγελλομένης Ἀναγεννήσεως.

Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης, διάδοχος τῆς βασιλείας ἐπίδοξος ὑπὸ τὴν ἐξαγνιστικὴν τοῦ Τούρκου κηδεμονίαν, κληρονόμος τῆς Ῥωμαϊκῆς ἑνότητος ἀπομένει ὁ νεοφανὴς Λαός, ᾧ ἄλλως τε συμμαχοῦσιν ἀναποσπάστως ἤδη, καὶ ὑπὲρ ἐθνεγερσίας συναγωνίζονται οἱ λογάδες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οἱ Γραμματικοί. Τίνι τὸ 1821, πρῶτον Εὐρωπαϊκοελληνικῆς πολιτείας δοκίμιον, τίνι ὀφείλεται; Τῇ συμφώνῳ συμπράξει τῆς καινῆς ταύτης ἱστοριονομικῆς τριαρχίας. Δεξιόθεν μὲν τοῦ Λαοῦ, ὁ λόγιος Ῥῆγας, ἀριστερόθεν δὲ, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Γερμανός!

. . . . . .

Ἀλλ' ὁ νόμος τῆς προόδου δὲν ἀρκεῖται εἰς τὸ πρῶτον ἐκεῖνο δοκίμιον. Ναὶ μὲν ὁ Λαὸς τοῦ μεσαιῶνος ἐξηγέρθη τῆς πολυχρονίου του νωθρότητος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, ἔλαβε μέρος ἐπίσημον εἰς τὴν πρᾶξιν· ὅμως εἰσέτι δὲν ἐγένετο τοῦ ἑαυτοῦ δράματος πρωταγωνιστής, κύριος αὐτόβουλος καὶ αὐτοδύναμος τῆς ἱστορικῆς του ἐνεργείας.

Ἡ πλήρης συναίσθησις τοῦ ἰδίου προορισμοῦ δὲν ἀναπτύσσεται, ἡ φιλοτιμία δὲν ἀναπτεροῖ τὰς ἠθικὰς καὶ διανοητικὰς τῶν ἐθνῶν δυνάμεις, οὔτε ἀναβιβάζει τὰς κοινωνίας εἰς περιωπὴν ἐλευθερίας ἀληθινῆς, φωτισμοῦ, κράτους, εὐπορίας, ἂν μὴ πρῶτον αἱ ἀφηρημέναι παραδόσεις ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἀδέκαστον τοῦ παρόντος ἐξέλεγξιν, ἂν μὴ λάβωσιν αἱ αὐθεντίαι τοῦ παρελθόντος τὸ κῦρος τῆς πραγματικῆς κοινωφελείας, συμμορφωθῶσι ταῖς ἀνάγκαις τοῦ αἰῶνος, καὶ συνυποταχθῶσι καθόλου εἰς τὴν σύσσωμον τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἐξόρμησιν.

Αἱ δύο λειπόμεναι καὶ ἐπιζήσασαι αὐθεντίαι τοῦ βυζαντινοῦ μεσαιῶνος λόγον εἰσέτι δὲν ἀπέδοσαν εἰς τὸ κριτήριον τῆς χριστιανικῆς προόδου περὶ τῆς ἑαυτῶν ἀνυπερθέτου συντελεστικότητος.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ παράδοσις ἐξέπνευσεν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου καὶ ἐτάφη διαπαντὸς ὑπὸ τὰ συντρίμματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀπῆλθον οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀντὶ τούτων ἀνεφάνησαν οἱ Ἕλληνες.

Ἀλλ' ἂν ἀπῆλθον οἱ Ῥωμαῖοι, ὅμως εἰσέτι δὲν ἔληξεν ὁ Μεσαιών! Ἡ ἀναβιώσασα γενεὰ εἰσέτι κατασκηνοῖ ἐν τῇ νεκροπόλει τῆς Δ'. ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλὰ φωναὶ καὶ ὁλολυγμοὶ εἰδωλολατρῶν, φθόγγοι σοφιστῶν συγ-

κεχυμένοι πλήττουσιν ἔτι τὴν ἀκοὴν ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ τῶν ζώντων καὶ τῶν κεκοιμημένων!

Ποτὲ δὴ θέλει διαπρέψει ὁ λόγος τοῦ Πανελληνίου; Ἐπὰν ὁ ἡμέτερος λαὸς, σφραγίσας τοὺς λίθους τῶν τάφων του, ἀπέλθῃ τοῦ κοιμητηρίου, μὴ τηρῶν, εἰς ἀπόδειξιν τῆς ταὐτότητός του ἢ μόνην τὴν ἀνάμνησιν τῆς μακρᾶς κοιμήσεως ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἀναστάσεως.

Ἐσόμεθα πάλιν στύλος ἐν τῷ ναῷ Κυρίου, ὅταν ὁ νοῦς τῆς *Νέας Ῥώμης*, καὶ ὁ δαίμων τῶν *Ἀθηνῶν* συμπεριβληθῶσιν ἐν τῇ καθειμαρμένῃ πόλει τὴν ἱερὰν τῆς ἀναγεννήσεως στολὴν, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἐπιλαμψάσης Νεοελληνικῆς ἰδιοπροσωπίας!

Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἰταλίας, εἶπεν ὁ φιλέλλην τῆς Ἀγγλίας ποιητὴς, ἔσεται ποτε ἡ ποίησις τῆς ἐλευθερίας, ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἔσεται ἡ ποίησις τῆς πίστεως.

Ἔμπνευσις χρησμοφόρος, ἀναπηδήσασα ἐκ μυχῶν καρδίας τοῦ αἰῶνός μας, καὶ προμαντεύσασα τὰ μᾶλλον δυσεκλόγιστα πορίσματα τῆς ἱστορικῆς φιλοσοφίας!

Ἀμὴν, ἀμὴν, ἐὰν μὴ ἐπανέλθῃ τὸ *Πιστεύω* ἐν τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ, οὐ μὴ ἐπιλάμψῃ φῶς ἁγίας δόξης εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν!

ΤΕΛΟΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ.

(1) Ἐκ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος περιλήψεως ἐξάγεται, ὅτι ὁ ὑποψήφιος ἐκυροῦτο παρὰ τοῦ Πριμικηρίου, ἢ ἑταιρειάρχου, καὶ παρὰ τῆς λοιπῆς κοινότητος, οἵτινες ἐγκατέγραφον τὸ ὄνομά του εἰς τὸ καταστατικὸν, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξηκρίβουν τὰς νομικάς του γνώσεις, καὶ ἐβεβαιοῦντο περὶ τοῦ γραφικοῦ ὕφους, καὶ τῆς χρηστοηθείας του. Τούτων ἐξετασθέντων, ὁ ὑποψήφιος παρουσιάζετο πρὸς τὸν Ἔπαρχον τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πριμικηρίου καὶ τῶν Νοταρίων, ἢ συμβολαιογράφων, οἵτινες ὤμνυον ἐπ' Εὐαγγελίου, ὅτι ὁ νεοσύλλεκτος δὲν ἐγένετο δεκτὸς τῇ εὐνοίᾳ τινὸς, ἀλλ' ἰδίᾳ ἱκανότητι.—Ὅρα Ζαχαρίαν, Βιβλ. c. σελ. 117—119 καὶ Mortreuil, Hist. du Dr. Byz T. 2. σελ. 316 καὶ Guizot, Cours d' Hist. Mod. T. 3· σελ. 201·

(2) Χρον. Πασχ. ἔνθα ἡ χρονολογία τῶν Ῥωμαϊκῶν τούτων φατριῶν.—Ὅρα δὲ καὶ τὰ σχόλια τοῦ Goar εἰς τὸν Θεόφ. ἔκδ. Παρ. σελ. 586.

(3) Θεοφ. Χρον. σ. 243.

(4) Ἀνωνύμου Σχολ. εἰς τὰ Βασιλ. Basil. Heimb. III. σ. 687.

(5) Europe in the Middle Ages. T. 3. Ch. V.

(6) Μελέτ. Ἐκκλ. Ἱστορ. T. 2. σ. 133.

(7) Θεοφ. Χρον. σελ. 259. — (8) Αὐτόθι, σελ. 260.

(9) Αὐτόθι, σελ. 265. — (10) Αὐτόθι, σελ. 275.

(11) Divers Med. Ævi opuscula. Διήγησις περὶ τῆς Ἀκαθίστου. σελ. 805.

(12) Μεσούσης τῆς ς'. ἑκατονταετηρίδος, οἱ Φράγκοι διεπρέσβευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὅπως δὲ διευκολύνῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῆσδε τῆς ἀποστολῆς ὁ κλῆρος τῆς Ἰταλίας, ἀπηύθυνε

β'.

τότε πρὸς τοὺς Φράγκους πρέσβεις μυστικάς τινας πληροφορίας περὶ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἰδοὺ τὸ περὶ Ἐπισκόπων τοῦ Ὑπομνήματος κεφάλαιον. «Οἱ Ἕλληνες ἐπίσκοποι (Episcopi Græci, ἀξιοσημείωτος ἡ ἐθνικὴ ὀνομασία κατὰ τοιαύτην ἑκατονταετηρίδα) κατέχουσι μεγάλας καὶ πλουσίας Ἐκκλησίας, δὲν ἀνέχονται δὲ νὰ παυθῶσιν οὔτε ἐπὶ δύο μῆνας ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς των κυβερνήσεως. Ὅθεν τὸν καιρὸν ἐξοικονομούμενοι, καὶ εἰς τὰ θελήματα ὑποτασσόμενοι τοῦ βασιλέως, ἀφιλονεικήτως ὑποχωροῦσι πάντοτε». Ὅρα Mausi, Concil. T. 9. σελ. 153.—Τὴν δὲ ἀμάθειαν τοῦ κλήρου, ἢ αὐτολεξεὶ τὴν κατάλυσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ χριστιανικῆς καταστάσεως, ἐλεεινολογεῖ αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν τῇ Περὶ Ψήφων καὶ Κληρικῶν διατάξει. «Οὐκ ἐστὶ, λέγει, ἀναζήτησις τοῦ ὀρθοδόξου κηρύγματος, οὐκ ἐστὶν ἔφεσις τῆς καταλήψεως τούτου, ἀλλ' ὡς ἐν σκότει πάντες σχεδὸν διαπορευόμεθα· κινδυνεύομεν πάντες ὁμοῦ, οἵ τε τοῦ ἀρχιερατικοῦ καταλόγου, τοῦ μοναχικοῦ, καὶ τοῦ λαϊκοῦ, καὶ εἰς χάος ἐζοφωμένον καὶ ἀχανὲς κατακρημνιζόμεθα· ἡ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τὸν αὐτοῦ Πατέρα παράκλησις περὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν πιστευόντων εἰς ἐκεῖνον, διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν ἀπρακτεῖ. Πῶς γὰρ πιστεύουσι διὰ τοῦ λόγου τῶν ἀποστόλων εἰς ἐκεῖνον αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ ἀδίδακτοι καὶ ἀμύητοι τοῦ τῆς εὐσεβείας μυστηρίου καταλιμπανόμεναι; Ὡς γὰρ τὸ κρυβὲν ἐν Εὐαγγελίοις τάλαντον, οὕτω σχεδὸν τὸ ὀρθόξον δόγμα κρύπτεται, καὶ κρυπτόμενον οὐκ ἀναζητεῖται, ἀλλὰ τὸ μεῖζον τοῦτο τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀσυγκρίτως δεύτερον παρὰ πᾶσι σχεδὸν νομίζεται». Zach. jus Gr—Rom. σελ. 415.

(13) Χρον. Πασχ. τέλος.

(14) Zach jus Gr—Rom. Pars III. p 36. Ὅρα καὶ Δοσίθεον, περὶ τῶν Ἱεροσ. Πατριαρχ. σελ. 512.

(15) Θεοφ. Χρον.—Ἴσως ἐννοεῖ τὸν Μωάμεθ, οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ Λέοντα τὸν Ἀρμένιον.

(16) Zach. jus Gr—Rom. Lips. 1857. σελ. 292.

(17) Γρηγορ. τοῦ Διαλ. Ἐπις. Βιβλ· Γ'. Ἐπις. πρὸς Μαυρίκιον 65.

(18) Ὅρα τὴν ΙΗ'. Ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοῦ ad Eustachium.

(19) Ἰωάννου Μόσχου, Λειμωναρίου· Κεφ. ΝΒ'· καὶ ἐφεξῆς·

(20) Κοράνιον, κεφ. Θ'. — (21) Ἀβουλ Φεδᾶς, σελ. 94.

(22) Δοσίθεος, Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσ. Πατρ. Βιβλ. ς'. κεφ. ΙΘ'.

(23) Θεοφ. Χρον. σελ. 276.

(24) Ἰωάνν. Χρυσός. Εἰς τοὺς μάρτ. Ἰουβεντ. καὶ Μαξιμῖνον.

(25) Θεοφ. Χρον. σ. 295. (26) Αὐτόθι σ. 307.

(27) « Σουλεϊμὰν δὲ καὶ Βάκχαρος γράφουσι πρὸς Λέοντα στρατηγὸν τῶν Ἀνατολικῶν. Οἴδαμεν, ὅτι ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων σοὶ ἁρμόζει· ἐλθὲ οὖν πρὸς ἡμᾶς, καὶ Ἂς λαλήσωμέν σοι τὰ πρὸς εἰρήνην ». Ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ τοῦ Θεοφάνους τὸ παρακελευσματικὸν ἄς, ἀντὶ τοῦ ἄφες. Ἡ σύνθλιψις, λοιπὸν ὑπῆρχεν ἐν τῇ Η'. ἑκατονταετηρίδι, οἵα καὶ σήμερον ὑπάρχει παρὰ τῷ λαῷ. Τὴν χρῆσιν τοῦ Ἂς ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ ἀνωνύμῳ συγγραφεῖ τοῦ βίου Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ὅστις, ὡς ἡμῖν δοκεῖ, ἤκμασε κατὰ τὴν Θ'. ἑκατονταετηρίδα· « Ἂς καταβάσωμεν ἐκεῖθεν τὴν εἰκόνα ». — Ὅρα Βυζαντίδα, Τ. 9. σελ. 348, Ἐκδ. Βεν.

(28) Νικ. Κωνσ. Ἱστορ. σελ. 34. — (29) Θεοφ. Χρον. 331.

(30) Νικηφ. Κωνσ. σελ. 35. — (31) Θεοφ. Χρον. σελ. 333.

(31 δὶς) Τὴν ἀκατάσχετον καὶ ἀξιοδάκρυτον ῥοπὴν τῶν πατέρων μας πρὸς τὰς θεολογικὰς συζητήσεις οἱ πλεῖστοι τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἕως ἀπὸ Δ'. καὶ Ε'. ἑκατονταετηρίδος ἐμμέτρως τε καὶ πεζῶς ἐστηλίτευσαν. Ὁ Βασίλειος, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Χρυσόστομος ἐλεεινολογοῦσι τὴν κακὴν αὐτὴν ἐπιδημίαν, ἢ ὡς ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς λέγει, τὴν νόσον αὐτὴν τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, νόσος, ἥτις, φοβούμεθα, φάσιν μὲν καὶ μορφὴν ἤλλαξεν ἔκτοτε, ἀλλ' ὅμως εἰσέτι δὲν ἔπαυσε μαστίζουσα τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν. Ἰδοὺ πῶς ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς εἰκονίζει διὰ στίχων τὴν κατάστασιν τῶν τὴν τοιαύτην νόσον νοσούντων συγχρόνων του, καὶ νουθετεῖ (Ἄσμ. Τ. 2. σελ. 19.) τοὺς πάσχοντας τὸ ἐπιδήμιον κακὸν τῆς Θεολογομανίας.

« Ἄλλος τις οὗτος τῆς ἐμῆς παιδεύσεως
Νόμος σαφῶς τε καὶ καλῶς γεγραμμένος,
Μὴ μίαν ὁδὸν τῆς εὐσεβείας εἰδέναι,
Τὴν εὔκολόν τε καὶ κακὴν γλωσσαλγίαν.
Μήδ' ἐν θεάτροις καὶ πότοις καὶ συμπόταις
Ὁμοῦ γελῶντας ἅσμασι χαννουμένους,

Πρὶν καὶ πλυθῆναι γλώσσης ἐξ αἰσχρῶν λόγων,
Μήδ' ἐν βεβήλοις ὡσὶ καὶ Χριστοῦ ξένοις
Ῥίπτειν ἀφειδῶς τῶν λόγων τοὺς μυστικοὺς,
Παίζοντας ἐν τοῖς καὶ πόνῳ θηρωμένοις.

. . . . . .

Ἀλλ' εἴ φιλόγλωσσός τις, ἢ ζήλου πλέως,
Καὶ δεινὸν εἴ σοι μὴ ῥυήσεται λόγος;
(Ἀνθρώπινον γὰρ εὔχομαι κἀνταῦθά σοι)
Λάλει μὲν, ἐν φόβῳ δὲ· μηδὲ πάντοτε,
Μὴ πάντα, μήδ' ἐν πᾶσι, μηδὲ πανταχοῦ·
Ἀλλ' ἔστιν οἷς, ὅσον τε, καὶ ποῦ, καὶ πότε».

Κατὰ τὸν Κικέρωνα, ἡ αὐτὴ νόσος ἐβασάνισε τοὺς πρεσβυτέρους Ἕλληνας· «Verbi controversia torquet Græculos homines contentionis cupidiores quam veritatis». — «Les Grecs, εἶπεν ὁ Μοντέσκιος, grands parleurs, grands disputeurs, naturellement sophistes» (Graud. Decad. Rom. Ch. 22).

(32) Θεοφ. σελ. 335. — Ὁ K. Edouard de Muralt, συγγραφεὺς τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας (S. Pétersbourg, 1855), γράφει «Marie est mariée à Léon, après lui avoir donné un fils». Ἀπατᾶται, νομίζομεν, διερμηνεύων τὸ χωρίον τοῦ Θεοφάνους· Ἡ Μαρία δὲν στέφεται σύζυγος τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ Αὐγούστα. Οὕτως εἰς τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ παραγράφου ἀποκαλεῖ καὶ ὁ Θεοφάνης αὐτήν.

(33) Ἐκ τοῦ παρωνυμίου Σαραντάπηχος (Κεδρ. Χρον. Β. Ε'. καὶ Ἰωάνν. Ἱεροσολυμ. Διήγησις περὶ ἀρχῆς Εἰκονομ.) δικαίως συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ λέξις Τεσσαράκοντα προεφέρετο κατὰ συγκοπὴν καὶ σύνθλιψιν Σαράντα, καθὼς καὶ τὴν σήμερον· ὅθεν ἔλεγον ὡσαύτως Τριάντα, Πενῆντα, Ἑξῆντα, ἀντὶ Τριάκοντα, Πεντήκοντα, Ἑξήκοντα· καὶ Σαρακοστὴ ἀντὶ τῆς Τεσσαρακοστῆς, κ.τ.λ. Διατί νὰ μὴ προσεξεικάσωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῆς σήμερον καθομιλουμένης ἰδιωτισμοὶ ἦσαν εἰς τὸ στόμα τοῦ Λέοντος καὶ τῶν συγχρόνων του;

(34) Θεοφ. Χρον. σελ. 336.—Ζωναρ. Χρον Βιβλ. ΙΕ'. 3.

(35) Θεοφ. Χρον. αὐτόθι.

(36) Ἐσφαλμένως ἡ τῆς Πετρουπόλεως Βυζαντινὴ Χρονοραφία ἐν σελ. 341 τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἀναφέρει εἰς τὸ ἔτος

Μ. Χ. 726. Ἡ ἔκρηξις κατὰ τὸν Θεοφάνην ἐγένετο τῷ δεκάτῳ ἔτει τῆς τοῦ *Λέοντος* βασιλείας, ὅ ἐστι τῷ 725. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος, ἱστορικὸς μετριώτερος τοῦ Θεοφάνους, καὶ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν ἀξιοπιστότερος, ποιεῖ τὸ περὶ εἰκονομαχίας ψήφισμα μεταγενέστερον τοῦ Θηραϊκοῦ φαινομένου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐξεδόθη ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ τοῦ 725, ἕπεται ὅτι ἡ ἡφαιστεία ἔκρηξις συνέβη ἐν Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ ἔτους 724.

(37) Ὁ ἰατρὸς Κ. Βοῦρος ἐδημοσίευσε πρό τινος ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι, τῷ ἐπιγραφομένῳ *Ἀνθολογία τῶν Κοινωφελῶν Γνώσεων (Μάρτιος 1837)*, ἀνέκδοτόν τι χρονικόν, εἰς τὴν ἰδιώτιδα συντεταγμένον, καὶ διηγούμενον περιπαθῶς τὴν ἡφαιστείαν ἔκρηξιν ἥτις ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ συνέβη κατὰ τὴν ΙΣΤ'. ἑκατοντ. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Χρονικοῦ (κληρικὸς ὡς φαίνεται), τὴν κοινὴν γνώμην διερμηνεύων, ἀποδίδει τὸ φαινόμενον εἰς τὰς ἁμαρτίας τῶν συγχρόνων του.

(38) *Νικηφ. Κωνς. Χρον. 36.* «Ἐκδιδάσκειν δὲ τὸν λαὸν τὸ οἰκεῖον ἐπεχείρει δόγμα».

(39) *Θεοφ. Χρον. σελ. 340.* — *Κεδρ. Χρον. σελ. 455.*

(40) **Silentium**, μυστικοσυμβούλιον, ἢ ἁπλῶς συμβούλιον.

(41) *Κεδρ. Χρον. σελ. 454.*

(42) *Νικηφ· Χρον. σελ. 38.* «Ὁ βασιλεὺς ἀθροίζει πλεῖστον λαὸν περὶ τὰ βασίλεια». Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἐναργῶς ἐξάγεται ἡ σύμπνοια τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πολιτῶν. Διότι πῶς ἄλλως ἤθελεν ὁ Λέων συγκαλέσει τὸν λαὸν, ἂν τὸ πλῆθος διετίθετο ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν ἔκβασιν τοῦ Σελεντίου; Ἂν δὲ ὁ λαὸς τῆς βασιλίδος ἠναντιοῦτο τοῖς φρονήμασι τοῦ Λέοντος, πῶς ἐπὶ τῇ προσκλήσει τούτου συνήρχετο περὶ τὰ ἀνάκτορα, ἢ συνελθὼν, πῶς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ψηφίσματος, καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου δὲν ἐξέφρασεν ἐντόνως τὴν ἀγανάκτησίν του; Ὁ ἀνωτέρω χρονογράφος σημειοῖ μὲν τοῦ λαοῦ τὴν συρροὴν, περὶ ἀποδοκιμασίας, ὅμως, τοῦ λαοῦ αὐτοῦ οὐδὲν ἐκφέρει. Διὰ ταῦτα, ἡμεῖς θεωροῦμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μαρτυρίαν τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου ὡς σημαντικωτάτην καὶ ἐμφαντικωτάτην ὑπέρ τινα καὶ ἄλλην τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας. Εἶναι γνώμων, δι' οὗ πλεῖστα ἕτερα χωρία δύνανται νὰ σαφηνισθῶσιν ἐν τῇ περιόδῳ τῆς εἰκονομαχικῆς πολιτείας.

(43) *Κεδρ· Χρον. σελ. 454.* — (44) *Θεοφ. Χρον. σελ. 341.*

(45) Αὐτόθι, σελ. 342. —(46) Ζωναρ. Χρον. σελ. 104.

(47) Κεδρ. Βιβλ. Γ'.— Γλυκ. σελ. 522.—Πρὸς τὰ πολλὰ περὶ τῆς βιβλιοθήκης ταύτης διαθρυλληθέντα, καὶ δὴ μυθολογηθέντα, λέγεται ἡ ἀπώλεια ἑνὸς σώματος τῶν τοῦ Ὁμήρου ἐπῶν, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους χειρογραφηθέντος ἐπὶ δέρματος δρακοντείου 120 ποδῶν μήκους. Οὐχ ἧττον ὑπερβολικὸν νομίζομεν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐμπρησθέντων βιβλίων.—Βλ. Berington, Hist. Litter. des Grecs, σελ. 57. —Shoell, Ἱς. τῆς Ἑλλ. Γραμματολ. Τ. 5. Μέρ. Ι. σελ. 15. — Gibbon, Κεφ. 49. — Anecd. du Bas — Emp. Τ. 3. σελ. 293.

(48) Θεοφ. σελ. 339. —(49) Νικηφ. Χρον. σελ. 41, καὶ 42.

(50) Θεοφ. Χρον. σελ. 345.

(51) Ζωναρ. Χρον. σελ. 457 — Νικηφ. 38 — Θεοφ. 343.

(52) Θεοφ. Χρον. σελ. 345.

(53) Κεδρ. σελ. 458—Ζωναρ. σελ. 106. —(54) Θεοφ. σελ. 346.

(55) Ἀποδίδεται τῷ μεγάλῳ Καρόλῳ σύγγραμμά τι ἐπιγραφόμενον Καρόλεια Βιβλία (Libros Karolinos), ἔνθα πολλὰ νοήματα ἐκφέρονται κατὰ τῆς τῶν εἰκόνων προσκυνήσεως. Ὁ Καλβῖνος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν κήρυκες τοῦ Προτεσταντισμοῦ ἠρύσθησαν ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου χωρία καὶ μαρτυρίας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας των.

(56) Ἐπις. Θεοδ. Στουδ. Jacop. Sirmond. Op. Var. Τ. 5. σ. 159.

(57) Sism. Hist. des Republ. Ital. Ch. 3.

(58) Murat. Ann. Dom. 728.

(59) Le Beau, Βιβλ. 63 Κεφ. 44.—(60) Θεοφ. Χρον. σελ. 343.

(61) Ἐκ τῆς λατινικῆς λέξεως Laureata, ὁ δάφνινος τοῦ αὐτοκράτορος στέφανος, κατὰ συνήθειαν δέ, ἡ τῆς αὐτοκρατορικῆς διατάξεως σφραγὶς, ἢ ἡ εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος. «Τούτῳ τῷ ἔτει ἐβασίλευσεν Ἀνθήμιος, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ εἰσῆλθε τὰ Λαβρέτα αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ Φερεντίου Ἐπάρχου». Πασχ. Χρον. σελ. 323.

(62) Φράσις βυζαντινὴ, ἰσοδυναμοῦσα τῇ γαλλικῇ A' bas... A' bas le Roi.

(63) Οἱ Γαλάται δὲν ἐξεστράτευσαν. Διὰ τοιαύτης δεινώσεως ὁ Γρηγόριος ἐπειρᾶτο νὰ καταπτοήσῃ τοῦ Λέοντος τὸ πνεῦμα.

(64) Ἀλνίττεται τὴν Ἰταλικὴν, ἥτις καὶ Ῥωμανία (Romagna) μετέπειτα ὠνομάσθη· ἐπαρχία συμπεριλαμβάνουσα τινὰς τῶν

πόλεων, αἵτινες ἀποτελοῦσι μέρος τῆς λεγομένης Μάρκας (Marche). Δὲν ἐννοεῖ δὲ τὴν Δεκάπολιν τῆς Ἰουδαίας, τὴν ὁποίαν ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω κατέδραμον οἱ ἀντάρται τοῦ Λιβάνου.

(65) Τὴν Ἀπουλίαν, καὶ τὰς λοιπὰς ὑποτελεῖς ἐπαρχίας τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας.

(66) Δὲν ἐξάγεται ἐκ τῆς περιόδου ταύτης ἡ ὑποταγὴ τῆς Ῥώμης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα; Ἐὰν, κατὰ τὴν μαρτυρίαν, ἣν ἀναφέρει ἡ Βυζαντινὴ χρονογραφία τῆς Πετρουπόλεως, σελ. 343, παραδεχθῶμεν, ὅτι ὁ Γρηγόριος ἔγραψε τήνδε τὴν ἐπιστολὴν ἐν ἔτει 729, ὅπερ ἄλλως τε ἀπίθανον, καθ' ἡμᾶς, διότι δὲν ἤθελεν ὁ Πάπας ἀφήσει νὰ παρέλθωσι τέσσαρες ἐνιαυτοὶ χωρὶς τινος ἀποστολικῆς νουθεσίας, ἕπεται προδήλως, το μὲν, ὅτι ἡ ἀποστασία τῆς Ῥαβέννης καὶ τῆς Δεκαπόλεως δὲν συνεπέσυρε τῆς Ῥώμης τὴν ἀποστασίαν, τὸ δὲ, ὅτι οἱ Λογγοβάρδοι τῆς μέσης Ἰταλίας δὲν προέτρεψαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἀποκήρυξιν τῆς βυζαντινῆς ἀρχῆς, ἢ, τοῦτο ποιήσαντες, ἀπέτυχον, καθόσον ἡ Ῥώμη διατηρεῖται ὑποτελὴς τῷ αὐτοκράτορι ἕως τοῦ 729. Ἡ γνώμη, λοιπὸν, τοῦ Σισμώνδου, καὶ τοῦ Μουρατώρου περὶ συστάσεως Ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας ἠμιανεξαρτήτου, ἢ εἶναι ἐσφαλμένη, ἢ ἡ σύστασις αὕτη πρέπει νὰ προσδιορισθῇ εἰς χρόνον μεταγενέστερον, ἴσως ἐν τῇ πολιτείᾳ Γρηγορίου τοῦ Γ', πρὸς ὃν ὁ Φλουρῆς ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ Παύλου τοῦ Διακόνου, ἐσφαλμένως ἀποδίδει καὶ τὰς περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπιστολάς.

(67) Ὁ Πάπας Μαρτῖνος, ὡς γνωστὸν τοῖς πᾶσι, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὅτι τὸν Μονοθελητισμὸν ἀνεθεμάτισε. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Κώνστας μετέβαλε τὴν ποινὴν εἰς ἐξορίαν, ἔνθα καὶ ὁ Πάπας ἀπεβίωσεν ἐν ἔτει 655.

(68) Βαρών. Ἐκκλης. Ἱστορ. ἔτ. 726. §. 28.—Rodotà, Rito Gr. in Italia, T. I. σελ. 139.

(69) Fleury, Ἱστ. Ἐκκλ. Βιβλ. 42. Κεφ. Θ'.

(70) Γεώργ. Κεδρ. Χρον. σελ. 450.

(71) «Τούς τε Καλαυρούς καὶ τοὺς Σικελοὺς φόροις νέοις ἐβάρυνε, κεφαλητίωνα τελεῖν κατὰ τοὺς Ἰουδαίους δογματίσας αὐτούς, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς τικτόμενα ἄῤῥενα ἀπογράφεσθαι». Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'· σελ. 105.

(72) Rodotà, Rito Gr. in Ital. Βιβλ. Β': Κεφ. 3.

(73) Αὐτόθι, Τ. Ι. σελ. 153.

(74) Μουρατώρ. Rer. Ital. *T. Α'. Μέρ. Β'. εἰς τὰς σημειώσεις περὶ Ἰωάν. Διακόνου.*

(75) « Per illud itaque tempus cum tota Calabria, et Lucaniæ Provincia Constantinopolitano subdita erat Imperio, omnes Ecclesiæ, et Episcopatus ipsius Provinciæ, Metropolitanæ Ecclesiæ Rheginæ subjacebant. Metropolitanus vero Rhegii per vim, ac dominationem Græcorum a Constantinopolitano Patriarcha consecrationem habebat ». Ughelli de Episc Catac. *T. 9. σελ. 358.*

(76) Rodotà, Rit. Gr. in Ital. *T. I. σελ. 158, 160.*

(77) *Αὐτόθι, σελ. 268.* — (78) *Κεδρ. Χρονογρ. σελ. 457.*

(80) *Ὁ Ἱεροσολύμων Θεόδωρος ἔπεμψε πρεσβύτερόν τινά Κωνσταντῖνον εἰς Φραγκίαν, ζητῶν παρηγορίαν εἰς τὸν διωγμὸν ἐπὶ Κοπρωνύμου.*

(80) *Ἄφθονα δείγματα τοιούτου ὕφους δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ συνάξῃ εἰς τὰς πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολὰς Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ εἰς τὰς κατὰ Εἰκονομάχων διατριβὰς Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἰδοὺ ἀπόσπασμά τι ἔκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Στουδίτου αὐτοῦ πρὸς Πασχάλιον Πάπαν Ῥώμης. « Ἄκουε, ἀποστολικὴ κάρα, θεοπρόβλητε ποιμὴν τῶν Χριστοῦ προβάτων, κλειδοῦχε τῆς οὐρανῶν βασιλείας, πέτρα τῆς πίστεως, ἐφ' ᾗ ᾠκοδόμηται ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Πέτρος γὰρ σὺ, τὸν Πέτρου θρόνον κοσμῶν καὶ διέπων. Δεῦρο ἀπὸ δυσμῶν ὁ Χριστομίμητος ». (Ἐπιστ. ΡΝΕ'.) — « Ὑμεῖς γὰρ ὡς ἀληθῶς ἡ ἀθόλωτος καὶ ἀκαπήλευτος πηγὴ ἐξ ἀρχῆς τῆς ὀρθοδοξίας· ὑμεῖς ὁ πάσης αἱρετικῆς ξάλης ἀνῳκισμένος εὔδιος λιμὴν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας· ὑμεῖς ἡ θεόλεκτος πόλις τοῦ φυγαδευτηρίου τῆς σωτηρίας, κ. τ. λ. » (Ἐπιστ. ΡΝΣΤ'.)*

(81) *Ἀξιοπαρατήρητος ὁ συγχρονισμός. Εὐλόγως ἐντεῦθεν ὑποπτεύομεν μὴ ἡ ἐκστρατεία τοῦ Λέοντος κατὰ Ἰταλίας εἶχε προσέτι σκοπὸν νὰ προβῇ μέχρι τῶν Ἄλπεων, ὅπως ἐκεῖ φράξῃ τὴν εἴσοδον τῶν Ἀράβων εἰς Εὐρώπην. Οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι σιγῶσι περὶ τούτου· ἀπίθανος, ὅμως, δὲν εἶναι ἡ συνεννόησις τοῦ Μαρτέλλου καὶ τοῦ Λέοντος ὑπὲρ σωτηρίας τῆς Χριστιανωσύνης. Παρομοία τις συνθήκη συνωμολογήθη μεταξὺ Γάλλων καὶ Γραικῶν ἐπὶ Ῥωμανοῦ· Στρατευόντων αὖθις τότε τῶν Σαρακηνῶν, οἱ μὲν Γάλλοι παρετάχθησαν ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων, οἱ δὲ Γραικοὶ ἀνέλαβον τὴν ὑπόσχεσιν νὰ φρουρήσωσι τὰς διόδους τῶν ὀρέων τούτων.*

(82) «Ciò che nessuno Papa avea ancora fatto,» λέγει ὁ Ἱστορικὸς Giannone. «C'était de la part du Pape, ὁ Le Beau παρατηρεῖ (Βιβλ. 63 § 63.) une action de souveraineté, dont on n'avait point d'exemple».

(83) «Epistolam quoque, decreto Romanorum principum, sibi prædictus Præsul Gregorius miserat; quod sese Populus Romanus, relicta Imperatoris dominatione, ad suam defensionem et invictam clementiam convertere voluisset». Duchesn. in Collect. Hist. Franc.

(84) Βλ. Gioberti, Primato del Papa; εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Πιπίνου.

(85) «Διὰ ταῦτα, γράφει ὁ Ζωναρᾶς (Βιβλ. Ε': σελ. 104), ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύνων Γρηγόριος, τῆς πρὸς τὸν τῆς Νέας Ῥώμης προεδρεύοντα, καὶ τοὺς ἐκείνῳ ὁμόφρονας ἀποστὰς κοινωνίας, ἐκείνους μὲν σὺν τῷ βασιλεῖ συνοδικῷ καθυπέβαλεν ἀναθέματι, τοὺς δὲ μέχρι τότε τῇ βασιλείᾳ κομιζομένους ἐκεῖθεν φόρους ἐπέσχε, τοῖς Φράγκοις σπεισάμενος. Ὅθεν αὐτοῖς ἀφορμὴ γέγονε τοῦ κυριεῦσαι τῆς Ῥώμης.

(86) Θεοφ. Χρον. σελ. 322.

(87) Ἡ περίοδος αἰνίττεται τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Γρηγορίου πρὸς Λέοντα, ἔνθα γίνεται μνεία τῶν διαφόρων φυλῶν, αἵτινες παρεπιδήμουν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Περιηγητής τις τῆς ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος οὕτω περιγράφει τὴν ἀνατολικὴν βασιλίδα. «La ville de Constantinople contient dans son enceinte dix-huit milles, en telle sorte que la mer en baigne la moitié, et que l'autre tient au continent, et qu'elle est placée entre deux bras de mer, l'un de côté de la Russie, et le second du côté de l'Espagne. C'est un lieu fort fréquenté par toute sorte de marchands, tant des provinces et régions de Babylone, de Mésopotamie, de Médie, de Perse, que des royaumes et contrées d'Égypte, de Canaan, de Russie, d'Hongrie, aussi bien que de Psianki, de Burie, de Lombardie, et d Espagne. Cette ville est commune à tout le monde sans distinction des marchands qui s'y rendent de toute part. Il n'y en a point sur la terre qui puisse s'égaler à elle. Si on en excepte Bagdat, la plus puissante place des Ismaélites». Ὅρα ἐν τῷ Recueil de l'Academie des Inscriptions ἔκδο-

σίν τινα τοῦ Danville περὶ ἐκτάσεως Κωνσταντινουπόλεως, Νοεμβρίου 1764.

(88) Cantú, St. Univers. *Τ. 3. σελ. 703.*

(89) Fleury, Hist. Eccles. *Βιβλ. 40 — Κεφ. 4.*

(90) *Αὐτόθι, Κεφ. 42.*

(91) *Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Ἁγίου τούτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀγγλίας* (Cantorbery) *ἀνήκουσιν ἐξίσου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ τὴν γραμματολογικήν. Ἐγεννήθη ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἐπαιδεύθη εἰς Ἀθήνας, καὶ ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Πάπα Βιταλιανοῦ ἐν ἔτει 668. Ὁ Ἰάκωβος* Petit *ἐξέδωκε τῷ 1677 τὴν τελειοτέραν ἔκδοσιν τῆς Συλλογῆς Κανόνων τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός. — (92)* Murat. Ann. *731—741.*

(93) *Ἓξ μόνοι πρὸ αὐτοῦ ἐκ τῶν τριάκοντα· ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, Θεοδόσιος ὁ Β΄. Ἀναστάσιος ὁ Α΄. Ἰουστινιανὸς, Ἡράκλειος καὶ Κώνστας. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Λέοντος, Κωνσταντῖνος, ἐβασίλευσε 34 ἔτη.*

(93 *bis*) Tanini, Numism. Imperat. Roman. p. 414. *Θαυμάζομεν, ὅτι ὁ* Eckel *καὶ ὁ* Saulcy *δὲν ἀναφέρουσι τὰ δύο νομίσματα αὐτά.*

(94) *Ὅτι πολλὰ παρὰ τῶν Εἰκονομάχων ἐγράφησαν πονήματα κατὰ ὀρθοδόξων, τοῦτο πιθανώτατον· οὐδὲν ὅμως διεσώθη, πλήν τινων ἰάμβων, οὓς παρενέβαλεν ἐν τῇ συλλογῇ αὐτοῦ ὁ ἐκδότης τῶν ἐπιστολῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, καὶ τὸ πόνημα, ὅπερ εἰς τὰ σχόλια τοῦ Εὐναπίου πρό τινων ἐτῶν ἐδημοσίευσεν ὁ φιλέρευνος* Boissonade, *ποίημα σατυρίζον τὴν πίστιν εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων καὶ Μαρτύρων, καὶ λίαν ἀστείως περιχλευάζον τὴν μανίαν λειψανοθήρου τινὸς Ἀνδρέα μοναχοῦ. Τὸν συγγραφέα τῆς σατύρας ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς νομίζει γραμματέα αὐτοκράτορός τινος ἀγνώστου, ἡμεῖς δ' εὐλογοφανέστερον τὸ ποίημα ἀποδίδομεν εἰς τὸν Χριστόφορον, Ἐπίσκοπον Μιτυλήνης, ἀκμάσαντα βέβαια κατὰ τὸν Εἰκονομαχικὸν αἰῶνα. Παρενείρομεν δ' αὐτὸ καθ' ὁλοκληρίαν, ὡς μνημεῖον καὶ ἀξιόλογον ἐνταυτῷ καὶ δυσεύρετον.*

ΙΗΣΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥ.

Στίχοι ρλβ΄.

Τοῦ Μιτυλήνης, πρός τινα μοναχὸν τὰ τῶν ἰδιωτῶν λείψανα ὡς ἅγια ἐξωνούμενον.

Πολλοὶ λέγουσιν (εἰ δ' ἀληθεῖς οἱ λόγοι
Οὐκ οἶδα), πλὴν λέγουσι, καὶ πείθουσί με,
Ὡς σφόδρα χαίρεις, ὦ Μοναστὰ καὶ Πάτερ,
Εἴ τις σε σεπτοῖς δεξιοῦται λειψάνοις
Ἀνδρῶν μαρτύρων ἢ σεβαστῶν μαρτύρων,
Θήκας δὲ πολλὰς λειψάνων θείων ἔχεις,
Ἃς ἐξανοίγων τοῖς φίλοις σου δεικνύεις·
Τοῦ Προκοπίου μάρτυρος χεῖρας δέκα,
Θεοδώρου δὲ πέντε καὶ δέκα γνάθους,
Καὶ Νέστορος μὲν ἄχρι τῶν ὀκτὼ πόδας,
Γεωργίου δὲ τέσσαρας κάρας ἅμα,
Καὶ πέντε μαστοὺς Βαρβάρας ἀθληφόρου,
Καὶ νῦν μὲν ὀστᾶ δώδεκα βραχιόνων
Τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου,
Νῦν δ' αὖ καλάμους εἴκοσι σκελῶν ὅλων
Τοῦ Παντελεήμονος (ὦ τῆς πληθύος!)
Λέγεις δὲ πίστει ταῦτα πάντα λαμβάνειν,
Οὐκ ἀμφιβάλλων, οὐκ ἀπιστῶν οὐδ' ὅλως,
Αἰδώ τε πολλὴν τοῖς κιβωτίοις νέμεις,
Καὶ προσκυνεῖς ὡς ὄντα Χριστοῦ μαρτύρων.
Βαβαὶ ξεούσης πίστεως σῆς, Ἀνδρέα,
Ἥτις σε πείθει τοὺς μὲν ἀθλητὰς, ὕδρας,
Τὰς μάρτυρας δὲ, θήρας οἴεσθαι κύνας,
Τοὺς μὲν κεφαλὰς μυρίας κεκτημένους,
Τὰς δ' αὖ γε μαστῶν πλῆθος, ὥσπερ οἱ κύνες!
Ἐκ πίστεως σῆς καὶ πρὸς ἰχθὺν ἐτράπη
Νέστωρ ὁ μάρτυς ὀκτάπους δεδειγμένος.
Καὶ Προκόπιον πίστις ἡ σὴ δεικνύει
Βριάρεων κομῶντα χειρῶν πληθύϊ!
Λέγεις ὁ σεμνὸς καὶ Θέκλας τῆς πρωτάθλου
Ὀδόντας ἑξήκοντα (φεῦ πλάνης!) ἔχειν,
Καὶ τοῦ μεγίστου Προδρόμου λευκὰς τρίχας.
Αὐχεῖς δὲ καὶ σὺ πάσας ὡς νῦν ἐπρίω
Ἐκ τῶν γενείων τῶν σφαγέντων νηπίων
Ἐν Βηθλεὲμ πρὶν τῆς Ἰουδαίας πόλει·
Φάσκεις δὲ τιμᾶν ταῦτα, πιστοῖς ὡς νόμος.
Ὦ πίστις ὀρθὴ, πίστις ἠνθρακωμένη,

Ἢ τοὺς πατρώους οὐκ ἀπαρνεῖται νόμους,
Τῶν Μακκαβαίων τὸ ξέον μιμουμένη!
Ὦ πίστις οὐκ ἔχουσα μῶμον οὐδένα,
Τάξεις ἀνατρέπουσα καὶ φύσεις μόνον,
Νῦν μὲν γυναῖκα δεικνύουσα πρεσβύτιν
Ὑλην ὀδόντων σχοῦσαν ἑξηκοντάδα,
Νῦν δ' αὖ γε λευκαίνουσα τὴν κόμην νέῳ,
Καὶ νηπίοις διδοῦσα πωγώνων πλάτη!
Καὶ ταῦτα πιστῶς ὡς ἀληθῆ προσδέχῃ,
Καὶ χρημάτων νέμησιν ἡδέως δέχῃ·
Οὐκ ἄν γε τοι λείψει σε πλῆθος λειψάνων·
Ἔσται γὰρ, ἔσται λειψάνων ἔτι πρᾶσις,
Ἕως ἂν ἠχήσειε σάλπιγξ ἐσχάτη,
Ἑνοῦσα ταῦτα καὶ συναθροίζουσά πως,
Ἀφθαρτον εἰς σύμπηξιν ἄλλης οὐσίας
Σφίγγουσα τὰ πρὶν ἐσκορπισμένα,
Ὑμνὴν διδοῦσα πᾶσιν ἐκπεπνευκόσιν,
Καὶ πάντας εἰς τὸ βῆμα συγκαλουμένη,
Τὸ φρικτὸν ὄντως βῆμα καὶ φοβούμενον,
Ἐν ᾧπερ αὐτὸς πράξεως οὐκ ἐνθέου
Ὀρθῶς ὑπόσχῃς ἀξίαν τιμωρίαν,
Ἀνθ' ὧν παρηνόμησας οὕτως ἀφρόνως,
Ὅστᾶ βεβήλων οἷα σεπτῶν μαρτύρων
Ὠνούμενός τε καὶ κατακλείων πίθῳ.
Τί καὶ τοσοῦτον ἐκκενοῖς οὖν χρυσίον;
Ἔξεστι καὶ γὰρ δωρεὰν σε λαμβάνειν
Πρὸς τοὺς τάφους τρέχοντα τοὺς ἐν τῇ πόλει.
Εἴ περ σὺ μισθὸν οὐ κομίζεσθαι λέγεις
Ὧν ὁστᾶ προῖκα λαμβάνεις ἐκ μνημάτων,
Ἴθι πρὸς ἐξώνησιν, ἡδέως ἴθι·
Ῥᾷον κενώσεις ἅπαν τὸ σὸν χρυσίον,
Ἢ τοὺς τάφους ἅπαντας οἱ νεκροπράται·
Ἐγωγε τοίνυν τοῦτο θαυμάζειν ἔγνων,
Πῶς οὐκ ἀπιστεῖς τοῖς πράταις τῶν ὀστέων,
Τοὐναντίον δὲ καὶ προσηνῶς προσδέχῃ
Ἅπαντας αὐτοὺς καὶ μεθ' ἡδονῆς ὅσης!
Ἤκουσα δ' αὐτὸς πρός τινος τῶν σῶν φίλων,

Ὡς γνοὺς πλάνος τις πίστεως σῆς τὸ ξένον
Ὅστοῦν προβάτου μηριαῖον λαμβάνει,
Ἅπαν δὲ κύκλῳ βάμματι χρίσας κρόκου,
Καὶ θυμιάσας καὶ περιστείλας ἅμα,
Πρόσεισιν εὐθὺς καὶ δίδωσί σοι, λέγων·
«Ὅστοῦν ὑπάρχει τοῦτο μάρτυρος Πρόβου·»
(Τὸ δ' ἦν προβάτου μᾶλλον, ἀλλ' οὐχὶ Πρόβου.)
«Δεῖ τοιγαροῦν σοι χρυσίνων ἑκκαίδεκα.»
Λαβεῖν τι χρῆμα θεῖον ᾠήθης, Πάτερ,
Ἐκ πίστεως καὶ τοῦτο ποιήσας τάχα.
Πολλὴ γάρ ἐστι πίστις ἡ σὴ καὶ λίαν,
Καὶ μὴν δυνηθῇ καὶ μεθιστᾶν τὴν κτίσιν
Ὅπου γε μικρὰ πίστις ἀκραιφνεστάτη,
Ὡς κόκκος εἷς νάπυος, ὁ Χριστὸς λέγει,
Ὄρη μεθιστᾶν εὐκολώτερον σθένει.
Πλὴν ἀλλ' ἐπεί σε πιστὸν ἔγνων εἰς ἄκρον,
Οὐκ ἀμφιβάλλειν οὐδὲ διστάζειν ὅλως
Πρὸς τὰς δόσεις θέλοντα τὰς τῶν λειψάνων,
Παρέξομαί σοι προῖκα χρῆμά τι ξένον·
Ἐνὸς τὸν ἀντίχειρα τοῦ τρισολβίου,
Καὶ γλουτὸν αὐτὸν Ἠλίου τοῦ Θεσβίτου.
Βούλει παράσχω, λειψάνοις τούτοις ἅμα,
Καὶ δάκτυλόν σοι Μιχαὴλ ἀρχαγγέλου;
Ἔσται· παράσχω τοῦτον ἐκ Χώνων ἔχων.
Μόνον σύ μοι πίστευε ταῦτα λαμβάνων,
Ὡς εἰσὶ τούτων ὧν ἐγὼ διδοὺς λέγω.
Δώσω σὺν αὐτοῖς καὶ βραχὺ, Πάτερ, μέρος
Τοῦ Γαβριὴλ σοι τοῦ μεγίστου τῶν νόων.
Ἐν Ναζαρὲτ γὰρ πρὶν κατελθὼν τῇ πόλει,
Πτεροῤῥυήσας ἐξανέπτη πρὸς πόλον.
Ἦχθησαν οὖν ἐκεῖθεν ὧδε τὰ πτίλα·
Ἐγὼ δὲ ταῦτα πάντων ἔχων ἐσχάτως
Καί σοι παράσχω, πιστὲ λειψάνων φίλε!
Ἀλλ' οὐκ ἐκείνων φείσομαι τῶν κρειττόνων,
Οὕτω σε πιστεύοντα πρὸς ταῦτα βλέπων,
Τὸν ἡδὺν ὄντως ἐν μοναστοῖς Ἀνδρέαν,
Δώσω δέ σοι κἀκεῖνα σὺν προθυμίᾳ·

Ἑνὸς Χερουβὶμ τριῶν ὀμμάτων κόρας,
Καὶ τῆς φλογίνης χεῖρα ῥομφαίας μίαν,
Ἣν ἐξανάψας ἐν μέσῳ τῶν λειψάνων
Ἄλλου παρ' αὐτὴν οὐ δεηθήσῃ λύχνου.
Φλὸξ οὖσα καὶ γὰρ οἶδε καὶ φῶς ἐκφέρειν,
Καὶ πάντα νικᾷ φῶτα λαμπρῶν ἀστέρων·
Ἕξεις ἐκείνην τοιγαροῦν σὺ καὶ λύχνον
Καὶ λείψανον κάλλιστον, εἴπερ ἄλλο τι.
Καὶ πάντα ταῦτα προῖκα καὶ χωρὶς πόνου
Λοιποῖς συνάψας σοῖς ἀπείροις λειψάνοις,
Θήσεις με πρῶτον τοῦ χοροῦ τῶν σῶν φίλων,
Εὐεργέτην καλῶν με πάντα τὸν χρόνον.
Οὕτω γάρ ἐστιν, ὥσπερ οἶμαι, καὶ πρέπον.
Ἀπογραφεύς σοι ταῦτα τῶν βασιλέων,
Ὁ Χριστόφορος, ὃν καὶ γιγνώσκειν ἔχεις,
Ἀγχοῦ μὲν οἰκῶν τοῦ νεὼ Προτασίου,
Ἀμφ' αὐτὸ φημὶ τὸ στρατήγιον, Πάτερ,
Ποθῶν δὲ καί σε γνώριμον σχεῖν καὶ φίλον,
Ὡς ἂν γελῴην ἡδέως καθ' ἡμέραν,
Τῶν θλίψεων εὑρὼν σε φάρμακον μέγα.

Τοιαῦτά τινα ὡς ἔγγιστα νοήματα ἐκφράζει καὶ ὁ σοφιστὴς Εὐνάπιος, συγγραφεὺς τῆς Δ΄. ἑκατονταετηρίδος, εἰς τὸν βίον τοῦ Αἰδεσίου, τὰ ἔθιμα κατακρίνων τῶν τότε χριστιανῶν. «Ἐπεισῆγον, λέγει, τοῖς ἱεροῖς τόποις τοὺς καλουμένους μοναχούς, ἀνθρώπους μὲν κατὰ τὸ εἶδος, ὁ δὲ βίος αὐτοῖς συώδης, καὶ εἰς τὸ ἐμφανὲς ἔπασχόν τε καὶ ἐποίουν μυρία κακὰ καὶ ἄφραστα. Ἀλλ' ὅμως τοῦτο μὲν εὐσεβὲς ἐδόκει, τὸ καταφρονεῖν τοῦ θείου· τυραννικὴν γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν τότε πᾶς ἄνθρωπος μέλαιναν φορῶν ἐσθῆτα, καὶ δημοσίᾳ βουλόμενος ἀσχημονεῖν· ἐς τοσόν δε ἀρετῆς ἦλασε τὸ ἀνθρώπινον! Ἀλλὰ περὶ τούτων μὲν καὶ ἐν τοῖς καθολικοῖς τῆς ἱστορίας συγγράμμασιν εἴρηται· Τοὺς δὲ μοναχοὺς τούτους καὶ εἰς τὸν Κάνωβον καθίδρυσαν, ἀντὶ τῶν νοητῶν θεῶν εἰς ἀνδραπόδων θεραπείας, καὶ οὐδὲ χρηστῶν, καταδήσαντες τὸ ἀνθρώπινον. Ὅστέα γὰρ καὶ κεφαλὰς τῶν ἐπὶ πολλοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαλωκότων συναλίζοντες, οὓς τὸ πολιτικὸν ἐκόλαζε δικαστήριον, θεούς τε ἀπεδείκνυσαν, καὶ προσεκαλινδοῦντο τοῖς. . . . καὶ κρείττους ὑπελάμβανον εἶναι

μολυνόμενοι πρὸς τοῖς τάφοις. Μάρτυρες γοῦν ἐκαλοῦντο καὶ διάκονοί τινες καὶ πρέσβεις τῶν αἰτήσεων παρὰ τῶν θεῶν, ἀνδράποδα δεδουλευκότα κακῶς, καὶ μάστιξι καταδεδαπανημένα, καὶ τὰς τῆς μοχθηρίας ὠτειλὰς ἐν τοῖς εἰδώλοις φέροντα· ἀλλ' ὅμως ἡ γῆ φέρει τούτους τοὺς θεούς!» (Eunap. Sard. Boisson. p. 45. et. Annotat. p. 277).

(95) Τὴν ἐφήμερον ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων, ἣν λέγουσιν οἱ χρονογράφοι (Θεοφ. 348) γενομένην ἐπὶ Ἀρταβάσδου τοῦ ἀντάρτου, τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου, ἡμεῖς θεωροῦμεν ὡς ἀπίθανον πλάσμα τῶν μετέπειτα ἱστορικῶν. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἡμετέρας γνώμης ἀναφέρομεν τὸ ἑξῆς χρονογραφούμενον συμβεβηκός. Διηγοῦνται οἱ αὐτοί, ὅτι τροπώσας ὁ Κωνσταντῖνος τοὺς ἀντάρτας, καὶ εἰσελθὼν νικητὴς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλαβε τον Πατριάρχην Ἀναστάσιον, συμφρονήσαντα τῷ Ἀρταβάσδῳ προηγουμένως, καὶ τυφλώσας, ἢ κατ' ἄλλους τύψας αὐτὸν δημοσίως, ἐπόμπευσεν εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον ἐπὶ ὄνου ἐξανάστροφα καθήμενον. Ἀλλ' ἂν τοσούτῳ ἀποτροπαίως ὁ Κωνσταντῖνος ἐτιμώρησεν, ὡς λέγουσι, τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἀποστασίαν τοῦ Ἀναστασίου, πῶς πάλιν ὁ Ἀναστάσιος οὗτος χαίρει τῆς εὐμενείας τοῦ κυρίου καὶ μαθητοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου; Πῶς ὁ δημοσίᾳ τυφθεὶς, καὶ εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον πομπευθεὶς Πατριάρχης διευθύνει ἐπὶ ἑτέρους δέκα ἐνιαυτοὺς καὶ μέχρι τέλους ζωῆς τὴν ὑπὸ τῶν Ἰσαύρων καθιδρυθεῖσαν Εἰκονομαχικὴν Ἐκκλησίαν; Ἀποπολογιῶν τοιούτων γέμουσιν αἱ βυζαντιναὶ χρονογραφίαι. Τοιαύτη λ. χ. εἶναι καὶ ἐκείνη τὴν ὁποίαν ὁ αὐτὸς Θεοφάνης ἐκφέρει ὡς οἰωνὸν εἰς τὰ γενέθλια Λέοντος τοῦ Χαζάρου. «Ἀνῆλθε ζῶον μουζικὸν, ἄσπιλον, λαλοῦν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ, προμηνύον τοῦ ἔθνους ἐπιδρομὴν ἐκ τῆς ἐρήμου κατὰ τῶν Ἀράβων,» σελ. 358. — Ἀλλ' ὠφελοῦσι κατά τι καὶ αὐτὰ τὰ τερατολογήματα. Ἐκ γὰρ τοῦ χωρίου μανθάνομεν μετὰ θετικότητος τὴν ἐτυμολογίαν τῆς νεοελληνικῆς λέξεως ἄσπρος, ἐτυμολογία, ἄλλωστε, συμφωνοῦσα καὶ πρὸς ἕτερον χωρίον τοῦ αὐτοῦ χρονογράφου, λέγοντος «ἵππος ἄσπιλος ὡσεὶ χιών,» ὅ ἐστι λευκός.

(96) Ζωναρ. Χρον. σελ. 113. — (97) Αὐτόθι, σελ. 110.

(98) Αὐτόθι, σελ. 110. — Maimbourg, Hist. des Iconoclastes. p. 197. — (99) Κεδρ. σελ. 465. — Ζωναρ. σελ. 110.

(100) Κεδρ. Μέρ. Β'. σελ. 460. — Ζωναρ. σελ. 86.

(101) Θεοφ. Χρον. σελ. 292—298.—Κεδρ. σελ. 467.

(102) Mansi, Conc. Collect. XII. σελ. 543.

(103) "Ορα τὰς περὶ τούτου παραπομπὰς τῆς χρονογραφίας Muralt, σελ. 356. — (104) Κεδρ. Χρον. σελ. 463.

(105) Θεοδ. Στουδ. Ἐπιστολὴ Β'. πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα Β'.

(106) Κεδρ. Χρον. σελ. 467. — (107) Ἐπιστ. Στουδίτου ΡΚΒ'.

(108) Τότε πρῶτον, κατὰ τὸν Ἀρδονῖνον, ἐκτίσθησαν ἐν Ἰταλίᾳ Ἑλληνικὰ μοναστήρια. Οἱ ἡγούμενοι τῆς Ἀνατολῆς παρουσιασθέντες τῷ Πάπᾳ Μαρτίνῳ εἶπον αὐτῷ, Generalitas habitantium, in hac antiqua alma Urbe Roma, Græcorum Abbatum, et monachorum servorum vestræ sanctitatis docemus, ut subter..... » Harduin. T. 3. Concilior. σελ. 719.

(109) Rodotà, Rito Gr. in Italia. T. 2. σελ. 62.

(110) Baronius, Ann. 761. ἀριθ. 15. — Rodotà T. II. σελ. 63. — Mabillon, Annal. Benedict. T. 2. Libr. 23, ἔτει 757.

(111) « Erat enim extorrium haud exiguus numerus monachorum, ut non sufficerent alia, quæ in Urbe erant Græcorum monasteria. » Baron. Ann. 818. ἀριθ. 13.

(112) Anast. Bibl. βίος Πασχ. Α'.

(113) "Ορα τὰς περὶ τούτου παρατηρήσεις τοῦ Ῥοδοτὰ. Τ. 2. σελ. 71—75.

(114) Ὁ Mabillon ἀναφέρει μίαν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἀδριανοῦ Α'. ἐν ᾗ παραλείπονται οἱ στειχοιωδέστεροι κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας. — Append. in Rem diplom. (115) Rerum Italicar. Pars. II. T. 2. Cap. 124.

(116) Gian-Girolamo Gradenigo, Teatino, Prospetto della Letteratura Greco-Italiana· βιβλ. δυσεύρετον, ἀλλὰ τηρούμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὀθωνείου Πανεπιστημείου.

(117) « Οὐ γὰρ χριστιανὸς, οὐχ "Ελλην, οὐκ Ἰουδαῖος ἐτύγχανεν ὢν, ἀλλ' ἀσεβείας τις κυκεὼν, καὶ οἷα τὰ Λιβυκὰ θηρία ἱστόρηται φύεσθαι ἐκ μίξεως ἑτερογενῶν, πολυειδῆ καὶ σύμμικτα τὴν ἰδέαν καὶ τὴν θηριωδίαν γενόμενα ». Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 106 —Γεώργ. Μοναχ. σελ. 503.—Πάντες συμφώνως οἱ λοιποὶ χρονογράφοι ἐξαντλοῦσι κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου τὸ λεξικὸν τῶν ὕβρεων.

(118) Θεοφ. Χρον. σελ. 360.—Νικηφ. Κωνς. σελ. 41.—Χρον. Πετρουπ. σελ. 357. — (119) Γεώρ. Κεδρην. κεφ. ΣΤ'. καὶ ΙΓ'.

(120) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 114. — Θεοφ. σελ. 378, 379.

(121) «Ἐνεχθέντος Ἀντιμινσίου», περὶ τῆς ἑρμηνείας τῆς λέξεως βλ. Γλωσσ. Γραικορωμαϊκὸν Μεουρσίου, σ. 153, καὶ 570.

(122) Zachariæ a Lingenth. jus Græc. Rom. Pars III. p. 49.

(123) Προφανεστάτη ἡ τῶν ὀρθοδόξων χρονογράφων παράπλασις τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ Κωνσταντίνου διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ Ἅγιος. — Ὅρα Κεδρ. σελ. 468. — Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ χρονογράφοι δὲν συμφωνοῦσι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκφωνήσεως, ἄλλα μὲν οὗτος ἀναφέρων, ἄλλα δ' ἐκεῖνος. — Παρβλ. Θεοφ. χρον. σελ. 378. — (124) Europe in the Middle Age. T. 2. σελ. 276.

(125) Murat. Script. III. σελ. 92. — Mansi, Cone. Collect. XII. σελ. 537—545. — (126) Ἡσαΐας, Κεφ. Α'. 7—9.

(127) «Ἡ δωρεὰ τοῦ Πεπίνου συμπεριελάμβανε τὰς ἑξῆς πόλεις, ἃς χάριν εὐκαταληψίας γράφομεν ἰταλιστί· Ravenna, Rimini, Pesaro, Fano, Cesena, Sinigaglia, Jesi, Forlimpopoli, Forli. Ἔτι δὲ τὰ ἑξῆς φρούρια· Sussubio, Montefeltro, Acerragio, Monte di Lucaro, Cerra, San Marino, Bobbio, Urcino, Cagli, Luceolo, Gabbio, Comacchio, Narni. — Ὅρα Ancillon, Tabl. des Révol. de l'Europe, T. I. σελ. 46, 47· — Miller, history philosophically illustr. T. I. σελ. 65, καὶ Sismondi, Republ. Ital· T. I. σελ. 9.

(128) «Annuente Deo rempublicam dilatans, et universam dominicam plebem». Anast. Bibl. Vit. Steph. T. 3. σ. 172. ἔτος 755.

(129) «Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, γράφει ὁ Fleury, Hist. Eccles. L. 43. § 17. περισπούδαστος εἶναι πρὸς διάγνωσιν ἐκείνου τοῦ αἰῶνος· βλέπομεν γὰρ ἐντεῦθεν μέχρι τίνος ἄνδρες, σοβαροὶ ἄλλως τε, ἐχρῶντο ὑποκρισίᾳ καὶ πλάσματι χάριν ἰδιοτελείας». Ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἐπιβαίνει καταδεικνύων τὰς ἀντιλογίας καὶ τὴν ἐπιτετηδευμένην τοῦ ἐγγράφου ἀσάφειαν.

(130) Μελέτ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Κεφ. ΙΘ'. σελ. 128.

(131) «Et dum hæc agerentur convenit Romam Joannes Imperialis Silentiarius, deferens eidem sanctissimo Pontifici regiam jussionem, simulque et aliam ad nomen prædicti Regis impii detulit adhortationis annectens jussionem, ut reipublicæ loca diabolico ab eo usurpata ingenio, proprio restitueret dominio. Quem vi delicet Imperialem missum confestim sæpefactus sanctissimus Papa cum suo germano sanctissimo Paulo Diacono ad eundem misit nequissimum Aistulphum Ravennam...» Anast. Bibl. Vit. Pont. Ann. 752.

(132) Maimbourg, Hist. des Iconoclastes, σελ. 178 — Mansi, Conc. Collect. XII, 695. — Ἡ χρονογραφία τῆς Πετρουπόλεως ἀποδίδει τὸ γεγονὸς εἰς Στέφανον τὸν Δ'. Ἀποροῦμεν, πῶς συγγραφεὺς πονήματος ἀξιολόγου περιπίπτει εἰς τοιοῦτο λάθος. Ὁ Πάπας Στέφανος Δ'. προεχειρίσθη τῷ 816 Μ. Χ. τουτέστι χρόνον πολὺν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος· ἄρα ἡ διαπραγμάτευσις συνέβη εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Στεφάνου Γ'. ὅστις ἐξελέχθη τῷ 768, καὶ ἀρχιεράτευσεν ἄχρι τοῦ 772. Δὲν δυνάμεθα δὲ οὔτε εἰς Στέφανον τὸν Β'. ν' ἀποδώσωμεν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος; ῥᾳδιουργίαν, διότι ὁ Πάπας οὗτος ἀνηγορεύθη ἐν ἔτει 742, καὶ ἀπέθανε τῷ 757, ἔτει καθ' ὃ τῇ μαρτυρίᾳ Γαλλικῶν τινων χρονικῶν, ἐγεννήθη ἡ Γυζίλλα, θυγάτηρ Πεπίνου. Ἐντεῦθεν οὖν συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ περὶ ἐπιγαμίας πρώτη αὕτη διαπραγμάτευσις μεταξὺ Γραικῶν καὶ Φράγκων συνέβη ἐπὶ Στεφάνου τοῦ Γ'. τοῦ μὲν Πεπίνου θανόντος πρὸ ὀλίγου, ζῶντος δ' ἔτι τοῦ Κωνσταντίνου αὐτοκράτορος. Καθ' ὑπολογισμὸν τοιοῦτον, ὁ μὲν βασιλόπαις Λέων ἦγεν, ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν διαπραγματεύσεων, τὸ δέκατον ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἡ δὲ Γυσίλλα ἦγε τὸ ὀωδέκατον. — (133) Le Beau, Βιβλ. 65. § 1.

(134) Αὐτόθι, Βιβλ. 65. § 1. — (135) Cod. Carol. Epist. 36.

(136) Guizot, Cours d'hist. mod. T. 3. p. 27.

(137) Murat. Ann. 798.

(138) Αὐτόθι. — Τινὲς τῶν δυτικῶν ἀποδίδουσι τὸ ὄνομα τοῦτο πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Κοπρώνυμον, ἢ ἄλλως λεγόμενον Καβαλλῖνον. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἀπεβίωσε τῷ 775. Πρόδηλον οὖν, ὅτι πρόκειται περὶ Κωνσταντίνου, τοῦ υἱοῦ Εἰρήνης, εἰς τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου (790 μ. Χ.) τὸ μωσαϊκὸν κατεσκευάσθη. Ἀγνοοῦμεν δὲ τὸν λόγον, δι' ὃν συνήθως οἱ ἱστορικοὶ καλοῦσι Κωνσταντῖνον Ε'. τὸν Κοπρώνυμον. Ἡ προϊοῦσα τάξις τῶν Κωνσταντίνων αὐτοκρατόρων ἔχει καθ' ἡμᾶς οὕτω· Α'. ὁ μέγας Κωνσταντῖνος· Β'. ὁ Ἡράκλειος· Γ'. ὁ νεώτερος Ἡράκλειος, ἢ Πωγωνάτος· Δ'. ὁ υἱὸς Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου· Ε'. δὲ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος υἱὸς τῆς Εἰρήνης. Ἐκτὸς ἐὰν μετὰ τούτων πρέπει νὰ συναριθμήσωμεν καὶ τὸν Τιβέριον, ὅστις ἔφερε μὲν τ' ὄνομα αὐτὸ, οὐδέποτε ὅμως ἐκλήθη Κωνσταντῖνος.

(139) Angelo Cinagli, Le monete de' Papi, p. 2. 3.

(140) Biogr. Univers. de Michaud—vie d'Adrien.

(141) Epist. Hadr. ad Const. et Iren. et ad Taras, Patr.

(142) Mansi XII, 1056, 1057—XIII, 527, 568.

(143) Θεοφ. Χρον. σελ. 382. — Ζωναρ. Β. βλ. ΙΕ'. σελ. 114.

(144) Κεδρ. Χρον. σελ. 469. —Θεοφ. Χρον. σελ. 383.

(145) Ζωναρᾶς. Χρον. σελ. 115.

(146) Ὁ τρόπος δὲ οὗ ὁ σεβάσμιος οὗτος Πατριάρχης ἀπασύρεται τῆς ἕδρας του ἐγείρει ὑποψίας τινὰς ἐνισχυομένας ὑπὸ τῶν παρεπομένων. Δὲν ἀναφέρομεν δὲ τοὺς λόγους, οὓς ψυχορράγων ἐξεφώνησε, διότι χρήζουσιν οὗτοι κριτικῆς βασάνου.

(147) Anast. Bibliot. εἰς τὸ Προοίμιον τῆς Β'. Νικαιανῆς Συνόδου. — (148) Maimbourg, Hist. des Iconoclastes, p. 239.

(149) Θεοφ. Χρον. σελ. 389 — (150) Αὐτόθι, σελ. 390.

(151) Anast. Bibliotec. in Vita Hadr. p. 108.

(152) Fleury. Hist. Eccles. L. 44. Ch. 17.

(153) Gaillard. hist. de Charlemagne T. 2. p. 84.—Guizot. hist. de la Civilis. en Europe, T. 2. p. 109.—Schlosser, Ἰς. Εἰκονοκλ.

(154) Hegewisch, Charlemagne, p. 188—190.

(155) Ἰδοὺ τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος πρῶτα ἑλληνικὰ νομίσματα· α'. ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟS ΒΑΣ. ΙΡΙΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΗ—ε'. ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟS S IRINI EK ΘΕΟΥ ΒΑΣΙΛΙS. Περὶ τῶν χαλκίων τούτων ἐπίτηδες συνέταξε διατριβὴν ἐν τῇ Νέᾳ Πανδώρᾳ τῶν Ἀθηνῶν ὁ ὁμοεθνὴς νομισματολόγος Κ. Παῦλος Λάμπρος. Ὅρα τὰ φυλλάδια τοῦ τρέχοντος ἔτους. —(156) Θεοφ. Χρον. σελ. 393—94.

(157) Αὐτόθι, σελ. 398. —Κεδρ. χρον. σελ. 476.

(158) Θεοφ. σελ. 400.

(159) Αὐτόθι, σελ. 401, 402, 403, 404, 408, 417.

(160) Anast. Bibliot. V. Leo III. p. 126.

(161) Sismondi, hist. des Republ. Ital. T. I. p. 41.

(162) « One of the most eminent citizens of Rome ». Gibbon Ch. 52. p. 519· «Εἷς τῶν διασημοτέρων πολιτῶν τῆς Ῥώμης ».

(163). « Quia Franci nihil nobis boni faciunt, neque adjutorium præbent, sed magis quæ nostra sunt violenter tollunt, quare non advocamus Græcos, et cum eis fœdus pacis componentes. Francorum Regem, et gentem de nostro regno et dominatione expellimus? » Anast. Bibl. Vit. Leonis IV. p. 199.

(164) Ἡ Γαλλικὴ κυριαρχία ἀποτυγχάνει ἐν Ῥώμῃ καὶ Ἰτα-

λία τοῦ σκοποῦ αὐτῆς. Πρὸς τὸν τιμαριωτικὸν τῶν Λογγοβάρδων ὀργανισμὸν ἐπιπροστίθεται τὸ Φραγκικὸν τιμαριωτικὸν σύστημα, ὅπερ καὶ φορτικώτερον ἀποβαίνει παρὰ τῷ Ἰταλικῷ λαῷ. Ἐνῷ γὰρ οἱ πρῶτοι κατακτηταὶ παρέδιδον τὴν χώραν εἰς διάθεσιν ὀλίγων τινῶν Λουκῶν, οἱ Φράγκοι, πρὸς τοὺς Λούκας τῶν Λογγοβάρδων, εἰσήγαγον καὶ Μαρκησίους, καὶ Κόμητας, καὶ ὑποκόμητας, ὅ ἐστι σμῆνος τιμαριούχων φορολόγων ἀπορροφούντων τῆς γεωργικῆς τάξεως τοὺς ἱδρῶτας καὶ τὰς προσόδους τῶν ὑποτελῶν. Ὁμολογούμενον δὲ, ὅτι τὸ γένος τῶν Καρολιδῶν, κατ' οὐδὲν τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας λογισάμενον, καὶ μόνῳ τῷ ἱερατείῳ τὰς προνομίας διανεῖμαν ἐπέσυρε τὴν ἐπανάστασιν τῶν λαϊκῶν. Ἕτερον τῆς Φραγκοκρατίας ἁμάρτημα. Ἡ νεολατινικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Καρόλου, καὶ ἡ ἐπὶ τὸ ἀρχαϊκώτερον ἑνότης αὐτῆς, ἀντέκειντο πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν τοῦ πληθυσμοῦ διανομὴν, πρὸς τὰς νεωτερικὰς μετ' ἀλλοεθνῶν σχέσεις, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὰς ἐγχωρίους τῆς Ἰταλίας ἀξιώσεις, αἵτινες ἤθελον τὴν Ῥώμην πρωτεύουσαν τοῦ ἐγκαινιασθέντος συστήματος. Ὡς ἐκ τούτων, οἱ λαοὶ δὲν ἐβράδυνον νὰ στενάξωσι τὴν πρώην τῶν Γραικῶν μητριωτέραν Κυβέρνησιν, καὶ νὰ ἐπιποθήσωσι φίλον, ὑπὸ τὴν ἀδρανῆ προστασίαν τοῦ ὁποίου ἀκωλύτως ἐβλάστησαν τὰ πρῶτα βλαστήματα τῆς ἐλευθερίας των. Οἱαδήποτε γὰρ ἂν ὑπῆρξεν ἡ φύσις τῆς Γραικικῆς προστασίας εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους, ἀλλὰ τοὐλάχιστον αὕτη δὲν ἐκύρτωσε τὸν αὐχένα τῆς Ἰταλίας ὑπὸ τὸν βαρβαρικὸν τοῦ τιμαριωτισμοῦ ζυγὸν, οὔτε κατέθλιψε τὰς ἐγχωρίους ἐλευθερίας, λείψανα τῆς Λατινικῆς ἀρχαιότητος. Τοσαύτην δὲ μάλιστα δύναμιν ἠθικὴν ἀνέπτυξαν αἱ Ἰταλικαὶ Κοινότητες ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἡ νεωτάτη κριτικὴ τῶν ἡμερῶν μας ὁμολογεῖ, ὥστε τὰς πρώτας ὁρμὰς πρὸς τὴν δημοκράτησιν τῆς κατωτέρας Ἰταλίας δικαίως ἀπέδοσαν οἱ ἐμβριθέστεροι τῇ τῶν Γραικῶν περιθάλψει. Μὴ γοῦν θαυμάσωμεν, ὅτι τὰ σπέρματα τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπέζησαν ἐν Ἰταλίᾳ χρόνον μακρὸν, ὅτι ἐκ διαλειμμάτων ἀνεζωογονήθησαν, καὶ ἐγένοντο ἐμπόδια τῷ Παπισμῷ, τῇ Φραγγοκρατίᾳ, καὶ αὐτῇ τῇ Γερμανοκρατίᾳ. Γνωστὸν τὸ περὶ τὰ τέλη τῆς Ι'. ἑκατονταετηρίδος τραγικώτατον τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀνεξαρτησίας ἐπεισόδιον, τὸ αἱματηρὸν ἐκεῖνο δράμα, καθ' ὃ ὁ Κρεσκέντιος, ἡ ἡρωΐς σύζυγός του, καὶ ὁ Γραικὸς Φιλάγαθος ἀναδεικνύονται πρωταθληταί. Τὸ

αἷμα Γραικῶν καὶ Ἰταλῶν ῥέει συγχρόνως ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς Ἰταλικῆς ἀναγεννήσεως· ἓν κοινὸν μαρτυρολόγιον ἐνθυμίζει τὴν ἀπόπειραν, ἥτις ἐγένετο πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς νομίμου βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀπόπειρα, συνεπείᾳ τῆς ὁποίας παρ' ὀλίγον αὕτη ἀντικατέστη καὶ ἀπεσκορακίσθη τῶν Σαξόνων ἡ τυραναίς. Ἐὰν δὲ ἡ ἀνάμνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολλάκις ἐν Ἰταλίᾳ συνδυάζηται πρὸς ἐξορμήσεις πατριωτικὰς, πῶς δυνάμεθα τάχα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀξιόπιστον τὴν σκέψιν τοῦ K Thierry (Dix ans d'Ét. Hist 2de Part. II) λέγοντος ὅτι « Si Rome avait été la patrie de l'indépendance, Constantinople fut la patrie de la servitude ; »

(165) Hegewisch. hist. Charlemagne, p. 352.

(166) « Invidiam tamen suscepti nominis Constantinopolis imperatoribus super hoc indignantibus magna tulit patientia, vicit que eorum contumaciam..... Mittendo ad eos crebras legationes, et in epistolis Fratres eos appellando ». Eginhardi, C. 26. p. 128. — Ὁ Γίββων *(Κεφ. 49)* ἐκφέρει, ὅτι οἱ Γραικοὶ προσηγόρευσαν τὸν Κάρολον Βασιλέα καὶ Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων. Τίς ἡ μαρτυρία ἐφ' ἧς βασίζεται ; Οὐδαμοῦ τῆς Βυζαντινῆς χρονογραφίας εἴδομεν αὐτὸν ὀνομαζόμενον ἄλλως, ἢ Ῥῆγα, ἢ Ἀρχηγὸν Φράγκων, ἢ ἁπλῶς Κάρουλλον. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν προσαγόρευσιν τῶν βυζαντινῶν πρέσβεων πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Καρόλου, περὶ ἧς ὁ Γίββων ἐν τῇ ὑποσημειώσει, ταύτην θέλομεν σχολιάσει κατωτέρω. — *(167)* Ζωναρ. Χρον. B. IE'. σ. 123.

(168) Οὐδεὶς τῶν δυτικῶν χρονογράφων μνημονεύει τῶν περὶ τοῦ γάμου τούτου διαπραγματεύσεων. Ὁ K. Gaillard, ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ μεγάλου Καρόλου, ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ πρότασις ἦλθε παρὰ τῆς Εἰρήνης, ἀλλὰ τὴν γνώμην του δὲν δικαιολογεῖ διὰ μαρτυριῶν.

(169) Eginh. Vit. Car. Mag. — Ὁρα Maimbourg, hist. des Icon. p. 327. — « Καὶ γὰρ ἄπιστον καὶ ἄπληστον τὸ γένος τῶν Φράγκων, λέγει Ἰωάννης ὁ Κουροπαλάτης (σελ. 830), μᾶλλον δὲ καὶ ἀχάριστον, καὶ πολλοῖς πταίσμασι μεγάλας αἰτίας ἐπεγεῖρον, καὶ ταραχὰς καὶ ἀποστασίας, αἷς ἐν τρυφήμασι γάννυται ». Βλέπε τὴν ἀπάντησιν τῶν Φράγκων εἰς τὸ περὶ ἀπιστίας καὶ ἀπληστίας θέμα ἐν τῇ ἡμετέρᾳ 356 Σημειώσει. — « Non tantum differentia dogmatum, εἶπε βραδύτερον ὁ Βαρλαὰμ πρὸς τὸν

Πάπαν Βενέδικτον ΙΒ'. (Allatii, Cons. Perp. Eccl. 794), separat corda Græcorum a vobis, quantum odium quod intravit in animos eorum contra Latinos ex multis et magnis malis, quæ per diversa tempora passi sunt Græci a Latinis, et adhuc patiuntur per singulos dies ». *Τάχα δὲν ἰσχύει καὶ σήμερον ἔτι τὸ ῥητὸν τοῦ Βαρλαὰμ*, et adhuc patiuntur;

(170) *Ὅρα τὴν διήγησιν τοῦ μοναχοῦ τοῦ Ἁγίου Γάλλου εἰς* Hegewisch, hist. de Charlemagne. p. 370. *καὶ εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ* Gaillard.

(171) *Τὸ κείμενον, ἢ ἡ ἐπίσημος περίληψις τῆς συνθήκης ταύτης δὲν ὑπάρχουσι. Περὶ τῆς συντάξεως, ὅμως, τοῦ ἐγγράφου συμφωνοῦσι πάντες οἱ δυτικοὶ χρονογράφοι, εἰ καὶ οἱ ἡμέτεροι παρασιωπῶσιν, ἢ ἀγνοοῦσι τὸ γεγονός. Ὑποπτεύομεν ἐντεῦθεν μὴ ἡ συνθήκη ἐγένετο μυστικὴ, καὶ ἀπέμεινεν, ὡς ἐκ τούτου, ἀδημοσίευτος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἐγινάρδος λέγει ῥητῶς, ὅτι ὁ Κάρολος ἔλαβε κλῆρον «Italiam totam, quæ ab Augusta Prætoria usque in Calabriam inferiorem, in qua Græcorum et Beneventanorum constat esse confinia, decies centum et eo amplius passuum millibus passuum longitudine porrigitur ». Σημειοῦμεν, ὅμως, ὅτι ἐν τῇ Ι'. ἑκατονταετηρίδι ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἀγνοεῖ ἢ τοὐλάχιστον ὑποκρίνεται ἀγνοῶν τὴν ὕπαρξιν τοιαύτης ὁμολογίας. Ἐν τῇ πρεσβείᾳ γὰρ τοῦ Λιουτπράνδου θέλομεν ἰδεῖ αὐτὸν μεμψιμοιροῦντα τῷ ἀπεσταλμένῳ τοῦ Ὄθωνος διὰ τὴν παράνομον τοῦ κυρίου του κατακράτησιν τῆς Ῥώμης καὶ μέσης Ἰταλίας. Ἡ δὲ ἀπάντησις τοῦ Λιουτπράνδου δὲν δικαιολογεῖ καταπειστικῶς τὸ νόμιμον τῆς κατοχῆς. Καὶ πάλιν, ἐὰν σαφὴς ἦναι ἡ μεμψιμοιρία τοῦ Φωκᾶ δυσεξήγητον ἄλλως ἀποβαίνει τὸ χωρίον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς κοσμικῆς τοῦ Πάπα ἡγεμονίας, καὶ τῆς διαχωρίσεως τῶν αὐτοκρατοριῶν. «Ἡ Σικελία, λέγει, οὐκ ἦν τὸ πρότερον ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ βασιλέως Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε ἡ Ῥώμη ἐβασιλεύετο· νῦν δὲ ἐγένετο ἡ καινοτομία αὕτη διὰ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἀποθέσθαι τὸ βασίλειον κράτος, καὶ ἰδιοκρατορίαν ἔχειν καὶ δεσπόζεσθαι κυρίως παρά τινος κατὰ καιρὸν Πάπα» (Περὶ Θεμ. Θέμα Ι'.). *Δὲν ὑπέκειτο, λοιπὸν, ἡ Σικελία πρὸ τῆς Η'. ἢ τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βυζαντίου! Ἀλλὰ τοῦτο ἀντιβαίνει πρὸς πᾶσαν ἱστορικὴν βεβαιότητα.*

(172) Mausi. XIII, p. 975. —(173) Θεοφ. Χρον. σελ. 419.

(174) Murat. Ann. d'Ital. ann. 811.

(175) Θεοφ. Χρον. σελ. 417. —(176) Αὐτόθι, σελ. 418.

(177) More suo, id est lingua Græca, laudes dixerunt, Imperatorem eum et Βασιλέα (sic) appellantes ». — Murat. ann. 812.

(178) Θεοφ. Χρον. σελ. 420.

(179) Φράσις τοῦ Γενεσίου-σελ. 7. Ἐνετ. ἔκδ.

(180) Ἀξιοσημείωτος ἐν τῇδε τῇ φράσει τοῦ συγγραφέως ἡ θέσις καὶ ἡ σημασία τοῦ συνδέσμου ΛΟΙΠΟΝ, ἀντὶ τοῦ Ἄρα, ἤ Γοῦν, ἤ Οὐκοῦν. Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ σύνδεσμος οὗτος τῆς καθομιλουμένης ἑλληνίδος ἦν ἀπαραλλάκτως ἐν χρήσει ἕως ἀπὸ τῆς Θ'. ἑκατονταετηρίδος, τουτέστι πρὸ χιλίων καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν, εἰμὴ καὶ πρότερον, ὡς ἀξιούμεθα ἴσως νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς, «ὁ στόμαχος παράκειται τῇ τραχείᾳ ἀρτηρίᾳ, καὶ λοιπὸν αὐτὴ τὸν στόμαχον θλίβει» —Ἀλεξ. Ἀφρ. Πρόβλ. ά. —Ὅρα Ἐρρ. Στέφ. Θησ. Ἑλλ. Γλωσσ.

(181) Ἀνωνύμου βίος Λέοντος, υἱοῦ Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου. σελ. 435. — (182) Θεοδ. Στουδ. Ἐπις. ΣΕ'. καὶ ΣΜΓ'.

(183) Murat. Ann. 814.—Chronogr. Byz. p. 403 καὶ 404.—Annu Franc. Ducange. Fam. Byz.

(184) Μεταφέρομεν αὐτολεξεὶ σχεδὸν τὸ 48 Κεφ. τοῦ 45 Βιβλίου τῆς Ἐκκλ. Ἱς. τοῦ Ἀββᾶ Φλουρῆ, πεπειθότες τῇ ἀξιοπιστίᾳ τοῦ συγγραφέως.

(185) Ὁ Πάπας Λέων Γ'. ἐτάχθη ἐν ἁγίοις τῷ 1673, ἑορτάζουσι δὲ οἱ Λατῖνοι τὴν μνήμην αὐτοῦ τῇ 11 τοῦ Ἰουνίου μηνός.

(186) Anast. Bibl. in Vit. Leonis III. Μαρτυρεῖ τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ Λομβάρδος ἐν τῷ Α'. Βιβλ. τῶν Γνωμῶν, διαίρ. 11. σελ 26.—Ὅρα Μελέτ. Ἐκκλ. Ἱς. Τ. 2. σελ. 252.

(187) Μανασσῆς, Χρον.

(188) Anast. Bibl. in præfat. at Conc. Constantinop. IV. ap. Harduin T. 5. col. 757.—Rodotà, T. 1. p. 150.

(189) Βιβλ. 16. Κεφ. 21.

(190) Chron. Slav. Βιβ. 2, Κεφ. 15.—Ὅρα περὶ τούτου καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Γερβασίου, τὸ ἐπιγραφόμενον Otia Imperialia, ἔνθα εὐφυῶς αἱ ἀξιώσεις τῶν δύω μερῶν ἀντιτίθενται.

(191) Βλέπε τὰς σημειώσεις τοῦ Dufresne εἰς τὴν Ἄνναν Κομνηνήν.

(192) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 20. — Γενέσ. Βιβλ. Α'. ἐν τῷ βίῳ Λέοντος.

(193) Συμ. Μάγ. ἐν τῷ βίῳ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, σελ. 412.

(194) Ὁ Κύριος Edouard de Muralt, συγγραφεὺς τῆς Βυζαντινῆς Χρονογραφίας (Πετρουπόλει, 1855) ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐκκλησιαστικῶν χρονογράφων ὁδηγούμενος, τίθησι τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐν τῷ ἔτει 824, τουτέστι πρὸ τῆς στέψεως Θεοφίλου, τοῦ υἱοῦ Μιχαήλ. Ἀλλ' ἡ ἐπιστολή, ἣν ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος πέμπει ἐν τῇδε τῇ περιπτώσει πρὸς Λουδοβῖκον, συντάσσεται ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοκρατόρων. Ἐξάγεται δὴ, ὅτι ἡ πρεσβεία εἶναι μεταγενεστέρα τῆς στέψεως τοῦ Θεοφίλου, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει τὴν στέψιν νὰ χρονολογήσωμεν εἰς τὸ προηγούμενον ἔτος.

(195) Δυσδιερμήνευτος ἡ λατινικὴ λέξις diventa. Ὁ Δουκάγγιος προτείνει τὴν διόρθωσιν divellia. Βλ. Κωδινον, Ὀφφικ. κ.τ.λ.

(196) Ὅρα τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εἰς τὸν Βαρώνιον ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ Μιχαὴλ Τραυλοῦ. Ἑτέρας δὲ περὶ αὐτῆς Μαρτυρίας ἀναφέρει ὁ Fleury, Hist. Christ 47. Ch. I.

(197) Λέγουσιν ὅτι παρέλαβε τὰ βιβλία ταῦτα ὁ ἐπίσκοπος Χιλδουῖνος, νομίσας αὐτὰ οὐρανόθεν καταβάντα, Fleury, L. 47. Ch. 2. — Arcop. Ape. Sur. 9. Octobr. — Maimbourg. hist. des Iconocl. p. 413.

(198) Pseudosyn. Paris. T. 7. Goncil. Ἔκδ. Παρισ.

(199) Berti. Hist. Eccl. Ann. 827.

(200) Σώζονται εἰσέτι ἐπὶ τῶν τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως τ' ὄνομα καὶ ἡ μνήμη τοῦ Θεοφίλου «Θεόφιλος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων».

(201) Berti, Ann. 832.

(202) Prudence, Ann. de St. Bertin, ann. 839.

(203) Γενέσ. ἐν τῷ βίῳ Θεοφίλου, σελ. Ἐνετ. ἔκδ. 34.

(204) Συμπλήρ. Χρον. Κωνς. Πορφ. Βιβλ. Γ'. σελ. 83.

(205) Ζωναρ. Χρον. Βιβλ. ΙΕ'. Κεφ. 25.

(206) Ὁ ἐπὶ τοῦ Κανικλείου ἐπεῖχε τὴν ιγ'. τάξιν τῶν αὐλικῶν ἀξιωμάτων, ἐφύλαττε δὲ τὴν ἐρυθρὰν τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑπογραφῆς βαφήν.

(207) Αὐτόθι, Κεφ. 28. — Ὁ Ζωναρᾶς ἐξαιρεῖ τοῦ ὅρκου τὸν

Μανουὴλ, τρίτον κηδεμόνα τοῦ βασιλόπαιδος, διότι ὁ Μανουὴλ ἀνεφάνη μετ' ὀλίγον πρῶτος ὑποκινητὴς τῆς ἀναστηλώσεως.

(208) Ἐπιστ. Βενετ. Γ'. 14. — Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὴν δεχθεῖσαν τὸ μοναχικὸν σχῆμα Θεοδώραν ἐν ἔτει 866.

(209) Συμεὼν Μάγ. σελ. 444.

(209 bis) Τὰ Μούλτους Ἄννους (Multos annos), καὶ ἕτερα πολυχρόνια Λατινικὰ τοῦ Βυζαντίου δὲν ἀποδεικνύουσι τὸ ἐπίβιον τῆς λατινικῆς. Ἐσώθησαν ταῦτα, καθὼς ἐσώθησαν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ αὐλῇ λέξεις τινὲς Νορμανδικαὶ χρόνον πολὺν ἀφοῦ πᾶν ἴχνος Νορμανδικὸν ἐξέλιπεν. Ὅτι δὲ οὐδεὶς τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἐγίνωσκε τὴν λατινικὴν πρὸ πολλῶν αἰώνων, τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Πορφυρογέννητος τὸ λατινικὸν Vivite μεταφράζει πίετε (Τέλ. Βυζ. Αὐλ. Β. Α· Κεφ. 75.). — (210) Συμεὼν Μάγ. σελ. 434.

(211) Τὰς περὶ ἑλληνικῆς ἀναστοιχειώσεως ἀποσκοπὰς τοῦ αἰῶνος ἐπικυροῖ καὶ ἡ νομισματολογία. Ἐν τῇ συμβασιλείᾳ Μιχαὴλ καὶ Βασιλείου ἐτυπώθη δυσεξηγήτως πως τὸ ἑξῆς Γραικολατινικὸν νόμισμα· ἀφ' ἑνὸς, ἡ εἰκὼν τοῦ Μιχαὴλ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΜΙΧΑΗΛ IMPERAT. ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἡ εἰκὼν τοῦ Βασιλείου, καὶ πέριξ BASILIUS REX. Παράδοξος ἡ ἐπάνοδος αὕτη πρὸς τὸν Λατινισμὸν μετὰ τὴν ἐπὶ Εἰρήνης εἰσαγωγὴν τῆς ἑλληνίδος ἐν τῇ βυζαντινῇ νομοθεσίᾳ. Ἀλλ' ὅμως, τοῦ Βασιλείου μόνου βασιλέως ἀναγορευθέντος, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα πάλιν ἐνεισάγεται. Ἔκτοτε δὲ, μέχρι τέλους τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας τυποῦνται νομίσματα ἀμιγῶς ἑλληνικὰ, ἐξηρημένων τῶν κατὰ καιροὺς καὶ τόπους Σταυροφορικῶν, ἢ κατ' ἰδίαν Φραγκικῶν.

(212) Anast. Bibliot. in vita Hadr. II. p. 229.

(213) Συμπληρ. ἀνών. Κωνς. Πορφυρογεν. σελ. 198.

(214) Anast. Bibl. Vit. Hadr. p. 229.

(215) «Quapropter epistolam sedis Apostolicæ fraudolenter corrosam, summis clamoribus conqueruntur, fatentes se nullo modo synodalibus actionibus subscripturos, nisi totius Epistolæ integritas gestis Synodicis jungeretur, hoc modo Romanis certantibus, Græcis vero, non esse in Synodo de laude Imperatoris, sed de solius Dei tractandum altisone respondentibus, nomenque Imperialis nostro Cæsari penitus invidentibus». Αὐτόθι, σελ. 230.

(216) «Les troubles qui brouillaient alors l'Italie forcèrent le Pape Jean VIII. de venir en France. Il y couronna de nouveau Louis-le-Bègue; mais on ne voit pas qu'il lui ait donné le titre d'empereur, ni que ce prince l'ait jamais pris». Anquetil, Hist. de Fr. T. I. 299.

(217) «Æque Imperatori Novæ Romæ».

(218) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τοῦ Λουδοβίκου ἐδημοσίευσε κατὰ πρῶτον ὁ Καρδινάλις Βαρώνιος (Annal. Eccles. Ann 871 Ἀριθ. 51-71.) Ἐξήγαγε δ' αὐτὴν ἔκ τινος ἐν τῷ Οὐατικανῷ σωζομένου χειρογράφου τοῦ ἀνωνύμου Σαλερνίτου χρονογράφου. Ἐτυπώθη δὲ καὶ δεύτερον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν μεσαιωνικῶν ἀρχαιοτήτων Μουρατώρου.

(219) « Γινώσκετε, ἄρα, ὅτι οἱ ἐκ πίστεως οὗτοί εἰσιν υἱοὶ Ἀβραάμ. »- Παῦλ. πρὸς Γαλάτ. Γ'. 7.

(220) Ἔκ τινος κανόνος τῆς Ζ'. οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀπαγορεύοντος τοῖς λαϊκοῖς τὴν ἀπ' ἄμβωνος διδαχὴν, ἐξάγεται ἡ ἐπὶ Εἰκονομαχίας ἐπικρατήσασα τοῦ κηρύγματος κατάχρησις.

(221) Συνέχ. Κωνς. Πορφυρογεν. σ. 193.—Βλ. Gibbon, Κεφ. 53.

(222) Φωτίου ἐπιστ. 126, Εὐσχέμονι καὶ Γεωργίῳ μητροπολίταις, καὶ ἐπιστ. 188.—Ὅρα καὶ τὴν 85ην ἐπιστολὴν αὐτοῦ· Ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον 91ην. —(223) Fleury, Hist. Eccles. L. 53. Ch. XII.

(224) Αὐτόθι, Κεφ. 22.—(225) Αὐτόθι, Κεφ. 23, καὶ Κεφ. 46.

(226) Αὐτόθι, Κεφ. 24.—(227) Liutprandi, His. Lib. 3. C. 5.

(228) Murat. Rer. Italiæ P. II. T. I. (Chron. Arabicum).

(229) «Queste bestie, allorchè furono presentate all'Imperadore, al vedere quella strana figura, quasi mirassero non un uomo, ma un mostro, a cagion dell'abito de'Greci Imperadori che tuttavia comparisce ne'bassi rilievi e nelle monete d'allora, troppo straniero agli occhi di genti e bestie avvezze all'Italia: con poca creanza s'avventarono contra di sua maestà Imperiale; e se non erano presi colle braccia da molti, faceano un bruttissimo scherzo al dominator de'Greci». Murat. Ann. d'Ital. Ann. 927.—«Ma Liutprando era persona, che si dilettava forte di tagliare i panni addosso agli altri, e di rallegrare i suoi lettori con delle piacevoli, ma non sempre vere avventure.....» Αὐτόθι. Ἔτ. 935.

(230) Liutprandi. Hist. L. IV. 4. Ἡ ὁμιλία τῆς γυναικὸς ταύτης

ὑπὲρ τῶν μελῶν τοῦ συζύγου της ἐκτίθεται παρὰ τοῦ ἐπισκόπου Κρεμώνης διὰ τοσαύτης αἰσχρολογίας, ὥστε ἡ μετάφρασις ἀποβαίνει ἀσυγχώρητος. Ὅρα τὸ κείμενον εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Μουρατώρου Rerum Italia script. T. I. P. I. *453, 454*, τὴν δὲ μετάφρασιν εἰς τὸ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως πόνημα Annali d' Italia, Ann. 935, καὶ παρὰ Γίββωνι, Κεφ. *56*.

(231) Murat. Ann. 941.—Liutpr. Hist. 4. 5. C. I.

(232) Murat. Ann. 944.

(233) Liutpr. Hist. L. 5. C. 5.—Murat. Ann. 943.

(234) Βλ. τὰς ἡμετέρας σημειώσεις εἰς τὴν πρεσβείαν του Λιουτπράνδου. — *(235)* Murat. Ann. 942.

(236) Ἡ ἔκθεσις τῆς πρεσβείας ταύτης διακόπτεται, πιθανῶς ἕνεκα φθορᾶς τοῦ χειρογράφου. Δὲν καταχωρίζομεν δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πονήματι τὰ ταύτης παραλειπόμενα καθὸ περιέχοντα ὕλην τερπνὴν μᾶλλον, ἢ ἱστορικήν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὕλη αὕτη οὐχ ἧττον διαφέρει τὴν ἱστορίαν τῶν ἠθῶν καὶ τὴν ἐξεικόνισιν τῶν αὐλικῶν ἐθίμων τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, διὰ τοῦτο ἐπιφυλαττόμεθα νὰ μεταγλωττίσωμεν, καὶ εἰς ἐπίτηδες πονημάτιον νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ ἀξιόλογον αὐτὸ μνημεῖον τῆς Ἱ. ἑκατονταετηρίδος μας.

(237) Ἡ πατρὶς τοῦ Λιουτπράνδου φιλονεικεῖται. Οἱ μὲν θέλουσιν αὐτὸν Ἱσπανὸν, ἕνεκα τῶν πολλῶν του καὶ στενῶν σχέσεων πρὸς τὸν τόπον ἐκεῖνον, οἱ δὲ λέγουσιν αὐτὸν Ἰταλὸν, πολίτην Παυΐας, τοῦθ' ὅπερ, καθ' ἡμετέραν γνώμην, πιθανώτερον. Τὸ δὲ ὄνομά του γράφουσι καὶ προφέρουσι κατὰ τρόπους διαφόρους οἱ κατὰ καιροὺς συγγραφεῖς *Λουϊτπράνδον, Λιουτπράνδον, Λιτοβράνδον, Εὐτράνδον, Λιούζιον, κ.τ.λ.* Τοὺς βουλομένους νὰ μελετήσωσι τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ πολυθρυλλήτου ἐπισκόπου παραπέμπομεν πρὸς τοὺς ἐξῆς συγγραφεῖς. Al. Fabricii, Biblioth. Lat. Med. et Inf. ætat.—Michaud, Biograph. Univers.—Murat. Rer. Ital. Script. T. I. P. I. καὶ Ann. d'Ital. T. 7. 8.—Tiraboschi, Stor. della Letterat. Ital. —Le Beau, Hist. du Bas-Emp. L. LXXIV, § 19.—Fleury, Hist. Eccles. B. 56, § 32.—Schlosser, Hist. Génér. 2. 2. σελ. *258*.—Gibbon, Ἰς. Παρ. καὶ Πτ. Ῥωμ. (οὗτος συγχέει, ὡς φαίνεται, τῶν δύο πρεσβειῶν τὴν περιγραφήν). —Rodotà. St. del Rito Greco in Ital. T. I.—Schoell, Ἰς. τῆς κατὰ τὸν Μεσ. Ἑλλ. Γραμματ.—

Millers, Philos. of Hist. T. I. *(774—962).* — *Δύο ὑπάρχουσι τα γνήσια καὶ λόγου ἄξια συγγράμματα τοῦ Λιουτπράνδου. Ἡ ἱστορία τῶν ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων τῆς ἐποχῆς του διαπραχθέντων (*Historia de gestis Regum et Imperatorum sui temporis*)· καὶ ἡ Πρεσβεία πρὸς Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν. Καὶ τὴν μὲν ἱστορίαν συνέγραψεν, ὡς λέγει, χαριζόμενος Ῥηγιμούνδῳ τινὶ, ἐπισκόπῳ τῆς ἐν Ἱσπανίᾳ Ἐλιβεριτανῆς Ἐκκλησίας. Ἄρχεται αὕτη ἀπὸ τῆς γενομένης ὑπὸ Σαρακηνῶν ἁλώσεως τοῦ Φρασινέτου ἐν ἔτει 891, καὶ λήγει εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ συγκροτηθεῖσαν Σύνοδον. Συνέκειτο δὲ, κατὰ τὸν Τριθέμιον, ἐκ βίβλων ἑπτὰ, ὧν μόνα ἓξ διεσώθησαν. Μάλιστα τὰ ἓξ τελευταῖα κεφάλαια τοῦ ς'. βιβλίου εἶναι, κατά τινας, ὑποβολιμαῖα. Ὅρα περὶ τούτου τὸν Οὐσιον, σελ. 345, καὶ Βαρώνιον, Ε. Κ. 963, ἀριθ. 3. Τὸ ὕφος τῆς συγγραφῆς ταύτης δὲν διαφέρει τοῦ παρατηρουμένου ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Β'. Πρεσβείας. Ἐναπετριμίευσεν ὁ Λιουτπράνδος πάσας τὰς κακολογίας τῶν Αὐλῶν, ἃς ἐπεσκέψατο, συνηρανίσθη πᾶν εἶδος σκανδάλου κατὰ Παπῶν, καὶ ἡγεμόνων, καὶ ἀρχόντων, καὶ γυναικῶν ὑπάνδρων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἰδίων του φίλων. Αἱ αἰσχρότητες τῆς Ῥωμαίας Μαρωντίας καὶ τοῦ φαυλοβίου Πάπα Σεργίου πολλὰς πληροῖσι σελίδας τοῦ βιβλίου του.* « Prestava, *ὁ Μουρατώρης λέγει,* fede a tutte le pasquinate, e a tutti i libelli infamatorii di que' tempi, che neppure allora mancavano ». « *Ἡ ἐμπάθεια, σημειοῖ ὁ Ἐρύκιος Πουτεανὸς, ἵνα ἀναφέρωμεν καὶ ἑτέραν κρίσιν δυτικοῦ συγγραφέως, ἡ ἐμπάθεια, ἥτις ἀπεσκότισε τὸν νοῦν τοῦ Λιουτπράνδου, δὲν ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οἱ ἀναγνῶσταί του πολλάκις ἤθελον ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἀξιοπιστίας του. Μᾶλλον, ἢ ἀληθὲς, εἶναι ἡ ἱστορία του σύγγραμμα παράξενον (*Curiosum scriptum *).* » — *Ἡ δὲ Β'. πρεσβεία τὴν μνήμην τῆς ὁποίας οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων χρονογράφων ἐτήρησε, συνετάχθη μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν Ἰταλίαν, προσεφωνήθη δὲ πρὸς τοὺς δύο αὐτοκράτορας Ὄθωνας, πατέρα καὶ υἱὸν, καὶ πρὸς τὴν ὄντως κλεινὴν αὐτοκράτειραν Ἀδελαΐδα. Ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ Ἐρρίκου Κανισίου, ἐν Ἰγγολσταδίῳ ὑπὸ τὴν ἑξῆς ἀλλόκοτον ἐπιγραφήν.*

« Legatio Liutprandi, Cremonensis Episcopi, ad Nicephorum, Phocam, Imperatorem Constantinopolitanum, pro Ottonibus, Au-

gustis, et Adelhaida ad illorum temporum usum, et Græcorum cum fastum, tum insolentiam plusquam barbaricam intelligendam.»

Ἐξεδόθη δὲ τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ πολυμαθεστάτου Βαρωνίου ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς αὐτοῦ χρονικοῖς, εἶτα δὲ ἐν τῷ *Λιουτπράνδῳ* τοῦ Ῥαμηρεσίου, Ἀντβερπίᾳ 1640, καὶ ἐν τῷ Β΄. Τόμῳ τῶν Rerum Italicarum Scriptores τοῦ *Μουρατώρου*. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ μεταφράσεις αὐτῆς εἴς τινας τῶν νεωτέρων γλωσσῶν. Ἔχει ἡ Γαλλία τὴν μετάφρασιν τοῦ προέδρου Κουσίνου, ἥτις κατεχωρίσθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν Β΄. Τόμον τῆς ἱστορίας τῆς δυτικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ δὲ πανιερώτατος Σαρνέλλης ἐδημοσίευσε μετάφρασιν Ἰταλικὴν ἡμαρτημένην, τὴν ὁποίαν ἴσως ὁ Κ. Καντοῦς διαμελίσας ἐπεσύναψεν εἰς τὰ παραρτήματα τῆς ς΄. ἐκδ. τῆς Καθολικῆς ἱστορίας του. Καθ' ὅσον, ὅμως, γινώσκομεν, μετάφρασις πιστὴ καὶ ἀκριβὴς τῆς Β΄. ταύτης πρεσβείας εἰσέτι δὲν ἐγένετο.

(238) Τὴν ἱστορίαν τῆς σκανδαλώδους ταύτης Συνόδου, ἔνθα πολλὰ περὶ Λιουτπράνδου γράφονται ἀνάγνωθι εἰς Fleury, Hist. Eccles. Βιβλ. 56, Κεφ. 5. 6. 7.

(239) Κεδρ. Χρονογρ. σελ. 648 — Λέων Διάκονος, Βιβλ. Β΄. 11. καὶ Βιβλ. Γ΄. 6.

(240) Ὅρα τὴν ἐν τῷ Δ΄. Κεφαλαίῳ ἐπισυναφθεῖσαν ταύτην τοῦ Νικηφόρου Διάταξιν « ὁ γὰρ Νικηφόρος, εἴτε τὰ θεῖα πρός τινων τῶν ἱερέων κινούμενα βουλόμενος διορθοῦν, ὡς ᾤετο, εἴτε κατεξουσιάζειν καὶ τῶν ἱερῶν ὅπερ ἔκσποδον ἦν, νόμον σχεδιάσαι τοὺς ἱεράρχας κατεβιάσατο, μή τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐκτὸς τῆς ἐκείνου ῥοπῆς ἐνεργεῖν.» Λέων Διάκονος (Βιβλ. 6. § ὅ΄.)

(241) Κεδρ. Χρον. σελ. 650. — (242) Αὐτόθι, σελ. 656.

(243) Μετεφράσθη ἐκ τῆς λατινίδος ἐπὶ τοῦ κειμένου, ὅπερ ὁ Βαρώνιος ἐπεσύναψεν ἐν τῇ Ἐκκλησ. ἱστ. αὐτοῦ. Ἐλάβομεν δ' ἔτι πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ κείμενον τοῦ Μουρατώρου, καὶ τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης (Pars XI).

(244) Siciliorum custos. Πιθανῶς, τάγμα στρατιωτικὸν ἐκ Σικελῶν συγκείμενον. Ὁ φύλαξ οὗτος τοῦ Λιουτπράνδου ὠνομάζετο Μιχαὴλ, ὡς ἐξάγεται ἔκ τινος παραγράφου περὶ τὰ τέλη τῆς Πρεσβείας.

(245) Ἡ περίφημος θριαμβευτικὴ ἀψὶς, ἥτις ἐχρησίμευσεν ἀείποτε εἰς τὰς θριαμβευτικὰς εἰσελεύσεις αὐτοκρατόρων τε καὶ

στρατηγῶν, ἢ εἰς ἐπισήμους καὶ ἐκτάκτους τῆς Αὐλῆς τελετάς; Ἀνυψώθη καὶ περιεχρυσώθη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 379, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐγγλυφθεῖσα λατινικὴ ἐπιγραφή. Ἐκ τοῦ μεσαίου καὶ ἀνωτέρου θυρέτρου τῆς Πύλης ταύτης, καθὰ διηγεῖται ὁ τοῦ Πορφυρογεννήτου συμπληρωτὴς (Βιβλ. Α'. σελ. 96) εἰσῆλθε καὶ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν θριαμβευτής. Περὶ τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἀψίδος ὅρα Κωνστατίνου Γιατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντινιάδα, σελ. 26, καὶ Σκαρλάτου Βυζαντίου Κωνσταντινούπολιν, σελ. 321.

(246) Λέων ὁ Φωκᾶς, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Βάρδα. Ἀνεδείχθη διοικητὴς Καππαδοκίας, καὶ Κουροπαλάτης, καὶ Λογοθέτης τοῦ Δρόμου ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, ὅτε μετὰ στρατοῦ πεμφθεὶς εἰς Συρίαν, ἐνίκησε τὸν γυναικάδελφον τοῦ Σουλτάνου Βερρόιας, καὶ συλλαβὼν αὐτὸν ἐν τῇ μάχῃ, ἤγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπεκυρώθη εἰς τὰ αὐτὰ ἀξιώματα. Ἀλλὰ τελευτήσαντος τοῦ Νικηφόρου, ἐξωρίσθη παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου των, καὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Τσιμισχῆ εἰς Λέσβον, ἔνθα αὐτός τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος, συνομόσαντες, κατεδικάσθησαν εἰς τὴν ἐξόρυξιν τῶν ὀφθαλμῶν, τυχόντες δὲ συγγνώμης, διέφθειραν τοὺς φύλακας, καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ καταλάβωσιν αἴφνης τὴν βασιλεύουσαν. Συνελήφθησαν, ὅμως, ὑπὸ Λεοντίου, τοῦ Δρουγγαρίου τῶν Πλωΐμων, καὶ τότε πλέον, πηρωθέντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπερόριοι ἐστάλησαν εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, (Familia Augusta Byzant). — (247) Ἡσαΐου Λς'. 6.

(248) Τουτέστι τὸ Τρίκλινον τοῦ Μεγάλου Παλατίου, κείμενον παρὰ τὸ εὐκτήριον τοῦ Ἁγίου πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ὅπερ ἡ Πουλχερία ᾠκοδόμησε, τοῦ ἁγίου τὸ λείψανον ἐγκαταθέσασα. Ἡμαρτημένως τὸ λατινικὸν κείμενον γράφει Στεφάνα, ἀντὶ τὰ Στεφάνου, (Constantinopolis Christiana), ἢ τὰ Στεφανᾶ, ἐπειδὴ τὰ περίχωρα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μονῶν συνήθως ἐκάλουν οἱ βυζαντινοὶ πληθυντικῶς ἐκ τοῦ κτίστου, ἢ τοῦ παρακειμένου ναοῦ. Οὕτως ἔλεγον τὰ Φλῶρα, τὴν περιέχουσαν τὰ λείψανα τοῦ μάρτυρος Φλώρου μονήν. Καὶ τὰ Ἀρκαδίας, ἡ ὑπὸ Ἀρκαδίας, ἀδελφῆς Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου κτισθεῖσα μονὴ καὶ τὰ Ἀβραμίου, ἤτοι ἡ μονὴ τῶν Ἀβραμιτῶν. Ἕκτινος δὲ χωρίου τοῦ Ζωναρᾶ (Βιβλ. ΙΕ'. σελ. 126) μανθάνομεν,

ὅτι ἡ μονὴ ἔνθα ὁ βασιλεὺς Σταυράκιος τέθαπται, ἐκλήθη τοῦ Σταυρακίου, «βαρβαριζομένου δὲ τοῦ ὀνόματος παρὰ τοῦ συρφετώδους ὄχλου λέγεται Στὰ Βρακᾶ, παρά τινων δὲ τὴν ἀληθῆ κλῆσιν ἀγνοησάντων, μεταγνόντων δὲ ταύτην δῆθεν πρὸς τὸ ἑλληνικώτερον, ὀνομάζεται τὰ 'Εβραϊκά»· ὅθεν ἐξάγεται, ὅτι τὸ σήμερον ἔτι σωζόμενον ἐν τῇ κοινῇ συνηθείᾳ τοπικὸν στά, συγκοπῇ τοῦ εἰς τὰ, ἣν ἐν χρήσει κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ ὅτι ἐπομένως ἐλέγετο τότε, καθὼς σήμερον ὁ λαὸς λέγει, στὰ λαγκάδια, στὰ χωράφια, κ.τ.λ.

(249) «Ante Nicephorum sum deductus, hominem satis monstruosum, pygmœum, capite pinguem, atque oculorum parvitate talpinum, prolixitate et densitate comarum satis hirtum, colore Æthiopum, cui per mediam nolis occurrere noctem, ventre extensum, natibus siccum, coxis ad mensuram ipsam brevem longissimum, crudibus parvum, calcaneis pedibusque æqualem, byssino sed nimis veternoso, vel diuturnitate ipsa fœtido et pallido ornamento indutum, Syconiis calceamentis calcœatum, lingua procacem, ingenio vulpem, perjurio seu mendacio Ulyssem». — Τῇ γελοιογραφίᾳ τοῦ Λιουτπράνδου ἀντιθέτομεν τὴν ἐξῆς ἐξεικόνισιν, ἣν χρονογράφος τις, Ἕλλην καὶ σύγχρονος τοῦ Νικηφόρου, παρέδωκεν εἰς τὴν ἱστορίαν του. «Τὴν ἰδέαν τοῖος δέ τις ἦν· ὄψις αὐτῷ πρὸς τὸ μέλαν μᾶλλον, ἢ τὸ λευκὸν ἀποκλίνουσα· κόμη δὲ βαθεῖα καὶ κυανῆ· ὀφθαλμοὶ μέλανες ἐπὶ συννοίας πεφροντικότες, δασείαις ταῖς ὀφρύσιν ὑποκαθήμενοι· ὁἷς μέσως ἔχουσα λεπτότητος καὶ παχύτητος, ἠρέμα περαινομένη γρυπότητι· ὑπήνη σύμμετρος, ἀραιὰν παρὰ τὰς γνάθους προβαλλομένη τὴν πολιάν· ἀγκύλεος τὴν ἡλικίαν καὶ στιβαρός· εὐρύτατος τὸ στέρνον, καὶ ὤμους ὡς μάλιστα τὴν μέντοι ἀνδρίαν καὶ ῥώμην κατὰ τὸν θρυλλούμενον Ἡρακλῆν· φρονήσει δὲ καὶ σωφρονήσει καὶ τοῦ τὸ δέον ἀνεπισφαλῶς ἐπιφράσασθαι πάντων κατευμεγέθει τῶν κατ' ἐκείνου τὴν γενεὰν γεγενημένων ἀνδρῶν». Λέων Διάκονος, Βιβλ. Γ'. 8.

(250) Parvuli imperatores. Τὰ δύο τέκνα Ῥωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, Βασίλειος, ὁ μετὰ ταῦτα περιβόητος γενόμενος, καὶ Βουλγαροκτόνος ἐπικληθεὶς, καὶ Κωνσταντῖνος· οἵτινες, ἀνήλικοι ὄντες, ὀλίγους μῆνας κατ' ἀρχὰς ἐβασίλευσαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς Θεοφανοῦς· εἶτα δὲ, τοῦ Νικηφόρου ἀναῤῥηθέντος

διέμειναν εἰς θέσιν ὄντως ἀμφίβολον, μήτε ὅλως ὑπήκοοι ὄντες, μήτε τὴν ἐξουσίαν αὐτοκράτορες.

(251) Ὁ Βερεγγάριος, ἢ Βερεγγέρης, κατὰ τοὺς βυζαντινούς, ἦν υἱὸς Ἀδαλβέρτου, τοῦ Μαρκίωνος Ἰβραίης, καὶ Γιζέλης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Βερεγγαρίου, ἑπομένως καὶ ἀπόγονος ἐκ μητρὸς τοῦ μεγάλου Καρόλου. Διαδεχθεὶς τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Οὔγου, ὅστις φιλίαν ὑποκριθεὶς, προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν, ἵνα κρυφίως τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύξῃ. Τοῦτο μαθὼν Λοθάριος, ὁ ὑστερότοκος υἱὸς τοῦ Οὔγου, εἰδοποίησε τὸν Βερεγγάριον, ἀγνοῶν, ὅτι οὕτω πράττων προητοίμαζεν ἑαυτῷ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ στέμματος τὴν ἀπώλειαν. Ὁ Βερεγγάριος κατέφυγε τότε εἰς Γερμανίαν, παρὰ τῷ Ὄθωνι, ὅστις ἔλαβεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν του· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, πεποιθὼς εἰς τὰς ἐχθρικὰς τῶν Ἰταλῶν διαθέσεις κατὰ τοῦ Οὔγου, εἰσέβαλεν εἰς Ἰταλίαν, καὶ ηὐδοκίμησεν. Ὁ δὲ Οὔγος μὴ φέρων τὴν ταπείνωσιν, ἀπῆλθε τῆς Ἰταλίας, ἀφεὶς ἐνταῦθα βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Λοθάριον ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Βερεγγαρίου. Αἱ μεσιτεῖαι τῆς ἀγαθῆς Βέρθας, καὶ αἱ παρακλήσεις Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου ὑπὲρ τοῦ ἀνηλίκου Λοθαρίου ἀπέβησαν μάταιαι. Ὁ Βερεγγάριος, τὸν μὲν Λοθάριον ἀνήρεσε δηλητηρίῳ, τὴν δὲ ὡραίαν, καὶ ἀνδρείαν, καὶ συνετὴν σύζυγόν του Ἀδελαΐδα ἐνέβαλεν εἰς δεσμωτήριον. Ὅτε δὲ, ἐπὶ προφάσει θρησκευτικῆς τινος περιοδείας ὁ Ὄθων εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰσεχώρησεν, ἡ ἐννεακαιδεκέτις Ἀδελαΐς, ἐκ τῆς εἱρκτῆς ἀποδρᾶσα, κατέφυγε πρὸς αὐτὸν, ὅστις, εἴτε διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς, εἴτε ὑπὸ τοῦ κάλλους αὐτῆς γοητευθεὶς, ἐνυμφεύθη αὐτήν. Τότε ὁ Βερεγγάριος νοήσας, ὅτι οὐδὲν ἕτερον σωτηρίας μέσον ἀπέμενε, πλὴν τοῦ ἐλέους τοῦ Ὄθωνος, προσέδραμεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐνώπιον τῆς Αὐλῆς καὶ ἅπαντος τοῦ στρατοῦ ἔδωκεν ὅρκον ἐμπιστοσύνης καὶ ὑποτελείας. Καὶ οὕτω μὲν ἀνέλαβε τὸν θρόνον του· τυραννικῶς δὲ μετέπειτα πολιτευθεὶς, διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων, καὶ ἰδίως τὴν τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΙΒ'. Ὅθεν, ὑπὸ τῶν φίλων του ἐγκαταλειφθεὶς, ἐνέπεσε μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ὄθωνος καὶ ἀπεστάλη εἰς Γερμανίαν, ὅπου καὶ ἐτευλεύτησεν. Ὁ δὲ υἱός του Ἀδάλβερτος, ἄξιος τύχης ἀγαθωτέρας, ἀφοῦ μετὰ τοῦ πατρὸς συνηγεμόνευσε, καὶ ἀνδρείως ἐπολέμησε τὸν Ὄθωνα, διήγαγε

τον λοιπὸν βίον ταλαιπωρούμενος καὶ περιπλανώμενος, ματαίως παρακινῶν τοὺς Γραικοὺς αὐτοκράτορας νὰ τὸν βοηθήσωσιν εἰς τὴν ἐπανάκτησιν τῆς ἡγεμονίας του.

(252) Λέγων ὁ Νικηφόρος τοῦ ἡμετέρου Κράτους τὰς πόλεις αἰνίττεται βεβαίως τὰς τῆς Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ Πενταπόλεως, ὅσας δηλαδὴ ὁ Πιπῖνος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐσφετερίσθησαν, δωρησάμενοι τῷ Πάπᾳ, ἢ τῷ Πατριμονίῳ τοῦ Ἁγίου Πέτρου· φράσις δηλοῦσα, ὅτι οἱ Γραικοὶ τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν ἐπὶ τῆς χώρας ἐκείνης εἰσέτι δὲν ἀπέθεσαν. Ὅτι δὲ πολλὰς παρανομίας καὶ βιαιοπραγίας ὁ Ὄθων ἐνήργησεν, εἰσβαλὼν τὴν φορὰν ταύτην εἰς Ἰταλίαν, τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολογούμενον. Ἑρμᾶνος ὁ Κόντρακτος, χρονογράφος τῆς ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος, λέγει ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ προγενεστέρων ἱστορικῶν, ὅτι ὁ Ὄθων «Romam veniens, injurias Domini Papæ graviter in auctoribus sceleris, partim exsiliis, partim patibulis, variisque pœnis et abbominationibus judicavit». Ὡς δὲ πρὸς τὴν φράσιν τὸ Ἡμέτερον Κράτος, ἦτον αὕτη ἡ συνήθης τιμητήριος προσηγορία τῶν τότε αὐτοκρατόρων Γραικῶν τε καὶ Λατίνων. Ἔλεγον οὗτοι λατινιστὶ Imperium nostrum, ὡς φαίνεται ἐν τῇ ἐπιστολῇ Θευδεβέρτου τοῦ Ῥηγὸς πρὸς Ἰουστινιανὸν τὸν αὐτοκράτορα «Amorem nostrum erga Imperium vestrum, ἡ πρὸς τὸ Ὑμέτερον Κράτος ἀγάπη μας. Πάντα δὲ ἐν γένει τὰ χρυσόβουλλα κυροῦνται παρὰ πόδας διὰ τοιαύτης προσηγορίας. Ἀναφέρομεν ὡς παράδειγμα τὸ σπουδαῖον ἐκεῖνο τοῦ πρεσβυτέρου Ἀνδρονίκου περὶ ῥυθμίσεως τῆς Ἠπειρωτικῆς Ἐκκλησίας, ὅπερ ὁ μὲν κλεινὸς Μουστοξύδης ἐξέδωκεν ἐν τῷ Η'. φυλλαδίῳ τοῦ Ἑλληνομνήμονος, ὁ δὲ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου ἀνέθηκε τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πανεπιστημείου.

(253) Ὁ Λιουτπράνδος ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Ὄθωνος εἰς Ῥώμην ὡς διερμηνεὺς καὶ πρόεδρος τῆς Συνόδου, ἥτις ἔμελλε νὰ δικάσῃ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΙΒ'. Ἐκ τῶν λόγων, οὓς ἐξεφώνησε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου του, καὶ οἵτινες σώζονται εἰς τὰ Πρακτικὰ τῆς Συνόδου αὐτῆς (Fleury, Hist. Eccles. L. 56), φαίνεται τὸ ταραχοποιὸν καὶ ῥαδιουργον τῆς διαγωγῆς του, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ πληρεξούσιον τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ. Ἀναμφίλεκτον, ὅτι ὁ Κρεμώνης ἐπίσκοπος, εἰσχωρήσας εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ἐνμένειαν τοῦ Ὄθωνος, ἐνε-

πιστεύθη τὰ μᾶλλον δυσοικονόμητα τῆς πολιτείας. Τότε, διὰ δίκης ἐμμαρτύρου καὶ συνοδικῆς ἀποδείξας τὸν Ἰωάννην ΙΒ'. δολοφόνον, ἐπίορκον, ἱερόσυλον, προδότην, αἱμομίκτην, φίλον ἐπιστήθιον τοῦ διαβόλου, προσφωνητὴν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀφροδίτης (Act. Conc. T. 9. p. 648), κ.τ.λ. καθῆρεσεν αὐτόν..... Ὁ Λιουτπράνδος ἐφεῦρε περὶ τὰς δυσφημήσεις νέον λατινικὸν γλωσσάριον, ὥστε ἀδυνατοῦμεν νὰ μεταφράσωμεν κυριολέκτως τὰς κατὰ μέγα μέρος δικαίας, ἀλλ' ὑπὲρ πάντα λόγον αἰσχρὰς κατὰ τοῦ Πάπα κατηγορίας του.

(254) Ἡ Ῥώμη, καὶ ἅπασα ἡ τῷ Ποντίφηκι ἀνήκουσα χώρα εἶχον πραγματικῶς ὑποπέσει τῇ τυραννίδι τῆς ἐμπείρου μὲν, ἀκολάστου δὲ Θεοδώρας, καὶ τῶν ἔτι ἀκολαστοτέρων θυγατέρων αὐτῆς Μαρωντίας, καὶ Θεοδώρας, Καὶ ἡ μὲν πρώτη Θεοδώρα δεσποτικῶς τὴν Ῥώμην ἐκυβέρνησεν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, ὅτε καὶ τὸν ἐραστὴν αὐτῆς Ἰωάννην Πάπαν ἀνηγόρευσεν. Ἡ δὲ Μαρωντία ἐγένετο σύζυγος τοῦ Μαρκίωνος Ἀλβερίκου· ἀλλ' ὑπὸ ποιχείας κατασπιλωθεῖσα, ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Πάπα Σεργίου Γ'. υἱόν τινα, ὃν ἐφεξῆς ἀνύψωσεν εἰς τὸ Παπικὸν ἀξίωμα. Ὁ Ποντίφηξ οὗτος, ὁ καὶ ψευδοποντίφηξ ὑπὸ τοῦ Βαρωνίου καλούμενος, ὠνομάσθη Ἰωάννης ΙΑ'. Θανόντος δὲ τοῦ Ἀλβερίκου, ἡ Μαρωντία, ὅπως διαφυλάξῃ τὴν ἐξιδιασθεῖσαν ἐξουσίαν, συνῆψε γάμον πρὸς Γυΐδον (Guido) Μαρκίωνα Τοσκάνης. Ἀλλ' οἱ νεόνυμφοι, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν καταδίωξιν τοῦ Πάπα Ἰωάννου Ι'. (τοῦ λαβόντος ποτὲ σχέσεις ἀθεμίτους μετὰ Θεοδώρας, μητρὸς τῆς Μαρωντίας), συνέλαβον τὸν Πάπαν, καὶ μετά τινα φυλάκισιν ἔπνιξαν αὐτὸν, ὡς ᾄδεται, διὰ προσκεφαλαίων. Ὁ ἄωρος τοῦ Γυΐδου θάνατος πολλὰς ἤγειρε μετ' ὀλίτον ὑπονοίας περὶ δηλητηρίου. Συνάψασα δὲ καὶ τρίτους γάμους ἡ Μαρωντία πρὸς Οὖγον τῆς Προβέντσας, τοῦτον κύριον Ῥώμης προσεφώνησεν. Ἀλλὰ βαπίσας ὁ τρίτος σύζυγος τὸν υἱόν της Ἀλβέρικον, ἀπεδιώχθη· καὶ τότε οἱ Ῥωμαῖοι μετερρύθμισαν τὴν πολιτείαν αὐτῶν πρὸς τὸ ἀρχαϊκώτερον, ὑπάτους καὶ δημάρχους ἀντικαταστήσαντες.

(255) Ὁ Λιουπράνδος ἐναργῶς εἰρωνεύεται τοὺς Γραικοὺς, ὅτι καί τοι ἀποβαλόντες τὴν πραγματικὴν τῆς μέσης Ἰταλίας κατοχὴν, ἐπέμενον ἔτι προσφωνοῦντες τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν Σεβαστοὺς Αὐτοκράτορας Ῥωμαίων.

(256) Τίνα Πάπαν ὁ Νικηφόρος ἐξώρισεν, ἢ κατέθλιψεν, ἢ

ἄλλως πως ἐδίωξεν; Οὐδένα, βεβαίως. Πρὸ πολλοῦ τῶν Γραικῶν τὸ κράτος ἐξέλιπεν ἐν Ῥώμῃ· ὥστε, οὔτε τὰ χρονικὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀσχολοῦνται πλέον περὶ Παπῶν, ἢ παρεμπιπτόντως, καὶ ὡς ἐκ περισσοῦ, οὔτε ἡμεῖς γινώσκομεν πῶς νὰ δικαιολογήσωμεν τοῦ πρεσβευτοῦ τὴν αἰτίασιν. Πιθανώτερον, ὁ Λιουτπράνδος ὑποσημαίνει τὴν διὰ τῶν ἡγεμόνων Καπύης, Σαλέρνου, καὶ Βενεβενδοῦ ἔμμεσον κατὰ Παπῶν ἐπενέργειαν τοῦ Νικηφόρου. Γνωστὸς δὲ ὁ πόλεμος τοῦ Ἰωάννου ΙΒ'. κατὰ τῶν ὑποτελῶν τούτων τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας. Ἄλλως τε, ἡ ἱστορία τῆς ἐκλογῆς, καθαιρέσεως, καὶ θανάτου τῶν Παπῶν τῆς Ι'. ἑκατονταετηρίδος γέμει ἀναταστασίας καὶ ἐγκλημάτων. Σιγεῖ, ὅμως, ἡ δυτικὴ χρονογραφία περὶ τῆς ἀμέσου, ἢ ἐμμέσου τῶν Γραικῶν ἐπεμβάσεως, ὅσῳ σχεδὸν σιγεῖ καὶ ἡ ἀνατολική.

(257) Ὁ Ὄθων θριαμβευτὴς εἰς Ῥώμην τὸ τρίτον εἰσελθὼν, καὶ τοὺς δημοκρατικοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ καὶ τοῦ Πάπα Ἰωάννου πατάξας, ἐπεκύρωσεν ἐπισήμως τὰ τοῦ Πιπίνου, Καρόλου, καὶ Λοθαρίου ἀφιερώματα, μὴ ὀνομάσας, ὅμως, διακριδὸν τ' ἀφιερώματα αὐτά. Κατὰ Βολταῖρον, ἐπέθεσεν ἐν τῷ ἐγγράφῳ τὴν ἑξῆς ἐπιφύλαξιν· «Ἐπιφυλαττομένης τῆς ἡμετέρας ἐξουσίας, τῆς τοῦ διαδόχου μας, καὶ τῶν ἀπογόνων μας». Ἡ πρᾶξις ἐγράφη χρυσοῖς γράμμασι, καὶ ὑπεγράφη παρὰ ἑπτὰ ἐπισκόπων, πέντε κομήτων, κ.τ.λ. — Guizot, Rome et ses Papes, p. 68.

(258) Λέοντας, leones ὠνόμαζον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τοὺς εὐρώστους καὶ γιγαντιαίους ὀπαδοὺς τῶν πρέσβεων, ἢ στρατηγῶν. Τὰ παλληκάρια ταῦτα πρόθυμα ἦσαν κατὰ πᾶσαν περίστασιν νὰ συνέλθωσιν εἰς δοκιμαστικὴν μονομαχίαν, ὅπως διὰ τῆς σωματικῆς αὐτῶν ῥώμης ἀποδείξωσι τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ κυρίου των, καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν παρὰ τούτου λεγομένων. Ὅτε τῷ 962 ὁ Λιουτπράνδος ἦλθεν εἰς Ῥώμην μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Λανδοχάρδου πρὸς δικαιολόγησιν τῆς διαγωγῆς τοῦ κυρίου του, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καί τινας τῶν λεόντων τούτων, ὡρισμένους ν' ἀποδείξωσιν ἐν μονομαχίᾳ τὴν ἀθωότητα τοῦ Ὄθωνος, ἂν ὁ Πάπας δὲν ἐδέχετο τὰς τούτου δικαιολογήσεις. Ὁ Πάπας ἀπέκρουσε καὶ τὰς δικαιολογήσεις καὶ τὴν μονομαχίαν (Liutpr. Hist. L. 6. C. 6. Παράρ. Regin ἔτ. 963).

(259) Ἐν τοῖς προηγουμένοις εἴπομεν, ὅτι ἐνῷ ἀποκρισιάριος ἐπέμπετο τῷ 967 παρὰ Νικηφόρῳ, ὁ Ὄθων διέβαινε μετὰ

στρατοῦ τὰ Γραικικὰ μεθόρια, καὶ προφασιζόμενος ἐκστρατείαν κατὰ Σαρακηνῶν, εἰσέβαλλεν εἰς Καλαβρίαν ἄγων καὶ φέρων· Ἀναφέρει ὁ Μουρατώρης, ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ συμπληρώσαντος τὸ χρονικὸν τοῦ Ῥηγίνωνος (Ann. d' Ital. A D. 967), ὅτι, διατρίβοντος τοῦ Ὄθωνος ἐν Ῥαβέννῃ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 967, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἀπέστειλεν αὐτῷ πρέσβεις, κομίζοντας δῶρα, καὶ ζητοῦντας εἰρήνην· ὅτι ἔτυχον οὗτοι μεγάλης ὑποδοχῆς, καὶ ἀνταπεστάλησαν, ἀλλ' ἴσως διὰ μόνων χαριτολογημάτων, διότι ὁ Ὄθων ὑπέκρυπτε τότε σκοπούς τινας περὶ τῆς Καλαβρίας καὶ Ἀπουλίας. Ὅθεν ὁ Νικηφόρος χολωθεὶς ἤθελε κυρήξει πόλεμον, χωρὶς τῆς μεσιτείας Ἑνετοῦ τινος ὑπὸ τοῦ Ὄθωνος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποσταλέντος, καθὰ διηγεῖται αὐτὸς ὁ Λιουτπράνδος. Τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ῥηγίνωνος, ἢ μᾶλλον τὴν τοῦ συμπληρωτοῦ του, ἐπικυροῦσι χωρία τινὰ τῆς Πρεσβείας ταύτης. Βέβαιον, ὅτι πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Λιουπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν σχέσεις διπλωματικαὶ ἐμεσολάβησαν ἀναμέσον Ὄθωνος καὶ Νικηφόρου· ἐκ στόματος δὲ τούτου, καὶ τῇ προσομολογήσει τοῦ συντάξαντος τὴν Πρεσβείαν Λιουτπράνδου μανθάνομεν, ὅτι σκοπὸν εἶχον αἱ σχέσεις αὐταὶ τὴν δι' ἐπιγαμίας συμμαχίαν. Ἰδοὺ τὸ λατινικὸν κείμενον τῆς περικοπῆς. Nunc, cur Imperii nostri terminos bello incendioque aggressus sit, expedi. Amici eramus, societatemque indissolubilem, nuptiis interpositis, facere cogitabimus. Μέμφεται ὁ Νικηφόρος τὴν προδοτικὴν τοῦ Ὄθωνος διαγωγὴν, ὅτι προκειμένης συμμαχίας δι' ἀγχιστείας, καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης, εἰσέβαλεν οὗτος εἰς τὴν Γραικικὴν χώραν, καὶ κατέστρεψεν αὐτήν. Ἡ χρονογραφία τῆς ἐποχῆς ἔρχεται πρὸς ὑποστήριξιν τῶν δικαίων αἰτιαμάτων τοῦ Νικηφόρου. « Ὁ Ὄθων, γράφουσι τ' ἀνώνυμα χρονικὰ τοῦ Σαλέρνου, ἐπῆλθεν ἄχρι Καλαβρίας, ἣν ἐμάστισε διὰ λεηλασίας καὶ πυρπολήσεως, ἐπήγαγε δὲ καὶ εἰς τὸ Πριγκιπάτον τοῦ Σαλέρνου μυρίας ζημίας, ἤτοι καταθλίψεις» (Murat. Ann. 968—969). Λαλῶν δὲ παρακατιὼν ὁ αὐτὸς περὶ τῆς τοῦ Ὄθωνος εἰς Ἀπουλίαν εἰσβολῆς, οὕτως ἐκφράζεται· «Ἦλθεν ὁ Ὄθων εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀπουλίας, καὶ δεινῶς κατεπολέμη σεν αὐτήν· ἐπολιώρκησε δ' ὁπωσοῦν καὶ τὴν Βάριν (et civitatem Barii aliquantulum obsedit.), ἣν ὅσον ἐξ αὐτοῦ περιώρισε». Συμφωνεῖ πρὸς ταῦτα καὶ Λοῦπος ὁ Πρωτοσπαθάριος (Chron. T. V. Rer. Ital.), μαρτυρῶν, ὅτι ὁ

Ὄθων εἰσῆλθεν εἰς Ἀπουλίαν κατὰ Μάρτιον μῆνα καὶ ματαίως τὴν Βάριν ἐπολιόρκησεν. Ἀλλὰ τί πλέον; Ὁμολογεῖ τὴν εἰς Ἀπουλίαν εἰσβολὴν τοῦ Ὄθωνος καὶ αὐτὸς ὁ Λιουτπράνδος ἐν τῷ Η'. παραγράφῳ τῆς Πρεσβείας του ταύτης.

(260) Terram, quam Imperii tui esse narras, gens incola et lingua Italici regni esse declarat. — Μία τῶν σπουδαιοτέρων, καὶ δυστυχῶς σκοτεινοτέρων ἅμα περιόδων τῆς Πρεσβείας. Περὶ τίνος χώρας ὁ λόγος; Αἰνίττεται ὁ Λιουτπράνδος τὴν χώραν, ἧς τὰ μεθόρια παρανόμως ὁ Ὄθων διέβη, τουτέστι τὴν Καλαβρίαν, καὶ περιεκτικῶς τὰς ἐπαρχίας ὅλας τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας; Ἀλλὰ τούτου δοθέντος, ὁ λατινεπίσκοπος ματαιολογεῖ, ἰσχυριζόμενος ὅτι γλῶσσα κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην ἐπικρατοῦσα τότε ἦτον ἡ Ἰταλική. Μνημεῖα ἀρχαιολογικά, νομισματικά, ἱστορικὰ συμφώνως μαρτυροῦσι τὴν κατὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους γενικὴν χρῆσιν τῆς ἑλληνίδος, οὔτε περὶ τούτου τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ἀνεχόμεθα. Διήρκεσε μάλιστα ἡ χρῆσις τῆς ἡμετέρας εἰς Ἀπουλίαν, Καλαβρίαν, Νεάπολιν καὶ Σικελίαν ἕως τῶν νεωτέρων χρόνων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πολλοῦ λόγου ἀξίων πονημάτων τοῦ Ῥοδοτᾶ (Istoria del Rito Greco in Italia), τοῦ Πανιερωτάτου Κρίσπη (Discorso intorno al dialetto parlato o scritto in Sicilia), τοῦ Λεόνη (Della Magna Grecia, e delle tre Calabrie), καὶ τοῦ Γραικοκαλαβροῦ Περήφανου (Del dialetto Neoellenico). Δὲν ἐδημοσίευσε δὲ ὁ βασιλεὺς Φριδερῖκος ὁ Β'. τὴν νομοθεσίαν του καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὡσαύτως φωνὴν, ὅπως οἱ νόμοι γίνωσι γνωστοὶ καὶ τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ τοῖς λαλοῦσιν ἑλληνιστί; Ἂν δὲ ἐσώζετο εἰσέτι τῆς ἑλληνίδος ἡ χρῆσις εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Φριδερίκου (ἀπεβίωσεν οὗτος τῷ 1337), πόσῳ μᾶλλον ἦτο γενικωτέρα εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Λιουτπράνδου; — Ὡς ἐκ τούτου, ἐὰν δὲν θελήσωμεν τὸν ἀντίλογον πρεσβευτὴν νὰ ἐκλάβωμεν ὡς πάντως γλίσχρον καὶ ἀμαθέστατον στρεψοδίκην, δέον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐνταῦθα δὲν αἰνίττεται τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν μέσην, ἢ καὶ τὴν ἀρκτῴαν ἔτι, ἔνθα βεβαίως γλῶσσα ἐπικρατοῦσα ἦτον ἡ Ἰταλικὴ, καὶ οὐχὶ ἡ Ἑλληνική. Τοῦτο δὴ καὶ ἡμεῖς ἐλλογώτερον εἰκάζοντες ἐκρίνομεν τὴν περίοδον ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων. Ἐντεῦθεν γὰρ προκύπτει (πρώτην φορὰν διαῤῥήδην τε καὶ ἐπισήμως εἰς ἔγγραφον, πολιτικὴν ἔχον ἐνταυτῷ καὶ ἱστορικὴν ἀξίαν)·

η ἐθνικὴ τῶν Εὐρωπαϊκῶν γενῶν τοῦ μεσαιῶνος διάκρισις κατὰ λόγον ἱστορικῆς παραδόσεως, ἠγουν αἰσθήματος πατριωτικοῦ, καὶ κατὰ λόγον γλώσσης, Ἐὰν δ' οὕτως ὁ Λιουτπράνδος ἐννόησεν, ὡς διὰ πᾶσαν πιθανότητα νομίζομεν, καὶ ὡς συμπεραίνομεν προσέτι ἐκ τῆς παρακειμένης φράσεως, ἔνθα λέγει πρὸς τὸν Νικηφόρον «non gratiam, sed impotentiam adscribis domino meo, quod post Italæ seu Romæ aquisitionem tot annis eam (terram Imp. tui?) tibi dimiserit», ἐὰν, λέγομεν, δὲν ἀπατώμεθα περὶ τὴν ἀληθινὴν ἔννοιαν τῆς ἀνταπαντήσεως, οὐδέποτε ἐξῆλθε τοῦ στόματος τοῦ Λιουτπράνδου λόγος ὀρθότερος, δικαιότερος, ἁρμοδιώτερος. Διὰ γὰρ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Λογγοβάρδος πρεσβευτὴς ἑρμηνεύει σαφῶς τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῶν ἔτι ἀσυντάκτων κνὶ συγκεχυμένων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνοτήτων, ὁρίζει τὸν τρόπον ἀρτίας τινὸς διακρίσεως, καὶ ἐκ τῆς ὑψηλῆς τῆς Ι'. ἑκατονταετηρίδος περιωπῆς ἀναφαίνει καὶ προσχεδιάζει συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας τῆς ἱστοριονομίας τὴν πολιτικὴν γεωγραφίαν τῶν ἐθνῶν, τὴν προσήκουσαν ὀροθεσίαν ἑκάστης ἐθνικῆς οἰκογενείας. Τί δ' ἐξάγεται ἐκ τοιαύτης φιλοσόφου ἀρχῆς; Ὅτι Γένος ἔχον ἴδιον ἐθνισμὸν, ἰδίας δηλαδὴ πατριωτικὰς καὶ θρησκευτικὰς παραδόσεις, καὶ λαλοῦν γλῶσσαν ἰδίαν, αὐτοδικαίως ἀναγορεύεται εἰς ἡγεμονικὴν ἀξίαν Ἔθνους, παριστάνει ἐν τῷ ἄτλαντι τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας μίαν ἐθνότητα βιώσιμον, κατὰ λόγον τῆς ἰδιοσυγκρασίας της θᾶττον ἢ βράδιον ἀναπτυσσομένην ἐντὸς τῶν γεωγραφικῶν αὐτῆς ὁρίων. Ἄρα προσδιορίζων ὁ Λιουτπράνδος τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὴν γλῶσσαν ὡς σημεῖα γνωριστικὰ ἑκάστης τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ὡς γνώμονας ἅμα τῆς τούτων γεωγραφικῆς περιφερείας, προδιαγράφει ἐν πνεύματι ὄντως διαβατικῷ τὰ ὅρια τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, τῶν δύο τούτων διασήμων ἐθνοτήτων τοῦ μεσαιῶνος, ὧν ἡ ἱστορία ἢ ἀπογινώσκεται, ἢ παρερμηνεύεται. Ἄτοπον ἴσως δὲν ἤθελεν εἶσθαι νὰ ἐξετάσωμεν ὡς ἐκ περισσοῦ, μέχρι τίνος ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ὁ Λιουτπράνδος προσαριθμεῖ ὡς γνώρισμα ἴδιον τῶν κατοίκων τοῦ Ἰταλικοῦ Βασιλείου, ἦτον εἰς τὰς ἡμέρας ἐκείνας Ἰταλικὴ, καθ' ἣν ἔχομεν σήμερον γνῶσιν τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης, κατὰ πόσον δ' ἄλλως τε ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνότης, ἥτις περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἶχε διάλεκτον σχεδὸν ἄκρατον, βεβαίως δὲ πολλῷ μᾶλλον τῆς Ἰταλίδος εὔρυθμον καὶ

ἀπηρτισμένην (νοοῦμεν τὴν χυδαίαν), κατὰ πόσον λέγομεν, ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνότης ὑπερεῖχε, διὰ λόγον γλωττικόν, τῶν λατινοβαρβάρων ἐθνοτήτων τοῦ τότε χρόνου. Ἀλλὰ φοβούμεθα μὴ ὑπερκηδήσωμεν τοὺς ὅρους σημειώσεως ἁπλῆς. Τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν ἐν συντόμῳ, ὅτι ἡ Νεοελληνικὴ, εἰ καὶ εἰσέτι δὲν ἐγράφετο, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐλαλεῖτο κατὰ τὴν Ι'. ἑκατονταετηρίδα ὡς ἔγγιστα οἵα καὶ σήμερον εὑρίσκεται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ· ἐνῷ ἡ τότε Ἰταλικὴ, ἄπεπτον κράμα Λατινικῆς διεφθαρμένης, Γοτθικῆς, καὶ Λογγοβαρδικῆς διαλέκτου, κυκεὼν δυσδιόριστος καὶ δυσκατονόμαστος ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἰδιωμάτων, ἐτέμνετο εἰς τόσας διαλέκτους, καὶ ἰδιώτιδας, ὅσας πόλεις καὶ κώμας εἶχε τὸ τότε Ἰταλικὸν βασίλειον. Εἰς ἐπίτηδες σύγγραμμα, ὅπερ ἤδη ἐξειργάσθημεν μετὰ πολυχρόνιον ἀγῶνα, θέλομεν διαδείξει μέχρι τίνος ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἥτις ἀνέκαθεν καὶ μέχρι ΙΔ'. ἑκατονταετηρίδος ἐπεκράτησε κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ἐπιστατεῖ εἰς τὰ γενέθλια καὶ συμβάλλει εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς λογίας Ἑτρουρικῆς, καὶ τῶν ἑτέρων ἀγοραίων διαλέκτων τῆς Ἰταλίας.

(261) Λουδοβῖκος ὁ Β'. Φραγκίας, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων προσκληθεὶς ἀπεδίωξε τοὺς Σαρακηνοὺς ἄχρι Ταράντου, ἐφεξῆς δὲ, τῇ ὑποβολῇ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὡς ᾄδεται, συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῆς Βενεβενδοῦ, Ἀδελγίζου, δέσμιος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας διεκρατήθη.

(262) Ὁ Λάνδολφος οὗτος ἀριθμεῖται Α'. ἦν δ' υἱὸς τοῦ Ἀτενόλφου ἐκείνου, ὅστις τὸ 900 ἔτος ἀνεῤῥήθη ἡγεμὼν Βενεβενδοῦ, ἀφοῦ ἐπὶ δεκατρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐκυβέρνησε τὴν Καπύην ὡς Κόμης, καὶ ὅστις ἀκολούθως τὰς δύο ταύτας πολιτείας εἰς μίαν συνήρμοσε. Τὸν Λάνδολφον ἀπέστειλεν ὁ πατὴρ Ἀτένολφος εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς Λέοντα τὸν σοφὸν, ὅπως ζητήσῃ ἐπικουρίαν, καὶ διὰ ταύτης ἐκδιώξωσι τῶν ἐπαρχιῶν τοὺς Σαρακηνοὺς, προχωρήσαντας ἤδη μέχρι τοῦ Λίριος ποταμοῦ (Gariglione). Ὁ αὐτοκράτωρ εὐνοϊκῶς ὑπεδέξατο αὐτὸν, ἔδωκε στρατὸν ἐπικουρικὸν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ποικίλου, κατὰ δὲ τὴν βυζαντινὴν πολιτικὴν, ἥτις περιέθαλπε τοὺς Ἰταλοὺς ἡγεμόνας, ὅπως αὐτοὺς ἀποσπᾷ τῆς πρὸς τοὺς Δυτικοὺς αὐτοκράτορας πίστεως, ὠνόμασε τὸν Λάνδολφον Πατρίκιον. Τὴν αὐτὴν τότε τιμὴν προσῆψεν ὁ Λέων Γρηγορίῳ Δουκὶ Νεαπόλεως, καὶ Ἰω-

άννη τῷ Δουκὶ Γαϊττῆς (Gaeta), ἐμπεδώσας οὕτω τὴν δεσποτείαν αὐτοῦ (Suzeraineté) ἐπὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἰταλίας.

(263) Χαριεντίζεται ὁ Λιουτπράνδος χρώμενος ἐνταῦθα ταῖς δύο λέξεσι Ῥωμανὸς καὶ Ῥωμαῖος λατινιστὶ Romanus, "ονομα κύριον, καὶ Imperator Romanus, Ῥωμαῖος Αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ χλευάζει προσέτι τὴν Γραικικὴν αὐλὴν ἀναμιμνήσκων τὴν νόθον τῆς Βέρθης καταγωγὴν, καὶ τοὺς δυσκλεεῖς γάμους τοῦ Ῥωμανοῦ. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς στιγματίζει τὰ γενέθλια τῆς Βέρθης, τὴν ἀρετήν της, καὶ τὴν μετὰ τὸν γάμον τηρηθεῖσαν παρθενίαν της μὴ σεβόμενος (Ὅρα Γίββωνα, Κεφ. 53.—Κεδρ. σελ. 494, καὶ τὰς εἰς Κεδρ. Poster. not. σελ. 49 — Κωνσ. Πορφυρογ. De Adm. Imp. Κεφ. 26.). Ὁ Κ. Καντοῦς, ὅστις ἐν τῇ ἕκτῃ ἐκδόσει τῆς καθολικῆς ἱστορίας του προσέθηκεν ἀσαφεστάτην τινὰ παράφρασιν μέρους τινὸς τῆς Πρεσβείας τοῦ Λιουτπράνδου, παρενόησε διόλου τὸ λογοπαίγνιον περὶ Ῥωμανοῦ καὶ Ῥωμαίου. Ἰδοὺ πῶς ἐξέθηκε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον « Per questo al nipote suo Ottone diè sposa una spuria di Ugone stesso » τοῦθ' ὅπερ ἀντίκειται πρὸς τὴν ἱστορίαν ἅμα καὶ πρὸς τὸ κείμενον.

(264) Pausanas exigis· φράσις χαλκευθεῖσα παρὰ τοῦ Λιουτπράνδου. Ὁ Δουκάγγιος (Gloss. Med. et Inf. Latin.) μόνον τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀναφέρει, καὶ ἑρμηνεύει « inducias, cum bellum paussat, cessat ». Ἀλλὰ, τὸ παράδοξον ὅτι ὁ Λιουτπράνδος, ἀποδίδων τῷ Νικηφόρῳ ἐπιθυμίαν ἐκεχειρίας, ὑποτίθησι μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων κατάστασιν πολέμου, ὑπόθεσις αὕτη, ἀπάδουσα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πρεσβείας του, ἀλλ' ὅμως ὑποδηλοῦσα τὴν δολερὰν καὶ ἀμφίστομον τοῦ Κυρίου του πολιτικήν. Ἄλλως, μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι τὴν ἔκθεσιν τῆς Πρεσβείας του ἀπέτεινεν ὁ Λιουτπράνδος πρὸς τὸν δεσπότην αὐτοῦ, πόρρω Κωνσταντινουπόλεως διατρίβων. καὶ ὅτι στόμφαξ ὢν ὑπενέβαλεν οὐκ ὀλίγους μύθους.

(265) Τὸ κείμενον ἐνταῦθα διακόπτεται, ἢ τοὐλάχιστον, νομίζουσιν αὐτὸ διακεκομμένον οἱ μεσαιωνογράφοι. Τὸ καθ' ἡμᾶς, φρονοῦμεν, ὅτι δὲν ὑπάρχει, ἢ ἁπλῆ λόγου μετάβασις. Ἐὰν δὲ πραγματικῶς τὸ κείμενον ἐλλείπῃ, ἐκ τῆς ἀμέσου συνεχείας ἐξάγεται τὸ ἀσήμαντον τῆς ἐλλείψεως.

(266) Cum Apuliam omnem, potestati subditam (contulit tibi). meo interventu, cujus hoc suggestione malum factum esse dicis·

Κακοσύντακτος ἡ περίοδος. Προδήλως, ὅμως, ἐντεῦθεν προκύπτουσιν ἡ τοῦ Ὄθωνος εἰς Ἀπουλίαν εἰσδρομὴ, καὶ ἡ κομπαστικὴ τοῦ Λιουτπράνδου μεσιτεία ὑπὲρ Γραικῶν. Ἀληθὲς, ὅτι ὁ Ὄθων διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς Βάριως, ἀφοῦ ματαίως ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον. Ἔκτοτε δὲ, τὸν πόλεμον παύσας, καὶ τὴν ἔκβασιν τῆς ἀποσταλείσης πρεσβείας προσδοκῶν, περιωρίσθη εἴς τινα στρατιωτικὴν κατὰ Γραικῶν ἐπίδειξιν.

(267) Προέλευσις, ἡ Πρόοδος, ἡ Πρόκενσος, καὶ Πρόκεσσος, ἐκ τοῦ λατινικοῦ Processus, ὅθεν καὶ τὸ γαλλικὸν procession. Ὁ Εὐστάθιος (Ἰλ. 1. σελ. 762) γράφει «πομπὴ, ὁ θρίαμβος, ὃν προέλευσιν ἡ κοινὴ γλῶσσα καλεῖ». Ὁ δὲ Ἰωάννης Τσέτσης (Χιλ. 6. 5. σελ. 492) λέγει·

»Ὁ Κόμοδος ἠθέλησε προέλευσιν ποιῆσαι».

Καὶ ὁ Κεδρηνὸς εἰς Λέοντα τὸν σοφὸν «συνήθους δὲ προελεύσεως γενομένης κατὰ ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Μωκίου». Στεφηφοροῦντες ἐν τοιαύταις θρησκευτικαῖς τελεταῖς προήρχοντο συνήθως οἱ αὐτοκράτορες (Κεδρ. ς'. 33).

(268) Ὡς φαίνεται, ὁ Νικηφόρος ἐπιτηδὲς προσδιώρισεν εἰς πρώτην ὑποδοχὴν τοῦ Λιουτπράνδου τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἡμέραν δημώδους λιτανείας. Ἠθέλησε νὰ προδοκιμάσῃ τὸ ὕφος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ πρεσβευτοῦ ἔν τινι προκαταρκτικῇ συνεντεύξει, τὴν πρόφασιν τῆς διακοπῆς ἔχων πρόχειρον ἕνεκα τῆς προελεύσεως. Τί δὲ προεκάλεσε τὴν διακοπήν; Φανερὸν ὅτι οἱ προσπεποιημένοι τοῦ Λιουτπράνδου λόγοι περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ μεσολαβήσεως ἐσκανδάλισαν τὸν Νικηφόρον.

(269) Ἡ ποιητικὴ αὕτη λέξις τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, βεβαίως, δὲν ἦτον ἐν χρήσει κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Λιουτπράνδου παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ παρὰ τῷ λαῷ, ὅθεν, συμπεραίνομεν, εἶναι τοῦ λατινεπισκόπου λογιωτατικὴ ἐπίδειξις. Βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ἦσαν αἱ μόναι προσφωνήσεις τῆς συνηθείας. «Ἐπεὶ δὲ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο Βασιλεὺς Ῥωμαίων, βασιλεῖς Ῥωμαίων καλοῦνται μέχρι τοῦ νῦν καὶ οἱ ἐκείνου διάδοχοι βασιλεῖς» (Κοδινὸς, Κεφ. ς'.). Ἐκτὸς ἂν τὸ μνημονευόμενον τοῦτο προσφώνημα ἦναι ἀπόσπασμά τι κεκολοβωμένον στιχουργήματος ἑλληνικοῦ, παραδόξως τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφυρθέντος μετὰ πολυχρονίων ἐκκλησιαστικῶν, ὡς

ἤθελέ τις ἴσως ἐξεικάσει ἐκ τοῦ παρεπομένου, καὶ πιθανῶς τὸν αὐτὸν τρόπον κεκολοβωμένου ἰάμβου·

« Μέδοντι Νικηφόρῳ πολλὰ (τὰ) ἔτη! »

(270) Τὸ πολυχρόνιον ἐψάλλετο συνήθως εἰς διαφόρους γλώσσας, πρὸς ταῖς ἄλλαις καὶ Ἀγγλιστὶ ἢ Ἰγγλινιστὶ παρὰ τῶν ἐν ὑπηρεσίᾳ Βαράγγων, ὡς ὁ μεταγενέστερος Κοδινὸς μαρτυρεῖ. Τὸ δὲ λατινικὸν πολυχρόνιον εἶχεν οὕτω· « Κονσέρβετ Δέους Ἰμπέριουμ Βέστρουμ! Βίκτωρ σὶς σέμπερ. Βίβητε Δόμινοι Ἰμπεράτορες ἴν μοῦλτος ἄννος! » (Cerim. Cap. 75. p. 215). Τὸ ἑλληνικὸν ἐψάλλετο τρὶς, καὶ προβάδην κατὰ τρόπον διάφορον. « Πολυχρόνιον ὁ Θεὸς ποιήσαι τὴν ἁγίαν βασιλείαν σας, πολλὰ τὰ ἔτη! Πολυχρόνιον ὁ Θεὸς ποιήσαι τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν βασιλείαν σας, πολλὰ τὰ ἔτη. Πολυχρόνιον ὁ Θεὸς ποιήσαι τὴν θεοπρόβλητον, θεόστεπτον, καὶ θεοφρούρητον βασιλείαν σας, πολλὰ τὰ ἔτη! » (Κοδινὸς, Κεφ. ΙΓ'. καὶ Gretseri Observ. in Georg. Cod. Cap. X.).

(271) Μέλλε· ἐπιφώνημα ὡσαύτως ἄχρηστον ἐν τῇ συνηθείᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ μεσαιῶνος, καὶ ὄζον σχολαστικότητος.

(272) Carbo extincte, veni, Mélle, anus incessu, Silvanus vultu, rustice, lustrivage, aspripes, cornute, bimembris, setiger indocilis, agrestis, barbare, dure, villose, rebbellis, Cappadox! Ἡ λέξις Κερατᾶ, δι' ἧς ἑρμηνεύομεν τὸ Cornute, εἶναι μὲν χυδαία, οὐχὶ δὲ καὶ πάντως νεωτέρα. Ἀπαντῶμεν, μάλιστα, κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ τὸ πληθυντικὸν Κερατάδες, ὡς τὴν σήμερον αἰσχρολογεῖται. « Ἐκεῖσε γὰρ καμάρα χαλκῆ ἦν, καὶ ἴστατο ἀνωθεν αὐτῆς στήλη, ἔχουσα ἐν τῇ κεφαλῇ κέρατα τέσσαρα. Θαύματα δὲ ἐγένοντο ἐν αὐτῇ. Εἴ γάρ τις εἶχεν ἐν αὐτῷ ὑπόληψιν εἶναι κερατᾶς, ἐκεῖσε ἀπερχόμενος καὶ προσεγγίζων τῇ στήλῃ, εὐθέως ἐγυρίζετο ἕως τρίτου· εἰ δὲ ἐκτὸς ὑπολήψεως ἦν, ἵστατο ἀσάλευτος ἡ στήλη· καὶ οὕτως ἠλέγχοντο οἱ Κερατάδες ». (Ἀνων. ἀρχ. Κωνσταντινουπ. σελ. 57). Ἐρχόμεθα καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ἐπίθετα. Ὁ ἡμέτερος Θεοφάνης, ὁ Νικηφόρος, καὶ ἕτεροι ἱεράρχαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὑπέστησαν κατὰ τὴν Εἰκονομαχίαν ὕβρεις, μυριάκις τραχυτέρας τῶν ὅσας ὁ Λιουπράνδος προσποιεῖται ὅτι ὑπέφερε παρὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ· καὶ ὅμως, ἐν ταῖς συγγραφαῖς αὐτῶν, οὐδέποτε οἱ Πατέρες οὗτοι, κατὰ τῶν βασιλέων μεμψιμοιρή-

σαντες, ἐξώκειλαν εἰς αἰσχρολογίας, ἀναξίας τοῦ ἐπισκοπικοῦ χαρακτῆρος. Ἀρκεῖ ἡ σύντομος αὕτη ἀντιπαράθεσις πρὸς ὑπόδειξιν τῆς ἑλληνικῆς ἀξιοπρεπείας, καὶ φιλοκαλίας.

(273) Λατινιστὶ gausape. Μινσάλιον ὁ Κοδινὸς καλεῖ τὴν τοιούτου εἴδους ὀθόνην, ἴσως παρὰ τὸ Μίνσος, φαγητὸν, λίαν ἐν χρήσει κατὰ τὸν ἡμέτερον μεσαιῶνα. Τὸ δὲ μίνσος πιθανῶς ἐκ τοῦ mensa. Εἴς τινα τῆς Ἑλλάδος μέρη λέγεται εἰσέτι Μισσάλιον, ἢ Μεσσάλιον, ἀλλαχοῦ δὲ ἑλληνικώτερον τραπεζομάνδηλον.

(274) «Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos,
Quot coelum stellas, quot mare inflatibus undas».

Εἶδος κέντρωνος. Ὁ μὲν πρῶτος στίχος καὶ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἀνήκουσι τῷ Ὀβιδίῳ (De Arte amandi, Lib. V. 57. καὶ 59), τὸ δὲ ἐπίλοιπον προσετέθη ὑπὸ τοῦ Λιουτπράνδου. Καὶ ὁ μὲν Ὀβίδιος παραβάλλει τὰ περὶ οὗ λόγος ἀντικείμενα πρὸς τὰς Ῥωμαίας παρθένους, ὁ δὲ λατινεπίσκοπος ἀμαρτύρως τὴν παραβολὴν ἐφαρμόζει πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Λέγομεν ὁ λατινεπίσκοπος, διότι βεβαίως ὁ Νικηφόρος οὔτε τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἐγίνωσκεν, οὔτε διὰ μνήμης εἶχε τὴν Ἐρωτικὴν τέχνην τοῦ ὑπερορίου ποιητοῦ.

(276) Ὁ Νικηφόρος, διακρίνων τὸν Ῥωμαῖον τοῦ Λογγοβάρδου ἤτοι τὸν εὐγενῆ τοῦ βαρβάρου, ἀπευθύνεται προσωπικῶς πρὸς τὸν Λιουτπράνδον, ἐπίσκοπον πόλεως Λογγοβαρδικῆς, δὲν αἰνίττεται δὲ ὀνομαστὶ τὸν Ὄθωνα καὶ τοὺς Γερμανούς. Ἡ διαφθορὰ τῶν Λογγοβαρδικῶν ἠθῶν εἶχεν ἀποβῆ παροιμιώδης κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους· ἐξ ἰδίας πείρας δ' ἐγίνωσκον οἱ Γραικοὶ τὰ ἐλαττώματα, ὅσα ὁ Μουρατώρης ἀπαριθμεῖ καὶ ἀποδίδει τῷ γένει τούτῳ, δηλαδὴ τὴν σιμωνίαν, τὴν μέθην, τοῦ κλήρου τὴν ἀκολασίαν, τὴν κατάθλιψιν τῶν πενήτων, τὴν περὶ τὰς μονομαχίας ἀκράτητον ῥοπὴν, τὰς ἐμφυλίους ἔριδας, καὶ ἄλλα παρόμοια (Ant. Italiane, Dissert. XXIII). Ἀλλ' ὁ ἐπίσκοπος, τὴν διάκρισιν ἀναπεμπάσας χρόνον πολὺν, καὶ ἐφ' ἁπάντων τῶν φυλῶν τῆς Δύσεως δεινωτικῶς αὐτὴν ἐφαρμόσας, ἔλαβε δῆθεν ἀφορμὴν εἰς μετάχρονον ἀντεπίθεσιν. Ἔπεται ἡ ἐν Παυΐᾳ ἐπινοηθεῖσα καὶ γραφεῖσα παρατράγῳδος καὶ δὴ διαθρυλλουμένη ἐκείνη κατὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων gasconnade τῶν Quidquid καὶ Quidquid, ἥτις κατηγορήθη πλειστάκις ἐπὶ Γραι-

κῶν, εἰ καὶ ὁ Λιουτπράνδος αὐτὸς ὠνόμαζε πάντοτε τοὺς Ἕλληνας, Γραικούς, Græcos, καὶ οὐχὶ Ῥωμαίους. Εἰς ἀπάντησιν τῶν Quidquid καὶ quidquid τούτων, ἀλλὰ καὶ εἰς δικαιολόγησιν τοῦ φρονήματος τοῦ Νικηφόρου περὶ Λογγοβάρδων, παραθέτομεν τὴν ἑξῆς μαρτυρίαν τοῦ Λιτμάρου, χρονογράφου Λογγοβάρδου, τῶν ὁμοφύλων του τὸν χαρακτῆρα περιγράφοντος «Multa sunt, λέγει οὗτος στενάζων, proh dolor! in Romania atque Longobardia insidiæ. Cunctis huc advenientibus exigua patet caritas. Omne quod ibi hospites exigunt venale est, et hoc cum dolo; multique toxicati cibo pereunt (Lib. VII.).

(276) Γνοὺς ὁ πρεσβευτὴς μετὰ τὴν πρώτην συνέντευξιν τὰς διαθέσεις τοῦ Νικηφόρου, εὔκαιρον ἔκρινεν ἤδη νὰ πληροφορήσῃ μυστικῶς τὸν κύριόν του περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρεχόντων, καὶ, κατὰ τὸ σύνθημα, νὰ παρακινήσῃ αὐτὸν εἰς μέτρα δραστηριώτερα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοπουμένου. Ἐκ τῆς ἑπομένης ὅμως συνδιαλέξεως ἐξάγεται, ὅτι περὶ τὴν ἄσκησιν τῆς πολιτικῆς κατασκοπεύσεως ὁ φλύαρος Λιουτπράνδος ἠλίσκετο εἰς τὰς ἰδίας του παγίδας. Ἐρεθίζοντες γὰρ τὴν φιλαυτίαν του οἱ μεγιστάνες τῆς Αὐλῆς, καὶ τὸ κράτος τοῦ δεσπότου του ἐπιτετηδευμένως ἀμφιλογούμενοι, διαλύουσι τὴν γλῶσσάν του εἰς λόγους ἀπερισκέπτους.

(277) Ὁ Βασίλειος οὗτος «ὁ δυσχερείαις πραγμάτων εἰδὼς εὐφυῶς προσαρμόζεσθαι, καὶ πλειστάκις κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν ἐπεστράτευσας», ἦν νόθος υἱὸς τοῦ πρεσβυτέρου Ῥωμανοῦ, ἔκτινος δούλης Βουλγαρίδος τεχθείς. Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, νόμιμος αὐτοῦ ἀδελφὸς, ὡς ἔτυχε τῆς μοναρχίας, ἐκτομίαν αὐτὸν ἐποίησε (Ζωναρ. σελ. 194, καὶ Κεδρ. σελ. 639), ὁ δὲ Νικηφόρος Πρόεδρον τετίμηκε (Κεδρ. 663). Πολλὰ δὲ ὁ Λιουτπράνδος διηγεῖται ἐν τῇ Ἱστορίᾳ αὐτοῦ (Βιβλ. Γ'. Κεφ. Η'. καὶ περὶ τοῦ ἑτέρου Βασιλείου τοῦ Παρακοιμωμένου, ὅστις ἤκμασεν ἐπὶ Ῥωμανοῦ, καὶ ἀνηγορεύθη κηδεμὼν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκ τῶν παρόντων δύο Μαγίστρων, ὁ μὲν ἦτον ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὃν πρό τινος ἐξέπεμψεν ὁ Νικηφόρος εἰς Κιλικίαν, καὶ οὗ τὴν ἀνδραγαθίαν ὁ Κεδρηνὸς ἀναφέρει ἐν σελ. 654, ὀνομάζων νεοελληνιστὶ βουνὸν αἵματος τὸν λόφον ὅπου ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰωάννου αὐτοῦ κατεσφάγησαν πεντακισχίλιοι Ἀγαρηνοί· ὁ δὲ, πιθανῶς

ήτον ὁ ἔπαρχος Σισίνιος. Τὸν δὲ Πρωτασηκρήτην ὀνομάζει κατωτέρω Συμεῶνα. Οὗτος δ' ἐστὶν ὁ λόγιος συντάκτης τῆς κατὰ μοναστηρίων Νεαρᾶς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ.

(278) Εἰ μέγα, κατὰ τὸν Πρόεδρον Βασίλειον, ὁ πρεσβευτὴς ἐξηγεῖτο, ἀλλὰ βεβαίως μεῖζον τὸ παρὰ τοῦ Νικηφόρου ζητούμενον. Πρὸ πολλοῦ τὰ ὅρια τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας εἶχον χωρισθῆ τῶν ὁρίων τῆς Λυτικῆς, ὥστε οἱ ἡμέτεροι δὲν κατεῖχον εἰμὴ τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαβρίαν (ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν ταύτην ἀναπολαύστως), αἵτινες συνετέλουν τὸ Λογγοβαρδικὸν, καὶ ἐνδέκατον, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, καλούμενον Θέμα. Προφανῶς οἱ Αὐλικοὶ παρώξυνον τὸ εὐερέθιστον τοῦ Λιουτπράνδου, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ προκαλέσαι τὴν Ἱσπανικὴν, ἢ καὶ Ἰταλικὴν στωμυλίαν του.

(279) Τὸ ἔκτακτον περιστατικὸν τοῦ γάμου τούτου ἐγένετο τῷ καιρῷ ἐκείνῳ δεινὸν ἐπιχείρημα παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις, ὅσοι ἐζήτησαν εἰς γάμον ἑλληνίδα Πορφυρογέννητον. Ὁ Πέτρος οὗτος ἦν υἱὸς Συμεῶνος τοῦ Βουλγαρίας· ὁ δὲ Συμεὼν ὑπῆρξε δεύτερος τῶν λαβόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν Βασιλικὴν τιτλοφορίαν. Πρῶτος γὰρ ἦν ὁ Τσάχιος, ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χρονικοῦ Πασχαλίου «προεχειρίσθη καὶ ἐστέφθη Βασιλεὺς Λαζῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστίνου, φορέσας στέφανον Ῥωμαίων, καὶ χλαμύδην ἄσπρον (λευκὸν) ὁλοσηρικόν...» (Πασχ. σελ. 332). Ὁ δὲ Πέτρος, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἐνυμφεύθη, καθὸ υἱὸς βασιλέως, καὶ βασιλεὺς αὐτὸς, εἰς Μαρίαν, τὴν καὶ Εἰρήνην κληθεῖσαν, θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Χριστοφόρου, υἱοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ Ῥωμανοῦ, ἥτις κατὰ Κεδρηνὸν «ἦν ὑπερφυὴς τῷ κάλλει». Ὁ Χριστόφορος οὗτος ἐτεκνογόνησε τὴν Εἰρήνην μετὰ τῆς θυγατρὸς Νικήτα, τοῦ εὐπατρίδος ἐκείνου Πελοποννησίου, οὗ τὴν εὐγένειαν ἐπισκώπτων ὁ Γραμματικὸς Εὐφήμιος ἔγραψε τὸ δημῶδες ἐκεῖνο ἰαμβεῖον·

«Γαδαροειδεὶς (οὐχὶ δὲ Γαρασδοειδὴς) ὄψις ἐσθλαβωμένη». (Κ. Πορφυρ. Θεμ. ς'. Θέμα).

Τὸν ἀθέμιτον τοῦτον γάμον βαρβάρου καὶ ἀλλοφύλου μετὰ Βυζαντινῆς βασιλόπαιδος στιγματίζει Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος (De Adm. Imp. σελ. 66), παρακινῶν τὸν διάδοχον αὐτοῦ νὰ μὴ μιμηθῇ παράδειγμα τοιοῦτον· «ἐπεὶ, λέγει, ἔξω τοῦ κανόνος καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως καὶ τῆς τοῦ

μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου διαταγῆς τε καὶ ἐντολῆς τοῦτο πεποίηκεν ὁ Βασιλεὺς, ἰδιώτης καὶ ἀγράμματος ἄνθρωπος ὤν... διὸ πολλὰ καὶ ξῶν ὠνειδίσθη ὁ Κύρης Ῥωμανὸς καὶ διεβλήθη καὶ ἐμισήθη παράτε τῆς Συγκλήτου Βουλῆς καὶ τοῦ Δήμου παντὸς καὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς, ὡς καὶ τὸ μῖσος ἐπὶ τέλους γενέσθαι καταφανὲς, καὶ μετὰ θάνατον ὁμοίως ἐξουθενεῖται καὶ διαβάλλεται καὶ ὑποκαταγνώμην τίθεται καὶ οὗτος, ἀνάξιον πρᾶγμα καὶ ἀπρεπὲς εἰς τὴν εὐγενῆ πολιτείαν Ῥωμαίων καινοτομήσας».

(280) Οὐδεὶς πλέον ἀγνοεῖ, ὅτι ψευδῆ καὶ παράπλαστα τὰ προνόμια ταῦτα οἱ νεώτεροι τῶν κριτικῶν ἀπέδειξαν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Μουρατώρης, ὅστις τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Λιουτπράνδου καλεῖ ridicola sparata (Dissert. 69). Βέβαιον, ὅμως, ὅτι ὁ μέγας Κωνσταντῖνος οὐ μόνον ἐσεβάσθη τοῦ τότε ἱερατείου τὰ κτήματα, ἀλλὰ καὶ κῦρος ἐπίσημον δέδωκε τισὶν ἐξ αὐτῶν. Τὸ ἐν Μεδιολάνοις ψήφισμα (Ε. Κ. 313) προσεπικυροῖ τὰ κτήματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων· ἕτερον δὲ ψήφισμα τοῦ ἔτους 321 προβαίνει καὶ περαιτέρω, παραχωροῦν τοῖς ὑπηκόοις τὴν ἐξουσίαν τοῦ κληροδοτεῖν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν. Εὐσέβειαν τοιαύτην ἐμιμήθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν διαδόχων του. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα περιέστηκε κατὰ τὴν Ἑσπερίαν Εὐρώπην εἰς ἄκραν κατάχρησιν. Οἱ Ῥῆγες τῆς πρώτης καὶ δευτέρας Γαλλικῆς δυναστείας, ἡ Σαξωνικὴ τῶν αὐτοκρατόρων Γερμανίας, οἱ βασιλεῖς Ἱσπανίας καὶ Ἀγγλίας πᾶν ὅριον εὐσεβείας ὑπερέβησαν τὰς ἐκκλησιαστικὰς κοινότητας μεγαλοδωρήσαντες. Ἐκκλησίαι τῶν χρόνων ἐκείνων οὐκ εὐάριθμοι κατεῖχον ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ χιλιάδας γεωργικῶν καταστημάτων, ἡ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν μὴ ἔχουσα, εἰμὴ δύο μόνας χιλιάδας μοναστηριακῶν ἀγρῶν, ἄπορος σχεδὸν ἐλογίζετο. — Μέμφεται ὁ Λιουτπράνδος τοὺς Γραικοὺς ὅτι ἐσφετερίσθησαν τὰ ἐντὸς τῆς ἐπικρατείας των κείμενα κτήματα τῆς Ἐκκλησίας. Τίνος Ἐκκλησίας; Τῆς Ἀποστολικῆς, λέγει, ἐννοῶν οὕτω τὴν Δυτικήν. Ἀλλὰ τίνα τὰ κτήματα ταῦτα, καὶ ποῦ ἔκειντο; Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι πρόκειται λόγος περὶ τῶν ἐν Καλαβρίᾳ καὶ Σικελίᾳ μοναστηριακῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀγρῶν. Ἔχομεν περὶ τούτου πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Νικολάου Α'. πρὸς τὸν Μιχαὴλ αὐτοκράτορα. «Præterea, λέγει ὁ Πάπας αἰτούμενος τὴν ἀπόδοσιν

τῶν Ῥωμαϊκῶν κτημάτων, Calabritanum Patrimonium, et Siculum, quæque nostra Ecclesiæ concessa fuerunt, et ea possidenda obtinuit, et disponendo per suos familiares regere studuit, vestris concessionibus reddantur, quoniam irrationabile est, ut Ecclesiastica possessio, unde luminaria et concinnationes Ecclesiæ Dei fieri debent, terrena quavis potestate subtrahantur». Ὅρα Giannone, Ist. di Nap. *Βιβλ. Β'. Κεφ. Η'.*—Gibbon, *Κεφ. ΙΕ'*,—Fra Paolo, dei Beneficij, *Κεφ. Δ'.*—Schmidt, *Τ. Β'. σελ 205.*—Murat. Dissert. LXV, καὶ LXX, καὶ LXIX-Du Cange, ἐν τῇ λέξει Eremus.

(281) Ὅσῳ ἀλλόκοτον ἂν ἦτο κατὰ τους χρόνους ἐκείνους τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν ὡς πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν πρέσβεων, διστάζοντες δίδομεν πίστιν εἰς τὸ διήγημα τοῦτο τοῦ Λιουτπράνδου, ἐξαιρέτως ὅσον ἀφορᾷ τὴν περὶ τοῦ καπηλείου ἀναξίαν διαταγὴν τοῦ Κουροπαλάτου Λέοντος, οὗ τὴν εὐφυΐαν καὶ εὐπροσηγορίαν μαρτυροῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι. Ἄλλως τε, ὁ Νικηφόρος ἦτον ἄνθρωπος ἐχέφρων, περινοητικὸς, συνεσταλμένος, καὶ οὐδόλως ἔκδοτος εἰς ὀργὴν, ὥστε δὲν ἤθελε συγχωρήσει τοιαύτην ποταπὴν ἐκδίκησιν κατὰ Ἐπισκόπου. Ἁπαξ μόνον ἐν τῇ ζωῇ ἐξεῤῥάγη εἰς ἀγανάκτησιν κατὰ πρεσβευτοῦ. Τοῦτο δὲ συνέβη ὅτε ἄγγελοι τῶν Μυσῶν ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἀπαιτήσωσιν ἐν ὀνόματι τοῦ κυρίου των τοὺς εἰθισμένους φόρους. Τότε, Λέων ὁ Διάκονος διηγεῖται, (Βιβλ. 4. 5) «Θυμῶν παρὰ τὸ εἰωθὼς πληρωθεὶς (ἰσχυρογνώμων γάρ τις ἦν, καὶ μὴ εὐείκτως ὀργῇ ἁλισκόμενος), καὶ ἀνοιδήσας ὑπὲρ τὸ μέτριον, γεγωνοτέρᾳ τε χρησάμενος, ἧπερ εἴθιστο, τῇ φωνῇ, δεινὰ Ῥωμαίοις, ἔφη, περιέστηκε νῦν, εἰ τοῖς ὅπλοις τὸ ἀντίξουν ἅπαν καταστρεφόμενοι, ἔθνει Σκυθικῷ, πενιχρῷ τε τὴν ἄλλως καὶ μιαρῷ, δίκην ανδραπόδων φόρους ἐκτίσουσι.... Ῥαπίζειν οὖν κατὰ κόῤῥης θᾶττον τοὺς ἀγγέλους προσέταττε, καὶ, Ἄπιτε, ἔφη, καὶ τῷ σκυτοτρώκτῃ καὶ διφθερίᾳ ἡμῶν ἄρχοντι ἀπαγγείλατε, ὡς ὁ τῶν Ῥωμαίων κράτιστος καὶ μέγιστος βασιλεὺς ἑξαυτῆς τὴν σὴν μετελεύσεται χώραν, ἐντελεῖς σοι τοὺς φόρους ἀποδιδούς· ὡς μάθῃς, τρίδουλος ὢν ἐκ προγόνων, δεσπότας τοὺς Ῥωμαίων ἡγεμόνας ἀνακηρύττειν, οὐχ ὡς ἀνδράποδα τούτους

μή.

φόρους αἰτεῖν». Ὅτι δὲ ὁ Λιουτπράνδος δεινοποιεῖ ἦν ἔλαβε κακὴν ὑποδοχὴν εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Νικηφόρου, τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ μίαν ἑβδομάδα πάλιν εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν προσεκλήθη, καὶ τραχύτερον πάλιν ηὐθαδίασεν.

(282) Ὁ ἐκτομίας Πολύευκτος, ὅστις προεχειρίσθη «διὰ τὸ τοῦ ἤθους σεμνὸν, καὶ τὸ τῆς σοφίας ὑπερβάλλον, καὶ τὴν ἀκτημοσύνην» (Κεδρ. σελ· 639), «ὁ λόγῳ διαπρέπων καὶ ἀρετῇ» (Ζωναρ. σελ. 195), «ἀνὴρ τήν τε θείαν καὶ ἀνθρωπίνην φιλοσοφίαν εἰς ἄκρον ἐκμελετήσας, καὶ βίον αἱρετισάμενος ἐκ νεότητος μοναδικόν τε καὶ ἄσκευον, καὶ παῤῥησίαν ὑπὲρ ἄνθρωπον κεκτημένος, ἣν οὐχ ἡ φύσις ἐνεποίει αὐτῷ μόνον, τομίᾳ γε ὄντι καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἐλάσαντι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκτησία, καὶ τὸ ἀνεπίληπτον, καὶ τὸ λιτὸν τοῦ βίου καὶ ἀπέριττον» (Λέων Διάκ. Β΄. 11). Ἐπατριάρχευσεν οὗτος ἔτη 14, καὶ μῆνας πέντε. Τὴν δὲ ἑπτὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς τελεῖ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τῇ 5 Φεβρουαρίου.

(283) Ἀλλόκοτος Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀπαρίθμησις! Ἄλλως τε, περιπίπτει ὁ πνευματοφόρος Λιουτπράνδος εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, εἰς ὃ καὶ ἡ ἐν Φραγγοφόρτῃ σύνοδος ἐνέπεσε, θεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖαν ἑβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (Ὁρᾶ Fleury, Hist. Eccl. Βιβλ. 44. Κεφ. 58).

(284) Αἰνίττεται πιθανῶς τὴν ἐν Φραγγοφόρτῃ συνεδριάσασαν Σύνοδον, ἥτις ἔν τινι κανόνι κατεδίκασε τὰ ἐν τῇ Δευτέρᾳ Νικαίας θεσπισθέντα περὶ εἰκόνων. Ὁ τότε ἀρχιερατεύων ἐν Ῥώμῃ Ἀδριανὸς ἔνθερμον ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἀνατολικῶν πατέρων, εἴτε σχετικῶς πρὸς τὴν εἰκονοπροσκύνησιν, εἴτε σχετικῶς πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τοῦθ' ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία τοῦ καιροῦ ἐκείνου συνῆδε πληρέστατα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν κατὰ πάνθ' ὅσα μετέπειτα συνέβαλον εἰς τὸ σχίσμα.

(285) Ἴσως ἐννοεῖ τὰς Συνόδους, ὅπου ἡ Εἰκονομαχία κατεδικάσθη.

(286) Ὁ Πάπας οὗτος προσέθηκε τῇ ἰδίᾳ ὑπογραφῇ τὴν ψευδοταπεινόφρονα προσηγορίαν ἐκείνην Δοῦλος τῶν Δούλων τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἀναμιμνήσει τὸ παρά τινος πρὸς τὸν κυνικὸν Διογένην περὶ τοῦ ὑποκεκρυμμένου τύφου του ῥηθέν.

Κατα τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβήν του, ὅμως, ἐπέτυχε νὰ ἀνασκευάσῃ τὴν αἵρεσιν τοῦ πατριάρχου Εὐτυχίου, τοῦ διδάσκοντος ὅτι μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων ἤθελον ἐνδυθῆ ἄϋλον μορφήν. Καί τοι δὲ μὴ θεολογῶν ὁ αὐτοκράτωρ Τιβέριος, ἀλλὰ συνῆνεσε τῷ Γρηγορίῳ, κατέπεισε δὲ καὶ τὸν Εὐτύχιον νὰ ῥίψῃ εἰς τὸ πῦρ τὰς αἱρετικὰς του βίβλους, — Γνωστὴ ἡ πάλη τοῦ Πάπα τούτου κατὰ τῆς Οἰκουμενικῆς προσηγορίας, ἣν ἐλάμβανον τότε οἱ Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ὅμως, ὁ Λιουτπράνδος ἀποκαλεῖ τὸν Γρηγόριον τοῦτον Οἰκουμενικόν. Τινὲς τῶν νεωτέρων μεγάλην προσῆψαν σπουδαιότητα εἴς τι ὑποτεθειμένον προνόμιον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Φωκᾶ χορηγηθὲν τῷ Πάπᾳ Βονιφατίῳ Γ'. (*A. K. 607*) περὶ τῆς Οἰκουμενικῆς προσονομασίας. Ἀλλ' ὁ K. Χάλλαμ (Europe in the Middl. Ag. T. 2. Κεφ. 6) ἀνῆρεσεν ἐπιτυχῶς τὴν ἱστορικὴν ὕπαρξιν τῆς τοιαύτης παραχωρήσεως.

(287) Nec solum aiebat, sed etiam docebat, clamabat, scriptitabat. Τὸ ἑλληνικὸν Γραφείω, avoir envie d'écrire, δὲν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ λατινικὸν scriptito, ἢ scripto, ὅπερ δηλοῖ τὸ συνεχῶς γράφειν.

(288) Phantasticam quamdam carnem, σάρκα κατὰ φαντασίαν ἄϋλον.

(289) Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Τικίνου, ὁ ἡμαρτημένως παρὰ τοῦ Ἁγίου Θεοφάνους Ἐννόδιος καλούμενος (*Χρον. σελ. 137*), ἤκμασε κατὰ τὴν ς' ἑκατονταετηρίδα, καὶ συνέγραψε διάφορα πονήματα. Ἐπίσκοπος γενόμενος, δὶς παρὰ τοῦ Πάπα Ὁρμίσδου ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐπίτροπος Ῥώμης ἐν τῇ Συνόδῳ, ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ Ἀναστασίου νὰ ἐπαναγάγῃ τὰς Ἐκκλησίας εἰς συνένωσιν καὶ συμφιλίωσιν. Τὸν δὲ βίον καταλύσας τῷ 521, κατετάχθη ἐν ἁγίοις. Διεξοδικῶς περὶ τούτου πραγματεύεται ὁ Τιραβόσκιος (St. della letterat. Ital. T. 3. τῆς Ἐνετ. ἐκδ.).

(290) Οἱ Σάξωνες, ἢ μέγα μέρος τοῦ γένους τούτου, ἠσπάσαντο τὸν Χριστιανισμὸν ἐν ἔτει σωτ. 777. — Fleury, Βιβλ. 44. Κεφ. 12.

(291) Ὁ λογιώτατος Λιουτπράνδος εἰρωνεύεται τὸν λογιωτατισμὸν καὶ τὴν περὶ τὸν πόλεμον δειλίαν τῶν Γραικῶν....

παρόντος τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ!!! — Δικαίως, μὰ τὴν ἀλήθειαν, καλεῖ τὴν πίστιν ἡμῶν μὴ νηπιώδη. Εἰς πάντα τοῦ τὰ ὑποβολιμαῖα νεανιεύματα δὲν πιστεύομεν νηπιωδῶς. Ὅρα δὲ καὶ τὴν σημείωσιν 31 δίς.

(292) Ἴσως τὸ παράξενον τοῦ λατινεπισκόπου φόρεμα ἐκίνει τὰς παρθένους εἰς θαυμασμόν. Μάνα λέξις τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς συνηθείας, σημαίνουσα Μήτηρ, ἐν χρήσει, καθὰ ἐκ τῶν σωζομένων μνημείων ἀποδεικνύεται, ἕως ἀπὸ τῆς πέμπτης, καὶ προβάδην ἕως τῆς ὀγδόης καὶ ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Ἀναστάσιος ὁ Δίκορος (491—518 Μ. Χ.) ἔκραξε μεγάλως ἀπὸ τοῦ μνήματός του. «Ὦ Μάνα, ὑπὸ τῆς αὔρας ἀπόλλυμαι.» (Anonym. Antiq. Constantinopl. σελ. 10). «Ὁ δὲ παρὰ τὴν Μάναν ἔφησαν εἶναι, τὴν Δέσποιναν οὕτω καλῶν Θεοδώραν.» — «Ἡμεῖς τὴν Σκληραιναν οὐ θέλομεν βασίλισσαν, οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ Μάναι ἡμῶν αἱ Πυρφορογέννητοι Ζωὴ καὶ Θεοδώρα θανοῦνται» (Κεδρ. 761). Ἀναγινώσκομεν δὲ εἰς τὴν Θησηΐδα τὸν ἑξῆς στίχον.

«Ῥηγῶν γυναῖκες ἦσασι, ἄλλη ἀδελφὴ καὶ Μάνα.»

Εἰς δὲ τὸν Θρῆνον Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ὑπὸ Δουκαγγίου ἀναφερόμενον ἐν τῇ λέξει Μάνα, παραδειγματίζεται ὁ ἑξῆς στίχος, καθόλου ὅμοιός τισι τῆς νεωτέρας δημοτικῆς ποιήσεώς μας.

«Ἔχασ' ἡ μάνα τὸ παιδί, καὶ τὸ παιδὶ τὴ Μάνα.»

Ὅρα Δουκαγγίου καὶ Μεουρσίου Γλωσσ. πρὸς περαιτέρω πληροφορίαν. Χρῆται δὲ τῇ λέξει καὶ ὁ Φρ. Ῥηκουπέριος in Miraculis B. Ambrosii Senensis, num. 59 et 128. Διότι παρὰ τοῖς Σηναίοις (Sienesi di Toscana) Mana è nome d' honoranza per le donne di bassa condizione, a cui non convenga titolo di Madonna.» Οὕτως ἡ Ἀκαδημία τῆς Κρούσκας.

(293) Μεταστάσεις, ἢ Μεταστασίματα ἐκάλουν οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς ἔξω τῶν τειχῶν καὶ οὐ πόρρω Κωνσταντινουπόλεως ἀναπαύσεως καὶ ἡδονῆς τόπους (Κωνστ. Πορφυρογ. Κεφ. 51.) Παρὰ δὲ τὴν καλουμένην Πηγὴν ναὸς περικαλλὴς τῇ Θεοτόκῳ δεδόμηται ἔνθα καὶ λιτανεία πάντοτε κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν ἐτελεῖτο (Ὅρα τὰ περί τινος στάσεως ἐνταῦθα συμβάσης ἐπὶ Νικηφόρου εἰς Λέοντα τὸν Διάκ. Β. 4. 7.)

(294) Σημαντικὴ ἡ μαρτυρία αὕτη, καθ' ὅσον ἀκριβῶς ἐξά-

γονται ὁ σκοπὸς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προηγουμένης διαπρεσβεύσεως τοῦ Δομινίκου Βενεδίκτου, περὶ οὗ ὅρα Lebeau, T. 19. σελ. 45 καὶ Murat. Ann. 967.

(295) Vis maius scandalum, quam quod se Imperatorem vocat, imperii nostri Themata sibi usurpat! — Διατί πληθυντικῶς τὰ θέματα, ἐνῷ ἓν μόνον Γραικικὸν θέμα ἀπέμενεν ἐν Ἰταλίᾳ; Ἀντεποιεῖτο ἀληθῶς ὁ Νικηφόρος καὶ τὰς ἑτέρας Ἰταλικὰς ἐπαρχίας, ἃς ἀπέβαλε πρὸ πολλοῦ ἡ Βυζαντινὴ Κυβέρνησις, ἢ μᾶλλον εἶναι καὶ αὕτη μία τῶν πολλῶν ἐκείνων ὑποβολῶν, ἃς ὁ Λιουτπράνδος τίθησι χάριν ἐμφάσεως εἰς τὸ στόμα τοῦ Νικηφόρου; Προτιμῶμεν τὴν δευτέραν γνώμην, ὡς πιθανωτέραν, καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ, παρακατιὼν, μὴ ἀντιποιούμενος ὁ Νικηφόρος τῆς Ἰταλίας ὅλης τὴν κυριαρχίαν, δυσχεραίνει ἁπλῶς ὅτι ὁ Ὄθων ἀπήλλαξε τῆς δουλείας τοὺς ὑποτελεῖς τῷ Γραικικῷ κράτει ἡγεμόνας Καπύης καὶ Βενεβενδοῦ.

(296) Ut Plato ait: Causa penes optantem, Deus extra culpam.

(297) Servos a dominis declinasse, servitutem effugere. Ἀπορεῖ ὁ Λιουτπράνδος ὅτι δούλους ὁ Νικηφόρος ὀνομάζει τοὺς Λογγοβάρδους ἡγεμόνας τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας. Ἀλλὰ τὸ λεξικὸν τῆς ἑλληνίδος ἦτο ξένον πρὸς ὅλας ἐκείνας τὰς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ φευδαλικοῦ συστήματος, δι' ὧν οἱ ἑσπέριοι ἀκριβῶς προσδιώριζον τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν τάξεων τῆς τιμαριωτικῆς ἱεραρχίας. Σήμερον ἔτι, μετὰ τοσούτους αἰῶνας, ἀναγκαζόμεθα καὶ οἱ νεώτεροι ἡμεῖς νὰ πλάττωμεν ἀσαφεῖς ἢ μιξοβαρβάρους νεολογίας πρὸς ἔκφρασιν τῶν διαφόρων φευδαλικῶν θεσμῶν, οἵτινες ἦσαν πάντως ἄγνωστοι τοῖς προγόνοις μας. Τὰ λίζια, τὰ ὁμάζια, καὶ τὰ βασσαλίτια τῆς Φραγκικῆς κατακτήσεως ἴχνη δὲν ἄφησαν, εἰμὴ εἰς τοὺς στίχους τῶν χρονικῶν τοῦ Μορέως· ἀπελθόντων δὲ τῶν κατακτητῶν ἐξέλιπον ἐκ τῆς ἡμετέρας γλώσσης καὶ αἱ ἐπείσακτοι λέξεις, καθὼς θέλουσί ποτε ἐξαλειφθῆ ἐκ τῆς κοινῆς συνηθείας καὶ αἱ ἕτεραι Ἰταλικαὶ καὶ Τουρκικαὶ, ὅσας ἡ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἑλλάδος διάβασις εἰσήγαγεν εἰς τὴν νεοελληνικήν. Πῶς, λ. χ. θέλομεν ἑρμηνεύσει τὴν Γαλλικὴν λέξιν prince vassal; Ἡ ἀντιθρονία τινῶν δὲν ἀναλογεῖ πρὸς τὴν σημασίαν. Δὲν ἤθελον ἴσως εἶσθαι καταλληλότεραι ἡ ὑφηγεμονία καὶ ὁ ὑφηγεμών; Τοιοῦτοι ἦσαν ὡς πρὸς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἡγεμόνες

Καπύης καὶ Βενεβένδοῦ, « principi vassalli e tributarj dei Greer Imperadori », ὡς ὁ Μουρατώρης λέγει (Ann. 958), Δοῦκες, δηλαδή, ἐμμέσως ἐξαρτώμενοι, καὶ τέλος συνεισφέροντες τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῶν Γραικῶν. Οὗτοι, τὴν ἐξουσίαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δεχόμενοι, παρεδέχοντο, συγχρόνως, τὰ ἤθη, τὴν ἐνδυμασίαν, καὶ αὐτὴν τὴν ἰδιαιτέραν κουρὰν τῶν Γραικῶν· Ὁ Πάπας Ἀδριανὸς Α'. γράφων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον περὶ τοῦ Ἀρρίγιζου, Δουκὸς τῆς Βενεβενδοῦ, λέγει (ἐπιστ. 88.), ὅτι ὁ Ῥίγκηψ οὗτος ἐζήτησε τοῖς Γραικοῖς « auxilium et honorem Patriciatus una cum Ducatu Neapolitano sub integritate. Pro qua re pollicitus est tam in tonsura, quam in vestibus usu Graecorum perfrui, sub eiusdem Imperatoris ditione. » Εἶτα δὲ ἀκολουθεῖ· « Haec audiens autem Imperator, emisit illi suos Legatos, κ. τ. λ. ferentes secum vestes auro textos, simul et spatam, vel pectinem, et forcipes, sicut illi praedictus Arrichisus in dui et tonderi pollicitus est. » Τελετὴ ἀρχαιοτάτη, ἐνεργουμένη ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θευδερίχου αὐτοῦ, ὃν κατὰ τὴν φράσιν τοῦ ἁγίου Εὐοδίου, educaverat in gremio civilitatis Graecia!

(298) Βάρδας Φωκᾶς, ὁ Πατρίκιος, υἱὸς τοῦ περιφήμου Νικηφόρου Φωκᾶ, πάππου τοῦ βασιλεύοντος, υἱὸς, δηλαδή, τοῦ « στραγητικωτάτου, κατὰ Ζωναρᾶν καὶ γενναιοτάτου ἀνδρὸς ἐκείνου, ὃς πολλὰ κατὰ τῶν τῆς Ἄγαρ ἐκγόνων ἐστήσατο τρόπαια, ὅτε παρὰ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἐξεπέμφθη μετ' ἀξιομάχου δυνάμεως » (σελ. 172). Ὁ Βάρδας οὗτος, Μάγιστρος μὲν τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ παρὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Δομέστικος τῶν Σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀναῤῥηθεὶς, προσεφωνήθη Καῖσαρ, ὅτε ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος περιῆλθεν εἰς τὴν ὕπατον ἐξουσίαν. Ἦγε δὲ ἐν ἔτει 968 τὸ 89 ἔτος τῆς ἡλικίας του. Καθὸ στρατηγὸς δὲν ἔδωκε δείγματα πολεμικῆς μεγαλονοίας. Ἰδοὺ ἡ κρίσις τοῦ Κεδρηνοῦ περὶ αὐτοῦ· « προχειρισθεὶς Δομέστικος τῶν Σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς (ἤτοι ἀρχιστράτηγος κατὰ βαρβάρων) οὐδὲν ὅ,τι καὶ λόγου ἄξιον ἀπειργάσατο· ὁπότε μὲν γὰρ ὑφ' ἑτέρους ἐτάττετο, θαυμαστὸς ἀνεφαίνετο, ὁπηνίκα δὲ ἡ ἐξουσία τῶν στρατευμάτων ἁπάντων τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἐξήρτητο, ὀλίγα, ἢ οὐδὲν ὤνησε τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν » (σελ. 637). Ὅρα καὶ Λέοντα τὸν Διάκονον, Βιβλ. Β'. καὶ

Ε΄. καὶ Ζωναρ. σελ. 199, καὶ Δουκάγγιον Fam. Aug. Byzantinæ.

(299) Quam sint Graeci stulti, quamve hujus gloriae amatores, quamve adulatores, quam cupidi. Ὅρα τὴν 356 Σημείωσιν.

(300) Ἡ σειρὰ τῆς διηγήσεως διακόπτεται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ κειμένου, ὥστε ἀναγκαζόμεθα νὰ παραλείψωμεν τὰ δύο δυσάρμοστα καὶ δυσερμήνευτα τοῦ χωρίου κῶλα. Τὸ λατινικὸν ἔχει οὕτω· Quod, quæso, Nicephorum gaudere pacis . . . . . illum et phosporum clamabant. Παράδοξον, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐκδοτῶν τῆς πρεσβείας ἐσημείωσε τὸ κενόν. Ἐξάγεται μόνον ἐκ τοῦ δευτέρου κώλου, ὅτι οἱ κόλακες Γραικοὶ καὶ Φωσφόρον τὸν Νικηφόρον προσεφώνουν, τοῦθ' ὅπερ καὶ προηγουμένως ἀνέγνωμεν εἰς τὸ κατὰ τὴν προέλευσιν πολυχρόνιον. Ecce venit stella matutina, surgit Eous, reverberat obtutu solis radios!

(301) Οἱ μὲν γράφουσι voce latina, οἱ δὲ voscellatus (;) Δὲν πιστεύομεν ὅτι ἀνεγνώσθη λατινιστὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ Χρυσοστόμου, οὐδενὸς ἴσως τῶν συνεστίων Γραικῶν νοοῦντος τὴν γλῶσσαν αὐτήν. Ὅθεν, ἀντὶ τῆς φράσεως ταύτης προτείνομεν τὴν πιθανωτέραν voce lenta, ὀηλαδὴ, βραδείᾳ τῇ φωνῇ, d' une voix lourde, traînante. Τούτου δὲ δοθέντος, τὸ ἀσύνηθες τῆς περιόδου ἀποδίδεται καθόλου εἰς τὴν γενομένην κατὰ τὸν δεῖπνον ἐκεῖνον ἱερὰν ἀνάγνωσιν, καὶ ἐπιφέρεται παρὰ τοῦ φιλοσκώμμονος Λιουτπράνδου οἱονεὶ χλευασμὸς κατὰ τῆς συνήθους τῶν Γραικῶν ἀπαθείας περὶ τὴν προσευχὴν καὶ ἀνάγνωσιν τοῦ ἀποδείπνου. Τὸ κείμενον, ὅπερ ὁ Γίββων ἀναφέρει εἰς τὰς σημειώσεις τοῦ 53 κεφαλαίου του ἔχει οὕτως· elata voce non latine, τουτέστι γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ, μὴ λατινιστί. Ὁ νουνεχὴς ἀναγνώστης ἂς ἐκλέξῃ τὴν εὐλογωτέραν τῶν διορθώσεων.

(302) Chelandium χελάνδιον, εἶδος πλοίου, οὗ τ' ὄνομα συνήθως ἐντυχάνεται παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἀπὸ Θ΄. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἑξῆς.

(303) Russorum naves duæ, Gallicæ duæ. Μαρτυροῦσιν ὁ Κεδρηνὸς, καὶ Λέων ὁ Διάκονος (Βιβλ. Β΄. § ά.) ὅτι δυνάμει συνθήκης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καλοκύρου μετὰ τῶν Ῥώσσων συνομολογηθείσης, οἱ βάρβαροι οὗτοι, σύμμαχοι τῶν Γραικῶν γενόμενοι, εἰσέβαλον εἰς Βουλγαρίαν ἐν Αὐγούστῳ μηνὶ τοῦ ἔτους 968, τουτέστι διατρίβοντος τοῦ Λιουτπράνδου εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ κατέστρεψαν πλείστας πόλεις τῆς χώρας ἐκείνης·

ἐχθρικῶς τότε πρὸς τὸν Νικηφόρον διακειμένης. Ἐὰν λοιπὸν, μεταξὺ τῶν θαλασσίων δυνάμεων, ἃς ἀπέστελλεν ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ Γερμανῶν, φαίνωνται καὶ δύο Ῥωσσικὰ πλοῖα, τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐξηγεῖται. Ἀλλὰ φοβούμεθα μὴ, σχετικῶς πρὸς τὰ δύο ἕτερα Γαλλικὰ πλοῖα, περὶ ὧν ὁ λόγος, αἱ πηγαὶ, ὅθεν ὁ ἔγκλειστος Λιουτπράνδος ἐπορίσθη τὴν κατασκοπείαν του, ἦσαν σφαλεραὶ, διότι, οὔτε ἡ θαλασσία δύναμις τῶν Φράγκων διέπρεπε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὥστε καὶ πλοῖα παρέχειν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς Γραικοῖς, οὔτε οἱ Γραικοὶ αὐτοὶ, οἱ ἐξοπλίσαντες εἴκοσι χελάνδια, εἶχον ἀνάγκην νὰ προσφύγωσιν εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Φράγκων, ὧν, ἄλλως τε, ὁ ἡγεμὼν ἐχθρικῶς διέκειτο πρὸς τὸν Ὄθωνα.

(304) Hominem quamdam, sed quamdam eo dixi, quia mas esse desiit, mulier fieri nequit, præposuit. Εὐφυὴς φράσις ἀναμιμνήσκουσά πως τὸ τῶν ἀρχαίων δημοτικῶν ἀσμάτων «ἀνὴρ τε κοὐκ ἀνήρ.» Anthol. Lyrica. Ed. Theod. Bergk. σ. 415.

(305) Ἀργεῖον καλῶν τὸν Γραικικὸν στρατὸν ἐπὶ τὸ ὁμηρικώτερον, περιπαίζει τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Νικηφόρου, καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν ἡμετέρων. Καὶ ποῦ μὲν εἰρωνευόμενος προσονομάζει τούτους Ἀργείους Argivos, ποῦ δὲ Δαναοὺς Danaos. Χολὴ λατινικὴ, ἢ κάλλιον εἰπεῖν λατινοβάρβαρος, ἄφορμὴν, ἄλλως, ἡμῖν παρέχουσα εἴς τινα παρατήρησιν σπουδαίαν. Διατί, ὁσάκις ὁ λατινεπίσκοπος κερτομεῖ τὰς ἐμφύτους ῥοπὰς, τὰ ἤθη τὰς πράξεις τῶν συγχρόνων του Γραικῶν, τὴν ὕλην τῆς εἰρωνείας ἀρύεται πάντοτε ἐκ τῆς προγονικῆς τούτων ἱστορίας, ὑπολόγους, καὶ τρόπον τινὰ ἀλληλεγγύους καθιστῶν τοὺς τότε ψευδωνύμους Ῥωμαίους τῆς Ἑλλάδος, τῶν ἐλαττωμάτων, ἅπερ οἱ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι τῆς ἀρχαίας Ῥώμης τοῖς Ἕλλησιν ἐκατηγόρησαν; Ἐναργὴς ὁ λόγος. Διότι, κατὰ γνώμην τοῦ Λιουτπράνδου, κατὰ τὸ φρόνημα τοῦ αἰῶνος, κατὰ συνείδησιν καθολικὴν, ὁ Γραικὸς τῆς Ι΄. ἑκατονταετηρίδος δὲν ἐλογίζετο γόνος νόθος, σκότιος, μοιχίδιος, ὑπόβλητος, οὐ ἄγνωστος μὲν, ἢ τοὐλάχιστον ἀβεβαία ἡ καταγωγὴ, διαφιλονεικούμενον δὲ τὸ ἱστορικὸν παρελθὸν, ὥς τινες τῶν νεωτέρων παραδοξολογίας χάριν διεθρύλλησαν· οὔτε κἂν ἦτο Γραικός τις ἰδιογενὴς καὶ ἑτερότροφος, Græcus quidam, Græcus sui generis, ὡς κατὰ τύχην ἤθελέ τις εἰκάσει ἐκ τῆς Γραικικῆς ὀνομασίας,

ην ἕνεκα ψιλῆς ἱστοριονομικῆς διακρίσεως συνήθως καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα τῷ δίδομεν· ἀλλ' ἐνομίζετο καὶ ὁμολογουμένως ἁπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐθεωρεῖτο γνήσιος ἀπόγονος τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φυλῆς, καὶ δὴ κληρονόμος τε καὶ συμμέτοχος τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ γένους του. Τὴν εἰλικρινῆ ταύτην καὶ ἄδολον ἀπόφασιν τῆς Ι΄ ἑκατονταετηρίδος, τῷ φιλέλληνι Κυρίῳ Φαλμεραϋέρῳ προσφυέστερον ἀπευθύνομεν.

(306) Ὁ ἀναγνώστης εὐσκόλως ἐνταῦθα διακρίνει τοὺς στίχους τοῦ Βιργιλίου.

Accipe nunc Danaum insidias, et crimine ab uno
Disce omnes. — *Βιβλ. Β΄. στ. 65,*

Γνωστὴ ἡ τοῦ περικλεοῦς Βουλγάρεως μετάφρασις της Αἰνειάδος. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἀκριβέστερον καὶ ἑλληνικώτερον, καθ' ἡμᾶς, ὑπάρχει τὸ δοκίμιον, ὅπερ πρό τινος ἐξέδωκεν ὁ σοφὸς Φιλητᾶς, ἀναφέρομεν ἐκ τοῦ πονήματός του τὴν ἐξῆς τῶν ἀνωτέρω στίχων μετάφρασιν.

«Δέχνυσο νῦν Δαναῶν ἐνέδρας τε δολοφροσύνας τε,
Καὶ ἀπ' ἀλιτροσύνης γε μιᾶς καταμάνθανε πάντας».

Φιλολογ. Παρέργων Β΄.

Εὐχόμεθα δὲ νὰ ἴδωμεν ὅσον οὔπω ἐκδεδομένην καὶ τὴν συνέχειαν τῆς πιστῆς ταύτης ἐξελληνίσεως τοῦ Βιργιλίου.

(307) Κώνας, ἢ Κόνων κατὰ συγκοπὴν τοῦ Κονράδου, ἢ Κορράδου, δεύτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀδαλβέρτου, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς Βερεγγαρίου εἰς Κωνσταντινούπολιν προσφυγών, ἐξητήθη βοηθείας παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ, παραιτηθεὶς ἀκολούθως τῶν ἀντιποιήσεών του, ὑπετάγη τῷ Ὀθωνι, καὶ ἀπεβίωσεν ἡσύχως ἐν Ἰταλίᾳ. Ὅρα Muratori, Antichità Ital. Dissert. 41.

(308) Fecerit, ut Græcos decui. *Φράσις νομίζομεν Κικερώνειος. Ὅρα τὴν 356 Σημείωσιν.*

(309) Quo die leves Græci raptionem Eliæ Prophetæ ad cœlos ludis scenicis celebrant. *Σκηνικὰ ἢ θεατρικὰ θεάματα ὁ Κρεμώνης ἐπίσκοπος ὀνομάζει τὰς ἐπισήμους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τελετάς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ταύτην ὁ Κοδινὸς δὲν ἀναφέρει μετὰ τῶν βασιλικῶν ἑορτῶν, ἐλλόγως ἡμεῖς τὴν πανήγυριν ὑποθέτομεν δημώδη ἁπλῶς, καὶ μὴ ἐπίσημον. (Ὅρα Μηναῖον 20 Ἰουλίου.) Ὁπωσδήποτε, τίς ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράστασις ἡ σκανδαλίσασα*

το ὑπερευσυνείδητον τοῦ πανιερωτάτου; Ὑπερέβη ἆρά γε ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν παράστασιν, τὰς ὄντως θεατρικὰς, (ἵναμὴ εἴπωμέν τι χεῖρον), παραστάσεις τῆς Ἰταλικῆς Ἐκκλησίας; Περὶ τῶν ἡμετέρων τελετῶν ὁ Λιουτπράνδος τοῦτο γράφων δὲν ἀνεπόλει τοὐλάχιστον τὴν επιστολὴν, ἣν ὁ ἅγιος Βονιφάτιος ἔγραψε πρὸς τὸν Πάπαν Ζαχαρίαν, σχετικῶς πρὸς τὰ ἔθιμα τῆς τότε Δυτικῆς Ἐκκλησίας (Ἐπιστ· 132); « Βλέπω, λέγει, in die vel nocte, paganorum consuetudine, choros ducere per plateas, et acclamationes ritu Gentilium, et cantationes sacrilegas celebrare; et mensas celebrare, etc.» «Ἄμετρα, παρατηρεῖ καὶ εἷς τῶν ἠθικολόγων τῆς Ἰταλίας (Gioia, Nuovo Galateo), τὰ ἄσεμνα καὶ σκανδαλώδη ἔθιμα, ὅσα συνῆψεν ἡ ἀμάθεια πρὸς τὴν λατρείαν, ἔθιμα, πρὸ ὀλίγου μόνον καταργηθέντα ὑπὸ τοῦ φωτισμοῦ. Ἀξιομνημόνευτος ἔσεται ἀεὶ ἡ ἐπικληθεῖσα τῶν Τρελλῶν ἑορτὴ, ἥτις ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἐτελέσθη καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην. Αἱ γελοιωδέστεραι παραστάσεις ἀνεμίχθησαν τότε μετὰ ἱεροτελετῶν οὕτως ἀσέμνων, ὥστε οὐδεὶς ἤθελε σήμερον πιστεύσει εἰς τὴν πραγματικότητα τοιαύτης πανηγύρεως, ἂν ἡ ὕπαρξις αὐτῆς δὲν ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ συγγραφέων σοφῶν τε καὶ ἀξιοπίστων. Κατὰ τὴν λεγομένην Ἑορτὴν τοῦ Ὄνου (Festum Asinorum), παρθένος τις μεγαλοπρεπῶς ἐνδεδυμένη, καὶ βρέφος εἰς τὰς ἀγκάλας φέρουσα, ἐκάθητο ἐπὶ πώλου ὄνου λαμπρῶς σεσαγμένου, ὅστις ἐν πάσῃ πομπῇ μέχρι τοῦ Ἁγίου Βήματος ἐκομίζετο. Τότε ἤρχετο ἡ λειτουργία, καὶ ὕμνοι εἰς τὴν Θεοτόκον ἀνεπέμποντο. Εἰς δὲ τιμὴν τοῦ ζώου, ὅπερ εἰωθὲ νὰ κλίνῃ κατά τινας στιγμὰς τὰ γόνατα, ἐψάλλετο τροπάριον, ἀσεβὲς ἅμα καὶ παιδαριώδες.» Προσλαμβάνομεν παρὰ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως καὶ τὴν ἑξῆς περικοπήν. «Ἡ γυμνότης τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἐνομίζετο ὅρος ἀπαραίτητος τῶν νυκτερινῶν καὶ μεθημερινῶν λιτανειῶν. Ὅθεν, οὐ μόνον γυμνὰ μειράκια, ἀλλὰ καὶ γυμνοὶ νέοι παρίστανον ἕως ὀλίγου ἐν Ἐκκλησίᾳ τὸ σχῆμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· καὶ νέαι, ὡσαύτως γυμναὶ, ὁτὲ μὲν ὑπεκρίνοντο τὸ πρόσωπον ᾀδουσῶν καὶ ὀρχουμένων Σειρήνων, ὁτὲ δὲ παρίστανον τὴν Μαγδαληνὴν, καὶ Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν. Ὑπὸ ἀνδρῶν δὲ ἡμιγύμνων ἐτελοῦντο αἱ τῶν Μαστιγοφόρων λιτανεῖαι, αἵτινες ἤρξαντο μετὰ τὸ 1200 καὶ ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας διήρκεσαν.» Τούτοις καὶ ἡμεῖς προσθέτο-

μεν, ὅτι χρόνος παρῆλθεν οὐ πολύς, ἀφ' ὅτου κατηργήθη ἐν Κερκύρᾳ λιτανεία τις, ὑπὸ τῶν παροικούντων λατίνων τελουμένη· ἐν ᾗ μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ὄντως θεατρικῶν παραστάσεων, στιχηδὸν προεπορεύοντο νέοι τινὲς ἡμίγυμνοι, τὰ διάφορα τῶν ἀγγέλων τάγματα ὑποκρινόμενοι, ἠκολούθουν δὲ αἱ Μυροφόροι, καὶ ἔκλειε τὴν πομπὴν αὐτὴ ἡ θεοτόκος, λαμπρῶς ἐν σηρικοῖς ἱματίοις, καὶ ψιμυθίῳ κεκαλλωπισμένη. — Περαίνομεν τὴν σημείωσιν παρατηροῦντες, ὅτι ὁ Λιουτπράνδος, ἀποκαλῶν leves, κούφους καὶ κόλακας τοὺς Γραικούς, ἀναπεμπάζει τὰ παρὰ τοῦ Κικέρωνος περὶ τούτων ῥηθέντα· Græci leves et fallaces, et diuturna servitute ad nimiam assentionem eruditi. Ἀλλὰ, παρὰ τίνων, εἰμὴ παρὰ τῶν Ῥωμαίων, ἔλαβον οἱ Ἕλληνες τὰς δουλοπρεπεῖς ἐθιμοταξίας τῆς Αὐλῆς, τὰς ἀνδραποδώδεις ἐκείνας διατυπώσεις τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὧν ἡ μεθερμήνευσις κατῄσχυνεν εἰς χρόνους μεταγενεστέρους τὴν ἀῤῥενωπὸν τοῦ Δημοσθένους διάλεκτον; Πόθεν ἦλθεν, ἡ γενεὰ τῶν Κουβικουλαρίων, τῶν Δομεστίκων, τῶν Μαγίστρων, τῶν Κονοσταύλων, ἐξ Ἀθηνῶν, ἢ ἐκ Ῥώμης;

(310) Οἴμοι! χίλιοι καὶ ἑκατὸν ἐνιαυτοὶ παρῆλθον ἔκτοτε, καὶ ὅμως αἱ διαθέσεις τῶν ἡγεμόνων ὀλίγον, ἢ οὐδὲν μετεβλήθησαν. Σήμερον ἔτι χριστιανοὶ μάχονται κατὰ χριστιανῶν πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς Μωαμεθανικῆς πολιτείας.

(311) Decimotertio Kalendas Augusti, secunda feria. Τῇ ἡμέρᾳ τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ.

(312) «Γέγονε δὲ, τοῦ Φωκᾶ βασιλεύοντος, καὶ κλόνος τῆς γῆς φρικωδέστατος, ἐξ οὗ πέρ ἡ μὲν Κωνσταντίνου οὐ πάνυ τι πέπονθε· πόλεις δ' ἕτεραι καὶ σφόδρα πεπόνθασιν· ἔπνευσαν δέ γε ἄνεμοι κατὰ Μάϊον μῆνα, δι' ὧν ἐφθάρησαν οἱ καρποὶ, καὶ γέγονε λιμὸς ἰσχυρὸς» (Ζωναρ. Β. ις'. § 28). Κατὰ δὲ τὸν Κεδρηνὸν (σελ. 660), «ἐγένοντο καὶ ἄνεμοι κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τῆς αὐτῆς (ιά) ἰνδικτιῶνος σκληροὶ καὶ καυματώδεις, οἵτινες τοὺς καρποὺς διέφθειραν αὐτοῖς ἀμπέλοις καὶ δένδρεσιν ὡς ἐντεῦθεν κατὰ ιβ'. ἰνδικτιῶνα σφοδρότατον ἐπενεχθῆναι λιμόν». Ταὐτὰ διηγεῖται καὶ Λέων ὁ Διάκονος.

(312 bis) Πολλαχοῦ κατεδείξαμεν τὴν λογοκλοπίαν τοῦ ἁγίου Κρεμώνης, ὅστις, ὡς δοκεῖ, πάντας ἀνεκύκησε τοὺς σατυρικοὺς λατίνους εἰς ἀποθησαύρισιν ῥητῶν ἀνθελληνικῶν. Ἰδοὺ καὶ ἕ-

τερον ἀδεσπότως παρενειρόμενον τοῦ Ἰουβενάλου, ἐκ τῆς Σατύρας ς΄. στ. 16.

«Sed Jove nondum
Barbato, nondum Graecis iurare paratis
Per caput alterius.»

(313) Τὸ κείμενον γράφει Delongaris, ὄνομα δοθὲν εἰς το αὐτὸ Βυξαντινὸν ἄξίωμα καὶ παρὰ τοῦ Ἐνετοῦ χρονογράφου Ἀνδρέα τοῦ Δανδόλου (Chron. ann. 804). Δικαίως ὁ Δουκάγγιος καὶ ὁ Μεούρσιος προτείνουσιν ἀντὶ τῆς λέξεως ταύτης τὴν ὀρθοτέραν Drungarius. Ὁ Δρουγγάριος τοῦ στόλου ἐλέγετο καὶ Δρουγγάριος τοῦ Πλωΐμου· ἐτίθετο δὲ μετὰ τοῦ Ἀμηραλίου, τοῦ Πρωτοκόμητος, καὶ τῶν ὑποδεεστέρων Δρουγγαρίων καὶ Κομήτων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς, ὡς σημειοῖ ὁ Κοδινὸς (Κεφ. ΙΕ΄) ἐν τῷ περὶ Ὀφφικιαλίων βιβλίῳ του· ἔνθα προσέτι λέγεται ὅτι δύο ἦσαν οἱ μεγάλοι Δρουγγάριοι, ὁ τῆς Βίγλης, καὶ ὁ τοῦ Στόλου. Τὸ δεύτερον τοῦτο ἀξίωμα κατεῖχεν ἐπὶ Νικηφόρου Λέων ὁ Πατρίκιος (ὅρα Mortreuil Hist. Dr. Byz. T. 3. p. 87). Ἀλλὰ πόθεν παράγεται ἡ λέξις Δρουγγάριος; Κατὰ τὸν Σχολιαστὴν τῶν Βασιλικῶν, ἔρχεται παρὰ τὸ Δρόγγος, ἢ Δροῦγγος, ὅπερ δηλοῖ «τὸ ἐκ ταγμάτων, ἤτοι ἀνδρῶν, τῶν λεγομένων κομήτων, συγκείμενον πλῆθος», πρὸς ἣν ἐτυμολογίαν συμφωνεῖ καὶ ὁ Κοδινός. Ἄλλοι δέ τινες παρήγαγον τὸ Δροῦγγος, παρὰ τὸ ῥύγχος, ἢ ῥοῦγχος, rostrum (Γλωσσ. εἰς τὴν ἑρμην. τῶν ὀφφικ. τῆς Μεγ. Ἐκκλ. Ἔκδ. Ἐνετ. σελ. 135), τὴν παραγωγὴν ἐξηγοῦντες διά τινος αἰολοδωρικῆς προφορᾶς. Καὶ ἀπίθανος διόλου δὲν φαίνεται ἡ ἐτυμολογία αὕτη. Δρόγγον γὰρ καλεῖ καὶ ἡ Νεοελληνικὴ εἶδός τι μεγάλου ἐγχέλυος, μακρὸν ἔχοντος τὸ ῥύγχος. Ἀλλὰ καὶ τὸ Γαλλικὸν Requin εἶναι, καθ' ἡμᾶς συγγενὲς οὐ μόνον κατὰ παραγωγὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ φθόγγον καὶ κατὰ φυσικὴν ἱστορίαν τοῦ ἡμετέρου Δρόγγου. Τάχα ὁ τρομερὸς διὰ τὸ ῥύγχος του Requin, ὁ Καρχαρίας, δὲν εἶναι συμπαράγωγος τῆς ἑλληνικῆς Ῥυγχαίνης, εἰ καί τινες ἀστείως παρήγαγον αὐτὸν ἐκ τοῦ λατινικοῦ Requiem;

(314) Ἀμαρτάνει ὁ Λιουτπράνδος γράφων in Umbriam, ἀντὶ in Bryam, καὶ θαυμάζομεν ὅτι ὁ σοφὸς Χάσιος δὲν ἐδιόρθωσεν ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτοῦ τὴν ἐσφαλμένην γραφήν. Ἡ Βρύα, ἢ ὡς

ἄλλως ἐλέγετο, τὰ παλάτια τοῦ Βρύαντος, ἦτο κῆπος βασιλικὸς κείμενος ἐν Βιθυνίᾳ, οὐ μακρὰν τῆς Κωνσταντίνου, ὡς διὰ λόγων πολλῶν ἀπέδειξεν ὁ Δουκάγγιος, ἀνασκευάσας τὸν Ὀρθήλιον, ὅστις παραλόγως ἔθετε τοὺς κήπους τούτους ἐν Ἀφρικῇ. Ἀναφέρει περὶ τοῦδε τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁ Πορφυρογέννητος (De Admin. Imp. *Κεφ. 91*). «Ἐπεὶ δὲ ὁ μακάριος βασιλεὺς ὅλα τὰ πλείονα αὐτοῦ μεταστασίματα εἰς τὰς Πηγὰς ἐποίει, διὰ τὸ καὶ ὑπ' αὐτοῦ κτισθῆναι τὰ τοιαῦτα Παλάτια, ὁμοίως καὶ εἰς τὸ Ἕβδομον καὶ εἰς τὴν Ἱέρειαν καὶ εἰς τὴν Βρύαν εἰσήρχετο εἰς τὸ ἀγράριον κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον». Οἱ χρονογράφοι δὲν συμφωνοῦσι περὶ τοῦ κτίτορος τῶν τῆς Βρύας Παλατίων· οἱ μὲν γὰρ ποιοῦσι τὸν Τιβέριον, οἱ δὲ τὸν Θεόφιλον. Ἐκφέρει τὴν δευτέραν γνώμην καὶ Γεώργιος, ὁ Μοναχὸς, γράφων· «Καὶ ἐλθὼν (ὁ Θεόφιλος) μέχρι τοῦ Βρύαντος, προσέταξεν οἰκοδομῆσαι παλάτιον, καὶ παραδείσους φυτεῦσαι, καὶ ὕδατα ἀγαγεῖν, ἃ καὶ γέγονε» (*Βίος Θεοφ. §. ιδ'.*) Ὅρα καὶ Βανδουρίου Σημ. εἰς Antiquit. Constantinop. σελ. 736, καὶ Ἀνωνύμου, Ἀρχαιότ. Κωνσταντινουπ. σελ. 59.

(315) Domini mei sunt Milites. Εἶδος ἀξιωματικῶν, τεταγμένων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χάριν ἁπλῆς τιμῆς, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Παλατίου. Ἐλάμβανον οὗτοι παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν ζώνην καὶ ἐτιμῶντο τῇ Ἱπποτικῇ ἀξίᾳ. Ἦσαν δὲ Milites πολλῶν εἰδῶν, Abbates, in Armis, Caligati, Ecclesiastici, Feudales, Gaudentes, κ. τ. λ. Ὁ Δουκάγγιος σημειοῖ, ὅτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τῆς Πρεσβείας οἱ Milites ἰσοδυναμοῦσι τοῖς Vassalos, δηλαδὴ τοῖς Ὑποτελέσι (λέξει Milites).

(315) Ἀξιοπαρατήρητος ἡ ὁμολογία αὕτη τοῦ Λιουτπράνδου περὶ τῆς κυριότητος τῶν δύο Γραικικῶν ἐν Ἰταλίᾳ Θεμάτων, διότι πολλάκις ὁ πρεσβευτὴς εἴτε παῤῥησίᾳ, εἴτε περιπεφραγμένως ἀμφισβήτησε τὴν κυριότητα αὐτὴν, εἰ καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς του ἐστρέφετο περὶ τὴν μετάθεσιν τῆς τοιαύτης κατοχῆς λόγῳ ἐπιγαμβρεύσεως καὶ προικοδοτήσεως.

(317) Ἀδελφὸς τοῦ Λανδόλφου ἦν ὁ Πάνδολφος Capodiferro (Σιδηροκέφαλος), ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ, ἐσφετερίσθη καὶ ἐπλάτυνε τὴν κληρονομίαν τῶν ὀρφανῶν ἀνεψιῶν του. Murat. Ann. *957*.

(318) Ἆρα, ἡ λέξις περιβόλιον δὲν εἶναι πάντως νεωτέρα. Ἂν δ' ἐπεκράτει εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τίς βεβαιοῖ ὅτι δὲν ἦτον ἐν χρήσει καὶ δύο καὶ τρεῖς, καὶ τέσσαρας ἑκατονταετηρίδας πρότερον, λ. χ. εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Χρυσοστόμου, ὅστις, χάριν ἀττικῆς καλλιεπείας ἤθελεν, ἄλλως τε, προτιμήσει τὸν κῆπον, τὸν παράδεισον, ἢ ἄλλας συνωνύμους λέξεις; Ἑτέρα παρατήρησις· Ὁ Νικηφόρος χρῆται τῇ λέξει τῆς ἀγοραίας συνηθείας, ἀντὶ τῆς εὐγενεστέρας Κῆπος· ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν, ὅτι καὶ ἄλλας λέξεις τῆς αὐτῆς φύσεως ἐπρόφερεν· ὅτι, μάλιστα, ἡ διάλεκτος ἣν συνήθως ἐλάλει ἦν ἡ νεοελληνικὴ αὐτὴ, ἥτις πλείστους εἶχεν ἤδη ἰδιωτισμοὺς καὶ φράσεις διαφερούσας τῶν ἀττικῶν. Ἄλλως, συναναστρεφόμενος, δὲν ἤθελε προκρίνει, τὸ περιβόλιον ἀντὶ τοῦ κήπου. Οὕτω καὶ σήμερον, πολλοὶ τῶν λογίων μας, λαλοῦντες ἔστω καὶ πρὸς τὸν μάγειρον, ἢ τὸν κηπουρὸν, προτιμῶσι πᾶσαν ἄλλην βλασφημίαν, παρὰ νὰ προφέρωσι τὴν ἀγενεστάτην λέξιν περιβόλιον, καὶ λέγουσι κῆπος, ἀγρὸς, παράδεισος, ἐνηβητήριον, καὶ ἄλλα παρόμοια τῆς σολοίκου καὶ μακαρονικῆς μας ἀριστοεπείας. —Ἀλλ' ἐλθωμεν εἰς τὸν Λιουτπράνδον, ἕτερον σοφολογιώτατον. Ὁ Λιουτπράνδος, ὀρεγόμενος ἐτυμολογίας, συγχέει τὸ νεώτερον περιβόλιον πρὸς τὸ λατινοβάρβαρον Brolium, τόπος κατάφυτος, δασώδης, (Perivolia, id est brolia), πλαγίως δὲ μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ ἑλληνικὴ λέξις παράγεται πιθανῶς ἐκ τῆς λατινικῆς ἐκείνης. Ἡ ῥίζα τοῦ Brolium εἶναι γερμανική· συγγενεύει, ὅμως, πρός τινα πρωτότυπον λέξιν ἑλληνικὴν, τὸ ῥῆμα Βρύω croître en abondance, ὅθεν τὸ Βρύον οὗ τὸ ὑποκοριστικὸν σχῆμα Βρύλον, καὶ αἰολοδορικῶς Βροῦλον, κατὰ δὲ μετάθεσιν Βοῦρλον παρήγαγε τὴν γνωστὴν τῆς ἡμετέρας καθομιλουμένης λέξιν. Σημειωτέον δὲ, ὅτι καὶ τὸ ἀττικὸν Θρύον εἶναι συγγενέστατον τοῦ Βρύον, κοινῆς ῥίζης ἀρχικῆς ἀμφοτέρων οὔσης τοῦ Ῥύω=Ῥέω· ὥστε τὸ ἀρχαῖον Θρύον, καὶ τὸ χυδαῖον Βοῦρλον εἶναι συγχρόνως καὶ ταὐτοσήμαντα, καὶ συμπαράγωγα —Κακῶς οὖν ὁ Λιουτπράνδος ἡρμήνευσε πρὸς τὸν γερμανὸν δεσπότην του τὸ καλλιεργούμενον περιβόλιον διὰ τοῦ λατινοβαρβάρου Brolium, ὅπερ δηλοῖ τὸ αὐτόφυτον δάσος.

(319) Τὴν ἐκστρατείαν ταύτην πάντες οἱ ἡμέτεροι ἀναφέρου-

σιν· «Ὁ μέν τοι Φωκᾶς καὶ βασιλεύων κατὰ Συρίας ὁρμᾷ, καὶ πόλεις πολλὰς καταστρέψας ἐκεῖθεν ὑπέστρεψε». Μιχαὴλ Γλυκᾶς, σελ. 306. καὶ Ζωναρ. σελ. 201, καὶ Λέων Διάκ. Βιβλ. Δ'. §. ί.

(320) Ὁ Νικηφόρος, κατὰ Ζωναρᾶν, ἐτελεύτησεν εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν, ἐξ ὧν ἓξ, καὶ μῆνας τοσούτους, τῆς βασιλείας ἐπεκράτησε. Κατὰ δὲ τὸν Γλυκᾶν, ἐβασίλευσεν ἔτη ἑπτά. Ὅθεν προκύπτει, ὅτι ὁ περὶ Φωκᾶ χρησμὸς ἐπληρώθη μὲν ὡς πρὸς τὸν βίον καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Νικηφόρου, διεψεύσθη δὲ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἦθος καὶ τὴν περὶ τοὺς πολέμους ἐπιτυχίαν τοῦ διαδόχου του Τσιμισκῆ. Μνημονεύουσιν οἱ ἡμέτεροι καί τινος ἑτέρας προρρήσεως περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου. Ἀστρολόγος τις, ἢ καλόγηρος εἰδοποίησε τὸν Φωκᾶν «ὡς παρὰ τὴν βασίλειον ἑστίαν ἐκπλήσει τὸν βίον ἀναιρεθεὶς παρὰ τῶν ὁμοεθνῶν» (Λέων Διάκ. Β. 4. ς'). Καὶ εἰς τὴν πρόρρησιν ταύτην ἀποδίδουσιν οἱ χρονογράφοι τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ φρουρίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ Νικηφόρος ἔστησε τὰ βασίλεια.

(321) Χρησμοὶ τοιούτου εἴδους ἕως ἀπὸ Μωάμεθ ἐμφανίσεως τὴν Ἑλλάδα περιέτρεξαν· Ὁ Ἀνδρέας, ὅστις ἔζη ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Θρᾳκὸς, ἑρμηνεύων τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου, ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ ἐν τῷ ΙΖ'. κεφαλαίῳ Βαβυλὼν αἰνίττεται τὴν Νέαν Ῥώμην, καὶ ὅτι τὸ θηρίον, τὸ βαστάζον αὐτὴν, σημαίνει τὸν Ἀντίχριστον. Πλατύτερον δὲ ὁ μεταγενέστερος Ἀρέθας ἐξηγούμενος περὶ τοῦ ἐν τῷ ΙΓ'. κεφαλαίῳ Θηρίου, λέγει, ὅτι οἱ τότε ἐν Βαβυλῶνι, τουτέστιν ἐν Περσίδι, κυριαρχοῦντες Σαρακηνοὶ μέλλουσί ποτε νὰ καταλάβωσι καὶ τὴν Κωνσταντίνου, ἐν ᾗ ἐνθρονισθήσονται ὡς Ῥωμαίων βασιλεῖς. «Ἀναφέρεται δὲ ἡ Ἄρκτος, ἧς τὴν ὁμοίωσιν τῶν ποδῶν ὁ ἀπόστολος γράφει εἰς τὸ θηρίον καὶ εἰς τὴν τῶν Περσῶν βασιλείαν, διὰ δὲ τοῦ στόματος ἡ Βαβυλωνίων, ἣν ἄν τις ἀπαραλογίστως τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἐκδέξεται, καθότι καὶ ἐν Βαβυλῶνι νῦν ἐστι τὸ ἀρχεῖον αὐτῶν, ὧν δὴ ὁ ἀντίχριστος, ὡς Ῥωμαίων βασιλεὺς κρατήσει.» Συνᾴδει δὲ ὁ χρησμὸς οὗτος τοῦ Ἀρέθα πρὸς ἐκεῖνον, ὃν ὁ Ζωναρᾶς ἀναφέρει περὶ τοῦ θανάτου Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ·

«Ἀρχὴ κακῶν γε προσπεσεῖται τῇ χθονὶ,
Ὅταν κατάρξῃ τῆς Βαβυλῶνος Δράκων
Δύσγλωττος οὗτος, καὶ φιλόχρυσος λίαν.»

ξβ'.

Καὶ πάλιν ἀμφότεροι οἱ χρησμοὶ οὗτοι συμφωνοῦσι πρὸς τον ἕτερον καὶ οὐ πάνυ γνωστὸν ἐκεῖνον περὶ εἱμαρμένης Κωνσταντινουπόλεως καὶ τύχης Γραικῶν, ὃν ἐκθέσθαι εἰς τὸ τέλος τῶν σημειώσεών του ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Ζωναρᾶ. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν Νικηφόρον, οὗτος, ὡς λέγουσι, φίλος ἦν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος μονάζοντος, παρ' οὗ προεξέμαθε τινὰ τῆς τύχης του. Κατὰ τὸ ἀνέκδοτον χειρόγραφον τῆς Παρισινῆς βιβλιοθήκης, ὅπερ ὁ Χάσιος ἀναφέρει ἔν τινι σημειώσει εἰς Λέοντα τὸν Διάκονον, «ὁ Φωκᾶς τὴν προφοίβασιν ἔλαβε παρὰ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ὄντος εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος, ὅτι μέλλει εἰς τέλος ὀλέσαι τὰ πλήθη τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἐκδιῶξαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων τῆς Ῥωμαΐδος γῆς. Ἀπελθὼν δὲ ἐν τῇ Κρήτῃ ὁ Φωκᾶς, καὶ σκυλεύσας τοὺς Ἄραβας ἔπεμψε τῷ ἁγίῳ ἱκανὰς λύτρας χρυσίου, ἵνα οἰκοδομήσῃ μοναστήριον.» Προέγνω δὲ καὶ τὴν ἐν Σικελίᾳ ἧτταν τῶν στρατευμάτων του, παρά τινος μοναχοῦ, Πρασινακίου καλουμένου, προειδοποιηθείς (Has. Not. in L. Diac. 442). Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του τέλος πάντων, μοναχός τις ἀνέδυσε λίβελλον αὐτῷ, ἐν ᾧ ταῦτα ἐγέγραπτο «ἐμοὶ τῷ σκώληκι παρὰ τῆς Προνοίας ἀπεκαλύφθη, βασιλεῦ, μεταναστῆναί σε τῶν τῇδε τῷ μετὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον τρίτῳ μηνί.»

(322) Ὁ Ἱππόλυτος οὗτος εἶναι, νομίζομεν, ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ἐπίσκοπος Σικελίας, ὅστις ἔγραψε τὸ «Περὶ Ἀντιχρίστου» βιβλίον.—Ὅρα τὴν ἔκδοσιν Marquardi Gudii Parisiis, 1661, in-8°.

(323) Αἱ γραφαὶ πᾶσαι φέρουσι τὸν χρησμὸν ὡς ἑξῆς· Λέων καὶ σκύμνος ὁμοδιώζουσιν ὄναγρον. Ἀλλὰ ῥῆμα ὁμοδιώζω ἢ ὁμοδιώκω ἡ ἑλληνικὴ δὲν ἔχει. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ἴαμβον τὸν χρησμὸν αὐτόν, τὸ πρῶτον μέρος τοῦ συνθέτου ῥήματος ὁμοδιώζουσι πλεονάζει. Καὶ ἴαμβος εὐλογοφανῶς ἐστι, διότι εἰς ἰαμβικοὺς στίχους ἐγράφησαν πάντες τοῦ καιροῦ ἐκείνου οἱ χρησμοί. Διὰ τοῦτο, ἀντὶ τοῦ ἀνοικονομήτου ὁμοδιώζουσιν, ἀντικαθιστῶμεν τὸ ἁπλοῦν καὶ ὀρθοεπέστερον, καὶ μετρικώτερον διώξουσιν, συμπεραίνοντες ἐνταυτῷ, ὅτι ὁ Σικελὸς Ἱππόλυτος, οὗ οἱ χρησμοὶ ἢ ἀπωλέσθησαν ἢ ἄγνωστοι διαμένουσιν ἔτι, συνέταξεν εἰς μέτρον ἰαμβικὸν τοὺς στίχους του, ὡς ἐποίησε καὶ Λέων ὁ σοφὸς (ἢ ὁ ἐν τῷ ὀνόματί του χρησμῳδήσας), καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν βυζαντινῶν προφητῶν.

(324) Ἐξαγγέλλων ὁ Λιουτπράνδος τὴν ἑρμηνείαν τῶν βυζαντινῶν εἰς τὸν ἀνωτέρω χρησμὸν διατηρεῖ καὶ τὴν συνήθη τούτων βαθμολογίαν περὶ τὰς τιτλοφορίας· διότι, τὸν μὲν Νικηφόρον καλεῖ Αὐτοκράτορα Ῥωμαίων ἤτοι Γραικῶν, Romanorum sive Graecorum Imperatorem, τὸν δὲ Ὄθωνα προσαγορεύει Ῥῆγα Φράγκων, Regem Francorum, κατ' οὐδεμίαν ἀξίαν διαφέροντα τοῦ Ῥηγὸς Σαρακηνῶν, Regis Saracenerum. Παρατηρητέον, ὅμως, ἀκριβείας χάριν ὅτι οὐδέποτε παρεχώρησαν οἱ ἡμέτεροι τὸ τοῦ βασιλέως ὄνομα, ἢ τὸ τοῦ Ῥηγὸς εἰς ἡγεμόνας μὴ χριστιανούς. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Σαρακηνῶν ἐκαλεῖτο συνήθως ἢ Ἀμηρᾶς, ἢ ἀρχηγὸς Ἀράβων, ἢ φύλαρχος καὶ ἐνίοτε ἐθνάρχης αὐτῶν.

(325) Πρώτιστον παράπονον τοῦ πανιερωτάτου, ὡς εἴδομεν ἐν τῷ προλόγῳ τῆς πρεσβείας, ὑπῆρξεν ἡ κακίστη ποιότης τοῦ Γραικικοῦ οἴνου, ὅστις πίσσῃ, ῥητίνῃ, καὶ γύψῳ συγκεκερασμένος ὤν, ἀηδίζει αὐτὸν ἕως ναυτίας. Λυπούμεθα διὰ τὸν καλὸν ἐπίσκοπον, ὅστις ἐν Κρεμώνῃ εἰθισμένος ἦν in chrystallinis vasculis adulterata mille vina bibere. Νῦν δὲ μυρολογεῖ τὸν Νικηφόρον ὅτι πίνει βάλνιον. Τρὶς ἐν τῇ Πρεσβείᾳ γίνεται λόγος περὶ Βαλνίου. Ἦτο δὲ εἶδός τι ποτοῦ, δύναμιν οἰνοπνευματικὴν μὴ ἔχον, minime delicati, κατὰ Λουκάγγιον (Gloss. Med, Inf. Latin). Μνημονεύει αὐτοῦ καὶ ὁ Ἀθήναιος περὶ τὰ τέλη τοῦ Α'. βιβλίου, ἀναφέρων τὸν στίχον «ἐψεῖν βαλάνιον, λῆρος δοκεῖ», ἐὰν ὅμως τὸ παρὰ τοῦ Ἀθηναίου λεγόμενον ἦναι τὸ αὐτὸ ὥπερ ἐχρῶντο οἱ πατέρες ἡμῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Φαίνεται, ὅτι ἔπινον τὸ βάλνιον, ἢ βαλάνιον ὅσοι νηφαλιότητος, ἢ μετανοίας χάριν, ἢ καὶ διὰ λόγον ὑγιεινὸν, ἀπεῖχον παντάπασι τῆς οἰνοποσίας, οἷς δέον νὰ προσθέσωμεν καὶ τοὺς ὑποσχομένους Ἁγίῳ τινὶ προστάτῃ τὴν ἐγκράτειαν, ἐξ ὧν εἷς καὶ ὁ αὐτόχρημα καλόγηρος τὴν δίαιταν καὶ μέχρι τινὸς τὸ φόρεμα, κρομυδοφάγος, καὶ βαλανιοπότης Νικηφόρος. Ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς Πρεσβείας, ὅτι ὁ τῆς Κερκύρας Στρατηγὸς Μιχαὴλ ἐῤῥόφα τὸ βάλνιον in amore beati Joannis precursoris, οὗ ὁ ναὸς, πολλάκις ἴσως ἐκ βάθρων ἔκτοτε ἀνοικοδομηθεὶς, σήμερον ἔτι σώζεται ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἐν τούτοις σημειωτέον ὅτι κατά τινα παράδοσιν ἀρχαίαν, ἡ τοῦ οἴνου κατάλυσις ἀπαγορεύεται ἣν ἡμέραν ἑορτάζεται ἡ μνήμη τῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἀποκεφαλίσεως.

(326) Βέβαιον, ὅτι μέχρι τῆς ἀναχορεύσεώς του εἰς τὴν βασιλείαν ὁ Νικηφόρος ἐνεκρατεύθη καθόλου τῆς κρεωφαγίας. Περὶ τούτου συμφωνοῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι. Δὲν ἀνέλαβε δὲ τὴν χρῆσιν τοῦ κρέατος, εἰμὴ ὅτε τῇ προσκλήσει καὶ προτροπῇ τῶν συγγενῶν του, τὴν καλογηρικὴν μελαμφορίαν ἀποβαλὼν, ἐνυμφεύθη τῇ ἀναξίᾳ Θεοφανὼ καὶ εἰς τὸ βασιλικώτερον ἑαυτὸν μετεσκεύασεν.

(327) Ὁ Λιουτπράνδος ἐθίζει νὰ παρενείρῃ εἰς τὴν διήγησιν στοίχους ποιητῶν Λατίνων, ἢ προφητῶν, τροποποιῶν τὴν σύνταξιν καί τινας τῶν λέξεων, μὴ ἀναφέρων δὲ τ' ὄνομα τοῦ ποιητοῦ, μήτε στοιχηδὸν τὴν ἔμμετρον ἔννοιαν καταγράφων. Οὕτω λ. χ. ἀδεσπότως ἐνταῦθα καὶ μίγδην παρεντίθησιν εἰς τὸ κείμενον τοὺς 61—62 στίχους τῆς Α'. Ἐκλογῆς τοῦ Βιργιλίου·

Ante, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

(328) Id est silvestrem asinum Nicephorum. Ἐκ τῆς ναυτιώδους ταύτης ἀλληγορίας καὶ διερμηνεύσεως τοῦ χρησμοῦ δικαίως εἰκάζομεν, ὅτι οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀνωτέρω ὄναγροι τοῦ Νικηφόρου ἦσαν πλάσματα φαντασίας ἐπίτηδες προδιανενοημένα, ὅπως ἡ ἐξήγησις τοῦ ἰαμβικοῦ χρησμοῦ, ἣν ὁ Λιουτπράνδος ἐπερυλλάττετο νὰ ἐπιφέρῃ μετ' ὀλίγον, φανῇ πρὸς τὸν Δεσπότην αὐτοῦ θαυμασίως εὔλογος καὶ προσφυής.

(329) Πολὺ διεθορυβήθη ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπὸ τοῦ παρανόμου τούτου γάμου, καὶ πολλὰ τότε διέσυραν ἕνεκεν αὐτοῦ κατ' ἡμῶν οἱ Δυτικοί. Γνωστὸν, ὅτι ὁ Πατριάρχης ἠρνήθη τὴν κοινωνίαν τῷ Νικηφόρῳ, ἐωσοῦ ἀνάδοχος ἀπεδείχθη (Κύριος οἶδε πῶς!) οὐχὶ ὁ Νικηφόρος, ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτοῦ.

(330) Græcos non debere Saracenos, sed Francos conterere. Τὸ debere ἀναλογεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ posse, valere, jus et facultatem habere. Βλ. Ducange ἐν τῇ λέξει Debere.

(331) Ὁ Μανουὴλ οὗτος ἦν νόθος υἱὸς Λέοντος, ἀδελφοῦ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ. Σφάλλει, λοιπὸν, ὁ Λιουτπράνδος λέγων αὐτὸν ἀνεψιὸν τοῦ Νικηφόρου, διότι, ἦν μᾶλλον ἐξάδελφος. Περὶ τῆς ἀτυχοῦς ἐκστρατείας του, ὕρα Ζωναρᾶν, Βιβλ. 16. κεφ. 24, Λέοντα Διάκονον, καὶ τοὺς λοιποὺς χρονογράφους.

(332) Στρατιώτης τοῦ Μανουὴλ ὑπῆρξε Νικήτας τις εὐνοῦχος Δρουγγάριος τοῦ Στόλου, ἄνθρωπος θεοφιλὴς καὶ σεβάσμιος,

ὅστις δορυάλωτος παρεπέμφθη πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἄφρων (Λέων Διάκ. Βιβλ. 4. § ή. καὶ Βιβλ.. 5. § ά.) Ἐξηγοράσθη δὲ μετέπειτα παρὰ τοῦ Νικηφόρου, ὅστις ἀπέδωκεν εἰς λύτρον τοῖς Ἀγαρηνοῖς τὸ ἐν Συρίᾳ σκυλευθὲν ξίφος τοῦ προφήτου Μωάμεθ.

(333) Μάγιστρος τότε καὶ Δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολικῆς ἦν ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὅστις ὑπὸ Νικηφόρου πρὸς Ἄδαναν ἐποσταλεὶς, πρῶτον μὲν τρέπεται κατὰ κράτος, εἶτα δὲ καταστρέφει τελείως τοὺς Σαρακηνούς. Κεδρ. σελ. 654. Ψεύδεται γοῦν ὁ Λιουτπράνδος, λέγων, ὅτι οἱ Ἄραβες κατέκοψαν τὸν στρατὸν αὐτοῦ μυριοτρόπως· συνέβη γὰρ τὸ ἐναντίον.

(334) Λέξις τῆς Βυζαντινῆς συνηθείας, σημαίνουσα τὸ χρυσοῦν νόμισμα, ὅπερ καὶ χρύσινος ἐλέγετο. Διο, ὁ Τσέτσης, Χιλ. θ'.

Τῷ καθ' ἑνὶ ἐλάμβανον δώδεκα τῶν χρυσίνων.

Καὶ ὁ Κεδρ. σελ. 661 « ἀγνοεῖς, ὅτι δύο μέδιμνοι σίτου τῷ νομίσματι πιπράσκονται, διὰ τὴν τῶν ἀνέμων τραχύτητα; »

(335) Κατὰ λέξιν σχεδὸν ὁ Ζωναρᾶς ἐπικυροῖ τὴν προγενεστέραν τοῦ Λιουτπράνδου μαρτυρίαν. «Καταπραγματευόμενος λέγει, τὴν συμφορὰν τὴν ὑπὸ χεῖρα, ἤγχει (ὁ Νικηφόρος) ὥς τι μέγα κατωρθωκὼς ὅτι μοδίου τῷ νομίσματι πεπρασκομένου, αὐτὸς δύο πωλεῖσθαι τοῦτον ἐπέταξεν (σελ. 660). Διηγεῖται δὲ ὁ Κεδρινὸς περὶ τούτου καί τι χαρίεν ἀπόφθεγμα. Ἐξελθόντος τοῦ Νικηφόρου εἰς τὸ πεδίον πρὸς τὴν ἄσκησιν τοῦ στρατοῦ, πολίός τις τὴν τρίχα προσῆλθε πειρώμενος νὰ συναριθμηθῇ τοῖς στρατιώταις. Πῶς, ἐξεφώνησεν ὁ Νικηφόρος! γέρων, ἄνθρωπε, ὤν, ἐπιθυμεῖς νὰ πολεμήσῃς: Ὁ δὲ εὐστόχως ὑπολαβὼν· πολὺ δυνατώτερός εἰμι νῦν, ἀπεκρίνατο, ἢ ὅτε ἤμαζον. Τοῦ δὲ βασιλέως ἐρωτήσαντος, πῶς; Πρότερον, εἶπεν ὁ γέρων, τὸν σῖτον τοῦ νομίσματος ἠναγκαζόμην νὰ ἐπιφορτίσω εἰς τὰ νῶτα δύο ἡμιόνων, ἐπὶ δὲ τῆς σῆς βασιλείας τὸν σῖτον δύο νομισμάτων ἀβαρῶς ἐπὶ τῶν ὤμων μου φέρω. « Συνεὶς οὖν τὴν εἰρωνείαν, ὁ Κεδρινὸς παρατηρεῖ, ἀνεχώρησεν ὁ Νικηφόρος μηδὲν ταραχθείς ».

(336) Cum obsideretis Bareas. Ἑτέρα παρ' αὐτοῦ τοῦ Λιουτπράνδου προσεπιφέρεται ἀπόδειξις, ὅτι, εἰρήνης ἐπικρατούσης, ὁ Ὄθων προσέβαλεν ἐν Ἰταλίᾳ τὴν χώραν καὶ τὰ φρούρια τῆς Γραικικῆς αὐτοκρατορίας, ἂν καὶ οὐδὲ πολίχνιον ἓν ἠδυνήθη

να κυριεύσῃ, ὡς μανθάνομεν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐξ ὁμολογίας τοῦ Νικηφόρου. — (237) Παράδοξος ἡ γεωγραφία του !

(238) Μεταξὺ τῶν στρατηγῶν ταύτης τῆς ἐκστρατείας, ὅσων οἱ χρονογράφοι μνημονεύουσιν, οὐδὲν ὄνομα Ἰταλικὸν ἀναφαίνεται, οὐδὲ γίνεται λόγος περί τινος Ἰταλοῦ ὁπλαρχηγοῦ.

(389) Græcolonon meum, id est Græcæ linguae gnarum. Τίς ἡ παραγωγὴ τῆς λατινοβαρβάρου ταύτης λέξεως; Ἀπορεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Δουκάγγιος· « an Graecolonus, pro Graecolatinus, qui Graecam linguam in Latinam vertit, vel qui Graece et latine loquitur » (Gloss. Med. Inf. Latin). Τὸ καθ' ἡμᾶς, νομίζομεν, ὅτι ἡ λέξις Graecolonus εἶναι πιθανῶς ἁμάρτημα γραφῆς· ὅθεν, προτείνομεν ἀντ' αὐτῆς τὴν Graecologus, Γραικολόγος, ὁ λαλῶν ἑλληνιστὶ, καὶ διερμηνεύων τὴν γραικικὴν πρὸς τοὺς λατίνους πρέσβεις, ξένους, ἢ προσκυνητάς. Ὁπωσδήποτε, ὁ σχηματισμὸς τῆς λέξεως εἶναι λατινικὸς, διότι οἱ ἡμέτεροι τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν ἄλλως δὲν ἐκάλουν, ἢ ἑλληνικὴν, καὶ ῥωμαϊκὴν, οὐδέποτε δὲ γραικικήν. — (340) Ψαλμ. ΚΒ'.

(341) Εἴδομεν τὸν Δυτικὸν αὐτοκράτορα, καὶ τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ, νῦν δὲ βλέπομεν καὶ τὸν Πάπαν, κατὰ λόγον ἐθνότητος τὰς δύο αὐτοκρατορίας διακρίνοντα. Ὁ Ῥωμαϊσμὸς μετηνάστευσεν ὁριστικῶς πρὸς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην· οἱ δὲ πάλαι Ῥωμαῖοι τῆς Ἀνατολῆς δὲν διαγνωρίζονται πλέον εἰμὴ ὑπὸ Γραικικὴν ὀνομασίαν. Ὅθεν, ὁ μὲν Νικηφόρος προσαγορεύεται παρὰ τοῦ Πάπα Imperator Graecorum, ὁ δὲ Ὄθων καλεῖται Imperator Augustus Romanorum. Ἡ κατὰ λόγον ἐθνότητος ἐπίσημος αὕτη διάκρισις εἶναι φαινόμενον ἀξιομελέτητον.

(342) Οὕτως ὁ Ὄθων χαριεντιζόμενος ὠνόμαζε τὸν πρεσβευτήν του. Ὁμολογῶν δὲ διαῤῥήδην τὴν ἑαυτοῦ φλυαρίαν ὁ Λιουτπράνδος, καὶ τὰ ἐπίθετά του ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εἰλικρινείας ἐπιδεικνύμενος, κολακεύει καὶ ἐξευμενίζεται τὸν δεσπότην του.

(343) Ποινὴ τῶν ὑπόπτων ἦσαν ἡ μαστίγωσις καὶ ἡ τριχοκουρία. Ἕτερον δ' ἐφεξῆς χωρίον τῆς Πρεσβείας ἀναφέρει περὶ τοιαύτης τιμωρίας. Ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη ἐμαστίγωσε καὶ ἔκοψε τὰς τρίχας τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων Ἐλπιδίου, στρατηγοῦ Σικελίας « ὑπόπτου γενομένου ὅτι τὰ τῶν Καισάρων φρονεῖ » (Ζωναρ. σελ. 115).

(344) Δυσανασχετεῖ ὁ Λιουτπράνδος ἀνωτέρω, ὅτι ἐπί τινας ἡμέρας κατέλιπον αὐτὸν οἱ Γραικοὶ χωρίς τινος χρηματικῆς βοηθείας. Ἐνταῦθα δὲ, περιαυτολογῶν καὶ εὐτραπελευόμενος, λέγει ἑαυτὸν πλούσιον, quia divitem me judicavi. Ἦτο, λοιπὸν, καὶ πλούσιος ἅμα καὶ ἐνδεὴς, κατ' ἀρέσκειαν. Ἀλλὰ πραγματικῶς, εἶχε τὸ βαλάντιον μεστὸν χρημάτων, διότι, ὡς ἐν τοῖς ὕστερον ὀψόμεθα, ἠγόρασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄμφια πολύτιμα διὰ τὸν δεσπότην του.

(345) Ἡμέρα καθ' ἣν ἡ Ἐκκλησία ἑορτάζει διὰ μακρᾶς τελετῆς τὴν Ὕψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ὅρα Κοδινὸν, Κεφ. ΙΔ'. 25, καὶ Μηναῖον 14 Σεπτεμβρίου.

(346) Ἔχει ὁ λόγος περὶ τοῦ νῦν ἀρχιερατεύοντος Ἰωάννου ΙΓ'. διαδόχου τοῦ Λέοντος Η'. ὅστις μᾶλλον κατὰ γνώμην τοῦ Λιουτπράνδου, ἢ κατὰ γνώμην τοῦ Χριστοφόρου Πατρικίου, συλλειτουργὸς ἐγένετο τοῦ μοιχοῦ, αἱμομίκτου, καὶ ἀνιέρου Ἰωάννου ΙΒ', υἱοῦ τοῦ Ἀλβερίκου, καὶ ἐγγόνου τῆς ἐπὶ λαγνείᾳ περιβοήτου Μαρωντίας. Ἡ μνήμη τοῦ Πάπα τούτου αὐτοῖς τοῖς λατίνοις κατέστη ἀποτρόπαιος. Διηγοῦνται τινὲς τῶν ἱστορικῶν, ὅτι ἔφθειρε τὰς δύο του ἀδελφὰς, καὶ ἐμοίχευσε δημοσίᾳ μετὰ τῶν δεσποινῶν τῆς Ῥώμης, ὅτι ἡ ἄκρα του ἀσέλγεια διεκώλυε τὰς χήρας καὶ παρθένους τοῦ πληροῦν τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα ἐπὶ τοῦ μνήματος τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐπὶ τέλους ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθεὶς μοιχὸς μετά τινος ἐγγάμου γυναικὸς, ἐφονεύθη παρὰ τοῦ ἀτιμωθέντος συζύγου (Sismond. Hist. Republ. It. Moyen Age).

(347) Λόγος ἀξιομνημόνευτος· τὸ ἱστορικὸν καὶ ἐπίσημον, ὡς ἔπος εἰπεῖν, δίπλωμα τῆς Νεοελληνικῆς ἐθνότητος. Sed quia linguam, mores, vestesque mutastis. Εἰς τὸ mores αὐτὸ τοῦ Λιουτπράνδρου ὅλος τις νεώτερος κόσμος ἐμπεριέχεται. Ἐνῷ ὁ βασιλεὺς τῶν Γραικῶν, ὁ προκάτοχος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, ἐνῷ ὁ ἔνδοξος Νικηφόρος μάχεται λεοντωδῶς εἰς Ἀσίαν κατὰ Μωαμεθανῶν, τὸν μακρότατον ἀγῶνα τοῦ γένους συναγωνιῶν, καὶ τὸν μέλλοντα τοῦ χριστιανισμοῦ θρίαμβον προοιμιαζόμενος, ἰδοὺ φωνὴ ἐξ ὕψους Δύσεως, ἡ φωνὴ τῆς ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ Εὐρωπαϊκῆς ἀναγεννήσεως ἐξαγορεύει διὰ στόματος Λατίνου πρὸς τὸν χηρεύοντα θρόνον τοῦ Κωνσταντίνου, πρὸς τοὺς θεοσυνάκτους τῆς Ἑλλάδος λαοὺς, τὸν νόμον τῆς

ἱστορίας των, τὰ στοιχεῖα τῆς μελλούσης των ἀναβιώσεως, ναι, τὸν χρησμὸν τῆς ἑαυτῶν ἀθιαπτωσίας. Οἱ βυζαντινοὶ ἄρχοντες ἐπιμένουσιν ἀντιποιούμενοι τὴν Ῥωμαϊκήν, τὴν ξένην, τὴν ἐπίβλητον, τὴν ὑποβολιμαίαν ἐκείνην ἐθνικὴν ὀνομασίαν. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Δύσεως, ὁ τοῦ νεωτέρου κόσμου διερμηνεὺς, ὁ ἀγγελιαφόρος τῶν ἐπαναστάσεων καὶ μεταβολῶν τοῦ μεσαιῶνος προσπαθεῖ νὰ καταπείσῃ αὐτοὺς περὶ τῆς ματαίας ἐθελοδοξίας των, καὶ περὶ τῆς ψευδωνυμίας, ἣν ἀδίκως καὶ παραλόγως ἐγγράφουσιν ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς ἀναγεννωμένης φυλῆς. Διάλογος θαυμαστὸς, τῇ ἀληθείᾳ, καθ' ὃν ὁ τῶν Ἑλλήνων κατήγορος, καίπερ ξένος ὤν, ἀλλὰ τὸ ἀπαραβίαστον τοῦ πρεσβευτοῦ ἔνδυμα περιβεβλημένος, παντοίαις δυνάμεσιν ἀπολογεῖται τὴν ὕπαρξιν, τὰς ἰδιότητας, τὴν εὐρωστίαν τοῦ ἀρτιτόκου χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ εἰς ἔποψιν πάντων ἀποκαλύπτει τὸ μυστήριον τῶν ἐθνικῶν μας γενεθλίων· οἱ δὲ λογάδες τοῦ Παλατίου, οἱ ὁμοεθνεῖς τε καὶ ὁμόθρησκοι, καὶ ὁμόγλωσσοι, οὗτοι περὶ πᾶν ἐθνικὸν ζήτημα ἐθελοτυφλώττοντες, καὶ τὴν ἰδίαν ἀναστοιχείωσιν ἀπογινώσκοντες, προτιμῶσιν, ἀντὶ τῆς διαγγελλομένης παλιγγενεσίας, τὸν πορφυρόστρωτον τάφον τῆς Ῥωμαϊκῆς παραδύσεως, τὸν σκωληκόβρωτον, καί τοι ἐστεμμένον, τῆς αὐτοκρατορίας σκελετόν. Ἀλλὰ δὲν ἐψεύδετο τῆς Δύσεως ἡ ἐπαγγελία. Ἐνῷ τάδε ὁ λατινεπίσκοπος εἰς τὰ βασίλεια Κωνσταντινουπόλεως διηγόρευεν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ Ῥωμαϊσμὸς τῶν ἀνακτόρων διετέλει ἤδη κάτωθεν πολιορκούμενος ὑπὸ δύο ἐχθρῶν ἀκαταμαχήτων, ὑπεσκάπτετο παρὰ δύο τινῶν ἑλληνισμῶν, ἐμπράκτως βεβαιούντων καὶ προσμαρτυρούντων τοῦ ἀγγελιαφόρου τὴν φωνήν. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ ἐπαγόρθωσις τοῦ Ἀττικισμοῦ, ἐκεῖθεν δὲ ἡ παῤῥησία τῆς ὁμιλούσης ἑλληνίδος διεμαρτύροντο κατὰ τῆς γνώμης τῶν Πατρικίων, καὶ ἀνεψήμουν τοὺς λόγους τοῦ πρεσβευτοῦ.

(347 δὶς) Φράσις ἐκ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ. «Ὥσπερ τῶν τάφων ὅσοι τὰ ἔξωθεν ὄντες εὐπρεπεῖς καὶ ὡραῖοι μυδῶσι νεκροῖς τὰ ἔνδον, καὶ πολλὴν δυσωδίαν περικαλύπτουσιν. (Ὁμιλ. εἰς τὸν πατέρα σιωπῶντα).

(348) Gunnata Saxonia. Γουναρᾶς ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν περιφρονητικῶς ἐκαλεῖτο πᾶς Ῥὴξ ἢ πρεσβευτὴς ἀλλοεθνὴς, καὶ Pellitι Reges ὠνομάζοντο παλαιόθεν ὑπὸ τῶν πολιτῶν Ῥω-

μαίων οἱ ἡγεμόνες τῶν Γότθων, Φράγκων, Οὔννων, Οὐανδήλων καὶ λοιπῶν βαρβάρων, τοῦ δεσπότου Ῥώμης Ῥικιμέρου μὴ ἐξηρημένου. Ὅθεν, ἐν τῷ περὶ Προνοίας λατινικῷ ποιήματι, ὅπερ ἐγκατεχωρίσθη εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Ἁγίου Προσπέρου, λέγεται·

Regesque Getarum
Respice, queis ostro contemto et vellere Serum,
Eximius decor est tergis horrere ferarum.

Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ πρεσβυτέρου Λανδόλφου (Hist. L. 2. Cap. 18), Ἄρνολφος ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεδιολάνων, αὐτὸς ὅστις παρὰ τοῦ Ὄθωνος Γ'. διεπρεσβεύθη πρὸς Βασίλειον τὸν Βουλγαροκτόνον τῷ 1001, τουτέστι 33 ἔτη μετὰ τὸν Λιουτπράνδον, ὁ Ἄρνολφος, λέγομεν, παρουσιάσθη εἰς τὴν αὐλὴν magno ducatu militum stipatus (ὑπὸ πλήθους εὐπατριδῶν καὶ ἱπποτῶν ἀκολουθούμενος), quos pellibus martullinis, aut cibellinis, aut rhenonibus variis et hermellinis ornaverat. Ἕτερος δέ τις χρονογράφος, ὁ Γαλβανὸς Dalla Fiamma (Manip. Flor. Cap. 133) οὕτω περιγράφει τὸ συμβεβηκός· «Fueruntque cum Archiepiscopo Mediolani Duces duo; prælati multi diversorum graduum, indati aureis et sericeis vestibus, cum pellibus armellinis, aut zibellinis, vel darsibus variis vel marturinis». Ὀλίγον, ὅμως, κατ' ὀλίγον τὰ πολύτιμα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑφάσματα διεσπάρησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου ἀπανταχοῦ τῆς Δύσεως, ὥστε εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν ἐφόρουν οἱ ἄρχοντες λατῖνοι στολὰς μεγαλοπρεπεῖς, καὶ μὴ ἐντοπίου κατασκευῆς. Ὁ Ἄλβερτος (Hist. Hierosol. Libr. II. Cam. 16), διηγούμενος τὰ εἰσόδια τῶν Φράγκων Σταυροφόρων εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, λέγει, ὅτι Imperator Godefrido tam magnifico Duce viso, ejusque sequacibus, in splendore et ornatu pretiosarum vestium, tam ex ostro, quam auriphrygio, et in niveo opere harmelino, et ex maudrino, grisioque, et vario, quibus Gallorum præcipue principes utuntur, vehementer admirans, » κ.τ.λ.

(349) Γνωστὸν τὸ χωρίον τοῦ Προκοπίου (Γοτθ. Β. 4. Κ. 17), ἔνθα ἐξιστορεῖται ἡ πρώτη εἰσαγωγὴ τῆς μετάξης εἰς Εὐρώπην. Ἔκτοτε, καὶ σχεδὸν μέχρι ΙΒ'. ἑκατονταετηρίδος, ἡ Κωνσταντινούπολις, ἢ μᾶλλον ἡ Ἑλλὰς, κατέσχε τὸ μονοπωλεῖον παντὸς εἴδους σηρικῶν ὑφασμάτων. Δὲν διεδόθη δὲ ἡ μεταξουργία εἰς

τὴν λοιπὴν Εὐρώπην, εἰμὴ ἐπὶ Ῥογερίου, βασιλέως Σικελίας, ὅτε, ἁλώσας οὗτος τὰς Ἀθήνας, τὴν Κόρινθον, τὰς Θήβας, ἔλαβεν ἐντεῦθεν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἕλληνας ἐργάτας, τὴν τέχνην τοὺς Ἰταλοὺς εἶτα διδάξαντας (Ὄθων Φρισιγγεὺς, Ἰσ. Φριδερ. Β. Α'. Κ. 33). Τὸν αὐτὸν, ὡς ἔγγιστα χρόνον, ὁ Γάλλος Foulkes de Chartres ἐπεσκέπτετο τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὗτος δὲ διηγεῖται, ὅτι ἡ βασιλεύουσα ἐκείνη διέσωζεν εἰσέτι τὸ μονοπωλεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀμφίων τε καὶ σκευῶν, κατὰ καιροὺς ὡρισμένους ἐπιδεικνύουσα τὴν λαμπροτέραν ἀγορὰν τῆς οἰκουμένης. «Tedium est quidem magnum, γράφει, recitare quanta sit ibi opulentia bonorum omnium, auri et argenti, palliorum multiformium, sacrarumque reliquiarum, omni etiam tempore navigio frequenti cuncta hominum necessaria illuc afferuntur» (Du Chesne Script. Gall. T. IV p. 822. Ὅρα καὶ Daru, Hist. de Venise T. I.

(350) Ὀρθῶς ἤθελέ τις δηθεν εἰκάσει, ὅτι τινὰ τῶν ὅσα ὁ Λιουτπράνδος εἰς τὴν διήγησιν τῆς Πρεσβείας του ὑπὸ σχῆμα διαλογικὸν παρενέθηκε, καὶ διὰ ποικίλων σχημάτων ἐπὶ τὸ εὐτραπελώτερον ἐκαρύκευσεν, ἦσαν περικοπαὶ συνδιαλέξεων, εἰς τὴν νεοελληνικὴν διάλεκτον γενομένων μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἀρχόντων του. Οὗτοι δὲ βεβαίως ἠγνόουν, ὅτι ὁ πρεσβευτὴς ἐνύει τὴν ἰδιώτιδα, ἐπειδὴ ὁ Λιουτπράνδος, ὡς ἐπιτήδειος κατάσκοπος, ἢ οἰδέποτε ἀληθῶς ἐδήλωσεν ὅτι κατελάμβανεν ὀπωσοῦν τὴν νεοελληνικὴν, ἢ μόνον περὶ τὰ τέλη τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβῆς αὐτοῦ ἐφανέρωσε τὴν τοιαύτην ἱκανότητά του. Μέχρι τίνος δὲ ἐνόει τὴν κοινῶς τότε λαλουμένην, τοῦτο δυσδιόριστον. Ἀμφιβάλλομεν, ὅμως, περὶ τῆς ἀξιοπιστίας του εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν συνήθη γλῶσσαν τῆς Αὐλῆς, σημειοῦντες λέξεις τινὰς, παρ' αὐτοῦ διδομένας ὡς νεοελληνικὰς, ὡς ῥήσεις τῆς κοινῆς ὁμιλίας, καὶ, ὅμως, οὔσας ἀναμφιλέκτως ἀπηρχαιωμένας καὶ ἀχρήστους τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Τοιαῦται λ. χ. εἰσὶν αἱ λέξεις κωλυόμενα, μέδων, ταχύχειρ, κτλ. Αἱ λέξεις Κουτσοχέρης καὶ Χρυσοχέρης ἃς τρέπουσιν οἱ λογιώτατοι χρονογράφοι μας εἰς Χειρότμητον (Κεδρ. 707) εἰς Κουτσόχειρα καὶ Χρυσόχειρα (Κεδρ. σελ. 570), εὑρίσκονται ὡς πατρωνυμίαι ἢ ὡς παρωνύμια ἕως ἀπὸ τῆς προηγουμένης ἑκατονταετηρίδος· ἡ δὲ χεὶρ δὲν γίνεται χέρρα, ἢ χέρα, χέριον καὶ χέριν, καὶ χέρι εἰς τὸ διάστημα ὀλίγων ἐτῶν.

(351) Obolariæ mulieres et mandrogerontes. *Μάνδρα, τὸ μοναστήριον, ὅθεν καὶ ὁ παρὰ τοῦ Μερυρσίου ἀναφερόμενος Θεόδωρος Ἀναγνώστης λέγει ἐν τῇ Α΄. Ἐκλογῇ· «Δανιὴλ ὁ θαυμάσιος, ἐκ τῆς Συμεῶνος μάνδρας ἐλθὼν, ἐν τῷ στύλῳ ἐπέβη τῷ ἐν Ἀνάπλῳ». Ἄρα, μανδρογέρων σημαίνει μοναχὸς, καλόγηρος· διὸ καὶ ὁ Δουκάγγιος ἑρμηνεύει διὰ τοῦ* senes monachi. *Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Ἀρχιμανδρίτης.*

(352) Constantinus Imperator, homo lenis.... *Τὴν κρίσιν ταύτην τοῦ Χριστοφόρου κυροῦσι πάντες οἱ χρονογράφοι. «Ἦν, ὁ Ζωναρᾶς λέγει (Βιβλ. ς΄. § 21), τὰ πρὸς θεὸν εὐσεβὴς, καὶ λόγοις προσκείμενος..... ὡς ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ..... περὶ δὲ τὴν τῆς βασιλείας διοίκησιν διέκειτο μαλακώτερον».*

(353) *Ταχύχειρ*, id est militiae deditus (!) *Γράφων περὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ὁ Ζωναρᾶς χρῆται τῇ ἑξῆς φράσει· «τὸ πᾶν τῇ στρατιωτίδι μεταχειρίσει ἐπιγραφόμενος» (Βιβλ. ς΄. § 25) Ὁ δὲ Λέων Διάκονος ἐκφράζει τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν βραχιόνων του. «Λέγεται γὰρ πρωταγωνιστοῦ τινος τῶν ἀλκιμωτάτων βαρβάρων ἀντικαταστάντος αὐτῷ ποτὲ, τὸ δόρυ κατὰ τῶν στέρνων τοῦ Νικηφόρου ἰθύναντα καὶ ἀμφοτέρους ὠσάμενον, οὕτω γενέσθαι σφοδρὰν τὴν ἀντέρεισιν, ὡς καὶ διαμπερὲς τὸ δόρυ διελθεῖν, καὶ ἄμφω διατεμεῖν τὰ μέρη τοῦ θώρακος». Ἐπικυροῖ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Λέοντος καὶ ὁ Θεοδόσιος Διάκονος (Ἅλ. Κρήτης Ἀκρ. Β΄.), ὅστις τὴν δεξιὰν τοῦ Νικηφόρου ὀνομάζει Ἔντορος χεῖρα (Ἅλ. Α΄. ς. 151).*

Εἷς οὖν ἐκείνων (τῶν Ἀράβων) ἦν ἀνὴρ Κρὴς ἱππότης,
Γιγαντοειδὴς, ὃς λαβὼν τὴν ἀσπίδα,
Καὶ τὴν μάχαιραν, τῷ στρατηγῷ τῆς μάχης
Ἐναντίως ἤλαυνε, προσβολεῖν θέλων·
Ἀλλ' οὐκ ἀφῆκεν ἡ δίκη τοῦτον φθάσαι·
Πλήττει γὰρ αὐτὸν ὁ κρατῶν Νικηφόρος
Τῆς ὀσφύος κάτωθεν, ὀμφαλοῦ μέσον.
Καὶ τοῦ μὲν εἶχε νεκρὸν ἡ κόνις,
Τοῦ κλέος μέγιστον ὁ πλατὺς στόνυξ.»

Γνωστὸν τοῖς πᾶσιν, ὅτι κατὰ παραγγελίαν τοῦ Νικηφόρου, καὶ πρὸς ὀδηγίαν τῶν μελλόντων ἐκστρατεῦσαι κατὰ Σαρακηνῶν, συνετάχθη ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὸ πολεμικὸν σύγγραμμα

«Περὶ Παραδρομῆς Πολέμου», ἔνθα ἐξεικονίζεται ἡ εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους γενομένη πρόοδος τῆς Τακτικῆς, καὶ διαπρέπει τὸ στρατηγηματικὸν τοῦ Ἕλληνος ἀπέναντι τῶν ἐνεδρῶν καὶ τῶν ἐφόδων τοῦ Σαρακηνοῦ.

(354) Ἀξιοσημείωτος ἡ προσαγόρευσις αὕτη Papam vestrum τὸν Πάπαν σας. Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν, παρακολουθοῦν τὰς περιπετείας τοῦ πολιτικοῦ σχίσματος, βαίνει πρὸς τὴν λύσιν. Ὁ αἰὼν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἵσταται ἀναμέσον Φωτίου καὶ Κηρουλαρίου. Ὁ Ῥωμαῖος συνετάσσετο τῷ Πάπα, ὁ δὲ Γραικὸς ἀποτάσσεται τῷ Παπισμῷ.

(355) Διασώστης, ἢ Διασωστὴς, ἢ Ἀποσώστης, ὡς διαφοροτρόπως ἐλέγετο τότε ὁ σημερινὸς ἀγωγιάτης. Ἁπανταχοῦ ἡ λέξις καὶ εἰς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, «καὶ ἐπιζητεῖν ὀψίδας παρ' αὐτῶν καὶ Διασώστας.» Τὸ διασώζειν ἐξελαμβάνετο ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὁδηγεῖν. Ὅρα Μεουρσ. Gloss. Græcobarb.

(356) Argolicum non tuta fides..... Græcia mendax..... Vincere dum possit, quam sancte peierat Argos.....! — Τὴν δευτέραν τῶν φράσεων τούτων, ἀποβᾶσαν παροιμιώδη καὶ περίκλυτον φανερῶς ὁ Λιουτπράνδος μετέγραψεν ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἐκείνου στίχου τοῦ Ἰουβενάλου· (Σάτ. Ι. στ. 174—175)

Quidquid Græcia mendax audet in historia,

στίχος, οὗ ἄλλως τε ἡ ἀρχὴ ἀναμιμνήσκει καὶ τὰ προηγούμενα ἐκεῖνα τοῦ Λιουτπράνδου quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiæ, κ.τ.λ.

Πολλάκις ἀπὸ Βιργιλίου καὶ Ἰουβενάλου καὶ Κικέρωνος ἄχρι Βιλλαρδουΐνου καὶ Τάσσου καὶ Βολταίρου, μέχρι τῆς ἁγίας Βριγίδος αὐτῆς (διότι κατὰ δυστυχίαν καὶ τοὺς λατίνους ἁγίους ἔλαβε συκοφάντας ἡ Ἑλλάς), ἠρέσαντο οἱ τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης λογογράφοι καὶ ποιηταὶ νὰ δυσφημήσωσι τὸ ἦθος τῶν Γραικῶν, οὓς καὶ Γραικύλους Græculos δῆθεν ὠνόμασαν, ἰδίως δὲ νὰ στιγματίσωσι τὸ φαῦλον καὶ ἄπιστον αὐτῶν εἰς στίχους, εἰς ῥητὰ δημώδη, εἰς παροιμίας, παντοιοτρόπως. Ὁ Ἰουβενάλης εἶπε (Σάτ. Γ'.)

Græculus esuriens in cælum, jusseris, ibit.

ὁ δὲ φιλέλλην Κικέρων, βουλόμενος νὰ στηλιτεύσῃ τοῦ Ἕλληνος τὸ αἰσχροκερδὲς καὶ ψεύδορκον, ποῦ μὲν ἀποφαίνεται λέγων·

ὅτι «Græci, omnes vias pecuniæ norunt, omnia pecuniæ causa faciunt», ποῦ δὲ βεβαιοῖ, ὅτι «Græcorum familiaritates parum fideles sunt», ἀλλαχοῦ δὲ προστίθησιν ὅτι οἱ Γραικοὶ «Numina adorant, ut jurant», καὶ πάλιν λέγει «Græcis arte damus, scientiarum inventiones plurimas ipsi tribuimus, sed jurejurando fidem non habent». Γνωστὴ ἡ περίαντος φράσις τοῦ Πλαύτου Græca fide mercari, χρήμασι προκαταβεβλημένοις ἐμπορεύεσθαι. Τοὺς Ἕλληνας πάντες οἱ ἀρχαῖοι Λατῖνοι διέσυρον. Βιβλίον ὁλόκληρον ὡς καὶ ὁ Κ. Ἀσώπιος παρατηρεῖ (Ἱστορ. Ἑλλ. Ποιητ. καὶ συγγραφ.), ἠδύνατό τις νὰ συντάξῃ ἐκ τῶν παρὰ τοῖς Λατίνοις σατυρικοῖς, καὶ ἰδίως παρὰ Κικέρωνι ἀμαυρούντων τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα νοημάτων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι οὐχ ἧττον διέβαλον την τῶν Γραικῶν ἀναξιοπιστίαν καὶ κακοήθειαν. Δημώδεις ἐγένοντο οἱ στίχοι τοῦ Τάσσου,

La Greca fede a chi non è palese?
(Ὁ Ποιητὴς πρὸς τὴν δούλην Ἑλλάδα)
Or se tu se' vil serva, è il tuo servaggio
(Non ti laguar) giustizia e non oltraggio!

Τὴν λατινικὴν παροιμίαν Græca fides, nulla fides, ἠσπάσαντο πᾶσαι σχεδὸν αἱ νεώτεραι γλῶσσαι. Ἔχει ἡ Βενετικὴ διάλεκτος, ὡς καὶ ἡ τῶν Γενουησίων, πλεῖστα ὅσα γνωμικὰ τὴν Γραικικὴν ἀπιστίαν στιγματίζοντα. Ὁ Κ. Βοέριος ἐν τῇ λέξει Greco τοῦ Βενετικοῦ Γλωσσαρίου του ἀναφέρει δύο τῶν τοιούτων δημωδῶν ῥητῶν·

« Chi crede a Grego
No gà il cervello in trego ».

τουτέστιν, ἀνόητος ὁ πιστεύων εἰς λόγους Γραικοῦ. Τὸ ἕτερον ῥητὸν ἐκφράζει ἀράν τινα ἀγοραίαν τοῦ Βενετικοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ Γραικικοῦ γένους, Grego mal abbia!», ἤτοι, ἐς ὄλεθρον ὁ Γραικός! Πασίγνωστον δὲ, καὶ δὴ πανταχοῦ θρυλλούμενον, τὸ τοῦ Βενετοῦ Παύλου Σάρπη παράγγελμα πρὸς τὴν Γερουσίαν τῆς πατρίδος του περὶ τοῦ πῶς δεῖ κυβερνᾶν τοὺς Γραικούς, οὓς καὶ Gregugna περιφρονητικῶς ὠνόμαζε· Pane, e bastone, ἄρτον καὶ ῥαβδοκοπίαν δότε τοῖς Ἕλλησι. Παροιμία τις Ὁλανδικὴ συμφωνεῖ πρὸς τὴν Ἰταλικὴν ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν πίστιν. «Φυλάχθητι, λέγει, ἀπὸ Γραικοῦ, ὅτι πονηρότατός

ἐστι. Γραικὸν (Greek) οἱ Ἄγγλοι κατ' ἀντονομασίαν καλοῦσι τὸν ὑπηρέτην λαθροπαικτικοῦ καταστήματος, οὗ τὸ ἐπιχείρημα συνίσταται εἰς τὸ θηρεύειν εὐάλωτα θύματα ἐν τῇ τάξει τῶν ἀπείρων νέων, τῶν ἀνηλίκων κληρονόμων, τῶν ξένων, ἢ ἐπαρχιωτῶν. Τίς δ' ἀγνοεῖ ὅτι ὁ Γραικὸς τῆς Γαλλικῆς συνηθείας (Grec) σημαίνει τὸν πανοῦργον, τὸν δόλιον, τὸν πλεονέκτην; Εἷς τινας τῆς Γερμανίας ἐπαρχίας Grieche χυδαϊστὶ καλοῦσι τὸν ἐν πορνείᾳ ἀπατήσαντα. Ἡ δὲ δυσφημία τοῦ Γραικικοῦ χαρακτῆρος ἔφθασε σχεδὸν ἄχρις ἀντιπόδων. Οἱ Ἰνδοὶ ὁμολογοῦσι τοὺς Ἕλληνας ἀπογόνους τοῦ Ἰωυὰν, υἱοῦ τοῦ Ἰάφεθ· θεωροῦσιν, ὅμως αὐτοὺς ἀξίους πάσης περιφρονήσεως, κρίνουσιν ἀπευκταίαν τὴν εὐφυΐαν των, καὶ συχνάκις περιγράφουσιν αὐτοὺς ὡς φθονοῦντας καὶ λαθραίως δολιευομένους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς γῆς. Παρελείψαμεν ν' ἀναφέρωμεν τὸν Οὐβερτῖνον Πούσκουλον, σιχουργὸν λατῖνον τῆς ΙΕ'. ἑκατονταετηρίδος, ὅστις ἔν τινι ποιήματι, περιγράφοντι τὴν ἅλωσιν τῆν Κωνσταντινουπόλεως (Ellissen, Analekten, Dritter Theil), ἀποδίδει τὴν πτῶσιν τοῦ θρόνου εἰς τὴν ἀσέβειαν τῶν σχισματικῶν Γραικῶν, εἰς τὰς παρανομίας τῶν ἀρχόντων, εἰς τὴν διαφθορὰν τῶν ἠθῶν. Ἡ Παπιστικὴ χολή του ὑπερβαίνει πάντα ὅρον. Τρομερὰ ἡ εἰκὼν τῆς τότε Κωνσταντινουπόλεως·

«Cogere in omne nefas scelerata pecunia Graecos.
Jura magistratus venumdare: non locus ullus
Justitiae. Obscoena sanctae pietatis in urbe
Nec species, nec forma fuit, nec gratia recti,
Nec virtutis amor. Sanctis celebrare diebus
Consuevere fora, et merces tractare nefandas
Cerdones, populusque omnis. Sacrataque templa
Numquam, vel raro visebant: omnia primo
Ante dei cultum peragebant» (Lib. II. 139.)

Τίνα δικαιολόγησιν θέλομεν ἀντιτείνει ἐπὶ τοιαύτῃ γενικῇ καταφορᾷ; Μηδεμίαν. Παρασυνάπτομεν, ὅμως, εἰς ἀπάντησιν τους λόγους τοῦ Ἰταλοῦ Θωμασαίου, ὅστις, ἄλλως τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν μελετήσας, ἄλλως ἔν τινι φυλλαδίῳ τῆς Φλωρεντινῆς Ἀνθολογίας τὸ περὶ ἑλληνικῆς πίστεως κεφάλαιον ἐσχολίασεν. «Ἄδικος, λέγει, καὶ σκληρὰ φήμη τὴν πίστιν τὴν Ἑλληνικὴν καλαιόθεν καταδικάζει. Βέβαια· ἅγιον οὐδ' ἡμεῖς νομίζομεν τὸν

Ἑλληνικὸν λαόν. Τίς γὰρ ἡ πόλις ἡ ἐντελεστάτη, τίς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὁ ἀναμάρτητος, τίς ἡ ἐκ μόνων ἀρετῶν καὶ βραβείων πεπλεγμένη ἱστορία; Ὅπου δόξα, ἐκεῖ καὶ ὄνειδος· ὅπου ἀγχίνοια, ἐκεῖ συνήθως καὶ κατάχρησις ἀγχινοίας· ὅπου ὅρος, καὶ κοιλάς.... Ὅμως, οὐαὶ τοῖς ἀθλίοις καὶ κακοδαίμοσι! Τῶν εὐτυχούντων τὰ ἐλαττώματα περικαλύπτονται, ἐὰν δὲν τύχωσι καὶ μιμητῶν· τῶν δὲ δυστυχούντων μεγεθύνονται ὑπὸ τῆς συκοφαντίας, θεατρίζονται ὑπὸ ζητόρων, περιάγονται ὑπὸ δημωδῶν παροιμιῶν. Ἠρέσθησαν νὰ διασύρωσιν ὡς ἀπίστους τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἑτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν ποῖον τούτου πιστότερον τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἑαυτοῦ προγόνοις; Ἡ πίστις τῶν νεηλύδων ἡμῶν εἶναι πίστις χθεσινή· ἀλλ' ἡ τῶν Ἑλλήνων ἔχει τὴν αὐτὴν γενεαλογίαν τῆς θρησκείας, ἔχει τὴν ἀρχαιότητα τῆς ἐλευθερίας, καὶ τὴν προτέρησιν τοῦ φωτισμοῦ.» — Ὅρα καὶ τὴν ἐν τῇ 169 Σημειώσει ἀντιπαράθεσιν.

(357) Ex illa quondam opulentissima et florentissima, nunc famelica, periura, mendace, dolosa, rapace, cupida, avara, cenodoxa civitate.

(358) Asinando, ambulando, equitando, jejunando, sitiendo, suspirando, flendo, gemendo, Naupactum veni. *Ἐξαίρετον εὐφραδείας δεῖγμα!*

(359) Τὸ γεωγραφικὸν τοῦτο σφάλμα τοῦ Διοντπράνδου προστίθεται εἰς τὸ προηγούμενον περὶ Μακεδονίας, ὁμόρου οὔσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως! Ἡ Νικόπολις ἦτο μὲν πρωτεύουσα, ἀνεγράφετο ὅμως εἰς τὸ Η'. Θέμα τὸ ὁμωνύμως καλούμενον. Ἡ δὲ Ναύπακτος συμπεριελαμβάνετο εἰς τὸ Ε'. Θέμα τῆς Εὐρώπης, τὸ καλούμενον Ἑλλὰς (Κωνς. Πορφυρογ. Περὶ Θεμ.).

(360) Οἱ τοιοῦτοι Μανδάτορες διαφέρουσι τῶν τοῦ στρατοῦ Μανδατόρων, διὸ καὶ Μηνυταὶ ἄλλως ἐκλήθησαν. Ἦσαν δὲ κατὰ τὸν Λεξικογράφον Κύριλλον (Gloss. Graecobarb.) «ἡμερόδρομοι, οἱ ταῖς βασιλικαῖς διατάξεσι ταχύτητα διακονούμενοι», *τουτέστι βασιλικοὶ Ταχυδρόμοι.*

(361) Praeceptum jus captionis, id est, Entolin, *τὸ γαλλιστὶ λεγόμενον* sauf-conduit.

(362) Tutore opus est, quos defensores paras ».

(363) Ἀτελὲς χωρίον τοῦ κειμένου.

(364) Ἐξεκιὴλ ΙΓ'. 18. Ἐξέφυγε τοῖς ἐκδόταις τὸ προφητικὸν τοῦ ῥητοῦ.

(365) Hoc Deus vult! Αὐτὸν τοῦτον τὸν ἐξορκισμὸν, ὃν ὁ Λατινεπίσκοπος ἐνταῦθα μαινόμενος ἐκφέρει, τοὺς Λατίνους ἐξανιστῶν κατὰ τοῦ γένους τῶν Γραικῶν, ἐπιφωνεῖ μετὰ παρέλευσιν 430 ἐνιαυτῶν καὶ ὁ περίφημος ἐκεῖνος Πέτρος Ἐρημίτης ἐν τῷ διεγεῖραι τοὺς Λατίνους εἰς τὴν Σταυροφορίαν, ἧς τ' ἀποτελέσματα μετ' ὀλίγον ἀπέβησαν ὀλέθρια πρός τε τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὴν τῆς ἡμετέρας πατρίδος αὐτονομίαν. Παράδοξον δὲ, ὅτι διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐπιφωνήματος ἐξήγειρε καὶ ὁ Μωάμεθ ἐξ Ἀνατολῆς τὴν ἐνσκήψασαν ἐπὶ τοῦ γένους ἡμῶν Ἀραβικὴν καταιγίδα. Τὸ μὲν λατινικὸν Deus vult, εἰς ὃ κατὰ μέρος ἡ τῶν Εὐρωπαϊκῶν φώτων ἀνάπτυξις ἀποδίδεται διὰ τῆς Σταυροφορίας, βιάζει κατὰ τὴν ΙΓ'. ἑκατονταετηρίδα τὰς πύλας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ δημιουργεῖ ἐφήμερόν τινα λατινικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀντὶ τῆς ἀποδρασάσης Γραικορωμαϊκῆς· τὸ δὲ Μωαμεθανικὸν, ὁριστικῶς καὶ κατὰ κράτος ἔπειτα διαλύει τὴν ῥωμαϊκὴν ταύτην τῶν Αὐγούστων καθίδρυσιν, ὅπως εἰς νέαν φάσιν ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία μεταβῇ. Ἀλλ' ἂν αἱ ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ ἐπικελεύσεις τοῦ Λατινεπισκόπου μας, αἱ τοῦ Ἐρημίτου, καὶ τοῦ Μωάμεθ ἐξέλυσαν ἔθνη καὶ λαοὺς κατὰ τῆς φυλῆς ἡμῶν, ὅμως σήμερον οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι ἕτερόν τι Deus vult, θεοπρεπέστερον ἴσως τῶν τοῦ μεσαιῶνος ἐκείνων, ἐγγεγλυμμένον ἦν ἐπὶ τοῦ ἐπιταφίου λίθου τῆς μεσαιωνικῆς αὐτονομίας μας!

(366) Ἐκκλησιαστικά τινα μνημεῖα τῆς Δ', Ε', καὶ ΣΤ', ἑκατονταετηρίδος μαρτυροῦσιν, ὅτι ἕως ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων ἡ Ἀπουλία καὶ ἡ Καλαβρία ἀνήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ῥώμης, ἐξ ὧν ἀναφέρομεν τὴν ἐπιστολὴν Ἰννοκεντίου τοῦ Α'. (417 Μ. Χ.) πρὸς Ἀγαπητὸν καὶ Μακεδόνιον Ἀπουλίας ἐπισκόπους (Ἐπιστ. Δ'.), ἑτέραν δ' ἐπιστολὴν Κελεστίνου τοῦ Α'. (432 Μ. Χ.) πρὸς τοὺς ἐπισκόπους Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας (Ἐπιστ. Γ'. παρὰ Λαββαίῳ), καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου (Ἐπιστ. ΚΑ'. Βιβλ. Δ'.) πρὸς Πέτρον ἐπίσκοπον Ὑδροῦντος, δι' ἧς ἐπιτάσσεται οὗτος νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς Βρεντησίου, Λιππῶν, καὶ καλλιπόλεως Ἐκκλησίας, καὶ νὰ διοργανώσῃ τὰς τῶν νέων ὑποψηφίων ἐκλογάς. Ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ γενομένη κατάκτησις τῆς Ἰταλίας ἐτροποποίησε τὰς ἐκκλησιαστι-

κὰς σχέσεις τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων, ὥστε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνακηρυχθείσης κέντρου πολιτικοῦ, ἡ βασιλεύουσα συνεχῶς ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ἐπενήργησε. Τότε, καί τινες τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς μεσημβρινῆς χερσονήσου ἀποσπασθεῖσαι ἐπί τινα χρόνον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ θρόνου, ἀνήχθησαν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως, ὅθεν καὶ ἔλαβον τὰς ἀνωτάτας διαταγάς. Πρῶται δὲ ἡ Ἀπουλία καὶ ἡ Καλαβρία ἀπεστάτησαν τῆς Παπικῆς ἐξουσίας, καὶ ὑποτελεῖς ἐτάχθησαν τῷ Πατριάρχῃ ἐν ἔτει 732, ὅτε μεταδιδομένης καὶ πλατυνομένης τῆς Εἰκονομαχίας ἐν Ἰταλίᾳ, Λέων ὁ Ἴσαυρος ἐξημμενίσθη τὸν κλῆρον τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας, ὑφηγουμένου τοῦ Εἰκονοκλάστου, καὶ ζηλωτοῦ Πατριάρχου Ἀναστασίου (Adriani I. Papae Epist. ἐν τέλει τῆς Β'. Νικαιαν. Συνόδου). Οὕτω πως ἐν Καλαβρίᾳ διέκειντο τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ τῆς Ἑλληνίδος μέχρι τοῦ ἐν Καπύῃ καὶ Βενεβενδῷ σχηματισμοῦ ἡμιανεξαρτήτων τινῶν ἡγεμονιῶν, ἢ ὀρθότερον ἄχρι τέλους τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Φραγκικῆς δεσποτείας. Ἡ καθίδρυσις τῶν πολιτειῶν τούτων χρόνον μακρὸν προεστάτευσε τὸν Ἐκκλησιαστικὸν Ἑλληνισμόν, συχνάκις, ἄλλως τε, ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς Παπῶν ἐπιβουλευόμενον, καὶ διὰ μέσων πλαγίων ἐπηρεαζόμενον. Ὅθεν, ἐφ' ὅσον αἱ ἡγεμονίαι αὗται διέμειναν εἰς τὸ Γραικικὸν σκῆπτρον ὑποτελεῖς, ἡ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀνατολικῶν τελετῶν δὲν διεφιλονεικήθησαν· Ἀλλ' ὅτε διὰ τοὺς πολιτικοὺς κλόνους τῆς Ῥώμης, καὶ τὴν κατὰ πᾶσαν Ἰταλίαν ἐπαγεῖσαν ἀναρχίαν, προσεκλήθη παρὰ τοῦ Πάπα εἰς βοήθειαν τὸ ξίφος τοῦ Ὄθωνος, ὁ δὲ Ὄθων εὖ τε καὶ χεῖρον ὑπεξῆρε τὰς ἡγεμονίας ἐκείνας ἐκ τῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον ὑποταγῆς, τότε τινὲς τῶν ὑποκειμένων Ἐκκλησιῶν, αἱ πρὸς τὴν Ῥώμην μάλιστα πλησιέστεραι, ἀπεστάτησαν, ἐνεργοῦντος κυρίως τοῦ ἡγεμόνος Βενεβενδοῦ, τοῦ εἶτα συγχωνεύσαντος ἐν τῷ ἰδίῳ κράτει καὶ τὴν Καπύην, αὐτοῦ, ὅστις τραγελαφικῶς, καὶ κατὰ μίμησιν τοῦ Πάπα ἀνηγορεύθη Πρίγκηψ κοσμικὸς ἅμα καὶ ἀρχηγὸς πνευματικός, ἢ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐπικρατείας του. Διηγεῖται ὁ Λιουτπράνδος ἐν τῷ παραγράφῳ τούτῳ τῆς Πρεσβείας, ὅτι ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Πατριάρχης Πολύευκτος ἐπειράθησαν διὰ τῆς παλινορθώσεως τῆς ἑλληνίδος φωνῆς ἐν ταῖς ἱεροτελεταῖς νὰ ἐξελληνίσωσιν αὖθις τοὺς τόπους ἐκείνους, τουτέστι, νὰ δια-

δώσωσιν ἀπὸ Ἀπουλίας εἰς τὴν ἐπίλοιπον μεσημβρινὴν Ἰταλίαν, ὡς ἡμεῖς εἰκάζομεν, τὰ σπέρματα τῆς Γραικικῆς ἐθνότητος καὶ κυριαρχίας. Ἀλλὰ, μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι τὴν πρεσβείαν ταύτην ὁ Λιουτπράνδος συνέγραψε μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Κρεμώνην, δηλαδὴ, παρελθόντος τοῦ ἔτους 968, καὶ πιθανῶς ἀρχομένου τοῦ 969. Τοῦ δὲ Λιουτπράνδου διατρίβοντος εἰσέτι ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦγουν τρέχοντος τοῦ ἔτους 968, ὁ Ἰάπας Ἰωάννης ΙΓ'. αὐτὸς ὢν οἱ νῦν Βυζαντινοὶ ἀπογιγνώσκουσιν, ἐπὶ τῆς Γερμανικῆς λόγχης στηριζόμενος, καὶ τὴν εὐκαιρίαν χρήσιμον κρίνων, συνιστᾷ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν δύο νέας Ἀρχιεπισκοπὰς, ἃς βούλεται νὰ ποιήσῃ ἑστίας Ἰταλισμοῦ καὶ Παπισμοῦ, τὴν τῆς Καπύης, δηλαδὴ, ἔνθα καὶ κατέφυγεν ὑπὸ Ῥωμαίων διωχθεὶς, καὶ τὴν τῆς Βενεβενδοῦ, ἣν ὅμως εἰς ἀρχιεπισκοπικὴν ἀξίαν δὲν ἤγειρεν, ἢ μετὰ τὴν εἰς Ῥώμην ἐπάνοδόν του. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἡγεμὼν Βενεβενδοῦ Πάνδολφος, ἐκτὸς τοῦ ὠμοφορίου, ἔλαβεν ἔτι παρὰ τοῦ Ἰάπα καὶ τὸ προνόμιον τοῦ χειροτονεῖν δέκα ἐκ τῶν ψηφοφόρων ἐπισκόπων του (suffraganei), ὧν τὰς ἐπαρχίας ἐπαριθμοῦσιν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱστορικοὶ, (Fleury, Βιβλ. 56, Κεφ. 26), ὥστε, διὰ τοιαύτης ἀντενεργείας, καὶ δι' ἄλλων μέσων ἐπακολούθων, τὸ σχέδιον τοῦ Νικηφόρου ἢ ἀπέμεινεν ἀτελεσφόρητον, ἢ δὲν ἐξετελέσθη πάρεξ εἰς μόνας τὰς πόλεις ὅσαι ὑπέκειντο τοῖς Γραικοῖς. Ἀληθὲς, ὅτι αἱ πόλεις αὗται, μάλιστα αἱ παραθαλάσσιαι τῆς Ἀπουλίας, ἐπὶ ἕτερα ἑκατὸν ἔτη ἐχρησίμευσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γραικῶν ὡς ὁρμητήρια προσηλυτισμοῦ ἑλληνικοῦ, κέντρα διαρκοῦς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν λατινικῶν ἐθίμων καὶ διαταγμάτων. Ἡ ἱστορία τῆς ἐποχῆς γέμει ἀντιζηλιῶν, ἐρίδων, συχνάκις μικροῦ λόγου ἀξίων, ἀγώνων ὧν κύριος σκοπὸς, ὡς ἐναργῶς σήμερον φαίνεται, ἦτο μᾶλλον ἡ ἐπιθυμία τοῦ ὑπερκρατῆσαι κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας, ἢ ὁ ζῆλος τῆς ἀληθείας. Οἱ ἡμέτεροι λ. χ. ψέγουσι τοὺς λατίνους διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων, διὰ τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου ὅτι ἐσθίουσι ζῶα πεπνιγμένα· οἱ δὲ λατῖνοι ἀποστρέφονται ἡμᾶς, διότι χειροτονοῦμεν εὐνούχους Πατριάρχας, καὶ καλοῦμεν Οἰκουμενικοὺς τοὺς ἐκτομίας αὐτούς, κτλ. Ὁ ἀνταγωνισμὸς καὶ τὸ Γραικικὸν κράτος ἐκνευρίζονται, ἅμα ὡς ἐμφανισθῇ ἐπὶ σκηνῆς Εὐρώπης ἡ νέα καὶ τρομερὰ τῶν Νορμανδῶν ἰσχύς. Οἱ

Ἄραβες οὗτοι τῆς Χριστιανωσύνης, ἥρωες ἅμα καὶ πειραταὶ, βασιλεῖς τε καὶ φερέοικοι τυχοδιῶκται, ἐξελάσαντες ποῦ μὲν τοὺς Ἄραβας, ποῦ δὲ τοὺς Γραικοὺς ἐκ Σικελίας, Ἀπουλίας, καὶ Καλαβρίας, ἐπανήγαγον τὰς Ἐκκλησίας τῶν τόπων τούτων εἰς τὴν προτέραν τῆς Ῥώμης ὑποταγήν. Ἡ δὲ τύχη τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου, ὅθεν καὶ ἡ τῆς Γραικικῆς ἐθνότητος, ἠκολούθησε πιστῶς τὴν τύχην τῆς ὀρθοδόξου λειτουργίας. Διότι ἐν μὲν τῇ Ἰταλικῇ ἠπείρῳ, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ ἔθιμα τὰ ἀνατολικὰ ἐξασθενίζονται βαθμηδὸν καὶ χαννοῦνται, διὰ τὴν ἄμεσον τῆς Ῥώμης ῥοπὴν, καὶ τὴν τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων περισσοθρησκείαν, εἰ καὶ πολλὰ τῶν ἐκεῖ μοναστηρίων ἐπὶ διακοσίους ἔτι καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτοὺς διαφυλάττουσι τὰς συνήθεις τῆς Ἐκκλησίας μας τελετὰς, καὶ τὴν χρῆσιν τῆς Ἑλληνίδος ἐν τῇ λειτουργίᾳ, εἰ καὶ πλεῖστοι τῶν κληρικῶν, τὸ ἐπικρατοῦν τότε σχῆμα τοῦ Ἁγίου Βενεδίκτου ἀποφεύγοντες, διαμένουσι πιστοὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, καὶ μονάζοντες πολιτεύονται μᾶλλον ὡς Γραικοὶ, ἢ ὡς Λατῖνοι (Ὅρα περὶ τούτων τὸ πολύτιμον σύγγραμμα τοῦ Rodotà, Storia del Rito Greco in Italia, T. I.). Πρόσθες καὶ τὰς συνεχεῖς παλιρροίας τοῦ πληθυσμοῦ, τὰς ἀποικίας, τὰς μεταναστεύσεις, καὶ ἄλλα παρόμοια, δι' ὧν ἡ χρῆσις τῆς ἑλληνίδος ταχύτερον ἐξέλιπεν ἐν τῇ Ἰταλικῇ ἠπείρῳ, ἢ ἐν τῇ νήσῳ Σικελίᾳ. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ τῶν νήσων μόνωσις πολλάκις ἀπήλλαξεν, ἢ τοὐλάχιστον ἔσωσεν ἐπὶ μακρότερον τοὺς ἐγκατοίκους ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐκείνων ἐπιμιξιῶν, αἵτινες εἰς τὰς ἠπείρους ἐπέφερον ἐν βραχεῖ χρόνου διαστήματι τὴν ἀλλοίωσιν τῶν ἰθαγενῶν χαρακτηρισμάτων; Ἡ διάλεκτος καὶ τὰ ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων ἐπιζῶσιν ἐν Σικελίᾳ σχεδὸν ἄχρι τελικῆς ἁλώσεως Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπιγραφαὶ τῆς Σαρακηνικῆς ἐποχῆς οὐκ ὀλίγαι μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ, ἡ γλῶσσα τοῦ ἡμετέρου μεσαιῶνος, κοινῶς τότε ἐπεκράτει. Λάβε τὸ Ἀρχαῖον Πάνορμον τοῦ Ἀββᾶ Μόρδου, καὶ διάτρεξον, περιεργείας χάριν, τὰ ἐπισυνημμένα συμβολαιογραφικὰ μνημεῖα. Ἐξάγεις ἐκ τῶν ἑλληνικῶν ἐκείνων πράξεων, ὅτι ἂν καὶ εἰσήχθη ἡ Ἀραβικὴ, ἂν καὶ χρῆσις ἐγένετο τῆς Λατινίδος ἐπί τε Ἀράβων καὶ Νορμανδῶν, ὅμως ἡ ἑλληνικὴ τοσοῦτον ἕως τότε τῶν ἄλλων ὑπερίσχυεν, ὥστε τὰ πλεῖστα τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ διπλωμάτων συνετά-

σοντο παρὰ τῶν κυριαρχούντων ἑλληνιστί. Συμφωνεῖ δὲ πρὸς τοῦτο καὶ ἡ νομισματική. Τινὰ γὰρ τῶν Νορμανδικῶν νομισμάτων φέρουσιν ἑλληνικὴν τὴν ἐπιγραφήν, πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτὰ τὰ δημοσιευθέντα ἤδη χάλκινα τοῦ Βοημούνδου καὶ τῆς δυναστείας του. Πῶς δ' ἐκαλεῖτο ὁ Γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας ἐπὶ Νορμανδῶν; Ὑπεγράφετο ἑλληνιστὶ *Κληρικὸς Γραικὸς καὶ Λατῖνος*· ὅθεν καταφαίνεται, ὅτι ὁ τοιοῦτος ἀξιωματικὸς ὤφειλε νὰ λαλῇ ὡσαύτως καὶ νὰ γράφῃ ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, ὡς ἦτο ἐπὶ Κικέρωνος, ὅτε ὁ ἔξοχος ῥήτωρ προσεκλήθη παρὰ τοῦ Σικελικοῦ δικαστηρίου ν' ἀγορεύσῃ καὶ ἑλληνιστί. Δίγλωσσον εἶναι τὸ δίπλωμα ὑπὸ χρονίαν 7 Νοεμβρίου 1086, δι' οὗ ὁ Δοὺξ Ῥογέριος, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ῥοβέρτου Οὐϊσκάρδου, παραχωρεῖ κτήματά τινα τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ἐκκλησίας Πανόρμου. *Δίγλωσσον* ὡσαύτως καὶ τὸ ἕτερον τοῦ αὐτοῦ ἔτους δίπλωμα, δι' οὗ ὁ *Κώμης Καλαβρίας καὶ Σικελίας Ρουκέρης* καθιδρύει θρόνον ἐπισκοπικὸν ἐν τῇ πόλει Σικελίας Μιλήτῳ (Vito Capialbi, Memorie per servire alla Storia della Santa Chiesa Mileteso, Napoli, 1835). Ἰδοὺ δεῖγμα τῆς γλώσσης ἐν ᾗ συνετάχθη τὸ δίπλωμα αὐτό. «Ὡς ὅτι αἱ ἐκκλησίαι » τῆς Βιβώνης καὶ τῆς Ταυριανῆς ἐπισκοπῆς διὰ τὰς πραχθεί- » σας ἁμαρτίας ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν ἀκατοίκηται καὶ ὀ- » λεσμέναι· κἀγὼ Ῥουκέρης, Θεοῦ χάριτι Κώμης Καλαβρίας » καὶ Σικελίας, προνοίᾳ Θείᾳ ἡμῶν ἐγγίσασα, ὡς ἐπέγνων, ἠθέ- » λησα αὐτὰ τὰ δύο καθήματα εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἀνεγείρειν τοῦ » Μιλήτου· καὶ αὐτὴ ἡ μία οὔτε τῆς Βιβώνης, οὔτε τῆς Ταυ- » ριανῆς ὀνοματίζεσθαι, ἀλλὰ τοῦ Μιλήτου, ἣν Θεοῦ εὐδοκοῦν- » τος εἰς ὄνομα τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς καὶ ἀρχιε- » ρέως Νικολάου πεποίηκα· ταύτην ἕνεκα εἰς τὸ στερεῶσαι εἰσ- » ῆλθον εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τοῦ ἐνδόξου » Κορυφαίου Πέτρου, Πάπα Γρηγορίου ἑβδόμου, ὅστις δικαίαν » ἡμῶν αἴτησιν πληρωματίσαι ταχεῖς, ἔδωκεν ἡμῖν τετιμημένον » ἄνδρα, κύριον Ἀρνοῦλφον ὄνομα, καὶ εἰς ἐπίσκοπον κατέστησε » τῆς αὐτῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς Μιλήτου . . . . . »

Ἐπεται ἡ ὁροθεσία τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ὅπου ἑλληνικὰ τὰ πλεῖστα, ὀνόματα τῶν τόπων· οἷον ποταμὸς *Σκατόπλητος*, χωράφια τῆς *Παρασκευῆς*, ῥυάκιον τῆς *Ἰαννοῦς*, κουλτούρα τοῦ *Μικροῦ Χρήματος*, κ.τ.λ. Ἐπίσης, ἑλληνικὰ διατηροῦν-

ται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Βελλάνων, ἢ γεωργῶν οὓς ὁ Ῥογέριος δωρεῖται τῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ, Νικηφόρος Ἀδαυλίτης, Ἰωάννης Ἀναφαγᾶς, Νικόλαος Στραβοπόδης, ὁ Μελαγρῖνος σὺν τῶν παίδων του, ἱερεὺς Πέτρος τῆς Χιονάτης, τὰ παιδία τοῦ ἱερέως Εὐπράξη, παπᾶ Κωνσταντῖνος Χρυσοϊάννης, Βασίλειος Κουτσοχέρης, κ.λ.—Δι' ἑτέρου διπλώματος τοῦ ἔτους 1095 ὁ αὐτὸς Ῥογέριος ἀφιεροῖ τῇ ἐκκλησίᾳ Πανόρμου 75 Σαρακηνοὺς γεωργοὺς, καὶ 11 βόας. Τὸ μὲν κείμενον ἐγράφη ἑλληνιστὶ, ἡ δὲ καταγραφὴ τῶν Σαρακηνῶν ἀραβιστὶ (Vincenzo Mortillaro, Catalogo de Diplomi esistenti nel Tabulario della Cattedrale di Palermo· Palermo, 1842). «Τὸν » φευρουάριον μῆνα εἰς τὰ ιβ, ὄντος ἐμοῦ Κόμητος » Ῥωκερίου εἰς τὴν Πάνορμον, δέδωκα εἰς τὴν ὑπερ» αγίαν Θεοτόκον ὑπὲρ ψυχικῆς μου σωτηρίας, καὶ ὑ» πὲρ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἐμοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰορ» δάνου, ἀγαρηνοὺς οέ, δέδωκα αὐτῇ καὶ βοΐδια ιά κ.τ.λ.» —Ἐν ἔτει 1141 ὁ νεοφώτιστος Ῥογέριος Ἀχμὲτ δωρεῖται τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Πανόρμου τρεῖς ἀγρούς· ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος ἡ ἑλληνικὴ προφορὰ καὶ γραμματικὴ ἐπαισθητῶς παρεφθάρησαν. Φυλάττομεν τὴν ὀρθογραφίαν. «Ὀ» φείλει τὸν ἐν ἀληθείᾳ χριστιανὸν ὄντα καὶ καλούμενον τῷ τοι» ούτῳ ὀνόματι, τὰ σωτήρια καὶ αἰώνια καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βα» σιλείαν ἐξελέξασθαι, ἢ μᾶλλον τὰ πρόσκαιρα, καὶ μὴ μένοντα ἐπι» θυμᾶν καὶ συνάγειν περιφερόμενα πρὸς τὴν τῆς προσκέρου ζωῆς » χρήσιν. Ὅθεν ἐγὼ Ῥογέριος ὁ ἐν τῇ τῶν Ἀγαρηνῶν θρεσκίᾳ » ποτὲ καλούμενος Ἀχμὲτ, ὁ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ » ἡμῶν καὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας » μητρὸς αὐτοῦ, καὶ τῇ ῥιγικῇ χάριτι πρὸς τὸ ἅγιον φώτισμα » ἀνακαλεσθεὶς, καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος καταξιωθεὶς, καὶ » παρὰ τοῦ κράτους τῆς ῥηγικῆς ἐξουσίας πλῆστα καὶ διάφορα » χαρίσματα ἀναλαβὼν, διὰ τοῦ παρόντος ἐμοῦ σιγιλλίου δήλα » ποιῶ τοῖς πᾶσιν.....» Ἕπεται τοῦ ἀττικίζοντος προοιμίου ἡ ὀροθεσία, συντεταγμένη εἰς ὕφος πάντως νεοελληνικόν. Ἐν ἑτέρῳ δὲ διπλώματι τοῦ ἔτους 1145 καταγράφονται τα ὀνόματα χωρικῶν τινῶν δωρηθέντων τῇ ἀνωειρημένῃ Ἐκκλησίᾳ· » Οἱ παῖδες τοῦ Χαττούνη, Ἀρκουδία τοῦ λευκοῦ, σὺν τῶν » παίδων αὐτῆς, οἱ παῖδες Βασιλείου Κουτσοχερίου

» Νικόλαος ὁ Κονδὸς, Πέτρος ὁ Θυριάρης σὺν τῶν ἀδελ-» φῶν, ὁ Λαμπάσης..... ὁ Γλυκομαχέρης, ὁ Λέων τοῦ » Προκόπη, ὁ Μοῦλος, ἡ συγγένησσα αὐτοῦ σὺν τοῦ υἱοῦ,» κ.λ. Βέβαια ἡ γλῶσσα τῶν λογίων ἐτηρήθη καθαρεύουσα μέχρι τέλους, καὶ ἀρκούντως ἀττικίζουσα, ὡς ἡ τοῦ Γλυκᾶ, τοῦ ἐκ Σικελίας χρονογράφου, ὡς ἡ τῶν Ὕμνων τοῦ Ἰωσήφου, καὶ μέχρι τινὸς ἡ τῆς μεταφράσεως τῶν Νόμων Φριδερίκου τοῦ Β'. βασιλέως Σικελίας, ἥτις κατὰ δυστυχίαν ἀδημοσίευτος εἰσέτι μένει. Ἡ ἀγοραία, ὅμως, καὶ καθομιλουμένη παρήκμασεν ἀπὸ 14'. ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς· ἐν δὲ τῇ γραφῇ οὕτως ἠλλοιώθη καὶ ἡ ὀρθογραφία ἕνεκα τῆς ὁσημέραι νοθευομένης προφορᾶς, ὥστε αἱ σωζόμεναι ἐν τοῖς κοιμητηρίοις ἐπιγραφαὶ καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν ἐκκλησιῶν πράξεις οὐδεμίαν πλέον ποιοῦσι διάκρισιν ματαξυ τοῦ Κ καὶ τοῦ Χ, τοῦ d Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ δ ἑλληνικοῦ, ἀναμέσον τοῦ ι, τοῦ υ, τοῦ η, τοῦ οι, τοῦ υι, καὶ τῶν ὁμοφώνων διφθόγγων. Τοῦτ' αὐτὸ ὡς ἔγγιστα παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν ἐπὶ βαμβακίνου χάρτου πολύτιμον ἐπιγραφὴν, ἥτις διατηρεῖται ἐν τῇ τῆς Πανόρμου μονῇ τοῦ Σωτῆρος. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἣν πάντες ἀποδίδουσι πρὸς τὴν γνωστὴν προστάτιδα Σικελίας, τὴν Ἁγίαν Ῥοσαλίαν, καὶ ἥτις ἐνιαυσίως ἐκτίθεται ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου μετὰ τῶν λειψάνων τῆς Ἁγίας, ἔχει οὕτως· « Ἐγὼ, ἀδελφὴ Ῥωσαλία Σινηβάλδη, βάνω ἐτοῦτο τὸ ξύλο τοῦ ἐδικοῦ μου Ἀφεντὸς εἰς τὸ μοναστίρι τὸ οποῖον παντοτινὰ τὸ ἀκολούθησα. » Ἤκμασεν ἡ ἁγία Ῥοσαλία εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Γλυκᾶ, ἀπεβίωσε δὲ τῷ 1160. Ὅτι δὲ ἡ νεοελληνικὴ ἐπέζησεν ἐν Σικελίᾳ εἰς τὴν ἅλωσιν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὴν δουλείαν τοῦ γένους ἡμῶν, τοῦτο καὶ ὑφ' ἑτέρων ἔτι μνημείων ἐξάγεται (Βλ. τὸ τοῦ Πανιερωτάτου Κρίσπου, ἐφημερίου τῆς ἐν Πανόρμῳ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου τῶν Γραικῶν, Discorso intorno al dialetto parlato e scritto in Sicilia, etc.) Καὶ ἴσως ἡ χρῆσις τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἐσώζετο σήμερον ἔτι παρα τοῖς Σικελοῖς, χωρὶς τῆς Βούλλας τοῦ Σίξτου Δ'. ἥτις, τελούσης τῆς 15'. ἑκατονταετηρίδος, κατήργησε διόλου ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἀντικαταστήσασα εἰς τὰς ἱερὰς ἐλετὰς τὴν λατινικήν. Ἐκλειψάσης τῆς ἑλλη-

νίδος φωνῆς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ἐπληρώθη τοῦ Πλάτωνος τὸ ῥητὸν, εἴς τινα τῶν ἐπιστολῶν του παραδεδομένον· « ἥξει δὲ εἰς ἐρημίαν Ἑλληνικῆς φωνῆς Σικελία πᾶσα. » Ἀλλ' ἂν καὶ κατὰ Μόσχον (Ἐπιτάφ. Βίωνος, Εἰδ. Γ'.)

«. .... τὸ μέλος τέθνακε, καὶ ὤλετο Δωρὶς ἀοιδὰ, »

τὸ Σικελικὸν, ὅμως, Γλωσσάριον (Mortillaro Dizionario del Dialetto Siciliano, T. 2.) ἐμπεριέχει λείψανα τῆς νεωτέρας δωρίδος καὶ τῆς νεοελληνικῆς ἀνεκτίμητα, περιμένοντα τοῦ Ἕλληνος ἐτυμολόγου τὴν ἔρευναν. Ἐν αὐτῷ λέξεις πάμπολλαι σώζονται τῆς νῦν παρ' ἡμῖν καθομιλουμένης, ἰταλικὴν λαβοῦσαι τὴν κατάληξιν καὶ τὴν προφοράν. Τὰ ὀνόματα φυτῶν, ἰχθύων, πτηνῶν, γεωργικῶν τινων ἐργαλείων, διαφυλαχθέντα εἰς τὸ στόμα τῶν ἀπηλλοτριωμένων ἐκείνων ὁμοεθνῶν μας, καλλωπίζουσιν ἐνίοτε τοὺς περιπαθεστέρους στίχους τῆς δημώδους αὐτῶν λυρικῆς. Διὸ, ἡ διερμήνευσις καὶ γενεαλόγησις τῶν λειψάνων τούτων τῆς Σικελιζούσης ἑλληνίδος ἀποτελεῖ μερίδα οὐκ εὐκαταφρόνητον τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου. Καθὼς γὰρ νομίσματά τινα τῆς ἀρχαιότητος, εἰς ἄλλον αἰῶνα, ἢ διάφορον δυναστείαν μεταβάντα, ἔλαβον μὲν τὸ προσεπίσημον τοῦ νέου ἄρχοντος, ἐτήρησαν δὲ καὶ τὸν προγενέστερον τῆς πολιτείας τύπον, τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις τοῦ Σικελικοῦ, καὶ Νεαπολιτικοῦ Γλωσσαρίου, καί τοι στολὴν Ἰταλικὴν ἐνδυθεῖσαι, ἀλλὰ διαφυλάττουσιν εἰς τοὺς φθόγγους αὐτῶν τὴν μνήμην τῆς καταγωγῆς των, μαρτυροῦσιν εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν οὐσίαν, ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ ὑστάτη πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ὑφίσταται τοῦ πανδαμάτορος χρόνου τὰς βολάς.

(367) Τὴν αἰσχρὰν καὶ σκανδαλώδη τοῦ Πατριάρχου τούτου διαγωγὴν ἀνάγνωθι εἰς Ζωναρᾶν, Βιβλ. ς'. § 22, καὶ εἰς Κεδρηνὸν σελ. 638.

(368) Αἱ γραφαὶ πᾶσαι φέρουσιν ἐσφαλμένως, τὴν λέξιν Eunuco διὰ κεφαλαίου στοιχείου. Ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔλαβε Πατριάρχας τε καὶ ἐπισκόπους εὐνούχους τὸ σῶμα, οὐχὶ δὲ καὶ τ' ὄνομα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, μάλιστα, ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐνούχων ἐπερίσσευσεν οὐ μόνον ἐν τῇ Αὐλῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς ἐπικρατείας. Ὁ Κεδρηνὸς, τὰ τῆς Εἰρήνης διηγούμενος, κατηγορεῖ « τὸν πολὺν τῶν εὐνούχων ἐσμὸν, » καὶ ἀναφέρει γνωμικόν τι τότε διαθρυλλού-

μενον περὶ τῆς τῶν ἐκτομιῶν κακοηθείας. Ἀποδίδεται αὐτὸ πρός τινα Χρυσαόριον, ὃν ὁ χρονογράφος καλεῖ θαυμασιώτατον, καὶ ὅστις εἶπε πρός τινα μεγιστάνα « Εἰ μὲν ἔχεις εὐνοῦχον, φόνευσον· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις ἀγόρασον καὶ φόνευσον » Ἡ ἐπὶ πλούτῳ περιβόητος Δανιηλὶς ἐδωρήσατο σὺν τοῖς ἄλλοις τῷ αὐτοκράτορι Βασιλείῳ ἑκατὸν εὐνούχους « Ἤδη γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἡ πλουτοκράτωρ ἐκείνη γραῦς, ὅτι ἀεὶ τυγχάνει χώρα τοῖς σπάδοσι τούτοις εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἐν τούτοις ὑπὲρ τὰς μυίας ἐν ἔαρος ὥρᾳ κατὰ προβάτων σηκὸν ἀναστρέφονται » (Κων. Πορφυρογ. § οδ'.) Μὴ λησμονήσωμεν δὲ καὶ τὸ περιστατικὸν τοῦ σπουδογελοίου ἀλλὰ καὶ σκληροῦ ἐκείνου Μαρκίωνος Καμερίνου, περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνωτέρω, ὅστις ἐκτομίας πεποίηκε πάντας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας Γραικοὺς, προτιθέμενος, ὡς ἔλεγε, νὰ φιλοδωρήσῃ πρὸς τὸν ἀνταγωνιστήν του, τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως, ὁλόκληρον Εὐνούχων τάγμα, ὅπως διὰ τούτων στολίσῃ τοὺς κοιτῶνας τῶν ἀνακτόρων του. Γνωστὸν, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ἐντὸς τῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρχον μοναστήριά τινα ὑπ' εὐνούχων κατὰ μέρος συντεθειμένα. Ὁπωσδήποτε, ἂν ὁ τότε ἐν τῇ νήσῳ Λευκάδι ἀρχιερατεύων ἦν κατὰ γνώμην τοῦ Λιουτπράνδου ἐκτομίας, βέβαια, ὅμως, Εὐνοῦχος δὲν ὠνομάζετο. Εἰς τὸν κατάλογον τῶν Μητροπολιτῶν Λευκάδος, ὃν ὁ Κ. Ῥαγκαβῆς ἐδημοσίευσεν (Ἑλληνικὰ, Τ. 2·) οὐδὲν ὄνομα τοιοῦτον ἀναφέρεται. Ἀληθὲς, ἄλλως τε, ὅτι περὶ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λιουτπράνδου, διακόπτεται τῶν ἀρχιεπισκόπων ἡ σειρά.

(369) Veritatem dico, non mentior. Συχνάκις αἱ ἐπιβεβαιώσεις ἐπαναλαμβάνονται. Τὰ συνήθη μαρτυρήματα τῶν ψευστῶν.

(370) Paximacium. Ὅρα Κοραῆ, Σημ. εἰς Πτωχοπρόδρομον, σελ. 259, καὶ τὰ Γλωσσάρια Γολδάστου, Ῥιγαλτίου, Δουκαγγίου καὶ Μεουρσίου. Ὁ Τζέτσης (Ποικ. Ἱστ. Χιλ. ΙΑ'.) καλεῖ τὸν δίπυρον ἄρτον παξαμάτιον, διαφόρως τοῦ Σουΐδα, ὅστις καλεῖ αὐτὸν Παξαμᾶν, τὴν λέξιν ἀποδίδων εἰς λατινικὴν ἀρχὴν,

« Μὴ γὰρ τὸ παξαμάτιον μάζαν, ἀλλ' ἄζαν λέγε ».

(371) Στίχοι ἴσως Ὁρατινοί.

« Incipit et claudit coenam lactuca tenacem,
Claudere, quæ coenas lactuca solebat avorum ».

Ἀφοῦ ὁ εὐτραφὴς καὶ φιλοτρόπεζος ἔπαρχος Κρεμώνης, ὁ σύν-

δειπνος καὶ συμπότης τοῦ αὐτοκράτορος Ὄθωνος, κατακόρως ἐχλεύασε τὴν λιτὴν τράπεζαν τοῦ Νικηφόρου, ἰδοὺ νῦν ἐπιχλευάζει καὶ τοὺς ἡμετέρους ἐπισκόπους ὅτι κοκκαλίζουσι παξιμάδιον, πίνουσι βάλνιον εἰς μικρότατα ποτήρια, καὶ διάγουσι βίον ἀπέριττον, νηφάλιόν τε καὶ ἁπλοϊκόν. Δικαίως δὲ θαυμάζει ὁ παχυτράχηλος λατινεπίσκοπος τ' ἀσκεύαστα ἤθη τῶν ἡμετέρων, αὐτὸς ὅστις, ὡς ἀλλαχοῦ ὁμολογεῖ, τὴν ἀνθρωπίνην μακαριότητα συνηθάνετο ἐνώπιον ὀπτοῦ χοιριδίου. Πρὸς ἀπαρτισμὸν τῆς εἰκόνος ταύτης τοῦ ἀνατολικοῦ ἐπισκόπου, παραθέτομεν τῆς ἐξῆς περιγραφὴν τῶν ἠθῶν τῶν τότε ἐκκλησιαστικῶν τῆς Δύσεως, ἣν δίδει εἰς τὰ πονηρά του ὁ ἅγιος Πέτρος Δαμιανὸς (Opusc. 31, Cap 6). «Ditari cupiunt, λέγει περὶ Καρδιναλίων καὶ ἐπισκόπων, ut turritae dapibus lances Indica pigmenta redoleant; nt in chrystallinis vasculis adulterata mille vina flavescant; ut quocumque deveniunt, praesto cubiculum operosis et mirabiliter textis cortinarum phaleris induant. Sicque parietes domus ab oculis intuentium tamquam sepeliendum cadaver obvolvant. Mox etiam tapetis prodigiosas imagines praeferentibus sedilia sternunt; peripetasmata laqueribus, ne qui occiduum delabatur, opponunt. Deinde clientum turba dividitur. Alii siquidem Domino suo reverenter assistunt, nutumque ejus, si quid forte jubeatur, curiosa nimis, velut rimaores siderum, observatione custodiunt». Καὶ ἀκολουθεῖ καταλαλῶν ἄλλα χείρονα, ἅπερ σεμνότητος καὶ συντομίας χάριν παραλείπομεν.

(372) Στίχος τοῦ Βιργιλίου (Βιβλ. Γ'. στ. 56).

Auri sacra fames?

(373) Ὅτι ὑπερβολικοὶ ἦσαν οἱ φόροι ἐπὶ βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Κέρκυρα, πρὶν ἢ ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν κυριευθῇ, ἐτέλει κατ' ἔτος τῷ αὐτοκρατορικῷ ταμείῳ 150 λίτρας χρυσοῦ. Ὅρα περὶ τούτου τὰς Κερκυραϊκὰς Διαφωτίσεις τοῦ Μουστοξύδου.

(374) Νομίζομεν τὴν χρονολογίαν ἐσφαλμένην. Ἐνῷ ἀνέγνωμεν πρὸ ὀλίγου ὅτι ὁ Διουτπράνδος ἀφίχθη εἰς Λευκάδα Octavus Idus Decemb. τουτέστι τῇ 6 Δεκεμβρίου, βλέπομεν νῦν αὐτὸν ἀπερχόμενον ἐντεῦθεν Decimonono Kal. Decembris, καὶ εἰσορμιζόμενον εἰς Κέρκυραν Decimoquinto· ἐξ ὧν ἡμερῶν, ἡ μὲν δὲν ὑπάρχει, οὐδὲ δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἐν τῇ κατὰ Ῥωμαίους

ἀπαριθμήσει τῶν ἡμερῶν, ἡ δὲ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν 17 Νοεμβρίου· ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, αἱ μετὰ τὰς Ἴδας ἡμέραι, οὐ μόνον ὡς αἱ εἰκάδες, ἦγουν ὡς αἱ τῆς τρίτης δεκάδος τῶν ἑλληνικῶν μηνῶν ἀνάπαλιν ἐμετροῦντο, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀνομασίαν ἐλάμβανον παρὰ τοῦ ἑπομένου μηνός. Διὸ καὶ ἐνταῦθα, καὶ κατωτέρω ἐν τῷ Decimoquinto Kal. Decembris, προτείνομεν, πρὸς ἀκρίβειαν καὶ ἀποφυγὴν ἀτόπου, ν' ἀντικατασταθῇ εἰς τὸ Decembris τὸ Januarii, ἐνῷ γὰρ ἀπανταχοῦ τῆς πρεσβείας ὁ Λιουτπράνδος χρονολογεῖ κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ ἀρχαίου Ῥωμαϊκοῦ Καλενδαρίου, συγχύσεως πρόξενον νομίζομεν ἐν τῷ παρόντι παραγράφω τὸν νεωτερισμόν. Σημειωτέον ὅτι ὡς ἡμέραν τῆς εἰς Κέρκυραν ἀφίξεώς του προσδιορίζει τὴν 18 Δεκεμβρίου, Decimoquinto ad Coriphus pervenimus, ἀναφέρων κατωτέρω τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρας συμβᾶσαν ἔκλειψιν καὶ λέγων Post triduum autem, decimoquinto scilicet Kal. Decembr. ἐνῷ ὤφειλε νὰ εἴπῃ Decimosecundo τουτέστι τῇ 21, ὡς ἐν τῇ μεταφράσει ἡμεῖς ἐσημειώσαμεν. Τοῦτο δ' ἐνισχύεται καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Κουροπαλάτου, καὶ Λέοντος τοῦ Διακόνου οἵτινες κατὰ μίαν μόνην ἡμέραν παραλλάσουσι τοῦ Λιουτπράνδου, λέγοντες ὅτι ἡ ἔκλειψις συνέβη τῇ 22 Δεκεμβρίου. — Τὴν διασάφησιν ταύτην, καὶ τινας ἑτέρας ἔτι ὀφείλω πρὸς τὸν ἐκ Κερκύρας φιλομαθῆ καὶ χρηστὰς ἐλπίδας τῇ πατρίδι παρέχοντα νέον, Κ. Ἰωάννην Ῥωμανὸν, οὗ ὁ ζῆλος μὲ παρηκολούθησεν ἐν τῇ διευκρινήσει ἀσαφῶν τινῶν τῆς πρεσβείας χωρίων.

(375) Κορυφὼ, ἡ συνήθης κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὀνομασία τῆς νήσου Κερκύρας, προελθοῦσα πιθανῶς ἐκ τῆς δικορύφου της ἀκροπόλεως.

(376) Τὸν σεισμὸν καὶ τὴν ἡλιακὴν ἔκλειψιν ἀναφέρουσιν οἱ πλεῖστοι τῶν χρονογράφων. Ποιεῖται μνείαν καὶ τὸ ἀνέκδοτον χειρόγραφον, τὸ παρὰ τοῦ συντάκτου τῶν σημειώσεων εἰς τὸν Ζωναρᾶν (σελ. 106) μαρτυρούμενον, οὕτω λέγον «ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ τοῦ Κυρίου Νικηφόρου τοῦ βασιλέως ἔκλειψις ἡλίου περὶ χειμῶνα ἐγένετο· καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, σεισμὸς φοβερώτατος· τῷ δὲ σεισμῷ καὶ ὄμβρος ἄμετρος ἐπηκολούθησεν ἐπὶ ὥρας τρεῖς, καὶ πάλιν ὄμβρος τεθολωμένος σύμμικτος τέφρᾳ». Λέων δὲ ὁ Διάκονος ἐκτενέστερον διηγεῖται τὸ συμβεβηκός. «Ἔκλειψιν συνέβη περὶ χειμερινὰς τροπὰς τοῦ ἡλίου γενέσθαι, οἵαν μηδέπω συνέβη γενέσθαι τὸ πρότερον, πλὴν

Ἐκείνην την ἐπὶ τοῦ δεσποτικοῦ πάθους προβᾶσαν διὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπόνοιαν ἣν ἐπλημμέλησαν, σταυρῷ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν προσηλώσαντες. Τὸ δὲ τῆς ἐκλείψεως εἶδος τοιοῦτον συνέβαινεν. Εἰκάδα δευτέραν ἤλαυνεν ὁ Δεκέμβριος, τετάρτη δὲ τῆς ἡμέρας ὥρᾳ, σταθερᾶς αἰθρίας οὔσης, σκότος ἐπέσχε τὴν γῆν καὶ οἱ διαφανεῖς τῶν ἀστέρων ἅπαντες κατεφαίνοντο. Ἦν δὲ ὁρᾶν τὸν τοῦ ἡλίου δίσκον ἀλαμπῆ καὶ ἀφώτιστον, αἴγλην δέ τινα ἀμυδρὰν καὶ ἰσχνὴν, ταινίας δίκην λεπτῆς, κατὰ τὸ ἄκρον κυκλόθεν τὸν δίσκον περιαυγάζουσαν. Κατὰ μικρὸν δὲ τὴν σελήνην παραμείβων ὁ ἥλιος (ὡρᾶτο γὰρ αὕτη κατὰ κάθετον αὐτὸν ἀντιφράττουσα) τὰς ἰδίας ἀκτῖνας ἐξέπεμπε, καὶ φωτὸς αὖθις ἐπλήρου τὴν γῆν. Τῷ καινῷ οὖν καὶ ἀσυνήθει τοῦ ὁράματος ἐκδειματωθέντες οἱ ἄνθρωποι, τὸ θεῖον ἱκετηρίαις, ὡς τὸ εἰκὸς, ἐξιλάσκοντο».

(377) Dum Constantinopolim ascenderem. Δὲν ἤθελεν εἶσθαι γραμματικώτερον ἴσως Dum Constantinopoli ascenderem;

(378) Leoni Kitonitae. Κατὰ τὴν ἀναμορφωτικὴν ταύτην ἐποχὴν ἡ ὀνοματολογία τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀξιωμάτων ἐξελληνίζεται, εἰμὴ πάντως, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος. Ὁ Κοιτωνίτης ἐλέγετο καὶ Παρακοιμώμενος τοῦ κοιτῶνος, Praefectus Cubiculi, seu Cubicularius. Ὁ Μανασσῆς καλεῖ καὶ Παράκοιτον τον τοιοῦτον ἀξιωματικὸν, καὶ Φύλακα τῆς βασιλείου κλίνης, ὁ δὲ Ζωναρᾶς ἐν τῷ βίῳ Θεοφίλου λέγει αὐτὸν Πρόκοιτον· ὁ δὲ Νικήτας Οἰκίδιον. Ἔχομεν, λοιπὸν ἑπτὰ διαφόρους ὀνομασίας, συμπεριειλημμένης καὶ τῆς λατινικῆς τοῦ Κουβικουλαρίου. Ὁ κυκεὼν οὗτος ἀναμιμήσκει τὰς ἐπιγραφὰς τῶν ἐργαστηρίων καὶ βαναυσουργείων ἐν ταῖς σήμερον Ἀθήναις. Ὁ ὑποδηματοποιὸς λ. χ. ὀνομάζεται κατὰ ἑπτὰ διαφόρους τρόπους· σκυτοτόμος, παππουτζῆς, σκυτοποιὸς, τζαγκάρις, ὑποδηματοποιὸς, τζαγγάριος, σανδαλοποιός. Ἡ δὲ ποικιλία τῆς ἀνορθογραφίας ἤθελε φέρει τὸν ἀριθμὸν εἰς τὸ ἄπειρον.

(379) Cui sancta simplicitas· δυσμετάφραστον.

(380) Τὸ κείμενον τῆς Πρεσβείας διακόπτεται ἐνταῦθα, καὶ λήγει.—(381) Παῦλος, Κορ. Β'. 11. 3.—(382) Ὅμ. Π. Δ'. 438.

(383) Παῦλ. Κορ. Β'. 1. 12.—(384) Παῦλ. Κορ. Α'. 14. 26.

(385) Ἀὐτόθι Κορ. Α'. 14. 29.—(386) Ἀὐτόθι Κορ. Α'. 14. 18.

(386 bis) Κατὰ τὴν μαρτυρίαν Λέοντος τοῦ Σοφοῦ τὸ ΚΩΝ-

ΣΤΑΝΤΙΝΕ ΕΝ ΤΟΥΤΩι ΝΙΚΑ ἦν ἑλληνιστὶ γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ Λαβάρου, ἂν καὶ κατ' ἄλλων ἀξιοπίστων ἱστορικὴν γνώμην ἦν λατινιστὶ (Δοσιθ. Ἀλεξανδ. Πατριαρχ. 703).

(388) Ἀθανασ. Ἅπαντα, Τ. 2. σελ. 34. καὶ 35.

(388) Πολλὰς εἰκόνας καὶ φράσεις ὁ Λιουτπράνδος εἴωθε νὰ δανείζηται παρὰ τῶν πατέρων. Ἡ ἀρὰ αὕτη τοῦ Ἰοβιανοῦ αὐτοκράτορος ἀναμιμνήσκει τὴν σχεδὸν αὐτολεξεὶ παρὰ τῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων ἐξενεχθεῖσαν κατὰ τῆς νηὸς, ἥτις ἐκόμισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀποκρισιάριον τοῦ Πάπα.

(389) Παῦλ. Κορ. Α'. 14. 8—13.

(390) Κωνς. Οἰκον. ἐξ οἰκον. Περὶ Προφ. Ἑλλ. στοιχ. Ἀνακεφαλαίωσις.

(391) Λειμωνάριον, Κεφ. Ξ'.

(392) Αὐτόθι, Κεφ. ΡΞ'. —Ὅρα καὶ τὸ Κεφ. ΡΙΖ'.

(393) «Ὅπως δὲ τὰ ἐπὶ ταῖς μνήμαις τῶν ἁγίων καὶ τῶν κατοιχουμένων προσφερόμενα, καὶ κανίσκια λεγόμενα, διὰ πολυειδῶν ὀπωρῶν κοσμούμενα τῷ θυσιαστηρίῳ προσφέρονται». Βαλσαμὼν εἰς Καν. Ἀποστ. Δ'.

(394) Ἀνωνύμου, Ἀρχαιοτ. Κωνσταντινουπ. σελ. 10.

(395) Μελέτη Ἱστορικὴ περὶ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, σελ. 282. Ὅρα καὶ τὰ κεφάλαια ΟΓ'. ΟΔ'. ΟΕ'. τοῦ αὐτοῦ συγγράμματος, ἔνθα περὶ γλώσσης.

(395 δὶς) Ῥυθμὸν τοιοῦτον, ὁμοιάζοντα τὸν μελισμὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων, παρετηρήσαμεν καὶ εἰς ἕτερά τινα τεκμήρια τῆς λαϊκῆς μούσης πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας. Τάχα δὲν πρέπει ἐντεῦθεν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ὡς ἔγγιστα μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀρχαιοπαράδοτος μουσικὴ ἐρρύθμισε τὴν δημώδη καὶ τὴν ἱερὰν μετρικὴν, πρὶν ἢ ἀναμορφώσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν μελοποιΐαν ὁ Ἀνδρέας Κρήτης, καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός; Ἀναφέρομεν, ὡς δεῖγμα τοιαύτης δημώδους μετρικῆς τὴν μονῳδίαν, ἣν ἔγραψεν ὁ Σιμοκάττης εἰς τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Μαυρικίου (Θεοφ. Σιμοκ. ἱς. σελ. 213). «Θέατρον, καὶ βῆμα, καὶ παῤῥησία συμπενθείτω μοι σήμερον· πανηγυριζέτω δὲ τραγῳδία καὶ δάκρυον· ἐξαλλέσθω δὲ κατορχούμενος θρῆνος, τηλικαύτης κατηφείας ἑορτῇ θρησκευόμενος καὶ τιμώμενος· ἀποκειράσθωσαν οἱ λόγοι τὸν κρότον, τὴν εὐφημίαν αἱ μοῦσαι, τὸ λευκὸν Ἀθῆναι τριβώνιον· χηρεύουσι γὰρ ἀρεταὶ καὶ τὸν ἑαυτῶν ἀναζητοῦσιν

ἡνίοχον, ῥαγδαίου φθόνου τινὸς, τὸν ἐκείνου διαῤῥήξαντος ἄξονα· ἄνδρες θεαταί· ἀλλ' εἶθε μὴ τηλικούτων κακῶν γεγόνατε μάρτυρες. Ἰλιὰς κακῶν ἡ ὑπόθεσις, Ἐριννύες τῷ λόγῳ χορός· ἡ δὲ σκηνή μοι τοῦ δράματος τάφος ἐπίσημος».

(396) Θεοφ. Χρον. εἰς τὸν βίον τοῦ τυράννου Φωκᾶ. — Περὶ τοῦ χυδαίου Στὸν καὶ Στὰ, ἀντὶ εἰς τὸν, εἰς τὰ, ἐν χρήσει ἕως ἀπὸ χρόνων ἀμνημονεύτων, ὅρα τὴν σημείωσιν 248.

(397) Θεοφ. Χρον. σελ. 324.—(398) Αὐτόθι, σελ. 397.

(399) Βίος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος § ζ'.

(400) Ὅμ.' Ὀδυσ. Τ. 439.

(400 δὶς) «Τὸ κατάμαυρον αἷμα ὅτε ἰχῶρα οὐ ποιήσει, ῥίγια σημαίνει· εἰ δὲ ποιήσει ἰχῶρα τουτέστιν ὑγρὸν ὡς Νερὸν, ἀγαθόν.» (Ἐκ τῶν πλακῶν τοῦ Ψελλοῦ· λειψ. ἐκδοθ. ὑπὸ Βερνάρδου).

(401) Χρονογρ. ἐκ προστάγμ. Κωνς. Πορφυρογ. Βιβλ. Β.

(402) Συμεὼν Μάγιστρος, εἰς Θεόφιλον, § κξ'.

(403) Σκυλίτζης, σελ. 632 ἐκδ. Ἐνετίας. (404) Αὐτόθι.

(405) Leo Allatius, in Diatriba de Scriptis, p. 166.

(406) «Politici ideo dicti, quod communes omnium civium sunt, usuique eorum accomodati; sic quoque scorta et meretrices, quod omnibus sunt obsequiosae et peculiares, et servitutem publicam serviunt, non alio addito, sed solo πολιτικῶν nomine innotescunt».

(407) Ὅρα τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Μεουρσίου, ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ του, καὶ τὰς ἀναφερομένας μαρτυρίας.

(408) Βλέπε τὸ πρὸ ὀλίγου τυπωθὲν σπουδαιότατον σύγγραμμα περὶ ἀρχαίας Μουσικῆς παρὰ τοῦ διασήμου Γάλλου Μουσικολόγου Vincent.

(408 δὶς) Τὸ ποιημάτιον τοῦτο τοῦ Λέοντος πρώτην φορὰν ἐξεδόθη παρὰ τοῦ Ἀλλατίου ἐν τῷ βιβλίῳ De Eccl. Occid. et Orient. perpet. consensione, σελ. 854. Ποιοῦμεν ἔργον ἀρεστὸν τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ ἐξάγοντες αὐτὸ εἰς φῶς.

(409) Μανασσῆ Χρον. σελ. 136.

(410) Ἐπὶ ἀρχαιοπρεπείᾳ διαπρέπει πρὸ πασῶν ἡ Κυπριακὴ συνήθεια, ἥτις σὺν τοῖς ἄλλοις διασώζει δισσαμματισμοὺς αἰολικοὺς, πάντως ὁμοίους τῶν λατινικῶν, καὶ γερμανικῶν, καὶ κελτικῶν. Τοιοῦτοι, π. χ. οἱ παρατηρούμενοι εἰς τὰς λέξεις Βοῦφα (Ὑφὴ), τὸ ὑφαντικὸν ἐργαλεῖον, Βουρούω (Ὀρούω),

παρακινῶ, Βουνικὸν (Ὀνικὸν), ζῶον ὀνικὸν, ὄνος, καὶ τ. λ. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς νῦν Ἑλλάδος σώζονται δασυσμοί. Τί γὰρ ἄλλο τὸ κοινότατον Χαδεύω, ἢ Ἡδεύω, καὶ τὸ Χαρδάριον, ἢ τὸ Ἀρδάλιον, καὶ τὸ Γνέθω ἢ Νήθω, καὶ τὸ Βοῦλκος, ἢ Ὁλκὸς, καὶ τὸ Βάλτος, ἢ Ἅλτος, καὶ τὸ Γνέφη ἢ Νέφη, καὶ τὸ Φαρδὴς, ἢ Ἀλδήεις, συγγενὲς τοῦ Γερμανικοῦ Bald, καὶ τοῦ Ἀγγλικοῦ Bold, καὶ τοῦ Λατινικοῦ Valde, (ἐκ τοῦ Ἄλδω, αὐξάνω, μεγαλύνω, πλατύνω). καὶ το Βουλῶ, ἢ Ὁλόω (βυθίζω εἰς τὸν Ὁλὸν, ἢ βόρβορον), καὶτὸ Γειὰ, ἢ Εἴα, καὶ τὸ Χαραβουλίζω ἢ τὸ παράγωγον τοῦ Ἄραβος καὶ τοῦ ὑποκοριστικοῦ Ἀραβύλος, συγγενὲς δὲ τοῦ Γαλλ. Grébouiller καὶ τοῦ ἀρχ. Ἰταλ. Garabullo,

« Κυριακὴ χαραβουλίστρα,
Καὶ δευτέρα μουρμουρίστρα, »

καὶ τὸ Χουμάω ἢ ὡς ἀλλαχοῦ λέγεται Χοιμάω, ἢ Οἰμάω, ὅπερ ἡμέτερόν τι περισσικὸν ἡμαρτημένως παρὰ τὸ χέω καὶ χῦμα παράγει, ἐπιλανθανόμενον τῆς ῥίζης Οἴω, ὅθεν Οἶμα, σφοδρὸν ὅρμημα. « Οἶμα λέοντος ἔχων » (Ἰλ. Π. 752), ἔτι δὲ τῆς δωρικῆς συγγενείας τῶν διφθόγγων ου καὶ οι, Μοῦσα καὶ Μοῖσα, ἔχουσα καὶ ἔχοισα; Τὸ ἄστοχον τῆς ἐτυμολογήσεως αὐτῆς μᾶς παρέχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ παρατηρήσωμεν ἀναγκαῖόν τι περὶ τὴν πάτριον φιλολογίαν. Καιρὸς οἱ γραμματικοὶ νὰ διδάσκωσι τὴν γραμματικὴν, οἱ λεξικογράφοι νὰ ταμιεύωσι λέξεις, οἱ ποιηταὶ νὰ στιχουργῶσιν, οἱ ἐφημεριδογράφοι νὰ προσέχωσιν εἰς τὴν ἐπίλεξιν τῆς καταχωριζομένης ὕλης, καὶ ν' ἀφήσωσι τὰς ἐτυμολογίας πρὸς τοὺς ἐξ ἐπιστασίας ἐτυμολόγους, ἵνα μὴ γενώμεθα γελοῖοι πρὸς τοὺς ἀλλογενεῖς. Καιρὸς καὶ νὰ μάθωμεν, καὶ ἐμπράκτως νὰ δείξωμεν, ὅτι τὴν πρόοδον παρακολουθοῦντες τοῦ αἰῶνος, δὲν νομίζομεν πλέον τὴν ἐτυμολογίαν ἔργον τοῦ τυχόντος, πρόχειρον ἀθυρμάτιον, εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ παραδεδομένον, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν αὐτὴν ἐπιστήμην, μετὰ τῶν σοφῶν ἐθνῶν, ἐπιστήμην ἴσως ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δυσκαταμάθητον, καὶ μελέτης δεομένην πολυχρονίου. « Τότε μόνον ἔγνων, εἶπεν εἰς τὰς ἡμέρας μας ὁ Κελτολόγος Pictet, τί ἀληθῶς ἐστιν ἐτυμολόγησις, ὅτε ἐδαπάνησα 20 ἔτη εἰς σύντονον σπουδὴν, ἐδιδάχθην δώδεκα διαλέκτους, καὶ ἐσχημάτισα χιλιότομον βιβλιοθήκην Συγκριτικῆς Φιλολογίας. » Οὕτω

περιεσκεμμένως πράττοντες, θέλομεν τοὐλάχιστον δείξει σεμνότητα, μὴ δυνάμενοι νὰ προσαυξήσωμεν περὶ τὰ τοιαῦτα τὸ ἐπιστημονικὸν κεφάλαιον τῆς Εὐρώπης. Διότι, πῶς ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τῶν ὅσα καθ' ἑκάστην συντάσσονται, συζητοῦνται, βασανίζονται εἰς τὴν ὑψηλὴν τῆς φιλολογίας σφαῖραν, πῶς δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσωμεν, ἡμεῖς οἱ οὐ μόνον ἀνάσκητοι, ἀλλὰ καὶ πάντως ἀμύητοι τῆς δυσκολωτάτης αὐτῆς συγκριτικῆς ἐτυμολογίας; Ἀντὶ δὲ τοῦ ποιεῖσθαι δωρεὰν ἐπίδειξιν τῆς ἀνασκησίας μας, δὲν εἶναι καλλιώτερον το σιγᾷν ἐν σπουδῇ καὶ μελέτῃ, καὶ προπαιδείᾳ; Παραπέμπομεν, λ. χ. τὸν εἰρημένον ἐτυμολόγον τοῦ χοιμάω εἰς τὸ ὀκτάτομον Λεξικὸν τῆς Προβεντσαλικῆς διαλέκτου τοῦ περιωνύμου Raynouard. Θέλει ἰδεῖ ἐν τῇ λέξει Guimo (Χοιμῶ), ὅτι τὸ ἀρχικὸν στοιχεῖον ἐκλαμβάνεται ὡς δίγαμμα, ὡς εἰς τὰς ἑλληνικὰς Γουέλενα (Ἑλένη), Γουάναξ (Ἄναξ), τὰς προβεντσαλικὰς Guido, ὁδηγῶ, ἄγω, φέρω (Πρωταιολ. Οἴθω, Οἴω μετὰ διγάμματος), Guinho, νευστάζω (Γνύω, Νύω= Νεύω), καὶ ἁπλοελλ. Γνέφω, τὴν γαλλικὴν Guerpir, ὑποδιδράσκειν, ἀψοφητὶ ἀπέρχεσθαι (Ἕρπειν, Γέρπειν, Γουέρπειν), κ.τ.λ. Πεισθεὶς δὲ, ὅτι τὸ ἀρχικὸν τῆς λέξεως στοιχεῖον εἶναι ἁπλοῦς τις δασυσμὸς, ἔρχεται εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Προβεντσαλικοῦ ῥήματος Guimo. Πῶς ἑρμηνεύεται αὐτὸ παρὰ τοῦ Raynouard; Ἐξαΐσσειν, ἐφορμᾷν κατά τινος, ἐμπαθῶς ἐξέρχεσθαι, ἢ κατὰ τὴν ἁπλοελληνικὴν λέξιν, Χοιμᾷν, Χουμᾷν. Ἰδοὺ καὶ παράδειγμα ἔκ τινος ἀρχαίου Τρουβαδούρου·

«Mos cors de gaug salh e Guima».

Τουτέστιν, « ἡ καρδία μου χαίρουσα ἐξάλλεται καὶ ἐξορμᾷ». —Ἀρκοῦσι ταῦτα περὶ ἀνάγκης συγκριτικῆς ῥιζολογίας. Ἐκ τοῦ παραδείγματος, ἐν τοσούτῳ, πρόδηλον γίνεται, ὅτι ἂν ὁ ἐτυμολόγος τοῦ νεοελληνικοῦ, ἢ ὀρθότερον τοῦ παναρχαίου χοιμάω εἶχε κατατρίψει ἔτη τινὰ εἰς μελέτας φιλολογικὰς τακτικωτέρας, δὲν ἤθελε βέβαια μᾶς ὀρθογραφήσει τὸ λείψανον αὐτὸ τῆς προγονικῆς ἀρχαιότητος διὰ τοῦ υ, ἀλλὰ διὰ τῆς οι, ἢ καὶ τῆς ου· καθὼς ὁ Payne—Knight, καί περ ἀγνοῶν τὸ ῥῆμα τῆς κοινῆς ἡμῶν συνηθείας, προέφερε τὸν στίχον τῆς Ἰλιάδος (X, 308) ὡς ἑξῆς·

« Χοίμησεν δὲ ἀλεὶς, ὥστ' αἰετὸς ὑψιπέτηλος, »
Ὥρμησε δὲ συστραφεὶς, ὡς ἀετὸς ὑψιπετής.

(411) Τὸ Ἰταλικὸν Farò εἶναι τὸ Fare ho, ἤ ὸ, τουτέστιν Ἔχω ποιεῖν. Farai Far—hai ἤ ai, Farà, Far—à. Ὁ αὐτὸς σχηματισμὸς μετὰ ῥήματος παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ Γαλλικῇ· j'aimerai Aimer—ai, Tu aimeras, aimer—as, il aimera, aimer—a. Εἰς δὲ τὸν πληθυντικὸν ἀριθμὸν τὸ βοηθητικὸν συντέμνεται διὰ τὸ εὐσύνθετον· ὅθεν ἐν μὲν τῇ Ἰταλικῇ γίνεται ἡ κατάληξις τῶν δύο πρώτων προσώπων εἰς emo, ete, ἀποκοπαὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ av—emo καὶ τοῦ av—ete εἰς δὲ τὴν Γαλλικὴν ons, ez, λείψανα τῶν av—ons, av—ez.—(412) Ἰωάν. Ἀποκ. 22. 2.

(413) Ἐμφαντικώτατος περὶ ἀνάγκης τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως ὁ λόγος τοῦ Ἀγχιάλου Μιχαὴλ πρὸς Ἐμμανουὴλ τὸν Κομνηνόν. «Σωμάτων μὲν ὑπεριδεῖν βέλτιον, ἔγραφεν ὁ Θεόπνευστος ἔτι πρὶν τῆς Σταυροφορικῆς κατακτήσεως, ψυχῶν δὲ μελήσειν λυσιτελές· τῶν μὲν οὖν εἰς ἐκεῖνα λυμαινομένων, οὐδὲ λόγον ἂν θήσομαι, τῶν δὲ εἰς ταύτας ἐπιμελήσομαι τὴν ἀπόκρουσιν. Ναὸς γὰρ Θεοῦ ζῶντος ἐσμὲν ἡμεῖς οἱ κινούμενοι. Καὶ δεσποζόντων μὲν ἡμῶν ἀσεβῶν, οὐδὲν παρεβλάβημεν, εἰ δὲ κατά τι κοινωνοῦμεν τοῖς Ἰταλοῖς, τὰ μέγιστα ζημιούμεθα, εἰς αὐτὸ τὸ Δόγμα λαβόντες τὸν κίνδυνον ἀνατρέχοντα. Κυριεύσοι δέ μου τις Ἀγαρηνὸς τὸ φαινόμενον, καὶ μή μοι συντρέχοι τὸ νοούμενον Ἰταλός· τῷ μὲν γὰρ οὐχ ὁμογνωμονῶ ἂν ὑπόκειμαι· τοῦ δὲ τὴν συμφωνίαν ἐπὶ τῇ πίστει δεξάμενος, τοῦ ἐμοῦ Θεοῦ ἐμαυτὸν ἀπεχώρησα!» Ἰδοὺ οἱ λόγοι, οἵτινες τὸ γένος παρεσκεύασαν εἰς τὴν μακροθυμίαν, καὶ τὴν προσδοκίαν τῆς μελλούσης σωτηρίας του.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Προθεωρία. . . . . σελ. 5

Α΄. Συστατικὰ στοιχεῖα τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας. » 65

Β΄. Πνευματικὴ ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. » 96

Γ΄. Ἡράκλειος. . . . . » 114

Δ΄. Ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις. . . . . » 127

Ε΄. Μωάμεθ καὶ Σαρακηνοί. . . . . » 167

ΣΤ΄. Λέων ὁ Ἴσαυρος. . . . . » 189

Ζ΄. Εἰκονομαχία. . . . . » 219

Η΄. Τὰ κατὰ τὴν Ἰταλίαν. . . . . » 252

Θ΄. Φράγκων ἐπέμβασις. . . . . » 274

Ι΄. Βασιλεία Κωνσταντίνου. . . . . » 292

ΙΑ΄. Παπισμοῦ προαγωγή. . . . . » 327

ΙΒ΄. Εἰρήνη καὶ μέγας Κάρολος. . . . . » 355

ΙΓ΄. Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ὁροθεσία. . . . » 396

ΙΔ΄. Σχέσεις τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν, καὶ τέλος Εἰκονομαχίας. . . . . » 428

ΙΕ΄ Συνέχεια τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως. » 462

ΙΣΤ΄. Συνέχεια τῶν σχέσεων αὐτῶν. . . . . » 488

ΙΖ΄. Πρεσβεία Λιουτπράνδου πρὸς Νικηφόρον Φωκᾶν. . . . . » 518

ΙΗ΄. Γλώσσης περιπέτειαι. . . . . » 574

ΙΘ΄. Ἀνακεφαλαίωμα. . . . . » 682

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ.

Σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γράφε
8	19	συναθείας	συνηθείας
»	23	ἡμῖν	ὑμῖν
10	24	ἢ	εἰμὴ
12	10-11	εἰς πηγὴν τοιαύτην	ἐκ πηγῆς τοιαύτης
14	24	εἶναι, νὰ	εἶναι νὰ
15	2	ἀποπλανόμενον	ἀποπλανώμενον
»	20	ὀνομαστικῆς	ὀνοματικῆς
17	17	τὰν	τὴν
26	4	βεβυθυσμένην	βεβυθισμένην
28	2	Ἰταλία	Ἰταλίᾳ
29	19	βεβυθυσμέννον	βεβυθισμένον
30	16	ἐπικουρείαν	ἐπικουρίαν (οὕτω καὶ ἐφεξῆς)
39	28	καί τι	καί τοι
40	12	θεοποιείας	θεοποιΐας
42	4	χριστιανιμὸν	χριστιανισμὸν
»	28	Φίλονες	Φίλωνες
46	4	σφιγμὸς	σφυγμὸς
47	6	ἀνώνυ-	ἀνώνυμον
»	18	ἔχουσι. Καὶ	ἔχουσι· καὶ
48	24-25	ἐνωποιόν	ἑνοποιόν
50	3	καταδεδικασμένοι	καταδεδικασμένα
51	25	διασαφήσωσιν	ἂς διασαφήσωσιν
67	8-9	μεγαλοπάλεως	μεγαλοπόλεως
75	3	χυδαῖος, ἄνθρωπος	χυδαῖος ἄνθρωπος,
77	4	ἐκν	ἐκ-
»	5	βουλευτήριο-	βουλευτήριον
87	28	καὶ,	καὶ
88	29	ἀκοικωνησίαν	ἀκοινωνησίαν
89	6	Σόνοδος	Σύνοδος
90	7	εἶναι,	εἶναι
92	2	προαύλειαι	προαύλιαι
962	23-24	ἄρχε-αι	ἄρχε-ται
108	26	ἦν	ἦν

Σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γράφε
110	10	οἰκουμε-	οἰκου-
116	11	κα	καὶ
117	6	Ἀνταξέρξου	Ἀρταξέρξου
118	8	λεται	λεται,
120	29	ἀνδρείαν	ἀνδρίαν
122	34	ἐμπτύσσωσι	ἐμπτύσωσι
125	15	ὀψώμεθα	ὀψόμεθα
»	26	καταλμιπάνει	καταλιμπάνει
127	29	χει	ἔχει
128	13	μεσαιονολόγων	μεσαιωνολόγων
135	24	λάβομεν	λάβωμεν
136	1	μοναρχικὴν	μοναχικὴν
137	10	ἱρεμίας	ἠρεμίας
139	2-3	μετανίστασο	μετανίσταθι
142	1	Χριστινια-	Χριστιανι-
149	10	ἄλλαις	ἄλλαις
152	1	ραιῶνός	σαιῶνός
»	3	ἧς	ἧς
»	25	δυσεβεῖς	δυσσεβεῖς
153	28	ὑποδριάκονοι	ὑποδιάκονοι
156	13	μερίμναν	μέριμναν
157	24	οἶδε	οἶδε
»	26	αοίννν	τοίννν
163	16	κτημοσύνη	ἀκτημοσύνη
170	4	τὰ τρία	τρία τὰ
176	29	ζωοφόρους	ζωηφόρους
179	18	ἀστραπιαία	ἀστραπαία
180	19	κρατουμένου	κραταιουμένου
187	22	στερεῖτο	ἐστερεῖτο
188	2	ἢ	εἰμὴ
191	11	σκευωρίαι.	σκευωρίαι;
197	8	ἠκροτηριασμένος	ἠκροτηριασμένος
501	1	χεὶς,	χθεὶς,
225	14	φαντασιοπλήκτων	φαντασιοπληκτῶν
227	23	ἀνασκεύασε	ἀνεσκεύασε
230	26	γενέσεως	γεννήσεως
»	27	ἔσχατος·	ἔσχατος
231	28	ἂν	ἄν

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ · ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1837 · ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ

Σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γράφε
232	16	μεινον	μειναν
233	12	Νεοφύτου	νεοφύτου
»	17	πλοίουσιν	πλείοσιν
238	5	τάχος	τάχους
249	10	ὄδωδεν	ὤζει
260	29	κα	καὶ
261	25	ἀπῆχε	ἀπεῖχε
269	29	Λέοντο	Λέοντος
272	10	πλήθοε	πλῆθος
274	9	ἀνήκοντες	ἀνήκοντας
276	19	Ἰσλαμιμὸν	Ἰσλαμισμὸν
277	21	Franeo	France
282	29	δύ	δύο
288	20	τρεσβείαν	πρεσβείαν
289	2	κλείδων	κλειδῶν
291	28	εὐνοούμενοις	εὐνοούμενοι
292	26	σηνεκστρατεύσας	συνεκστρατεύσας
296	2-3	λοιμωττούντων	λοιμωττόντων
297	19	ἀκαρῆ	ἐν ἀκαρεῖ
299	4	παραχρήσεων	
306	8	προβούκευμα καὶ	προβούλευμα. Καὶ
307	»	ἔπειτ	ἔπειτα
310	7	τοῦ χάρτην	τὸν χάρτην
321	4	ταῦ	τοῦ
330	8	ἐγκρατῇ	ἐγκρατεῖ
333	17	προὐπάντησιν	προϋπάντησιν
»	20	εἶπετο	εἵπετο
»	23	εἶποι	εἶποι
334	7	ὑπερεσίαν	ὑπηρεσίαν
336	23	καταφεύγης	καταφεύγει
»	27	Φλωρῆς	Φλουρῆς
337	19	ἀλληλέγγνον	ἀλληλέγγυον
348	»	διασαφίσῃ	διασαφήσῃ
351	1	σχιματίζεται	σχηματίζεται
356	27	τὴν	τὸν
367	14	Ὡς	Ἂς
»	28	Πατράχου	Πατριάρχου
375	21	Χριστογεννων	Χριστουγέννων

Σελ.	στίχ.	Ἀντὶ	Γράφε
376	12	προσακλεῖ	προσκαλεῖ
380	8	Ἑλλάδος, τοῦ μεσαιῶνος	Ἑλλάδος τοῦ μεσαιῶνος,
387	18	ετερον	ἕτερον
396		Κεφάλαιον Γ'.	Κεφάλαιον ΙΓ'.
398	14	ἀκροτηριασμὸς	ἀκρωτηριασμος
»	27	ὄντος	ὄντας
402	15	μυστικόιτ	μυστικόν.
406	29	ῥῥωγῶτα	ἐῤῥωγῶτα
410	3	τε τοὺς	τε καὶ
414	24	θυρατέρα	θυγατέρα
416	8	ξένουσι	ξέουσι
418	6	ἀναθεκατίζουσι	ἀναθεματίζουσι
420	28	συμμαχία	συμμαχίαν
145	18	δυσεντερείας	δυσεντερίας
447	5	ἄννασσα	ἄνασσα
»	15	ναυαγείου	ναυαγίου
448	6	ἀπεδιλίασε	ἀπεδειλίασε
»	10	πατροπαροδότου	πατροπαραδότου
450	7	πραπατόρων	προπατόρων
451	28	μικρόν	μακρὸν
453	29	λιτανίαν	λιτανείαν
461	14	ἀνεμπιξία	ἀνεπιμιξία
469	26	κέκτητα	κέκτηται
»	27	παρέρχεάτι	παρέρχεται
474	16	τοῦ	τὸν
475	6	Μελχισεδὲχ	Μελχισεδὲκ
476	10	δυσέγγονος	δισέγγονος
477	28-29	κανό-α	κανόνα
479	16	προθυπουργὸς	πρωθυπουργὸς
490	28-27	Πορ-φηρογεννήτου	Πορφυρογγεννήτου
501	6	ὕπερ	εἶπερ
502	1	Βέῤῥαν	Βέῤῥοιαν
»	7	Συγλήτου	Συγκλήτου
516	8	βεβαία	βέβαια
517	2	ὑπανιττόμενον	ὑπαινιττόμενον
522	12	παρόντο	παρόντος
534	27	ἀπέλευσί-	ἀπέλευσιν
536	17	μέλλει	μέλει

Σελ.	στιχ.	Αντὶ	Γράφε
537	21	ἢ ἐπωφελὴς, βλαβερὰ	βλαβερὰ ἢ ἐπωφελὴς·
539	1	ἐπεδη	ἐπειδη
550	18	μέλλει	μέλει
564	2	ἰδίω	ἰδίων
619	29	τῷ 318	τῷ 518
637	16	τὴν	τὸν
»	25	Ritsch	Ritschl
640	24	διαδοχῖς	διδαχῆς
657	2	ὁ ὕπερος	τὸν ὕπερον
666	11	ἐφ' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος	ἐφ' ὅλον τον μεσαιῶνα
»	26	ἑτέρως	ἑτέρων
669	17	συσῆματος. Σύμπτωσις·	συστήματος· Σύμπτωσις
682	9	νοήσαντες	νοσήσαντες

ΔΕΣΧΗ ΠΛΩΜΑΡΙΟΥ "ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ" • ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ 1878 •

Τὸ 1860ν Ἰανουαρίου 10. ἐτιμήθη
ἡ αὐθεντία μου ἐδεσποτεύτη. εἰς τὴν 21 Δεκεμ-
βρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐξήτησα διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ
ἔλθω. καὶ ἀπῆρα παραυτίκα.

Τὸ 1860ν Δεκεμβρίου 26. ἐγεννήθη ἡ ἐμὴ
ἡ αὐτάδελφη μου Ἀγγελικώ. εἰς Βουκουρέστιον ἐν 6/18
Δεκεμβρίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ.

Τὸ 1861ν ἦλθε ἐπιστολὴ πρὸς 28
Ἰουλίου πρὸς τὸν Παρασκευᾶ πρὸς ἀπο-
κρίσεως μὲ τὴν δυγατέρα τοῦ κ. Ἐμμα-
νουὴλ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυρογένους.